

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**DOKTORA
TEZİ**

**KORUMA SORUMLULUĞU-KURUMSALLAŞMA
ÇABASI-LİBYA ÖRNEĞİ**

MUSTAFA HÜSEYİN BUZOĞLU

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

AĞUSTOS 2021

**KORUMA SORUMLULUĞU-KURUMSALLAĞMA ÇABASI-LİBYA
ÖRNEĞİ**

MUSTAFA HÜSEYİN BUZOĞLU

**DOKTORA TEZİ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI**

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

AĞUSTOS-2021

ETİK BEYAN

Gazi Üniversitesi Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Mustafa Hüseyin Buzoğlu

24/08/2021

KORUMA SORUMLULUĞU-KURUMSALLAŞMA ÇABASI-LİBYA ÖRNEĞİ
(Doktora Tezi)

Mustafa Hüseyin BUZOĞLU

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Ağustos 2021

ÖZET

Kendi yurttaşlarına yönelik savaş suçları, insanlığa karşı suçlar, etnik temizlik ve soykırımdan korumakta bir devletin yetersiz olması veya fiillerin faili olması halinde, bu devletin egemenliğine karşı müdahalenin meşruiyeti hakkında uluslararası hukukta uzun zamandan beri ciddi tartışmalar vardır. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Kofi Annan'ın Ruanda ve Serebrenika'da olan kitlesel şiddete karşı tepki göstermesi ve uluslararası topluma çağrıda bulunması sonrasında, Kanada Hükümeti tarafından oluşturulan Müdahale ve Devletlerin Egemenliği Uluslararası Komisyonu ilk kez 2001'de "koruma sorumluluğu" (RtoP) (R2P) kavramını tanımladı. "Sorumlu egemenliğin" kastedildiği bu terimin kabulü ile birlikte, "insani müdahale" yerine bu terim kullanılmaya başlandı. Birleşmiş Milletler kurumsal olarak bu yaklaşımı destekledi ve 2005 Dünya Zirvesi kararlarının 138, 139 ve 140. paragraflarında tanımı da yapılarak koruma sorumluluğu kabul edildi. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin kararları gerekçe gösterilerek Libya'ya 2011'de yapılan askeri müdahalenin, koruma sorumluluğu bağlamında uluslararası hukuka uygun olup olmadığı incelenmiştir. Güvenlik Konseyi, uluslararası barış ve güvenliğin bozulduğu veya tehdit edildiğini gerekçe göstererek bu kararları kabul etti. Bu nedenle, koruma sorumluluğu uluslararası hukukta yeni bir hukuki norm değildir. Koruma sorumluluğu, insani müdahalenin yeni bir biçimidir. Ancak, kararlarında ve Genel Sekreter'in yıllık raporlarında yer vererek Birleşmiş Milletler kurumsal olarak bu yaklaşımı desteklemeye devam etmektedir.

Bilim Kodu : 114112

Anahtar Kelimeler : Müdahale ve Devletlerin Egemenliği Uluslararası Komisyonu, Koruma Sorumluluğu, RtoP, R2P, İnsani Müdahale, Sorumlu

Sayfa Adedi : 343

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Canan Ateş Ekşi

RESPONSIBILITY TO PROTECT-EFFORT TO INSTITUTIONALIZATION-

EXAMPLE OF LIBYA

(Ph. D. Thesis)

Mustafa Hüseyin BUZOĞLU

GAZİ UNIVERSITY

GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES

August 2021

ABSTRACT

There has long been serious debate in international law about the legitimacy of intervention with its sovereignty when a state is incapable or perpetrator of acts to protect its citizens from war crimes, crimes against humanity, ethnic cleansing and genocide. After the United Nations Secretary-General Kofi Annan reacted to the mass violence in Rwanda and Srebrenica and called on the international community, the International Commission on Intervention and State Sovereignty created by the Government of Canada was first established in 2001 by the "responsibility to protect" (RtoP) (R2P) defined the concept. With the adoption of this term, where "sovereignty as responsibility" is mean, this term began to be used instead of "humanitarian intervention". The United Nations institutionally supported this approach, and the responsibility to protection was accepted by definition in paragraphs 138, 139 and 140 of the 2005 Earth Summit resolutions. It was examined whether the military intervention in Libya in 2011, based on the resolutions of the United Nations Security Council, is in accordance with international law in the context of the responsibility to protect. The Security Council adopted these resolutions, citing that international peace and security was disturbed or threatened. Therefore, the responsibility to protect is not a new legal norm in international law. Responsibility to protect is a new form of humanitarian intervention. However, the United Nations continues to institutionally support this approach by including it in its decisions and in the annual reports of the Secretary General.

Science Code : 114112

Key Words : International Commission on Intervention and State Sovereignty, Responsibility to Protect, RtoP, R2P, Humanitarian Intervention, Sovereignty as Responsibility, Libya.

Page Number : 343

Supervisor : Prof. Dr. Canan Ateş Ekşi

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR.....	x
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

İNSANİ MÜDAHALEDEN KORUMA SORUMLULUĞUNA: MÜDAHALE VE DEVLETLERİN EGEMENLİĞİ ULUSLARARASI KOMİSYONU’NUN ARALIK 2001 TARİHLİ “KORUMA SORUMLULUĞU” BAŞLIKLİ RAPORU

1.1. Uluslararası Hukukta İnsan Hakları ve Müdahale	9
1.1.1. İnsan Hakları ve Gelişimi	9
1.1.2. BM Nezdindeki İnsan Hakları Çalışmaları	12
1.1.3. Müdahale	15
1.1.4. İnsani Müdahale	20
1.1.4.1. Uluslararası hukukta insani müdahalenin yeri	24
1.1.4.1.1. İnsani müdahalenin uluslararası hukuka uygunluğu sorunu.....	29
1.1.4.2. BM Antlaşması’nın, Uluslararası hukukta insani müdahaleye kaynaklığı sorununda, Antlaşma’nın 2. maddesinin incelenmesi..	43
1.1.4.2.1. Egemenlik	43
1.1.4.2.2. Ulusal yetkiye müdahale etmeme	45
1.1.4.2.3. Kuvvet kullanma yasağı.....	46
1.1.4.2.4. Yardımcı olma yükümlülüğü	47
1.1.4.2.5. Üye olmayan devletlerin de ilkelere uyma yükümlülüğü	48
1.1.4.3. Güvenlik konseyi kararlarının alınması, etkisi ve yaptırım gücü ..	48

Sayfa

1.1.5. Koruma Sorumluluğu	50
1.1.5.1. Koruma sorumluluğunun tarihsel süreci	51
1.1.5.2. Müdahale ve Devletlerin Egemenliği Uluslararası Komisyonu’nun aralık 2001 tarihli “Koruma Sorumluluğu” başlıklı raporu	57
1.1.5.2.1. Koruma sorumluluğunun temel ilkeleri	59
1.1.5.2.2. Koruma sorumluluğunda askeri müdahalenin ilkeleri...	62
1.1.5.2.3. Koruma sorumluluğunun temel unsurları	88
1.1.5.2.4. Koruma sorumluluğunda askeri müdahale	103
1.1.5.2.5. Komisyon’un BM’e tavsiyeleri	111

İKİNCİ BÖLÜM**KORUMA SORUMLULUĞUNUN KURUMSALLAŞMASI YÖNÜNDEKİ
GELİŞMELER**

2.1. Koruma Sorumluluğu ve Tehditler, Meydan Okumalar ve Değişim Üst Düzey Şahsiyetler Grubu’nun 2004 Tarihli Raporu	115
2.2. BM Genel Sekreteri Kofi Annan’ın 2005 Yılı Raporu	120
2.3. 2005 BM Dünya Zirvesi Sonuç Belgesi	122
2.4. Güvenlik Konseyi’nin “Silahlı Çatışmalarda Sivillerin Korunması” Başlıklı 1674 (2006) Sayılı Kararı.....	126
2.5. “Koruma Sorumluluğu’nun Yürürlüğe Konulması” Başlıklı 2009 Yılı BM Genel Sekreteri Raporu.....	127
2.6. BM Genel Kurulu’nun 14 Eylül 2009 tarihli ve 63/308 Sayılı Koruma Sorumluluğu Kararı.....	142
2.7. “Erken Uyarı, Değerlendirme ve Koruma Sorumluluğu” Başlıklı 2010 Yılı BM Genel Sekreteri Raporu	142
2.8. “Koruma Sorumluluğunun İcrasında Bölgesel ve Alt Bölgesel Anlaşmaların Rolü” Başlıklı 2011 Yılı BM Genel Sekreteri Raporu.....	145
2.9.“Koruma Sorumluluğu: Hızlı ve Kararlı Şekilde Tepki Göstermek” Başlıklı 2012 Yılı BM Genel Sekreteri Raporu.....	150
2.10.“Koruma Sorumluluğu: Devletlerin Yükümlülüğü ve Önleme” Başlıklı 2013 Yılı BM Genel Sekreteri Raporu.....	156

Sayfa

2.11. “Kollektif Yükümlülüğümüzü Yerine Getirmemiz: Uluslararası Katkı ve Koruma Sorumluluğu” Başlıklı 2014 Yılı BM Genel Sekreteri Raporu.....	160
2.12. “Temel ve Kararlı Bir Yükümlenme: Koruma Sorumluluğunun İcrası” Başlıklı 2015 Yılı BM Genel Sekreteri Raporu.....	169
2.13. “Gelecek 10 Yılda Koruma Sorumluluğu: Kollektif Eylemi Yürürlüğe Koymak” Başlıklı 2016 Yılı BM Genel Sekreteri Raporu.....	177
2.14. “Koruma Sorumluluğunun İcrası: Önleme Konusunda Yükümlülük İlkesinin Uygulanması” Başlıklı 2017 Yılı BM Genel Sekreteri Raporu	182
2.15. “Koruma Sorumluluğu: Erken Uyarıdan Hızlı Müdahaleye” Başlıklı 2018 Yılı BM Genel Sekreteri Raporu	188
2.16. BM Genel Kurulu’nun 25 Haziran 2018 Tarihli Koruma Sorumluluğu Konulu Görüşmeleri	196
2.17. Güvenlik Konseyi Kararlarında Koruma Sorumluluğu	214
2.17.1 Güvenlik Konseyi’nin 1894 (2009) Sayılı Kararı	215
2.17.2 Güvenlik Konseyi’nin 2150 (2014) Sayılı Kararı	216
2.17.3 Güvenlik Konseyi’nin 2171 (2014) Sayılı Kararı	217
2.18. Avrupa Konseyi ve Koruma Sorumluluğu	218
2.19. Avrupa Parlamentosu’nun 18 Nisan 2013 Tarihli Koruma Sorumluluğu Kararı ..	221
2.20. Afrika Birliği ve Koruma Sorumluluğu	223
2.21. Koruma Sorumluluğuna Konu Raporlar ile Belgelerin Genel Bir Değerlendirmesi	225

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM**KORUMA SORUMLULUĞU VE LİBYA’YA 2011 ASKERİ MÜDAHALESİ**

3.1. Koruma Sorumluluğu ve Libya Örneği	235
3.1.1. Libya Siyasi Tarihi ve Muammer Kaddafi Dönemi	235
3.1.2. Libya’nın Ekonomik Kaynakları	239
3.1.3. Arap Baharı ve Libya’daki Gelişmeler.....	241
3.1.3.1. Bölgedeki gelişmeler	241
3.1.3.2. Libya’daki gelişmeler	244

Sayfa

3.1.4. Güvenlik Konseyi'nin Libya'ya İlişkin Kararları	253
3.1.4.1. BM Güvenlik Konseyi'nin 26 Şubat 2011 Tarih ve 1970 Sayılı kararı	253
3.1.4.2. BM Güvenlik Konseyi'nin 17 Mart 2011 Tarih ve 1973 Sayılı kararı	261
3.1.5. BM Güvenlik Konseyi'nin Libya'ya Askeri Müdahale Kararlarının Koruma Sorumluluğu Bağlamında Değerlendirilmesi	273
3.1.6. Yeniden İnşa Sorumluluğu ve BM Güvenlik Konseyi'nin Libya Krizi Sonrası Libya Hakkında Aldığı Diğer Kararlar	281
SONUÇ	299
KAYNAKLAR	305
EKLER.....	321
EK-1. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 26 Şubat 2011 Tarih ve 1970 (2011) sayılı kararı.....	322
EK-2. Güvenlik Konseyi'nin 17 Mart 2011 Tarih ve 1973 (2011) sayılı kararı.....	331
Ek-3. 2005 Birleşmiş Milletler Dünya Zirvesi sonuç belgesinin ilgili paragrafları...	340
EK-4. “Koruma Sorumluluğu: Hızlı ve Kararlı Şekilde Tepki Göstermek” Başlıklı 2012 yılı Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'nin raporu'nun 54 ve 55. paragrafları.....	341
EK-5. “Temel ve Kararlı Bir Yükümlenme: Koruma Sorumluluğunun İcrası” Başlıklı 2015 yılı Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'nin raporu'nun 9. paragrafı.....	342
ÖZGEÇMİŞ	343

KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar	Açıklamalar
a.g.a.	Adı Geçen Açıklama
a.g.k.	Adı Geçen Karar
a.g.r.	Adı Geçen Rapor
a.g.t.	Adı Geçen Toplantı
AFB	Afrika Birliği
AFBİHK	Afrika Birliği İnsan Hakları Komisyonu
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
ARB	Arap Birliği
AB	Avrupa Birliği
AGİT	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AİHM	Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHS	Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AK	Avrupa Konseyi
CAHDI	Avrupa Konseyi Uluslararası Hukuk Danışmanlar Komitesi
AP	Avrupa Parlamentosu
BM	Birleşmiş Milletler
BMİHK	Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi
İİT	İslam İş Birliği Teşkilatı
İKÖ	İslam Konferansı Örgütü
NATO	Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
LUSK	Libya Uluslararası Soruşturma Komisyonu

Kısaltmalar	Açıklamalar
MDEUK	Müdahale ve Devletlerin Egemenliği Uluslararası Komisyonu
RG	Resmî Gazete
ÜDŞG	Tehditler, Meydan Okumalar ve Değişim, Üst Düzey Şahsiyetler Grubu
ET	Erişme Tarihi
UAD	Uluslararası Adalet Divanı
UCM	Uluslararası Ceza Mahkemesi
UKÖ	Uluslararası Kızılhaç Örgütü

GİRİŞ

İnsanlık tarihi, kendisine kaynaklık eden tarihsel olgulardaki temel çelişkilerin çözümlenmesi sürecini yansıtır. Tarihin kendi içerisinde barındırdığı verilerin gerçekliği kadar, farklı şekillerde karşılaşılan ve isimlendirilen çelişkiler de insanlığa yön verir. Çelişkilerin nasıl değerlendirildiği kadar, çelişkilerin ortaya çıkardığı problemlerin nasıl çözüme kavuşturulacağı da büyük bir önem arz eder. Problemlerin nitelenmesi, çözüm bulunması çabasının ilk aşamasını oluşturduğu gibi, niteleme her aşamada kendisine yer bulmaktadır. Niteleme ile çözümleme sürecinin içeçiliği ve sürekliliği, insanlığın varolma ve gelişme düzeyini belirlemektedir. Gerek niteleme ve gerekse de çözümlemede belirleyici olan unsurların neler olduğunu bizlere, sayısız örneği içinde barındıran tarihsel olgular göstermektedir. Problemlerden etkilenenler veya etkilenenler adına karar verme yetkisini elinde bulunduranların, bu probleme yaklaşımına kaynaklık eden siyasal yaklaşımlarının ötesinde kendilerine ulaşan problemin etkilerinin düzeyi de, problem sonrası süreçte belirleyici olmaktadır.

İnsana bu bağlamda bakıldığında, varolduğu ilk andan itibaren önceliğini, varlığını devam ettirme ve geliştirmeye verdiği görülmektedir. İnsanlığın, binlerce yıllık gelişim sürecinde avcılıktan tarım toplumuna veya tarım toplumundan sanayi toplumuna ve günümüz itibariyle bilişim çağına evrilmesinde, varolma ve gelişme isteği belirleyici olmuştur. Günümüz itibariyle insanlığın büyük bir gelişim içerisinde olmasında ise, kurumsallaşma çabalarının büyük bir etkisi vardır. Meşru kabul edilen gücün kontrolüne dayalı düzen ve istikrar isteği, kurumsallaşma isteğinin temelinde yer bulurken, meşruiyetin sağlanıp sağlanmadığı her aşamada sorgulanmıştır.

Başlangıçta doğa üstü güçlerden alınan yönetimde meşru olma ve kalma zorunluluğu, tek tanrılı dinlerin ortaya çıkışıyla meşruiyetini tanrıdan almaya başlamıştır. Sermayenin iktidara ortak olmasının ötesinde, varlık ve gelişimi için uygun koşulların ortaya çıkmasıyla birlikte, etnik, dinsel veya toplumsal sözleşmeyle biraraya gelen topluluklar temelinde devlet olgusu kendisini göstermiştir. Devletlerin gelişimi ile birlikte uluslararası toplum da tarihsel bir olgu olarak karşımıza çıkmış, egemen ulus devletler arasındaki ilişkilerin uluslararası normlara dayalı olması ilke olarak kabul edilmiştir.

Temelde egemen ulus devletlere dayalı olmakla birlikte, uluslararası örgütler, sivil toplum kuruluşları ve hatta tek başına her bir bireyin dahi öznesini teşkil edebildiği günümüz uluslararası toplumu, devletler arasındaki ekonomik, kültürel ve sosyolojik gelişim düzeyindeki eşitsizlikleri de içinde barındırmaktadır. Uluslararası topluma hakim olan güce dayalı meşruiyetin kabul ettirildiği gerçekliği, ilgili devlet ile uluslararası toplum arasındaki çelişkileri ve neticede çatışma kaynaklarını doğurmaktadır. Uluslararası topluma hakim olan güçlerin, kendisini oluşturan temel özneyi teşkil eden devlet ile çatışma içerisinde olması bir çelişki gibi görülebilir. Ancak, kaynakların dağılımındaki eşitsizliğin ötesinde, bu kaynakların kimin kontrolünde olacağına verilecek yanıt, günümüz emperyal güçleri tarafından belirlenmektedir. Aynı emperyal güçlerin, Birleşmiş Milletler (BM) Antlaşması ile Güvenlik Konseyi'nin daimî üyelerini de oluşturuyor olması ise, diğer bir çelişkiyi ve aynı zamanda gerçekliği oluşturmaktadır.

BM Antlaşması temelinde, ülkesinde içeride ve uluslararası ilişkilerinde dışarıda egemen güç olduğu kabul edilen bir devlete karşı askeri güç kullanmaya kadar ulaşan müdahalede bulunulması gerekçesinin meşru olup olmaması, uluslararası hukukun konusunu teşkil etmektedir. Günümüzde kabul gören temel ilke ise, Güvenlik Konseyi kararı olmaksızın bu müdahalenin yapılamamasıdır. Aksi halde, yapılacak müdahalenin uluslararası meşruiyeti tartışmaya açılacaktır.

Meşru olmayan bir askeri müdahalenin özellikle Güvenlik Konseyi daimî üyeleri tarafından gerçekleştirilmesi ise, temelde günümüz uluslararası toplumunun meşruiyetinin sorgulanmasına neden olacaktır. Zira, neticede devletin egemenliğine dayalı sistemin meşruiyetinin ortadan kalkmasının ötesinde, düzenin koruyucu mekanizmalarına duyulan güven sarsılacak ve bu da beraberinde uluslararası toplumun tüm öznelere normlara aykırı hareket etme hakkı verilmesi gibi bir duruma yol açacaktır ki, sonuçlarının öngörülemezliği tartışmasıdır.

Bu noktada, hangi müdahalenin meşru olarak kabul edileceğine verilecek yanıt ve meşruluğu doğuran kriterler, günümüz uluslararası hukuk çevrelerinin önemli bir konusunu teşkil etmektedir. Güvenlik Konseyi kararının alınmasının zorunlu olup olmaması, karar alınmasına etki eden faktörler ile müdahale öncesi ve sonrasına dair öngörülerde, uluslararası hukuk normlarından çok siyasi saiklerin belirleyici olduğu önemle gözönünde bulundurulmalıdır.

Özetle, kim tarafından müdahaleye karar verileceği, ne zaman ve hangi süreçlerden sonra ve hangi kriterlere dayalı olarak yetkili otoritenin bu kararı alabileceği, alınan kararın kim tarafından, ne zaman ve nasıl icra edileceği, müdahale sonrası aşamaların kimin kontrolünde gerçekleştirileceğine verilecek yanıtların uluslararası hukuk normlarına uygunluğu ve uluslararası toplum tarafından genel kabulü, müdahalenin meşru kabul edilip edilmemesinde de belirleyici olacaktır. İlkenin müdahale edilmemesi ve müdahalenin ise istisna olarak kabul edilmesi karşısında ise, uluslararası toplumun geneli tarafından meşru kabulse dahi, her türlü müdahaleye ilkesel olarak karşı çıkılmalıdır.

Binlerce yıllık insanlık tarihinin sadece bir anını teşkil eden ve neden sonuç ilişkisinin tüm verileriyle açıklığa kavuştuğu bir tarihsel olgunun incelenmesi, geçmişte yaşanıp tamamlandığı ve tüm verileri de içinde barındırdığı için, daha kolay ve ulaşılan sonuçlar da daha nesnel olmaktadır. Libya’da 2011 yılından beri yaşanmakta olanlar ise, bırakınız yaşanıp tamamlanmasını, sonuçları günümüz itibariyle dahi öngörülmeleyen bir sürece evrilmiştir ve uzun erimli bir öngöründe bulunulmasını olanaksız kılmamanın ötesinde, tüm verilere bugün itibariyle ulaşıldığını ileri sürme olanağı bulunmamaktadır.

Ancak, koruma sorumluluğu pratiğinde önemli bir örnek teşkil etmesinin ötesinde, gelecek yıllarda bu olgunun yeniden kullanımının sonuçlarında Libya örneği önemli bir laboratuvar oluşturduğu için, tüm verilere ulaşmadan da incelenmesi gereği değerlendirilmiştir. Libya’ya 2011 yılında gerçekleştirilen askeri müdahale, uluslararası ilişkilerde ve uluslararası hukukta yeni bir kavram ve/veya norm olarak nitelendirilen “Koruma Sorumluluğu¹” bağlamında incelenmiştir.

BM Güvenlik Konseyi’nin 26 Şubat 2011 tarih ve 1970 sayılı kararı ile 17 Mart 2011 tarih ve 1973 sayılı kararı gerekçe gösterilerek Libya’ya yapılan askeri müdahalenin, koruma sorumluluğundan hareketle uluslararası hukuka uygun olup olmadığının ve sonuçlarının incelenmesi amaçlanmıştır.

İnsan haklarının uluslararası ilişkilerde bir uluslararası politik araç olarak kullanılmaya başlanması ve insan hakları gerekçe gösterilerek askeri müdahalede bulunulması, özellikle Soğuk Savaş sonrasında görülen bir maddi olguya dönüşmüştür. Bu bağlamda insani

¹ Bazı kaynaklarda “koruma yükümlülüğü” olarak isimlendirilen bu terim, sorumluluk ile yükümlülük kelimelerinin anlamlarında hukuki olarak çok ciddi farklı sonuçlara yol açması da dikkate alınarak, “Koruma Sorumluluğu” olarak kullanılmıştır.

müdahale veya özellikle Müdahale ve Devletlerin Egemenliği Uluslararası Komisyonu'nun² (MDEUK) çalışmaları ertesinde ismi konulan “Koruma Sorumluluğu” kavramı ile içerikleri, önümüzdeki dönemde de egemen güçlerce ihtiyaç duyulduğunda kullanılabilecek araçlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

BM Antlaşması'nın 2. maddesine konu olan “Devletlerin egemenliği ve bu egemenliğin sonucu olan toprak bütünlüğü, siyasal bağımsızlığı ve ulusal yetkiye müdahale etmeme ilkeleri”, insani müdahale veya koruma sorumluluğu gerekçe gösterilerek gerçekleştirilecek askeri müdahalelerin uluslararası hukuka uygunluğu tartışmalarının temelinde yer almaktadır. “İnsani Müdahale” ve/veya “Koruma Sorumluluğu” kavramlarının hukuki temelini teşkil ettiği kabul edilen BM Antlaşması'nın 1 ve 2. maddesi ile VII. Bölümü'nde yer alan hükümlerin içerikleri ile hukuki sonuçlarının, tüm üye devletlerce tartışmasız kabul edildiği ve meşrulukları hakkında hiçbir tartışmanın bulunmadığı ileri sürülemeyecektir. BM Güvenlik Konseyi'nin, uluslararası barış ve güvenliğin korunmasından sorumlu olduğu ve bu konuda aldığı kararlarda BM'e üye tüm devletleri temsile yetkili başlıca organ olduğu kabul edilmiştir.

Bir devletin kendi vatandaşlarına yönelik insan hakları ihlalleri gerçekleştirmesi veya devletin vatandaşlarına yönelik insan hakları ihlallerini engellememesi veya engelleme gücünün bulunmaması hallerinde, bu devlete karşı askeri güç kullanılması dahil müdahalede bulunulup bulunulamayacağı ve bu askeri müdahalenin ne zaman ve hangi yetkiye dayalı olarak gerçekleştirileceğine verilecek yanıtlarda, günümüz uluslararası hukukunun en önemli yazılı belgesini teşkil eden BM Antlaşması en önemli temel kaynağı teşkil etmektedir.

BM Antlaşması'nın temel kaynak olarak kabul edilmesi, üye devletlerce bir askeri müdahaleye girişilmesi halinde meşruiyetin kaynağı olarak, Antlaşma'ya atıfta bulunulması ihtiyacını da beraberinde getirmektedir. Nitekim, Antlaşma'nın 1. maddesinde yer verilen BM'in amaçları gerekçe gösterilerek ve Antlaşma'nın uluslararası “Barışın tehdidi, bozulması ve saldırı eylemi durumunda alınacak önlemler” başlıklı VII.

² Rapport de la Commission Internationale de l'Intervention et de la Souveraineté des États (CIISE rapport). (2001). *La responsabilité de protéger*, Ottawa, https://diplomatie.belgium.be/sites/default/files/downloads/rapport%20intern%20comm%20inzake%20interv%20en%20soev%20staat%20over%20beschermingsver_fr.pdf, (ET: 14.06.2017)

Bölümü'ne atıfta bulunularak, Soğuk Savaş'ın sona ermesi ertesinde Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) insiyatifinde üye devletlere askeri müdahalelerde bulunulmuştur.

Ancak, Soğuk Savaş sonrası tüm askeri müdahalelerde, daimî üyeler arasındaki güç dengesi ile bu üyelerin siyasi ve ekonomik çıkarları, BM Güvenlik Konseyi'nin üye devletlere askeri müdahalede bulunulmasına izin veren kararlarının alınmasında belirleyici olmuştur. Güvenlik Konseyi daimî üyelerinin tutarlılıktan uzak bir şekilde, bazı durumlarda çekimser kalarak müdahaleye kapı aralamaları ve neticede müdahale etmeme yasağının aksine davranışlarında, dönemsel çıkarları etkili olmuştur.

Karşılaşılan her bir müdahalenin öncesi ve sonrasında, müdahale edilecek ilgili devletin bulunduğu bölgesel ve küresel güç unsurları belirleyici olmaktadır. Müdahalenin gerekçesi olarak farklı gerekçelere atıflarda bulunmaktadır. Uluslararası ilişkilere hakim olan “gücün belirleyiciliği” gerçekliği ile uluslararası hukukta karşılaşılan zorluklara ek olarak BM Antlaşması'nın yorumunda da gücün etkisi dikkate alındığında, siyasi ve ekonomik çıkarlar uğruna “İnsani Müdahale” ve/veya “Koruma Sorumluluğu” kavramları ile karşı karşıya kalındığı somut bir gerçeklik olarak ortaya çıkmaktadır.

ABD, 11 Eylül saldırıları sonrasında dünyanın farklı yerlerinde askeri müdahalelerde bulunmuş ve insani gerekçelere de vurgu yapmıştır. ABD'nin öncülüğünde gerçekleştirilen askeri müdahaleye muhatap olan devletlerin, ülkemiz coğrafyasına yakınlıkları ve ülke içi kırılganlıklar dikkate alındığında, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin bu kavramlara muhatap olabileceği riskinin gözardı edilemeyeceği ve Libya'ya 2011'de yapılan askeri müdahalenin bir örnek olarak büyük bir önem arz ettiği değerlendirilmektedir.

Türkiye'nin sınırlarının hemen ötesinde veya bölgesinde gerçekleştirilen bu müdahalelerde, ilgili devletin kendi vatandaşlarının veya dünyanın geri kalan ülkelerinin güvenliğini sağlayamadığı iddiası gerekçe olarak ifade edilmektedir. Bu gerekçe beraberinde “Koruma Sorumluluğu” kavramının gelişiminin incelenmesini zorunlu kılmaktadır. Kavramsal olarak koruma sorumluluğu kavramını ilk kez ifade eden MDEUK'nun Raporu, bu nedenle geniş olarak ele alınmıştır.

Bu bağlamda, MDEUK'nun çalışmaları ertesinde “Koruma Sorumluluğu” olarak nitelendirilen “İnsani Müdahale” kavramının değerlendirilmesi öncesinde, “İnsan Hakları”, “Müdahale”, “İnsani Müdahale” ve “Koruma Sorumluluğu” kavramlarına yer verilmiştir.

Kavramların sunulması ertesinde, öncelikle uluslararası hukukta karşılaşılan “etkin ve yaptırım gücü olan merkezi bir otoritenin” yokluğu dahil zorluklar teorik olarak incelenmiştir. Bu incelemede uluslararası hukukun kaynakları ve gelişimi ile süjeleri hakkında genel açıklamalarda bulunulmuş ve uluslararası uyuşmazlıkların çözümünde “Kuvvet Kullanımı” ile BM Antlaşması'ndaki düzenlemeler ve BM Güvenlik Konseyi tarafından alınan kararların hukuki sonuçları değerlendirilmiştir.

Ulaşılabilen kaynaklarda yer alan karşıt düşünceler karşılaştırılmış ve özellikle insani müdahaleyi savunarak ilgili devletlere uluslararası hukuki zeminde meşruiyet sağlanmasına dikkat çekilmiştir. Libya'ya askeri müdahalede karşılaşılan hukuki yorumlar nesnel bir şekilde ele alınarak ulaşılan sonuçlar paylaşılmıştır.

BM Antlaşması'nın 1. ve 2. maddelerinde yer bulan ve Antlaşma'ya hakim olan ilkeler ile VII. Bölüm'de bulunan BM Güvenlik Konseyi'nin askeri müdahale yetkisindeki gelişmelerin aktarılması sonrasında, 2018 yılı sonuna kadar olan dönemle sınırlı olmak üzere koruma sorumluluğu kavramının tarihsel gelişimine de yer verilmiştir.

Dönemin Genel Sekreteri Kofi Annan'ın özelde Ruanda ve Srebrenika'da karşılaşılan insanlık felaketlerine karşı gerekli kararların alınmamasına tepki vermesi ve uluslararası topluma çağrıda bulunması sonrasında MDEUK'nun ilk kez 2001'de ifade ettiği koruma sorumluluğu kavramı, BM nezdinde hızla yer bulmuş ve “zamanın kısa bir anında uzun bir yol alarak³” kurumsallaşması için gereken tüm çaba gösterilmiş, Genel Sekreterler raporlarında kurumsallaşması için doğrudan kurumsal çağrılar yapılmıştır.

Koruma sorumluluğunun bu hızlı yükselişine yardımcı olan, çeşitli komisyonların raporları ile Genel Sekreterler'in yıllık raporları dahil BM resmî belgelerinin, kavramın uluslararası hukukta norm düzeyine ulaşması için gösterilen çabaların kaynakları olduğu da dikkate alınarak, her bir kaynak geniş olarak aktarılmış ve zamanla kavrama nasıl yaklaşıldığının somutlanması amaçlanmıştır.

³ Bellamy, A. (2015). “The Three Pillars of the Responsibility to Protect”, 58. <http://www.cries.org/wp-content/uploads/2015/09/006-bellamy.pdf> (ET: 01.12.2017)

Teorik tarihsel gelişimin ertesinde, insani müdahale gerekçe gösterilerek pratikte karşılaşılan örnekler aktarılmış ve her bir örnekle ilgili olarak BM Güvenlik Konseyi'nin kararları değerlendirilmiştir.

İnsani müdahalenin uluslararası hukuktaki yeri pratik uygulamalarla birlikte incelendikten sonra, öncelikle “Arap Baharı” olarak nitelendirilen Kuzey Afrika ile Orta Doğu ülkelerinde yaşanan gelişmeler, günümüze yansıyan sonuçları bağlamında ele alınmıştır. Arap Baharı, Aralık 2010'dan itibaren ilk kez Tunus'ta olmak üzere, farklı Arap ülkelerinde görülen ve yönetimlerin değişmesi istemlerinin ifade edildiği kitlelerin katıldığı ayaklanmaların karşılığı olarak kullanılmıştır.

“Arap Devrimi” veya “Arap Uyanışı” olarak da nitelendirilen “Arap Baharı” deyimi, “1848 Halklar Baharı”na atıfla bu şekilde isimlendirilmiştir. 17 Aralık 2010 tarihinde Tunus'ta Sidi Bouzid şehrinde başlayan ve günümüzde halen başta Suriye olmak üzere bölgedeki çatışmalarla devam eden Arap Baharı gelişmelerinin incelenmesinde, 18 Ocak 2006 tarihli Georgetown Üniversitesi'nde yaptığı konuşmasında dönemin ABD Dışişleri Bakanı Rice tarafından⁴, “Amerikan vizyonunun tüm dünyaya liderlik etmesinden, dünyadaki her ülke ve kültürde tiranlıklara son vermek için demokratik hareketleri ve kurumları desteklemekten” bahsedilmesine ve “Genişletilmiş Büyük Ortadoğu Projesi”nin sonuçlarına da dikkat çekilmiştir.

Arap Baharı sürecinin bir parçası olarak nitelendirilen Libya'da askeri müdahaleye ulaşan gelişmelerin aktarılması öncesinde, Libya'nın siyasi tarihi ve özellikle doğal kaynakları hakkında bilgilere yer verilerek, koruma sorumluluğu Libya uygulamasının siyasi ve ekonomik sonuçları da birlikte değerlendirilmiştir.

Libya'ya askeri müdahalede, ülkedeki uzak ve yakın siyasi tarih gelişmeleri etkili olmakla birlikte, Muammer Kaddafi dönemi belirleyici olarak değerlendirildiğinden, ağırlıklı olarak Kaddafi dönemi irdelenmiş ve önceki dönemler sınırlı olarak ele alınmıştır.

Arap Baharı ile ilgili olarak da benzer bir sınırlama getirilmiş, Kuzey Afrika ile Orta Doğu'daki gelişmelerde, 11 Eylül 2001 saldırılarından sonraki döneme ağırlık verilmiştir.

⁴ Rice, C. (2016). “Transformational Diplomacy”, *U.S. Department of State Archive*, <https://2001-2009.state.gov/secretary/rm/2006/59306.htm> (ET: 01.09.2017)

Tezin hazırlandığı zaman sürecindeki gelişmeler de eklenerek, Libya'ya insani saiklerle askeri müdahaleden beklenenler ile yaşanan gerçeklikler karşılaştırılmıştır. Neticede askeri müdahalenin amacına ulaşmadığı ve salt askeri müdahaleyi gerçekleştiren devletlerin siyasi ve ekonomik çıkarlarına hizmet ettiği hakkındaki bilgiler paylaşılmıştır. Ulaşılan karşıt görüşlere dayalı olarak karşılaştırmalar yapılmış, koruma sorumluluğu kavramının gelecekte kazanabileceği zemin ile doğrudan ülkemiz bağlamında tehdit algısı dahil sonuçlar Libya'ya müdahale bağlamında aktarılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

İNSANİ MÜDAHALEDEN KORUMA SORUMLULUĞUNA: MÜDAHALE VE DEVLETLERİN EGEMENLİĞİ ULUSLARARASI KOMİSYONU’NUN ARALIK 2001 TARİHLİ “KORUMA SORUMLULUĞU” BAŞLIKLİ RAPORU

1.1. Uluslararası Hukukta İnsan Hakları ve Müdahale

Bireylerin ve bu şekilde insanın da bir birey olarak uluslararası toplumun öznesi olarak kabulü ile birlikte, uluslararası toplumun hukuku olarak tanımlanan uluslararası hukukta⁵, insan hakları da yer bulmaya başlamıştır. İnsan hakları ile uluslararası toplumun gelişimi doğru orantılıdır. İnsan haklarındaki gelişim uluslararası toplumu evrensel kabullere zorlarken, uluslararası hukuk normlarının da insan haklarını koruma yönünde gelişimi birlikte gerçekleştirmiştir.

Uluslararası toplumun, salt kendisini korumak veya istikrarın devamını sağlama çabasının ötesinde, insan haklarının korunması için müdahaleleri gündeme getirmesi de aynı döneme denk gelmektedir. Uluslararası toplumun insan hakları gerekçesiyle müdahale hakkının varlığının sorgulanmasının temelinde, bu müdahalenin sınırları ile araçları ve meşruiyeti belirleyici olmaktadır.

1.1.1. İnsan Hakları ve Gelişimi

İnsanlık tarihi, özetle bireylerin salt insan olmalarına dayalı haklarını elde etmek için yaşadıkları mücadelenin aynasıdır. Bu bağlamda, bireyin istemesi halinde dahi vazgeçme hakkı bulunmadığından “Vazgeçilmez Haklar” arasında yer alan tüm hak ve özgürlükler insan haklarının kapsamını oluşturmaktadır. İnsanlık, kanlı mücadeleler sonucunda bu hak ve özgürlükleri elde etmiştir. Ancak, özgürlüklerin sınırsızlığı ve neticede her bir özgürlüğün yarattığı sonuçlar, bu mücadelenin asla sonuçlanmayacağını ve geliştirilmesi zorunluluğunu da bize göstermektedir. İnsan haklarının “vazgeçilmezliği, bölünmezliği ve evrenselliği”, geliştirilmesi zorunluluğunun temelindeki ilkeleri oluşturmaktadır.

⁵ Pazarcı, H. (2012). *Uluslararası Hukuk*, Ankara, 4.

Bu bağlamda, özgürlüğün kapsamı önem arz etmektedir. Özgürlük, başkasının özgürlüklerine zarar vermediği sürece, fıkren, vicdanen ve fiziksel olarak, dilediğini istediği zaman ve yerde yapma hakkına sahip olduğu inancında olmak veya fiilen yapabilmektir. Bu kriterlerden birisinin dahi kısıtlanması halinde özgürlükten bahsedilemeyecektir. Otoriter bir siyasi iktidarın yönetimi altındaki bir ülkede özgürlüklerin varlığından bahsedilemeyeceği gibi, salt fiziki olarak cezaevinde olmamak da, özgürlüklere sahip olunduğu anlamına gelmemektedir.

Nitekim, insan haklarının gelişiminde, siyasi iktidarların göreceli meşruluk ihtiyacı önemli bir basınç oluşturmaktadır. Ancak, iç ve dış politik bu meşruluk ihtiyacına dayalı gelişim, evrensel ilkelere yer verildikçe meşruiyetin sorgulanmasını ortadan kaldırmaktadır. Bugün itibarıyla doğal haklar olarak görülen bu özgürlükler, uzun bir gelişim sürecinin sonucunda elde edilebilmiştir. Bu gelişimde, uluslararası ilişkilerde yaşanan önemli değişimler de etkili olmuştur.

İnsanın tüm tarihi boyunca başkaları ile birlikte yaşaması, her birinin birbirine karşı haklarının ve sorumluluklarının da belirlenmesi zorunluluğunu beraberinde getirmiştir. Topluluklardan kurumsal örgütlenmelere geçişler ve neticede ulus devlet aşamasına ulaşılmasıyla birlikte, devlet ile birey arasındaki karşılıklı ilişkilerin düzenlenmesi sorunu ortaya çıkmıştır. Toplumsal sözleşmeler veya anayasal düzenlemelerde bireyin hak ve özgürlükleri düzenlenmekle birlikte, bunların her birinin mutlak olarak işlevsel bir şekilde gerçekleştiğini kabul etme olanağı bulunmamaktadır.

Kral'ın mutlak otoritesine karşı ilk kazanımlara ve sınırlamalara işaret eden Magna Carta ile başlayan ve Amerika ile Fransa'daki gelişmelerle günümüze ulaşan sonuçları görülen insan haklarındaki gelişim, kavramsal ve günümüzdeki anlayışa uygun olarak İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra artmıştır⁶. Doğal haklar, giderek pozitif kurallara dayalı koruma sağlanması sonucunu doğurmuştur⁷.

Bireyin ve bu bağlamda insanın giderek uluslararası toplumun öznesi olarak kendisine yer bulmasıyla birlikte, insan hakları uluslararası ilişkilerin kapsamına girmiştir. "Uluslararası

⁶ Çağırın, M. (2011). *Uluslararası Alanda İnsan Hakları*, Ankara, 7-24.

⁷ Çağırın, a.g.e., 2011, 24-27.

hukukun bireylere ilişkin kurallarının önemli bir bölümü de insan haklarına ilişkindir⁸.” Bir devletin egemenlik alanında ve ulusal sınırları içerisinde bulunan insanın hak ve özgürlüklerinin uluslararası alanda da korunması sonucu şahsın konumu değişmemekle birlikte⁹, korumanın çerçevesi ile araçlarında büyük bir farklılık ortaya çıkmaktadır. Başka bir devletin bir yurttaşının haklarının korunması için ilgili devletin izin ve onayının alınıp alınmayacağına veya korumanın sağlanması için kullanılacak araçların sınırlarının belirlenmesi, beraberinde uluslararası insan hakları hukukunu ortaya çıkartmıştır.

Diğerlerinin yanında çatışma zamanında insanların birtakım haklarını korumayı amaçlayan “Uluslararası İnsancıl Hukuk” ile “insanın bir takım temel haklarına yönelik ağır ihlalleri cezalandıran” “Uluslararası Ceza Hukuku”, uluslararası insan haklarına göre daha dar kapsamlıdır¹⁰. Bunda, her birinin yöneldiği amaç ve hedefler ile düzenlendiği pozitif kurallarının sınırları belirleyici olmaktadır. 1949 tarihli Cenevre Sözleşmeleri ile getirilen sınırlamalar, genel olarak değil savaş zamanında askerler ile siviller dahil tüm insanların korunmasına yönelik kuralları belirlemektedir¹¹. Uluslararası insan hakları ise, salt savaş zamanı ile sınırlı olmaksızın insan haklarını ele almaktadır.

İnsan hakları alanında uluslararası hukukta meydana gelen en önemli gelişmelerden bir diğeri ise, 17 Temmuz 1998 tarihinde kabul edilip imzaya açılan, insanlığa karşı suçlar, soykırım ve savaş suçlarını kovuşturma yetkisi verilen Roma Statüsü ile kurulan ve 1 Temmuz 2002 tarihinde yürürlük kazanan Uluslararası Ceza Mahkemesi’dir (UCM). UCM de uluslararası insan hakları ile ilişkili olmakla birlikte, Roma Statüsü’nde yer alan ve Mahkeme’nin yetkisini belirleyen kurallar, uluslararası insan haklarına göre zaman ve mekân ile yargılamanın süjesine sınırlama getirmesiyle ayrılmaktadır. Mahkemede devletler değil şahısların fiilleri yargılanırken, Roma Statüsü’nü kabul etmeyen devletlerin topraklarında işlenen suçların soruşturma ve yargılamaya tabi kılınması istinaî hükümlere tabidir. Statü’nün kabulü öncesi fiillerin Mahkemenin yetkisi dışında kalması ise, zaman olarak sınırlamayı teşkil etmektedir. İnsan haklarının gelişiminde, BM Antlaşması’nın kabulü ve BM nezdindeki çalışmalar da büyük bir önem arz etmektedir.

⁸ Ateş Ekşi, C. (2007). “Bireyler (Gerçek Kişiler)”, *Uluslararası İlişkiler Giriş, Kavram ve Teoriler*, Ankara, 127.

⁹ Çağırın, a.g.e., 2011, 1. Yazar, başka bir egemen devletin yurttaşının uluslararası alanda korunmasının, ulusal korumanın alternatifi olmadığını belirtmektedir.

¹⁰ Çağırın, a.g.e., 2011, 48-51.

¹¹ Taşdemir, H. (2007). “İnsani Hukuk”, *Uluslararası İlişkiler Giriş, Kavram ve Teoriler*, Ankara, 333-336.

1.1.2. BM Nezdindeki İnsan Hakları Çalışmaları

Uluslararası alanda insan hakları, BM Antlaşması ile önemli bir mevzi kazanmıştır. İnsan haklarının uluslararası hukukta genel olarak kabulü BM Antlaşması ile gerçekleşmiştir¹². Nitekim, BM Antlaşması'nın girişinde, “temel insan haklarına, insan kişiliğinin onur ve değerine” özellikle vurgu yapılmıştır¹³. BM Antlaşması'nın 1/3. maddesinde de, “ekonomik, sosyal, kültürel ve insancıl nitelikteki uluslararası sorunları çözmede ve ırk, cinsiyet, dil ya da din ayrımı gözetmeksizin herkesin insan haklarına ve temel özgürlüklerine saygının geliştirilip güçlendirilmesinde uluslararası iş birliğini sağlamak” şeklinde bildirilen amaç ise, özünde insan haklarının geliştirilmesine işaret etmektedir.

Ancak, Antlaşma'da temel insan hakları denilmekle birlikte, hakların neler olduğu tek tek bildirilmemiştir. Bu amaçla kurulan İnsan Hakları Komisyonu'nun çalışmaları ertesinde, BM Genel Kurulu'nun 10 Aralık 1948 tarih ve 217 A sayılı kararıyla, İnsan Hakları Evrensel Beyanname'si kabul edilmiştir. Beyanname'de, kişisel haklar ve özgürlükler ile ekonomik, toplumsal ve kültürel haklar sıralanmıştır.

BM Genel Kurulu tarafından kabul edilen Beyanname esas alınarak, Avrupa Konseyi (AK) üyeleri tarafından 04 Kasım 1950 tarihinde Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi¹⁴ (AİHS) imzalanmıştır ve bu Sözleşme'ye ek Protokoller daha sonraki tarihlerde kabul edilmiştir. Türkiye tarafından da 1952 yılında imzalanan bu Sözleşme, 1954 yılında Bakanlar Kurulu tarafından uygun bulunarak Resmî Gazete'de (RG) yayımlanmıştır¹⁵.

İnsan hakları alanında diğer bir gelişme ise, Soğuk Savaş döneminde 1970'li yıllarda ortaya çıkan ve 01 Ağustos 1975 Helsinki Antlaşması ile kurulan ve günümüzde sadece Avrupa kıtasıyla sınırlı olmaksızın Orta Asya'dan Kuzey Amerika'ya kadar 57 katılımcısı olan Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı'dır¹⁶ (AGİT). Ekonomik ve güvenlik konularında iş birliğinin ötesinde, katılımcı devletlere destek vermek üzere özel bir büro da kurularak insan hakları alanında da faaliyet göstermektedir.

¹² Pazarcı, a.g.e., 2012, 222.

¹³ “Documents de l'ONU: Droits de l'homme”, <http://research.un.org/fr/docs/humanrights> (ET: 01.10.2016)

¹⁴ Conseil de l'Europe. *Convention Européenne des Droits de l'Homme*, https://www.echr.coe.int/documents/convention_fra.pdf (ET: 04.10.2017)

¹⁵ Resmî Gazete. (19.03.1954). 8690-8695. <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/8662.pdf> (ET: 04.10.2017)

¹⁶ Organisation Pour la Sécurité et la Coopération en Europe. “Droits de l'homme”, <https://www.osce.org/fr/human-rights> (ET: 04.10.2017)

BM'in insan hakları konusundaki çalışmaları salt Beyanname ile sınırlı kalmamıştır. BM Genel Kurulu'nun 16 Aralık 1966 tarihli ve 2200 A (XXI) sayılı kararıyla kabul edilen ve imzaya açılan, BM Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi 1976 yılında yürürlüğe girmiştir. Türkiye tarafından çekince konularak 2000 yılında imzalanan Sözleşme, 2003 yılında Bakanlar Kurulu tarafından uygun bulunmuş ve yayımlanmıştır¹⁷.

BM, 1993 yılında İnsan Hakları Yüksek Komiserliği'ni oluştururken, 2006 yılında ise Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi'ni (BMİHK) kurmuştur. Sözleşme ile oluşturulan organlar arasında bu konudaki sistemin iyileştirilmesi çalışmalarının devam ettiğini bildiren BM Genel Kurulu, 16 Eylül 2005 tarihinde 60/1 sayılı "2005 Dünya Zirvesi" belgesini onayladığı kararıyla¹⁸, insan hakları alanında BM çalışmalarının güçlendirilmesini istemiştir.

İnsan hakları denildiğinde karşılaşılan, salt insan olmakla birlikte kazanılan ve devredilemeyen ve aksi kabul edilmeyen, fiziki güvenliği ile ekonomik ve sosyal varlığının, temel hak ve özgürlüklerinin korunmasını, insan olarak haklarına saygı gösterilmesini kapsayan "insani güvenlik" kavramına, bizzat dönemin Genel Sekreteri Kofi Annan'ın 54. dönem Genel Kurul toplantısındaki konuşmasında yer verilmiştir¹⁹. Annan tarafından "insani güvenlik" kavramının kullanılması, 1990'lı yıllarda Ruanda ve Balkanlar'da karşılaşılan insan hakları ihlalleri ertesinde, "etkili ve sistematik" olarak bunlara karşı çıkılması için uluslararası toplumda yapılan tartışmalar etkili olmuştur. Bu tartışmalarda, devletlerin egemenliği ile insani amaçlarla uluslararası toplumun müdahale yetkisi öne çıkmıştır. Uluslararası toplumda bu tartışmaların yaşanmasında, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yaşanan çatışmalarda ölenlerin %90'ından fazlasının siviller olması²⁰ etkili olmuştur.

¹⁷ Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi. (2003). <http://www2.tbmm.gov.tr/d22/1/1-0589.pdf> (ET: 04.10.2017) Bu uluslararası sözleşme, TBMM tarafından BM Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi olarak kabul edilirken, BM ise bu sözleşmenin ismini "Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi" olarak belirtmiştir.

<https://unmik.unmissions.org/sites/default/files/regulations/06turkish/TIntCovEcSocCulRights.pdf> (ET: 04.10.2017)

¹⁸ BM Genel Kurulu A/RES/60/1. (16.09.2005). "Résolution adoptée par l'Assemblée Générale le 16 septembre 2005" "Document final du Sommet mondial de 2005", <https://undocs.org/fr/A/RES/60/1> (ET: 04.10.2017)

¹⁹ CIISE rapport, a.g.r., 2001, 15.

²⁰ Aggar, S. (2016). *La responsabilité de protéger: un nouveau concept?*, Bordeaux, 13. <https://tel.archives-ouvertes.fr/tel-01587742/document> (ET: 01.12.2017)

İnsanı ilgilendiren tüm alanları kapsayan ve bölünemez olduğu belirtilen insani güvenlik kavramı ilk kez BM'in 1994 yılı İnsani Kalkınma Raporu'nda²¹ ifade edilmiş ve aralarında çok sıkı bağlar bulunmakla birlikte bireylerin esas alınmasının öngörüldüğü insani güvenliğin insani kalkınma ile karıştırılmamasına dikkat çekilmiş, insanın korkularından kurtulması ve ihtiyaçlarının karşılanması esas alınması gereği bildirilmiş ve ekonomik, sağlık, çevre, bireysel, toplumsal ve siyasi tehditlere karşı bireyin korunmasının önemi belirtilmiştir. İnsani güvenlik kavramının içeriği zamanla genişlerken²², Avrupa Komisyonu'nun insani krizlere dair raporunda²³ da ifade edildiği üzere, insanla ilgili tüm krizlere karşı bireylerin, grupların ve toplumların korunmasına yönelik her türlü yanıtı da içermektedir.

Annan tarafından insani güvenlik kavramına yer verilmesi, egemenliğin bir sonucu olan devletlerin güvenliği ile insanlığın güvenliğinin karşı karşıya geldiği yeni bir dönem olarak nitelendirilmiştir²⁴. “Söylenen değil, söyleyenin kim olduğunun önemli olduğu²⁵” sözünün gerçekliği dikkate alındığında, insani güvenlik kavramının Annan tarafından ifade edilmiş olmasının önemi de kendisini göstermektedir. Zira, insanın temel hak ve özgürlüklerinin korunmasında insani güvenlik kavramının BM Genel Sekreteri tarafından ifade edilmesi, insan haklarının uluslararası toplum nezdinde ne kadar çok önem kazandığının bir ölçüsü olarak kabul edilmelidir. Nitekim, Annan'ın ve neticede BM'in kurumsal desteği ile insan haklarında koruma sorumluluğu kavramının kurumsallaştırılması çalışmalarına yol açan süreçle karşı karşıya kalınmıştır.

²¹ BM Kalkınma Programı. (1994). *Rapport Mondial sur le Développement Humain 1994*, New York, http://www.hdr.undp.org/sites/default/files/hdr_1994_fr_complet_nostats.pdf (ET: 01.12.2017)

²² Ilgaz, D. “İnsani Güvenlik Doktrini: Avrupa’da ve Türkiye’de”, [https://tasam.org/File/Icerik/File/%C4%B0GK2Kitap_\(11\)_pdf_e5921996-b702-4868-af01-c143a00eaba9.pdf](https://tasam.org/File/Icerik/File/%C4%B0GK2Kitap_(11)_pdf_e5921996-b702-4868-af01-c143a00eaba9.pdf) (ET: 01.12.2017)

²³ Commission Européenne. (2017). *Protection Humanitaire*, 24. https://ec.europa.eu/echo/sites/echo-site/files/doc_policy_n8_fr_imp_hr.pdf (ET: 01.12.2017)

²⁴ Mascré, A. (2015). *Comment la responsabilité de protéger a-t-elle été développée, appliquée et débattue?*, Centre International de Formation Européenne, Nice, 5. https://www.ie-ei.eu/Ressources/file/memoires/2015/ALINE_MASCRE.pdf (ET: 01.12.2017)

²⁵ Bélanger Vincent, A. (2016). *Processus de légitimation et Responsabilité de protéger*, Québec, 82. <https://corpus.ulaval.ca/jspui/bitstream/20.500.11794/26938/1/32659.pdf> (ET: 14.06.2017)

1.1.3. Müdahale

“Uluslararası hukukun babası” olarak nitelenen Grotius dahil birçok uluslararası hukukçu tarafından bazı şartlar altında desteklenen müdahale²⁶, devletlerin varoluşu kadar eski bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır ve her bir devletin egemenliği, toprak bütünlüğü ve siyasal bağımsızlığına müdahale edilmemesi prensibiyle doğrudan ilgilidir. Eski çağlarda özellikle Roma İmparatorluğu’na müdahalenin atfedildiğinin ve 19. yüzyıldan önce müdahalenin devletin dış politikada bir aracı olarak kabul edildiğinin bildirildiği çalışmada ise, müdahalede bulunmamanın uluslararası hukuka uygun bir prensip olduğunun ilk kez Wattel tarafından 1758’de belirtildiğine dikkat çekilmiştir²⁷. En basit ifadesiyle “Doğrudan veya dolaylı olarak bir devletin diğer bir devletin iç ve dış işlerine karışması” olarak tanımlanmıştır ve müdahale siyasi, askeri, ekonomik olabileceği gibi, içeriden ve dışarıdan veya halkın devlete karşı ayaklanmaya teşvik edilmesiyle de gerçekleştirilebilecektir²⁸. Müdahalede, bir devlete yönelik sadece bir devletin değil birden fazla devletin de birlikte hareket edebileceği²⁹ unutulmamalıdır.

Müdahale, “bir devletin ve/veya devletlerin bir başka devlete karşı kuvvet kullanmaya kadar ulaşan askeri veya askeri olmayan yollarla etkide bulunması veya etkide bulunma tehdidi” olarak tanımlanabilir. Bu bağlamda, müdahale denildiğinde neyin kastedildiği ve her müdahalenin aynı zamanda askeri müdahale veya kuvvet kullanma olarak kabul edilip edilemeyeceği, gerçekte sonuçları ve müdahalenin uygulanma biçimleriyle doğrudan bağlantılıdır.

Uluslararası hukukta prensip olarak bir devletin bir başka devlete karşı kuvvet kullanması yasaktır. 1925 tarihli Ren Misakı ve 1928 tarihli Briand-Kellog Antlaşması kuvvet kullanma yasağının ilk örneklerini teşkil ederken, BM Antlaşması’nın 2/4. maddesi kuvvet

²⁶ Chinkin, C.-Kaldor, M. (2018). “The ‘Doctrine of Humanitarian Intervention’: And how it exposes the absence of any serious intention to help Syrians”, <https://www.opendemocracy.net/en/doctrine-of-humanitarian-intervention-and-how-it-exposes-absence-of-an/> (ET: 20.05.2018)

²⁷ Kunig, P. (2008). “Intervention, Prohibition”, https://spacelaw.univie.ac.at/fileadmin/user_upload/p_spacelaw/Kunig_Intervention_Prohibition_of.pdf (ET: 20.05.2017)

²⁸ Kaushik, A. “Public International Law”, [https://ccsuniversity.ac.in/bridge-library/pdf/B.A.L.L.B.%20VI%20SEM%20\(PUBLIC%20INTERNATIONAL%20LAW\)%20BL-6004%20TOPIC-Intervention.pdf](https://ccsuniversity.ac.in/bridge-library/pdf/B.A.L.L.B.%20VI%20SEM%20(PUBLIC%20INTERNATIONAL%20LAW)%20BL-6004%20TOPIC-Intervention.pdf) (ET: 20.05.2017)

²⁹ Chuquela, X. (2011) *Intervention in International Law: The Case Under the Constitutive Act of the African Union*, Pretoria, 7. <https://repository.up.ac.za/bitstream/handle/2263/27736/dissertation.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (ET: 20.05.2017)

kullanımını ve tehdidini açıkça yasaklamıştır. Ancak, Antlaşma'nın 51. maddesinde düzenlenen “Meşru Savunma” ile VII. Bölümü çerçevesinde uluslararası barış ve güvenliğin korunması durumları, kuvvet kullanma yasağının istisnalarını teşkil etmektedir. Müdahalenin diplomatik olmaktan başlayıp, zorlayıcı ekonomik tedbirlerin uygulanması aşamasından, neticede askeri sonuçlara ulaşmasında ve/veya bu müdahale türlerinin doğrudan veya dolaylı olarak icrasında, takdir edileceği üzere tarafların konumları kadar karşılaşılan krizin ağırlığı da önemli bir rol oynayacak veya belirleyici olacaktır.

MDEUK'nun Raporu'nda, müdahale hakkındaki şu farklı görüşlere yer verilmiştir. Bir görüşe göre askeri müdahaleye kadar varan müdahale biçimlerinin varlığı kabul edilirken, diğer bir kısım görüşlere göre ise, bir devlete başka türlü davranma olanağı bırakmayan finansal baskılar da dahil olmak üzere tüm baskılar birer müdahaledir. Diğer bir görüşe göre ise, ihtiyaç bulunan bölgelere insani yardım yapılması da dahil olmak üzere bir devletin ulusal yetkisine müdahale sonucunu doğuran tüm eylemler müdahale olarak kabul edilirken, sadece askeri değil, ekonomik, finansal, diplomatik yaptırım veya yaptırım tehdidi ile uluslararası ceza soruşturmalarına başlanması da müdahale olarak nitelendirilmektedir. Son olarak, sadece askeri güç kullanımını müdahale olarak kabul eden görüşler de bulunmaktadır³⁰.

Bir devletin izin ve onayı olmaksızın, devletin yurttaşlarına yönelik insan hakları ihlallerini engellemek ve yurttaşlarını korumak için, askeri güç kullanımı da dahil olmak üzere devletin toprakları üzerinde fiili olarak müdahalede bulunulması, son dönemdeki tartışmaların ana eksenini oluşturmaktadır. Bu bağlamda, devletin yurttaşlarına yönelik insan hakları ihlalinde bulunması veya toprakları üzerinde meydana gelen insan haklarını ihlal eylemlerini engelleyememesi sonucunda, bu devlete yönelik ekonomik, finansal veya diplomatik diğer yaptırım veya baskılar da, müdahalenin farklı gerçekleşme yöntemleri olarak kabul edilmelidir.

Stratejik, politik ve mali boyutu öne çıkan³¹ askeri müdahaleyi de kapsayan saldırının tanımı, bu konuda önem arz etmektedir. Genel Kurul'un 17 Kasım 1950 tarihli kararıyla, Uluslararası Hukuk Komisyonu saldırının tanımlanmasıyla görevlendirilmiştir. Komisyon

³⁰ CIISE rapport, a.g.r., 2001, 9.

³¹ Benboubetra, Sonia. (2010). “Comprendre le droit d'intervention humanitaire-interview de Weonique Zanetti”, *Revue Humanitaire*, <https://journals.openedition.org/humanitaire/784> (ET: 27.09.2017)

çalışmaları uzun yıllar sürmüş ve nihayet Genel Kurul'un 14 Aralık 1974 tarihli kararıyla³² saldırının tanımlanmasında uzlaşma sağlanmıştır. Kabul edilen bu metnin 1. Maddesinde, “devlet” olarak kastedilenin BM üyesi olup olmamasıyla sınırlı olmadığına dikkat çekilmiş ve saldırı şöyle tanımlanmıştır: “Saldırı, bir başka devletin egemenliğine, toprak bütünlüğüne ya da siyasal bağımsızlığına karşı bir devletin silahlı güç kullanması veya BM Antlaşması ile bağdaşmayan herhangi bir yola başvurusudur.” Kabul edilen bu tanımlı ve bir saldırının belirlenmesinde bu kriterleri Güvenlik Konseyi'nin dikkate almasının tavsiye edildiği Genel Kurul tarafından uygun bulunan saldırının tanımında dikkat çeken unsur, doğrudan veya dolaylı olarak silah kullanımına kadar ulaşan ve sayılan fiillerde kuvvet kullanımının sözkonusu olmasıdır. Ancak, bu tanımlamada baskın unsuru teşkil eden bir devletin toprakları üzerinde kuvvet kullanımında, ilgili devletin bu kuvvet kullanımına ve neticede ülkesi üzerinde yabancı askeri güçlerin bulunmasına izin veya rızasının bulunup bulunmamasına ve/veya bu güçlerin bulunmasının Güvenlik Konseyi kararına dayalı olmasına göre, bu kuvvet kullanımının uluslararası hukuka uygunluğu değerlendirilebilecektir. Genel Kurul, Komisyon'un sunduğu saldırı tanımlamasını salt uygun bulmakla ve onaylamakla kalmamış, BM'in temel amaçlarından birisinin de uluslararası barış ve güvenliğin devamı olduğuna ve barışı engellemeye yönelik tehditleri önlemek ve ortadan kaldırmak için kollektif etkili tedbirlerin alınmasına da dikkat çekmiştir. Genel Kurul ayrıca, bir devletin topraklarının geçici de olsa işgal edilemeyeceğini vurgularken, saldırının tanımlanmasının saldırganlığı önleyeceğine duyduğu inancını da ifade etmiştir.

“Kuvvet kullanma tehdidinde bulunarak veya kuvvet kullanarak, bir şeyi yapması (hükümet değişikliği, üçüncü bir ülkeyle antlaşma yapma, ülke terki vb) veya müdahale eden devletin yararına, kendi ülkesinde bazı eylem ve işlemlerde bulunmasını temin maksadıyla, bir başka devletin iç veya dış işlerine zor kullanarak karışma, zorlama” olarak tanımlanan müdahale³³, neticede bölgesel veya dünya çapındaki çatışmaların ve giderek savaşların kaynağını teşkil etmektedir.

Bu bağlamda “Haklı Savaş” kavramı da önem arz etmektedir. Dönemin Piskopos Meclisi Üyesi Guibert de Nogent tarafından ilk olarak 1109 yılında ifade edilen ve savaş propagandası prensibi olarak nitelendirilen ve temelleri antikçağa kadar giden “Haklı

³² BM Genel Kurulu A/RES/3314(XXIX). (14.12.1974). “Définition de l'Agression” [\(https://undocs.org/fr/A/RES/3314\(XXIX\)\)](https://undocs.org/fr/A/RES/3314(XXIX)) (ET: 27.10.2018)

³³ Çaycı, S. (1995). *Silahlı Kuvvetlerin Kullanılması*, Ankara, 8.

Savaş”³⁴, “Ortaçağ Avrupası’nda bir hükümdarın silahlı kuvvetlerini, egemenlik bölgesi dışında meşru nedenlerle kullanabilmesi anlamını taşımaktadır. O dönemde Hristiyanlığı geliştirmeye yönelik savaşlar haklı olarak nitelendirilirken, 16. ve 17. yüzyılda uluslararası hukukun öncülleri kabul edilen Victoria ve Grotius tarafından da bu kavram kullanılmıştır³⁵. 19. yüzyıldan sonra haklı savaş, sömürge ülkelerinin halklarının bağımsızlık için verdiği mücadele olarak kabul edilmiştir. “Haklı bir neden, hukuka uygun otorite ve iyi niyet, savaşa son çare olarak başvurulması, amacın barışa ulaşmak olması ve savaşın başarı şansının olması” kriterlerini içeren “jus ad bellum” ile “sivil dokunulmazlık ve orantılılık” koşullarını kapsayan ilkelerine dayalı olarak değerlendirmelerin yapıldığı ifade edilmiştir³⁶.

Hukukun ve bu bağlamda uluslararası hukukun varlık nedeni, uluslararası düzende barış ve istikrarın sürekliliğinin sağlanmasıdır. Nitekim, askeri çatışmaların ve giderek savaşların olmaması halinde, bu amaca ulaşılabileceği öngörülmüştür. Ancak, diğer sonuçlarının ötesinde, 1928 tarihli Briand Kellogg Paktı ile imzacı devletlerin savaşı önleme çabası ve savaşı bir ulusal politika aracı olarak kullanmayacakları beyanı ile aralarında çıkabilecek anlaşmazlıklar için savaşa başvurmamayı taahhüt etmeleri ve Milletler Cemiyeti’nin hakemliğini kabul etmeleri, bu yöndeki yaklaşımların tipik bir örneğini teşkil etse de, 11 yıl sonra yaşanacak savaş engellenememiştir.

Askeri müdahale yani silahlı gücün kullanımı, merkezi ve her halde güç kullanımını meşru kılacak bir otoritenin yokluğu bağlamında uluslararası hukukun bir taraftan varlık nedenine aykırı gibi görülmekle birlikte, BM Antlaşması’nın düzenlemelerine aykırılıkların giderilmesinin önüne geçilmesinin de tek yaptırım gücü olarak sunulmaktadır. BM Antlaşması, özde kuvvet kullanımını yasaklamayı hedeflemiş, ancak, istisnalar belirlenirken kuvvet kullanımının tamamen engellenemeyeceğini de öngörmüştür. Bu konuda, hangi hallerde askeri müdahalenin meşru kabul edileceği ve/veya meşruiyetin unsurlarının neler olacağı sorunu, bir anlamda uluslararası hukukun da varlık zeminini oluşturmaktadır.

³⁴ Elaiba, B. (2012) *Intervention humanitaire, legitime et systeme international. Le cas de l'intervention en Libye de 2011*, Paris, 16. <https://dumas.ccsd.cnrs.fr/dumas-00817684/document> (ET: 10.08.2015)

³⁵ Reçber, S. (2016). *İnsancıl Müdahale ve Koruma Sorumluluğu*, İstanbul, 12.

³⁶ Batırer, D. (2014). “Haklı Savaş”, <http://www.tuicakademi.org/hakli-savas/> (ET: 08.11.2017)

Savaşa varmayan zorlamalar olarak kabul edilen “misilleme, zararlarla mukabele ve müdahale” ile savaşı da kapsamak üzere çeşitli silahlı zorlama yolları olarak kabul edilen kuvvet kullanımının bir düzene bağlanması, uluslararası örgütlenme tasarıları ile hukuki temele dayandırılmaya başlanmıştır. Milletler Cemiyeti Misakı’nda savaş açıkça yasaklanamamıştır. BM Antlaşması’nın 2. maddesiyle yasaklanan kuvvet kullanımına, VII. Bölüm’de ise istisnalar getirilmiştir. “Kuvvet kullanımı, ülke sınırlarını genişletme ve başka devlet hükümetlerini değiştirme amaçlarına hizmet etmemeliydi. BM sisteminde meşru olmayan kuvvet kullanımı, ‘saldırganlık’ veya ‘yayılmacılık’ olarak algılanmış ve yasaklanmıştır. Kuvvet kullanımına ancak, meşru müdafaa veya Güvenlik Konseyi kararlarıyla ve siyasal bağımsızlık veya toprak bütünlüğünün korunması amacıyla izin verilmiştir³⁷”.

Nitekim, daha sonra incelendiğinde görüleceği üzere, MDEUK’nun da, bazı kriterlerin gerçekleşmesi halinde askeri müdahalenin meşru sayılacağını öngördüğü görülmektedir. Kuvvet kullanımını tamamen yasaklamayı öngören BM’in çalışmalarını dikkate aldığı bir Komisyon dahi, meşruluk kriterleri belirlerken, gerçekte kuvvet kullanımı ile karşılaşılabilirliğini, ancak, bu kriterlere uyulduğu takdirde asıl amaçlanan uluslararası barış ve istikrarın da gerçekleşebileceğini benimsemiştir.

Savaş hukukunun geçirdiği evreler dikkate alındığında, her aşamada meşruluk sorununun da aşılmaya çalışıldığı görülmektedir. Bu bağlamda, “Haklı haksız savaş ayırımının yapıldığı ve haklı savaşa müsamaha gösterilen” evreden, Hugo Grotius ile başlayıp 1918’e kadar süren ve savaşın, devletlerin sınırsız egemenliği içinde kabul edildiği dönem ile savaş tamamen yasaklanamamakla birlikte belirli hallerin de haksız fiil olarak kabul edildiği Milletler Cemiyeti dönemi ve ertesinde Briand Kellog Paktı evresi³⁸, hangi hallerde kuvvet kullanımının meşru olabileceğinin değerlendirildiği dönemler olarak kabul edilmelidir.

Savaş bağlamında dikkat çekilebilecek diğer bir kavram ise, ABD eski Devlet Başkanı George Walker Bush tarafından 2002 yılında ABD Harp Okulu West Point’te ifade edilen ve “çok geç olmadan önce cezalandırmayı da içeren ve bastırmaktan kaçınmayı” öngören

³⁷ Bozkurt, E. (2007). *Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanımı*, Ankara, 6.

³⁸ Bozkurt, a.g.e., 2007, 7-9.

“Önleyici Savaş”tır³⁹. Ancak, Bush döneminde gerçekleştirilen uygulamalar dikkate alındığında, önleyici savaş kavramının, ABD askeri müdahalelerinin meşruluğu için ifade edilen bir kavram olduğu somuttur. Zira, buradaki önleyici kavramından ne kastedildiği tam olarak net değildir ve bu bağlamda tam olarak BM Antlaşması’nın 51. maddesine konu meşru müdafa da sözkonusu olmayacaktır. Önleyici olarak nitelendirilen temel yaklaşım, siyasi ve askeri hedeflere göre değişmektedir. Neticede, istenildiği anda güç kullanımına olanak sağlayan bir kuvvet kullanımına olanak vermektedir.

1.1.4. İnsani Müdahale

Uluslararası ilişkilerde, müdahalenin farklı yansımaları da sözkonusu olmaktadır. Bunların isimlendirilmesinde, müdahalenin hangi amaçla yapıldığı belirleyicidir. Antik Yunan Çağı ve Roma dönemine kadar köklerinin gittiği ileri sürülen⁴⁰ insani müdahale, uluslararası hukuk literatüründe 19. yüzyılın ikinci yarısında Yunanistan’ın bağımsızlık girişimine destekle birlikte görülmeye başlamış⁴¹ ve özellikle Osmanlı İmparatorluğu hakimiyetindeki Hristiyanları korumak için sık sık kullanılmış, 1920’li yıllardan itibaren ise yurtdışındaki yurttaşların korunmasını da kapsamaya başlamıştır⁴².

İnsani müdahalede egemen devletin içişlerine karışma hakkı ise, ilk kez 1979 yılında Jean François Revel tarafından, “ulusüstü bir otorite tarafından verilen yetki çerçevesinde, bir devletin ulusal egemenliğinin bir veya birden fazla başka devlet tarafından ihlal edilmesi hakkının tanınması” olarak ifade edilmiş ve Sınır Tanımayan Doktorlar Örgütü kurucusu Bernard Kouchner ile uluslararası hukukçu Mario Bettati tarafından Ocak 1987’de içişlerine karışmanın teorik çerçevesi çizilmiştir⁴³. Ancak, uluslararası ilişkilere hakim olan bir hukuki boyut kazandırılmamıştır⁴⁴. Anılan tarihte yapılan bir toplantıda, Kouchner ve

³⁹ Elaiba, a.g.e., 2012, 11.

⁴⁰ Negeri, L. (2011). *The tension between state sovereignty and humanitarian intervention in international law*, Oslo, 23. <https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/19668/ThesisxFinal.pdf?sequence=2> (ET: 08.08.2015)

⁴¹ Decaux, E. (2015). “Les piliers et les protagonistes de la responsabilite de proteger”, “La responsabilite de proteger”, Colloque du 26.01.2013, Paris, 41-42. <http://www.juspax-eu.org/de-wAssets/docs/Tree//Tree-Of-Justice/PEACE/Disarmament-policy/LA-RESPONSABILITE-DE-PROTEGER-Justice-et-paix-France.pdf> (ET: 01.12.2017)

⁴² Bélanger Vincent, a.g.e., 2016, 167.

⁴³ Vues d’Europe. “De la souveraineté des états et du droit d’ingérence”, <http://www.france-terre-asile.org/actualites/actualites-choisies/du-droit-dingerence-a-la-responsabilite-de-proteger> (ET: 10.08.2015)

⁴⁴ Dubernet, C. (2015). “La responsabilité de protéger: un concept en trois contextes”, “La responsabilité de protéger”, Colloque du 26.01.2013, Paris, 21. <http://www.juspax-eu.org/de-wAssets/docs/Tree//Tree-Of-Justice/PEACE/Disarmament-policy/LA-RESPONSABILITE-DE-PROTEGER-Justice-et-paix-France.pdf>

Bettati'nin çabalarıyla, devletlerin insani katkıda bulunma zorunluluğuna yönelik olarak tüm devletlerin katılımı ile uluslararası bir karar alınması gerektiği bildirilmiştir. Soğuk Savaş döneminde insani müdahalenin meşru bir pratiğinin olmamasının nedeni, bu dönemde devletlerin egemenliğinin insan haklarından daha fazla ön plana çıkması olduğu⁴⁵ gibi, bu dönemde iki kutup arasında Güvenlik Konseyi'ne yansıtacak ortak bir yaklaşımın oluşmasının da fiilen olanaksız olmasından kaynaklanmıştır.

Ulusal yetkiye müdahale etmeme kavramının gelişimi, bir hak olmanın ötesinde uluslararası toplum için öngörülen bir ödev olarak nitelendirilmesi yönünde olmuştur⁴⁶. Ciddi boyutlara ulaşan katliamlar veya etnik temizlik gibi insanlığa karşı işlenen suçların önlenmesi için yapılan müdahaleler, genel olarak insani müdahale kavramı ile ifade edilmektedir. İnsani müdahale ile bu tür bir müdahalenin uluslararası hukuktaki yeri hakkındaki tartışmalar, neticede müdahalenin koruma sorumluluğu kavramı olarak evrilmesiyle sonuçlanmıştır.

Günümüze kadar, uluslararası hukukta insani müdahalenin farklı yazarlarca tanımları yapılmıştır. Her bir yazarın yaklaşımını da yansıtan tanımlar arasındaki küçük nüanslar, bu kavrama her birinin bakışını da yansıtmaktadır. Müdahale ile güç kullanımının farklı olduğuna dikkat çekilmiş ve uluslararası hukukta içeriği ile anlamı konusunda hukukçuları tatmin eden genel bir tanıma ulaşılmasının çok zor olduğu bildirilmiştir⁴⁷.

Barış ve savaş hukukuna atıfta bulunan Grotius, bir ülkede bir tiranlık sözkonusu olduğunda müdahale hakkının gündeme geleceğini bildirirken, Vattel, baskı altındaki bir halkın istekte bulunması halinde yabancı gücün bu halkı destekleme hakkı bulunduğunu belirtmiştir ve tek taraflı insani müdahale 19. yüzyılda bu yaklaşıma uygun olarak gelişmiştir⁴⁸. Uluslararası Kızılhaç Örgütü (UKÖ), insani eylemi, “insani acıları engellemek veya azaltmak, insan hayatını ve sağlığını korumak, insan olmanın gerektirdiği

Justice/PEACE/Disarmament-policy/LA-RESPONSABILITE-DE-PROTEGER-Justice-et-paix-France.pdf (ET: 01.12.2017)

⁴⁵ Bellamy, A.-Wheeler, N. (2008). “Humanitarian intervention in world politics”, 2. <https://core.ac.uk/download/pdf/1916902.pdf> (ET: 10.10.2017)

⁴⁶ Stenger, M. (2015). “Ouverture”, “La responsabilité de protéger”, Colloque du 26.01.2013, Paris, 10. <http://www.juspax-eu.org/de-wAssets/docs/Tree//Tree-Of-Justice/PEACE/Disarmament-policy/LA-RESPONSABILITE-DE-PROTEGER-Justice-et-paix-France.pdf> (ET: 01.12.2017)

⁴⁷ Spain, A. (2014). “Deciding to intervene”, *Houston Law Review*, 857-858. <https://houstonlawreview.org/article/4021-deciding-to-intervene> (ET: 10.08.2015)

⁴⁸ Aggar, a.g.e., 2016, 15.

saygıyı güvenceye almak” olarak tanımlamaktadır⁴⁹. Aşağıda insani müdahale kavramının farklı tanımlarına yer verilmekle birlikte, Raporu’nda insani müdahale kavramını kullanmayı uygun bulmadığını ve buna gerekçe olarak insan hakları ile müdahale veya askeri müdahale kavramlarının kendi içerisinde bir çelişki doğurduğuna yönelik MDEUK görüşü de unutulmamalıdır⁵⁰. Uluslararası Adalet Divanı (UAD) 1986 tarihli Nikaragua-ABD kararında müdahale etmeme ilkesini desteklerken, askeri güç kullanarak doğrudan ve diğer her türlü yolla dolaylı olarak diğer bir devletin işlerine karışma olmak üzere müdahalenin iki şekli olduğunu bildirmiştir⁵¹.

Donnelly’ye göre, “açlık veya kitlesel göçler gibi insani krizlere yanıt olarak veya sistematik ve ciddi insan hakları krizlerini durdurmak, önlemek veya cezalandırmak için yapılan müdahalede” gündeme gelecektir⁵². Brownlie de insani nedenlerle müdahaleyi, bir devletin başka bir devlete karşı, insan hakları ihlallerini önlemek için kuvvet kullanması olarak ifade etmektedir⁵³. Diğer bir tanıma göre, “suçsuz kimselere karşı gerçekleşen yoğun insan hakları ihlallerini engellemek veya ihlallere son vermek amacıyla, bağımsız bir siyasi topluluğun iç hukuki yetki alanında ve izni olmaksızın, bir devlet veya devletler grubu tarafından zorlayıcı eylem gerçekleştirilmesidir.”⁵⁴ Başka bir tanımda ise, “insancıl müdahale, insan haklarının aşırı ve devam eden ihlali ile karşı karşıya olan bir halkın korunması için üçüncü devletlerin silahlı güç kullanarak müdahale etmesidir” şeklinde ifade edilmiştir⁵⁵. Bir diğer tanım şu şekildedir: “...devletlerin kendi halkına yahut kendi içinde yaşayan azınlık–ulusal grubuna karşı gerçekleştirdiği ağır insanî haklar ihlallerini engellemek veya durdurmak amacıyla yapılan müdahale insanî müdahale olarak

⁴⁹ Elaiba, a.g.e., 2012, 49.

⁵⁰ CIISE rapport, a.g.r., 2001, 10.

⁵¹ Uluslararası Adalet Divanı (UAD). (27.06.1986). “Nikaragua c. États Unis d'Amérique”, 102. <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/70/070-19860627-JUD-01-00-FR.pdf> (ET: 10.12.2017)

⁵² Donnelly, J. (2002). “Genocide and humanitarian intervention”, *Journal of Human Rights*, 94. <https://jackdonnellyorg.files.wordpress.com/2017/12/genocide-and-hi-2002.pdf> (ET: 01.12.2017)

⁵³ Brownlie, I. (2001). *International Law and the Use of Force by States*, Cenevre, 22. <https://europaeum.org/wp-content/uploads/2019/06/International%20Law%20-%20Brownlie.pdf> (ET: 01.12.2017)

⁵⁴ Courtois, S. (2009). “L’intervention humanitaire peut-elle être conçue comme un «devoir parfait»?”, Québec, 1. <http://journals.cambridge.org/action/displayAbstract?fromPage=online&aid=5454464> (ET: 27.09.2014)

⁵⁵ Keskin, F. (2009). “Darfur: Koruma sorumluluğu ve İnsancıl Müdahale Kavramları Çerçevesinde Bir İnceleme”, *Uluslararası İlişkiler*, 70. <http://www.uidergisi.com.tr/wp-content/uploads/2013/02/darfur-koruma-yukumlugu.pdf> (ET: 24.12.2016) Yazar, insani müdahale terimi yerine insancıl müdahale terimini kullanmıştır. Çalışmanın bütününde insancıl değil insani terimi kullanıldığından, aynı terim kullanılmaya devam edilmiştir.

nitelendirilmektedir⁵⁶.” İnsani müdahalenin ulusal yetkiye müdahale etme hakkını içinde barındırdığının bildirildiği tanımda ise, “bir devlet tarafından kendi halkına karşı gerçekleştirilen ciddi ve sistemli temel hakların ihlali önlemek veya son vermek için, bu devletin iznini almaksızın bir devletler grubu tarafından güç kullanılması” denilmiştir⁵⁷. Diğer tanımlardaki benzer unsurlara da yer verilen diğer bir tanımda ise, bir devletteki sosyal düzenin bozulması sonucu insan hakları ihlallerine yol açan “anarşi” hali de insani müdahale için gerekçe olarak aktarılmıştır⁵⁸.

İnsani müdahale kapsamında sadece askeri güç kullanımının değil, askeri müdahaleye ulaşmayan diplomatik, ekonomik ve diğer yaptırımların ilgili devlete karşı uygulanması da, insani müdahale kapsamında kabul edilmiştir⁵⁹. Basit ve geniş anlamda ise şu tanımlara yer verilmiştir: “İnsani ya da insancıl müdahale, en basit tanımıyla bir veya birden fazla devletin başka bir devlet ya da devletlere karşı yaygın insan hakları ihlallerini durdurmak amacıyla güç kullanmasıdır. Geniş anlamda ise insancıl müdahale kavramından öncelikle bir ya da birden fazla devletin, bir başka devletin halkının bir bölümünü ya da tamamını soykırım ya da insan hakları ihlallerinden korumak amacıyla yapılan silahlı müdahaleler anlaşılmaktadır⁶⁰.”

Tüm bu tanımlar birlikte değerlendirildiğinde, uluslararası hukukta insani müdahaleden bahsedilebilmesi için asgari şu unsurların bulunması gerektiğinin ifade edildiği anlaşılmaktadır:

- a. Bir devletin egemenlik alanında ağır ve süreklilik arz eden insan hakları ihlalleri olmalıdır,
- b. İlgili devlet, bu ağır ve süreklilik arz eden insan hakları ihlallerine yönelik, uluslararası toplumun bütününe tatmin eden bir önlem almamalı ve/veya bu ihlali önleyememelidir,
- c. İnsan hakları ihlali, insanlığa karşı suçlar veya soykırım, etnik temizlik, kitlesel öldürmeler olarak nitelenecek düzeyde olmalıdır,
- d. İhlal, bölgesel veya uluslararası düzeyde barış ve güvenliği tehdit etmelidir,

⁵⁶ Arsava, F. (2011). “Kuvvet Kullanma Yasağı–Egemenlik Prensibi ve İnsani Müdahale”, *21. Yüzyıl Dergisi*, <http://www.21yyte.org/kose-yazisi-yazdir/6399> (ET: 25.12.2016)

⁵⁷ Allister, K. (2013). “Intervention humanitaire”, Université de Montreal, <http://www.operationspaix.net/71-resources/details-lexique/intervention-humanitaire.html> (ET: 10.08.2015)

⁵⁸ Negeri, a.g.e., 2011, 19.

⁵⁹ Deqiang, C. “Humanitarian Intervention: From a right to intervene to a responsibility to protect”, 2. <https://gdoshisha.files.wordpress.com/2011/06/dr-chi.pdf> (ET: 08.08.2015)

⁶⁰ Mutlu, E. (2016). *Savaşın ve Barışın Hukuku Modern Dönemin Etik İkilemleri*, Ankara, 213.

- e. Bu ihlalin önlenmesi ve/veya bastırılması veya durdurulması için, bu devletin izin veya onaması olmaksızın, müdahale gündeme gelmelidir,
- g. Müdahale sadece askeri değil, diplomatik, ekonomik ve diğer yaptırımları da içerisinde barındırabilecektir,
- h. Müdahale, tarafsız, yansız ve orantılı olmalıdır,
- ı. Müdahale, ilgili devletin siyasal egemenliği ile toprak bütünlüğü ilkelerine zarar verilmemesi temelinde gerçekleştirilmelidir,
- i. Müdahale, emperyalist amaçlara hizmet etmemelidir,
- j. Devletin izin ve onaması olmaksızın içişlerine karışılması sonucunu doğuran müdahalenin, önleyici ve/veya bastırıcı nitelik kazanması ve neticede barış ve güvenliğin yeniden tesisi için askeri güç kullanılması haline ulaşması, her bir durumun kendi özgün koşullarına göre belirlenmelidir,
- k. Müdahalenin kendisi, uluslararası barış ve güvenlik için tehdit oluşturmamalıdır ve devletin yurttaşlarına karşı birincil sorumluluğunun gereğini yerine getirmeye zorlamaya yönelik olmalıdır⁶¹,
- l. İhlale son verilmesi ertesinde, devletin topraklarından yabancı güçlerin en kısa sürede çıkması esas olmalıdır.

Koruma sorumluluğu kavramının kaynağını da teşkil eden insani müdahale ile ilgili olarak yukarıda yer verilen tanımlarda aktarılan unsurlara, karşılaşılabilecek her bir istinai durumla yeni bir unsurun ekleneceği unutulmamalıdır.

1.1.4.1. Uluslararası hukukta insani müdahalenin yeri

Yazılı kaynak ve yaptırım sorunlarının ötesinde, teşkilatlanmış üstün bir otoritenin olmamasına bağlı olarak gücün tabi olduğu çıkarlara dayalı belirlenme sorunu da birlikte değerlendirildiğinde, uluslararası hukuka dayalı çalışmalarda karşılaşılan güçlükler de kendisini göstermektedir. Nitekim, 2001-2009 döneminde ABD Başkanlığı yapan Bush'un, "Uluslararası Hukuk, o da ne, danışmanlarıma sorayım" sözleri⁶², günümüzde de hakim olan yaklaşımı özetlemektedir.

⁶¹ Arsava, a.g.m., 2011.

⁶² Bozkurt, a.g.e., 2007, 2.

“İnsan haklarının giderek artan ölçüde uluslararasılaşması” sonucu dünyanın herhangi bir yerinde meydana gelen insan hakları ihlallerinin önlenmesi için iç politik baskılar yükselmektedir⁶³. “İnsan hakları ihlallerinden teknolojinin yardımı ile anında haberdar olunması” sonucunda⁶⁴, Güvenlik Konseyi’nin insani krizlere müdahalesi ve BM Antlaşması’nın VII. Bölümü çerçevesinde bu konuda tedbirler alması artarken, 1990’lardan itibaren insani müdahale hep gündemde olmuştur. Güvenlik Konseyi, “bölgesel ya da uluslararası barış ve güvenliği tehdit ettiği”ni gerekçe göstererek, Bosna-Hersek, Kosova, Haiti, Sierra Leone, Liberya, Doğu Timor ve Kongo örneklerinde olduğu gibi bağlayıcı tedbirler almıştır.

Uluslararası ilişkilerde karşılıklı bağımlılığın sözkonusu olduğu günümüzde, tehlikeli yurttaşlarını diğerlerine ihraç eden veya iflas etmiş istikrarsız devletlerin varlığına işaret eden MDEUK, bu devletlerde gerçekleştirilen açık insan hakları ihlallerinin, coğrafi olarak nerede bulunursa bulunsun diğer tüm devletler için birer risk teşkil ettiğini ve bu riskin ortadan kaldırılması için müdahale veya sadece seyretme seçeneklerinin bulunduğunu ifade etmiştir⁶⁵.

Uluslararası hukukta insani müdahaleye izin verilip verilmediğinin belirlenmesinde, temel alınacak güncel yazılı kaynak BM Antlaşması olup, aynı zamanda örf ve âdet veya hukukun genel ilkesi niteliğinde bir kural veya genel kabul görmüş bir içtihadın bulunup bulunmadığının da araştırılması zorunludur. İnsani müdahalenin, BM Antlaşması’nın 2/4. maddesinin yorumuna göre açıklanabileceği ifade edilmiştir⁶⁶. Güvenlik Konseyi kararına dayalı olarak bir insani müdahalenin uluslararası hukuka uygun olduğunun kabul edilmesi ise, pratikte güçlü devletler veya asgari olarak Güvenlik Konseyi daimî üyelerinin müdahale konusunda ortak hareket ettiklerini göstermektedir⁶⁷. Görüleceği üzere, normatif düzeyde uluslararası hukukta insani müdahalenin meşruluğunu kesin olarak kabul edecek bir düzenlemenin varlığı değil, Antlaşma’nın hangi maddesinin nasıl yorumlanması gerektiğine yönelik tamamen öznel değerlendirmeler sözkonusudur.

⁶³ CIISE rapport, a.g.r., 2001, 8.

⁶⁴ Keskin, a.g.m., 2009, 76-79.

⁶⁵ CIISE rapport, a.g.r., 2001, 5-6.

⁶⁶ Arsava, a.g.m., 2011.

⁶⁷ Hanania, R. (2013). “Norms governing the interstate use of force: Explaining the status quo bias of international law”, *Emory International Law Review*, 851. <http://law.emory.edu/eilr/content/volume-27/issue-2/articles/norms-governing-use-of-force.html> (ET: 10.08.2015)

Libya'ya 2011 yılındaki müdahalenin hukuksal çerçevesinin de incelendiği makalede⁶⁸, olumlamak ve hukuki kılmak için “insani” kavramına yer verilmesinin özellikle Kosova Savaşı döneminde çok tartışıldığına, taraflar arasında bir anlaşmanın sağlanması için çaba gösteren ve “insani eylemin” tarafsız, yansız ve bağımsız olmasını ilke edinen aktörleri, silahlı güç kullanılmasının çok endişelendirdiğine dikkat çekilmiştir. Clausewitz'in “mutlak savaş” ve “savaş, teorik olarak hiçbir sınırı olmayan şiddet eylemi” olarak tanımlaması dikkate alındığında⁶⁹, insani kavramı ile askeri müdahale veya savaş terimlerinin yan yana kullanılmasındaki güçlük çok açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

Nitekim, Kızıl Haç'ın Cenevre'de 30 Ekim-6 Kasım 1999 tarihleri arasında yapılan 27. Uluslararası Konferansı'nda Başkanı sıfatıyla açıklamalarda bulunan Cornélio Sommaruga, İkinci Dünya Savaşı sonrasında İsviçre'nin çağrısı ertesinde Cenevre'de 12 Ağustos 1949 tarihinde kabul edilen 4 uluslararası sözleşmeyle, savaş halinde sivillerin ve bu 4 sözleşmenin de ortak 3. maddesinde yer bulan hüküm olan, uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmaların mağdurlarının korunmasının kabul edilmesinin önemine işaret etmiştir⁷⁰. Realist bir bakış açısından değerlendirmede bulunduğu görülen Sommaruga, “gücün”, Cenevre Sözleşmeleri'nden daha belirleyici olduğunu vurgularken, Soğuk Savaş döneminde uluslararası yapının ikiye bölünmüşlüğü'nün, insan haklarına saygı önünde önemli bir engel teşkil ettiğini belirtmektedir⁷¹. Soğuk Savaş sonrasında karşılaşılan engellerle kıyaslandığında, engeller farklı olmakla birlikte, sonraki dönemdeki engellerin daha az gerçekçi olmadıklarını belirtmiş ve Soğuk Savaş döneminde kolonilikten kurtulup bağımsızlıklarını kazanan devletlerin yeni bir uluslararası insani düzen kurulması istekleri doğrultusunda, Cenevre Sözleşmeleri'ne ek olarak 8 Haziran 1977'de iki adet Protokol'ün kabul edildiğini ve neticede sivil halkların dokunulmazlığı ilkesinin geliştirildiğini bildirmiştir⁷².

⁶⁸ Pommier, B. (2011). “Le recours à la force pour protéger les civils et l'action humanitaire: le cas libyen et au-delà”, *Revue Internationale de la Croix Rouge*, Volume 93, Selection française 2011/3, 171. <https://www.icrc.org/fre/assets/files/review/2011/irrc-884-pommier-fre.pdf> (ET: 10.08.2015) Bruno Pommier, Kızıl Haç yetkilisi olarak Balkanlar, Kuzey Kafkasya, Filistin, Tibet ve Pakistan'da görev yapmıştır.

⁶⁹ Elaiba, a.g.e., 2012, 11.

⁷⁰ Cornélio, S. (1999). “Le droit international humanitaire au seuil de troisieme millenaire: Bilan et perspectives”, *Comité International de la Croix Rouge*, <https://www.icrc.org/fre/resources/documents/misc/5fzfbx.htm> (ET: 01.10.2016)

⁷¹ Cornélio, a.g.m., 1999.

⁷² Cornélio, a.g.m., 1999.

Sommaruga, gerçekte saf bir “insani savaş” ve/veya “insan hakları için savaş”tan söz edilemeyeceğini ise şu şekilde ifade etmektedir: “Olumlamak ve silahlı güç kullanmayı haklı kılmak için ‘insani’ teriminin kullanılması, tarafların anlaşmasına dayalı hareket eden Kızıl Haç dahil insani yardım aktörlerini sadece endişelendirmektedir. İnsan haklarına veya uluslararası insani hukuka yönelik ciddi ihlallere son verilmesi, savaşın birinci amacı olsa da, bunu bir ‘insani savaş’ olarak nitelendirmeyi yeterli kılmamaktadır. Çok iyi biliyoruz ki, tüm savaşlar kan döker ve tüm savaşlar kurbanlara yol açar. İfade edilen amaçlar ne olursa olsun, net bir şekilde ifade etmek gerekirse, orada ‘insani savaş’ olamaz⁷³.”

İnsani savaş ile insani müdahale kavramları veya olgularının ortak paydasını teşkil eden “insani” teriminin kullanılması gerekçesindeki, olumlama ve haklı kılma çabası dikkat çekici olduğu gibi, çatışan tarafların anlaşmasıyla müdahalenin gerçekleştirilmesi gereğinin vurgulanmasının ötesinde, savaşların kirli yüzlerinin de en üst düzeyde ifade edilmiş olması, uluslararası hukuki çözümlerde de önemle gözönünde bulundurulması gereken kriterlere işaret etmektedir. İnsani terimine yer verilmesi, meşruluk ihtiyacını tek başına karşılayamadığı gibi, silahlı güçle müdahalenin de neticede insan kanı dökülmesine yol açacağı gerçekliği, müdahalenin siyasi motiflerinin de önünde somut bir gerçeklik olarak belirlemektedir⁷⁴.

Soykırım ve/veya etnik temizlik veya insan hakları ihlalleri karşısında tepkisiz kalınmasının da, insanı koruyan normların zorlayıcı gücünü ortadan kaldıracığına ve yeni şiddet alanlarına yol açacağına işaret eden Sommaruga, günümüz itibarıyla de geçerli olduğu tartışmasız 5 endişesini şu şekilde sıralamaktadır: Savaşların sadece üniformalı askerleri değil, Hırvatistan, Bosna Hersek, Ruanda, Kosova ve Doğu Timor örneklerinde olduğu gibi, nüfusun etnik dağılımını değiştirmek amacıyla hareket edildiğinde ağırlıklı olarak sivilleri hedef alması ve bunun giderek etnik temizlik ve soykırıma ulaşması; Ottova Sözleşmesi önemli bir gelişme olmakla birlikte, anti personel mayın kullanımı ve sonuçları; Güvenlik Konseyi’nin beş daimî üyesi ve aynı zamanda dünyanın en önemli silah tedarikçileri olan ülkelerin asıl sorumluluğunda bulunan, hafif silah ticaretinin kontrol

⁷³ Cornelio, a.g.m., 1999.

⁷⁴ Cornelio, a.g.m., 1999.

edilememesi ve/veya edilmemesi; Çocuk askerler konusu dahil olmak üzere çocukların ve nihayet kadınların mağduriyeti⁷⁵.

Berlin Duvarı'nın yıkılması ile çöken Yalta Düzeni öngörülebilir çatışmalar içerirken, sonraki dönemi karakterize eden geçiş ve istikrarsızlığın doğurduğu çatışmaların Soğuk Savaş döneminden farklı olduğuna dikkat çeken Sommaruga, şehirleşmenin artması ve çevrenin bozulması ve özellikle her türden silahların yayılmasındaki artış sonucu, uluslararası alanda olduğu gibi devletlerin de kendi içerisindeki iki kutupluluğun ortadan kalkmasını, yeni dönemde çatışmaların artacağı öngörüsünün gerekçeleri olarak bildirirken, devletler arasındaki savaştan daha fazla iç çatışmaların olduğunu vurgulamaktadır⁷⁶. Sommaruga, uluslararası insani hukukta öngörülmemekle birlikte, diplomatik veya uluslararası örgütler nezdinde insan hakları için güç kullanımının artık dışlanmadığını ifade etmekte ve bu sorunun BM Antlaşması'ndaki düzenlemeler ışığında çözümlenmesi gerektiğini belirtmektedir⁷⁷.

Savaşlara taraf olmayan insanlar ile hastaneler, dini yerler, müzeler gibi merkezler üzerindeki etkilerini azaltmayı hedefleyen ve savaş zamanında uyulması gereken kurallara işaret eden, 4 adet 1949 Cenevre Sözleşmesi ile 1977 Protokolleri'nde belirlenen uluslararası insani hukuk ile koruma sorumluluğu arasındaki ilişki incelendiğinde ise, koruma sorumluluğunun kendisinin tek başına hukuki bir anlayış olmadığına ve sayılan suçlarla karşı karşıya kalan sivil halkın korunmasına odaklanıldığına yapılan vurgu dikkat çekicidir⁷⁸. Gerek uluslararası insani hukuk gerekse koruma sorumluluğunu uygulayacak olanların ilgili devletler olması ve her iki halde de mağdurun insanlık olduğu dikkate alındığında ise, birbirine karşıtlığın sözkonusu olmadığı ve savaş düzeyine ulaşmayan çatışmalar halinde, bir devlet içerisinde meydana gelen çatışmaların mağduru konumundaki sivillerin korunması bağlamındaki nüansın ayrımın temelini oluşturduğu görülmektedir. Neticede, uluslararası insani hukuk ile koruma sorumluluğunun birbirini tamamlayıcı nitelikte olduğu kabul edilmelidir. Nitekim, koruma sorumluluğuna ilişkin

⁷⁵ Cornelio, a.g.m., 1999.

⁷⁶ Cornelio, a.g.m., 1999.

⁷⁷ Cornelio, a.g.m., 1999.

⁷⁸ Australian Red Cross. (2011). *Le droit international humanitaire et la responsabilite de proteger*, Carlton, 5. https://www.redcross.org.au/getmedia/6c986b6a-1382-4944-8a63-9b48986a1926/20120412IHLR2PFrench_1.pdf.aspx#:~:text=Le%20droit%20international%20humanitaire%20est,m%C3%A9thodes%20et%20moyens%20de%20guerre (ET: 01.12.2017)

kararlar ile raporlarda, uluslararası insani hukuk kuralları ile uluslararası anlaşmalara atıfta bulunulması bu nedenledir.

İnsani gerekçelerle müdahale hakkının ilk kez ifade edildiği⁷⁹, doğal afetler ve bu konuya dayalı acil durumla ilgili olarak alınan BM Genel Kurulu'nun 43/131 (1988) tarihli kararında⁸⁰, devletlerin egemenlik, toprak bütünlüğü ve ulusal birliğine diğer tüm devletlerin saygı göstermesi gereğine vurgu yapılmıştır. Uluslararası toplumun hızlı ve etkili insani yardımda bulunmasında özellikle BM Genel Sekreteri'nin acil insani yardım çağrısına dikkat çekilen kararda, kendi topraklarında gerçekleştirilecek insani yardımda organizasyon ve koordinasyonun sağlanmasında ilgili devlete öncelik verilmiştir. Ancak, ilgili devlet de ülkesinde bu insani yardımın yapılmasını kolaylaştırmaya davet edilmiştir. Genel Kurul kararının, insani müdahale veya başka bir anlatımla insani hukuk bağlamında silahlı güç kullanılması konusundaki önemi ise, doğal afetlere dayalı acil durum halinde dahi, ilgili ülkenin toprak bütünlüğü ile egemenlik ilkelerinin hatırlatılması ve Genel Sekreter'in insani yardım çağrısına atıfta bulunulmasının ötesinde, ilgili devletin iradesinin de vurgulanmasıdır. Nitekim, Genel Kurul'un 43/131 (1988) tarihli kararına da atıfta bulunulan ve doğal afetlere ilişkin aynı konudaki BM Genel Kurulu'nun 45/100 (1990) tarihli kararında da⁸¹, benzer ilkelere yer verilmiştir. Farklı dönemlerde de olsa Genel Kurul tarafından alınan bu kararlar, ilgili devletin iradesi aleyhine ve Antlaşma'nın 2. maddesine konu ilkeleri ve/veya Genel Sekreter'in görev kapsamını genişletici bir yaklaşımın kabul edilmediğini göstermesi bağlamında önemlidir.

1.1.4.1.1. İnsani müdahalenin uluslararası hukuka uygunluğu sorunu

Uluslararası hukukta insani müdahale kavramı, özellikle meşruiyeti bağlamında yoğun tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Meşru kelimesi dahi tek başına öznel düşünceye de işaret etmesi nedeniyle, insani müdahalenin meşruluğunun değil, uluslararası hukuka uygunluğunun değerlendirilmesi daha uygundur ve daha nesnel sonuçlara ulaşılmasına olanak sağlayacaktır. Uluslararası hukukta kabul görmüş yazılı kurallar temelinde insani müdahalenin bir tanımının bulunmamasının bir sonucu olarak, meşruiyeti hakkındaki

⁷⁹ Aggar, a.g.e., 2016, 16.

⁸⁰ BM Genel Kurulu A/RES/43/131. (08.12.1988). "Assistance humanitaire aux victimes des catastrophes naturelles et situations d'urgence du même ordre", http://www.un.org/fr/documents/view_doc.asp?symbol=A/RES/43/131 (ET: 01.10. 2016)

⁸¹ BM Genel Kurulu A/RES/45/100. (14.12.1990). "Assistance humanitaire aux victimes des catastrophes naturelles et situations d'urgence du même ordre", http://www.un.org/fr/documents/view_doc.asp?symbol=A/RES/45/100 (ET: 01.10.2016)

tartışmaların da her bir değerlendirme sahibinin öznel görüşlerine dayalı olduğu görülmektedir.

Uluslararası ilişkiler gibi salt çıkar temelli yaklaşımların hakim olduğu bu alanda, uluslararası hukukta insani müdahalenin yerinin olup olmadığının değil, meşruluğu tartışmalarının ve her bir farklı görüşün gerekçelerinin irdelenmesi, insani müdahalenin neden gündemde olduğu sorusuna da yanıt verebilecek niteliktedir. Ancak, tüm bu incelemelerde, etik bir anlayışın siyasi ve hukuki olarak değerlendirilmesinin problemli olduğu⁸² ve tüm savaşların insani amaçla değil siyasi nedenlerle yapıldığı⁸³ gerçekliği, genel kabul görececek bir sonuca ulaşılmasını engellemektedir.

İnsani müdahalenin meşru olduğunu savunan görüşler

Uluslararası hukukta tek taraflı insani müdahalenin meşru olduğunu savunanlar, BM Antlaşması'nın devletleri temel insan haklarını korumakla ödevli kıldığını, insan haklarının uluslararası barış ve güvenlik kadar önemli olduğunu ve uluslararası hukuk uygulamasının insani müdahaleyi haklı kıldığını bildirirken, karşı olanlar ise, Antlaşma'nın 51. maddesinde tanımını bulan meşru savunma hali dışında tek taraflı bir müdahalenin öngörülmediğini belirtmektedir⁸⁴. İnsani müdahale, sadece ilgili ülkelerin yasal düzenlemelerinde buna yer verilmesi nedeniyle değil, salt adalet gereği de meşrudur ve var olmalıdır görüşünü savunan Kok-Chor Tan'a göre, insanlığa karşı suçlardan koruma ödevi kurumsallaştırılarak yükümlülüğe dönüştüğünde ve kurbanların korunması basit bir hak olmaktan çıkartılarak icracı bir güce sahip olduğunda ve insan haklarını koruma alanında her birine düşen hak ve yükümlülükler de öncelikle açıklıkla ortaya konulduğunda, kriz durumları çözümlenecektir⁸⁵. Bu görüşe göre, tüm devletler, koruma hakkının gereğinin yapılmasında, düzenlemenin oluşturulması ve desteklenmesi için gereğini yapmakla ödevlidirler.

Bu görüşü savunanlarca, mutlak yükümlülük ve ihtiyari yükümlülük ayrımına gidilmiş ve neticede, "kim tarafından, nasıl ve hangi şartlarda tamamlanacağı, yerine getirilmemesi

⁸² Leymarie, P. (2012). "Derriere la raison humanitaire", *Le Monde Diplomatique*, 24. <https://www.monde-diplomatique.fr/2012/11/LEYMARIE/48366> (ET: 10.08.2015)

⁸³ Alexandre, M. (2011). "Que vont faire les humanitaires en Libye?", <http://www.youphil.com/fr/article/04296-que-vont-faire-les-humanitaires-en-libye?ypcli=ano> (ET: 10.08.2015)

⁸⁴ Bellamy-Wheeler, a.g.m., 2008, 3-6.

⁸⁵ Courtois, a.g.m., 2009, 4.

halinde uygulanacak yaptırımların da belirlendiği yükümlülük” için mutlak yükümlülük nitelemesi yapılmıştır. Ancak, bu şekildeki nitelemenin de yeterli olmadığı açıkça ifade edildiği gibi, mutlak yükümlülüğe katılmamanın ötesinde, katılma çağrısına tepkisiz kalınması halinde sonuçların ve bu bağlamda hangi yaptırımların uygulanabileceğinin de bilinmediği kabul edilmiştir. Nitekim, verilen örnekte dikkat çeken husus, ilgili devletin ulusal çıkarlarının ötesinde moral değerlerinin de mutlak yükümlülüğe katılmada belirleyici olacağı kaydedilmiş ve önceki tarihte kolonisi olan bir ülkedeki insan hakları ihlallerine karşı gerçekleştirilecek bir uluslararası müdahale çağrısına “yeni koloniyal devlet konumuna düşmemek” için katılmamasının sonuçlarının değerlendirilmesinin güç olduğuna dikkat çekilmiştir. Aynı şekilde, barışın devamının sağlanması için yürütülen operasyonlara son dönemde çok ciddi insani ve maddi katkı sağlayan bir devletin, ekonomik nedenlerle yeni operasyona katılmamasının da bu güçlüğün diğer bir örneğini teşkil ettiği bildirilmiştir. Verilen diğer bir örnekte ise, ortak sınıra ve aynı etnik kökene sahip olunan diğer bir devletteki soykırıma karşı yapılacak bir insani müdahalenin, müdahalede bulunacak ülke içinde ulusal düzeyde veya bölgesel bir siyasi istikrarsızlığa yol açacağı değerlendirilmesi halinde de benzer bir durumun ortaya çıkacağı ifade edilmiştir⁸⁶. Mutlak yükümlülüğün sözkonusu olması halinde, uluslararası insani müdahaleye neden olan gelişmelerde insanlığa karşı sorumluluğu bulunan devletlerin egemenlik haklarını ve neticede diğerlerinin de tarafsız kalma haklarını yitireceklerine dayalı olarak bu görüşün meşruluğu ileri sürülebilecek olmakla birlikte, iç hukukta mutlak güç ve yaptırım yetkisine sahip olduğu kabul edilen devlete müdahalenin gündeme gelmesi, kendi içerisindeki uyumsuzluğu veya asimetriyi de göstermektedir.

İnsani müdahaleyi savunanlara göre, “böyle bir askeri harekât için, insan hayatının korunmasını gerektiren acil bir durum olmalı, harekât ‘kendini savunma’ kavramı çerçevesinde kalmalı, harekâtın ülkesinde icra edileceği devletin ülke bütünlüğü veya siyasi bağımsızlığı ihlal edilmemelidir⁸⁷.” Bu görüşlerden hareketle ifade edilmesi gereken zorunlu husus, insani müdahalenin uluslararası hukuka uygun olduğunu savunan görüşler, kendi içerisinde tutarlı olarak gerekçelendirilmekle birlikte, evrensel bir geçerlilikten uzak oldukları ve gelişen her bir duruma göre oluşacak değişkenlerden hareketle ilgili ülkenin

⁸⁶ Courtois, a.g.m., 2009, 8. Makalede bu terimlerin Fransızca karşılıkları “Devoir parfait” ve “Devoir imparfait” olarak bildirilmiştir. Ancak, iç hukukumuzdaki, “sorumluluk ile ifaya zorlamanın ve neticede yaptırımın olmadığı borçlar için ifade edilen eksik borç” ve bunun aksini ifade eden “tam borç” ayrımına da uygun olarak, çalışmada “mutlak yükümlülük” ve “ihtiyari yükümlülük” ayrımı olarak belirtilmiştir.

⁸⁷ Çaycı, a.g.e., 1995, 9.

kendi müdahalesini meşru kılma çabasıdır. Müdahalenin hukuki olup olmadığının belirlenmesinde, BM Antlaşması'nın 2. maddesi belirleyici olmakta ve bu maddenin yorumunun dar olması gerektiğini değerlendirenlerin, insani müdahalenin meşru olduğunu kabul ettikleri görülmektedir.

Nitekim, insani müdahaleyi prensip olarak meşru kabul eden Abiew, "BM Antlaşması'nın giriş bölümü insani müdahalenin yerleşmiş uygulamasının hala var olduğunu ve BM'in amaçları ile çelişkili olmadığını ortaya koymuştur. Dolayısıyla, BM Antlaşması altında herhangi bir ortaklaşa eylemin başarısız olması halinde, insan haklarının korunması için zorlayıcı kendi kendine yardım önlemleri canlandırılmaktadır. Bu doktrinde de desteklenmektedir⁸⁸" demektedir. Ancak bu görüşte dikkat çeken husus, BM Antlaşması'nın 2. maddesinde genel ilkeler olarak ifade edilen "devletlerin egemen eşitliği, yükümlülüklerin iyi niyetle yerine getirilmesi, uyuşmazlıkların barışçı yollarla çözülmesi, kuvvet kullanma ve tehdit yasağı, örgütün giriştiği herhangi bir teşebbüse yardımdan kaçınmama, BM'in aleyhine eyleme geçtiği devlete yardım etmeme, uluslararası barış ve güvenliğin korunmasının gerektirdiği ölçüde üye olmayan devletlerin de bu esaslara uygun hareket etmesi ve ulusal yetkiye müdahale etmeme'nin, insani müdahaleyi meşru kıldığının baştan kabul edilmesidir. Bu genel ilkeler ile amaçların çelişkili olup olmadığına verilecek yanıt, baştan kabul yaklaşımının uluslararası hukuka uygunluğu sorununun da temelini teşkil etmektedir.

İnsani müdahalenin meşru olmadığını savunan görüşler

İnsani müdahaleye karşı olan görüşlerin gerekçeleri genel olarak, temel bir hedefinin olmaması nedeniyle pragmatik ve neticede insanların ölecek olması sonucu barışçı olmaması ile ideolojik nedenler⁸⁹ ve bunlar dışında insani müdahalenin uluslararası hukuk içerisindeki konumu olarak sıralanabilir. Zira, insani gerekçelerle meşrulaştırılmış tüm askeri müdahaleler, devletlerin harekete geçmelerinin tek nedeni olan ulusal çıkarlar için

⁸⁸ Arsava, a.g.m., 2011. Ancak, Abiew'in aynı makalesinde, "İnsani müdahaleye destek artıyor görünüyorsa da hala çok sayıda aktör kullanımına karşıdır. Bu konuda uluslararası bir fikir birliğine varmaya yaklaşmak için insani müdahalenin meşruiyetini artıracak prensip, daha açık bir şekilde ifade edilmelidir" görüşüne yer verilerek, gerçekte bu konuda ortak bir mutabakatın bulunmadığını da kabul ettiğine dikkat çekilmiştir.

⁸⁹ Foley, C. (2011). "Pourquoi intervenir en Libye", *Contrepoints*, <https://www.contrepoints.org/2011/03/26/18677-pourquoi-intervenir-en-libye> (ET: 10.08.2015)

gerçekleştirilmiştir⁹⁰. Bunun somut kanıtını ise, benzer şartların gerçekleşmiş olmasına rağmen, Libya ile Suriye karşısında uluslararası toplumun gösterdiği ve göstermediği tepkiler ile Güvenlik Konseyi'nin aldığı ve almadığı kararlarda görmek mümkündür. BM ve Güvenlik Konseyi'nin kurumsal olarak meşruiyetinin dahi sorgulanacak derecede Suriye halkının mağduriyeti söz konusu olmasına rağmen, Konsey daimî üyelerinin ortak bir karara varamamalarında, her bir devletin Suriye'ye yönelik ulusal çıkarlarının farklı olması etkili olmuştur. Yaklaşık 7 milyon Suriye yurttaşının yerlerinden edilip ülkelerini terk etmiş olmasının, Suriye'ye yönelik tartışma ve alınan kararlarda tek etkili ortak paydayı teşkil etmesi ise, sonuçlarının tüm devletler için etkili olmasından kaynaklanmaktadır.

İnsani müdahaleye rehberlik eden dört prensip olarak, insan olmanın sağladığı doğal hakları belirten ayrımcılığı yasaklayan insanlık, her türlü ayrımcılığı yasaklayan tarafsızlık, siyasal ve mali açıdan bağımsızlık ve çatışmaların nedenleri ile sonuçlarından bağımsız olarak siyasal yansızlık belirtilmiş, tarafsızlığa aykırı olarak çatışan taraflardan birisinin desteklenmesinin gündeme geleceğine işaret edilmiştir⁹¹. İnsani müdahaleyi eleştirenler, müdahale taraftarlarının Batılı devletler ve hedefteki devletlerin ise çoğunlukla gelişmekte olan devletler olduğuna ve bu yaklaşımın siyasal olduğuna dikkat çekerken, insani müdahalenin, güçlülerin yeni koloniyal amaçlarla ellerindeki bir araca dönüştüğünü belirtmişlerdir⁹². Aynı eleştiriler, koruma sorumluluğu hakkında BM'de yapılan görüşmelerde de bir kısım devletlerin temsilcileri tarafından açıkça ifade edilmiştir. İnsani müdahaleye karşı olan görüşlere hakim olan düşünce, müdahale edilen devletin egemenliği ilkesine müdahalenin, açıkça aykırılık teşkil ettiğidir.

Sınır Tanımayan Doktorlar Örgütü eski Başkanı Rony Brauman ise, emperyal amaçlara hizmet eden müdahale hayranlığının, insan haklarını savunanlarca paylaşılmasından duyduğu üzüntüsünü ifade ederken, insan haklarını ihlal eden fiillerin gerçekleştirilebilmesi için bir koruyucuya ihtiyaç olduğunu da dikkat çekmiştir⁹³. Nitekim,

⁹⁰ Vilmer, J. (2012). "Du Kosova à la Syrie: l'intervention humanitaire armée", *Sciences Humaines Histoire*, https://www.scienceshumaines.com/du-kosovo-a-la-syrie-l-intervention-humanitaire-armee_fr_29726.html#achat_article (ET: 10.08.2015)

⁹¹ Weuts, J. (2013). "Les situations de detresse humanitaire pouvant relever de la responsabilité de protéger", "La responsabilité de protéger", Colloque du 26.01.2013, 89-90. <http://www.juspax-eu.org/de-wAssets/docs/Tree//Tree-Of-Justice/PEACE/Disarmament-policy/LA-RESPONSABILITE-DE-PROTEGER-Justice-et-paix-France.pdf> (ET: 01.12.2017)

⁹² Aggar, a.g.e., 2016, 20.

⁹³ Leymarie, a.g.m., 2012, 24.

benzer şekilde bir görüşe göre de, devletlerarası iş birliğine aykırılık teşkil eden insani müdahale, devleti esas alan BM sistemine aykırıdır ve temel bir çelişki sözkonusudur⁹⁴. Zira, 30 yıl savaşlarından sonra imzalanan 1648 Westfalya Anlaşması ile kurulan uluslararası sistemin⁹⁵ ve sonrasında 2. Dünya Savaşı ertesinde kurulan BM sisteminin temelini ve öznesini egemen ulus devletler oluşturmaktadır ve uluslararası sistemin varlığı, devletlerin varlık ve devamı üzerine şekillendirilmiştir. Müdahalenin meşru olduğunun kabulü halinde, sistemin temel öznesinin de ortadan kaldırılması ve/veya devletin otoritesine verilecek her türlü zararın neticede sistemin kendisine de zarar olarak yansyacağı değerlendirilebilecektir.

Klasik doğal hukuk yaklaşımına göre, insani müdahalenin meşru olup olmadığının tespitinde güçlüklerle karşılaşılırken, insani müdahalenin meşru olması için, sadece “seçimlik iyi niyetli bir eylem” değil “adaletin kayıtsız şartsız istediği yükümlülük” olması gerektiği bildirilmiştir. Bu yükümlülüğün tam olarak tatmin edici olup olmadığı ile kim tarafından, ne zaman, nasıl ve hangi şartlarda ödevin yerine getirileceği ve ödevin yerine getirilmesinde icracı bir güce sahip olunup olunmadığı sorularının net bir yanıtı bulunmaması nedeniyle, insani müdahale “seçimlik iyi niyetli eylem” olarak kabul edilmiştir⁹⁶. Bu görüşlerde yer alan insani müdahalenin meşru olmadığı tespitlerinde, meşruluk ile uluslararası hukuka uygunluk arasındaki nüans önemle dikkate alınmalıdır.

Lehte ve aleyhte görüşlerin karşılaştırılması

Uluslararası hukukta insani müdahalenin meşru olduğunu savunan görüşlerin, BM Antlaşması’nın 2/4. maddesinin dar yorumlanmasına dayalı olduğu ve Güvenlik Konseyi’nin etkin olarak işletilememesini gerekçe olarak gösterdikleri, BM Antlaşması’nın hiçbir hükmünün insan haklarından daha değerli olmadığını bildirdikleri ve bu durumun, “insan haklarına saygının BM’in ana amaçları içinde yer alması, bu nedenle insanî

⁹⁴ Aggar, a.g.e., 2016, 25.

⁹⁵ Mamdami, M. (2010). “Responsibility to Protect or Right to Punish?”, *Journal of Intervention and Statebuilding*, Volume 4, Number 1 (March 2010), 54.
<https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/17502970903541721> (ET: 01.12.2017)

⁹⁶ Courtois, a.g.m., 2009, 4. Makalenin Fransızca orijinalinde, “un devoir parfait ve imparfait” ayrımları yapılmış, adam öldürmeme veya hırsızlık yapmama “un devoir parfait” için ve yoksullara yardım ise “un devoir imparfait” için verilmiştir. 1780 tarihli “Dictionnaire universel des sciences morale, economique, politique et diplomatique ou bibliothéque de l’homme-d’état et du citoyen” isimli eserin doğal hukuka ilişkin bölümünde 474. sayfasında ise, “un devoir parfait” yasal düzenlemelerin konusu olan ve yasada tanımlanan ödevler ve “un devoir imparfait” için ise yasal düzenlemede tanımlanmayan ancak şahsi yargıya dayalı ödevleri işaret ettiği belirtilmiş, Kant’ın bu ayrımı “hukuki ve örtülü ödevler” olarak nitelediğine dikkat çekilmiştir.

müdahalenin BM Antlaşması'nın amaçlarına uygun olduğu ve BM Antlaşması'nın insan haklarına saygı ve uluslararası barışın ve uluslararası güvenliğin korunması prensiplerini aynı hiyerarşide mütalâa edilmesi” gerektiğini belirttikleri görülmektedir. Karşı görüşte olanlar ise, Güvenlik Konseyi'nin kararı olmaksızın kuvvet kullanma yasağının tek istisnasının meşru müdafaa olduğunu ve bunların dışında devletlerin “toprak bütünlüğünün dokunulmaz olduğunu”, Güvenlik Konseyi'nin etkin çalışmamasının bu yönde bir müdahale için gerekçe olarak ileri sürülemeyeceğini bildirmektedir. Nitekim, “Güvenlik Konseyi BM Antlaşması'nın VII. Bölümü'ne istinaden insanî müdahale gerektirecek durumlarda insanî müdahale kararı alabilme yetkisine sahiptir.” Ancak, “insanî müdahalenin Güvenlik Konseyi'nin yetkilendirme kararı olmaksızın yapılmasının Devletler Hukukunda meşru bir dayanağı bulunmamaktadır⁹⁷.” İnsani müdahalenin meşru olup olmadığının karşılaştırıldığı bu görüşte etkili olan unsurun, müdahaleye karar verme yetkisi olduğu görülmektedir. Yetkinin kimde olduğu ve bu bağlamda Güvenlik Konseyi kararı olmaksızın yapılacak müdahalelerin meşru olmayacağı yaklaşımı, insani müdahalenin en önemli tartışma konusunu teşkil etmektedir.

Klasik görüşü yansıtan pozitivistlere göre sadece Güvenlik Konseyi'nin kararı ile insani müdahalede bulunulabilecek iken, karşıt görüşte olanlar ise ağır insan hakları ihlalleri olduğunda Konsey kararı olmaksızın da müdahalenin uluslararası hukuka uygun olduğunu bildirmektedir. Bu iki görüşün dışında doktrinde, “gelişimine uygun olarak genel çıkarlar sözkonusu olduğunda uluslararası toplumun insani müdahalede bulunmasının uluslararası hukuka uygun olduğunun kabul edileceği⁹⁸” de ifade edilmektedir. BM Antlaşması'nda bu konuda buyruk bir kural bulunmadığı ön tespitini yapan bir görüş, uluslararası örf ve âdet hukukunda da insani müdahalenin meşruluğunu kabul edecek bir genel kabulün bulunmadığına dikkat çekmekte ve “jus cogens bir normun değişikliği için gerekli olan uluslararası camianın bütünü tarafından kendisine bu karakter tanınma koşulunun yerine getirilmediği” sonucuna ulaşmaktadır⁹⁹. Nitekim, bu bağlamda yukarıda lehte görüşler arasında yer verilen, insani müdahalenin salt adalet gereği meşru olduğunu savunan Kok-Chor Tan'ın görüşünde dikkat çeken unsur, mevcut uluslararası hukuktaki boşluklar olarak nitelendirilebilecek, kimin, nasıl ve hangi hallerde ve hangi güçle müdahale edebileceğine

⁹⁷ Arsava, a.g.m., 2011.

⁹⁸ Francioni, F.-Bakker, C. (2013). “Responsibility to Protect, Humanitarian Intervention and Human Rights: Lessons from Libya to Mali”, *Transworld*, 4. https://www.iai.it/sites/default/files/TW_WP_15.pdf (ET: 10.12.2017)

⁹⁹ Arsava, a.g.m., 2011.

dair belirlenmiş pozitif kuralların yokluğu sorununun dikkate alınmaması ve bunların giderilmesiyle insani müdahalenin meşruluğunun kabul edilebileceğine dair soyut yaklaşımdır.

Kosova'ya Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) müdahalesi bağlamında uluslararası örf ve âdet hukukunda insani müdahalenin genel kabul görüp görmediğinin incelendiği makalede ise, neticede tüm devletlerce kabul edilen bir görüşün sözkonusu olmadığı, uluslararası hukukçular nezdinde de insani müdahalenin haklı olup olmadığı hakkında derin ayrılıklar olduğuna dikkat çekilmiştir¹⁰⁰. İnsani müdahalenin uluslararası hukuka uygunluğunu savunanlar ile karşı çıkan görüşlerin, temelde idealizm ve realizm teorilerinde karşılaşılan, idea ile realite kavramlarına dayalı tartışmaların sonuçlarına ulaştıkları görülmektedir. Ancak, bu bağlamda vurgulanması gereken husus, lehte ve aleyhte görüş bildirenlerin değerlendirilmesinde, neticede yaklaşık olarak aynı sonuçlara ulaşmakla birlikte, kimin uluslararası insani müdahalenin kurumlaşması için çaba gösterdiği sorusuna verilecek yanıtın, lehte veya aleyhte olma için belirleyici olduğudur. Nitekim, lehte görüş bildirenlerin, uluslararası hukukta karşılaşılan sorunları da ifade ederken, mevcut uluslararası hukukun somut olgusal gerçeklikleri ve bu bağlamda hukukun güce tabiiyeti sonucu meşruluk ve hukukilik tartışmalarına dayalı neticeler ile maddi olguları ve uluslararası hukukta karşılaşılan “pozitif kural, otorite ve yaptırım” tartışmalarını dikkate almaksızın, salt evrenselliği genel kabul görmüş insani yükümlülük kavramından hareketle, uluslararası insani müdahalenin kurumsallaşması için çaba sarf ettikleri anlaşılmaktadır. Uluslararası alanda insan haklarının korunması ve insani müdahale ödevinin kurumsallaştırılmaya çalışılması hedefini bir dilek olarak nitelendirenler, sahada yerel güçler kadar güçlü olunamayacağına dikkat çekerken, bu müdahalenin uygulanması veya icrası hakkında iki bakışın bulunduğunu bildirmişlerdir.

Bu görüşe göre, ilk bakış açısı, ulusal ve uluslararası bağlamda karşılaşılan probleme asimetrik bakış tarzıdır. Bu bakış açısına sahip olanlara göre, uluslararası topluluğun mevcut kurumsal kapasitesi yetersiz de olsa, insanlığa karşı işlenen suçları engelleme yükümlülüğü bağlamında insani müdahale bir ödev olarak kalmaya devam etmektedir ve

¹⁰⁰ Tetzlaff, K. “Humanitarian intervention post Kosova: Does a right to humanitarian intervention exist in customary international law after Kosova? If not, is there a trend towards the creation of a right to humanitarian intervention in customary international law?”, *The New Zealand Postgraduate Law e-Journal*, <https://cdn.auckland.ac.nz/assets/nzpglejournl/Subscribe/Documents/2006-2/2-KerryHIPOSTKOS.pdf> (ET: 08.08.2015)

insani müdahaleyi destekleyenler “ahlaki kozmopolit bir formda” olayı değerlendirmektedir. Uluslararası kurumların yetersiz olması bir çıkmaz olarak kabul edilmemekte ve uluslararası topluma düşen koruma ödevini ortadan kaldırmadığı kabul edilmektedir. “Ahlaki idea ile kurumsal gerçeklik” arasındaki mevcut durumun, yakın veya uzak bir gelecekte aşılacak olan sadece bir pratik sorunu olduğu ve aşılamayacak bir sorun olmadığı ifade edilmektedir. Kozmopolit düşünürlerin görüşlerinin temel alındığına dikkat çeken Courtois’nın nitelemesiyle, “gerçeklikten ideale dereceli ayarlama” olarak nitelendirilebilecek bu yaklaşımda, öncelikle sorulması gereken husus, ahlaki ve kurumsal kozmopolitanizm, birbirinden ayrı iki gerçek değildir ve aksine bir şekilde birbirlerine bağlanması gereken olgulardır. Temel hakların korunması ödevinin üstlenilmesinde, farklı dünya modelleri de önerilmiştir. Mevcut uluslararası kurumların yetersizliği ile insan haklarının korunması ahlaki ideali arasındaki derecelendirmede, ulusal devletlerinkinden tamamen bağımsız ve özerk askeri müdahale gücüne de sahip bir “Dünya Devleti” kurulması ifade edilmiş ve ancak böyle bir dünya devletinin insani müdahale ödevini icra edebileceği ileri sürülmüştür. Öte yandan, bu dünya devleti görüşü klasik olarak nitelenirken, modern kozmopolitanist görüşe sahip olanlar ise, merkezi gücü olmayan çoğulcu bir dünya düzeninde, ulusal egemen devletlerin karşılıklı saygıya dayalı olarak bu ödevi gerçekleştireceklerini bildirmiştir. 2003 yılındaki Irak’a ABD’nin müdahalesinin her türlü eleştiriye rağmen ahlaki olarak kabul edilmesi gereken bir insani müdahale olduğunu kabul eden görüşe göre, egemen devlet geçmişte kalmışsa, artık insani müdahale anlaşılabilir veya kabul edilebilir bir olgudur. Ancak, bunun kabulü halinde ise, geniş bir insani hedef bağlamında tüm dünyada demokrasi ve özgürlüğün yaygınlaşması ve tiranların devrilmesini uzun dönemde hedeflediğini bildiren ABD’nin dış politikasının meşru kılınması ortaya çıkacaktır ki, neticede merkezinde ABD’nin temsil ettiği bir süper gücün yönetiminde çoğulcu bir uluslararası sisteme geçiş söz konusu olacaktır. Uluslararası hukukun koruma altına aldığı toprak bütünlüğüne sahip, bağımsız ve egemen devletlerin mevcudiyetine dayalı bir uluslararası sistemde, insani müdahale anlayışının anlaşılır kabul edilebileceği, zira, insani müdahalenin mevcut uluslararası normatif düzende ifade edilen müdahale etmeme prensibine istisna olduğu bildirilmiştir. Kozmopolitan görüşte, içişlerinin yönetiminin bir dünya devletine veya ulus ötesi global yönetim formlarına bırakıldığı ve ulusal egemen devletlerin bulunmadığı bir dünyada, devletlerin içişlerine müdahale edilmemesi ilkesinin de olmayacağı belirtilmiştir. Kozmopolitan görüşün ötesinde, liberalist görüşlerin de, bireyin özgürlüklerinin korunmasında uluslararası

yükümlülüklerin olduğunu kabul ettiği bildirilmiştir. Bu birinci bakış açısının zayıf tarafını ise, egemen devletin varlıklarını devam ettirmeleri oluşturmaktadır¹⁰¹.

Nitekim, ikinci bakış açısının temelini, farklı insan gruplarının, ortak ulusal ve kültürel yapılar etrafında birleşmesi ve kendisini ifade etmesi oluşturmaktadır. Son iki veya üç yüzyılda bu politik birimlerin çok uluslu veya ulusal devletler haline dönüşmeleri ile bu birimlerin yakın bir gelecekte sona ermeyecekleri de birlikte değerlendirildiğinde, insani müdahale görüşünün bırakılması değil, daha gerçekçi bir bakış açısıyla konunun değerlendirilmesini zorunlu kılmaktadır. İnsani müdahaleye olumlu yaklaşan görüşe göre, bu bakış açısı kendilerini statükoya mahkûm etmemekle birlikte, “uluslararası gerçekliğe uyumlu olan bir ideali hedeflemeye çalışan ve haklı olarak uluslararası kurumlara taşımaya umut etmenin dönüşüm sınırlarını belirlemektedir.” Bu ikinci bakış açısı, kozmopolitan birinci bakış çalışmalarında ortaya çıkmıştır ve Courtois, normatif bir monist görüşün hakim olduğunu bildirdiği ilk bakış açısında yer alan süper güç tuzaklarını dikkate alarak, bu ikincisinin ilkinde göre daha tercih edilebilir olduğunu ifade etmektedir. “İnsani müdahale ve temel hakların korunması sorumluluğunun uluslararası alanda kurumsallaşmadığına ve uluslararası toplumun üyelerine düşen ödevleri belirleyen bir sözleşmede özgülenmediğine” dikkat çeken Yazar, bunun nedeni olarak, “uzun bir süre daha egemen ulusların rol aldığı ve halkların kendilerini yönetimine dayalı merkezileşmemiş bir uluslararası düzenin hakim olmasından kaynaklandığını” belirtmektedir. “Ulus devletlerin mevcut durumları kadar güçlü ve hukuka bağlı bir hukuk topluluğunun kurumsal planda uluslararası topluluk tarafından asla kurulamayacağı” sonucuna ulaşan Courtois, “sonuçsal kozmopolitik idealin, uluslararası kurumlarda önemli reformlar yapılmasını tavsiye eden, normatif çoğulculuğun prensiplerinin rehberliğindeki, uluslararası ilişkilerin gerçekliği tarafından çizilen sınırlar ve zorlamaları hesaba alan modern kozmopolitik ideal olacağını” ifade etmiştir¹⁰².

Courtois’nın görüşlerine hakim olan kozmopolitik bakış açısının, yerellikten ve giderek ulusallıktan uzaklaşarak bireylerin evrenselliğini temel alması ve bu varsayıma dayalı olarak merkezilikten uzak çoğulculuğu öngörmesi karşısında, kendisinin de tartıştığı idea ile realite ikilemi, uluslararası düzenin mevcut gerçekliği ile tam bir uyum sergilemekten uzaktır. Nitekim, insani müdahaleye karşı görüş bildirenler de, bu konuda daha radikal bir

¹⁰¹ Courtois, a.g.m., 2009, 9-15.

¹⁰² Courtois, a.g.m., 2009, 9-15.

şekilde uluslararası hukukun mevcut gerçekliği karşısında, uluslararası hukukta genel kabul görmüş bir insani müdahaleden bahsedilemeyeceğini ifade etmektedirler ve öncelikle normlar bağlamında değerlendirme yapılması gerekliliğine dikkat çekmektedir. Neticede, uluslararası hukukta insani müdahale ve/veya koruma sorumluluğu kavramı hakkındaki tartışmaların genel amacının, BM Güvenlik Konseyi başta olmak üzere, uluslararası örgütler nezdinde genel bir oydaşma sağlayamayan güçlü devletlerce yapılması öngörülen veya kendileri tarafından tek taraflı olarak yapılacak müdahaleler için, uluslararası düzeyde meşruiyet sorununu aşmak üzere, bu kavramların kurumsallaşması için çaba gösterildiğinin kabulü abartılı bir değerlendirme olmayacaktır. Nitekim, mevcut uluslararası düzende, insani müdahalenin uluslararası hukuka mutlak uygunluğunu sağlayacak pozitif kuralların ve/veya salt bu konuya özgü bir uluslararası sözleşmenin bulunmaması, sadece uluslararası barışın ortadan kalkması ve/veya kalkma riskinin bulunması haline dayalı bir tek taraflı girişimin ise güce dayalı olarak çözümlenebileceği gerçekliği ile müdahaleye katılma zorunluluğunun bulunmaması ve bunun sonucu olarak da kollektif müdahaleye katılmamanın yaptırımıyla karşılaşılmayacağı sonucu dikkate alındığında, insani müdahalenin uluslararası hukuka uygunluğunu savunanların, pozitivist değil ideal normatif bir yaklaşıma dayalı olarak meşruluk sorununu aşmaya çalıştıkları görülmektedir.

Görüleceği üzere, devletin zor gücüne sahip olmasında yaşanan ve neticede devlet olarak nitelendirilen kurumsallaşmış yapının benzerinin uluslararası alandaki boşluğuna dayalı olarak yaşanmaya da devam edileceği anlaşılan, güç kullanmada yetki, yetkinin hukuki dayanağı ve gücün meşru veya gayri meşru kullanımının sorumluluk doğuran yaptırımları ile yaptırımın icra gücü kavramları, her bir görüşün öznel değerlendirmelerine dayalı olarak farklı sonuçları da beraberinde getirmektedir. İnsani müdahalenin meşruluğu sorununun farklı görüşlere yol açmasında, uluslararası ilişkilerde istikrar ile istikrarsızlık hallerinin çözüm modellerinin her bir tarafın çıkarları temelinde şekillenmesi ve bu şekillenmede diğerlerini ikna ile meşruluğun öne çıkartılması rol oynamaktadır. Meşruluk kavramının da kendi içerisinde öznel düşünceleri barındırması, genel geçer bir sonuca ulaşılmasını engellemektedir.

Bu bağlamda sorgulanması gereken öncelikli sorun, kimin ve hangi yetkiyle insani müdahalede bulunma hakkını kendisinde görebileceğidir ki, insani müdahalenin uluslararası hukuka uygunluğu ve meşru olarak kabul görmesinde, gücün kullanılmasının

meşruluğu genel problematiğiyle karşı karşıya kalınmaktadır. Netice olarak, insani müdahale ve/veya koruma sorumluluğu, BM Güvenlik Konseyi kararı olmaksızın uluslararası askeri müdahalenin yolunu açmak için kullanılacak bir yol olarak öngörülmüştür. Ancak, BM Antlaşması'nın VII. Bölümü çerçevesinde askeri müdahale için Güvenlik Konseyi'nin bir kararı öngörüldüğünden, tek yanlı insani müdahale ve/veya koruma sorumluluğunun uluslararası kurumsallaşmasının genel kabul görmesi hedefinde, BM'in kurumsal desteğine rağmen amaçlanan seviyeye ulaşıldığından bahsedilemeyecektir. Nitekim, dönemin ABD Dışişleri Bakanı John Kerry'nin Suriye Krizi'nde muhaliflerle yaptığı 22 Eylül 2016 tarihli görüşmede bildirdiği¹⁰³, “BM Güvenlik Konseyi kararı olmadan müdahalenin yasal temeli yok. Ruslar (Suriye hükümeti tarafından) davet edildi, biz edilmedik” sözleri, Konsey'in kararı ve ilgili devletin çağrısı olmaksızın yapılacak tüm askeri müdahalelerin uluslararası hukuka aykırı olacağının teyidi olmasının ötesinde, emperyal amaçlar için bu ilkeleri hiçe sayan ABD'nin en yetkin makamlarının da bu ilkelerin bilincinde olduğunu göstermesi bağlamında önemlidir.

Sonuç olarak, Güvenlik Konseyi'nin Antlaşma'nın 39. maddesine atıfla uluslararası barış ve güvenliğin tehdit edildiğini, bozulduğunu veya bir saldırı olduğunu saptayarak, bunun engellenmesi için bir yetkilendirmede bulunması halinde, Antlaşma'nın VII. Bölümü çerçevesinde bir yetkinin kullanımı sözkonusu olacaktır. Bu yetkiye dayalı olarak askeri güç kullanımının uluslararası hukukta meşruiyeti hakkında sorun olmayacaktır. Bu halde ise, insani müdahale veya koruma sorumluluğuna hakim olan müdahale gerekçelerinin gündeme gelmesi dışında, Güvenlik Konseyi'nin VII. Bölüm çerçevesinde genel olarak uluslararası barış ve güvenliğin sağlanması için harekete geçmesi ve karar alması sözkonusu olacaktır.

Askeri müdahalenin uluslararası hukukta meşruiyeti bağlamında vurgulanması gereken diğer husus ise, müdahale öncesi tespit edilen strateji ile ahlakilik unsurlarının da, kavramsal olarak meşruiyetin sağlanmasındaki önemli etkileridir. Nitekim, “ahlakilik gibi stratejinin de, gerçekliği yansıtmaya ve giderek normatif düzeyde meşruluğu sağlamada” belirleyici olduğu ifade edilmiştir¹⁰⁴. Müdahale etmeme genel prensibinin istisnası olup

¹⁰³ Cumhuriyet. (02.10.2016). “Esad’lı Seçime Gidin”, 8.

¹⁰⁴ Elaiba, a.g.e., 2012, 68.

olmadığı ve hangi tip müdahalelerin haklı ve meşru olacağı sorularına¹⁰⁵ verilecek yanıtın önemi ortaya çıkmaktadır.

İnsani müdahalenin meşru olup olmadığı bağlamında dikkat çekilmesi gereken diğer bir husus ise, demokrasi, özgürlük ve insan haklarının uluslararası politika oyununun kurulmasında kullanılan birer araca dönüşmüş olmasının ötesinde, bu araçların gündeme getirilmesinin güç ile doğrudan irtibatlı olduğunun ileri sürülmesidir¹⁰⁶. İnsan haklarının 21. yüzyıl uluslararası hukukunun önemli bir alanı olmasında, insan haklarına dayalı müdahalenin yarattığı tehlikeler¹⁰⁷ de etkili olmuştur. İnsani müdahaleyi meşru kılan hukuki metinler veya açıklamaların sadece “gücün sembolleri” olduğunu kabul eden bu görüşe göre, uluslararası sistemin niteliği bunda belirleyici olmaktadır ve ABD’nin 2003’te Somali ve Irak’ta gerçekleştirdiği müdahalelerde, “insani normlar” olarak nitelendirilen bu kavramları kullanmasında, ABD’nin 2003 yılı itibariyle uluslararası sistemdeki konumu etkili olmuştur¹⁰⁸.

Müdahale etmeme ilkesinin gerçekleşmesinde önemli bir rolü olan uluslararası kolektif güvenlik sisteminin¹⁰⁹ diğer aktörlerinin bu yaklaşıma verecekleri tepki veya genel kabul, aynı kavramların önümüzdeki dönemde de kullanılıp kullanılmayacağına belirleyici olacaktır. İnsani normlar olarak nitelendirilen demokrasi, özgürlük ve insan haklarının uluslararası politika oyununun kurulmasında kullanılan birer araca dönüşmesinin ötesinde, bu kavramların “uluslararası politikada güç” ile birlikte anılması ve bu kavramların norm düzeyine ulaşmalarında gücün belirleyici olduğu tespiti, güçlü devletlerin ulusal çıkarları temelinde bu kavramları emperyalist veya hegemonik amaçları için kullanacakları gerçekliği ile birlikte ele alınmalıdır. Bu halde ise, insani olarak nitelendirilen gerekçelerle yapılan müdahalelerin, varlık nedenlerinden uzak amaçlara hizmet ettikleri gerçekliği karşımıza çıkmaktadır.

Devletin egemenliğinin aynı zamanda kendi halkını da koruma sorumluluğunu gerektirdiği, ilk kez 1991’de Roberta Cohen tarafından ifade edilmiş¹¹⁰ ve Cohen ile

¹⁰⁵ Chinkin-Kaldor, 2018, a.g.m.

¹⁰⁶ Elaiba, a.g.e., 2012, 89.

¹⁰⁷ Chinkin-Kaldor, 2018, a.g.m.

¹⁰⁸ Elaiba, a.g.e., 2012, 92.

¹⁰⁹ Kunig, 2008, a.g.m.

¹¹⁰ Mooney, E. (2008). “The Guiding Principles and the Responsibility to Protect”, *Forced Migration Review*, <https://www.fmreview.org/GuidingPrinciples10/mooney> (ET: 01.12.2017)

Françis Deng'in çalışmaları ile bu görüş geliştirilmiştir¹¹¹. İnsani müdahale ve bu bağlamda koruma sorumluluğunun müdahale edilen devletin egemenliği ilkesine aykırı olmadığı görüşünün aşılması ise, ilk olarak Françis Deng'in 1996 tarihli çalışmasında ve sonrasında MDEUK'nun 2001 tarihli Raporu'nda da ifade edildiği üzere, "egemenliğin aynı zamanda sorumluluğu da kapsadığı" ve neticede "sorumlu egemenlik" nitelemesiyle olmuştur¹¹². Siyasi köklerini Afrika'da karşılaşılan sorunlardan alan¹¹³ koruma sorumluluğunun kapsamıyla kıyaslandığında, insani müdahale ve içişlerine karışma hakkının üç nedenle problemlili olduğu bildirilmiştir¹¹⁴: Bu kavramların, çatışmalardan etkilenen sivilin acil ihtiyaçlarını değil müdahale eden devletlerin isteklerini ve haklarını öne çıkarması; Bir çatışmanın sona ermesi ertesinde yeniden inşa yardımı gerekliliğinin, çatışmaların önlenmesi için harcanacak bir seri çabayı da kapsamasının dikkate alınması; Müdahalenin gerekliliğinden önce müdahaleyi elverişli kılması nedeniyle insani müdahalenin orantılı olmaması.

İnsani nedenlerle askeri müdahalede bulunulmasında, dört konunun önemli olduğuna da dikkat çekilmiştir¹¹⁵: Silah desteği; Eylem ile hedefin uyum içerisinde olması; Barışa dönüş siyasi sürecinin belirlenmesi; Ulusal ve uluslararası meşruiyetin alınması. Bu dört konudan, silahlar ve neticede lojistik desteğe işaret eden birinci konu ile her bir askeri eylemde başlangıçta uygun strateji tespitini öngören ikinci konu ve eylemde meşruiyet olarak nitelendirilebilecek son konu, tüm askeri müdahaleler için geçerli iken, diğer "Barışa dönüş siyasi sürecinin belirlenmesi" ise, özellikle koruma sorumluluğu dahil benzer müdahalelerin varlık nedenine uygun bir kriter olarak karşımıza çıkmaktadır. Koruma sorumluluğunun son aşamasını ifade eden "Yeniden inşa sorumluluğu", neticede çatışmalara son verilmesi ertesinde barışın tesis edilmesi sonrası dönemde yapılacaklara işaret etmektedir. MDEUK da, Rapor'un hazırlanması öncesinde "insani müdahale" kavramı hakkında oluşan ve özellikle başka bir devlet topraklarında diğer bir devletin

¹¹¹ Bellamy, a.g.m., 2015, 37

¹¹² Deng, F. (1996). *Sovereignty As Responsibility Conflict Management In Africa*, The Brookings Institution, Washington, <https://www.brookings.edu/book/sovereignty-as-responsibility/> (ET: 01.12.2017)

¹¹³ Mikulaschek, C. (2011). "The United Nations Security and the responsibility to protect: Policy, process, and practice", International Peace Institute, 21. https://www.ipinst.org/wp-content/uploads/2011/03/pdfs_favoritapaper_mikulaschek.pdf (ET: 10.12.2017)

¹¹⁴ Bélanger Vincent, a.g.e., 2016, 169-170.

¹¹⁵ Drain, M. (2013). "Introduction générale", "La responsabilité de protéger", Colloque du 26.01.2013, 16. <http://www.juspax-eu.org/de-wAssets/docs/Tree//Tree-Of-Justice/PEACE/Disarmament-policy/LA-RESPONSABILITE-DE-PROTEGER-Justice-et-paix-France.pdf> (ET: 01.12.2017)

müdahale etmesine dayalı olarak yapılan tartışmaların, mevcut Rapor’la birlikte artık kalktığını da bildirmiştir¹¹⁶.

1.1.4.2. BM Antlaşması’nın, Uluslararası hukukta insani müdahaleye kaynaklığı sorununda, Antlaşma’nın 2. maddesinin incelenmesi

Uluslararası hukuka uygunluk sorununda BM Antlaşması’nın temel yazılı belge niteliğinde olduğu dikkate alındığında, özellikle 2. maddenin lafzına uygunluğu bağlamında insani müdahalenin değerlendirilmesi uygun olacaktır. BM Antlaşması’nın 2. maddesinde, 1. maddesinde bildirilen amaçlara ulaşmak üzere maddede bildirilen ilkelere uygun biçimde hareket etme yükümlülüğü getirilmiştir. İlkeler maddede; devletlerin egemen eşitliği, yükümlülüklerin iyi niyetle yerine getirilmesi, uyuşmazlıkların barışçı yollarla çözülmesi, kuvvet kullanma ve tehdit yasağı, örgütün giriştiği herhangi bir teşebbüse yardımdan kaçınmama, BM’in aleyhine eyleme geçtiği devlete yardım etmeme, uluslararası barış ve güvenliğin korunmasının gerektirdiği ölçüde üye olmayan devletlerin de bu esaslara uygun hareket etmesi ve ulusal yetkiye müdahale etmeme olarak sayılmıştır.

Ancak, tüm bu sınırlama ve ilkelerin neticede içiçe geçtikleri ve başta üye devletlerin egemenlikleri dahil olmak üzere, her birinin birbirlerini tamamlayıcı nitelikte oldukları dikkate alınmalıdır. Nitekim, devletlerin egemenliklerinin, BM sisteminin temel prensibi olduğu bildirilmiştir¹¹⁷. Takdir edileceği üzere, devletlerin egemenlikleri kabul edildiği için, bu egemenliklerine aykırılık teşkil edecek kuvvet kullanma yasağı veya kuvvet kullanma tehdidinden kaçınma, ulusal yetkiye müdahale etmeme, devletlerin toprak bütünlükleri ve siyasal bağımsızlık birer ilke olarak kabul edilmiştir.

1.1.4.2.1. Egemenlik

Kendisinden başka bir üstün otoriteye bağımlı olmaması ve ülkesi üzerinde münhasır yetkiye sahip olması, uluslararası hukukta devletin egemenliği kavramıyla ifade edilmiştir ve devletin antlaşmalarla yükümlülük altına girmesi egemenlik yetkisinin devri anlamına gelmemektedir¹¹⁸. BM Antlaşması’nın 2/1. maddesinde de “devletlerin egemenliği” ile bağlantılı temel bir ilkeye yer verilmiştir: “Örgüt, tüm üyelerinin egemen eşitliği ilkesi

¹¹⁶ CIISE rapport, a.g.r., 2001, 11.

¹¹⁷ CIISE rapport, a.g.r., 2001, 13.

¹¹⁸ Pazarcı, a.g.e., 2012, 148-149.

üzerine kurulmuştur.” Antlaşma, tüm üyelerin “egemen” olduklarını öngörürken, egemenlik ile eşitlik ilkesini de birlikte bildirmiştir. Egemen eşitlikten kasdedilen ise, fiili farklılıkları ortadan kaldırma etkisine sahip olmaksızın, uluslararası hukuk açısından devletlerin eşitliğine ve aynı hukuksal statüye sahip olmasına işaret edilmesidir¹¹⁹.

İnsan hakları bağlamında temel sorun, devletin egemenliğinin, sınırsız bir şekilde kendi vatandaşlarına yönelik ve süreli veya süresiz olarak herhangi bir insan hakları ihlalinde bulunma yetkisini verip vermediğinde toplanmaktadır. Devletin egemenlik yetkisinin ise, iki yönlü olduğu ve bir yönüyle “diğer devletlerin egemenliğine saygı gösterilmesini” içerirken, diğer taraftan “kendi topraklarında yaşayan herkesin temel insan haklarına saygının” da devletin sorumluluğunda olduğu bildirilmektedir¹²⁰. Ancak, bu yaklaşımda önemle dikkate alınması gereken husus, BM Antlaşması’nda devletler için getirilen bir hak olarak ifade edilen egemenlik yetkisinin, giderek devletler için içeride ve dışarıda uyulması gereken birer sorumluluğa evrilmesidir.

Hak ve yetki ile sorumluluk arasındaki ayrımlar ve sorumluluğun kabul edilmesi halinde sorumluluğun yerine getirilmemesinin sonuçları birlikte değerlendirildiğinde ise, sorumluluk olarak kabulüne dayalı gelişim ile insani müdahale veya koruma sorumluluğu yaklaşımlarının doğru orantılı olması dikkat çekicidir. BM Antlaşması’nda ifadesini bulan ilkeler ile üye bir devletin diğer devletlerin insan haklarına saygı duyma sorumluluğu birlikte değerlendirildiğinde, bunun bir sorumluluk olmanın ötesinde bizzat Antlaşma’ya taraf olma sonucu kendi vatandaşlarına yönelik temel insan hakları ödevlerini yerine getirme sözünün de gereği olduğu unutulmamalıdır.

Netice olarak, insan hakları kavramı ve gereği, üye bir devlet için egemenlik yetkisi ve/veya ödevinin ayrılmaz bir parçasını teşkil ettiği gibi, uluslararası toplumun iyi bir üyesi olmanın da bir gereği olarak ifade edilmektedir¹²¹. Bir devletin egemenliği, bir taraftan devletlerin yöneticilerine yurttaşlarının hayat ve güvenliklerini koruma sorumluluğunu yüklerken, diğer taraftan yurttaşları nezdinde BM aracılığıyla içeride ve dışarıda

¹¹⁹ Pazarcı, a.g.e., 2012, 150.

¹²⁰ CIISE rapport, a.g.r., 2001, 9.

¹²¹ CIISE rapport, a.g.r., 2001, 9.

uluslararası toplum nezdinde de sorumlu olmaktadır ve son olarak devlet yöneticilerinin fiillerinden hesap verme dahil şahsen sorumlulukları doğmaktadır¹²².

İnsan haklarının uluslararası hukuktaki gelişimine paralel olarak, bir devlet yurttaşının da giderek uluslararası hukukun süjesi veya korumasına dahil olduğu yaklaşımı, her bir üye devletin BM nezdinde üyeliği kabul etmesiyle birlikte bu sorumluluğu da kabul ettiğinden hareketle bu sonuca ulaştırmaktadır. Devletin vatandaşlarını korumasının bir yükümlülük olarak kabulü, devletin mutlak egemenliğini azaltan bir unsur olarak da değerlendirilmiş ve neticede insan haklarının devletin egemenliğinin bir konusu olmaya başladığına dikkat çekilmiştir¹²³.

Devletlerin egemenliği bağlamında dikkat çekilmesi gereken diğer bir husus ise, mevcut uluslararası sistemin ulus devletlerin egemenliğini esas almasıdır. Ulus devletlerin egemenliklerine yönelik her türlü sınırlama, salt sistemin öznesine yönelik bir müdahale olarak değil, sistemin kendisine ve işlemesine yönelik doğrudan bir engel olarak da kabul edilebilecektir. Koruma sorumluluğunun da bu bağlamda, ulus devlet ve uluslararası sistem için bir müdahale aracına dönüşebileceği riski ve koruma sorumluluğunun genel kabul görüp görmemesinde bu riske yönelik algının belirleyici olacağı önemle dikkate alınmalıdır.

1.1.4.2.2. Ulusal yetkiye müdahale etmeme

“Ulusal yetkiye müdahale etmeme” yasağı, devletlerin egemen eşitliğinin doğal bir sonucudur. Bir devletin yalnızca ulusal yetkisine giren işler olarak nitelendirilen, siyasal ve ekonomik düzeni ile toplumsal ve kültürel işlere başka devletlerce karışılmaması ilke olarak yasaklanmıştır¹²⁴.

BM Antlaşması’nın 2/7. maddesinde ifadesini bulan “ulusal yetkiye müdahale etmeme” yasağı, şu şekilde kaleme alınmıştır: “İşbu Antlaşma’nın hiçbir hükmü, BM’e herhangi bir devletin kendi ulusal yetki alanına giren konulara müdahale yetkisi vermediği gibi üyeleri de bu türden konuları işbu Antlaşma uyarınca bir çözüme bağlamaya zorlayamaz; ancak,

¹²² CIISE rapport, a.g.r., 2001, 14.

¹²³ Elaiba, a.g.e., 2012, 77.

¹²⁴ Pazarcı, a.g.e., 2012, 150-151.

bu ilke VII. Bölümde öngörölmüş olan zorlayıcı önlemlerin uygulanmasını hiçbir biçimde engellemez.”

Göröleceğı üzere, “ulusal yetkiye müdahale etmeme” mutlak değildir ve VII. Bölüm’de öngörölen zorlayıcı önlemlerin alınması, bu yasağın istisnasını teşkil etmektedir. İstisnanın veya VII. Bölüm çerçevesinde zorlayıcı önlemlerin alınmasını gerekli kılacak şartların oluşması dışında, devletlerin kendi ulusal yetki alanlarına müdahale edilmemesi veya devletlerin bu yetkiye giren konuları çözüme bağlama hususunda zorlamaya tabi tutulmaması esastır. Ancak, ulusal yetkiye müdahale etmeme yasağının istisnasını VII. Bölüm’ün teşkil etmesi ve VII. Bölüm çerçevesinde zorlayıcı önlemlerin alınmasını gerekli kılacak şartların oluşup oluşmadığını belirleme yetkisinin de Güvenlik Konseyi’ne ait olması dikkate alındığında, Konsey kararı olmaksızın insani müdahalede bulunulamayacağı da önemle gözönünde bulundurulmalıdır.

1.1.4.2.3. Kuvvet kullanma yasağı

Uluslararası hukukun buyruk kurallarından kuvvet kullanma yasağı, BM Antlaşması’nda 2/4’te şu şekilde düzenlenmiştir: “Tüm üyeler, uluslararası ilişkilerinde gerek herhangi bir başka devletin toprak bütünlüğüne ya da siyasal bağımsızlığına karşı, gerek BM’in Amaçları ile bağdaşmayacak herhangi bir biçimde kuvvet kullanma tehdidine ya da kuvvet kullanılmasına başvurmaktan kaçınırlar.”

Madde uyarınca bir devletin toprak bütünlüğü veya siyasal bağımsızlığına karşı kuvvet kullanılması yasaklanmıştır. Göröleceğı üzere, BM Antlaşması’nın 2/4 maddesinde, sadece kuvvet kullanımı değil, aynı zamanda kuvvet kullanımı tehdidi de yasaklanmıştır. Maddede, bir devletin toprak bütünlüğü ile siyasal bağımsızlığına karşı ve BM amaçlarıyla bağdaşmayacak şekilde, kuvvet kullanımından kaçınma yükümlölüğü getirilmiştir.

Madde metninde üye devletlerin uluslararası ilişkilerine dikkat çekilmesi, bu yasağın devletin uluslararası ilişkileri kapsamında olduğunu belirlemek içindir. Ulusal yetki kapsamındaki kuvvet kullanma, bu yasağın kapsamı dışındadır. Bir devletin başka bir devlete karşı kuvvet kullanması ve tehdidinin yasaklanması öngörölmüştür. Bu yasak, sadece üye devletler değil üye olmayan devletler için de geçerlidir¹²⁵ ve bu kabul BM

¹²⁵ Pazarcı, a.g.e., 2012, 517.

Antlaşması'nın 2/6 maddesinin bir sonucudur. UAD da ABD-Nikaragua davasında, ABD'nin 1983-84 yıllarında Nikaragua'ya yaptığı müdahalelerin kuvvet kullanma yükümlülüğüne aykırı olduğunu bildirmiş, ancak, BM Antlaşması'nın 2/4 yasağını yorumlamaksızın ve bu maddeye atıfta bulunmaksızın, uluslararası örf ve âdet hukukunun ihlal edildiğini belirtmekle yetinmiştir¹²⁶.

Devletin ülke bütünlüğü ile siyasi bağımsızlığına ve BM'in amaçlarına aykırı olarak kuvvet kullanılamayacaktır. Kuvvet kullanılmasından kastedilen, bir devletin düzenli askeri birliklerince veya bir devlet tarafından desteklenen düzensiz birliklerce diğer bir devlete karşı silahlı kuvvet kullanılmasıdır. Ekonomik nitelikli zorlama yollarına başvurulması ise, tartışmalara konu olsa da genelde bu yasağın kapsamında kabul edilmemektedir¹²⁷.

BM Antlaşması'nın 51. maddesinde düzenlenen "meşru müdafaa hakkı" ile VII. Bölümü'nde düzenlenen "zorlayıcı tedbirler" bu yasağın iki istisnasını teşkil etmektedir¹²⁸. Ancak, uluslararası hukukta insani müdahale bağlamında dikkat çekilmesi gereken husus, BM Antlaşması'nda insani müdahalenin açık bir istisna olarak sayılmamış olmasıdır. Bu bağlamda, kuvvet kullanma yasağına istisna getirmenin kurumsallaşması olarak nitelendirilen insani müdahalenin, BM Antlaşması'nın 51. maddesinde düzenlenen "meşru müdafaa hakkı" ile VII. Bölümü'nde düzenlenen "zorlayıcı tedbirler" gibi pozitif bir kural veya norm olarak BM Antlaşması'nda yer almadığı önemle dikkate alınmalıdır.

1.1.4.2.4. Yardımcı olma yükümlülüğü

Antlaşma'ya uygun olarak alınacak tüm kararlara ve kararlara konu eylemlere yardımcı olma yükümlülüğü, BM Antlaşması'nda 2/5'te şu şekilde belirtilmiştir: "Tüm üyeler, örgütün işbu Antlaşma gereği giriştiği tüm eylemlerde örgüte her türlü yardımı yaparlar ve BM tarafından aleyhinde önleme ya da zorlama eylemine girişilen herhangi bir devlete yardım etmekten kaçınırlar."

¹²⁶ Bozkurt, a.g.e., 2007, 19.

¹²⁷ Pazarcı, a.g.e., 2012, 518-519.

¹²⁸ Güvenlik Konseyi'nin faaliyete geçmesinden önce beş daimî üyeye verilen kuvvet kullanma yetkisi ile II. Dünya Savaşı'ndaki düşman devletlere karşı kuvvet kullanılması, güncel istisnaları teşkil etmediğinden burada sayılmamıştır.

Üye devletlerin yardımcı olma yükümlülüğünün iki boyutlu olduğu görülmektedir. Antlaşma uyarınca yararına karar alınan diğer üye devlete yardımcı olunması ve aynı zamanda aleyhine karar alınan üye devlete ise yardımcı olunmaması öngörülmektedir. Yardımcı olma yükümlülüğünün diğer bir unsuru ise, Antlaşma uyarınca alınan sadece kararlara değil, kararlara konu eylemlere de uygun hareket edilmesi ve yardımcı olunmasının bildirilmesidir.

Madde metninde dikkat çeken diğer bir husus ise, Antlaşma uyarınca alınacak kararların kapsamını da belirleyecek şekilde önleme ve zorlama eylemleri belirlemesidir. Bu tespit, aleyhine karar alınan devlete yönelik olarak sadece zorlama yani bastırıcı değil, uluslararası barış ve güvenliği tehdit eden fiillerin ortaya çıkışını da önlemeyi öngörmesi bağlamında önemlidir ve Antlaşma'nın bütünüyle de uyumludur.

1.1.4.2.5. Üye olmayan Devletlerin'de ilkelere uyma yükümlülüğü

Antlaşma'da, üye olmayan devletlerin de ilkelere uyma yükümlülüğünün sağlanması, BM Antlaşması'nda 2/6'da şu şekilde bildirilmiştir: “Örgüt, BM üyesi olmayan devletlerin de, uluslararası barış ve güvenliğin korunmasının gerektirdiği ölçüde bu ilkelere uygun biçimde hareket etmesini sağlar.”

Antlaşma, 2. maddeye konu ilkelerin sadece üye devletler değil, üye olmayan devletler için de geçerli olduğunu bildirirken, uluslararası barış ve güvenliğin korunmasının gerektirdiği ölçüde bu ilkelere uygun biçimde hareket etmelerini sağlama görevini ise Örgüt'ün tüm organlarına vermiştir. Üye olmayan devletler için de getirilen yükümlülük, tüm ilkelere uyumlu hareket edilmesinin ötesinde, aleyhine karar verilen devlete karşı öngörülen zorlayıcı ve önleyici eylemleri de kapsayacaktır.

1.1.4.3. Güvenlik konseyi kararlarının alınması, etkisi ve yaptırım gücü

Uluslararası hukukta meşruluk veya uygunluk sorununda belirleyici kriter, Güvenlik Konseyi tarafından bir konuda net bir karar alınıp alınmamasıdır. Güvenlik Konseyi'nin konumu ve alacağı kararların tüm üye devletler için bağlayıcılığı, Konsey'in kararlarının ne denli önemli olduğunu göstermektedir. Güvenlik Konseyi'nin uluslararası konumu bağlamında en önemli husus, kuvvet kullanma konusunda karar verme yetkisine sahip

olmasıdır. Antlaşma'nın 24. maddesiyle kendisine verilen uluslararası barış ve güvenliği koruma sorumluluğunun doğal bir sonucu olarak verilen bu yetkinin kapsamı, her bir duruma göre Konsey tarafından değerlendirilecektir. Maddenin 2. fıkrasında, Güvenlik Konseyi'nin görevlerini yerine getirirken Antlaşma'nın amaç ve ilkelerine uygun hareket edeceğine işaret edilmiş ve Konsey'in yetkilerinin VI, VII, VIII ve XII. Bölümler'de gösterildiği bildirilmiştir.

Ancak, kuvvet kullanma konusunda karar verilmesi öncesinde, kuvvet kullanma aşamasına gelinene kadar uygulanacak diğer tedbirlere de öncelik verileceği unutulmamalıdır. Nitekim, BM Antlaşması'nın 39. maddesinde de, uluslararası barış ve güvenlik konusundaki Güvenlik Konseyi'nin yetkileri belirlenmiştir. Bizzat maddenin çok açık metnine göre, Güvenlik Konseyi, öncelikle uluslararası barış ve güvenliğin tehdit edilip edilmediğini veya bozulup bozulmadığını ya da bir saldırı eyleminin olup olmadığını değerlendirecektir. Barışın tehdit edildiğini veya bozulmasını veya bir saldırı eyleminin varlığını saptaması halinde ise, varlık nedenine uygun olarak uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden kurulması için, tavsiyelerde bulunacak veya 41. ve 42. maddeler uyarınca hangi önlemlerin alınacağını kararlaştıracaktır.

Antlaşma, Güvenlik Konseyi'nin her halde öncelikle kuvvet kullanılmasına karar vermesini öngörmemiş ve kuvvet kullanılmaksızın gerekli tedbirlerin alınmasına da dikkat çekmiştir. Ancak, kuvvet kullanılması ile öncelikle kuvvet kullanılmaksızın gerekli tedbirlerin alınması arasında bir öncelik yoktur. Güvenlik Konseyi, her bir duruma uygun olarak doğrudan kuvvet kullanılmasına veya öncelikle kuvvet kullanılmaksızın gerekli tedbirlerin alınmasına da karar verebilecek, alınan tedbirlerin istenilen sonucu almaması veya alamayacağının tespiti edilmesi ertesinde kuvvet kullanılmasını değerlendirebilecektir. Tavsiyelerde bulunulması ile 41. ve 42. maddeler uyarınca hangi önlemlerin alınacağının belirlenmesinde, uluslararası barış ve güvenliğe yönelik tehdit ile bozulmanın ve neticede saldırının ağırlık ve boyutu belirleyici olacaktır.

Güvenlik Konseyi kararlarıyla kuvvet kullanımı hakkında karşılaşılan en önemli örnek ise, Konsey'in 1950 tarihli ve 84 sayılı kararıyla Kore'de saldırının durdurulması amaçlı müdahale için ABD öncülüğünde kuvvet kurulmasına izin verilmesidir. Irak'ın Kuveyt'i işgali ertesinde Güvenlik Konseyi'nin 1990 yılında aldığı 678 sayılı kararda ise, açıkça kuvvet kullanımından bahsedilmemiştir. Ancak, Konsey'in 660 sayılı kararıyla birlikte

değerlendirildiğinde, kuvvet kullanımına izin verildiğinden bahisle, I. Körfez Savaşı yaşanmıştır. Nitekim, Irak'ta Saddam Yönetimi'nin kuzeyde Kürtlere yönelik saldırıları ve milyonlarca kişinin Türkiye sınırlarına yığılması ertesinde Güvenlik Konseyi'nin 05 Nisan 1991'de aldığı 688 (1991) sayılı karar, bir ülke içinde meydana gelen olayların uluslararası barış ve güvenliği tehdit etmesinde bir ilki oluşturmuştur¹²⁹.

Konsey'in Somali iç savaşı ile bağlantılı olarak 1992 tarihli ve 794 sayılı kararında da açıkça kuvvet kullanmaya yer verilmemekle birlikte, Antlaşma'nın VII. Bölümü'nde tanımlanan uluslararası barış ve güvenliğin tehdit edildiği gerekçe gösterilerek, Somali iç savaşına askeri müdahaleye izin verildiği kabul edilmektedir. Türkiye'nin askeri güç gönderdiği Somali'de kuvvet kullanımının, bazı yazarlarca “insani müdahale” olarak nitelenmesine karşı, Konsey'in böyle bir yetkisinin Antlaşma'da bulunmaması gerekçe gösterilerek karşı çıkmaktadır.¹³⁰

İnsani müdahale kavramının gelişimi ve üzerindeki tartışmalar ertesinde, dönemin Genel Sekreteri Annan'ın çağrısı üzerine Kanada'nın desteğiyle 14 Eylül 2000'den itibaren çalışmalarına başlayan MDEUK tarafından koruma sorumluluğu kavramına yer verilmiş ve insani müdahale kavramının yerini koruma sorumluluğu almıştır¹³¹.

1.1.5. Koruma Sorumluluğu

Uluslararası hukukta insani müdahale konusundaki gelişmeler ertesinde, “koruma sorumluluğu¹³²” kavramı ortaya atılmış ve geliştirilmiştir. Yukarıda da dikkat çekildiği üzere, “insani müdahale” kavramının uzun süreden beri kullanıldığının ve geniş bir kullanım alanına sahip olduğunun da bilincinde olduğunu ifade eden MDEUK, askeri güç

¹²⁹ Bélanger Vincent, a.g.e., 2016, 158-159.

¹³⁰ Bozkurt, a.g.e., 2007, 45.

¹³¹ Evans, G. (2011). “The responsibility to protect: Consolidating the norm”, International Peace Institute, 74. https://www.ipinst.org/wp-content/uploads/2011/03/pdfs_favoritapaper_favoritaevans.pdf (ET: 10.12.2017)

¹³² Bazı kaynaklarda bu terim “koruma yükümlülüğü” olarak isimlendirilmiştir. Ancak, sorumluluk ile yükümlülük kelimeleri hukuki olarak çok ciddi farklı sonuçlara yol açmaktadır. En basit anlatımıyla sorumluluk bir zorunluluğu öngörmezken, yükümlülük denildiğinde zorunlu olarak yapılması gereken bir ödev ve işaret edilmektedir. Yükümlülük aynı zamanda, yükümlü olunan ödevin yerine getirilmemesinin hukuki sonuçlarını da kendi içerisinde barındırmaktadır. Sorumluluk sözkonusu olduğunda, yapılması gerekenin yapılıp yapılmayacağına takdir yetkisi ağır basmaktadır. Buna karşılık, yükümlülük denildiğinde ise, artık ödevin yapılıp yapılmayacağına dair bir takdir sözkonusu olmaksızın, bu ödevin yerine getirilmemesinin hukuki sonuçlarının da öngörüldüğü bir zorunluluk ifade edilmiş olacaktır. Koruma sorumluluğu ve/veya yükümlülüğünün genel kabul görmüş uluslararası bir norm olmadığı da dikkate alınarak, terim “koruma sorumluluğu” olarak kullanılmıştır

kullanımının bir biçimini yansıtan müdahale terimi ile insani teriminin birlikte kullanılmasını insani yardım örgütlerinin uygun bulmamalarını dikkate alarak, Raporu'nda “insani müdahale” kavramını özellikle kullanmamayı uygun bulduğunu bildirmiş ve yeni bir kavramın kullanılmasıyla “egemenlik ve müdahale” ikilemi hakkında görüşmelerin başlatılmasına ve yeni bir bakış açısına dikkat çekerek, “koruma sorumluluğu” kavramını kullanmayı tercih ettiğini belirtmiş¹³³ ve böylece koruma sorumluluğu doğmuştur.

İnsani müdahale kavramından sonra koruma sorumluluğu kavramının geliştirilmesi dikkate alındığında, müdahaleden koruma sorumluluğuna geçiş sürecinin öncelik aldığı ve artık isteğe bağlı bir müdahale değil, egemenliğin de gereği olarak altı çizilen sorumluluğun vurgulanmış olduğu önemle gözönünde bulundurulmalıdır. Bu kabulde, Deng'in “sorumlu egemenlik” belirlemesi etkili olmuştur¹³⁴.

1.1.5.1. Koruma sorumluluğunun tarihsel süreci

Annan'ın 2000 Milenyum Raporu'nda insani müdahaleyi gündeme getirmesi sonrasında¹³⁵, koruma sorumluluğu kavramı ise, ilk kez MDEUK'nun “Koruma Sorumluluğu” başlıklı Aralık 2001 tarihli Raporu'nda ifade edilmiştir. Bu Rapor'da, insan haklarının korunmasının sadece sorumluluk değil ödev de olduğuna dikkat çekilip, ayrıntılı bir şekilde kriterler bildirilirken, ilgili devletin yetersiz kalması halinde, bu sorumluluğun uluslararası topluluğa geçtiğine dikkat çekilmiştir.

Koruma sorumluluğunun yer aldığı ikinci uluslararası resmî belge ise, Genel Sekreter Kofi Annan tarafından oluşturulan, “Tehditler, Meydan Okumalar ve Değişim, Üst Düzey Şahsiyetler Grubu” (ÜDŞG) tarafından kaleme alınan 2004 tarihli Rapor'dur. Bu Rapor'da koruma sorumluluğu “R2P¹³⁶” olarak isimlendirilmiş ve kolektif uluslararası sorumluluk kabul edilmiştir. Son çare olarak başvurulacak askeri müdahale, Güvenlik Konseyi

¹³³ CIISE rapport, a.g.r., 2001, 10.

¹³⁴ Deng, a.g.e., 1996.

¹³⁵ BM. <http://www.un.org/fr/preventgenocide/rwanda/about/bgresponsability.shtml> (ET: 01.12.2017)

¹³⁶ Koruma sorumluluğu hakkındaki İngilizce akademik çalışmalarda bir kısaltma olarak R2P kısaltmasına da yer verilmektedir. R harfi “Responsability” kelimesinin ilk harfinden, 2 rakamı “to” bağlacı ile 2 rakamının aynı şekilde okunmasından ve P ise “Protection” kelimesinin ilk harfinden gelmektedir. Bazı çalışmalarda ise, RtoP denilmektedir. Simonovic, I. (2016). “The Responsibility to Protect”, <https://unchronicle.un.org/article/responsibility-protect> (ET: 14.06.2017) Ivan Simonovic, 17 Temmuz 2010 ile 30 Eylül 2016 tarihleri arasında, BM Genel Sekreteri'nin koruma sorumluluğu konusunda danışmanlığını yapmıştır. Fransızca akademik çalışmalarda ise, kelimelerin ilk harflerine dayalı olarak RdP kısaltması da kullanılmaktadır. Bélanger Vincent, a.g.e., 2016, 2.

kararına dayanmalıdır ve soykırım, etnik temizlik, büyük ölçekli katliamlar ve ağır insan hakları ihlalleri ve ilgili devletin yetersizliği sözkonusu olduğunda gündeme gelebilecektir. BM Güvenlik Konseyi tarafından güç kullanımına izin verilmesinin meşru kabul edilmesinde kriterler getirilen bu Rapor'da, tehdidin ciddiliği, son çare olarak başvurulması, yanıtın doğru orantılı olması vurgulanmıştır. Annan'ın 2005 yılı Raporu'nda ise, ÜDŞG tarafından kaleme alınan 2004 tarihli Rapor'un koruma sorumluluğu hakkındaki yaklaşımı ile yapılan tespitler ve getirilen kriterlerin tamamen uygun bulunduğu ifade edilmiştir¹³⁷.

2005 yılı Dünya Liderler Zirvesi'nde, soykırım, savaş suçları, etnik temizlik, insanlığa karşı işlenen suçlardan her bir devletin kendi yurttaşlarını koruma sorumluluğu kabul edilmiştir. Dünya liderleri tarafından Zirve Bildirisi'nde kabul edilen diğer bir husus ise, eğer bir devletin bu sorumluluklarını yerine getirememesi sözkonusu olursa, bu suçlara muhatap olanların korunma sorumluluğu uluslararası topluluğa ait olacaktır ve Güvenlik Konseyi kararları doğrultusunda kollektif tepki verilecektir. 2005 yılı Dünya Liderler Zirvesi'nde koruma sorumluluğuna açıkça yer verilmesinin, Annan ve Kanadalı diplomatlar sayesinde olduğu ileri sürülmüş¹³⁸, güç kullanımını haklı kılan kriterlerin tam olarak 2005 Zirve kararlarında bildirilmemesinin önemli bir eksiklik olduğuna dikkat çekilmiştir¹³⁹.

Annan, 2004 yılında ilk kez Soykırımın Önlenmesi Özel Danışmanı'nı atarken, 2007 yılında ise Genel Sekreter, koruma sorumluluğunun geliştirilmesi için Özel Danışman atamıştır. Koruma sorumluluğunun kurumsallaşması yönündeki en önemli adım olarak nitelendirilebilecek bu atamayla görevlendirilen ve Genel Sekreter'in 2009 raporunu kaleme alan Edwark Luck, koruma sorumluluğunun geliştirilmesi ile kurumsallaştırılmasının ve üye devletler ile hükümet dışı olanlar dahil uluslararası örgütlerle danışmalarda bulunulmasının öncelikleri olduğunu bildirmiştir¹⁴⁰.

Genel Sekreter, 2004 yılında soykırımın önlenmesiyle ilgili olarak Juan Mendez'i Özel Danışman atamasına ilişkin olarak Güvenlik Konseyi Başkanlığı'na bir mektup

¹³⁷ BM Genel Sekreterliği A/59/2005. (2005). "Dans une liberté plus grande: Développement, sécurité et respect des droits de l'homme pour tous", 29. <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N05/270/79/PDF/N0527079.pdf?OpenElement> (ET: 01.12.2017)

¹³⁸ Bélanger Vincent, a.g.e., 2016, 220.

¹³⁹ Drain, a.g.m., 2013, 16.

¹⁴⁰ Bélanger Vincent, a.g.e., 2016, 224-226.

göndermiştir ve ekinde ise Özel Danışman'ın görev tanımı yapılmıştır¹⁴¹. Mektupta, Özel Danışman'ın görev tanımının Güvenlik Konseyi'nin 1366 (2001) sayılı kararına göre belirlendiği belirtilmiş ve Ruanda'da yaşananların ertesinde benzer olayların gelecekte de yaşanmaması için istenen tedbirleri almak üzere Özel Danışman'ın atandığına, en hızlı ve etkili bir şekilde tedbirler alınması için Konsey'in beklentilerine dikkat çekilmiştir. Genel Sekreter'in etnik, dinsel ve toprak anlaşmazlıkları ile yoksulluk ve kalkınma eksikliğinin merkezinde olduğu ve uluslararası barış ve güvenlik için tehdit teşkil eden durumlar hakkında Konsey'e bilgi verilmesi talep edilmiş ve Özel Danışman'ın görevleri şu şekilde aktarılmıştır:

- a. Önlemek veya durdurmak için bir şey yapılmadığı takdirde soykırım riski taşıyan, etnik veya ırkçılık temelinde insan haklarının veya uluslararası insani hukukun ciddi ve kitlesel ihlali içeren, özellikle BM sistemi nezdindeki tüm bilgileri edinmek,
- b. Soykırım riski taşıyan tüm durumları, Genel Sekreter ve onun aracılığıyla Güvenlik Konseyi'ne en hızlı bir şekilde sunmak üzere, resmî alarm mekanizmasını oluşturmak,
- c. Her türlü soykırımı önlemeyi veya durdurmayı hedefleyen tedbirler hakkında, Genel Sekreter aracılığıyla Güvenlik Konseyi'ne tavsiyelerde bulunmak,
- d. Soykırımın önlenmesi faaliyetleri hakkında BM sistemiyle ilişkileri sağlamak ve soykırım veya bağlantılı suçlarla ilgili tüm bilgilerin analiz ve yönetiminde BM örgüt kapasitesinin mükemmelleştirilmesine çaba göstermek.

Özel Danışman'ın, herhangi bir yayım yapmaksızın, siyasi analiz ve danışmalar gerçekleştireceği belirtilmiş, soykırımın önlenmesi için Genel Sekreter'in alınacak tedbirleri belirleyebileceğine dikkat çekilmiş ve Özel Danışman'ın soykırım olduğu hakkında hiçbir açıklama yapamayacağının altı çizilerek, faaliyetlerinin pratik karakterli olacağı ve amacın BM Örgütü'nün istenilen zamanda tepki vermesinin sağlanması olduğu bildirilmiştir. Bu mektuba Güvenlik Konseyi Başkanı bir mektupla yanıt vermiş¹⁴² ve atanan Özel Danışman hakkında Konsey üyelerinin bilgilendirildiği belirtilmiştir.

¹⁴¹ BM Genel Sekreterliği. (2004). http://www.un.org/fr/documents/view_doc.asp?symbol=S/2004/567 (ET: 01.12.2017)

¹⁴² BM Güvenlik Konseyi. (2004). http://www.un.org/fr/documents/view_doc.asp?symbol=S/2004/568 (ET: 01.12.2017)

Genel Sekreter'in 2004 tarihli anılan mektubunda atıfta bulunulan Güvenlik Konseyi'nin 30 Ağustos 2001 tarih ve 1366 (2001) sayılı kararı¹⁴³ incelendiğinde ise, Konsey'in öncelikli amacının uluslararası barış ve güvenliğin devamı olduğunun yinelenildiği, tüm devletlerin siyasal bağımsızlıkları, egemen eşitlikleri ve toprak bütünlüklerine bağlılığın bir kez daha ifade edildiği, çatışmaların önlenmesinin üye tüm devletlerin öncelikli ödevi olduğunun vurgulandığı, global bir stratejinin belirlenmesi gerektiğinin ve bu bağlamda erken uyarı, önleyici diplomasi, önleme amaçlı konuşlanma, silahsızlanma için somut tedbirler ve çatışma sonrası barışın sağlanmasının, çatışmaların önlenmesinde global stratejinin bağımsız ve tamamlayıcı unsurlarını teşkil ettiğinin bildirildiği, soykırım ve insanlığa karşı suçların önlenmesinde sorumluluğun öncelikle ilgili devlete ait olduğuna dikkat çekildiği, bölgesel örgütlerin çatışmaların önlenmesi kapasitelerinin arttırılmasının tavsiye edildiği ve bu sorunun aktif olarak ele alınmasına karar verildiği görülmektedir.

Sudan'lı eski bir diplomat olan Françis Deng 1996 tarihli çalışmasında ilk kez, güvenliği ve adaleti sağlamakla ödevli olan devletlerin egemenliğinin aynı zamanda vatandaşlarına karşı sorumluluğunu da içerdiiğini ve devletin bu sorumluluğunu yerine getirmemesi halinde uluslararası topluluğun müdahale hakkının doğacağını ifade etmiştir¹⁴⁴. Deng'in "sorumluluk olarak egemenlik" yaklaşımı, devletlerin egemenliği ile içişlerine karışmama ilkelerinin reddi olarak değil, bu hakların kendisine uygulanmasını isteyen devletlerin öncelikle kendi yurttaşlarını korumaları gerektiğinin ifadesi olarak kabul edilmiş¹⁴⁵ ve Komisyon'un Eşbaşkanları Evans ve Sahnoun tarafından da insani nedenlerle müdahaleden sorumluluğa terminolojik bir geçiş olarak ifade edilmiştir¹⁴⁶.

Genel Sekreter, soykırımın önlenmesiyle ilgili Özel Danışman olarak 2007 yılında Françis Deng'i atamış ve buna ilişkin olarak Güvenlik Konseyi Başkanlığı'na bir mektup göndermiştir¹⁴⁷. Bu mektubun önemi ise, Özel Danışman'ın görevinin önemine dikkat çekmek için, Danışman'ın statüsünün Genel Sekreter Özel Temsilcisi olarak

¹⁴³ BM Güvenlik Konseyi S/RES/1366 (2001). "La rôle du Conseil de Sécurité dans la prévention de conflits armés" (30.08.2001). [http://www.un.org/fr/documents/view_doc.asp?symbol=S/RES/1366\(2001\)](http://www.un.org/fr/documents/view_doc.asp?symbol=S/RES/1366(2001)) (ET: 01.12.2017)

¹⁴⁴ Deng, a.g.e., 1996.

¹⁴⁵ Wheeler, J. (2001). "Legitimizing humanitarian intervention: Principles and procedures", *Melbourne Journal of International Law*, <http://www5.austlii.edu.au/au/journals/MelbJIL/2001/21.html> (ET: 08.08.2015)

¹⁴⁶ Evans, G.-Sahnoun, M. (2002). "Responsibility to protect", *Foreign Affairs*, November/December 2002, <https://www.crisisgroup.org/global/responsibility-protect> (ET: 10.12.2017)

¹⁴⁷ BM Genel Sekreterliği. (2007). http://www.un.org/fr/documents/view_doc.asp?symbol=S/2007/721 (ET: 01.12.2017)

değiştirildiğinin ve 2008 yılında Genel Sekreter Yardımcısı statüsüne yükseltilmesi niyetinin Konsey'e bildirilmesidir. Genel Sekreter mektubunda, 2005 Dünya Zirvesi'nin 138 ve 139. paragraflarına da atıfta bulunmuş ve "koruma ödevi" ile yükümlü özel bir danışman atama niyetinde olduğunu ifade etmiştir. Tam zamanlı olarak Genel Sekreterlik altında görev yapacak olan bu danışmanın, koruma ödevini geliştirmek ve bu konuda bir uzlaşma sağlanmasını araştırmakla ödevli olacağını, Örgüt'te birliğin sağlanması için özel danışmanın soykırımın önlenmesiyle ilgili birime bağlı çalışacağını ve aynı personelin çalıştığı "Ortak Büro" olarak faaliyet göstereceklerini ve "Ortak Büro"nun Sekreterlik Siyasi İşler Departmanı ve İnsan Hakları Yüksek Komiseri ile sıkı bir iş birliği ve danışma içerisinde olacaklarını belirtmiştir. Genel Sekreter'in bu mektubunda koruma sorumluluğu yerine ödevi denilmesi dikkat çekici olduğu gibi, koruma sorumluluğunun Sekreterlik nezdinde kurumsallaşması çabası da önemlidir. Genel Sekreter'in mektubunda koruma sorumluluğu yerine koruma ödevi terimine yer vermesi, 2005 Zirvesi'nde ödev kelimesinin kullanılmaması karşısında, sorumluluktan ödevle doğru bir anlam kayması olarak nitelenmiştir¹⁴⁸.

Nitekim, Genel Sekreter'in "Koruma Ödevi" Özel Danışmanı atanması niyeti hakkındaki anılan mektubuna Güvenlik Konseyi Başkanlığı tarafından 07 Aralık 2007 tarihinde yanıt verilmiş¹⁴⁹ ve Danışman ataması uygun görülmüştür. Koruma sorumluluğu hakkında özel danışman ataması yapılması sonrasında, Kenya'da 2008 yılından itibaren koruma sorumluluğu sahada uygulanmaya başlanmıştır¹⁵⁰.

Her birine daha sonra detaylı olarak yer verilecek olan raporlarında Genel Sekreterler, 2009 yılından itibaren koruma sorumluluğu hakkındaki gelişmelere ilişkin bilgilendirme yapmış ve koruma sorumluluğunun normatif olarak açılımı hakkındaki değerlendirmelerini aktarmıştır. Genel Sekreter'in 2009 yılı raporunda, koruma sorumluluğu hakkında, öncelikli sorumlunun ilgili devlet olduğu ve uluslararası toplumun da bu sorumluluğu yerine getirmesinde ilgili devlete yardım sorumluluğunun bulunduğu ve ilgili devletin

¹⁴⁸ Poelen, T. (2015). "Souverainete et responsabilite de proteger (R2P)", 6. <https://www.catho-bruxelles.be/wp-content/uploads/2017/09/Droits-de-lhomme-2015-22p-Vander-Poelen.pdf> (ET: 28.04.2018)

¹⁴⁹ BM Güvenlik Konseyi. (2007). http://www.un.org/fr/documents/view_doc.asp?symbol=S/2007/722 (ET: 01.12.2017)

¹⁵⁰ Luck, E. (2011). "Taking stock and looking ahead: Implementing the responsibility to protect", *International Peace Institute*, 63. https://www.ipinst.org/wp-content/uploads/2011/03/pdfs_favoritapaper_luckchapter.pdf (ET: 10.12.2017)

yetersizliğinin ortaya çıktığı durumlarda BM Antlaşması'na göre önleyici tedbirlerin alınması gereği vurgulanmıştır.

Genel Sekreter'in 2010 yılı raporunda BM'in kapasitesinin mükemmelleştirilmesi için alınması gereken tedbirlere dikkat çekilirken, 2011 yılı raporunda koruma sorumluluğunun icrasında küresel ve bölgesel seviyede etkili iş birliğinin gereği bildirilmiş, Eylül 2012 raporunda koruma sorumluluğunun icrasında önleme ile verilecek yanıt arasındaki dengenin önemi belirtilmiş, 2013 yılı raporunda koruma sorumluluğunu icra edecek devletlere yardımcı olacak stratejilere yer verilmiş, 2014 yılı raporunda ulusal, bölgesel ve uluslararası aktörlerin ilgili devletlere bu konuda nasıl yardımcı olacağı incelenmiş, 2015 yılı raporunda 10 senelik süre içerisinde koruma sorumluluğu hakkında yapılan çalışmalar hakkında bilgi verilmiş, 2016 yılı raporunda koruma sorumluluğu hakkındaki gelecek 10 seneye dair öngörüler aktarılırken koruma sorumluluğu hakkındaki önceki raporlara ve özelde önleme sorumluluğunun önemine yer verilmiş, devletler, uluslararası toplum ve Örgüt nezdinde alınması tavsiye edilen tedbirler sıralanmış, 2017 yılı raporunda koruma sorumluluğu konusundaki taahhütlerle pratik arasındaki farklılıklar vurgulanmış ve alınması gereken tedbirler aktarılmış, 2018 yılı raporunda koruma sorumluluğunun icrasında yeterli kararlılığın gösterilmediğine ve mevcut durumun olumsuz yönde geliştiğine dikkat çekilmiştir.

Görüleceği üzere, 1990'lı yıllarda Ruanda ve Balkanlar'da yaşanan ve soykırım derecesine varan insan hakları ihlallerine karşı etkili bir tepki verilmemesi sonrasında gündeme gelen koruma sorumluluğu, artık BM'in resmî belge ve raporlarına konu olmaya başlamış, sonrasında ise kararlarda atıflar görülmüş ve neticede kurumsallaşma çabalarına temel teşkil etmek üzere salt bu konu ile görevli Özel Danışman atanması aşamasına geçilmiş, düzenli olarak her bir sene doğrudan koruma sorumluluğu başlıklı Genel Sekreter tarafından raporlar hazırlanmıştır. Nitekim, Güvenlik Konseyi'nin 2006 yılında aldığı 1674 sayılı kararda koruma sorumluluğu ilk kez açıkça belirtilirken, bu karara atıfta bulunulan ve Sudan hakkında alınan 1706 sayılı kararda ise ülkeye BM barış gücü yerleştirilmesi kararlaştırılmıştır. Libya hakkında alınan 26 Şubat 2011 tarihli ve 1970 sayılı kararda koruma sorumluluğu açıkça ifade edilmiş ve ertesinde alınan 17 Mart 2011 tarihli ve 1973 sayılı kararda ise, Libya'da sivillere yönelik saldırıların derhal durdurulması istenilmiş ve gerekli tüm tedbirlerin alınması için üye devletlere Güvenlik Konseyi tarafından yetki verilmiştir.

Ülkede yaşanan olumsuzlukların önlenmesi için 2011 yılında Güvenlik Konseyi, Fildişi Sahili'nde gerekli tüm tedbirlerin alınması kararı almıştır. Yemen'deki gelişmelerle ilgili olarak 2011 yılında aldığı kararda Güvenlik Konseyi, yerel yetkililerin sivillere yönelik işledikleri suçlara ve geçiş yönetimine dikkat çekerken, öncelikli sorumlunun Yemen olduğunu vurgulamıştır. Güvenlik Konseyi 2011 yılında Güney Sudan ile ilgili olarak aldığı kararda, sivillerin korunması sorumluluğuna dikkat çekmiştir. Mart 2011'den itibaren Suriye'de yaşanan gelişmelerle ilgili olarak alınan Güvenlik Konseyi kararlarında, açıkça koruma sorumluluğuna atıfta bulunulmamakla birlikte, BM İnsan Hakları Yüksek Komiseri ile Genel Sekreter'in özel danışmanlarının açıklamalarında ise koruma sorumluluğu hatırlatılmıştır.

1.1.5.2. Müdahale ve Devletlerin Egemenliği Uluslararası Komisyonu'nun aralık 2001 tarihli "Koruma Sorumluluğu" başlıklı raporu

MDEUK'nun "Koruma Sorumluluğu" başlıklı Aralık 2001 tarihli Raporu'nda¹⁵¹, şu soruya yanıt arandığı ifade edilmiştir: "Devletlerin, tehdit altındaki halkları kendi devletine karşı korumak için, özellikle askeri tedbirler olmak üzere bir devlete karşı baskıcı tedbirler alma hakkı var mıdır ve eğer var ise, hangi hallerde?"

Görüleceği üzere, MDEUK'nun görevi, uluslararası toplum tarafından kabul edilecek kriterler belirlenerek, egemenlik ile müdahalenin uzlaştırılmasının sağlanmasıdır¹⁵². 11 Eylül 2001'de gerçekleştirilen ve sarsıcı sonuçlar doğuran saldırılarla birlikte terörizme karşı mücadelenin uluslararası ilişkilerde ön plana çıktığının vurgulandığı Rapor'da, insani koruma amaçlarıyla müdahale sorununun, Soğuk Savaş'ın sona ermesinden itibaren hiç olmadığı kadar ön plana çıktığına ve müdahaleye taraftar olanlar ile karşı çıkanlar arasında da ayrılıklar olduğuna dikkat çekilmiş ve nasıl, hangi anda ve nasıl bir otorite altında müdahale şartlarının oluşacağı hakkında kesin bir oydaşma bulunmadığı belirtilmiştir.

¹⁵¹ CIISE rapport, a.g.r., 2001. Rapor, iki eşbaşkan ve 10 üyenin katılımı ile hazırlanmıştır ve merkezi Kanada Ottawa'da bulunan Uluslararası Kalkınma Araştırmalar Merkezi tarafından 2001 yılında yayımlanmıştır. Rapor'un giriş bölümünde, Komisyon'un her bir üyesinin şahsi görüşlerine ayrı ayrı yer verilmediği ve ortak görüşün aktarıldığı bildirilmiştir. Rapor'a ek A'da Komisyon üyeleri hakkında çalışmaları da dahil olmak üzere detaylı bilgiler verilmiş ve ek B'de ise Komisyon'un nasıl görevlendirildiği ve çalışma yöntemi aktarılmıştır. Çalışmada Rapor'un Fransızca metninden yararlanılmıştır. İngilizce metnine ulaşılabilir adres şu şekildedir: <http://responsibilitytoprotect.org/ICISS%20Report.pdf>

¹⁵² Dubernet, a.g.m., 2015, 22. Yazar, Sosyal Sözleşme teorisyeni Thomas Hobbes'un, iktidar ile iktidara itaat ilişkisinde, iktidarın meşruiyetinin halkın güvenliğinin sağlanmasına bağlı olduğu ve güvenliğin ortadan kalkmasının egemen iktidarın da sonuna işaret ettiği görüşünü hatırlatmaktadır.

Müdahaleye karşı çıkanlar, devletlerin egemenliği ve topraklarının ihlal edilmezliği temelinde kurulan uluslararası düzenin bozulacağı gerekçesini bildirirken, taraftar olanların dahi müdahale için gerekli prosedürlere öncelik tanıdıklarına dikkat çekilen Rapor'da, 1999'da Kosova'ya yapılan müdahale için Güvenlik Konseyi'nin açık bir izni olmadığına vurgu yapılmasının altı çizilmelidir. Zira, Somali, Bosna ve Kosova'da tehlike altındaki halkları korumak için askeri müdahalede bulunulurken, Ruanda'da bunun yapılmadığının bildirildiği Raporun giriş bölümünde, NATO'nun Kosova'ya müdahalesiyle ilgili olarak Güvenlik Konseyi kararı ve/veya iznine vurgu yapılması ve bu müdahalenin hukukiliğinden çok insani ve etik olarak haklı görülmesinin belirtilmesi, insani müdahale veya koruma sorumluluğunun, uluslararası hukukta emredici bir uluslararası hukuk normuna dayalı olduğuna dair genel kabul gören bir zemininin bulunmamasının kabulü olarak değerlendirilmelidir.

Raporun hazırlanmasının da temelini oluşturan dönemin BM Genel Sekreteri Kofi Annan'ın, önce 1999 ve daha sonra 2000 yılında uluslararası topluma çağrısı şu şekilde olmuştur: “Eğer insani müdahale, egemenliğe yönelik kabul edilemez bir zarar oluşturuyorsa, insan olma şartımız temelinde kurulu tüm prensiplerimize karşı olan ve insan haklarının açıkça, kitlesel ve sistematik olarak ihlal edildiği Ruanda veya Serebrenika'da tanık olduğumuz gibi durumlar karşısında nasıl tepki göstermeliyiz?”¹⁵³

20. yüzyılın başlarında çatışmalarda ölen sivillerin oranı 1/10 iken, yüzyılın sonu itibarıyla bu oran 9/10'a yükselmiştir¹⁵⁴. Annan'ın bu çağrıda bulunmasında, BM'in, kuruluş ilke ve amaçları ile devletlerin egemenliği gibi Antlaşma'nın 2. maddesine yansıyan sınırlamaların nasıl uyumlaştırılacağına belirlenmesine duyulan ihtiyaç da etkili olmuştur¹⁵⁵. Kofi Annan'ın bu çağrısı ertesinde, Kanada Hükümeti ve önemli vakıfların desteğiyle kurulan MDEUK, bu alanda karşılaşılan hukuki, ahlaki, operasyonel ve siyasi sorunların tamamını kapsayacak şekilde, Genel Sekreter ve ilgili taraflara yardımcı olacak yeni bir uzlaşma zemini oluşturacak, Komisyon'un 12 üyesinin de onayladığı Rapor'u hazırlamışlar ve neticede koruma sorumluluğunun çerçevesini çizmişlerdir. Rapor'da, devletlerin kendi ülke vatandaşlarını koruma sorumlulukları olduğu ve bunu yapamadıkları takdirde ise, diğer devletler tarafından bu sorumluluğun üstlenilmesi gerektiği ve bu konuda uluslararası

¹⁵³ CIISE rapport, a.g.r., 2001, VII-VIII.

¹⁵⁴ CIISE rapport, a.g.r., 2001, 13.

¹⁵⁵ CIISE rapport, a.g.r., 2001, 13.

uzlaşma ihtiyacı olduğu belirtilmiş ve şu sorulara yanıtların arandığına dikkat çekilmiştir: Kim, hangi hakla, ne zaman, nerede ve nasıl bu sorumluluğu icra etmelidir?

Diğer bir devlet vatandaşlarının başka bir devlet tarafından askeri müdahale ile korunmasına yönelik kriterler hakkında tüm Komisyon üyelerinin aynı görüşte olmadığına vurgulandığı Rapor'da, kendi toprakları üzerindeki kendi vatandaşlarına veya yabancı bir ülke vatandaşlarına yönelik bir saldırı halinde devletlerin izleyecekleri stratejinin Rapor'un konusu olmadığı ifade edilmiş, 1. maddesinde yer verilen meşru müdafaa hakkı ve her halde Güvenlik Konseyi'nin derhal bilgilendirilmesi zorunluluğunun ifade edildiği BM Antlaşması'nın bu konuda askeri müdahaleyi açıkça öngördüğü belirtilmiştir.

1.1.5.2.1. Koruma sorumluluğunun temel ilkeleri

BM Genel Sekreteri'nin çağrısı ertesinde hazırlanması nedeniyle önem arz eden Rapor'da, önce koruma sorumluluğunun ve ertesinde de koruma sorumluluğunda askeri müdahalenin temel ilkeleri Rapor'un özet başlıklı kısmında aktarılmıştır¹⁵⁶. Koruma sorumluluğunun temel ilkeleri Rapor'da dört alt başlıkta özetlenmiş ve her bir başlıkta, sorumluluğun çerçevesi de çizilmiştir.

Koruma sorumluluğunun temel prensipleri

Birinci başlığı teşkil eden sorumlulukta en temel prensip olarak, “devletlerin egemenliğinin sorumluluğu da kapsadığı ve kendi halkını koruma sorumluluğunun ilk derecede ilgili devletin kendisine düştüğü” bildirilmiş ve “bir halk, sivil bir savaşın, ayaklanmanın, devletin uyguladığı baskının veya politikalarının başarısızlığının sonuçlarını çok ciddi olarak yaşadığı zaman ve ilgili devlet bu acılara son vermeye veya bunlardan kaçınmaya muktedir olmadığında, müdahale etmeme ilkesi temelinde uluslararası koruma sorumluluğu önceliklidir” denilmiştir¹⁵⁷. Görüleceği üzere, MDEUK, koruma sorumluluğunda ilk sorumluluğu ilgili devletin kendisine bıraktığı gibi, “müdahale etmeme ilkesi” temelinde bir sorumluluğu öngörürken, BM Antlaşması'nda kendisini bulan ve 2/4 ile 2/7. maddelerinde ifade edilen devletin egemenliğine müdahale yasağına da açıkça atıfta bulunmuştur.

¹⁵⁶ CIISE rapport, a.g.r., 2001, x1-x11.

¹⁵⁷ CIISE rapport, a.g.r., 2001, x1.

Nitekim, MDEUK, Rapor'un sonuç kısmında açık bir şekilde; Rapor'un hazırlanması sırasında iki hedefi uzlaştırmayı hedeflediklerini ve bunların da, kesinlikle zayıflatılması değil devletin egemenliğinin güçlendirilmesi ile koruma sorumluluğunun sözkonusu olduğu hallerde uluslararası toplumun kapasitesinin artırılması olduğunu bildirmiştir. İlgili devletin yurttaşlarının korunması için başka bir şansın da bulunmadığına, etnik temizlik veya katliamların faillerinin cezalandırılmasına yönelik uluslararası toplumdaki gelişmeye paralel olarak bu iki hedefin pratikte uzlaştırılabileceğine dikkat çekmiştir¹⁵⁸.

İlgili devletin uyguladığı baskı veya politikalarının başarısızlığı sonucu halkın çektiği acıların, bu devletin egemenliğine müdahale edilmeksizin nasıl sona erdirilebileceği sorusu, temel çelişki olarak kendisini gösterdiği gibi, tartışmaların da en önemli sorununu teşkil etmektedir. Ancak, insani müdahale veya koruma sorumluluğuna uluslararası oydaşma sağlama amacıyla yola çıktığını belirten MDEUK'nun dahi BM Antlaşması'ndaki temel ilkelere atıfta bulunması, neticede uluslararası hukukta BM Antlaşması'nın konumundan ve pozitif kurallar bağlamında temel kaynak olmasından kaynaklandığı gibi, bu konuda genel kabul görmüş bir pozitif kuralın olmaması da bunda çok etkili olmuştur.

Koruma sorumluluğunun temelleri

Rapor'da, koruma sorumluluğunun temel ilkelerindeki ikinci alt başlık olarak "Temelleri" alt başlığı yer almış ve "devletlerden oluşan uluslararası topluluk için başlıca ilke olarak koruma sorumluluğunun temellerinin" şunlar olduğu belirtilmiştir¹⁵⁹:

- a. Egemenlik kavramının içerdiği zorunluluklar,
- b. Uluslararası barış ve güvenliğin sağlanması sorumluluğunu Güvenlik Konseyi'ne veren BM Antlaşması'nın 25. Maddesi,
- c. Halkların korunması veya insan haklarına yönelik açıklamalar, ittifaklar veya sözleşmelerde ifade edilen özel hukuki zorunluluklar, uluslararası insani hukuk ve ulusal yasal düzenlemeler,
- d. Bizzat Güvenlik Konseyi'nin kendisi ile devletler ve bölgesel örgütlerin artan uygulamaları.

¹⁵⁸ CIISE rapport, a.g.r., 2001, 82.

¹⁵⁹ CIISE rapport, a.g.r., 2001, x1.

MDEUK, BM Antlaşması'nın 2. maddesine konu devletin egemenliğinin asıl olduğuna öncelikle yer verirken, 25. maddesinde ifadesini bulan ve "BM üyeleri, işbu Antlaşma uyarınca, Güvenlik Konseyi'nin kararlarını kabul etme ve uygulama konusunda görüş birliğine varmışlardır" tümcesiyle, aslolanın Güvenlik Konseyi'nin kararları olduğunu ve uyma yükümlülüğünü de özellikle belirtmiştir. Uygulamalara dayalı olarak koruma sorumluluğunun güncelliği bir temel olarak vurgulanmakla ve hukuki metinlere atıfta bulunulmakla birlikte, hukuki kaynak olarak öncelik sıralamasında BM Antlaşması'na ilk sıralarda yer verildiği önemle dikkate alınmalıdır.

Koruma sorumluluğunun unsurları

Koruma sorumluluğunun temel ilkelerindeki üçüncü alt başlık olarak "Unsurları" alt başlığı bildirilmiş ve "koruma sorumluluğunun üç özel zorunluluğu" olarak şunlar belirtilmiştir¹⁶⁰:

- a. Halkları tehlikeye sokan insan kaynaklı iç çatışmaları ve diğer krizlerin doğrudan ve temel nedenlerini aynı zamanda ortadan kaldırmayı öngören "Önleme" sorumluluğu,
- b. Olağanüstü durumlarda askeri müdahaleye başvuruyu da içeren, uluslararası yaptırım ve tahkikatlar gibi ortak tedbirler alınabilmesine uygun tedbirler uygulayarak, insanın korunmasının zorunlu bir gereklilik olduğu durumlar karşısında "Tepki Gösterme" sorumluluğu,
- c. Müdahalenin sona ermesinin gerekli olduğu veya bundan kaçınmanın amaç olduğu temelinde hareket ederek, faaliyetlerin yeniden başlamasını, inşasını ve uzlaşmayı kolaylaştırmak amacıyla, özellikle askeri bir müdahaleden sonra, her seviyede yardım sağlamak olarak tanımlanan "Yeniden İnşa Etme" sorumluluğu.

Takdir edileceği üzere, sorumluluğun farklı biçimlerde ortaya çıkış veya uygulanış şekilleri, Rapor'da koruma sorumluluğunun unsurları olarak ifade edilmekle birlikte, her bir sorumluluğun içerikleri incelendiğinde, her bir sorumluluğun birbirini tamamlamasının ötesinde, aynı zamanda koruma sorumluluğunun safhaları ve/veya askeri müdahaleye varan sorumluluğun aşamalarının da ifade edilmiş olduğu dikkate alınmalıdır. Ancak, önceliğin önleme sorumluluğuna verildiği ve bu bağlamda askeri müdahale seçeneğini de

¹⁶⁰ CIISE rapport, a.g.r., 2001, x1.

içeren tepki gösterme sorumluluğunun ikincil bir seçenek olarak bildirildiği, aşağıda yer verilecek öncelikler alt başlığında açıkça ifade edilmiştir. Görüldüğü gibi, koruma sorumluluğu, içiçe geçmiş üç sorumluluğu içerisinde barındırmaktadır. Kavramın ilk kez ortaya konulması sonrasında bu konuda yapılan çalışmalarda da önceliği alan önleme sorumluluğu, açıkça yeniden inşaaya gerek kalmaksızın çatışmaların ve/veya risklerinin ortaya çıkışı öncesinde alınacak tedbirlere öncelik verilmesini öngörürken, bir devletin içişlerini ilgilendirmesi nedeniyle siyasetleşen kavramda tartışmaların merkezini tepki verme sorumluluğu oluşturmuştur.

Koruma sorumluluğunun öncelikleri

Koruma sorumluluğunda birinci öncelik önlemedir ve şu şekilde ifade edilmiştir¹⁶¹: “Koruma sorumluluğunun temel ölçütü önlemedir. Bir müdahalenin öngörülmesinden önce, tüm önleyici olanaklar her zaman tüketilmelidir ve önlemeye, daha fazla kararlılık ve kaynak ayrılmalıdır.”

İkinci öncelik ise, “önleme ve tepki gösterme sorumluluğunun üstlenilmesi zorunlu olduğunda, daha fazla zorlayıcı ve bağlayıcı müdahalelere geçmeden önce, daha az zorlayıcı ve bağlayıcı tedbirlerin her zaman öngörülmesi gerekir” şeklinde bildirilmiştir. Görüleceği üzere, MDEUK, açıkça önceliği önleme sorumluluğuna verdiğini bildirmiş ve müdahaleden önce gerekli tedbirlerin alınması gerektiğini belirtmiştir.

1.1.5.2.2. Koruma sorumluluğunda askeri müdahalenin ilkeleri

Koruma sorumluluğunda askeri müdahalenin ilkeleri ise Rapor’da dört alt başlıkta özetlenmiştir¹⁶² ve MDEUK, insani koruma amaçlı meşru bir askeri müdahale için, Rapor’un başlangıç kısmında bulunan tablo içerisinde de sıraladığı altı kriter belirlemiştir¹⁶³: “Uygun otorite, haklı neden, iyi niyet, son çare veya başvuru olma, araçlarda doğru orantılılık, haklı yaklaşımlar.” Komisyon, bu kriterlerden “iyi niyet, son çare, araçlarda doğru orantılılık ve haklı yaklaşımlar” kriterlerini ise, “ölçülülük prensipleri” olarak kabul etmiş ve bu alt başlık altında değerlendirmiştir.

¹⁶¹ CIISE rapport, a.g.r., 2001, x1-x11.

¹⁶² CIISE rapport, a.g.r., 2001, x11-x111.

¹⁶³ CIISE rapport, a.g.r., 2001, 36.

Haklı neden eşiği

İlk ilke olarak bildirilen “haklı neden eşiği” altında hangi hallerde koruma sorumluluğu için askeri müdahalenin olabileceğine dair şu açıklamalara yer verilmiştir¹⁶⁴. İnsani koruma amacıyla askeri müdahale, istisnai ve olağanüstü bir tedbir olarak kabul edilmek zorundadır. Haklı olarak kabul edilmesi için, insanlığı etkileyen ciddi ve onarılmaz bir zarar doğuran şu olaylar veya her an gerçekleşebilecek şu riskler olmalıdır:

- a. İster devletin kendi fiiline ister devletin ihmeline veya tepki göstermede kapasitesizliğine, isterse de devletin güçsüz olmasına atfedilsin, soykırım amaçlı olsun veya olmasın, insan hayatına yönelik mevcut veya muhtemel çok ciddi kayıplar,
- b. Saldırı, zorla yerinden etme, terör veya tecavüzle yapılan, mevcut veya muhtemel büyük ölçekte etnik temizlik.

MDEUK, bu iki riskin birlikte veya ayrı ayrı gerçekleşmesi halinde, insani koruma amacıyla askeri müdahale için aranan haklı neden eşiğinin geçileceğini ve haklı neden kriterinin gerçekleşeceğini bildirmiş, bu iki riskin şu tip durumları kapsadığını ifade etmiştir¹⁶⁵:

- a. Önemli olarak nitelendirilebilecek insan hayatı kayıpları veya bu kayıpların gerçekleşme riski mevcut olduğu zaman,
- b. Önemli olarak nitelendirilebilecek insan hayatı kayıpları veya tehdidinin, soykırım amaçlı olsun veya olmasın, bir devletin fiillerinden kaynaklandığında veya kaynaklanmadığında,
- c. Belirli bir bölgedeki mevcudiyetini azaltmak veya ortadan kaldırmak amacıyla bir grup üyelerinin sistematik olarak özellikle öldürülmesi, ilgili coğrafi bölgenin dışına özellikle bir grup üyelerinin sistematik olarak gönderilmesi, bir halkı kaçmaya zorlamayı hedefleyen terör eylemleri, ister terörizme ek olarak veya isterse bu grubun etnik bileşimini değiştirmek maksadıyla olsun, bir gruba mensup kadınlara siyasi amaçlarla sistematik olarak tecavüz edilmesi gibi farklı şekillerdeki etnik temizlik halinde,

¹⁶⁴ CIISE rapport, a.g.r., 2001, xii.

¹⁶⁵ CIISE rapport, a.g.r., 2001, 37-38.

- d. İnsanlığa karşı suçlar işlenmesinde ve büyük ölçekte öldürmeler veya etnik temizliğe yol açan ve Cenevre sözleşmeleri ile eki protokollerde tanımlanan savaş hukukunun ihlalinde,
- e. Halkın kitlesel olarak açlığına ve/veya iç savaşa neden olan devletin çökmesi durumunda,
- f. Önemli oranda insani kayıpları ve kayıp riskini doğuran doğal ve olağanüstü ekolojik felaketler halinde, ilgili devletin yardım istemekte isteksiz veya yetersiz olması durumunda.

Görüleceği üzere, Rapor'un başlangıç kısmında haklı neden eşiği altında bildirilen, önemli oranda insani kayıplar veya etnik temizlik olarak hangi durumların kabul edileceğine dair kriterler detaylı olarak aktarılmıştır. MDEUK, etnik temizlik veya önemli oranda insani kayıp olarak nitelendirilemeyecek boyutta sistematik ırkçı ayrımcılık veya muhaliflere siyasi baskılarda bulunulması veya hapsedilmeleri hallerini, askeri darbe, ilgili devlet topraklarında bulunan kendi vatandaşlarının korunması veya başka bir devlet topraklarından terörist saldırılara maruz kalınması durumlarını insani koruma amaçlı askeri müdahaleye gerekçe olarak kabul etmediklerini belirtmiştir. Bu hallerde uluslararası toplum tarafından gerçekleştirilecek siyasi veya diplomatik veya ekonomik baskılar uygulanmasıyla yetinilebileceğini, askeri darbe halinde Güvenlik Konseyi tarafından uluslararası barış ve güvenliğin tehdit edildiği gerekçesiyle askeri müdahale kararı alınabileceğini veya devrilen hükümetin açık askeri destek talebi ile BM Antlaşması'nın 51. maddesinde ifade edilen "meşru müdafaa" hakkının gündeme gelebileceğini, aynı şekilde kendi vatandaşlarının korunması veya terörist saldırılara muhatap olunması halinde de Antlaşma'nın 51. maddesinin veya 11 Eylül 2001 saldırılarında olduğu gibi Antlaşma'nın VII. Bölümü'nün değerlendirilebileceğini bildirmiştir¹⁶⁶.

11 Eylül sonrası yapılan uluslararası askeri müdahaleler ile öncesi müdahaleler arasındaki farklılık ise, 11 Eylül 2001 öncesi insani müdahale ön planda iken, 11 Eylül'den sonra ise terörizm ile bağlantılı olarak ulusal güvenliğin öne çıkmış olmasıdır¹⁶⁷. Herhangi bir yerde askeri müdahalenin uygulanabilir olmasının ilkelerinin belirlenmesi öncelik olmuştur¹⁶⁸. Tüm bu durumlar, ilgili devlet dışında üçüncü ülkeleri teşkil eden uluslararası toplum tarafından değerlendirilecek ve neticede haklı neden eşiğinin aşılp aşılmadığına karar

¹⁶⁶ CIISE rapport, a.g.r., 2001, 38-39.

¹⁶⁷ Elaiba, a.g.e., 2012, 8.

¹⁶⁸ Evans-Sahnoun, a.g.m., 2002.

verilecektir. Bu durumlar bağlamında dikkat çekilecek diğer bir unsur ise, salt etnik temizlik olarak nitelendirilebilecek önemli oranlara ulaşan insani kayıpların varlığının aranmaması, aynı zamanda bu yönde bir etnik temizlik riskinin varlığının değerlendirilmesi halinde de haklı nedenin varlığının gerçekleştiğinin kabulü sonucuna ulaşılmasıdır. İster etnik temizlik veya önemli oranda insani kayıplar sonucuna ulaşılsın isterse bu yönde bir sonuç kabul edilmesin, tüm bu değerlendirmeleri yapacak uygun otoritenin nesnelliği ve tarafsızlığı bu değerlendirmeleri belirleyecektir.

“Uluslararası hukukta egemenliğin yeniden tanımlanmasını¹⁶⁹” gündeme getirdiği ileri sürülen koruma sorumluluğunda uygun otoritenin, özellikle ilgili devletin egemenliği ve bu ilkeyle irtibatlı egemenliğe bağlı içişlerine karışmama, toprak bütünlüğü ve kuvvet kullanma yasağı bağlamında önemle inceleyeceği diğer unsur ise, ilgili devletin çatışma riskini engellemedeki isteksizliği veya yetersizliği veya fiillerin faili olup olmadığıdır. İsteksizlik, yetersizlik veya faillik hakkındaki tüm tespitlerin, neticede ilgili devlet içerisinden alınan bilgilere dayalı olması ve bu bilgilerin aktarılmasından kasdın uluslararası toplumun müdahalesi yönünde olması için özellikle aktarılacak olması riski karşısında, uygun otoritenin ne denli ciddi bir inceleme yapması zorunluluğu karşımıza çıkmaktadır.

MDEUK, ilgili devlet nezdinde askeri müdahale kararına varılmasında nesnel verilere ulaşılmasında, ideal olarak “hükümet dışı, tarafsız ve uluslararası itibar sahibi kaynaklardan” elde edilecek verileri ve bu yönde bir rol üstlenmek istemediğini açıklayan UKÖ’nü ve gerçekte doğrudan insan hakları ihlalleriyle görevli BM Yüksek Komiserliği’ni aday olarak bildirmekle birlikte, neticede Güvenlik Konseyi ve nihai olarak Antlaşma’nın 99. maddesi doğrultusunda Genel Sekreter’in bu verilerin doğruluğunu denetleyeceği sonucuna ulaşmıştır¹⁷⁰. Ancak, burada ise karşımıza, Genel Sekreter’in bu denetimi sağlayacak kaynaklara sahip olup olması bir sorun olarak çıkmaktadır.

İnsani nedenlerle askeri müdahalede Komisyon’un, öncelikle bu müdahalenin istisnai ve olağanüstü bir tedbir olmasına vurgu yapması önemlidir. Özellikle “haklı neden eşiği” başlığı altında, istisna olma ve olağanüstü şartların veya olayların gerçekleşmesi halinde,

¹⁶⁹ Pandiaraj, S. (2016). “Sovereignty as Responsibility: Reflections on the Legal Status of the Doctrine of Responsibility to Protect”, *Chinese Journal of International Law*, 795-815. <https://academic.oup.com/chinesejil/article/15/4/795/2765114> (ET: 10.08.2018)

¹⁷⁰ CIISE rapport, a.g.r., 2001, 39-40.

müdahalede haklılık eşiğinin aşılabacağına dikkat çekilmesi ve soykırım ile etnik temizlik hallerinde eşik şartlarının değerlendirilebileceğinin bildirilmesi önemle dikkate alınmalıdır. Bu bağlamda dikkati çeken diğer bir husus ise, haklılık ve/veya hukukilik için bir eşik bildiriminde bulunulmasıdır. Başka bir anlatımla gerek soykırım ve gerekse de etnik temizliğin sözkonusu olması ve askeri müdahalenin haklı veya hukuki olarak nitelendirilebilmesi için, “çok ciddi kayıplara” veya “büyük ölçeğe” ulaşan bir kaybın sözkonusu olması gerektiği vurgulanmıştır. Ancak, bu haklılık eşiğinin geçilmesi ve neticede askeri müdahalenin uluslararası hukuka uygun olarak kabul edilmesinde bildirilen ve eşik kriterleri olarak ifade edilen “çok ciddi kayıplar” veya “büyük ölçek”ten kasdedilen nesnel bir kriter uluslararası hukukta pozitif olarak bulunmadığı gibi, bu nitelemelerin öznel değerlendirmelere neden olacağı unutulmamalıdır. Siyasi çıkarlar için müdahalede bulunulmasında koruma sorumluluğunun kötüye kullanılabileceği endişesi, birçok devletin yaklaşımını etkilemektedir¹⁷¹.

Bir devletin topraklarındaki kendi vatandaşlarının çok ciddi kayıplara ulaşması halinde, askeri müdahalenin haklılık eşiğinde bildirilen diğer bir kriter ise, ilgili devletin kendi fiilinden kaynaklanmasa dahi, bu devletin insani kayıpları önlemede güçsüzlüğü veya etkisizliğine vurgu yapılması ve bu hallerde de askeri müdahalede haklılık eşiğinin geçileceğinin belirtilmesidir. Bu halde ise, ilgili devletten kaynaklanmayan ve insani müdahale eşiği için gerekli diğer kriterlerin gerçekleştiğinin kabulü halinde dahi, ilgili devletin bu saldırıyı önlemede güçsüz veya yetersiz kalacağına kim, hangi şartlara dayalı olarak karar verecektire bir yanıt bulunma zorunluluğu ortaya çıkmaktadır. İlgili devletin hangi süreyle bu saldırıyı önleyememesi veya ne kadar sürede önleyemediği halde yetersiz veya güçsüz olduğunun değerlendirilebileceği veya başka kriterler de bulunabileceği ileri sürülebilecektir. Ancak, öncelikle tartışılması gereken, bu kriterlerin nesnel olması ve somut verilere dayalı olması gereğidir.

Kaldı ki, üye bir devlette meydana gelebilecek soykırım veya etnik temizliğin, uluslararası barış ve güvenliği tehdit etmesi halinde Güvenlik Konseyi’nin harekete geçmesi olanak dahilindedir. Bu eşiklerin aşılp aşılmadığının değerlendirilmesinde Konsey’in ne kadar nesnel bir tutum alacağı ve Konsey içerisindeki dengeler ise, Konsey’in harekete geçeceği ön kabulündeki en önemli sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Soykırım ve etnik temizlik hallerinde insanlığa karşı suç işlenilmesinin sözkonusu olması ve bu halde de ilgili devlet

¹⁷¹ Mikulaschek, a.g.m., 2011, 23.

Roma Statüsü'ne üye olmasa dahi, Güvenlik Konseyi Genel Sekreteri'nin istemi üzerine UCM Savcılığı'nın harekete geçeceği ve ilgililer hakkında soruşturma açabileceği de unutulmamalıdır.

Ölçülülük prensipleri

İkinci ilke olarak belirtilen “ölçülülük prensipleri” olarak şunlar bildirilmiştir¹⁷²:

- a. “İyi niyet”: Müdahalenin ilk amacı, müdahale eden devletleri hareketlendiren diğer saiklerden biraz daha önemli olarak, insani acıları bitirmek veya sakınılmasını sağlamak olmalıdır. İyi niyet prensibini en iyi şekilde tatmin etmek için, operasyonlar çok taraflı bir karaktere sahip olmalı, bölgenin ve ilgili mağdurların kamuoyunun açık bir desteğinden yararlanmalıdır.
- b. “Son başvuru/çare”: Askeri olmayan önleyici her seçenek veya krizin barışçı çözümü araştırıldığı zaman, beklenen sonuçtan daha az radikal tedbirlerin ortaya çıkmayacağını düşündürecek haklı saiklerin varlığında uzlaşma olması halinde, askeri müdahale ancak bu halde haklı olacaktır.
- c. “Araçlarda doğru orantılılık”: Tanımlanan insani koruma hedefine ulaşmak için, öngörülen askeri müdahalenin büyüklüğü, süresi ve yoğunluğu asgari gerekliliğe uygun olmalıdır.
- d. “Haklı bakış açısı”: Müdahale ancak, müdahaleyi gerektiren acıları sona erdirmek veya acılardan kaçınmak için makul şansın olması halinde ve eyleme geçmenin sonuçları eylemsiz kalmanın sonuçlarından daha kötü olmadıkça haklı kabul edilebilir.

MDEUK'nun Raporu'nda ikinci ilke olarak belirtilen ölçülülük prensipleri, askeri müdahaleye karar verilmesinde dikkate alınacak ön şartlar olarak da kabul edilebilir. Nitekim Komisyon, bu dört kriteri de askeri müdahale için aradığı alt kriterler arasında bildirmiştir. Görüleceği üzere, Komisyon, iyi niyet olarak ilk şartı bildirip, insani acıların bitirilmesinin ve/veya bu acılardan sakınılması için, müdahalenin çok taraflı bir karaktere sahip olması gereğini de belirtmiştir. Çok taraflı bir karaktere sahip olmaktan kasdedilenin, Rapor'da, bölge devletleri veya ilgili devlet nezdinde mağduriyete uğrayanların açık çağrısı ve ertesinde destekleri olarak ifade edilmesi, salt emperyalist saiklerle bir devlete

¹⁷² CIISE rapport, a.g.r., 2001, xii.

askeri müdahalede bulunulmasını önleme amaçlı olması bağlamında dikkate alınmalıdır. Zira, insani nedenlerle askeri müdahalenin olağanüstü bir tedbir olması¹⁷³, ölçülülük prensiplerinin dikkate değerlendirilmesini zorunlu kılmaktadır.

Sınırların değiştirilmesini veya ilgili devletteki hükümetin devrilmesini veya topraklarının amaca aykırı gerekçelerle işgal edilmesini hedefleyen fiillerin iyi niyete aykırı olduğunu ve iyi niyet bağlamında birincil amacın “insani acıların durdurulması veya son verilmesi” olduğunu vurgulayan Komisyon, ilgili devletteki halkın veya bölge devletlerinin askeri müdahaleye tepkisinin de iyi niyetin belirlenmesinde değerlendirilebileceğine dikkat çekmiştir¹⁷⁴. İlgili devlet nezdinde yapılabilecek askeri müdahalede, öncelikle bölge devletlerinin de bu müdahaleye katılacağı birlikte değerlendirildiğinde, bölge devletlerinin müdahaleye vereceği tepkiye dayalı, insani koruma amaçlı insani müdahalede iyi niyeti değerlendirmenin nesnel olmayacağı kabul edilmelidir.

Uygun otorite bağlamında bir kez daha Güvenlik Konseyi’nin yetkilendirmesini ifade eden Komisyon, iyi niyetin müdahalede bulunan devlet veya devletler tarafından belirlenemeyeceğini, ilgili devlette meydana gelebilecek bir çatışma sonucunda oluşabilecek “göçmenler sorunu, terörizm, uyuşturucu trafiği, suç örgütleri” veya diğer nedenlerle, bu problemlerin çözümü için uluslararası iş birliğinde bulunulmasının tüm devletlerin yararına olduğunu bildirmiştir¹⁷⁵. MDEUK’nun Raporu’nda karşılaşılan nesnel değil öznel kriter veya şartlara dayalı olma niteliği, iyi niyet olarak bildirilen ilk şartta da görülmektedir. Bu bağlamda, ilgili devlet nezdindeki iyi niyetten uzak bir askeri müdahalenin bölge devletleri veya ilgili devlet içerisindeki bir grup tarafından da dış desteklerle icra edilebileceği gerçekliği dikkate alındığında, salt bölgesel veya ilgili devlet içinden çağrıya dayalı olarak meşruluğun sağlanamayacağı önemle dikkate alınmalıdır.

BM Antlaşması’na yansıyan ve uluslararası barış ve güvenliği tehdit edecek uyuşmazlıkların bölgesel kuruluşlar yoluyla çözülmesinin öngörülmesi ile MDEUK’nun bu yaklaşımının uyumlu olduğu ileri sürülebilecektir. Ancak, Antlaşma’nın 52/2. maddesinde açıkça mevzi nitelikteki uyuşmazlıkların barışçı yollardan çözümünün öngörülmesi ve 53/1. maddesinde Güvenlik Konseyi’nin izni olmaksızın “hiçbir zorlama eylemine girişilemeyeceğinin” kesin bir şekilde bildirilmesi karşısında, salt bölgesellik

¹⁷³ Evans-Sahnoun, a.g.m., 2002.

¹⁷⁴ CIISE rapport, a.g.r., 2001, 40-41.

¹⁷⁵ CIISE rapport, a.g.r., 2001, 41.

bağlamında çok taraflılığa atıfla meşruluğun sağlanamayacağı ve askeri müdahalede iyi niyet kriterinin gerçekleştiğinden bahsedilemeyeceği unutulmamalıdır.

Kaldı ki, bir kez daha vurgulamakla birlikte, iyi niyet kriterinin nesnel olmadığı tartışmasızdır. İyi niyet şartı hakkında altının çizilmesi gereken diğer bir husus ise, askeri müdahaleye karar veren veya verenlerin iyi niyetli olup olmadıklarının, askeri müdahaleden önce tespit edilmesinin güçlüğüne ötesinde, iyi niyetli olup olmadıklarının belirlenmesinin ancak müdahalenin sonuçlarına göre değerlendirilebileceği gerçekliğidir. Bu halde ise, neticesi itibarıyla müdahale eden veya edenlerin istedikleri sonucu alması karşısında, askeri müdahalenin kötü niyetle gerçekleştirilmesi halindeki sonuçlardan hareketle yapılacak tüm değerlendirmelerin hukuki bir anlamı kalmayacak ve meşruluk veya haklılık hakkındaki tüm eleştiriler basit birer eleştiriden öteye geçmeyecektir. Gerçekliği pratiğin, haklılığı gücün ve meşruiyeti de hukukun belirleyeceği dikkate alındığında, sonuçlardan hareketle gerçeklik ve/veya haklılık ve/veya meşruiyetin nesnel kriterlere dayalı olarak tespit edilemeyeceği değerlendirilmektedir.

MDEUK, askeri müdahale için diğer bir ön şart olarak, askeri müdahalenin başvurulması gereken son çare olması gerektiğini bildirirken, daha somut bir kriter ifade etmiş olmaktadır. Askeri müdahalenin son çare olup olmadığının belirlenmesinde ise, askeri olmayan tüm önleyici seçeneklerin veya uyuşmazlığın barışçı çözümünün araştırılması sonucunda, diğer tedbirlerin uygulanması halinde insani sonuçların alınamayacağını haklı kılacak bir neticenin elde edilmesi gerektiği bildirilmiştir. Ancak, bizzat Rapor'da ifade edildiği şekliyle, “beklenen sonuçtan daha az radikal tedbirlerin ortaya çıkmayacağını düşündürtecek haklı saiklerin varlığında uzlaşma olması” halinin, hangi somut ve nesnel şartlara dayalı olarak yapılabileceği veya bu uzlaşmayı kimlerin hangi şart ve koşullara dayalı olarak gerçekleştirebileceğinin de nesnel bir yanıtı bulunmamaktadır.

MDEUK, ilgili devletteki bir azınlık ile devlet arasındaki bir çatışmanın sözkonusu olması halinde, tarafların görüşmeye zorlanmasının önemli olduğunu ve barış gücü birliklerinin veya uluslararası gözlemcilerin konuşlandırılmasının tercih edileceğini belirtmiştir¹⁷⁶. MDEUK'nun Rapor'da bildirdiği diğer bir ön şart olan “araçlarda doğru orantılılık” için, “öngörülen askeri müdahalenin büyüklüğü, süresi ve yoğunluğunun asgari gerekliliğe uygun olması” ilkesi bildirilmiş ve uluslararası insani hukukun tüm kurallarının

¹⁷⁶ CIISE rapport, a.g.r., 2001, 41-42.

uygulanması gereği ifade edilmiştir¹⁷⁷. Takdir edileceği üzere, askeri müdahaleye karar veren veya verenlerin hedefleri ile insani müdahaleyi gerekli kılan şartlar her zaman uyumlu olmayabileceği gibi, müdahalenin haklı olduğunun kabulü halinde de, bu büyüklük, süre ve yoğunluğa kimsenin müdahalesine izin verilmeyecektir. Bu somut gerçeklik, araçlardaki orantılılık şartının da nesnel olmadığını ve müdahaleye karar verenin iradesini salt sınırlamanın ötesinde bir fonksiyonunun bulunmayacağını bize göstermektedir.

MDEUK'nun Raporu'nda ölçülülük prensipleri arasında yer verdiği ve ön şart olarak nitelendirilebilecek diğer biri ise, "haklı bakış açısı"dır. MDEUK, bu konuda iki kriter getirmiştir. Bunlardan birincisi, müdahale sonucunda, insani müdahaleyi gerekli kılan acıların sona ermesi veya acılardan kaçınma şansının varlığıdır. Ancak, takdir edileceği üzere, bu acıların sona erip ermeyeceği ve/veya kaçınılabileceğinin önceden öngörülmesi ve/veya bu öngörünün nesnel bir şekilde gerçekleştirilebildiğinden bahsetme olanağı bulunmamaktadır. İkinci kriter ise, askeri müdahalenin gerçekleştirilmesinin sonuçlarının, müdahalede bulunulmaması halinde karşılaşılabilecek sonuçlardan daha kötü olmamasının öngörülmesidir. Diğer kriter için vurgulanan nesnellikten uzaklık bu kriter için de geçerli olduğu gibi, kötü niyetli bir müdahalede bulunmak isteyen veya isteyenlerin, müdahale için "zeminin olgulaşmasını" bekleyecekleri veya olgunlaşmayı hızlandırabilecekleri de unutulmamalıdır.

Askeri müdahalenin ön şartları olarak nitelendirilebilecek, "iyi niyet", "son çare olması", "araçlarda doğru orantılılık" ve "haklı bakış açısı"nın birlikte değerlendirilmesi ve bunlardan bir tanesinin dahi gerçekleşmemesi halinde askeri müdahale için ön şartların bulunmadığının kabulü zorunludur. Ancak, hayatın gerçekliği karşısında¹⁷⁸, hepsi için birlikte ifade edilebilecek hususlar ise, "son başvuru veya son çare" ön şartı dışında kalanların, askeri müdahalenin yapılması öncesinde nesnel bir değerlendirmeye tabi tutulamamasıdır. Takdir edileceği üzere, son çare olduğu hakkında genel bir kabulün olduğu¹⁷⁹ askeri müdahalenin gerçekleşmesi ve neticede BM Antlaşması'nın ana ilkelerinin kötü niyetle ve büyük bir güçle, uzun süreli ve yoğun olarak ihlal edildiğinin tespiti halinde ise, artık bu olumsuz sonucu değiştirecek ortak bir iradenin yokluğu sorunu yine karşımıza çıkacaktır. Güvenlik Konseyi kararı olmaksızın ve BM Antlaşması'nın 2.

¹⁷⁷ CIISE rapport, a.g.r., 2001, 42.

¹⁷⁸ Evans-Sahnoun, a.g.m., 2002.

¹⁷⁹ Mikulaschek, a.g.m., 2011, 36.

maddesinde yer alan üye devletlerin egemenlik, toprak bütünlüğü ve siyasi bağımsızlığına karşı kuvvet kullanmama ve ulusal yetkiye müdahale etmeme ilkelerine aykırı olarak, insani nedenlerle koruma sorumluluğunun bu ön şartlara dayalı olarak uygulanabilmesi, neticede Antlaşma'nın 1. maddesinde ifadesini bulan BM'in amaçlarına da aykırı sonuçlar doğurabilecek niteliktedir.

Askeri müdahale için bildirilen tüm kriterler gerçekleşmiş olsa dahi, pratikte ortaya çıkan bir maddi olgu MDEUK Raporu'nda açıkça ifade edilmiştir: "BM Güvenlik Konseyi daimî üyelerinden birine karşı askeri müdahalenin olanaksızlığı ve bunun çok yüksek düzeyde riskleri barındırması¹⁸⁰." Daimî üyeler dışında ve daimî üye olmayan diğer güçlü devletlere karşı da bu maddi olgunun geçerli olduğu Rapor'da bildirilmekle birlikte, bu ifade iki açıdan önemlidir. Daimî üyelere karşı insani koruma amaçlı askeri müdahalenin olanaksızlığına vurgu yapılması, bu konuda uygun otorite olarak Güvenlik Konseyi'ne verilen önceliğin ifadesi olarak kabul edilmelidir. Başka bir anlatımla, Komisyon, uygun otorite olarak Güvenlik Konseyi'ni kabul ettiğinden dolayı, askeri müdahalenin Konsey gündemine alınamaması ve/veya daimî üyenin veto yetkisi nedeniyle Güvenlik Konseyi'nin bağlayıcı bir karar alamamasının ötesinde, daimî üye karşıtı bu yönde bir kararın pratikte uygulamasının da güç olduğuna vurgu yapmış olmaktadır.

Diğer taraftan ise, yukarıda bildirilen veya daha da arttırılabilecek gerekçelerle daimî bir üyeye karşı askeri müdahale kararı alınamayacağına vurgu yapılması, BM'in yapısal sorunları çözülmedikçe, tüm kuramsal ve detaylı değerlendirmeler iyi niyetle yapılırsa, haklı neden eşiği geçilse ve diğer tüm kriterler de gerçekleşse bile, insani koruma amaçlı askeri müdahaleye varan siyasi ve diplomatik, ekonomik, askeri yaptırımların uygulamada imkansızlığının üstü örtülü olarak kabul edildiğini göstermektedir. Bu bağlamda, MDEUK'nun bu açık kabulünün, sadece askeri müdahale veya tepki vermek sorumluluğu için değil, önleme sorumluluğu için de geçerli olduğu tartışmasızdır. Aksinin kabulü halinde, önleme sorumluluğunun tam olarak yerine getirilmemesi halinde askeri müdahale seçeneğine geçilmemesi yönündeki genel kabule aykırı bir sonuç doğacaktır ki, bunun ise insani koruma amaçlı koruma sorumluluğunun tüm kuramsal çerçevesine aykırı olacağı ve Rapor'a yansıyan tüm genel kabullerin aksine pratik sonuçlara ulaşılacağı önemle dikkate alınmalıdır. Ancak, sadece daimî bir üye veya güçlü bir devlete yönelik bu yaptırımların olanaksızlığının ötesinde, daimî bir üye veya güçlü bir devlet müttefğine ve/veya devletler

¹⁸⁰ CIISE rapport, a.g.r., 2001, 42.

bloğunun bir üyesine yönelik olarak da benzer şekilde yaptırımlar uygulanamayacağı¹⁸¹ ve neticede askeri müdahalede bulunulmayacağı olgusu önemle dikkate alındığında, MDEUK'nun bu kabullerinin, insani koruma amaçlı askeri müdahale yaklaşımının, güçlü devletler için zayıf devletlere yönelik bir araç olma riskini içinde barındırdığının açık itirafı olarak kabul edilmelidir.

MDEUK'nun tüm bu olumsuzluklar hakkında ifade ettiği, “müdahalenin haklı olduğu tüm hallerde müdahalede bulunulmaması, hiçbir halde müdahale edilmeyeceğini haklı kılmaz” ilkesi ise, ancak Komisyon'un her halde insani koruma amaçlı koruma sorumluluğunun uygulanması gereğine yönelik iyi niyetli çabasının bir yansıması olarak değerlendirilmelidir¹⁸².

Uygun otorite

MDEUK'nun Raporu'nda üçüncü ilke olarak belirtilen “Uygun otorite” başlığı altında şu açıklamalara yer verilmiştir¹⁸³:

- a. İnsani koruma amaçlı askeri müdahaleyi yetkilendirmek için, BM Örgütü Güvenlik Konseyi dışında başka bir mükemmel organ veya iyi bir makam yoktur. O halde, otorite kaynağı olarak Güvenlik Konseyi'ne vekil bulmak sözkonusu değildir. Fakat, şu ana kadar yapmadığı görevini, en iyi şekilde yapmasıyla ilgilenilmesi sözkonusudur.
- b. Tüm askeri müdahale eylemlerine girişilmesinden önce, her halde Güvenlik Konseyi'nin yetkilendirmesi istenmelidir. Bir müdahaleyi ileri sürenler, bunu yapma yetkisini resmî olarak istemelidir veya bu sorunun ortadan kaldırılmasını Konsey veya BM Antlaşması'nın 99. maddesi çerçevesinde Genel Sekreter nezdinde sağlamalıdır.
- c. Güvenlik Konseyi, büyük ölçekli insani kayıplar veya etnik temizlik iddiaları halinde, her türlü müdahale etme yetkisini gecikmeksizin karara bağlamalıdır. Bu halde, bir askeri müdahaleyi haklı kılacak şüpheler hakkında, ilgili yerde olanların veya durumun yeteri kadar derinliğine teyidini gerçekleştirmelidir.
- e. Koruma sorumluluğunu sağlamaya yönelik askeri müdahalelere izin veren ve üyelerinin çoğunluğunun oylarını da alan kararların alınmasına engel olmamak amacıyla, hayati

¹⁸¹ Mikulaschek, a.g.m., 2011, 24.

¹⁸² CIISE rapport, a.g.r., 2001, 42.

¹⁸³ CIISE rapport, a.g.r., 2001, xii-xiii.

çıkarlarının sözkonusu olmadığı kararlarda, Güvenlik Konseyi'nin beş daimî üyesi, veto haklarını kullanmaktan vazgeçtiklerinde uzlaşmalıdır.

f. Güvenlik Konseyi bir müdahale önerisini reddederse veya makul bir süre içerisinde bu öneriye yanıt vermezse, muhtemel diğer seçenekler şunlardır:

1. Barış İçin Birlik resmî prosedürü çerçevesinde acil olarak olağanüstü toplanan Genel Kurul, problemi inceleyebilir,

11. Güvenlik Konseyi'nin öncelikle yetkilendirmesi şartıyla, bölgesel veya alt bölgesel örgütler, Antlaşma'nın VIII. Bölümü'nde yer alan yetkileri çerçevesinde hareket edebilirler.

g. Güvenlik Konseyi tüm görüşmelerinde, bilinçleri şoke eden ve acil müdahale çağrısı yapan bir durum karşısında koruma sorumluluğunu üstlenmediği takdirde, mevcut durumun ağırlığı ve aciliyeti karşısında ilgili devletlerin diğer tüm olanakları kullanmaktan vazgeçeceklerini beklemenin gerçekçi olmayacağını ve BM Örgütü'nün prestij ve kredibilitesinin bundan zarar görebileceğini hesaba katmalıdır.

Koruma sorumluluğunun açıklığa kavuşturulması için çalışmalar yürüten MDEUK'nun Raporu'nda uygun otorite başlığı altında yer verilen, Güvenlik Konseyi dışında başka bir otorite arayışının olmadığına yapılan vurgu çok önemlidir. Nitekim, amaçlarının “saldırıyı güzel sözlerle” meşrulaştırmak veya “stratejik amaçlarına ulaşmaları için güçlü devletlere yeni bir gerekçe” sağlamak olmadığını vurgulayan MDEUK, haklı neden de dahil olmak üzere tüm kriterlerin gerçekleştiğinin Güvenlik Konseyi tarafından kabul edilmesi halinde, insani koruma amaçlı askeri müdahalenin meşru olacağına vurgu yaparak, uygun otoritenin Güvenlik Konseyi olduğunu yinelemiştir¹⁸⁴. Güvenlik Konseyi'nin uygun otorite olarak kabul edilmesinde, 2005 Zirvesi kararlarının 139. paragrafında açıkça Güvenlik Konseyi'nin bildirilmesi¹⁸⁵ ve tatmin edici çözüm çabaları için uygun bir zemin olarak görülmesi¹⁸⁶ de etkilidir. Zira, Güvenlik Konseyi'nin yetkilerinin ve bu yetkilerin nasıl kullanılabileceğinin pozitif kurallarla Antlaşma'da açıkça öngörülmesi ve Konsey'in insani müdahale konusunda daha hassas olmasının istenilmesi karşısında, kurumsal yeni bir yaklaşımın olmadığına MDEUK tarafından da öngörüldüğünün kabulü zorunludur.

¹⁸⁴ CIISE rapport, a.g.r., 2001, 40.

¹⁸⁵ Mikulaschek, a.g.m., 2011, 25.

¹⁸⁶ Francioni-Bakker, a.g.m., 2013, 13.

MDEUK, Güvenlik Konseyi dışında bir otorite arayışında olunmadığına veya Konsey'e bir vekil aranmadığına vurgu yapmakla birlikte, insani müdahale hakkında Konsey'in gerekli tepkileri vermediğine ve uygun tedbirleri veya kararları almadığına da dikkat çekerek, Konsey tarafından bu yetkinin kullanılması gerektiğini de bildirmiştir. "Uygun otorite" başlığı altında yaptığı açıklamalarda öncelikle Güvenlik Konseyi'nin Antlaşma'ya yansıyan yetkilerine atıfta bulunan ve başka bir otorite arayışında bulunmadığını vurgulayan MDEUK, bu vurgunun hemen ertesinde ise, her türlü askeri müdahale başvurusu öncesinde Güvenlik Konseyi'nin yetkilendirmesi veya bizzat Güvenlik Konseyi'nin bu sorunu doğrudan yetkisine alması veya Konsey'in gündemine bu konunun getirilmesi için BM Antlaşması'nın 99. maddesi kapsamında Genel Sekreter'in bu konuyu Konsey'in gündemine getirmesi gerektiğini belirtmektedir. Güvenlik Konseyi'ne alternatif bir otorite aranmadığı söylemiyle uyumlu olan bu bildirimler, her halde bir askeri müdahalenin ancak Güvenlik Konseyi'nin yetkilendirmesiyle mümkün olacağı tespitiyle uyumludur. Ancak, ister Güvenlik Konseyi'nin yetkilendirmesi ertesinde koruma sorumluluğunun üye bir devlet veya devletler grubu tarafından yerine getirilmesi, isterse üye bir devlet tarafından gündeme getirilmeksizin bizzat Güvenlik Konseyi'nin alacağı bir karar doğrultusunda askeri müdahalenin yapılması, takdir edileceği üzere uluslararası barış ve güvenliğin sağlanması için Antlaşma'da yazılı olan Güvenlik Konseyi'nin görevleri arasında yer almaktadır. MDEUK'nun atıfta bulunduğu Antlaşma'nın 99. maddesinde yer alan, "Genel Sekreter, uluslararası barış ve güvenliğin korunmasını tehlikeye düşürebileceğini düşündüğü herhangi bir konuyu Güvenlik Konseyi'nin dikkatine sunar" lafzında Genel Sekreter'e verilen görev, Konsey'in harekete geçirilmesine ilişkin iken, MDEUK ise herhangi bir üye devletin Sekreter'i harekete geçirmesini öngörmüştür.

MDEUK, bu başlık altında öncelikle vurguladığı "şu ana kadar yapmadığı görevini, en iyi şekilde yapmasıyla ilgilenilmesi sözkonusudur¹⁸⁷" belirlemesiyle de uyumlu olarak Güvenlik Konseyi'nden, büyük ölçekli insani kayıplar veya etnik temizlik iddiaları halinde, her türlü müdahale etme yetkisini gecikmeksizin karara bağlaması gerektiğini bildirmektedir. MDEUK'nun varlık nedenine de uygun olarak, şartların oluşması halinde "gecikmeksizin karara bağlama¹⁸⁸"ya vurgu yapılması, koruma sorumluluğuna karar verme tek yetkisinin Güvenlik Konseyi'nde olduğunun vurgulanmasının ötesinde, Güvenlik Konseyi'nin beş daimî üyesinde bu konularda ortak bir anlaşmanın bulunmamasına da üstü

¹⁸⁷ CIISE rapport, a.g.r., 2001, xii.

¹⁸⁸ CIISE rapport, a.g.r., 2001, xiii.

örtülü bir atfı içermektedir. Güvenlik Konseyi'nin, özellikle bir askeri müdahaleyi haklı kılacak şüpheler hakkında, ihlallerin gerçekleştiği yerde bulunanlar ile derhal temasa geçilerek nesnel bilgilerin alınmasına ve alınacak bilgilerin teyidinde dikkat çekmesi, özellikle bir askeri müdahalenin sözkonusu olması halindeki hassasiyeti de yansıtmaktadır. Güvenlik Konseyi, sorumluluklarını yerine getirmeleri için ilgili devlet yetkilileriyle veya taraflarla temas kurulması veya uluslararası toplum nezdinde de gerekli girişimlerde bulunulması için olanaklara sahiptir¹⁸⁹.

Koruma sorumluluğu veya insani müdahale için hukuki bir çerçeve çizerek kurumsallaşmasını öngören MDEUK, ne kadar gerçekçi olduğu tartışılır bir şekilde, Güvenlik Konseyi üyelerinin çoğunluğu tarafından askeri müdahalenin uygun bulunması halinde, daimî üyelerin veto haklarını kullanmaktan vazgeçmelerine dair uzlaşmaları gerektiğini öngörmektedir¹⁹⁰. Ancak, takdir edileceği üzere, BM veya Güvenlik Konseyi çalışmaları ve etkinliklerinin sağlanmasına yönelik tüm çalışma ve tartışmaların öznesini teşkil eden daimî üyelerin veto haklarına dayalı yapısal mevcut durum karşısında¹⁹¹, daimî üyeler için olağanüstü ve vazgeçilmez bir yetki kapsamındaki veto hakkından baştan vazgeçeceklerini öngörmek gerçekçi olmayacaktır. Özellikle her bir daimî üyenin kendi ekseninde yer alan bir devletin içişlerine müdahale edilmesi ve daha ötesi askeri müdahalede bulunulması sonucunu doğuracak ve bu bağlamda daimî üyenin kendi bloku içerisindeki etkinliğine ciddi zarar verecek bir konuda önceden hakkından vazgeçmesini öngörmek, BM Antlaşması'nın hükümlerinde bir değişiklik yapılmadığı sürece beklenmemelidir.

Güvenlik Konseyi daimî üyelerinin bu konuda uzlaşmalarının kendilerinden beklenmesiyle yetinilmesi ve bu yönde bir uzlaşma olmaması halinde yapılabilecekler hakkında daha fazla detaya girilmemesi, MDEUK'nun da aynı yöndeki değerlendirmelerinin sonucu olarak kabul edilmelidir. MDEUK'nun, Güvenlik Konseyi'nin bir müdahale önerisini reddetmesi veya kabul edilebilir bir süre içerisinde bu öneriye yanıt vermemesi halinde yapılabileceklerle ilişkin önerileri ise, gerçekte BM Antlaşması'nda yer alan seçeneklere dayalıdır. Zira, Güvenlik Konseyi'nin bir konuda ortak bir mutabakata varamaması sonucunu doğuran daimî üyelerden birisinin vetosuna dayalı olarak karar alamaması halinde, koruma sorumluluğuna konu olayların ötesinde her bir konuyla ilgili olarak, üye

¹⁸⁹ Mikulaschek, a.g.m., 2011, 25.

¹⁹⁰ CIISE rapport, a.g.r., 2001, xiii.

¹⁹¹ Evans-Sahnoun, a.g.m., 2002.

devlet ve/veya devletlerin konuyu Genel Kurul gündemine getirmesi her zaman mümkündür. Ancak, MDEUK'nun Raporu'nda özellikle "Barış İçin Birlik" kararına atıfta bulunmasının, Genel Kurul kararları ile askeri müdahaleye zemin hazırlanması veya bu kararların bağlayıcılığı için özellikle bildirilmesi dikkat çekicidir. Bu konuda Güvenlik Konseyi kararları bağlamında önemle dikkat çekilmesi gereken diğer bir husus ise, beş daimî üyenin veto yetkisine sahip olmasının ötesinde, Konsey gündemine bir konunun alınmasına ilişkin olarak BM Antlaşması'nın 27/2. maddesi ile getirilen sınırlamadır. Zira, bu maddeye göre bir oya sahip üyelerin dokuzunun olumlu oyuna ulaşılmadıkça, bir konunun Konsey'in gündemine alınması olanağı bulunmamaktadır.

Üye Devletler, uluslararası barış ve güvenliğin tehdit edilmesi ve bu tehdidin Konsey'de aşılammaması halinde, çatışmanın önlenmesi için Genel Kurul'un müdahalesine çaba göstermişler, ancak bunda başarılı olunamamıştır. Kore Savaşı döneminde Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin veto yetkisini kullanmasıyla bir tıkanma yaşanmıştır. Güvenlik Konseyi nezdinde yaşanan bu tıkanmanın aşılabilmesi için, ABD'nin öncülüğünde "Barış İçin Birlik" kararı Genel Kurul'a sunulmuş ve Genel Kurul tarafından da 3 Kasım 1950'de bu karar kabul edilmiştir. Tavsiye niteliğindeki bu karar ile BM Antlaşması'na göre bağlayıcılığında tartışma bulunmayan Konsey kararlarını karşılaştırma olanağı bulunmamaktadır. Ancak, son dönemde de Genel Kurul'un bu karara atıfla Güvenlik Konseyi'nde yaşanan tıkanıklığın aşılma istenmesi karşısında, anılan kararın incelenmesi yararlı olacaktır.

BM Antlaşması'nın VII. Bölümü'nde, Güvenlik Konseyi'nin yetkileri bildirilmiştir. Güvenlik Konseyi'nin daimî üyelerinin anlaşamaması halinde ortaya çıkan veto yetkilerine dayalı karar alınamaması halinde blokenin aşılması konusunda ise, Genel Kurul'un karar alıp alamayacağı hakkında hukuki tartışma bulunmaktadır. Genel Kurul'un, bağlayıcı yaptırımlara tabi olmamakla birlikte uygun tedbirleri değerlendirebileceği belirtilmiştir¹⁹². Antlaşma'da bu konuda doğrudan bir yetkilendirme bulunmadığı ve Genel Kurul'un alacağı kararların tavsiye niteliğini geçemeyeceği kabul edilmekle birlikte, Güvenlik Konseyi'nden karar alamayan daimî üyelerin Genel Kurul'dan aynı konuda karar alma çabalarına da rastlanmaktadır. Ekim 2016'da Suriye'deki çatışmalarla ilgili olarak Doğu Halep'i Suriye ile Rusya'nın bombardımanının önlenmesinde Güvenlik Konseyi'nden bir karar alınamaması üzerine, 2014 yılından beri BM Suriye Özel Temsilciliği görevini

¹⁹² Mikulaschek, a.g.m., 2011, 26.

yürüten Staffan de Mistura tarafından 1950 tarihli Genel Kurul kararına atıfla Genel Kurul'un devreye girmesi istenilmiştir¹⁹³.

BM Genel Kurulu'nun 3 Kasım 1950 tarih ve 377 (V) sayılı ve "Barış İçin Birlik" başlıklı kararında, Genel Kurul, "uluslararası barış ve güvenliğin devamı için gerekli tedbirlerin alınmasının" BM Antlaşması'nda ifade edilen en önemli iki amacı olduğuna ve bunun sağlanması için gerekli tedbirlerin alınması gereğine dikkat çekmiş, bu amaçların gerçekleşmesinin Güvenlik Konseyi'nin başlıca ödevi olduğunu ve daimî üyelerin de vetoya başvurmaksızın oybirliği ile bu amaca ulaşmaya çaba göstermesi gerektiğini bildirmiştir. Güvenlik Konseyi'nin karar alamaması halinde Genel Kurul'un karar alma yetkisi hakkında ise, kararın gerekçeleri olarak şu ifadeler yer verilmiştir¹⁹⁴:

- i. Antlaşma'nın 43. maddesinde öngörülen silahlı güçlere ilişkin anlaşma görüşmeleri konusunda inisiyatifin Güvenlik Konseyi'ne ait olduğunu ve bu anlaşmaların sonuçlanmasını beklerken, uluslararası barış ve güvenliğin devamı için Örgüt olanaklarının uygulamaya geçirilmesini arzu ettiğini teyit eder,
- ii. Güvenlik Konseyi, özellikle önceki iki paragrafta hedeflenenler başta olmak üzere, üye tüm devletler adına kendisine düşen yükümlülüklerini yerine getiremediği takdirde, üye devletlerin yükümlülüklerinin ve uluslararası barış ve güvenliğin devamı hakkında Antlaşma metninde öngörülen Örgüt sorumluluğunun ortadan kalkması sonucunun doğmayacağına ikna olur,
- iii. Böyle bir yetersizliğin, Genel Kurulu, uluslararası barış ve güvenliğin devamı amacıyla Antlaşma'da kendisine verilen sorumluluklardan kurtarmayacağını ve haklarından yoksun kılmayacağını kabul eder,
- iv. Bu bakımdan Genel Kurul'un ödevlerinin, yapılanları tespit etmeye ve saldırganların maskesini düşürmeye izin veren gözleme olanaklarının, kolektif olarak kullanılmaya elverişli silahlı güçlerin mevcudiyetinin ve etkili olması için hızlı olması gereken kolektif bir eylem amacıyla Genel Kurul'un üyelere en uygun zamanda tavsiyelerde bulunmasının istenmesiyle sona erdiğini kabul eder.

¹⁹³ Cumhuriyet. (22.10.2016). "Rusya'yı tecrit hamlesi", 7.

¹⁹⁴ BM Genel Kurulu A/RES/377(V) (1950). (07.10.1950).

[http://www.un.org/fr/documents/view_doc.asp?symbol=A/RES/377\(V\) \(ET: 24 Ekim 2016\)](http://www.un.org/fr/documents/view_doc.asp?symbol=A/RES/377(V) (ET: 24 Ekim 2016))

Kore Krizi'ne özgü alınması gereken tedbirleri de içeren Barış İçin Birlik kararında Genel Kurul, Güvenlik Konseyi tarafından karar alınmadığı hallerde, Genel Kurul'un yetkilerine de kararın 1. maddesinde şu şekilde dikkat çekmiş ve 2. maddesinde iç yönergesinde bu yönde değişiklik yapılmasını kabul etmiştir¹⁹⁵: “Barışa veya barışın bozulmasına yönelik bir tehdidin veya bir saldırı eyleminin ortaya çıktığı her halde ve daimî üyeler arasında oybirliği sağlanamaması sonucu uluslararası barış ve güvenliğin devamı başlıca sorumluluğunu Güvenlik Konseyi'nin yerine getirememesi halinde, Genel Kurul, uluslararası barış ve güvenliğin yeniden tesisi ve sağlanması için, ihtiyaç halinde silahlı güç kullanılması dahil olmak üzere alınacak kolektif tedbirler hakkında uygun tavsiyelerin üyelere yapılması amacıyla sorunu derhal inceleyecektir. Bu halde Genel Kurul toplanamadığı takdirde, bu amaçla sunulan isteği takip eden 24 saat içerisinde acil olağanüstü toplanabilecektir. Acil olağanüstü toplantı çağrısı, üyelere herhangi bir yedisinin bu yöndeki oyu üzerine Güvenlik Konseyi'nin veya Genel Kurul'un çoğunluğunun isteği ertesinde yapılacaktır.”

“Uygun tavsiyelerin üyelere yapılması” vurgusundan da görüleceği üzere, Genel Kurul kararı tavsiye niteliğindedir. Buna karşılık, Antlaşma'nın 43. maddesine göre Güvenlik Konseyi tarafından alınan kararlar ise, 1. fıkranın sonunda “yüklenirler” denilmesi sonucu, tavsiyenin ötesinde yükümlülük niteliğindedir. Bu yükümlülüğün yerine getirilmemesi halinde, ilgili üye devlete uygulanabilecek bir yaptırımın olup olmaması ve/veya bu yaptırımı uygulayacak otorite sorunu bu çalışmanın konusu olmamakla birlikte, üye devletin varlık nedenine uygun olarak yükümlülüğün gereğinin yerine getirileceğinin kabul edildiğinin, Örgüt'e üyelikle birlikte doğduğunun da kabulü zorunludur. Aksinin kabulü halinde, Antlaşma'nın ve giderek Örgüt'ün varlık nedeninin sorgulanması sonucu doğacaktır ki, bunun hukuki tartışmasında somut bir sonuca ulaşılmasının çalışmanın konusu olmamasının ötesinde, bilinen gerçeklikler bağlamında pratikte net bir netice de doğurmayacaktır.

Ancak, önemle vurgulanması gereken husus, uluslararası barış ve güvenliğin tehdit edilmesi ve/veya fiilen saldırıya uğraması halinde, Genel Kurul'un tavsiye niteliğinde dahi olsa üye devletlere yapılacaklar hakkında karar alma hakkının varlığının kabulü önemlidir. Bu çerçevede Genel Kurul kararının önemi ise, insani müdahale olgusunu gerekli kıldığı savını doğuracak maddi koşulların, Antlaşma'da kabul edilen uluslararası barış ve

¹⁹⁵ BM Genel Kurulu, a.g.k., 1950, 11-12.

güvenliğin tehdidi veya saldırıya uğraması olarak nitelendirilip nitelendirilemeyeceği ve nitelendirilse dahi Genel Kurul'un bunu hangi kriterlere göre değerlendireceği ve neticede üye devletin egemenlik hakkını ihlal edebilecek hangi tavsiyelerin alınabileceği ve bu tavsiyelerin bağlayıcılık gücüdür.

Kaldı ki, BM Antlaşması'nın 12/1. maddesinde getirilen “Güvenlik Konseyi herhangi bir uyuşmazlık ya da duruma ilişkin olarak işbu Antlaşma'nın kendisine yüklediği görevleri yerine getirdiği sürece, Genel Kurul, Güvenlik Konseyi bunu kendisinden istemedikçe, bu uyuşmazlık ya da durum konusunda herhangi bir tavsiyede bulunamaz” kuralı gereği, Konsey'de bir konu görüşüldüğü sürece, Genel Kurul'un bu konuda tavsiye kararı alması da olanak dahilinde olmayacaktır. Konsey'de görüşülmekte olan bir konuyla ilgili olarak daimî üyelerce veto yetkisinin kullanılması ve/veya 27/2 uyarınca yeterli oy sayısına ulaşamaması hallerinde, konunun Konsey'in gündeminde olmadığı ileri sürülüp Genel Kurul tarafından aynı konuda tavsiye kararı alınabileceği ileri sürülebilecek olmakla birlikte, bu savın Antlaşma kapsamına aykırı olduğu ve bu halde dahi gerçekte konunun Konsey gündeminde bulunduğu dikkate alınmalıdır.

“Barış İçin Birlik” kararına atıfla, “herhangi bir bölge anlaşması veya örgütünün Konsey'in iznini almadan silahlı kuvvet kullanılmasını gerektiren tedbirlere başvurmamasının mümkün görünmediği¹⁹⁶” görüşü, Antlaşma'ya yansıyan ve Güvenlik Konseyi'nin yetkilerinin tartışmaya açılmasının sakıncalarına da işaret etmektedir. Bu konuda dikkat çekilmesi gereken diğer bir husus ise, MDEUK Raporu'nda da, uluslararası barış ve güvenliğin korunmasında Güvenlik Konseyi öncelikli ve birinci sorumlu kabul edilmekle beraber, tek sorumlu olarak kabul edilmeyerek Genel Kurul'un da sorumluluğuna işaret edilmesi ve Genel Kurul tarafından bağlayıcı karar alınamasa da, üyelerinin çoğunluğu tarafından desteklenmesinin kararların meşruiyet sorununu azaltıcı etkisidir¹⁹⁷.

MDEUK, Güvenlik Konseyi'nin bir karar alamaması haline ilişkin seçenekler arasında, bölge örgütlerinin de Antlaşma'nın VIII. Bölümü'nde yer alan yetkileri çerçevesinde hareket edebileceklerini bildirirken, Güvenlik Konseyi'nin yetkilendirmesi ön şartının önemini vurgulamıştır. Bilindiği üzere, “Bölgesel Antlaşmalar” başlıklı Antlaşma'nın VIII. Bölümü'nün 52/2. maddesinde, Antlaşma'nın amaç ve ilkeleri doğrultusunda kurulan

¹⁹⁶ Ateş Ekşi, C. (2002). “BM Andlaşması Çerçevesinde Uluslararası Barış ve Güvenliğin Korunmasında Bölge Anlaşmaları veya Örgütlerinin Rolü”, *Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye*, 39.

¹⁹⁷ Arsava, a.g.m., 2011.

bölgesel örgütlerin, Güvenlik Konseyi önüne bu ihtilafın getirilmesi öncesinde bu konuda barışçıl yöntemlerle çözüm bulma yükümlülüğünü öngörmüştür.

Bölgesel örgütlerin bu barışçıl çabaları esnasında, Antlaşma'nın 34 ve 35. maddeleri uyarınca Güvenlik Konseyi'nin kararlar alabileceği de bildirilmekle birlikte, 53. maddesinde “Güvenlik Konseyi'nin izni olmaksızın bölgesel örgütlerin zorlama eylemine dahi girişemeyeceklerine” vurgu yapılması, Konsey izni olmadan askeri müdahaleye tek taraflı olarak bölgesel örgütlerce karar verilse dahi başvuramayacaklarını açıklığa kavuşturmaktadır. Bu belirleme, MDEUK'nun yukarıda dikkat çekilen ilkesi ile birlikte değerlendirildiğinde, VIII. Bölümün ana iradesine de uygundur. Madde 53/2'de geçen “düşman devlet” ifadesinin İkinci Dünya Savaşı'na ilişkin olması ve savaş sonrası koşullar birlikte değerlendirildiğinde, artık koruma sorumluluğuna ilişkin bir askeri müdahale kapsamında bu tanımlamanın geçerli olamayacağını da göstermektedir. Kaldı ki, bırakınız askeri müdahaleyi barışçıl tüm çabalar dahil olmak üzere bölgesel örgütlerin tüm eylemlerinden Güvenlik Konseyi'ni haberdar etme yükümlülüğü, bölgesel örgütlerin tek taraflı olarak askeri müdahaleye karar veremeyeceklerinin açık ifadesi olarak kabul edilmelidir.

MDEUK bu başlık altında son olarak, koruma sorumluluğunu gerektiren bir kararın alınmaması halinde, Güvenlik Konseyi'nin yetersiz ve etkisiz kalması halinde çıkacak sonuçlara dikkat çekmiştir. BM Örgütü'nün prestij ve kredibilitesinin zayıflayacağına yapılan vurgunun ötesinde, “mevcut durumun ağırlığı ve aciliyeti karşısında ilgili devletlerin diğer tüm olanakları kullanmaktan vazgeçeceklerini beklemenin gerçekçi olmayacağına” dair tespit¹⁹⁸, adeta ilgili devletlerin Güvenlik Konseyi veya giderek BM'in varlık nedenine aykırı olarak tek taraflı eylemliliğe girişebilecekleri riskinin de varlığına işaret etmektedir.

Ancak, MDEUK'nun bu yöndeki tespitinin varlık nedenine aykırılık teşkil edebileceği ve giderek BM gözetiminde kurulan bir komisyon tarafından dahi tek taraflı askeri eylem seçeneğinin öngörülmesi karşısında, salt bir devlet veya devletler bloku tarafından bu tespitin kötü niyetli olarak kullanılabileceği de unutulmamalıdır. Zira, sırf MDEUK tarafından gerçekçi bir tespit sonucu Güvenlik Konseyi tarafından karar verilmesini beklemek istemeyen veya çıkacak kararın kendi çıkarları için olumsuz sonuç

¹⁹⁸ CIISE rapport, a.g.r., 2001, xiii.

doğurabileceğini öngören bir devlet veya devletler bloku, Güvenlik Konseyi tarafından koruma sorumluluğunun öngörülmediğini bildirerek, tek taraflı askeri eyleme geçebilecektir. Ancak, bu eylemliliğin de uluslararası hukuka uygun olduğu kabul edilemeyecektir.

Uygun otorite veya başka bir ifadeyle “koruma sorumluluğuna kimin karar vereceği” sorunu, bu sorumluluğun kurumsallaşması bağlamında MDEUK tarafından da çok önemsenmiş ve Rapor’da da ayrı bir başlık altında tekrar ele alınmıştır. MDEUK, “uygun otorite, haklı neden, iyi niyet, son çare veya başvuru olma, araçlarda doğru orantılılık, haklı yaklaşımlar” olarak bildirdiği altı kriterin gerçekleştiğini kimin değerlendireceğine Raporu’nda uygun otorite ayrı bir başlığı altında yer verirken¹⁹⁹, öncelikle BM Antlaşması’nın ilgili maddelerini hatırlatmıştır.

Bu konuda yer verilen ilk husus, Antlaşma’nın 2/4 ve 2/7. maddelerinde ifadesini bulan, “kuvvet kullanma yasağı” ile “ulusal yetkiye müdahale etmeme” ilkeleri olmuştur. Devletin egemenliğinin sonucu olan bu ilkeleri hatırlatan MDEUK, Güvenlik Konseyi’nin “görev ve yetkileri” başlıklı Antlaşma’nın 24. maddesine atıfta bulunmuştur. Antlaşma’nın 24/1. maddesinde bildirilen, “BM’in üyeleri, örgütün hızlı ve etkili hareket etmesini sağlamak için uluslararası barış ve güvenliğin korunmasında başlıca sorumluluğu Güvenlik Konseyi’ne bırakırlar ve bu sorumluluk gereğince görevlerini yerine getirirken Güvenlik Konseyi’nin kendi adlarına hareket ettiğini kabul ederler” lafzı gereği, 24/2. maddesinde atıfta bulunulan Antlaşma’nın VI ve VII. Bölümleri ile Antlaşma’nın 39, 41 ve 42. maddeleri aynen Rapor’da da yer bulmuş, 51. maddesindeki “meşru müdafa” hakkı ve VIII. Bölüm’de aktarılan bölgesel örgütlerin müdahale yetkisi de hatırlatılmıştır. Güvenlik Konseyi’nin barış ve güvenlik alanında başlıca sorumlu olduğunu, ancak “tek sorumlu veya sorumluluğun tekelinde olmadığını” bildiren MDEUK, Antlaşma’nın 12. maddesinde ifadesini bulan “Antlaşma’nın kendisine yüklediği görevleri Güvenlik Konseyi yerine getirdiği sürece, gündeminde bulunan konular hakkında Genel Kurul’un tavsiyede bulunamayacağı” istisnası dışında, Antlaşma’nın 10 ve 11. maddeleri gereği “tavsiye” ile sınırlı olmak üzere Genel Kurul’un da barış ve güvenlik alanında sorumluluğunun olduğunu belirtmiş, bu bağlamda bir kez daha Kore için alınan 1950 tarihli “Barış İçin

¹⁹⁹ CIISE rapport, a.g.r., 2001, 51-60.

Birlik” başlıklı kararına ve benzer kararların 1956’da Mısır ve 1960’da Kongo için de alındığına dikkat çekmiştir²⁰⁰.

Raporu’nda bu kapsamda ayrı bir başlık altında uygun otoriteye yer veren MDEUK, “uluslararası hukuk ve evrensel prensipler gereği BM’in uluslararası barış ve güvenliğin tek meşru otoritesini temsil ettiğini” bildirmiştir. BM tarafından onaylanmayan “tek taraflı müdahalelerin meşru olmadığını”, Antlaşma’nın 2. maddesinde ifadesini bulan “üye devletlerin egemenliğinin” bir sonucu olarak “vatandaşlarının hayatlarını ve malvarlıklarını koruma ödevinin ilk olarak ilgili devlete ait olduğunu”, “kendisi operasyonel kapasiteye sahip olmamakla” birlikte Güvenlik Konseyi’nin “operasyonları onaylayacak tek evrensel organ olduğunu”, BM sisteminin etkili bir şekilde işleyebilmesi için “üye devletlerin ulusal çıkarları için tek taraflı güç kullanma haklarından vazgeçmeleri gerektiğini” ve ancak “BM adına ve yönetimi altında ve belirlediği amaçlar için güç kullanabileceklerini” vurgulamıştır. Raporun giriş kısmında uygun otorite başlığı altında yer verdiği “insani koruma amaçlı askeri müdahaleyi yetkilendirmek için, BM Örgütü Güvenlik Konseyi dışında başka bir mükemmel organ veya iyi bir makam yoktur. O halde, otorite kaynağı olarak Güvenlik Konseyi’ne vekil bulmak sözkonusu değildir. Fakat, şu ana kadar yapmadığı görevini, en iyi şekilde yapmasıyla ilgilenilmesi sözkonusudur²⁰¹” tespitlerini ve diğer açıklamalarını aynen bir kez daha aktaran MDEUK, “Güvenlik Konseyi’nin merkezi bir role sahip olduğunu” bildirmiştir.

İnsan haklarının korunmasına yönelik sözleşmeler, Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi, UCM Roma Statüsü’nde ve benzer sözleşmelerde koruma sorumluluğunun hukuki temellerinin bulunduğunu ve pratikte giderek artan bir uygulama olduğunu bildiren MDEUK, “bundan böyle yeni bir kuralın mevcut olduğunu” söylemek için çok erken olduğunu ve “uluslararası âdet hukukunda bu yükümlülüğün bir gün tanınmasıyla sonuçlanabileceği” tespitini bir kez daha yinelemiştir²⁰². Güvenlik Konseyi’nin kararlarının “bir yargı organı tarafından incelemeye tabi tutulamaması” sorunu ile etkili ve hızlı bir karar alma ihtiyacı doğduğunda Konsey’deki daimî üyelerin veto yetkisinin sonuçlarına dikkat çeken MDEUK, “koruma sorumluluğunu sağlamaya yönelik askeri müdahalelere izin veren ve üyelerinin çoğunluğunun oylarını da alan kararların alınmasına engel olmamak amacıyla, hayati çıkarlarının sözkonusu olmadığı

²⁰⁰ CIISE rapport, a.g.r., 2001, 52.

²⁰¹ CIISE rapport, a.g.r., 2001, xii.

²⁰² CIISE rapport, a.g.r., 2001, 55.

kararlarda, Güvenlik Konseyi'nin beş daimî üyesi, veto haklarını kullanmaktan vazgeçtiklerinde uzlaşmalıdır” önerisini bir kez daha aktarmış, ancak, bunun gerçekleşmesinin güçlüğüne de kabul etmiştir. “Uluslararası toplumun tamamı adına sadece BM'in bir askeri eyleme yetki verebileceğini” bir kez daha vurgulayan MDEUK, tek yetkili organ olan Güvenlik Konseyi'nin haklı bir süre içerisinde harekete geçmemesi durumunun sonuçlarını ve diğer olasılıkları ayrı bir alt başlık altında değerlendirmiş, Genel Kurul ile bölgesel örgütlerin bu haldeki rollerini ve eylemsizliğin sonuçlarını irdelenmiştir²⁰³. İnsani koruma amaçlı müdahale için Güvenlik Konseyi'nin karar alamaması halinde, Genel Kurul'un alabileceği “Barış İçin Birlik” kararı çerçevesinde, ancak Güvenlik Konseyi'ni etkili bir şekilde harekete geçirmek için ek bir baskı olarak değerlendirilebileceğini bildirmiştir.

Özellikle komşu devletler dahil olmak üzere bölgesel örgütlerin diğer bir seçenek olabileceği hakkında ise, “bugünün müdahale eden devletin, yarının müdahale edilen devletine dönüşebileceği²⁰⁴” gerçekliğini hatırlatan MDEUK, Amerika ve Afrika'daki bölgesel örgütlerde karşılaşılan askeri müdahale örneklerini vermiştir. Bölgesel örgütün üyesi bir devlete müdahalenin dışında, Kosova örneğinde olduğu gibi örgüt üyesi olmayan bir devlete müdahalenin değerlendirilmesinin ise başka sorunlar doğurabileceğine dikkat çekerken, Antlaşma'nın VIII. Bölümü'ndeki hüküm gereği Güvenlik Konseyi'nin çok açık yetkisini yinelemiştir²⁰⁵. Böylece, bu yetkinin Güvenlik Konseyi'ne ait olduğunu açıkça bildirmiş olmaktadır.

Koruma sorumluluğunun çerçevesinin değerlendirilmesinde en önemli unsur, MDEUK'nun Raporu'nda uygun otorite olarak nitelendirilen, kim tarafından koruma sorumluluğunun kullanılacağına karar verilmesi, yani bu yetkinin kim tarafından kullanılacağıdır. Ancak, MDEUK'nun bir alt başlık altında incelediği diğer bir husus ise, “katliamlar karşısında Güvenlik Konseyi'nin serçe parmağını kaldırmayacak şekilde hiçbir girişimde bulunmaması²⁰⁶” halinde veya koruma sorumluluğuna konu suçların işlenmesi hakkında bir konunun “Konsey gündemine alınmaması²⁰⁷” ve Libya'da yaşananlara dayalı

²⁰³ CIISE rapport, a.g.r., 2001, 58-60.

²⁰⁴ CIISE rapport, a.g.r., 2001, 58.

²⁰⁵ CIISE rapport, a.g.r., 2001, 59.

²⁰⁶ CIISE rapport, a.g.r., 2001, 59-60.

²⁰⁷ Mayr-Harting, T. (2011). “Remarks on early engagement and preventive diplomacy by the UN Security Council”, *International Peace Institute*, 79. https://www.ipinst.org/wp-content/uploads/2011/03/pdfs_favoritapaper_favoritamayrhartingpdf.pdf (ET: 10.12.2017)

olarak veto yetkisine sahip Çin'in Suriye'de veto yetkisini kullanmak zorunda hissetmesinde²⁰⁸ olduğu gibi ne yapılacağıdır. MDEUK'na göre, Güvenlik Konseyi'nin hiçbir girişimde bulunmaması halinde, iki sonuçla karşı karşıya kalınabilir. Bunlardan birincisi, devlet veya devletler ilgili devlet nezdindeki baskılarını yoğunlaştırabilirler. Bu halde ise, BM'in müdahale yetkisini doğurmayacak şekilde bu baskıların arttırılması, iyi niyetli olarak nitelendirilmeyecektir veya sağlam bir iradenin sonucu olmayan girişimlerin aracı olması riskini içerisinde barındıracaktır. İkinci olasılıkta ise, Güvenlik Konseyi tarafından bir karar alınmaksızın, Rapor'da bildirilen tüm şartlar ve kriterler de yerine getirilerek devlet veya devletler tarafından koruma sorumluluğunun gereğinin yerine getirilmesi ve neticede tüm uluslararası kamuoyunun da bu müdahalenin başarılı ve yerinde olduğunu kabul etmesidir. Bu halde ise, BM'in itibarı ciddi bir şekilde zarar görecektir.

Görüleceği üzere, Güvenlik Konseyi veya Genel Kurul'un ve neticede BM'in tepkisiz kalması bağlamında MDEUK'nun verdiği bu sonuçlar, Güvenlik Konseyi kararı olmaksızın bir devlet veya devletlerin koruma sorumluluğu çerçevesinde askeri müdahalede bulunma yetkisinin meşru olacağı şeklinde Komisyon'un bir kabulünün bulunmadığını göstermektedir. Koruma sorumluluğunun tüm kriterleri gerçekleşse ve Güvenlik Konseyi kararı olmaksızın gerçekleştirilecek bir askeri müdahalenin tüm uluslararası kamuoyu tarafından başarılı olarak kabulü halinde dahi, bunun BM'in itibarına zarar vereceğine vurgu yapılmasıyla yetinilmesi, yeni bir uygun otoritenin aranmaması ve neticede Antlaşma'nın VIII. Bölümü'ndeki açık hüküm gereği Güvenlik Konseyi'nin çok açık yetkisinin bir kez daha yinelenmesi olarak kabul edilmelidir.

Operasyon prensipleri

Dördüncü ilke olarak belirtilen "Operasyonel Prensipler" başlığı altında şu açıklamalara yer verilmiştir:

- a. Açık hedefler; Her zaman açık ve belirsiz olmayan bir görev ve uygun kaynaklar.
- b. İlgili farklı ortaklar tarafından ortak askeri girişimin kabulü; komuta yapısının homojen olması, komuta ve haberleşmeler zincirinin açık ve belirsizlikten uzak olması.

²⁰⁸ Sun, Y. (2012). "Syria: What China Has Learned From its Libya Experience", *Asia Pasific Bulten*, 1. https://www.eastwestcenter.org/sites/default/files/private/apb152_1.pdf (ET: 15.08.2017)

- c. Uygulanan baskıların yavaş yavaş artması ve güç kullanımında kademelenme; devletin yıkılmasına ulaşmak değil halkı koruma amacı gibi, bazı sınırların kabulü.
- d. Operasyon konseptine uygun düşen, doğru orantılılık prensibini yansıtan ve uluslararası insani hukukun sıkı gözetimini öngören angajman kurallarının açıkça ifade edilmesi.
- e. Güç kullanarak korumanın, takip edilen temel hedefe dönüşmemesi gerektiğinin kabulü.
- f. İnsani örgütlerle mümkün olduğunca sıkı iş birliği²⁰⁹.

Bu prensipler, Rapor'un ilerleyen bölümlerinde daha derinliğine irdelenmiş ve " tarafların rızası, tarafsızlık ve güce başvurmama temelinde, ateşkesin ve barışın gözetim ve kontrolü" için oluşturulan "Barış Gücü" operasyonları ile karşılaştırıldığında ise, barış gücü operasyonlarına göre daha katı ve sert tedbirler alınmasının söz konusu olacağına işaret edilmiş, koruma sorumluluğuna dayalı askeri müdahalenin yeni bir askeri operasyon olduğu belirtilmiştir²¹⁰. Görüleceği üzere, gerek hedef ve görevlerin belirlenmesinde ve gerekse de komuta ile haberleşmeler zincirinde belirsizlikten uzak ve açıklık ön plana çıkartılırken, tek bir devlet değil farklı ortaklar tarafından ortak askeri girişimde bulunulması ilke olarak ifade edilmiştir. Amacın ilgili devletin yıkılması değil halkın korunması olduğuna yapılan vurgu, koruma sorumluluğu veya insani müdahale kavramının normlarının belirlenmesi ve kurumsallaştırılması için oluşturulan MDEUK'nun varlık nedenine de uygundur. Bu bağlamda, askeri müdahalenin sınırlarının başlangıçtan itibaren belirlenmesi ve açıklanması önemli bir önlem olarak öngörülürken, doğru orantılılık ve uluslararası insani hukukun tam olarak uygulanması gereğine işaret edilmiş ve amacın salt güç kullanmaya dönüşmemesine vurgu yapılmıştır. İnsani örgütlerle sıkı iş birliği öngörülmeyle birlikte, askeri müdahale aşamasında da bölgesel örgütlerle iş birliğinin ifade edilmemiş olması önemli bir eksiklik olarak dikkat çekicidir.

"İnsani koruma amacıyla müdahale ile egemenliği uyumlaştırma"²¹¹ güçlüğüne dikkat çekip bu güçlüğü bilincinde olarak Raporu kaleme alan MDEUK, insani koruma kaygısıyla müdahalenin öngörülmesi halinde asgari şu 4 temel hedefin amaçlanması gerektiğini bildirmiştir:

²⁰⁹ CIISE rapport, a.g.r., 2001, x1.

²¹⁰ CIISE rapport, a.g.r., 2001, 61.

²¹¹ CIISE rapport, a.g.r., 2001, 2.

- a. Müdahale edilmesinin zorunlu olup olmadığının ve ne zaman ve nasıl bunun yapılması gerektiğinin açıkça belirlenmesine izin veren kuralları, prosedürleri ve kriterleri oluşturmak,
- b. Gerekli olduğu ve diğer tüm başvurular başarısız olduğu zaman, askeri müdahalenin meşruiyetini açıklığa kavuşturmak,
- c. Askeri müdahale olduğunda, bunun, sadece öngörülen amaçlar için yürütülmesini, etkili olmasını, doğacak insani ve kurumsal zararları mümkün olduğu kadar azaltmak için gerekli tüm dikkatin verilmesini gözetmek,
- d. Sürdürülebilir barış yaklaşımlarını iyileştirerek, mümkünse çatışma nedenlerini ortadan kaldırmaya katkıda bulunmak²¹².

Görüleceği üzere, MDEUK'nun temel dört hedefi içerisinde, askeri bir müdahale yapıldığına bağlı olarak öncelikle bu müdahalenin yapılmasının zorunlu olup olmadığına özellikle yoğunlaşılması ve eğer yapılması gerektiği değerlendirilecek ise, zamanı ve nasıl gerçekleştirileceğinin sıkı kurallara bağlanması öngörülmüştür. Koruma sorumluluğunun yerine getirilmesi amaçlı askeri müdahale için belirlenecek prosedürler ile getirilecek kriterlerde, yukarıda yer verilen ilkelerin esas alınacağı açıktır. Müdahale için meşruiyet öncelikli olarak bildirilirken, müdahale ve koruma sorumluluğunun gerçekleştirilmesi sonrasında ilgili devlet nezdindeki olumsuzlukların ortadan kaldırılmasının da öngörülmüş olması dikkat çekicidir. MDEUK Raporu'nda, BM Antlaşması'nın 25. maddesine ve bu bağlamda Güvenlik Konseyi'nin görev ve yetkilerine atıfta bulunulması, neticede Güvenlik Konseyi'nin yetkilendirmesine dayalı bir müdahalenin öngörüldüğünü göstermektedir. Bunun ise, insan haklarına dayalı olarak Antlaşma'nın VII. Bölümü çerçevesinde bir müdahaleyi öngördüğü açıktır. Nitekim, 29. maddeye atıf ve neticede Güvenlik Konseyi'nin uygun yardımcı organlar vasıtasıyla netice alınmasının belirlenmesi, bu yaklaşımın doğal bir sonucunu yansıtmaktadır.

Özellikle 42. maddenin bildirilmesi ise, Güvenlik Konseyi'nin 39. maddeye göre uluslararası barış ve güvenliğin tehdit edildiğini, bozulduğunu veya saldırı fiilinin gerçekleştiğini belirlemesi sonrasında, barış ve güvenliğin yeniden tesisi için her türlü girişimi gerçekleştirmesi ve neticede Güvenlik Konseyi'nin kararı olmaksızın müdahalenin temelde öngörülmediğini göstermektedir. Komisyon'un Eşbaşkanı Evans'ın öngörüsüyle,

²¹² CIISE rapport, a.g.r., 2001, 11.

uluslararası toplumun koruma sorumluluğunu pratikte nasıl uygulayacağı belirleyici olacaktır²¹³. Nitekim MDEUK da, örf ve âdet kuralı niteliğinde ve koruma sorumluluğu olarak isimlendirilebilecek yeni bir kuralın bulunduğu ileri sürülemeyeceğini belirtmiş, ancak, pratikte bu yönde geniş bir uygulama olduğuna dikkat çekmiştir²¹⁴. MDEUK'nun bu yaklaşımı hakkında, “başka bir normatif çerçeve oluşturulmak istenmektedir²¹⁵” ve “oluşmakta olan bir norm olarak nitelendirilmiştir²¹⁶” değerlendirmelerinde bulunulurken, örf ve âdet hukukuna uygun bir norm için devletlerin genel olarak uyguladıkları bir normun varlığının zorunlu olduğu²¹⁷ ve bizzat Komisyon'un da henüz uluslararası hukukta bu yönde bir örf ve âdet hukuku olmadığı tespiti unutulmamalıdır. Ancak neticede MDEUK, BM Antlaşması'nın kuvvet kullanmayı yasaklayan ilkesinin mutlak olmadığını ve insani müdahaleyi gerektiren şartlar olduğu takdirde, “hedef, araçlar, haksızlıklara karşı diğer başvuru yollarının tüketilmesi, başlangıçtaki provokasyona yanıtta doğru orantılılık ve yetki veren otorite” kriterlerine göre belirlenecek meşruiyet temelinde²¹⁸, sivillerin tehlikede olmasına rağmen ilgili devletin bunu engellememesi veya bizzat bu tehlikenin faili olması halinde, askeri müdahale dahil koruma sorumluluğunun kabul edilebilir olduğunu bildirmiştir²¹⁹.

Komisyon'un, kuvvet kullanma yasağının mutlak olmadığını bildirmesi, ancak, meşruluk vurgusunda bulunması dikkat çekicidir. Kuvvet kullanma yasağının mutlak olarak kabulü halinde, Komisyon çalışmalarının varlık nedeninin ve koruma sorumluluğuna dayalı müdahalenin meşruiyetinin sağlanması için bu kadar çaba gösterilmesinin zemininin de ortadan kalkacağı dikkate alınmalıdır. Kuvvet kullanma yasağının mutlak kabul edilmemesi ile Komisyon'un varlık nedeni arasındaki bu sıkı bağın ötesinde, özellikle meşruiyetin sağlanması için getirilen kriterler ön plana çıkartılmıştır. Bu bağlamda, Rapor'un birçok yerinde vurgulanan ve haklı savaş için de yüzyıllar öncesinde getirilen kriterlerin dışında, ilgili devletin yurttaşlarına yönelik saldırıları önlememesi veya bu saldırıların faili olması şartına yapılan vurgu da önemlidir. Ancak, ilgili devletin sorumluluğu veya isteksizliği veya eksikliği olgularını kimin, nasıl belirleyeceğine

²¹³ Evans, a.g.m., 2011, 74.

²¹⁴ CIISE rapport, a.g.r., 2001, 16.

²¹⁵ Keskin, a.g.m., 2009, 75-76.

²¹⁶ Arsava, a.g.m., 2011.

²¹⁷ Pandiaraj, a.g.m., 2016, 795-815.

²¹⁸ CIISE rapport, a.g.r., 2001, 17.

²¹⁹ CIISE rapport, a.g.r., 2001, 16.

verilecek nesnel yanıtların olmaması, Rapor'un bütününe hakim olan eksiklik olarak bir kez daha karşımıza çıkmaktadır.

1.1.5.2.3. Koruma sorumluluğunun temel unsurları

Askeri müdahale dahil koruma sorumluluğunun icrası gereğini ifade eden MDEUK, koruma sorumluluğunun 3 temel unsuru barındırdığını bildirmiştir²²⁰: “Önlemek”, “tepki vermek” ve “yeniden inşa etmek” sorumluluğu.

Önceliğe sahip olmaksızın sıralanıp, saldırı veya saldırı tehdidini içeren şartların varlığı halinde uygulanması öngörülen koruma sorumluluğunun unsurları, birer aşama olarak kabul edilmemelidir. İç içe geçmiş birer sarmal sorumluluk olarak değerlendirilmelidir. Bu nedenledir ki, aşamalar olarak değil unsurlar olarak nitelendirilmiştir. Saldırının önlenmesi için yeterli sürenin olmaması halinde doğrudan tepki verme sorumluluğu aşamasına geçilebileceği gibi, önleme sorumluluğu denildiğinde ise, sadece tepki verilmesi öncesinde yapılması gerekenler düşünülmemelidir. Önleme sorumluluğunda yapılması öngörülenlerin, tepki verme veya yeniden inşa sorumluluğu sözkonusu olduğunda da uygulanmasının gündeme geleceği önemle dikkate alınmalıdır. Rapor'da önleyici askeri tedbirler alınabileceğinin ve askeri tedbir alınması tehdidinin örnek olarak ifade edilmesi, önleme sorumluluğu aşamasında da tepki verme sorumluluğunun gündeme gelebileceği bağlamında dikkat çekicidir. Önceliğe sahip olduğu genel kabul gören önleme sorumluluğunun²²¹, bu iç içe geçmiş sarmal sorumlulukların en geniş halkasını teşkil etmesi nedeniyle ki, bu sorumluluk Rapor'da çok daha fazla yer bulmuş ve BM Genel Sekreterleri de raporlarında önleme sorumluluğuna daha fazla yer ayırmıştır.

Önleme sorumluluğu

Müdahale zorunluluğunu azaltma ve nihayetinde ortadan kaldırmayı hedefleyen çatışmaların önlenmesi sorumluluğunun, öncelikle ilgili devletler, kurumlar ve topluluklara ait olmakla birlikte bu sorumlulukta uluslararası unsurun da bulunduğunu ifade eden MDEUK, sorumluluğu üstlenen iyi bir yönetim, insan haklarının korunması, sosyo ekonomik gelişimin sağlanması ve kaynakların hakkaniyetli dağılımının, önleme sorumluluğunun ülke içerisindeki ve/veya ulusal zorunlu araçları olduğunu bildirmiştir.

²²⁰ CIISE rapport, a.g.r., 2001, 18.

²²¹ Mayr-Harting, a.g.m., 2011, 78.

Ülke içi bu unsurlar ile hukuk devletinin gerçekleşmesi dahil olmak üzere, ilgili devletin ekonomik, sosyal veya kalkınmaya yönelik olarak uluslararası toplum tarafından desteklenmesi ve gerektiğinde zorlayıcı tedbirlerin uygulanması gereğine de dikkat çekmiştir²²². Bosna Hersek, Somali, Ruanda, Haiti, İran Körfezi, Kamboçya ve El Salvador müdahalelerinde 90'lı yıllarda 200 milyar dolar harcadığını ve daha etkili bir önleyici yaklaşım sergilenmiş olsa idi 130 milyar dolar daha az harcamanın gerekeceğini vurgulayan²²³ ve bu bağlamda koruma sorumluluğunun önleyici unsurunun ekonomik boyutunu da açıklığa kavuşturan MDEUK'nun, neden önleme sorumluluğunun ne denli birincil öncelikli olduğunu bildirmesi de somutlanmaktadır.

MDEUK, iki tip önleyici askeri operasyonun söz konusu olabileceğini ve bunların hangi tipte olduklarını belirleyici unsurun ise Güvenlik Konseyi kararında bildirilen yetkiler olacağını belirtmiştir. Makedonya'ya BM gücü konuşlandırılması örneğinde olduğu gibi, çatışma tehdidi olan bölgeye BM gücünün yerleştirilmesini “önleyici konuşlanma” olarak isimlendirmiş ve diğer tip askeri operasyonun ise, ilgili devlet toprakları dışına askeri güçlerin konuşlandırılması halinde gerçekleşeceğini bildirmiştir. Bir güvenlik şeridi oluşturacak şekilde ilgili devlet dışına bu güçlerin yerleştirilmesinin, komşu devlet veya devletlere çatışmanın yayılmasını engelleyeceği gibi, ihyiaç olduğunda en hızlı şekilde müdahaleye de olanak sağlayacağını öngörmüştür²²⁴.

Önleme sorumluluğunun, BM Antlaşması'nın 1. maddesinde ifade edilen “uluslararası barış ve güvenliğin korunması amacı”na ulaşılması ve VII. Bölümü'ne konu bu amacı tehdit eden barışın bozulmasının önlenmesinde uygulanacak tedbirler içinde değerlendirilmesi uygundur. Zira, Antlaşma'nın VII. Bölümü'nde ifadesini bulan barışın bozulması veya bu yönde bir tehdidin algılanması halinde, henüz bir saldırı halinin ortaya çıkması öncesinde de Güvenlik Konseyi, Antlaşma'nın 41 ve 42. maddelerine konu önlemlerin alınması öncesinde, 40. madde gereği taraflarla görüşecek ve geçici önlemlerin alınması için çağrıda bulunacaktır ve bu çağrının gereğinin yerine getirilmemesini de dikkate alacaktır. Güvenlik Konseyi tarafından ilgili taraflara yapılacak bu çağrının, ilgili devletler için bağlayıcı olduğu birlikte değerlendirildiğinde, MDEUK'nun önleme sorumluluğunun uluslararası boyutu hakkında öne çıkardığı unsurun, gerçekte Güvenlik

²²² CIISE rapport, a.g.r., 2001, 21.

²²³ CIISE rapport, a.g.r., 2001, 22.

²²⁴ CIISE rapport, a.g.r., 2001, 62.

Konseyi aracılığıyla yapılabileceği gerçekliği ortaya çıkmaktadır. Nitekim, kuvvet kullanılmasını gerektirmeyen tedbirleri bölgesel örgütler de alabilecektir.

Bu sorumluluğun Güvenlik Konseyi nezdinde öngörüldüğü gerçekliği önündeki fiili en önemli engel olarak ise, Konsey'in bağlayıcı kararlarının gereğinin yerine getirilmemesi halinde, aynı zamanda kararda yaptırımların öngörülüp öngörülmemesi ve/veya daimî üyelerin veto hakları da dahil olmak üzere Konsey'den bir karar alınıp alınamayacağı birer sorun olarak öncelikle değerlendirilmelidir. Çatışmalar ve bu çatışmalara dayalı olarak neticede barışın tehdit edilmesi veya bozulması sonucunu doğuracak müdahale şartlarının oluşmasının önlenmesinde, Güvenlik Konseyi'nin kurumsal olarak Antlaşma ile görevlendirilmesi gerçekliği, önleme sorumluluğu için başka bir kurum veya karar mercii aranmasına gerek olmadığını, Konsey'in varlık nedenlerinden en önemlisinin önleme sorumluluğu olduğunu göstermektedir.

Bir devletteki kalkınma veya ekonomik sorunların artması ve buna bağlı olarak devlet içerisinde uluslararası barışı bozacak veya tehdit edecek risklerin ortaya çıkması ile bu devletin kaynaklarının başka bir devletin zenginleşmesine katkıda bulunacağı veya bulunduğu gerçekliği birlikte değerlendirildiğinde, özünde uluslararası düzlemde kaynakların eşit dağıtılmaması sorunu da birlikte ele alınmalıdır. Kaynakların bu şekilde eşit olarak dağıtılmaması ve bir devlette ortaya çıkan ekonomik veya kalkınmada kaynak eşitsizliği sorunu, neticede diğer bir devletin bu devlet aleyhine zenginleştiği gerçekliğini ortadan kaldırmamaktadır. Hiçbir devletin bu zenginlik kaynağından vazgeçmeyeceği ve ulusal çıkarları aleyhine bir tutum veya irade sergilemeyeceği ile birlikte bu somut maddi gerçeklik birlikte değerlendirildiğinde, sorunların gerçek kaynaklarının ortadan kaldırılmasından çok, sonuçlarından hareketle uluslararası topluma yansıyacak neticelerinin önlenmesi için tedbirlerin alınmaya çalışılacağı da dikkate alınmalıdır.

Ancak, geri kalmış veya gelişmekte olan ve Üçüncü Dünya veya Güney olarak nitelendirilen bu devletler nezdindeki kaynak problemi çözülmedikçe ve bu bağlamda bu devletlerin ekonomik veya kalkınma için ayrılması gereken kaynaklar vatandaşları için değil, gelişmiş, zengin Kuzey devletleri vatandaşları için aktarılmaya devam edildikçe, gerçek bir önleme sorumluluğunun yerine getirildiğinden de bahsedilemeyecektir. Emperyalist emellerin uluslararası politikadaki hakim rolü ile Güvenlik Konseyi'ne yansıyan güç dağılımının doğurduğu sorunlar, MDEUK'nun dikkat çektiği Bosna Hersek,

Somali, Ruanda, Haiti, İran Körfezi, Kamboçya ve El Salvador müdahalelerinde yaşanan karar alma ile müdahaledeki gecikmeler ve neticede insan maliyeti de dahil olmak üzere bu ülkeler kaynaklarının seneler sürececek bir şekilde heba edilmesinde, her bir devletin kendi ulusal çıkarları temelinde hareket etmesi ve/veya harekete geçmesiyle yakından ilgilidir.

Bu bağlamda, BM Antlaşması'nın 55. maddesinde açıkça ifade edilen üye devletlerin “istikrar, refah, yaşam düzeylerinin yükseltilmesi, tam istihdam, ekonomik ve sosyal alanlarda gelişme ve ilerleme, sağlık alanındaki uluslararası sorunların çözümü, kültür ve eğitimin geliştirilmesi, herkesin insan haklarına ve temel özgürlüklerine saygı gösterilmesi” hedeflerine ulaşılmasında, BM tarafından uluslararası iş birliği gerçekleştirilmedikçe, çatışmaların müdahaleye ulaşmadan engellenmesi veya önlenmesinden bahsedilemeyecektir. Antlaşma'nın 57. maddesinde de “uzmanlık kuruluşları”na atıfta bulunulmuş ve 59. maddesine göre ihtiyaç duyulduğunda yeni ihtisas kuruluşlarının kurulabileceği öngörülmüştür. Nitekim, Genel Sekreteri Kofi Annan'ın “yoksulluğun azaltılması yolunda aşılacak her adım ve ekonomik büyüme, çatışmaların önlenmesi bağlamında bir ilerlemeyi gösteriyor” sözlerinde²²⁵ kendisini bulan gerçeklik, çatışmaların temelinde yatan gerçek nedenin “yoksulluk ve ekonomik büyümedeki adaletsizlik” olduğu maddi olgularının gerek BM gerekse de uluslararası toplum nezdinde bilinmesine rağmen reel şartlar nedeniyle çatışmaların engellenemediğini göstermektedir. Genel Sekreter'in bu tespitindeki en önemli maddi gerçeklik, yoksulluğun gerçekte bir sonuç olduğu ve uluslararası barış ve güvenliği tehdit eden çatışmaların gerçek kaynağının, uluslararası politikaya emperyalist politikaların hakim olduğu gözardı edildikçe, yoksulluğun bu çatışmaları beslemeye devam edeceğidir.

MDEUK'nun Raporu'nda koruma sorumluluğu içerisinde müdahaleye gerek kalmadan tehdidin ortadan kaldırılması için önleme sorumluluğu şeklinde bir terim olarak yer verdiği bu maddi olgular, gerçekte Güvenlik Konseyi'nin kurumsal varlık nedenine uygun olarak sorumluluğu altında bulunan önlemleri içermektedir. Antlaşma'da bildirilen mekanizmaların tam olarak işlemesi ve Güvenlik Konseyi'nin bu önlemleri zamanında alması halinde, tüm bu çatışma risk ve tehditleri için ayrıca bir otoriteye veya Güvenlik Konseyi kararı olmaksızın bir devletin salt insani koruma gerekçeleriyle harekete geçebileceğinin tartışılmasına veya kurumsallaştırılmasına da gerek kalmadan, her bir üye devlet nezdindeki insan hakları ihlallerinin engelleneceği önemle dikkate alınmalıdır.

²²⁵ CIISE rapport, a.g.r., 2001, 25.

Bu bağlamda, MDEUK'nun Raporu'nda yer verilen, BM'e üye devletlerin büyükelçileri ve istihbarat servisleri, BM barış güçleri, hükümet dışı kuruluşlar, insan hakları konusunda faaliyet gösteren ulusal veya uluslararası örgütler, dini gruplar, üniversiteler ve medya arasında iletişimin yeterli olmadığı ve/veya bunların yeterli kaynak ve yetkiye sahip olmamaları nedeniyle zamanında gerekli kararların alınamadığı gerekçesine²²⁶, katılma olanağı bulunmamaktadır. Zira, Antlaşma'nın 99. maddesine göre, "uluslararası barış ve güvenliğin korunmasını tehlikeye düşürebileceğini düşündüğü herhangi bir konuyu Güvenlik Konseyi'nin dikkatine sunma" yetkisi ile birlikte değerlendirildiğinde, Genel Sekreter'in bu konuda yetkiye sahip olduğu tartışmasızdır. Özellikle günümüzde yazılı veya görsel basının sahip olduğu etkin kontrol mekanizmalarının ötesinde, dünyanın herhangi bir bölgesinde yaşananlar hakkında bizzat bireyler tarafından aktarılan görsel materyaller birlikte değerlendirildiğinde, Güvenlik Konseyi veya Genel Sekreter'in derhal barışı tehdit edebilecek veya insanlığa karşı suç olarak nitelendirilebilecek bu gelişmelerden haberdar olduklarının kabulü zorunludur. Kaldı ki, BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği'nin varlığı da birlikte değerlendirildiğinde, kurumsal olarak BM nezdinde bir kurumsal eksiklik bulunmadığı sabittir. Ancak, kurumsal olarak varlığın, fonksiyonel olarak etkinlik sonucunu da doğurmadığı somut bir maddi olgudur.

Yukarıda dikkat çekilen Güvenlik Konseyi'nin yetkileri ile dünyadaki bu gelişmelerden derhal haberdar olma gerçekliği birlikte dikkate alındığında, tüm bu unsurlar arasında kurumsal bir iletişimin olmaması veya bunların gerekli kaynak veya yetkiye sahip olmaması nedeniyle değil, Güvenlik Konseyi nezdindeki karar alma mekanizmalarında yaşanan olumsuzluklar nedeniyle kararların anında ve derhal etkin bir şekilde alınamadığı kabul edilmelidir. Genel Sekreter'in etkin bir denetim ve kontrol mekanizması ile karar almanın ötesinde Güvenlik Konseyi'ni nesnel bilgilere dayalı olarak bilgilendirme için bir yapı oluşturmadığının kabul edilmesi halinde, bunun koruma sorumluluğu şeklinde yeni bir kurumsal yapılanmayı değil, Sekreterlik nezdinde etkin bir organizasyonu gerektirdiği gerçekliği karşımıza çıkmaktadır. Genel Sekreter'in istediği yönde Güvenlik Konseyi'nde karar alamaması halinde dünya kamuoyunu etkileme olanakları da dikkate alındığında, netice olarak, mevcut olmayan değil Antlaşma'daki tüm yetkilerin etkin olarak kullanılmamasından bahsedilebilecektir.

²²⁶ CIISE rapport, a.g.r., 2001, 23-24.

Önleme sorumluluğu kapsamında alınacak tedbirlerin temelinde “siyasi ve diplomatik, ekonomik, hukuki ve askeri” olacağına dikkat çeken ve bu tedbirlerin alınmasında BM Genel Sekreteri’nin fonksiyonunu vurgulayan MDEUK, bu her bir tedbirin kapsamlarını da detaylı olarak bildirmiştir²²⁷. Taraflarla kurulacak temaslar ve çabaların ötesinde iyi niyet temelinde gerçekleştirilecek diyalog ve arabuluculuk ile uluslararası çağrılar gibi diplomatik tedbirlerden olumlu sonuç alınamaması halinde, “siyasi yaptırımlar uygulanması, diplomatik izolasyon, bazı örgüt çalışmalarına katılımın askıya alınması, ilgili devlete mensup yetkililerin yer değiştirmelerini veya malvarlıklarını etkileyen kısıtlamalarda bulunulması” ve benzer diğer tedbirlerin alınabileceğini öngörmüştür. Ekonomik tedbirlerin olumsuz ve olumlu karakterde olabileceğini vurgulayan MDEUK, olumlu olarak nitelendirdiği tedbirlere örnek olarak “daha uygun şartlarda yeni yatırım ve finansman taahhüdünde bulunulmasını” gösterirken, “finansal ve ticari yaptırım veya IMF ve Dünya Bankası desteğinin geri çekilmesi tehdidinde bulunulmasını ve her türlü yardımın iptalini” ise olumsuz nitelikteki tedbirler olarak sıralamış ve çatışmaların önlenmesinde olumlu olarak nitelendirdiği tedbirlerin daha yapıcı olacağına dikkat çekmiştir. MDEUK’nun ekonomik tedbirler arasında IMF ve Dünya Bankası desteklerinin geri çekilmesini bildirmesi ile yukarıda dikkat çekilen ilgili devlet nezdindeki yoksulluğun oluşumunda bu küresel kurumların etkisi birlikte değerlendirildiğinde, kaynakların eşit olarak paylaşılmaması ve hakim devletlerin neden oldukları olumsuzlukların bir kez daha artmasına sebebiyet vereceği gerçeği gözden kaçırılmamalıdır.

Hukuki tedbirler olarak ise MDEUK, “arabuluculuk ve hakemlik seçenekleriyle birlikte, insan haklarına saygı gösterilip gösterilmediğini ilgili ülkede yerinde denetleyecek gözletmenlerin yerleştirilmesini” bildirmiştir²²⁸. Eski Yugoslavya, Ruanda ve Sierra Leone örneklerinde olduğu gibi “insanlığa karşı işlenen suçları incelemekle görevli özel mahkemelerin kurulmasını” da bir diğer tedbir olarak aktarmıştır. Belçika’da bir mahkemenin 2001’de Ruanda yetkilileri hakkında karar alması ile İngiltere’de Lordlar Kamarası’nın Şili eski Devlet Başkanı Augusto Pinochet hakkında verdiği 1998 tarihli kararlar kendisinin tutuklanmış olmasını ise, insan hakları alanındaki önemli yansımalar olarak ifade etmiştir²²⁹.

²²⁷ CIISE rapport, a.g.r., 2001, 26-28.

²²⁸ CIISE rapport, a.g.r., 2001, 27.

²²⁹ CIISE rapport, a.g.r., 2001, 28.

Pinochet'nin Şili'ye iadesi hakkında verilen kararlar ilgili olarak dikkat çekilmesi gereken husus ise, Lordlar Kamarası'nın bu kararının, kendisinin Şili'de işlediği iddia edilen soykırım, işkence ve terör suçları kapsamında İspanya makamlarının talebine dayalı olarak verilmiş olmasıdır. Lordlar Kamarası'nın verdiği kararın, insan hakları alanında önemli bir gelişme olduğu ifade edilmiştir²³⁰. İspanya makamlarının bu talebi, “ulusal mahkemelerin, suçlunun ya da mağdurun kendi ülkesinin uyuşuğu olduğuna veya suçun işlendiği yere bakılmaksızın, dünyanın herhangi bir yerinde işlenilen suçtan dolayı zanlı olan kişiler hakkında soruşturma ve yargılama yapma hakkının olmasını” öngören “evrensel yargı yetkisi” ilkesine dayalı olarak gerçekleşmiştir. Ancak, bu ilkenin tüm devletlerce halen kabul edilmediği dikkate alınmalıdır²³¹.

Aynı ilke doğrultusunda, Belçika mahkemesi 2000 yılında, Kongo Demokratik Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı hakkında tutuklama kararı vermiştir. Belçika ile Kongo arasında görülen davada ise, ortaya çıkan uyuşmazlıkla bağlantılı olarak 2002 tarihli kararında UAD, Kongo'nun başvurusunu kabul etmiş ve Dışişleri Bakanı'nın yargı dokunulmazlığına sahip olduğunu bildirmiştir. Divan, tutuklama kararının uluslararası hukukun ihlali olduğuna karar verirken, “sadece görevi başında olan dışişleri bakanlarının değil, aynı zamanda önceki bakanların da resmî eylemlerinden dolayı yargı dokunulmazlıklarının bulunduğunu ve önceki dışişleri bakanlarının sadece ve sadece özel eylemlerinden dolayı cezai sorumluluklarının olabileceğini hükme bağlamıştır²³².”

MDEUK, doğrudan askeri karakterli önleyici tedbirler olarak uygulanabileceklerin sınırlı olduğunu vurgulamıştır. İlgili devletin onayı ile topraklarına askeri güç konuşlandırılmasının olanak dahilinde olduğunu bildirmiş ve Makedonya'ya BM gücünün konuşlanması örneğini vermiştir. Önleyici sorumluluk bağlamında diğer tedbirlerin yeterli olmaması halinde ise, önleyici askeri tedbir olarak askeri güç kullanma tehdidinin gündeme gelebileceğini bildirmiştir²³³. Tüm bu önleyici tedbirlerin gerçekleşmesinde

²³⁰ Kaya, İ. (1999). “Pinochet davası: İnsan hakları Pinochet'ye karşı”, 130. <http://www.libertedownload.com/LD/arsiv/16/11-ibrahim-kaya-pinochet-davasi.pdf> (ET: 05.10.2017) Pinochet, Mart 2000'de İngiltere tarafından Şili'ye iade edilmiş, Şili mahkemesi Pinochet'nin akıl sağlığının yerinde olmadığı gerekçesiyle hakkındaki suçlamaları düşürmüş ve Pinochet 2006 yılında ölmüştür.

²³¹ Trial International. “What is universal jurisdiction”, <https://trialinternational.org/topics-post/universal-jurisdiction/> (ET: 05.10.2017)

²³² Aksar, Y. (2003). “Uluslararası Adalet Divanı'nın Belçika tutuklama kararı davası (Belgian arrest warrant case) (14 Şubat 2002) ve uluslararası ceza hukuku”, 133. <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/38/280/2535.pdf> (ET: 05.10.2017)

²³³ CIISE rapport, a.g.r., 2001, 28.

koordinasyonun merkezinde BM'in olacağı vurgusu²³⁴, MDEUK'nun Raporu'na yansıyan koruma sorumluluğunda merkezi otoritenin BM olacağı genel yaklaşımına da uygundur.

Önleme sorumluluğu ile harekete geçme arasında karar vericilerin verecekleri kararlarının beklenmesi aşamasında vurgulanması gereken husus, en az müdahale kadar bekleme aşamasının da kendi içerisinde büyük riskler ve sorumlulukları barındırmasıdır²³⁵. Neticede önleyici tedbirlerden bir sonuç alınamaması ertesinde ise, tepki vermek sorumluluğu aşamasına geçilecektir.

Önleme sorumluluğu aşaması ve bu aşamada yapılanlar, aynı zamanda harekete geçme ve neticede askeri müdahalede bulunulmasının meşru kılınmasının zeminini de hazırlamaktadır. Müdahaleye konu gelişmelerin uluslararası barış ve güvenlik için bir tehdit ve uluslararası kriz ve daha önemlisi “insani kriz” olarak nitelendirilebilmesi için, bu aşamada müdahaleye konu devletteki gelişmelerin özellikle medya aracılığıyla uluslararası kamuoyuna ulaştırılması, gündemden düşürülmemesi, güvenilir aktörler aracılığıyla müdahale olmaksızın sivil halka yönelik şiddetin son bulmayacağı hakkında genel bir kanı ve uzlaşmanın sağlanması, müdahalenin meşruluğu ve uluslararası hukuka uygunluğu için konunun Güvenlik Konseyi'ne getirilmesi ve özellikle daimî üyeler nezdinde desteğin alınması, harekete geçme anının belirlenmesi, önleme sorumluluğunda gözlenen gelişmeler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tepki vermek sorumluluğu

Koruma sorumluluğunun kendi yaklaşımı içerisinde, önleyici tedbirlerden bir sonuç alınamaması ve ilgili devletin tehdidi ortadan kaldırmakta isteksiz veya yetersiz kalması halinde, sırasıyla siyasi, ekonomik, hukuki tedbirlerin alınması ve neticede ilgili devletin onayıyla askeri güç konuşlandırılması veya askeri güç kullanılacağı tehdidini içeren askeri tedbirlerin ve nihayet askeri müdahalenin uygulanması gündeme gelecektir. Askeri müdahale için yüksek bir eşiğin aşılması gereğini ve diğer tedbirlerden sonuç alınamaması ertesinde “şartlar gerçekten çok ciddi olmadıkça hiçbir askeri müdahalenin savunulabilir olamayacağını” vurgulayan MDEUK, siyasi, ekonomik ve askeri yaptırımlarla ilgili devlet veya yöneticileri nezdinde olumlu bir sonuç alınamaması sonucu değerlendirilecek askeri

²³⁴ CIISE rapport, a.g.r., 2001, 30.

²³⁵ Elaiba, a.g.e., 2012, 11.

müdahale için, “prensipte savunulabilirlik ve pratikte gerçekleştirilebilirlik ve uygulanabilirlik” kriterlerini bildirmiştir²³⁶.

Koruma sorumluluğunun ilgili devletin yetersizliği veya tehdidin kaynağı olması halinde gündeme gelmesi ve bu yetersizlik veya tehdidin kaynağı olmada, bu devletin yöneticilerinin kötü yönetimleri önemli bir gerçeklik olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak, askeri tedbirlerin veya askeri müdahalenin doğrudan sonuçlarının ötesinde, gerek diplomatik veya siyasi gerekse de özellikle ekonomik yaptırımların ilk önce bu devlet vatandaşlarına zarar vermesi ve çok kez devlet yöneticileri üzerinde doğrudan bir etkisinin bulunmaması ve bu yöneticilerin değişiminin gerçekleşmemesi, neticede ciddi bir handikap olarak kabul edilmelidir. Zira, önleyici sorumluluk kapsamında alınan tedbirler, bu devlet vatandaşlarına çok daha fazla zarar vermektedir. İster BM nezdinde Güvenlik Konseyi kararı ile isterse tek taraflı eylemlerle diğer devlet veya devletler blokunun bu tedbirleri uyguladığı varsayılsa dahi, bu yaptırımlardan öncelikle etkilenecek olanlar sivil halk olacaktır.

Nitekim, bu gerçekliğin farkında olan MDEUK da, sivil masum halk üzerinde değil karar vericiler üzerinde sonuç alıcı tedbirlerin uygulanabilmesi için, iyi bir gözetim sonucu alınacak neticelere dayalı olarak askeri, ekonomik ve siyasi, diplomatik yaptırımlara örnekler vermiştir²³⁷. Yaptırımlar kapsamında askeri malzemelerin veya yedek parçalarının satışını engelleyen silah ambargosu uygulanması ve askeri iş birliği ile eğitim programlarının kesilmesi ilk planda öne çıkmaktadır. Ancak, Rapor’da bu konuda dikkat çeken unsur, askeri yaptırımlar için ilgili otorite olarak ilk önce Güvenlik Konseyi’nin ifade edilmiş olmasıdır. Bu ifade, Rapor’da da irdelenen meşru otorite olarak BM ve Güvenlik Konseyi’nin kabul edilmesinin doğal bir sonucudur.

Ekonomik yaptırımlar olarak ilk ifade edilen husus, ilgili ülke ile devletin yöneticilerinin ve bu ülkede yaptırımlarla hedef alınan terör örgütü veya asi yapılanmaların yabancı ülkelerdeki malvarlıkları üzerinde uygulanabilecek finansal tedbirlerdir²³⁸. Bu tedbirlerin bireylere yönelik olması halinin, ilgili devlet yöneticilerinin yakın çevresinde bulunan aile mensuplarını kapsayacağına dikkat çekilmiştir. Çatışmaların devamı için finansal kaynak yaratmanın ötesinde bizzat çatışmaların da kaynağını oluşturduğu değerlendirilen petrol,

²³⁶ CIISE rapport, a.g.r., 2001, 33.

²³⁷ CIISE rapport, a.g.r., 2001, 34-35.

²³⁸ CIISE rapport, a.g.r., 2001, 34.

mücevher ve değerli madenler, uyuşturucu gibi ilgili devletin ekonomik kaynaklarına ulaşma yönelik kısıtlamalar da ekonomik yaptırımlar arasında belirtilmiştir. İlgili devletten veya devlete yönelik hava trafiği ve ulaşımının kesilmesi de tedbirler arasında aktarılmıştır. Siyasi ve diplomatik yaptırımlar arasında ise, diplomatların sınırdışı edilmesi dahil diplomatik temsilciliklerin sınırlandırılması, ilgili devletin yöneticileri veya vatandaşları ile bunların aile bireylerine yönelik seyahat sınırlaması getirilmesi, yurt dışındaki bölgesel veya uluslararası örgüt toplantılarına katılımın askıya alınması, ilgili devletin bir örgüte katılım isteğinin reddedilmesi sayılmıştır.

MDEUK tarafından bildirilen ve askeri müdahaleye ulaşmadan uluslararası barış ve güvenliğin sağlanmasına katkıda bulunacağı değerlendirilen siyasi, diplomatik, ekonomik ve askeri yaptırımlardan olumlu bir sonuç alınabilmesinin ortak şartı, takdir edileceği üzere tüm uluslararası topluluğun ortak hareketidir. Bu yönde bir ortak hareket sağlanabilmesi için uluslararası tek otorite olan BM nezdinde Güvenlik Konseyi'nden oybirliğiyle bir karar alınması gereği veya veto yetkisine sahip daimî üyelerin bu konuda en azından çekimser kalma zorunluluğunun ötesinde, yaptırım kararlarının alınması sonrasında da fiilen uygulamada bu kararlara uygun olarak hareket edilmesi zorunludur. Daimî bir üyenin veto yetkisini kullanması sonucu Güvenlik Konseyi'nden bir karar alınamaması veya etkin ve sonuç alıcı yaptırımlarda mutabık kalınamamasının dışında, ilgili devlet nezdinde uygulanacak diplomatik, siyasi, ekonomik ve askeri yaptırımların fiilen uygulanmasında iyi niyetli olarak hareket edilmemesi halinde, istenmeyen sonuçların ortaya çıkacağı tartışmasızdır. Bu istenmeyen sonuçların ise, karar alınması veya kararın alınamamasına göre farklı sonuçlarıyla karşılaşılabilir.

Uluslararası toplum nezdinde bir karar alınması gereği yoğun olarak tartışılmasına rağmen, daimî bir üyenin veto yetkisini kullanması sonucu Güvenlik Konseyi'nden bir karar alınamaması halinde, ilgili devlet yöneticileri için artık önlerinde bir engel kalmadığı ve istedikleri şekilde hareket edilmesi gibi bir algı ortaya çıkacaktır ki, bunun, öncesinde yaşanan yoğun tartışmalardan daha kötü bir sonuç doğuracağı tartışmasızdır. Uluslararası barış ve güvenliği tehdit edecek diğer çatışma riskleri için kötü örnek olma ve neticede daha büyük uluslararası güvenlik riski doğurma maddi olgusu da, bu sonucun ikincil olumsuz sonucu olarak dikkate alınmalıdır.

İster bu çatışma veya çatışma riskinin Güvenlik Konseyi'nde görüşülmesinde müzakere için aranan gerekli çoğunluğa ulaşılamaması veya isterse daimî bir üyenin veto yetkisini kullanması sonucu karar alınamamasının ötesinde, konunun Güvenlik Konseyi gündemine alınıp gerekli yaptırım kararlarının alınamaması halinde karşılaşılabilecek diğer bir sonuç ise, Güvenlik Konseyi nezdinde yapılacak tartışmalar neticesinde ilgili devlette yaşanan gelişmelerin olumlanması algısına yol açılmış olmasıdır. Zira, uluslararası barış ve güvenliği tehdit ettiği gerekçesiyle bir devlette yaşananların Güvenlik Konseyi gündemine gelmesi sonrasında, başta daimî üyeler olmak üzere eğer Güvenlik Konseyi'nin bir kısım üyelerinin, bu devlette yaşananların yaptırımlar uygulanması için gerekli şartlara haiz olmadığını ve neticede Antlaşma'nın 41 ve 42. maddelerinin uygulanmasının gerekli olmadığını bildirmesi halinde, bu bildirimlere dayalı kayıtlar ve beyanlar, öncesinde yaşananlar da dahil olmak üzere daha sonra ilgili devlet nezdinde yaşanacak olumsuzlukları olumlayacaktır. Güvenlik Konseyi nezdinde ilgili devlete yönelik yaptırımlar uygulanması yönünde bir karar alınmasına rağmen, bu yaptırımların gereği gibi uygulanmaması, uygulamanın denetlenmemesi ve denetimler sonucu tespit edilen aykırı uygulamaların yaptırıma tabi kılınmaması halinde ise, BM'in varlık nedenine aykırı olarak etkinliği ortadan kalkacak ve yaptırımlara rağmen uluslararası barış ve güvenlik için tehdit devam edecektir.

Tüm bu ilk anda tespit edilebilecek olumsuzluklar, BM ve neticede Güvenlik Konseyi tarafından alınan tüm kararlar için geçerli olmakla birlikte, koruma sorumluluğu bağlamında önemle dikkate alınması gereken husus, salt askeri müdahalenin uluslararası toplum nezdinde meşru kılınması için de yaptırımların bir kısım devletler tarafından tam olarak yerine getirilmeyebileceği ve "yaptırımların kasıtlı olarak delinebileceği" riskidir. Bunda, her bir devletin risk ve ulusal güvenlik algılaması ile çıkarlarındaki farklılık etkili olacaktır. Başta ekonomik olanlar olmak üzere, bir kısım yaptırımlar bazı devletler için ekonomik fırsata dönüşebilecektir. İlgili devletteki çatışmanın yoğunlaşması ve neticede istekli devlet veya devletler blokunun Güvenlik Konseyi kararıyla bu devlete askeri müdahalesinin sağlanması için de, yaptırımların kasıtlı olarak etkin bir şekilde uygulanmayabileceği unutulmamalıdır.

Yeniden inşa sorumluluğu

Önleme sorumluluğunun yetersiz kalması ve askeri müdahalenin gerçekleşmesi ertesinde, koruma sorumluluğunun önemli bir unsurunu teşkil eden “yeniden inşa sorumluluğu” da müdahale öncesinde planlanacaktır. Komisyon, yeniden inşa sorumluluğunu, müdahaleden sonra öngörülen stratejide yer alan yükümlülükler olarak değerlendirmiştir.

Yeniden inşa sorumluluğu ile “sürekli bir barış ve gelişme ile iyi yönetimin ilgili devlette gerçekleşmesi ve çatışma kaynaklarının ortadan kaldırılmasının” hedeflenmesini ve yerel makamlarla iş birliği içerisinde “güvenlik ve kamu düzeninin yeniden inşasının sağlanmasını” ve neticede iktidar ve sorumluluğun aşamalı olarak yerel otoritelere devredilmesini öngören MDEUK, Genel Sekreter’in 1998 tarihli “Afrika’da çatışmaların nedenleri ve sürdürülebilir bir barış ve kalkınmanın geliştirilmesi” başlıklı Raporu’ndan da alıntılara yer vermiş ve Genel Sekreter’in “müdahale sonrası açık ve etkili bir stratejiyi” öngördüğünü belirtmiştir²³⁹. Genel Sekreter bu Raporu’nda, çatışmaların yeniden ortaya çıkmaması için, uzlaşma, insan haklarına saygı gösterilmesi, siyasi rejimin temsiliyeti, ulusal birlik, göçmenlerin ve yerlerinden edilenlerin hızlı, güvenlik içerisinde ve düzenli olarak geri dönmeleri ile yerleşmelerinin sağlanması, özellikle üretime yönelik şirketlerde eski savaşanların istihdamı, dolaşımdaki küçük kalibreli silahların azaltılması, yeniden inşa ve ekonominin canlanması için ulusal ve uluslararası kaynakların harekete geçirilmesinin öncelikleri olduğunu bildirmiştir²⁴⁰.

MDEUK, müdahale sonrası yeniden inşa sorumluluğu için 3 alanda etkili olunması gerektiğini ifade etmiş ve Raporun devamında bunların açılımlarına yer vermiştir: Güvenlik, adalet ve ekonomik gelişme²⁴¹.

Güvenlik bağlamında yeniden inşa sorumluluğu, etnik veya benzeri bir ayrımcılığa tabi kılınmaksızın, ilgili devlette bulunan tüm halkın her bireyinin hayat ve malvarlıklarına güvenlik ve korumanın ulaştırılmasını kapsamalı ve hedeflemelidir. Bunda dikkate alınacak en önemli unsur, müdahale sonrası ilgili devlette bir etnik gruba yönelik katliam veya benzeri saldırıların olma riskinin çok yüksek olmasından kaynaklanmaktadır.

²³⁹ CIISE rapport, a.g.r., 2001, 43-44.

²⁴⁰ BM Genel Sekreterliği A/72/269 (01.08.2017). “Les causes des conflits et la promotion d’une paix et d’un développement durables en Afrique”, <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/N1724042.pdf> (ET: 10.05.2018)

²⁴¹ CIISE rapport, a.g.r., 2001, 44-47.

Müdahale öncesinde yaşananlarla bağlantılı olarak, bir etnik veya siyasi grubun tüm yaşananlardan sorumlu tutulması olasılığı yüksektir. Yaşanan olumsuzlukların gerçekleşmesinde doğrudan bireysel sorumluluğu olmamakla birlikte, salt bu etnik veya siyasi grubun üyesi olduğu ve/veya bu şekilde algılandığından dolayı, müdahale sonrasında bazı bireyler veya gruplar daha fazla güvenlik riskiyle karşı karşıya kalabilirler. Müdahale sonrası yeniden inşa sorumluluğu bağlamında, işte özellikle bu etnik veya siyasi grup üyesi olanlar veya oldukları kabul edilenlere yönelik saldırıların veya saldırı tehditlerinin kontrol altına alınması, bir taraftan müdahale sonrası ilgili ülkede yeni çatışmaların veya çatışma risklerinin ortadan kaldırılmasını sağlayacağı gibi, müdahale ertesinde ilgili devlette yeni çatışma kaynaklarının doğmasını da engelleyecek olması bağlamında önemlidir.

Ancak, takdir edileceği üzere, ilgili devlet nezdinde bu çatışmaların veya çatışma kaynaklarının tamamen ortadan kaldırılmasında, ilgili devlet nezdindeki yönetimlerin yaklaşımları da belirleyici rol oynayacaktır. Müdahale sonrasındaki kısa olarak nitelendirilebilecek bir süre içerisinde, çok eski tarihlere uzanan ve bu devletin halkını oluşturan etnik veya siyasal bileşenler arasındaki husumet veya düşmanlıkların ortadan kaldırılabileceğini düşünebilmek, gerçeklikten uzak ve çok fazla iyi niyetli bir yaklaşım olacaktır. Bu bağlamda ilgili devletin onay ve rızası alınarak, yaşanmış çatışma bölgelerine veya yeni çatışma riski olan bölgelere, BM Güvenlik Konseyi veya bölgesel örgütlerin kararlarıyla “barış gücü” yerleştirilmesinin sağlanması, bir çözüm olarak ileri sürülebilecek olmakla birlikte, “güvenlik, adalet ve ekonomik gelişme” alanlarında tüm bireylere ulaşan tam bir kalkınma sağlanmadıkça, uluslararası barış gücünün varlığına rağmen ve/veya gücün çekilmesinin hemen ertesinde aynı çatışma alanlarının yeniden ortaya çıkacağı beklenmelidir.

Güvenlikle ilgili olarak, müdahale öncesi çatışmanın tarafı olan yerel güçlerin silahlardan arındırılması ve “topluma kazandırılması”, çatışma sonrası dönemlerde sık rastlanan güvenlik problemleri arasında yer almaktadır. MDEUK, müdahale güçlerinin çekilmesi sonrasında devletin devamlılığının, ulusal uzlaşma ile birliğin ve kamu düzeninin sağlanması için, eski güçleri de kapsayan ulusal bir ordu kurulmasında yaşanacak güçlüklerden ve müdahale güçlerinin müdahale edilen devlet nezdinde polis olarak görevlendirilmelerinden doğan sıkıntılardan da bahsetmektedir²⁴².

²⁴² CIISE rapport, a.g.r., 2001, 45.

Gerek güvenlik gerekse de adaletin ilgili ülkede yeniden tesisinde belirleyici olan unsur, devletin bürokratik aygıtının yeniden fonksiyonel bir işlerlik kazanmasıdır. Çağdaş kriterlere uygun olarak devletin yeniden yapılanması ve kurumların halka hizmet vermesi sağlanmadıkça, güvenlik veya adaletten bahsedilemeyecek ve neticede kötü bir sarmal ile eski çatışmalı döneme geçiş riskini her zaman kendi içerisinde barındıracaktır. Güvenlik ve adalet sağlansa dahi, müdahale sonrası yeniden inşa sorumluluğunun diğer bir unsurunu teşkil eden “ekonomik gelişme” sağlanmadıkça, süreklilik arz eden ve çatışma kaynaklarının tamamen ortadan kaldırılması sonucunu doğuran bir devletten de bahsedilemeyecektir.

Güvenlik, adalet ve ekonomik gelişme alanlarında yapılabileceklerle ilgili olarak bildirilmesi gereken diğer bir husus, bu her üç alanın da içiçe geçen alanlar olduklarıdır. Başka bir anlatımla, bu alanlardan birisinde oluşacak bir eksiklik veya yanlış uygulama, diğerlerinin de gerçekleşmesinde önemli problemlere yol açacaktır. Ancak, MDEUK’nun, koruma sorumluluğunun bir parçası olarak bildirdiği yeniden inşa sorumluluğu ve bu sorumluluğun alanları olarak ifade edilen güvenlik, adalet ve ekonomik gelişme, gerçekte çatışmaların önlenmesi veya ortadan kaldırılmasına yönelik uluslararası tüm operasyonlarda uygulanması gereken ilkeleri barındırmaktadır. Sadece insani koruma amaçlı müdahaleler için değil, BM Barışı Destekleme ve Koruma Operasyonları dahil olmak üzere, tüm operasyonlarda uygulanması gereken ilkeler sözkonusudur.

Müdahalede bulunulan ilgili devletin yönetimi ve bu devlette hukuk devleti ilkelerinin geçerli kılınması için, BM tarafından Genel Sekreter’in özel bir temsilcisinin atanabileceğini ve seçimlerin yapılmasına ve yabancı güçlerin çekilmesine kadar, bu temsilciye tüm güçlerin devredilebileceği öngörülmüştür²⁴³. İlgili devlete askeri müdahalede bulunan devletlerin, müdahale süresince BM Antlaşması’nın VII. Bölümü’ne uygun hareket etmeleri gerektiğine dikkat çeken MDEUK’nun²⁴⁴, özellikle Antlaşma’nın 76. maddesinden bahsetmesi ise anlamlıdır. Zira, Antlaşma’nın 76. maddesi, BM kontrolünde “vesayet rejimleri” kurulmasına ilişkindir ve insani koruma amaçlı koruma sorumluluğunun gerçekleştirilmesi sonrasında, ilgili devlette vesayet rejimi kurulması ve/veya bu devletin güçlü bir devlet veya devletler grubunun vesayeti altına sokulması, yeni problemlerin doğmasının ötesinde emperyalist amaçlarla askeri müdahalenin

²⁴³ CIISE rapport, a.g.r., 2001, 69-70.

²⁴⁴ CIISE rapport, a.g.r., 2001, 47-48.

önlenmesine yönelik Rapor'da yer bulan açıklamalarla da çelişki teşkil etmektedir. İlgili devletin onayının alınıp alınmayacağı dışında, halkın bu vesayet rejimini onaylayıp onaylamayacağı veya vesayetin çerçevesinde karşılaşılabilecek problemler birlikte değerlendirildiğinde, Antlaşma'nın 76. maddesine atıf önemlidir.

Her ne kadar bizzat MDEUK da vesayetin gündeme gelmesi halinde buna ciddi tepkiler doğacağından bahsetmiş olmakla birlikte, BM Genel Sekreteri Kofi Annan'ın uluslararası topluma çağrısı ertesinde koruma sorumluluğu kavramının içeriğinin belirlenmesi için oluşturulan bir komisyon tarafından Antlaşma'nın 75 ve devamı maddelerine atıfta bulunulması, bizzat Rapor'da da bildirildiği üzere ilgili devlet nezdinde ulusal yetkiye müdahale edilmesinin diğer bir şeklini oluşturacaktır. Bu bağlamda, sivil bir toplumun oluşturulması veya alt yapının yeniden inşası hedefleri ise, vesayetin önerilmesi sonucu doğacak riskleri ortadan kaldırmayacaktır.

Yeniden inşa sorumluluğunda MDEUK'nun ele aldığı diğer bir konu ise, ilgili devlete yapılan müdahale sonrası bu devlet topraklarında kalınacak süre ve süreyle bağlantılı ortaya çıkacak problemlerdir. İlgili devlet topraklarında kalınacak sürenin olumlu ve olumsuz sonuçları olabileceğine dikkat çeken MDEUK, “de jure değil de facto” olarak devletin egemenliğinin ortadan kalkacağını ve bağımlılık ile bozulmalara yol açabileceğini, buna karşılık yerel otoritelere yetki ve sorumlulukların devrinde hassas olunması halinde yeni kolonyal emperyalist algıların doğmasının engelleneceğini bildirmiştir²⁴⁵. Bu bağlamda “sorumluluğun yeniden inşası” kavramına yer veren MDEUK, ilgili devletin yerel yetkililerinin “kendi kaderlerinin sorumluluğunu üstlenmelerini” hedef olarak bildirmiştir²⁴⁶.

MDEUK, askeri müdahale sonrasında koruma bağlamında 5 görevin ön plana çıktığını bildirmiş ve bunları “azınlıkların korunması, kamu gücünün yeniden tesisi, çatışmalara katılanların silahsızlandırılması ile yeniden topluma kazandırılması, bölgenin mayınlardan temizlenmesi ve savaş suçlularının yakalanması” olarak sıralamıştır²⁴⁷. Azınlıkların korunması, diğer bir etnik grup veya grupların daha fazla oldukları bir bölgede azınlıkta olan etnik grubun korunması dışında, yerlerinden edilenlerin evlerine dönmelerini de kapsamaktadır.

²⁴⁵ CIISE rapport, a.g.r., 2001, 48-50.

²⁴⁶ CIISE rapport, a.g.r., 2001, 50.

²⁴⁷ CIISE rapport, a.g.r., 2001, 70-72.

Kamu gücünün yeniden tesisinde, güvenlik güçlerinin yeniden kurulması kadar, adalet mekanizmasının işlerliğinin sağlanması da önem arz etmektedir. Büyük bir çoğunluğu çatışmalarda öldürülmüş veya çatışmalar nedeniyle ülkeden ayrılmış olabilecekleri için, ayrıca adalet mekanizmasında görev alan yargıç veya savcılarının yeniden görevlendirilmesi de, bu kapsamda ele alınmalıdır. MDEUK bu bağlamda, BM askeri operasyonlarında polis gücünün kullanılmasını, askerlerin kullanılması kadar önemli bulmaktadır. Uzun vadede barış ve istikrar ile ekonomik ve sosyal gelişimin gerçekleşmesinde, çatışmalara katılan silahlı güçlerin topluma yeniden kazandırılması, bunların silahsızlandırılmasından çok daha büyük bir önem arz etmektedir. Bölgenin mayınlardan temizlenmesi, sadece olası sivil kayıpların önlenmesi için değil, aynı zamanda ekonomik ve sosyal gelişimin sürekli olması için de önemli bir unsurdur. Savaş suçlularının yakalanması hem askeri müdahale hem de müdahale sonrası ilgili devlet nezdindeki istikrar için, müdahalede bulunan askeri ve polis güçleri için önemli bir görev olarak karşımıza çıkmaktadır. Müdahale aşamasında bu suçlulara yönelik yapılabilecek operasyonların, yerel halk nezdinde tepkilere yol açabileceği ve bu nedenle çoğu kez bu tür operasyonların gerçekleştirilmesinden uzak durulduğu dikkate alınmalıdır.

Görüleceği üzere, yeniden inşa sorumluluğu, gerçekte ilgili devletin ekonomik gelişmişliği veya kalkınması için gereken kaynaklara sahip olup olmadığı ve bu kaynakların kendi halkı için kullanılmasında ne derece bağımsız olduğuyla doğrudan bağlantılıdır. Ancak, bu devlet gerekli kaynaklara sahip olsa dahi, ülke içi kaynakların yöneticileri aracılığıyla diğer devletler tarafından sömürülmesi sonucu iç çatışmaların ortaya çıktığı veya bu sömürü için çatışmaların ortaya çıkartıldığı dikkate alındığında, salt bir askeri müdahale sonucu BM kontrolünde ve karar alma mekanizmasında askeri müdahalenin gerçekleştirilmesi ve devletin yeniden inşası, aynı ülke içi kaynakların nasıl dağıtıldığının belirlenmesiyle doğru orantılıdır. Kaynakların dağıtılmasında ülke içi seçkinler veya diğer devletler yararına eski sömürünün devam etmesi sonucunu doğuracak şekilde kararlar alınması ve bu kararlar doğrultusunda oluşturulacak yeni düzenin sonuçları, eskisinden daha ağır çatışma risklerini ve neticede uluslararası barış ve güvenliğin tehdit altına alınması sonucunu doğuracaktır.

1.1.5.2.4. Koruma sorumluluğunda askeri müdahale

BM Örgütü'nün tüm üyelerinin “egemen, bağımsız, sorumlu ve aynı zamanda karşılıklı bağımlı devletlerden oluşan bir düzenin kurulmasında çıkarları olduğunu” ve Hipokrat'ın

“her türlü kötülükten sakınacağım” deyişinin uluslararası ilişkilerdeki karşılığı olarak bildirdiği temel prensibin “müdahale etmeme” olduğunu vurgulayan MDEUK, ancak istisnai ve olağanüstü hallerde askeri müdahalenin savunulur olduğunu öngörmüştür²⁴⁸.

Sivil halkın büyük ölçekte “katliam, soykırım ve etnik temizlik” riski ile karşı karşıya kalması ve bu risklerin “uluslararası düzenin istikrarını tehdit etmesi” halinde, uluslararası toplum askeri müdahaleyi değerlendirebilecektir. MDEUK, insani koruma amaçlı meşru bir askeri müdahale için altı kriter saymıştır²⁴⁹ ve bu kriterler gerçekte Rapor’un başlangıç kısmında bulunan tablo içerisinde de sıralanmıştır: “Uygun otorite, haklı neden, iyi niyet, son çare veya başvuru olma, araçlarda doğru orantılılık, haklı yaklaşımlar.” Yukarıda her bir kriter Rapor’un sıralamasına uygun olarak incelenmiş olmakla birlikte, MDEUK’nun da en önemlisi olduğunu ifade ettiği, uluslararası hukukta “insani koruma amaçlı meşru bir askeri müdahale için uygun otorite” kriteri dışında kalan diğer kriterlerin tamamının, “özel” yani “değerlendirene göre değişen soyut ve değişken” kriterler olduğu önemle dikkate alınmalıdır. Bu bağlamda, koruma sorumluluğunun diğer bir unsurunu oluşturan “yeniden inşa sorumluluğunun” da “uygun otorite” iradesine tabi olduğu gerçekliği dikkate alınmalıdır.

MDEUK, askeri müdahalenin başarılı olması için iyi bir planlama yapılması ve planlamada şu hususların dikkate alınması gerektiğini bildirmiştir²⁵⁰: “Uyumlu siyasi bir koalisyon kurmak, görevin hedefleri üzerinde uzlaşmak, kesin hatlarıyla görevi belirlemek, operasyonlar için ortak bir plan yapmak, gerekli kaynakları biraraya getirmek.” Tüm bu planlamanın, askeri müdahaleye katılanların kabul ettikleri üstün bir otorite tarafından yapılmaması ve/veya tüm katılımcıların planlamanın her bir unsuru hakkında ortak bir oydaşmaya ulaşmamaları halinde, askeri müdahalenin başarılı olabileceğini öngörme olanağı bulunmamaktadır.

Nitekim, devletlerden oluşacağı için siyasi karakteri de ağır basacak şekilde askeri müdahalenin bir koalisyon tarafından gerçekleştirilmesi halinde, gerek hazırlık gerekse de uygulama aşamasında devletlerin çıkarlarına bağlı olarak, tepki vermede meydana gelebilecek olumsuzluklar koalisyonun zayıf taraflarını oluştururken, birden fazla devletin koalisyona dahil olması ise, müdahalenin meşruiyeti ve etkinliğinde olumlu tarafını teşkil

²⁴⁸ CIISE rapport, a.g.r., 2001, 35.

²⁴⁹ CIISE rapport, a.g.r., 2001, 36.

²⁵⁰ CIISE rapport, a.g.r., 2001, 62.

edecektir²⁵¹. Koalisyonu teşkil eden devletlerin hedeflerinde ortak bir oydaşmaya ulaşılması ise, zor ve uzun bir süreci gerektirecektir ve başlangıçta öngörülen hedeflere çoğu kez ulaşamayacağı da başlangıçtan itibaren kabul edilmelidir ve belirsizlik faktörü önemle dikkate alınmalıdır²⁵².

Koruma sorumluluğuna uygun bir sonuç alınana kadar askeri müdahalenin desteklenmesi konusunda ilgili devletlerin siyasi iradelerinin mevcudiyeti için, her türlü belirsizlik ve muğlaklıktan uzak bir görevlendirmenin yapılması ve uygun kaynakların belirlenmesi zorunlu olduğu gibi, “görev ve hedeflerini açıkça belirlemeyi, en kısa sürede başarıya odaklanmış bir operasyon konseptini önermeyi, operasyonun birincil amacının saldırıya uğrayan insanları korumayı” hedefleyen askeri komuta gücü için de, bu belirsizlikten uzak görevlendirme büyük bir önem arz edecektir²⁵³. Koalisyon içerisinde yer alan devletlerin diğer bir yükümlülükleri ise, askeri operasyon için gerekli kaynakların sağlanmasıdır ve kaynak yoksunluğu halinde, koruma sorumluluğuna ilişkin tüm hedeflere ulaşılmadan operasyona son verilmesi ile karşılaşılması olasıdır²⁵⁴. Koruma sorumluluğu bağlamında askeri bir müdahale halinde dikkate alınması gereken diğer bir husus ise, müdahale eden devlet ve/veya devletlere mensup askeri güçler ile yerel sivil makamlar ve uluslararası örgütler arasında gerçekleştirilmesi zorunlu iş birliğidir²⁵⁵.

Koruma sorumluluğu çerçevesinde askeri müdahale halinde, önemle belirlenmesi gereken diğer konu ise, “Angajman Kuralları”dır. Genel olarak, meşru müdafa ile sınırlı güç kullanımının öngörüldüğü barış gücü operasyonlarının aksine, bu halde angajman kurallarının çok iyi bir şekilde belirlenmesi zorunludur. Uluslararası hukuka uygunluk ve doğru orantılılık bu konuda belirleyici olurken, müdahale için ilgili devlet topraklarında işlenen suçlarla ilgili olarak, müdahale eden ilgili devlet dışında başka bir yaptırım merci bulunmadığı önemle dikkate alınmalıdır²⁵⁶.

Koruma sorumluluğu bağlamında ortaya çıkan diğer bir güçlük ise, en kısa sürede askeri operasyondan başarılı bir sonuç alınması için gerekli olan, “sürpriz faktörü” ile askeri terminolojide “sıklet merkezi” olarak ifade edilen “hedef üzerinde tüm güçlerin

²⁵¹ CIISE rapport, a.g.r., 2001, 63-64.

²⁵² CIISE rapport, a.g.r., 2001, 64.

²⁵³ CIISE rapport, a.g.r., 2001, 64-65.

²⁵⁴ CIISE rapport, a.g.r., 2001, 65.

²⁵⁵ CIISE rapport, a.g.r., 2001, 66.

²⁵⁶ CIISE rapport, a.g.r., 2001, 67.

yoğunlaştırılması ve ezici bir şekilde uygulanması” prensiplerinin, bu tip bir askeri güç kullanımında uygulanamamasıdır. Zira, gizlilik ve sürpriz faktörleri geçerli olmayacağı gibi, modern silahların ilgili devlet nezdinde kullanılması da çoğu kez mümkün olmayacaktır. Bu risklerin ötesinde, bizzat müdahale eden askeri güçlerin uğrayabileceği kayıplar da diğer bir risk faktörünü oluşturmaktadır. MDEUK, bu olumsuzlukların önüne geçilmesi için, iyi bir planlama yapılmasını öngörmektedir²⁵⁷.

MDEUK’na göre, askeri operasyonun icrası sırasında özellikle sivillere yönelik gerçekleşebilecek olumsuz sonuçların medya aracılığıyla yayılması ve müdahale eden devletlerin vatandaşlarının bu olumsuzlukların sonuçlarından haberdar olmalarının önüne geçilmesi ve/veya tepkilerin kontrol altına alınması önemlidir. Bu bağlamda, kamuoyunun desteğinin sağlanması ve bu bağlamda koalisyonun devamı için, koruma sorumluluğu kapsamında müdahale operasyonu planlamasına medya ile ilişkiler de dahil edilmelidir²⁵⁸.

Görüleceği üzere, koruma sorumluluğu kapsamında bir askeri müdahalede bulunulmasının planlanması, sadece uygun otoriteden yetki ve görevlendirmenin alınması ve buna uygun askeri planlamanın yapılması ile sınırlı değildir. Planlamada en önemli unsur olarak, belirlenen hedefler için yeterli kaynaklara sahip olunması belirleyici olurken, kaynakların kullanımında sağlanacak iş birliği de diğer bir zorluğa işaret etmektedir. Planlama çok iyi yapılsa bile, belirlenen hedeflere en kısa sürede ulaşılması önünde karşılaşılabilecek diğer bir güçlük ise, tüm askeri operasyonlar için geçerli olan belirsizlik veya sürpriz faktörüdür.

İlgili devlet nezdinde askeri operasyon yapılabilmesi için yetki ve görevlendirmenin Güvenlik Konseyi nezdinde yapılması öncesinde, tüm uluslararası kamuoyuna yansıtacak tartışmaların aleni olarak yapılması önemlidir. İlgili devletin BM temsilcisinin tüm gelişmelerden haberdar olması ve bu devletin müdahaleye taraftar olmaması hali birlikte değerlendirildiğinde ise, diğer bir güçlük karşılıklı karşı karşıya kalındığı gerçekliği ortaya çıkmaktadır: Askeri operasyonlar için belirleyici olan, “karşı taraf” nezdinde “sürpriz faktörünün” ortadan kalkması ve müdahale zamanı ile zeminin alenileşmesi. Bu halde müdahalede bulunanları ilk etapta veya sürekli olacak şekilde başarılı kılacak tek unsur ise, askeri müdahalede bulunanlar ile ilgili devletin askeri güçlerinin kıyaslanması sonucu ortaya çıkacak, önemli oranlara ulaşan kuvvetler arasındaki güç farklılığıdır. Askeri

²⁵⁷ CIISE rapport, a.g.r., 2001, 67-68.

²⁵⁸ CIISE rapport, a.g.r., 2001, 69.

müdahalede gücün ilk kullanımında hava kuvvetlerinin ve/veya günümüz itibariyle insansız hava araçlarının kullanımına öncelik verilmesi, ilgili devlet nezdinde önemli bir güç ve iktidar kaymasına neden olurken, önemli sayılara ulaşan sivil kayıplar oluşacağı da önemle dikkate alınmalıdır.

Yapılacak planlamada, ilgili devlet nezdinde askeri müdahaleye katılacak devlet veya devletler grubunun kamuoylarının desteklerinin devamının sağlanması için, askeri müdahale aşamasında yaşananlara ilişkin gelişmelerin de kontrol edilmesi, kamuoyu desteğini azaltacak bilgilerin filtre edilmesi veya gereğinde manipüle edilmesi veya bu haberlerin hiç yayımlanmamasının sağlanması bu bağlamda büyük bir önem arz etmektedir²⁵⁹. Zira, bir taraftan ilgili devletteki sivil halkın korunması için askeri müdahalede bulunduğu ileri sürülürken, aynı sivil halkta çok önemli sivil kayıplara yol açıldığı gerçeği, müdahalede bulunanların ve giderek koruma sorumluluğunun meşruiyetinin sorgulanmasını da beraberinde getirmektedir. Bu halde ise, sahada yaşanan tüm gerçekliklerin paylaşılmaması ve kamuoyundan gizlenmesi yönünde bir tutum sergilenebilecektir.

Libya müdahalesinde yaşananlar ve müdahale sonrasında karşılaşılan gerçekler, ne kadar iyi planlama yapıldığı ileri sürülse dahi, müdahalede bulunanların önceliğinin, sivil halkın korunmasından çok, ilgili devletin iktidarının ortadan kaldırılması olduğunu ve en azından ilk aşamada sivil kayıpların birincil önceliğe sahip olmadığını bize göstermektedir. BMİHK'nin Libya hakkında yayımladığı 2012²⁶⁰ ve 2014²⁶¹ tarihli raporlarında, sivil kayıplara dikkat çekilmiştir. Bu maddi gerçeklik ise, koruma sorumluluğu dahil tüm insani amaçlı askeri müdahalelerde, sivil halkın korunması gerekçesinin kamuoyunun desteğini sağlamak için ifade edilen bir meşruiyet aracı olmaktan öte bir anlam içermediğini kanıtlamaktadır.

MDEUK, insani koruma amaçlı tüm müdahalelerde dikkate alınması için, BM Genel Sekreteri'ne, şu prensipleri temel alan bir doktrinin kabul edilmesini tavsiye etmiştir:

²⁵⁹ CIISE rapport, a.g.r., 2001, 69.

²⁶⁰ BMİHK A/HRC/17/44 (12.01.2012). "Rapport de la Commission internationale chargée d'enquêter sur toutes les violations présumées du droit international des droits de l'homme commises en Jamahiriya Arabe Libyenne", <https://undocs.org/fr/A/HRC/17/44> (ET: 10.05.2018)

²⁶¹ BMİHK A/HRC/19/68 (28.01.2014). "Rapport de la Commission internationale d'enquête sur la Libye", <https://undocs.org/fr/A/HRC/19/68> (ET: 10.05.2018)

- a. Operasyon, gerekli kaynakların sağlanması da gözetilerek, görevlendirmede ifade edilen ve kesin olarak tanımlanan siyasi bir hedefe ve açık ve belirsizlikten uzak angajman kurallarına dayanmalıdır.
- b. Müdahale, siyasi bir kontrole tabi olmalıdır, fakat, komuta etme yetkisine sahip olan bir asker tarafından icra edilmelidir. Bu asker, kendisine verilen görevin icrası için uygun kaynaklarla techiz edilmelidir. Son olarak, operasyon nezdindeki komuta birliğini ve hedefleri yansıtan tek komuta zinciri öngörülmelidir.
- c. İnsani koruma operasyonlarının amacı, insan haklarına saygıyı ve mümkün olduğu kadar en hızlı ve tam olarak hukuk devletini yeniden kurmayı sağlamak olup, devletin yenilmesi değildir. Müdahale edenler sonuçta, bazı sınırlamalara tabi olmak ve korumanın sözkonusu olduğu hedefe uygun bazı değişimleri kabul etmek zorundadır.
- d. Operasyonun yönetimi, sivil halkın tüm unsurlarının azami korunmasını garanti etmelidir.
- e. Müdahale edenler, uluslararası insani hukuka sıkı bir şekilde uymak zorundadırlar.
- f. Müdahale eden gücün korunması, görevin tamamlanmasının asla önüne geçmemelidir.
- g. Yetkililer ile askeri ve sivil örgütler arasında azami koordinasyon sağlanmalıdır²⁶².

Görüleceği üzere, MDEUK, Genel Sekreter'e tavsiye ettiği bu doktrinde, Rapor'un bütününe yansıyan ve her birinin detaylı açıklamalarını yaptığı ilkeleri sıralamıştır. Ancak, dikkati çeken husus, MDEUK'nun bu doktrin içerisinde yer verdiği ilkeler arasında, uygun otorite veya Rapor'un birçok yerinde aktardığı üzere Güvenlik Konseyi'nin yetkisini açıklıkla bildirmemiş olmasıdır. Bu bağlamda, doktrinin farklı ilkelerinde uluslararası hukuka atıf yapılması ve uluslararası hukukta BM'in tekel uygun otorite konumu veya zaten tavsiyelerin Güvenlik Konseyi'ne yönelik olduğu dikkate alınabilecek olmakla birlikte, bu durum önemli bir eksiklik olarak kabul edilmelidir.

İlkeler arasında yer verilen "devletin yenilmesinin amaç olmaması" ve koruma sorumluluğu çerçevesinde sivil halkın korunmasının önemle ifade edilmesi ise, doktrine konu koruma sorumluluğunun meşruiyet çizgisi olarak dikkate alınmalıdır. Aksi takdirde, amacın sivil halkın korunması değil, ilgili devletin müdahale edenler tarafından işgaline kadar uzanan emperyalist hedefler için gerçekleştirildiği gerçekliği ortaya çıkacaktır ki, bu

²⁶² CIISE rapport, a.g.r., 2001, 73.

halde ise koruma sorumluluğunun Rapor’a konu olma amacı ortadan kalkacaktır. Nitekim, Rapor’un sonuç kısmında “Analizden Eyleme” başlığı altında MDEUK görüşmeleri sırasında kendilerine iletilen kaygılara da yer vermiştir. Bu bağlamda sivil halkın katliam, etnik temizlik veya açlıkla karşılaşması halinde bir kez daha öncelikle ilgili devletin yetkili olduğunu vurgulamış ve devletin egemenliği ile müdahale arasındaki tartışmalara dikkat çekmiştir. İlgili devletin yetersizliği veya sorumluluğu halinde koruma sorumluluğunun gündeme geleceğini belirledikten sonra, müdahalenin siyasi sonuçları ile müdahale etmemenin neticelerinin ve özellikle yetkili otoritenin sürekli olarak kendilerine muhatapları tarafından hatırlatıldığını ifade etmiştir²⁶³.

Özellikle tek taraflı askeri müdahalelerin yaratacağı kaygılar hakkında, “gerekli tüm kararların alınmasında BM Güvenlik Konseyi’nin tam sorumluluğuna ve rolüne bağlı olduklarını” ve Konsey’in hareketsiz kalmasının sonuçlarına ilişkin bazı tavsiyelerini bir kez daha hatırlatmıştır. MDEUK, bu halde ise Konsey’in ötesinde yeni bir otoritenin aranmasının değil, Konsey’in daha iyi çalışmasının öngörüldüğünü bildirmiştir²⁶⁴.

MDEUK, en önemli görevleri olarak, bir daha Ruanda’nın ve bu bağlamda büyük çaplı katliamlar veya etnik temizliklerin yaşanmaması için, uluslararası topluma çağrı yapıldığında yanıt verilebilmesinin sağlanmasını ifade etmiştir²⁶⁵. Müdahale kararının alınmasında, ilgili devletin ekonomik, askeri ve siyasal olarak büyüklüğü ile jeopolitik konumu ve çatışmaya komşu olup olmamanın getireceği sonuçların dışında, siyasi kurumları ile karar vericilerinin doğası ve etkinlikleri ile kültürü de kararın alınmasında etkili olacaktır. Komisyon, müdahalede bulunacak devletlerin iç kamuoyunda da desteğin ve en azından müdahaleye muhalefetin olmamasının sağlanmasının, uluslararası alanda gerekli desteğin sağlanmasının ötesinde önemli olduğunu ve müdahaleye karar verilmesinde “ahlaki değerlendirmelerin, finansal hesapların, ulusal çıkarın ve siyasi taraftar oyunlarının” belirleyici olduğunu belirtmektedir²⁶⁶.

Ahlaki değerlendirmelerde siyasi karar vericiler için seçmenlerinin kendileri üzerindeki baskıları belirleyici olurken, Kosovo örneğinde olduğu gibi 2001 yılı itibarıyla 46 milyar Amerikan doları maliyet dikkate alındığında, askeri müdahale ile diplomasi dahil tüm

²⁶³ CIISE rapport, a.g.r., 2001, 75-76.

²⁶⁴ CIISE rapport, a.g.r., 2001, 75.

²⁶⁵ CIISE rapport, a.g.r., 2001, 76.

²⁶⁶ CIISE rapport, a.g.r., 2001, 76-79.

önleyici tedbirlerin alınmasının mali sonuçları finansal hesaplamada dikkate alınacaktır. Müdahale edilecek devletin komşu olup olmaması ile bu devletin pazarlarına ulaşım dahil birçok faktör ulusal çıkar değerlendirmesinde ön plana çıkacak, karar vericilerin siyasi taraftarlarının müdahaleye bakış açıları da etkili olacaktır. Görüleceği üzere, müdahale edecek devletin bu kararı almasında, özetle ulusal çıkar ve karar vericilerin şahsi yararları belirleyicidir. Zira, gerek finansal hesaplama yani müdahalenin finansal maliyeti gerekse de siyasal karar vericilerin taraftarlarının gösterecekleri tepkiler, gerçekte ulusal çıkar ve siyasal karar vericilerin şahsi yararlarının içerisinde erimektedir.

Teorik olarak siyasi karar vericilerin şahsi yararlarına dayalı karar verilmesi ve bunun sonuçları hakkında uzun değerlendirmelerde bulunmak ve gerçekte tek belirleyicinin bu kriter olduğu ileri sürülebilecek olmakla birlikte, bu halde başkaca hiçbir değerlendirmeye gerek kalmaksızın müdahalenin gerçekleşeceği kabul edildiğinde ise, devletin anayasal düzeni veya uluslararası hukukun varlık nedeni ortadan kalkacaktır. Siyasi karar vericilerin şahsi yararlarının tüm iç ve dış kararların alınmasında belirleyici bir gerçeklik olduğu ve özellikle bu durumun demokratik denetim organlarının baskı altında olduğu az gelişmiş veya gelişmemiş devletler için geçerli olduğu unutulmamalıdır. Nitekim, müdahale kararı alınması aşamasındaki belirleyici kriterler arasında “siyasal taraftar oyunları” veya “ahlâki değerlendirmelere” Komisyon tarafından yer verilirken, müdahaleye karar verme yetkisine sahip siyasal karar vericilerinin demokratik denetiminin ilgili devlette tam olarak tesis edildiğinin kabul edildiği anlaşılmaktadır. Komisyon bu bağlamda, müdahalede yer alacak ilgili devletler kadar, uluslararası toplumun harekete geçirilmesinin de çok güç olduğunu belirtmiş ve aynı şekilde “ahlâki kanıtların, kaynakların dağılımının, siyasi ve kurumsal çıkarların” uluslararası alanda belirleyici olacağını ifade etmiştir. BM Antlaşması’nın 99. maddesine bir kez daha atıfla Genel Sekreter ile Sekreterliğin üst düzey yetkililerinin uluslararası seviyede müdahale teklifinde bulunmasında ilk inisiyatifi almaları gerektiğini, BM dışında bölgesel örgütler, hükümet dışı kuruluşlar ve medyanın önemli roller üstlenebileceğini de bildirmiştir²⁶⁷.

Raporun tamamına yansıyan, uluslararası hukuka uygun otoritenin harekete geçirilmesindeki güçlükler, uluslararası toplumun müdahale için olgunlaştırılmasında da ortaya çıkmaktadır. Medyanın ve bir anlamda hükümet dışı kuruluşların bu konudaki konumları, uluslararası kamuoyunun müdahale için hazırlanması ve karar vericilerin bu

²⁶⁷ CIISE rapport, a.g.r., 2001, 79-80.

yönde harekete geçirilmesinde önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Güvenlik Konseyi'nin koruma sorumluluğuna uygun bir askeri müdahale kararı almasında, Güvenlik Konseyi bileşenlerinin ve bu anlamda özellikle daimî üyelerin ulusal çıkarları belirleyici olacaktır.

Koruma sorumluluğu hakkında üniversiteler nezdinde çalışmalar yapılması ile siyasi alanda bu konunun gündeme alınması amaçlarına Rapor ile ulaştıklarının ve Raporun kaleme alındığı tarih itibariyle yaşanan “çıkılmaz” Rapor’la aşılması hedeflerinin altını çizen MDEUK’nun²⁶⁸ bu ifadesi, Rapor’un hazırlanmasının asıl amacının koruma sorumluluğunun kurumsallaşmasına katkıda bulunmak olduğunu açıklığa kavuşturmaktadır.

1.1.5.2.5. Komisyon’un BM’e tavsiyeleri

MDEUK Raporu’nda, koruma sorumluluğu bağlamında BM Genel Kurulu, Güvenlik Konseyi ve Genel Sekreter’e de bazı tavsiyelerde bulunmuştur.

Öncelikle Genel Kurul, koruma sorumluluğunun temel prensiplerini kapsayan ve şu dört temel unsuru içeren, bildiri niteliğinde bir karar tasarını kabul etmelidir:

- a. Egemenliğin sorumluluk olduğunun teyit edilmesi;
- b. Koruma sorumluluğunu yerine getirecek yeterliliğe sahip olmayan veya bunu yapmaya hazır olmayan devletlerdeki insani koruma çağrıları karşısında, devletlerden oluşan uluslararası topluluğun, önlemek, tepki vermek ve yeniden inşa üçlü sorumluluğu bulunduğunun teyit edilmesi;
- c. Askeri müdahaleyi haklı kılmak için, koruma isteklerine konu olup mevcut veya kaygıya neden olan, büyük çaplı insani kayıplar veya etnik temizlik durumlarına ilişkin asgari kriterin tanımlanması;
- d. İnsani koruma amaçlı askeri güç kullanımına yönelik kararlarda gözetilmesi zorunlu olan iyi niyet, son başvuru, araçlarda doğru orantılılık, haklı bakış açısı ölçülülük prensiplerinin açıklanması²⁶⁹.

²⁶⁸ CIISE rapport, a.g.r., 2001, 80.

²⁶⁹ CIISE rapport, a.g.r., 2001, 81.

Görüleceği üzere MDEUK, Rapor'un farklı bölümlerinde yaptığı açıklamalar doğrultusunda, Genel Kurul'un bir tavsiye kararı almasını ve bu kararında koruma sorumluluğuna açıkça yer vererek, belirttiği ilkelerin de aktarılmasını istemiştir. Genel Kurul'un bu şekilde bir tavsiye kararı alması, koruma sorumluluğunun kurumsallaşmasını sağlayacağı gibi, MDEUK'nun Raporu'nda aktarılan ilkelerin de uluslararası hukukta yer bulmasına hizmet edeceği dikkate alınmalıdır. Koruma sorumluluğunun kavramsal olarak bu şekilde Genel Kurul'un bir tavsiye kararında yer bulmasının ötesinde, 12. maddedeki kısıtlama dışında BM Antlaşması'nın 11. maddesine göre de gerçekte her zaman tavsiye kararı alabileceği dikkate alındığında, MDEUK'nun bu tavsiyesinden amacının, ulaştığı ilkelerin resmîleşmesinin sağlanması olduğu anlaşılmaktadır. Bu bağlamda, özellikle "egemenliğin sorumluluk olduğunun teyit edilmesi", koruma sorumluluğunun ve diğer aşamalara geçilmesinin genel olarak kabulünde kapıyı açacak anahtar olarak nitelendirilmelidir.

MDEUK'nun Genel Kurul'a ve bu bağlamda üye devletlere tavsiyesinin ilk yansıması ise, Genel Sekreter Kofi Annan tarafından oluşturulan, ÜDŞG tarafından kaleme alınan 2004 tarihli Raporun, Genel Kurul'un 2 Aralık 2004 tarihli ve A/59/565 sayılı kararına konu olmasıdır. Ertesinde ise, 2005 Zirvesi Sonuç Belgesi'nin 138, 139 ve 140. paragraflarında koruma sorumluluğu aktarılmıştır. Üye devletler tüm hükümet ve devlet başkanları onayıyla koruma sorumluluğuna bu paragraflarda yer verilmesi sonucu, 2005 yılında koruma sorumluluğu uluslararası resmî belgede yerini almıştır.

MDEUK'nun Güvenlik Konseyi'ne tavsiyeleri ise şu şekildedir:

- a. İnsani koruma amaçlı askeri müdahale isteklerine verilecek yanıtta, Rapor'un özet kısmında aktarılan 'askeri müdahale için prensipleri' kapsayan ana hatlar bütünü'nün gözetilmesi ve gerektiğinde kabul edilmesi;
- b. İnsani koruma amaçlı askeri müdahalelere izin veren kararların kabulüne engel olmamak için, Güvenlik Konseyi'nin beş daimî üyesinin, hayati çıkarlarının sözkonusu olmadığı kararlarda ve oyçokluğuna ulaşıldığı durumlarda, veto haklarını kullanmaktan vazgeçmek için uzlaşmayı gözetmesi²⁷⁰.

²⁷⁰ CIISE rapport, a.g.r., 2001, 81-82.

Görüleceği üzere, MDEUK, koruma sorumluluğu hakkındaki oylamalarda, Güvenlik Konseyi daimî üyelerinin veto haklarının sınırsız olarak ortadan kaldırılmasını değil, daimî üyelerin hayati çıkarlarının sözkonusu olduğu durumlarla sınırlı kalmasından yana bir tavır sergilemiştir. Takdir edileceği üzere, “hayati çıkar”ın belirlenmesi, nesnellikten uzak bir şekilde, daimî üyelerin ulusal çıkarlarına uygun olarak değerlendirilecek ve her halde günümüz uygulamasından uzak bir sonuca ulaşamayacaktır. BM ve Güvenlik Konseyi ile ilgili olarak yapılacak tüm değerlendirmelerde karşılaşılan, Güvenlik Konseyi daimî üyelerinin veto hakları ve bunun sonuçlarının, bağımsız olduğu iddiasındaki MDEUK tarafından dahi tamamen ortadan kaldırılmasının tavsiye edilmemiş olması anlamlıdır.

MDEUK, Genel Sekreter’e şu tavsiyede bulunmuştur: “Güvenlik Konseyi ve Genel Kurul Başkanları ile koordine ederek, bu iki organ tarafından alınan önlemlerin ve bizzat kendisinin girişimleriyle, Rapor’da bildirilen prensipler ve pratik tavsiyelerin devamını sağlayacak araçların değerlendirilmesi²⁷¹.”

MDEUK Genel Sekreter’e, Rapor’a konu koruma sorumluluğunun geliştirilmesi ve genel kabul görmesi için çalışmaların devamını tavsiye etmiştir. MDEUK, “21. yüzyılda ülkeler ve halklar dünya vatandaşlığı yasasının en temel unsurunun koruma sorumluluğu olduğunu” bildirirken, koruma sorumluluğunun uluslararası topluluğun sorumluluğunda olduğunu ve bunun “lüks bir ahlaki değer değil hayati bir gereklilik” olduğunu belirtmiştir. Komisyon, artık raporlar veya açıklamalar döneminin bittiğini vurgulamış ve maliyeti ne olursa olsun unsurları oluştuğunda tepki verme zorunluluğu olduğuna dikkat çekmiştir²⁷².

²⁷¹ CIISE rapport, a.g.r., 2001, 82.

²⁷² CIISE rapport, a.g.r., 2001, 82-83.

İKİNCİ BÖLÜM

KORUMA SORUMLULUĞUNUN KURUMSALLAŞMASI YÖNÜNDEKİ GELİŞMELER

2001 yılında Rapor'un açıklanması ertesinde, 21. yüzyılda karşılaşılabilecek tehditler ile BM'in bu tehditlere nasıl yanıt vereceği konularını içeren ve yapılacak reformlara yanıt vermek için, 2005 yılında New York'ta 150 devlet ve hükümet başkanının katılımıyla "Dünya Zirvesi" yapıldı. Bu Zirve'de oylama yapılmaksızın bir belge kabul edildi. Zirve Sonuç Belgesi'nin 138, 139 ve 140. paragraflarında ise, koruma sorumluluğunun uluslararası toplumun sorumluluğunda olduğu kabul edildi. Zirve'de koruma sorumluluğunun kabulü öncesinde, Genel Sekreter Kofi Annan tarafından kurulan ÜDŞG tarafından kaleme alınan 2004 tarihli Rapor yayımlandı.

2.1. Koruma Sorumluluğu ve Tehditler, Meydan Okumalar ve Değişim Üst Düzey Şahsiyetler Grubu'nun 2004 Tarihli Raporu

Koruma sorumluluğunun yer aldığı ikinci uluslararası resmî belgeyi teşkil eden ve Genel Sekreter Kofi Annan tarafından oluşturulan, ÜDŞG tarafından kaleme alınan 2004 tarihli Rapor²⁷³, Genel Kurul'un 2 Aralık 2004 tarihli ve A/59/565 sayılı kararına konu olmuştur. Genel Sekreter, Genel Kurul'a Rapor'u sunarken tavsiyelerini de içeren bir notu aktarmıştır.

Genel Kurul'a Eylül 2003 yılında yaptığı konuşmada ifade ettiği tarihi bir dönüm noktasında bulunulduğuna dair tespitlerini bir kez daha aktaran Genel Sekreter, başkanlığını Tayland eski Başbakanı Anand Panyarachun'un yaptığı ve 15 farklı ülkeye mensup üst düzey yetkililerden oluşan Grubun, uluslararası barış ve güvenliği tehdit eden risklere karşı, 21. yüzyılda kollektif güvenliğin geliştirilmesinde BM'e somut tedbirleri tavsiye etmek üzere kurulduğunu belirtmiştir. BM kurumlarının yenilenmesinde Rapor'un emsalsiz bir örnek teşkil ettiğini vurgulayan Genel Sekreter, Rapor'da terörizm, iç savaşlar veya sefalet olarak ifade edilen uluslararası tehditlerin içiçe geçtiğini ve birbirine bağlı

²⁷³ Rapport du groupe de personnalités de haut niveau sur les menaces, les défis et le changement (ÜDŞG rapport). (2004). "Un monde plus sûr: Notre affaire à tous", <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N04/602/32/PDF/N0460232.pdf?OpenElement> (ET: 01.12.2017)

olduğuna dikkat çekmiştir. Tüm bu tehditlere karşı gerekli tedbirlerin alınmasında öncelikli sorumlunun ilgili devlet ve “kollektif güvenlik sisteminin temel taşının kalkınma” olduğunun Rapor’da altının çizildiğini belirten Genel Sekreter, bu görüşe katıldığını bildirmiştir.

Kollektif güvenlik sisteminin oluşturulmasında, “güce başvurulmasının ne zaman meşru olduğu” sorusuna verilecek yanıtın önemli olduğunu vurgulayan Genel Sekreter, Grubun hazırladığı Rapor’da buna dair kriterler yer aldığını belirtmiştir. Biyolojik güvenlik, nüfus artışı, terörizm, nükleer silahların yayılması, Güvenlik Konseyi dahil BM organlarının yeniden yapılanması gibi birçok konuda Grup tarafından yapılan tavsiyelerin en kısa sürede hayata geçirilmesi gerektiğini belirten Genel Sekreter, kollektif güvenliğin önemine dikkat çekmiştir. “Daha Güvenli Bir Dünya: İşimiz Herkese” başlıklı Rapor’da, sınır tanımayan, birbirleriyle bağlantılı ve ulusal olduğu kadar bölgesel ve küresel seviyede eylem gerektiren mevcut tehditleri önlemeyi amaçlayan kollektif güvenliğe yeni bir yaklaşım önerilmiştir.

Uluslararası güvenliğe yönelik tehditler olarak; ekonomik ve sosyal düzene yönelik tehditler, devletler arası çatışmalar, iç çatışmalar, nükleer, radyolojik, kimyasal ve biyolojik silahların yayılması, terörizm ve sınır aşan örgütlü suç sıralanmıştır. Rapor, her halde yetkili makamın Güvenlik Konseyi olduğunun altını çizerek güç kullanımının meşruluğu için de beş kriter bildirmiştir: “Tehdidin ağırlığı, saikin meşruluğu, son çare, araçların orantılı ve sonuçların dengeli olması²⁷⁴.”

Rapor’da koruma sorumluluğu kavramına 36 nolu başlıkta açıkça yer verilmiş ve şöyle ifade edilmiştir²⁷⁵:

“Kollektif güvenlik kurumları, özellikle insan haklarının açık ve sistematik olarak ihlal edilmesi veya soykırım karşısında güçlü bir görünüm sergilememiştir. O halde temel bir problem sorulmalı: Ulusal egemenliğin ihlal edilmezliği prensibi ile içişlerine karışmama arasındaki çelişki çözülmediğinden, savaşın ve insan hakları ihlallerinin etkilerine karşı sivillerin devlet ve uluslararası toplum tarafından korunması yükümlülüğünün olduğu fikri halen de zorunlu kılınmadı. Problem pratik gündemin de konusu: Bir hükümetin kendi

²⁷⁴ ÜDŞG rapport, a.g.r., 2004, 13-14.

²⁷⁵ ÜDŞG rapport, a.g.r., 2004, 24-25.

yurttaşlarını öldürmesini engellemek için, uygun askeri olanakların konuşlandırılması gerekmektedir.”

Sadece koruma sorumluluğuna ilişkin olarak değil, Güvenlik Konseyi tarafından alınacak askeri güç kullanımına dair tüm kararlarda anılan 5 kriterin dikkate alınması gerektiği bildirilmiştir. Rapor’da, güç kullanımının her halde uluslararası barış ve güvenliğin sağlanmasına yönelik olacağına işaret edilmiş, Antlaşma’nın 51. maddesi ile VII. Bölümü’ne atıfta bulunulmuştur. Koruma sorumluluğu VII. Bölüm bağlamında ve bir devletin kendi vatandaşlarına yönelik tehdit oluşturma hali olarak ayrı bir başlık altında ele alınmış ve “koruma zorunluluğu/ödevi” olarak ifade edilmiştir²⁷⁶. Kitleli katliamların söz konusu olduğu bir devlete karşı yapılacaklar hakkında BM Antlaşması’nda açık tedbirlerin bildirilmediğinin vurgulandığı Rapor’da, Antlaşma’nın 2/7. maddesinde bir devletin ulusal yetkisine giren işlere her türlü müdahalenin yasaklandığına dikkat çekilmiş, temel insan haklarına duyulan inanç ifade edilmiştir²⁷⁷.

İnsan haklarını gerekçe göstererek müdahale taraftarları ile Güvenlik Konseyi’nin her halde bir devletin içişlerine karışma veya müdahale yetkisi bulunmadığını bildirenler arasında sonu gelmez bir tartışmanın bulunduğu bildirilmiştir. Rapor’da, Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi’nin kabulü ile birlikte, soykırımın her halde hoşgörülemez şekilde uluslararası hukukun ve güvenliğin ihlali olarak devletler tarafından kabul edildiği ve bu kabul ile birlikte gerek soykırım gerekse de etnik temizlik gibi uluslararası insani hukukun ihlali halinde, içişlerine karışmama ilkesinin ileri sürülemeyeceği ve bu halde Güvenlik Konseyi’nin gerekli tedbirleri alabileceğinin kabul edildiğine işaret edilmiştir.

Somali, Bosna Hersek, Ruanda, Kosova ve son olarak Sudan Darfur’da yaşananlarla birlikte, ulusal egemenliğin dokunulmazlığının dışında, uluslararası topluma karşı devletlerin kendi yurttaşlarının sorumluluğu da gündeme gelmiştir. Rapor’da, koruma sorumluluğunun ötesine de geçilmiş ve insani felaketler söz konusu olduğunda, her bir devletin “koruma ödevi” olduğu, öncelikle ilgili devletin bu sorunu çözmesi gerekmele birlikte, ilgili devletin bu sorunu çözmekte yetersiz kalması veya çözmeyi istememesi halinde, uluslararası topluluğun bu sorumluluğu alması gerektiği bildirilmiştir.

²⁷⁶ ÜDŞG rapport, a.g.r., 2004, 60-62.

²⁷⁷ ÜDŞG rapport, a.g.r., 2004, 60.

Uluslararası topluluğun, ilgili devletteki sivillerin korunmasında arabuluculuk, insani yardım örgütlerinin ve polislerin gönderilmesi gibi diğer yöntemlerin uygulanmasına öncelik vermesi ve son çare olarak güç konuşlandırılmasının değerlendirilmesi gerektiği belirtilirken, benzer durumlarda çok geç ve kararlılıktan uzak bir şekilde hareket eden Güvenlik Konseyi eleştirilmiştir. Tüm bu yaşanan olumsuzluklar ertesinde, Güvenlik Konseyi ve uluslararası topluluğun yavaş yavaş, VII. Bölüm ve “uluslararası kolektif koruma ödevi” yeni normuna uygun olarak, mevcut durumun uluslararası barış ve güvenliğe en azından tehdit oluşturduğunun tespit edilmesi halinde, askeri müdahale yetkisi verilebileceği ve bunun mevcut uluslararası hukuk normlarına aykırı olmayacağı öngörülmüştür. Rapor’da netice olarak, soykırım, diğer kitlesel ölümler, etnik temizlik veya uluslararası insani hukukun ciddi olarak ihlalinde, ilgili devletin yetersiz olması veya önlemekte yetersiz kalması halinde, son çare olarak Güvenlik Konseyi’nin askeri müdahaleye izin vererek görevini yerine getirmiş sayılacağına yönelik, uluslararası kolektif koruma ödevini belirleyen yeni normun uygun bulunduğu ifade edilmiş ve bu tespit tavsiye olarak da Rapor’da bildirilmiştir.

Koruma sorumluluğunun kendisinin zorlayıcı bir hukuki çerçevesinin bulunmadığı ve bir ilke olduğu kabul edilip, koruma sorumluluğunun mevcut uluslararası hukuka uygun olduğu belirtilmiştir. Koruma sorumluluğunun gündeme gelmesinde kabul edilen dört suçtan birisini teşkil eden etnik temizliğin uluslararası hukukta bir tanımının bulunmamasının ve ancak insanlığa karşı bir suç veya savaş suçu olarak nitelendirilebileceğine dikkat çekildiği²⁷⁸ de unutulmamalıdır.

Kollektif güvenliğin geliştirilmesi için hazırlandığı belirtilen Rapor’da, BM Antlaşması’nın 2/4. maddesinde ifade edilen kuvvet kullanma ve tehdidi yasağının istisnalarını teşkil eden Antlaşma’nın 51. maddesine konu meşru müdafanın değiştirilmesine taraftar olunmadığı belirtilmiştir²⁷⁹. VII. Bölüm’de yer bulan Güvenlik Konseyi kararlarına dayalı olarak askeri müdahalenin değerlendirilmesinde, Güvenlik Konseyi’nin mutlak yetkisi açıkça bildirilerek, Güvenlik Konseyi yerine yeni bir yetkili organ arayışının olmadığı vurgulanmıştır²⁸⁰. Rapor’da, Güvenlik Konseyi üyesi olsun veya olmasın tüm üye devletlerin onay vermesinin ve Güvenlik Konseyi ile Genel Kurul kararlarında belirtilmesi talep edilen ve güç kullanımının meşru kabul edilmesinin asgari

²⁷⁸ Australian Red Cross, a.g.r., 2011, 12.

²⁷⁹ ÜDŞG rapport, a.g.r., 2004, 93-94.

²⁸⁰ ÜDŞG rapport, a.g.r., 2004, 94.

kriterleri ile kriterlerin gerçekleşip gerçekleşmediğinde aranılacak sorular olarak şunlar bildirilmiştir²⁸¹:

- a. Tehdidin ciddiliği: Devletin veya kişilerin güvenliğine etki eden tehditlerin doğası, gerçekliği ve ciddiyeti, askeri gücün öncelikli olarak kullanımını haklı kılıyor mu? İç tehditlerin sözkonusu olması halinde, soykırım ve diğer katliamlar, etnik temizlik veya uluslararası insani hukukun ciddi ihlali riski var mı ve bu risk geçerli mi veya bu risk ortaya çıkma aşamasında mı?
- b. Saikin meşruiyeti: Mevcut tüm diğer değerlendirmeler veya nedenler ne olursa olsun, öngörülen askeri operasyonun, sözkonusu tehdidi durdurma veya tehditten kaçınma temel hedefi olduğu açık mı?
- c. Son çare: Tehdide karşı koymak için diğer tüm askeri olmayan seçenekler incelendi mi ve diğer tehditlerin başarısızlığa mahkum olduğu haklı olarak düşünülebilir mi?
- d. Araçların ölçülülüğü: Öngörülen askeri müdahalenin yaygınlığı, süresi ve yoğunluğu, sözkonusu tehdide karşı koymak için en asgari düzeyde mi?
- e. Sonuçların dengeli olması: Askeri müdahalenin sözkonusu tehdide karşı başarılı olması şansı var mı ve müdahalenin sonuçlarının müdahale etmemenin sonuçlarından daha kötü olmayacağı haklı olarak ileri sürülebilir mi?

Görüleceği üzere, farklı ülkelerin geçmişte üst düzey yöneticiliğini yapmış uzmanlar grubu, 21. yüzyılda karşılaşılabilecek kollektif güvenlik tehditleri bağlamında BM'in nasıl daha fonksiyonel olmasını inceledikleri raporlarında, koruma sorumluluğu kavramından koruma ödevi kavramına geçiş yapmışlardır. Her bir devletin "koruma ödevi" vurgulanıp öncelikle ilgili devletin bu sorunu çözmesi gerektiğinin altı çizilmekle birlikte, ilgili devletin bu sorunu çözmekte yetersiz kalması veya çözmeyi istememesi halinde, uluslararası topluluğun bu sorumluluğu alması gerektiği ifadesi önemlidir. Rapor'da dikkat çeken diğer bir husus ise, koruma sorumluluğundan ödeviye geçişin, uluslararası hukukta yeni bir norm olarak nitelenmesidir. Uluslararası hukukta bir normun varlığının kabulü için gerekli tüm unsurların gerçekleşmediği sabit olmakla birlikte, uluslararası barış ve güvenliğin sağlanmasında tek otorite olarak Rapor'da Güvenlik Konseyi'nin bildirilmesi ve başka bir yetkili organ arayışının sözkonusu olmadığına açıkça vurgulanması

²⁸¹ ÜDŞG rapport, a.g.r., 2004, 62-63. Bu kriterler, raporda daha sonra tavsiye olarak da bildirilmiştir. ÜDŞG rapport, a.g.r., 2004, 94.

önemlidir. Rapor’da, uluslararası barış ve güvenliğin tehdit edilmesi ve Güvenlik Konseyi tarafından bu tehdidin giderilmesi için bir karar alınamaması hali ise tartışılmamış ve bu halde ne yapılacağı hakkında ise bir öneri getirilmemiştir.

BM sisteminde Antlaşma’nın en önemli ilkelerini teşkil eden ve 2. maddesinde ifadesini bulan, üye devletlerin egemenliğinin sonuçlarını teşkil eden ulusal yetkiye müdahale etmeme ve kuvvet kullanma yasağı ile Güvenlik Konseyi kararına dayalı olarak müdahale birlikte değerlendirildiğinde ise, Konsey kararına dayalı olduğu sürece bu askeri müdahalenin meşru olduğu kabul edilecektir. Zira, üye devlet Antlaşma’ya taraf olmakla, Antlaşma’nın VII. Bölümü’ne dayalı Güvenlik Konseyi kararlarını baştan itibaren kabul etmiş sayılacaktır. Rapor’a göre, son çare olarak başvurulacak askeri müdahale, Güvenlik Konseyi kararına dayanmalıdır ve soykırım, etnik temizlik, büyük ölçekli katliamlar ve ağır insan hakları ihlalleri ve ilgili devletin yetersizliği sözkonusu olduğunda gündeme gelebilecektir. Ancak, bu halde dahi, koruma ödevi hakkında, Rapor’daki kabulün aksine, uluslararası bir sözleşme olmadığı ve herkes tarafından kabul edilmiş uluslararası bir normun bulunmadığı önemle dikkate alınmalıdır.

2.2. BM Genel Sekreteri Kofi Annan’ın 2005 Yılı Raporu

2000 yılında yapılan Milenyum Zirvesi’nden 5 sene sonra BM Genel Sekreteri Kofi Annan döneminde hazırlanan Rapor²⁸², koruma sorumluluğuna konu ödevleri de içermektedir. Annan’ın 24 Mart 2005 tarihli ve “Daha Büyük Bir Özgürlük İçinde: Herkes İçin Kalkınma, Güvenlik ve İnsan Haklarına Saygı” başlıklı Raporu, gelecek 10 yılda yapılması gerekenler ve 2015 yılı hedeflerini belirlemek için hazırlanmıştır. Yoksulluğun azaltılması, salgın hastalıkların yayılmasının önlenmesi, tüm ülkelerde insan haklarına saygının en iyi seviyeye getirilmesi için uluslararası kurumsal yeni yapılanma hedefleri belirtilmiş ve bu hedeflere ulaşılabilmesi için uluslararası toplumun birlikte ve kararlı olarak hareket etmesi gereği ifade edilmiştir.

Annan, 2005 yılı Raporu’nda, ÜDŞG tarafından kaleme alınan 2004 tarihli Rapor ile “milenyum hedefleri projesinden sorumlu 250 uzman tarafından hazırlanan eylem planını” temel aldığını bildirmiştir. Annan Raporun “Güce Başvurma” alt başlığı altında²⁸³,

²⁸²BM Genel Sekreterliği, a.g.r., 2005.

²⁸³ BM Genel Sekreterliği, a.g.r., 2005, 38-39.

uluslararası barış ve güvenliğin sağlanmasında devletlerin güce başvurusu konusunda, ne zaman ve nasıl güce başvurulacağı sorularına tam bir uzlaşmayla yanıt verilmesinde sorun olduğuna dikkat çekmiştir. Soykırım veya benzer suçların kurbanı olan diğer devletler yurttaşlarına yardım etmek için güce başvurmada, koruma veya ödev hakkının olup olmadığında, devletlerin bölündüğünü ve herkesin uzlaştığı bir anlaşmanın bulunmadığını belirtmiştir.

BM'in güçlendirilmesi için bu konuda bir uzlaşmaya ulaşılmasının önemli ve Antlaşma'nın ihtiyaç duyulan anlaşma için iyi bir zemin olduğunu vurgulayan Annan, uluslararası barış ve güvenliğe yönelik tehditler sözkonusu olduğunda Güvenlik Konseyi'nin önleyici olması dahil güce başvurmak için yetkisi olduğunu bildirirken, şu soruyu yöneltmiştir: "Soykırım, etnik temizlik veya insanlığa karşı diğer benzer suçlar da, uluslararası barış ve güvenliğe tehdit oluşturmuyor mu ve insanlığın bunlara karşı Güvenlik Konseyi'nden koruma isteyebilmesi gerekmez mi?"

Güvenlik Konseyi'nin yetkisinin tartışılmasının değil fonksiyonel olmasının önemli olduğunun ve askeri müdahale tasarılarının değerlendirilmesi sözkonusu olduğunda Konsey'in karar ve görüşmelerinin daha şeffaf olmasının güvenilirliği bağlamında önemli olduğunun altı çizilmiştir. Annan, güce başvurulmasının onaylanması veya başvurulmasına izin verilmesi sözkonusu olduğunda, Konsey üyelerinin birlikte şu kriterleri incelemesi gerektiğini bildirmiş ve güce başvurulması hakkında bir karar alınması sözkonusu olduğunda bu kriterlerin dikkate alınacağını bildiren bir kararın alınmasını Güvenlik Konseyi'ne tavsiye etmiştir: Tehdidin ciddiliğinin ve önerilen askeri müdahale saikinin meşruluğunun ölçülmesi; Güce başvurulmaksızın tehdidi ortadan kaldıracak başka bir çözümün olup olmadığı; Tehditle karşılaştırıldığında öngörülen askeri müdahalenin orantılı olup olmadığı; Bu müdahalenin başarılı olması şansının bulunup bulunmadığı.

Rapor'da, BM Antlaşması'nın temelinde yer bulan hukuk devleti, insan hakları ve demokrasinin geliştirilmesine atıfta bulunulurken, "Onurlu Yaşamak" alt başlığı altında, koruma sorumluluğu şu şekilde belirtilmiştir²⁸⁴: "Halkını koruma ödevinin ilk planda ilgili devlete ait olduğunu teyit ederken, bu devletin yetkilileri ülke yurttaşlarını korumakta istekli veya yeterli olmazsa, sivil halkı korumaya yardım etmek için diplomatik, insani veya diğer araçlara başvurmada sorumluluğun uluslararası topluma ait olacağı ve bu

²⁸⁴ BM Genel Sekreterliği, a.g.r., 2005, 68-69.

araçların yetersiz olduğunun görülmesi halinde, Güvenlik Konseyi'nin, özellikle ihtiyaç olduğunda zorlayıcı olanlar dahil, Antlaşma çerçevesinde tedbirler almak zorunda kalacağı, soykırım, etnik temizlik ve insanlığa karşı suçlar karşısında kollektif eylem temelinde koruma sorumluluğu prensibini kabul etmek ve bu sorumluluğu somut olarak üstlenmeye karar vermek.”

BM resmî belgelerinde koruma sorumluluğuna kavramsal olarak yer verilmesi bağlamında Annan'ın 2005 Raporu, yukarıda yer verilen kriterlerin aktarıldığı ve irdelendiği bir karar alınmasında Güvenlik Konseyi'ne tavsiyede bulunulduğu için önemlidir. Takdir edileceği üzere, ileride güce başvurulması sözkonusu olduğunda Güvenlik Konseyi'nin bu kriterleri esas alarak güce başvurulmasına izin vereceğini veya karar alacağını ayrı bir kararla belirlemesi, koruma sorumluluğunun uluslararası bir norm olarak kabulü için gösterilen çabalar bağlamında önem arz etmektedir.

Annan'ın da Raporu'nda vurgulandığı üzere, 2005 Raporu, ÜDŞG tarafından kaleme alınan 2004 tarihli raporundan ilham alınmıştır ve bu Rapor'daki anılan tavsiye de aynen benimsenerek hazırlanmıştır. Ancak, ÜDŞG'nun 2004 tarihli Raporu ile Annan'ın 2005 Raporu arasındaki temel farklılık, 2004 tarihli Rapor'da koruma ödevinden bahsedilirken, Annan tarafından koruma sorumluluğu kavramına yer verilmeye devam edilmiş olmasıdır. Ödevin değil sorumluluğun tercih edildiği anlaşılmaktadır.

2.3. 2005 BM Dünya Zirvesi Sonuç Belgesi

BMİHK'nin kurulmasına da karar verilen 2005 BM Dünya Zirvesi'nde kabul edilen belgenin, “Soykırım, Savaş Suçları, Etnik Temizlik ve İnsanlığa Karşı Suçlara Karşı Sivil Halkın Korunması Ödevi” başlığı altında yer alan 138, 139 ve 140. paragraflarında²⁸⁵, sivil halkın korunması ödevi kabul edilmiştir. Zirve'ye 150 devleti temsilen katılan hükümet ve devlet başkanının huzurunda oylama yapılmaksızın kabul edilen bu belgede, sorumluluk ve/veya yükümlülüğün ötesinde, anılan maddelerin başlığında açıkça “ödev” terimine yer verilmiş ve bu konudaki ödevlere dikkat çekilmiştir.

²⁸⁵ BM Genel Kurulu A/60/L.I (20.09.2005). “Document final du Sommet mondial de 2005”, 33. <https://www.diplomatie.gouv.fr/IMG/pdf/N0551131.pdf> (ET: 01.12.2017) Koruma sorumluluğunun gelişiminde Zirve kararları önemli bir aşamayı teşkil ettiğinden, bu paragrafların tercümeleleri EK-3 olarak aktarılmıştır.

Zirve’de kabul edilen 138. paragrafta, soykırım, savaş suçları, etnik temizlik ve insanlığa karşı suçlardan sivil halkın korunmasının, her bir devletin kendisine ait olduğu öncelikle vurgulanmıştır. Yapılması gerekenler ise ödev olarak nitelenmiş, uygun ve gerekli araçlarla bu suçların önlenmesinin amaçlandığına dikkat çekilmiştir. Katılan hükümet ve devlet başkanları, bu sorumluluğu kabul ettikleri ve buna uygun olarak hareket edecekleri taahhüdünde bulunurken, gerektiğinde uluslararası topluluğun, bu sorumluluğu yerine getirmede devletleri cesaretlendirmek ve yardım etmekle ödevli olduğunu da kabul etmişlerdir. Bu suçların önlenmesinde erken uyarı sisteminin kurulması ve uluslararası topluluğun da BM’e yardımcı olması öngörülmüştür.

Hükümet ve devlet başkanları 139. paragrafta ise, soykırım, savaş suçları, etnik temizlik ve insanlığa karşı suçlardan sivil halkın korunmasına yardım etmeyi taahhüt ederken, BM Antlaşması’nın VI ve VII. Bölümleri’ne uygun diplomatik, insani ve diğer barışçı tedbirleri uygulama ödevinin, BM Örgütü çerçevesinde aynı zamanda uluslararası topluluğa da ait olduğunu kabul etmiştir. Bu bağlamda, barışçı tedbirler yeterli görülmediğinde ve ulusal yetkililerin bu suçlara karşı kendi sivil halklarını korumada açıkça yetersiz olduğu tespit edildiğinde, özellikle Antlaşma’nın VII. Bölümü’ne uygun olarak, Güvenlik Konseyi aracılığıyla ve yetkili bölgesel örgütlerle iş birliği içerisinde karşı çıkılmasına hazır olduğu ifade edilmiştir. BM Antlaşması’na ve uluslararası hukuka uygun olarak, sivil halkın korunması ödevinin ve içerdiği sonuçların, Genel Kurul tarafından incelenmeye devam edilmesi gerektiği vurgulanmıştır. İlgili devletlere uygun araçlarla yardımda bulunulması benimsenmiş ve çatışmanın başlamasından önce yardımda bulunulacağı kabul edilmiştir. Zirve’de kabul edilen 140. paragrafta ise, Genel Sekreter’in özel danışmanının soykırımların önlenmesine ilişkin görevinin desteklendiği ifade edilmiştir.

Simonoviç, Zirve’de alınan kararda ifade edilen koruma sorumluluğunun 3 eşit sütunlu olduğunu, her bir devletin halkını koruma sorumluluğunun birinci sütunu ve uluslararası toplumun devletlerin halklarını korumasına yardımının ise ikinci sütunu oluşturduğunu, üçüncü sütunun ise ilgili devletin açıkça halkını korumaması halinde uluslararası toplumun koruma sorumluluğuna işaret ettiğini belirtmiştir²⁸⁶.

²⁸⁶ Simonovic, a.g.m., 2016.

Zirve’de kabul edilen belge bağlamında öncelikle dikkati çeken husus, sorumluluk veya yükümlülüğün ötesine geçildiği ve artık devletler için bir ödevden bahsedildiğidir. Nitekim, 3 paragrafın ortak ara başlığında yer verilen “Koruma Ödevi”nde, devletler için sorumluluğa kıyasla daha ağır bir terim olarak nitelendirilebilecek ödev kelimesine yer verilmiştir. Bu ödevin de istisnasız tüm devletler tarafından kabulü sağlanarak, pozitif bir kural düzeyinde olmamakla birlikte sivil halkın korunmasında devletler için bağlayıcılık amaçlanmış ve ödevin ifasındaki ilkeler aktarılmıştır.

Belge’nin 138. paragrafında, koruma sorumluluğuna da esas alınan sivil halka yönelik suçlar sıralanmış ve bu suçların işlenmesi halinde, ilk ödevlinin ilgili devletin kendisi olduğu vurgulanmıştır. Devletin egemenliğinin bir sonucu olarak, devletin kendi vatandaşlarını korumak ve vatandaşlarına yönelik tüm tehditleri bertaraf etmek sorumluluğu çerçevesinde, bu ön kabul önemlidir. Zira, bu ön kabul, ilgili devletin egemenliğinin ötesinde, BM Antlaşması’nın 2. maddesinde ifadesini bulan ilgili devletin ulusal yetkisine müdahale etmeme ve toprak bütünlüğü ilkeleriyle de uyumludur. İlk ödevlinin ilgili devletin kendisi olması, koruma sorumluluğunun temelini teşkil eden sorumlu egemenlik yaklaşımıyla da uyum içerisindedir.

Maddede, sadece sayılı suçların işlenmesi halinde ilgili devletin ödevli olduğunun bildirilmesiyle yetinilmemiş, aynı zamanda tüm devletlerin bu suçların işlenmesini önlemek için gerekli tedbirleri alma ödevi de açıkça ifade edilmiştir. Bu bağlamda, 138. paragrafın tüm devletlere, sadece suçun işlenmesi sonrasına ilişkin değil, öncesine ilişkin olarak da “önleme ödevi” yüklediği kabul edilmelidir. Kaldı ki, aynı paragrafla uluslararası topluluk da ödevli kılınmıştır. Ancak, gerek her bir devletin ve gerekse de uluslararası topluluğun ödevleri bağlamında vurgulanması gereken husus, Zirve’ye katılan tüm devletlerin uymayı kabul ettikleri BM Antlaşması’nın 1. maddesine konu amaçlar ile maddeye konu ödevlerin de uyumlu olmasıdır. Koruma sorumluluğuna kaynak teşkil eden bu paragrafların başlığında anılan suçlar tek tek sıralanmakla birlikte, uluslararası barış ve güvenliğin devamının gerçekleşmesi, ancak, anılan suçların bir daha işlenmemesiyle sağlanabilecektir. Nitekim, 139. paragrafta açıkça Antlaşma’nın VII. Bölümü’ne atıfta bulunulması, uluslararası barış ve güvenlik bağlamında anılan suçların işlenmesinin önlenmesinin öngörüldüğü kapsamında kabul edilmelidir.

Zirve belgesinde, Antlaşma'nın VI. Bölümü ve Bölgesel Örgütler'e de atıfta bulunulurken, soykırım, savaş suçları, etnik temizlik ve insanlığa karşı suçlardan sivil halkın korunmasında, ilgili devlet dışında uluslararası topluluğun da ödevli olduğu vurgulanmış ve ilgili devletin yetersiz kalması halinde, Güvenlik Konseyi'nin gözetimi ve aracılığıyla Antlaşma'nın VII. Bölümü'ne uygun tedbirlerin alınması ödevi açıkça ifade edilmiştir. İlgili devletin ötesinde uluslararası topluluğun da ödevli olduğunun vurgulanması ve Antlaşma'daki ilkeler ile uluslararası hukuka atıf önemli olduğu gibi, Belge, koruma ödevinin incelenmeye devam edilmesinde Genel Kurul'u da yetkili kılmıştır. Maddede dikkati çeken diğer bir husus ise, kriz veya çatışmanın başlaması öncesinde, ilgili devlete destekte veya yardımda bulunulması hakkındaki taahhüttür. Uluslararası topluluğun bu taahhüt ve ödevinde temel alınacak kurallarda, Antlaşma'nın VI ve VII. bölümlerinde yer alan maddelerin bildirilmiş olması ve bu bağlamda uluslararası barış ve güvenliğe ve Güvenlik Konseyi'nin açık yetkisine yer verilmiş olması, neticede koruma sorumluluğunda yeni bir kurumsal yaklaşımın olmadığı açık ifadesi olarak kabul edilmelidir.

Soykırım, savaş suçları, etnik temizlik ve insanlığa karşı suçlardan sivil halkın korunmasında, ilgili devletin yetersiz kalmasına atıfta bulunulması, bu devletin egemenliğine yönelik bir tehdit olarak kabul edilebilecek olmakla birlikte, uluslararası barış ve güvenliği tehdit eden bir gelişmeye karşı Güvenlik Konseyi'nin alacağı kararların bağlayıcılığı karşısında, yeni bir kurumsal yapının değil, barış ve güvenliği tehdit edebilecek bir unsurun Zirve'de vurgulanması olarak görülmelidir. Bu bağlamda, Belge'nin 140. maddesinde, Genel Sekreter'in özel danışmanının soykırımların önlenmesindeki çalışmalarının desteklendiğinin bildirilmesi, soykırımın kazandığı önem olarak kabul edilmelidir. Belge'de yer alan "Koruma Ödevi" terimindeki ödev vurgusu önemli olduğu gibi, uluslararası topluluğu temsil eden katılımcı devlet ve hükümet başkanlarının oylama yapmaksızın bu maddeleri kabul etmiş olmaları da önemlidir.

Her üç maddede irdelenmeyen husus ise, soykırım, savaş suçları, etnik temizlik ve insanlığa karşı suçların işlenmesinde ilgili devletin yetersizliğinin değil, doğrudan sorumluluğunun olması haline ilişkin hiçbir atfın yapılmamasıdır. Devletin varlık nedenine aykırı olduğu için bu seçeneğin Belge'de ifade edilmemiş olduğu değerlendirilmekle birlikte, ilgili devletin rızası ve onayı olmaksızın egemenliğine yönelik bir askeri müdahalenin de hiç tartışılmadığı açıktır. Ancak, Güvenlik Konseyi'nin bu yönde bir karar alması halinde ise, ilgili devletin Antlaşma'ya taraf olmakla bu seçeneği baştan kabul ettiği

ileri sürülebilecek ve Antlaşma'ya göre alınan karara uymakla ve yerine getirmekle yükümlü olduğu bildirilebilecektir.

2.4. Güvenlik Konseyi'nin “Silahlı Çatışmalarda Sivillerin Korunması” Başlıklı 1674 (2006) Sayılı Kararı

Yukarıda yer verilen Zirve Belgesi'nin 138 ve 139. paragraflarındaki ilkeler, Güvenlik Konseyi'nin 2006 yılında kabul ettiği silahlı çatışmalarda sivillerin korunmasına ilişkin 1674 sayılı kararında²⁸⁷ teyit edilmiş ve koruma sorumluluğu kavramına ilk kez Konsey tarafından yer verilmiştir. Bu bağlamda, 138 ve 139. paragraflara atıfta bulunulan 1674 (2006) sayılı kararın 4. maddesi ve bütünü incelendiğinde, soykırım, savaş suçları, etnik temizlik ve insanlığa karşı suçlardan sivil halkın korunması sorumluluğuna yönelik 2005 Dünya Zirvesi Sonuç Belgesi'nin 138 ve 139. paragraflarının teyit edildiği ve koruma sorumluluğu kavramına da yer verildiği görülmektedir.

Silahlı çatışmaların ve tekrarının önlenmesi için, ekonomik büyümenin sağlanması, yoksulluğa son verilmesi, sürdürülebilir gelişme, ulusal uzlaşma, iyi yönetim, demokrasi, hukuk devleti, insan haklarına saygı ve savunulması temelinde küresel bir yaklaşımın kabulü gerekliliğinin ve sivillerin hedef alınmasının insan hakları ihlali olduğunun ve işkence ile diğer yasak davranışların, tecavüz veya cinsel saikli şiddetin, çocuklara karşı şiddetin, çocukların asker olarak kullanılması ve askere alınmasının, insan kaçakçılığının, zorla göçün ve insani yardımdan kaçınılmasının uluslararası yükümlülüklerin ihlali olduğu vurgulanmıştır. Kararda, 138 ve 139. paragrafların teyidinin ve kavram olarak koruma sorumluluğuna yer verilmesinin ötesinde, iki husus dikkat çekmektedir.

Bunlardan birincisi, BM Antlaşması'nın 1. maddesindeki amaçlar ile tüm devletlerin siyasal bağımsızlığı, egemen eşitliği ve toprak bütünlüğü başta olmak üzere 2. maddesindeki ilkelere bağlılığın vurgulanmış olmasıdır. Kararda ayrıca, etkilenen sivillerin korunmasını sağlamak için istenen tüm tedbirlerin alınmasında asıl görevin, çatışan taraflara ait olduğu da bildirilmiştir. Görüleceği üzere, koruma sorumluluğu hakkındaki yoğun tartışmalara ve Genel Sekreter'in bu konudaki çalışmaları ve kurulan komisyonlar tarafından koruma sorumluluğu hakkında temel kriterler bildirilmesine, BM Dünya Zirvesi

²⁸⁷ BM Güvenlik Konseyi S/RES/1674 (28.04.2006). “Protection des civils dans les conflits armés”, 2. [http://www.un.org/fr/documents/view_doc.asp?symbol=S/RES/1674%20\(2006\) \(ET: 25.12.2016\)](http://www.un.org/fr/documents/view_doc.asp?symbol=S/RES/1674%20(2006) (ET: 25.12.2016))

Sonuç Belgesi'nde koruma sorumluluğuna atıfta bulunulmasına rağmen, Güvenlik Konseyi, Antlaşması'nın açık ve değiştirilmez kabul edilen 2. maddesindeki emredici ilkelere atıfta bulunarak, devletlerin toprak bütünlüğü ve egemenliğini ön plana çıkartmıştır. Kararda, 138 ve 139. paragraflar teyit edilirken ve bir bölgesel örgüt olarak Afrika Birliği'nin (AFB) silahlı çatışmalarda sivillerin korunmasına yönelik katkıda bulunması öngörülürken, kuvvet kullanma yasağı açıkça belirtilmemiştir. Genel olarak Güvenlik Konseyi kararlarında kuvvet kullanma yasağına atıf yapılmaktadır. Bu kararda kuvvet kullanma yasağının açıkça ifade edilmemiş olmasına dayalı olarak, Güvenlik Konseyi'nin, sivillerin korunması karşılığında bu yasağın dikkate alınmamasını öngördüğü ileri sürülebilecektir. Ancak, BM Antlaşması'nın açık ifadesi karşısında, bu yönde bir değerlendirmenin çok aşırı bir zorlama olacağı kabul edilmelidir.

İkinci husus ise, Güvenlik Konseyi'nin aynı kararında, barış ve güvenlik ile kalkınma ve insan haklarının birbirleriyle çok sıkı bir şekilde bağlı olduğunu ve birbirlerini tamamladıklarının bilincinde olarak, bu üç konunun, BM sisteminin ve güvenliğin temelini oluşturduğunu belirtmiş olmasıdır. Görüleceği üzere, Güvenlik Konseyi, 1674 sayılı kararında salt koruma sorumluluğuna atıfla yetinmemiştir. Aynı zamanda koruma sorumluluğunun gündemde olmasının ana gerekçeleri olarak bildirilebilecek, kalkınma ve insan haklarının da gündemde olmasına kaynaklık eden problemlere işaret etmiştir. Küresel çapta en üst düzey karar organı olarak nitelenebilecek Güvenlik Konseyi tarafından, ekonomik büyümenin sağlanması, yoksulluğa son verilmesi, ulusal uzlaşma, demokrasi ve hukuk devletinin ifade edilmesi, insan hakları sorununun engellenemeyen kaynaklarının gerçekte bilindiğini, ancak, karar organının iradesinin bu olumsuzlukları ortadan kaldıracak güce sahip olmadığını göstermesi bağlamında önemlidir.

2.5. “Koruma Sorumluluğu’nun Yürürlüğe Konulması” Başlıklı 2009 Yılı BM Genel Sekreteri Raporu

Genel Sekreter Ban Ki Moon tarafından 12 Ocak 2009 tarihinde dağıtımı yapılan “Koruma Sorumluluğu’nun Yürürlüğe Konulması” başlıklı Rapor²⁸⁸, Genel Sekreterlerin daha sonraki yıllarda düzenli olarak bu konuda hazırladıkları ilk raporu teşkil etmesi bağlamında önemlidir. Rapor’da, 2005 Dünya Zirvesi Sonuç Belgesi’nin 138 ve 139. paragraflarında

²⁸⁸ BM Genel Sekreterliği A/63/677 (12.01.2009). “La mise en oeuvre de la responsabilité de protéger”, http://www.un.org/fr/documents/view_doc.asp?symbol=A/63/677 (ET: 01.12.2017)

yer alan koruma sorumluluğuna “icrai bir boyut kazandırmanın” vurgulanmasına ve Zirve’ye katılan dünya liderlerinin oybirliğiyle bu kararların alınmasına dikkat çekilmiştir. Paragraflara konu sorumlulukta önceliğin ilgili devlete ait olduğu bir kez daha vurgulanmıştır. Devletlerin koruma sorumluluğuna zarar vermesinin önlenmesi için, bu sorumluluğu hayata geçirmek üzere stratejinin, normların, prosedürlerin, BM Örgütü kurumlarının ve pratiklerinin geliştirilmesinin en iyi araç olacağı belirtilmiştir.

Rapor’un birinci bölümünde, koruma sorumluluğunun tarihi, siyasi ve hukuki bağlamı aktarılmış ve Genel Kurul tarafından 60/1 sayılı kararla onaylanan 2005 Zirvesi’nin 138, 139 ve 140. paragraflarına aynen yer verildikten sonra, Güvenlik Konseyi’nin 2006 tarihli 1674 ve 1706 sayılı kararlarında koruma sorumluluğuna atıfta bulunulduğu belirtilmiştir. Zirve kararlarının yeniden görüşülmesi veya değerlendirilmesinin değil, bu kararların icrası için en uygun araçların bulunmasının sözkonusu olduğuna dikkat çekilmiştir. Zirve’nin 138 ve 139. maddelerinin uluslararası hukuka kesinlikle uygun olduğu vurgulanırken, uluslararası hukukun kaynakları çerçevesinde devletlerin, soykırım, savaş suçları ve insanlığa karşı suçları önleme ve cezalandırma yükümlülükleri olduğu teyit edilmiştir. Zirve’de ifade edilen koruma sorumluluğunun, uluslararası insani hukuk ile uluslararası insan hakları hukuku²⁸⁹, sığınmacılar hukuku ve uluslararası ceza hukukundan kaynaklanan daha geniş yükümlülükleri azaltmayı hedeflemediği, bu maddelerin BM Antlaşması’na uygun olduğu ve koruma sorumluluğunun üye devletlerin güce başvurmamasına yönelik ilkeye aykırı olmadığı belirtilmiştir.

Genel Sekreter, 2005 Zirvesi’nin 138, 139 ve 140. paragraflarında gündeme gelen koruma sorumluluğunun kabulü öncesinde, metnin içeriği hakkında tartışmalar olmakla birlikte, katılan liderlerin kararlılığı ve sorunun ciddiyeti karşısında bu maddelerin kabulünün mümkün olduğunu bildirirken, hukuk normlarının gelişiminin sözkonusu olduğunun da altını çizmiştir. Ruanda’daki soykırım ile Srebrenika’daki katliamlar ertesinde dönemin Genel Sekreteri Annan’ın bu soruna eğildiğini ve devletin egemenliği ile bu devletin yurttaşlarının yaşadıkları olumsuzluklara karşı sessiz kalınmayarak müdahale edilmesi ve suçluların cezalandırılması zorunluluğunun gündeme geldiğine dikkat çekmiştir.

²⁸⁹ Çağırın, a.g.e., 2011, 48-50. İnsan haklarının uluslararası hukuk kurallarının oluşturduğu düzen içerisindeki yeri uluslararası insan hakları hukuku olarak tanımlanıp devletin kendi vatandaşlarına yönelik ödevlerini belirlerken, savaş halinde devletlere getirilen sınırlamaları ve devletin savaş halindeki devlet veya devletlerin vatandaşlarına yönelik ödevlerini bildiren ise, uluslararası insani hukuk olarak tanımlanmaktadır.

Artan sivil kayıplar karşısında sessiz kalma ile tehdit altındaki sivilleri korumak için asker konuşlandırma seçenekleri arasında kalındığını ve neticede Genel Sekreter'in Temsilcisi Francis Deng tarafından, "Sorumluluk Kadar Egemenlik" yaklaşımının geliştirildiğini belirtmektedir. Bu yaklaşıma göre egemenlik, sivil halka karşı süreklilik arz eden ödevleri içerdiği gibi, uluslararası alanda bazı imtiyazları da içinde barındırmaktadır. Koruma konusundaki temel ödevlerini yerine getiren ve insan haklarına uygun hareket eden bir devlet, bir dış müdahaleden endişelenmekten de o kadar uzak olacaktır. Koruma sorumluluğu bağlamında bu yeni yaklaşımın ilk örneği, 2005 Dünya Zirvesi kararlarının alınmasından da 5 sene öncesinde 2000 yılında, AFB Örgütü'nün Kurucu Antlaşması'nın 4. maddesinde yapılan değişiklikle gerçekleşmiştir. Genel Sekreter, savaş suçları, soykırım ve insanlığa karşı suçların işlendiğinin tespiti ve Örgüt tarafından karar alınması dahil belirlenen şartların gerçekleşmesi halinde, üye devletin içişlerine karışılabilceğinin ve müdahalede bulunulabileceğinin kabul edildiğini belirtmektedir.

Afrika'daki bu gelişmeler ertesinde, Kanada'nın desteğiyle oluşturulan ve hazırlanan MDEUK'nun Aralık 2001 tarihli "Koruma Sorumluluğu" başlıklı Raporu'na atıfta bulunan Genel Sekreter, "korumanın, sadece askeri bir sorun veya devletlerin egemenliği ile bireyler arasındaki bir ikilem olmadığının" Rapor'da kabul edildiğini bildirmiştir. MDEUK'nun tespitlerinin, Annan tarafından oluşturulan ÜDŞG'nun 2004 tarihli Raporu'nda da dikkate alındığını ve neticede her iki raporun 2005 Zirvesi'ne temel teşkil ettiğini vurgulamıştır. 2005 Zirvesi'nin 138 ve 139. paragraflarında koruma sorumluluğu ile devletlerin egemenliği hakkında şu ilişkinin kabul edildiğine dikkat çekmiştir:

- a. Koruma sorumluluğu devletin egemenliğinin karşıtı değil aksine müttefiği olup, yükümlülük kadar egemenlik yaklaşımı teyit edilmiştir. Koruma konusundaki yükümlülükler yerine getirildikçe, egemenlik de zayıflamayacak aksine güçlenecektir. Amacı, sadece başarısız olunması halinde müdahale edilmesi değil, bu hedefe ulaşılmasında devletlere yardım etmektir.
- b. Koruma sorumluluğu, ancak şu 4 suçun işlenmesi halinde gündeme gelecektir: Soykırım, savaş suçları, etnik temizlik, insanlığa karşı işlenen suçlar.
- c. Çok sıkı koşullarda yükümlülük gündeme geldiğinde, BM ile bölgesel örgütler sistemi içerisinde eyleme geçilecektir. Bu bağlamda, 138. paragrafın lafzına uygun olarak, tüm

önleyici tedbirler de alınacak ve 139. paragrafda öngörüldüğü üzere Antlaşma'nın VII. Bölümü'ne uygun tedbirler gündeme gelecektir.

d. Erken uyarı ve değerlendirme, üye devletler tarafından koruma ve önlemenin başarılı olmasında önemli faktörlerdir. Bunda, BM yetkililerinin zamanında bilgilendirilmesi, BM Genel Sekreterliği'nin bu bilgileri değerlendirmesi ve yerelde gerçekleşenleri analizin yeterli araçlara sahip olması, Sekreter'in en kısa sürede haberdar kılınması önemli olacak ve bu halde nesnel, ihtiyatlı ve profesyonel bir yaklaşımla sonuç alınabilecektir²⁹⁰.

Genel Sekreter, Zirve'nin 138 ve 139. paragrafının 3 temel esasının bulunduğunu bildirmiştir²⁹¹:

a. Koruma hakkında devletin sorumlulukları kapsamında soykırım, savaş suçları, etnik temizlik ve insanlığa karşı suçlar karşısında, vatandaş olsun veya olmasın, halkını koruma sorumluluğu öncelikle ilgili devlete aittir.

Zirve'de kabul edilen 138. paragrafda yer alan, “bu sorumluluğu kabul ediyoruz ve kendimizi buna uyduracak şekilde hareket edeceğiz” tümcesinin, koruma sorumluluğunun temelini teşkil ettiği belirtilirken, liderlerin, bu yükümlülüğün ilk olarak ilgili devlete ait olduğunu da teyit ettiği ve bunun sadece koruma sorumluluğuna ilişkin son kabuller ile formülasyonundan değil, devletlerin daimî ve ön kabule dayalı hukuki ödevleri kadar devletlerin egemenliklerinin yapısından da kaynaklandığı bildirilmiştir. Genel Sekreter'e göre, Zirve'de koruma sorumluluğunun kabul edilmesi, bu konuda görüşmeler aşamasından doktrin, politika ve eylem aşamasına geçişe ve üye her bir devletten istenilen her an yükümlülüğüne bağlı olmasının beklenmesine işaret etmektedir. 21. yüzyıl devletinin statüsü ve egemenliğinin bir sonucu olarak toprakları üzerindeki egemenliğin öncelikle ilgili devlete ait olduğu vurgulanmış, eyleme geçilmesinde belirleyici olanın BM olduğu teyit edilmiştir.

Bir topluluk karanlık içerisinde iken, komşularının görece bir şekilde istikrar içerisinde olmasının nedenlerini belirlemek için, araştırmalar yapılmasının önemli olduğuna dikkat çekilmiştir. Sorumlu bir egemenlikte insan haklarına saygının esas olduğu ve pratikte atılacak ilk adımı teşkil etmek üzere, devletlerin UCM Roma Statüsü'nü kabulü de dahil

²⁹⁰ BM Genel Sekreterliği, a.g.r., 2009, 7-8.

²⁹¹ BM Genel Sekreterliği, a.g.r., 2009, 8-9.

olmak üzere bu alandaki uluslararası kurumlara taraf olmalarının önemli olduğu bildirilmiştir. Devletlerin hukuk sistemlerinin kötüye kullanılmasının önlenmesinde, dinamik bir sivil toplum ve bağımsız basın ile uluslararası ve iç gözetim mekanizmalarına açık yaklaşımın etkili olacağı aktarılmış, UCM'nin koruma sorumluluğunda önemli bir araca dönüştüğü belirtilmiştir.

UCM bağlamında vurgulanması gereken husus ise, Roma Statüsü'nün tüm üye devletler tarafından imzalanmaması sonucunda, Mahkeme'nin vereceği kararların uygulanmasında karşılaşılan güçlüklerin ötesinde, neden böyle bir yargı organının kuruluşuna ihtiyaç duyulduğu sorusuna verilecek yanıttır. Zira, devletlerin egemenliği ilkesinin en önemli unsurunu teşkil eden “yargı yetkisinin” de bir istisnasını teşkil eden UCM²⁹², ilgili devlet yargısına duyulan güven sorunu²⁹³ ve etkin yargılama²⁹⁴ dahil yetersizliklerinin ortadan kaldırılmasına katkıda bulunacağı gibi, devletin yetersiz veya isteksiz olması halinde de tamamlayıcı bir yargı mercii olarak da soruşturma ve kovuşturmayı gerçekleştirecektir²⁹⁵. UCM'nin Statüsü gereği, ulusal mahkeme kararlarının kendisi için bağlayıcı olmamasının ötesinde, ulusal mahkeme önündeki kovuşturmanın durdurulmasını içeren “yetki bırakma”sını isteme yetkisine de sahip olması²⁹⁶, uluslararası mahkemenin yetkilerinin devletlerin egemenlikleri üzerinde ne denli yetkin olduğunu ve bu nedenle zayıf devletlerin mağduriyetlerine neden olma riskini barındırdığını²⁹⁷ da göstermektedir. UCM bağlamında vurgulanması gereken diğer husus ise, salt Roma Statüsü'ne taraf olmanın tek başına yeterli olmamasıdır. Zira, taraf devletlerin Mahkeme ile iş birliğini Statü'ye uygun olarak yerine getirmemeleri veya istenilen soruşturmaların yapılmasına katkıda bulunmamaları veya bazı siyasi liderlerin dokunulmazlık elde etmesi de karşılaşılan somut bir olgudur²⁹⁸.

Genel Sekreter'in Raporu'nda bu bağlamda dikkat çeken diğer bir tespit ise, koruma sorumluluğuna konu soykırım ve diğer suçların tesadüfen ortaya çıkmadıkları, aksine mevcut kurumsal ve sosyal kırılmaları kötüye kullanmak isteyen siyasetçilerin fiilleri ve kararları sonucu önceden planlanmış olarak gerçekleştirildikleridir. Uluslararası kuruluşlar aracılığıyla ilgili devletlerin, başta eğitim dahil olmak üzere çeşitli araçlardan yararlanarak

²⁹² Erdal, S. 2010. *Uluslararası Ceza Mahkemesinin Devlet Egemenliğine Etkisi*, Ankara, 136.

²⁹³ Tezcan, D.-Erdem, M.-Önok, R. (2009) *Uluslararası Ceza Hukuku*, Ankara, 313-316.

²⁹⁴ Önok, M. (2003). *Tarihi Perspektifiyle Uluslararası Ceza Divanı*, Ankara, 6-16.

²⁹⁵ Başak, C. (2003). *Uluslararası Ceza Mahkemeleri ve Uluslararası Suçlar*, Ankara, 56.

²⁹⁶ Alpkaya, G. (2002). *Eski Yugoslavya İçin Uluslararası Ceza Mahkemesi*, Ankara, 58-60.

²⁹⁷ Şen, E. (2009). *Uluslararası Ceza Mahkemesi*, Ankara, 77.

²⁹⁸ Simonovic, a.g.m., 2016.

şiddetin ortaya çıkması öncesinde önlemler alabileceğini vurgulayan Genel Sekreter, BM veya bölgesel örgütlerle iş birliği yapılmasının faydalı olacağı kanaatini de ifade etmiştir.

b. Uluslararası katkı ve kapasitenin güçlendirilmesi bağlamında devletlerin ödevlerini yerine getirmesinde, uluslararası toplum tarafından kabul edilen yükümlülük ikinci esası teşkil etmektedir. Burada uluslararası toplum olarak ifade edilenin ise, üye devletler, bölgesel örgütler, sivil toplum ile özel sektör ve BM sistemi olduğu belirtilmiştir.

Genel Sekreter, koruma sorumluluğuna ilişkin bir politikanın ve sürecin hazırlanması ile pratiğinde ve koruma sorumluluğu başlıklı bir stratejinin belirlenmesinde bu ikinci esasın temel teşkil ettiğini bildirmiştir. Zirve’de kabul edilen 138 ve 139. paragrafların, birinci esas çerçevesinde yükümlülüklerini yerine getirmede devletlerin cesaretlendirilmesini, bu yükümlülüğü icrada devletlere yardım edilmesini, halklarının korunmasında ihtiyaç duyulan araçlarla teçhiz edilmelerini ve bir kriz veya çatışmanın ortaya çıkması öncesinde gerginliğin mevcut olduğu devletlere yardıma bulunma şeklinde dört katkıyı içerdiğine dikkat çekilmiştir. Genel Sekreter, bunlardan birincisi ikna temelli iken, diğerlerinin ise uluslararası toplum ile devlet arasında karşılıklı yükümlülük ve ortaklığı öngördüğünü aktarmaktadır. İlgili devletin yöneticilerinin koruma sorumluluğuna konu suçları işlemekte kararlı olması halinde, bu ikinci esasa konu uluslararası toplumun katkılarının çok da yararlı olmayacağı belirtilirken, bu halde uluslararası toplumun 139. maddede öngörüldüğü gibi istenilen zamanda kararlı ve kollektif bir tepkiyi gündeme alması gerektiği bildirilmiştir. Buna karşılık, vatandaşlarını etkili bir şekilde koruyacak araçlardan yoksun olmaları veya koruma sorumluluğuna konu suçları işleyen veya şiddet uygulayan bir silahlı güçle karşı karşıya kalınması nedeniyle, yöneticilerin karar almakta zayıf, bölünmüş veya yetersiz olmaları halinde, ikinci esasa konu tedbirler önemli olacak ve bu halde silahlı tehdide maruz kalan devlete askeri katkı da gündeme gelecektir.

Genel Sekreter, ilgili devletin yükümlülüklerini yerine getirmesine cesaretlendirilmesinde açık veya gizli baskılarda bulunulabileceğini ve bu konuda kamusal diplomatik çabaların yerine getirilmesinde bölgesel örgütler, BM İnsan Hakları ve Mülteciler Yüksek Komiserleri, Acil Yardım Koordinatörü, Soykırımın Önlenmesi Özel Danışmanı, diğer özel danışmanlar, Genel Sekreter tarafından görevlendirilen özel temsilciler, BM’in üst düzey görevlileri ile Bretton Woods’un kalkınma organları ve kurumlarının görev alabileceğini bildirmiş ve bu gibi durumlarda güven ve uyumun önemine dikkat çekmiştir.

Koruma sorumluluğu kapsamındaki suçları işleyenlerin bunun bir karşılığı olacağını anlamaları gerektiği teyit edilmiştir. Bu bağlamda yabancı yatırımların geri çekilmesi ile sermayenin ülke dışına kaçması, yardımların azaltılması ve turizmin gerilemesi gibi önlemlerin altı çizilmiştir.

Koruma sorumluluğu bağlamında çocukların ve kadınların korunması konusundaki BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği'nin çabalarını aktaran Genel Sekreter, bölgesel örgütlerin koruma sorumluluğunda önleyici tedbirlerin alınması ve gerekli bilgilere ulaşılmasında özel bir öneme sahip olduğunu vurgulamıştır. Gerekli olduğunda kullanılacak önleyici bir sivil ve polis gücünün oluşturulması hakkında öneriler olduğunu belirten Genel Sekreter, önleyici güç konuşlandırılmasının ilk olarak Genel Sekreter Butros Gali'nin 1992 tarihli "Barış Ajandası: Önleyici Diplomasi, Barışın Tesis ve Devamı" başlıklı Raporu'nda ifade edildiğini, Makedonya, Burundi, Sierra Leone ve Kongo Cumhuriyeti'ne barış gücü konuşlandırılmasının somut örnekler olduğunu ve bu konunun geliştirilmesi için üzerinde gelecek senelerde durulacağını bildirmiştir.

Kronik az gelişmişliğin tek başına etnik, dinsel ve kültürel çatışmalara yol açmadığına dikkat çekilmiştir. Yoksulluğun fazla olduğu toplumlarda koruma sorumluluğuna konu suçların işlenme potansiyelinin yüksekliği gözönünde bulundurulduğunda, az gelişmiş devletlere yapılacak katkıların çatışma risklerini azaltacağı belirtilmiştir. Yerinde yapılacak incelemeler ertesinde yardım programlarının belirlenmesinde çatışmalar ile koruma sorumluluğunun birlikte ele alınacağı ifade edilmiştir. Koruma sorumluluğu ile hedeflenen amaçların gerçekleşmesinde, hukukun üstünlüğü, yargının yetkisi ve bağımsızlığı, insan haklarına saygı, güvenlik sektöründe reform yapılması, sağlam bir sivil toplum, bağımsız bir basın, hoşgörü ve diyalogu öne alan siyasi kültürün mevcudiyeti halinde iyi bir siyasi yönetimin bulunduğu kabulünün önemine dikkat çekilmiş, asgari şu beş kapasitenin tanımlanması gerektiği bildirilmiştir²⁹⁹:

- i. Gerginlikleri ortadan kaldıracak kalkınma programlarının planlanması çerçevesinde ulusal kurumların kapasitelerinin güçlendirilmesini içeren "çatışmaları dikkate alan kalkınmanın analizi";

²⁹⁹ BM Genel Sekreterliği, a.g.r., 2009, 21-22.

- ii. Ülke içerisindeki farklılıklara çözüm bulunmasında ve uzlaşmanın sağlanmasında, kamusal güçler kadar sivil toplumun da modern ve geleneksel mekanizmalarını güçlendiren “yerel arabulucu kapasitesi”;
- iii. Diyalogla çözüm bulunmasında, ayrımcılığın yapılmadığı katılımcı diyalog kapasitesinin artırılmasına yönelik “uzlaşma ve diyalog”;
- iv. Çatışmaya dönüşmesi öncesinde, toprak ve kaynak anlaşmazlığı, dini ve etnik aidiyet, iktidar devri gibi anlaşmazlıkları yerel ve ulusal planda çözecek altyapıyı kurmayı öngören “farklılıkların çözümlenmesinde yerel kapasite”;
- v. Gelecekte oluşacak benzer olumsuzlukların önlenmesi için, yukarıda sıralanan kapasitelerin geliştirilmesine ilişkin “kapasitelerin geliştirilmesi kapasitesi”.

Tüm bu çabaların ve kalkınma programlarının gerçekleştirilmesinde üye devletlerin yapacakları maddi katkıların önemli bir etkisi olacağını belirten Genel Sekreter, her bir devlete yönelik yardımların bir devletten diğer devlete farklı olacağını bildirmiştir.

c. İstenilen anda kararlı tepki kapsamında, bir devletin koruma ödevini yerine getirmekte eksik kaldığının tespiti halinde, istenilen anda kararlı ve kollektif bir eylemin gerçekleştirilmesinin, üye devletler yükümlülüğünün üçüncü esasını oluşturduğu bildirilmiştir.

Genel Sekreter, Kenya’da seçimler ertesinde 2008 yılı başlarında yaşananlara dikkat çekerek, yeterince erken harekete geçildiği takdirde, eylemsiz kalma ile güce başvurulması şeklindeki iki uç seçeneğin değerlendirilmesine gerek kalmayacağını görüldüğünü ifade etmiştir³⁰⁰. Bu bağlamda Antlaşma’nın VI. Bölümü’ne konu barışçı tedbirlerin ve/veya VII. Bölüm’de öngörülen kollektif tedbirlerin ve/veya VIII. Bölüm’de aktarılan bölgesel örgütlerle iş birliğinin öne çıkacağını vurgulamıştır. Tüm yapılacaklarda Antlaşma’ya hakim olan düzenlemeler, ilkeler ve amaçların dikkate alınacağını ve VII. Bölüm çerçevesinde karar alıcı makamın Güvenlik Konseyi olacağını altını çizmiştir. Ancak, Antlaşma’nın 10-14. maddeleri uyarınca Genel Kurul’un da “Barış İçin Birlik” kararı uyarınca hareket edebileceğini belirtmiştir.

³⁰⁰ BM Genel Sekreterliği, a.g.r., 2009, 9.

Koruma sorumluluğunda bu üç esasın tam olarak uygulanmaması halinde istikrarsızlık veya tehlikeli gelişmelerin ortaya çıkması riskine dikkat çekilmiş, etkili bir stratejinin belirlenmesinde bu üç esas içerisindeki geçişlerin önceden belirlenemeyeceği vurgulanmıştır. 2005 Zirvesi'nin 139 nolu paragrafının ilk cümlesinde yer alan “Soykırım, savaş suçları, etnik temizlik ve insanlığa karşı suçlardan sivil halkın korunmasına yardım etmek amacıyla, BM Antlaşması'nın VI ve VII. bölümlerine göre uygun diplomatik, insani ve diğer barışçı tedbirleri uygulamak, BM Örgütü çerçevesinde aynı zamanda uluslararası topluluğa da aittir” lafzındaki “barışçı” kelimesinin, ilk anda uluslararası toplumun sadece barışçı tedbirler alabileceğini düşündürdüğünü, ancak, devamında ifade edilen “bu barışçı tedbirler yeterli görülmediğinde” tümcesiyle ve ertesinde Antlaşma'nın VII. Bölümü'ne atıfla, alınacak tedbirlerin sadece barışçı tedbirlerle sınırlı olmadığına kabul edildiğini belirtmiştir. Zirve'de kabul edilen 139. maddede bildirilen “kollektif kararlı bir eylemin yürütülmesine hazırız” tümcesi ise, istenilen anda kararlı bir tepkinin verilmesinin kabul edildiğini göstermektedir.

Egemenliğin, koruma sorumluluğuna konu suçları işleyen veya cesaretlendirenlerin cezasız kalması hakkını vermediğinin uluslararası hukukta kabul edildiğini ve 139. maddeyle liderler tarafından bunun teyit edildiğini belirtmiştir. Genel Sekreter, Roma Statüsü düzenlemesine de dikkat çekmiş ve Fildişi Sahili ile Kenya'da yaşananlar ertesinde yapılan uyarıların etkili olduğunu ve bu suçları işlediği belirlenen ilgili devletlerin yöneticilerinin diğer devletler yöneticilerince muhatap alınmaması ve yaptırımlara tabi kılınmasının diplomatik tedbirler arasında ele alınmasını ve ilgili devletlere yönelik silah ambargosu uygulanmasının etkili olacağını hatırlatmıştır. Koruma sorumluluğu bağlamındaki suçların işlenmesine devam edilmesi ve diplomatik tedbirlerin yetersiz kalması halinde, uluslararası toplumun ilgili devlete yönelik alınacak tedbirleri içeren kararları ise, Antlaşma'nın 41 ve 42. maddelerine göre Güvenlik Konseyi ve “Barış İçin Birlik” sürecine göre Genel Kurul ve Güvenlik Konseyi'nin izniyle 53. maddeye uygun olarak bölgesel örgütler tarafından alınacaktır.

Darfur, Kongo Cumhuriyeti ve Somali'de yaşananlar karşısında uluslararası toplumun yetersiz kalmasının, BM Örgütü'nün uluslararası kamuoyu nezdinde itibar kaybetmesine neden olduğunu vurgulamıştır. Genel Sekreter, Antlaşma ile Zirve'nin 138 ve 139. paragrafları sayesinde gelecekte bu olumsuzluklarla karşılaşılmayacağına inandığını bildirmiştir. Öncelikli sorumlu ilgili devletin koruma sorumluluğu bağlamındaki

sorumluluklarını yerine getirmeyeceğinin anlaşılması halinde Genel Sekreter'e sorumluluğun düştüğünü ve Genel Sekreter'in Güvenlik Konseyi ve Genel Kurul nezdinde gereğini yerine getirmesi gerektiğini ve bu suçlara muhatap olan insanların sözcülüğünü Genel Sekreter'in üstleneceğini ifade etmiştir.

Güvenlik Konseyi nezdinde yapılacak girişimlerde daimî üyelerin yaklaşımının da önemli olduğunu ve veto yetkisinin bu anlamda ön plana çıktığını hatırlatan Genel Sekreter, beş daimî üyenin özel bir sorumluluk üstlendiklerini, beş daimî üyenin koruma sorumluluğu sözkonusu olduğunda veto yetkisini kullanmamaları veya kullanma tehdidinde bulunmamaları gerektiğini ve ancak karşılıklı bir anlayışla sonuç alınabileceğini vurgulamıştır³⁰¹. Sadece Güvenlik Konseyi'nin 15 üyesi değil diğer tüm üyelerin de Zirve'de açıkça kabul edilen 138 ve 139 nolu paragraflara konu edilen koruma sorumluluğunun gerekleri ortaya çıktığında sorumluluğu paylaşacaklarına ve Genel Kurul'un kararlarının diğer üye devletler için zorlayıcı olmadığına dikkat çekmiştir. Genel Sekreter, koruma sorumluluğuna ilişkin senelerdir çalışmalar ve tartışmalar yapılmasına rağmen, 139 nolu paragrafda ifadesini bulan suçların işlenmesi halinde derhal askeri tedbirlerin alınması kapasitesinden BM'in halen de uzak olduğunu kabul etmiş, bu kavramın daha fazla uluslararasılaştırılması için yapılması gereken daha çok şey olduğunu bildirmiştir. Bu konuda dikkate alınması gereken öncelikli diğer bir konunun ise, Antlaşma'ya göre BM'in harekete geçmesi ve 139 nolu paragrafta konu uygun zamanda kollektif tepkinin verilmesi halinde, her halde bazı devlet ve/veya devletlerin tek taraflı olarak koruma sorumluluğunu gerekçe göstererek harekete geçmelerini engelleyeceğini belirten Genel Sekreter, bu halde yeni suçların işlenmesinin ve ihlallerin gerçekleşmesinin önleneceğini aktarmıştır.

Mevcut Rapor'un koruma sorumluluğu için pratikte son noktayı değil, doktriner olarak gelecekte yapılacaklara dair ve taahhütlerin gerçekleşmesine yönelik ilk adımı içerdiği ve koruma sorumluluğunun nihai hedefinin insan hayatının kurtarılması olduğu vurgulanmıştır. Genel Sekreter, sorumlu egemenliğin temel prensiplerini ve koruma sorumluluğunun uluslararası hukuka uygunluğunu bir kez daha hatırlatmıştır. Rapor'un, radikal yeni yaklaşımlar veya pahalı yeni programlar önermek yerine ortak bir stratejinin

³⁰¹ BM Genel Sekreterliği, a.g.r., 2009, 29.

belirlenmesinde ısrarcı olduğunu bildirmiş ve Genel Kurul'dan beklentilerini şu şekilde ifade etmiştir³⁰²:

- a. Mevcut raporu uygun bulmak veya not etmek;
- b. 2005 Dünya Zirvesi Belgesi'nin 139. paragrafında da bildirildiği üzere, "halkları koruma sorumluluğunu incelemeye devam etmek"ten kasdedileni tanımlamak;
- c. Kapasitelerin arttırılması ve uluslararası katkı başlıklı ikinci esasa uygun olarak, devletler ve uluslararası toplum arasında ortaklığı tanımlamak ve geliştirme araçlarını araştırmak;
- d. Koruma yükümlülüklerini yerine getirmek için üye devletler tarafından gerçekleştirilen eylemlerin dönemsel incelenmesinin zorunlu olup olmadığını ve zorunlu ise nasıl yapılacağını sorgulamak;
- e. Bu konuda sorumluluklarını yerine getirmede Genel Sekreter tarafından harcanan çabaları kontrol edecek en iyi araçları belirlemek.

Sorunun normatif boyutunu da dikkate alarak, koruma sorumluluğunun ölü doğmaması için alınan tedbirler hakkında yıllık raporlar yayımlanacağını bildiren Genel Sekreter, koruma sorumluluğunun "vakti gelen bir düşünce" olduğunu ifade etmiştir. BM Örgütü'nün sahadaki görevlilerine koruma sorumluluğunun da izlenmesi ve Sekreterliğin bilgilendirilmesi talimatı vereceğini belirten Genel Sekreter, Soykırımın Önlenmesi Özel Danışmanı'nın koruma sorumluluğu hakkındaki yetkilerine ilişkin 2004 yılında ve koruma sorumluluğu hakkında Özel Danışman atanması hakkında Güvenlik Konseyi Başkanlığı'na gönderdiği mektuplarda yer alan görevlendirmeleri de hatırlatmıştır.

Rapor'da dikkat çeken husus, 2005 Dünya Zirvesi'nin 138 ve 139 nolu paragraflarının uluslararası hukuka kesinlikle uygun olduğunun özellikle vurgulanmasıdır. Nitekim Rapor'da aynı zamanda, Zirve'ye katılan tüm liderlerin, antlaşmalar ve örf ve âdet kuralları çerçevesinde soykırım, savaş suçları ve insanlığa karşı suçları önlemek ve bastırmayı ele aldıkları da bildirilerek, açıkça ifade edilmemekle birlikte, bu bağlamda koruma sorumluluğu kavramına uluslararası hukuk normları arasında yer verilmek istenilmiştir. Genel Kurul'un 60/1 sayılı kararıyla 2005 Zirvesi kararları onaylanmış olmakla birlikte, Zirve kararlarının bu şekilde bir antlaşmaya konu olduğunu ileri sürme ve bu bağlamda

³⁰² BM Genel Sekreterliği, a.g.r., 2009, 32-33.

Güvenlik Konseyi kararlarında kavrama atıfta bulunulsa dahi, koruma sorumluluğunu bir uluslararası norm olarak kabul etme olanağı ise bulunmamaktadır. Nitekim, Genel Sekreter'in 2009 tarihli bu Raporu'nda özellikle kavramın uluslararası hukuka uygunluğuna vurgu yapılması, kavramın bir norm düzeyinde kabul edilmesinde tartışmaların bulunduğu kabulü olarak dikkate alınmalıdır.

Rapor'da dikkat çeken diğer bir husus ise, koruma sorumluluğunun, kuvvet kullanma yasağına ilişkin BM Antlaşması'nda yer alan ilkeye de aykırılık teşkil etmediğinin vurgulanmasıdır. Zira, 2005 Dünya Zirvesi'nde kabul edilen 138 ve 139 nolu paragraflarının uygulanması ve belirli koşulların gerçekleşmesi halinde, ilgili devletin egemenliğine de aykırılık teşkil edecek şekilde güce başvurulması sözkonusu olacaktır. Ancak, tek yetkili organ olarak Güvenlik Konseyi'nin kabul edilmesi ve Antlaşma'nın VII. Bölümü kapsamında uluslararası barış ve güvenliğe yönelik bir tehdidin ortadan kaldırılmasının sözkonusu olması ve neticede bir yeni normun uygulanmasının değil Antlaşma'ya göre karar alınmasının gündeme gelmesi karşısında, yeni bir uluslararası hukuk normunun olmadığına yönelik değerlendirmelerle, bu tespitler uyumludur.

BM Genel Kurulu'nun 14 Eylül 2009 tarihli toplantısında ise, dönemin Genel Sekreteri Ban Ki Moon tarafından sunulan ve koruma sorumluluğunun yürürlüğe konulmasına dair bu Raporu görüşülerek kabul edilmiştir. Genel Kurul sürecinde yapılan görüşmelerde ortaya konulan görüşler bu bağlamda önemlidir³⁰³. Genel Kurul görüşmelerinde koruma sorumluluğu hakkında söz alan her bir devlet temsilcisi, kendi devletinin yaklaşımını da sergilemiştir.

Venezüella temsilcisi, emperyalist müdahaleye vurgu yaparken, 2005 Zirvesi'nde devlet ve hükümet başkanları tarafından Belge kabul edildiği için, Genel Kurul'un bu konuda yetkili olduğunu ifade etmiştir. Temsilci, "koruma sorumluluğunun kim tarafından ve nasıl sağlanacağı" sorunlarının açıklığa kavuşturulmadığına dikkat çekmiştir. "Ruanda, bir daha asla" söyleminin etrafında birleştiklerini vurgulayan temsilci, Filistin, Irak ve Afganistan'da sivil halkın maruz kaldığı olumsuzlukları da bildirmiş, koruma sorumluluğunun resmî bir kural olarak kabul edilebilmesi için, Güvenlik Konseyi'nde reform yapılmasını ve Genel Kurul'un yetkilerinin artırılmasını öngören BM

³⁰³ BM Genel Kurulu A/63/PV.105 (14.09.2009).

http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/63/PV.105&Lang=F (ET: 01.12.2017)

Antlaşması'nda değişiklik yapılmasına yönelik bir uluslararası konferansın yapılmasının gerekli olduğunu belirtmiştir. Güney ülkelerinin toprak bütünlüğü ve egemenlikleri kadar, doğal kaynaklarının kontrolünün de bu konuda dikkate alınması gerektiğini bildiren temsilci, insanlığa karşı suçların iyi niyetle önlenmesi için, BM Antlaşması'nda yapısal değişikliğin şart olduğunu ifade etmiştir³⁰⁴.

Koruma sorumluluğu hakkında bir karar alınmasının gerekliliğine ikna olmadıklarını bildiren Küba temsilcisi ise, koruma sorumluluğunun uluslararası hukukta bir norm olarak kabul edilmesine yönelik bazı üye devletlerin iyi niyetli yaklaşımları bulunduğunu ancak, içişlerine karışma ve askeri müdahalenin meşruluğunun sağlanmasında koruma sorumluluğunun kullanılacağına dair büyük endişelerin de mevcut olduğunu belirtmiştir. Dünyadaki insani problemlerin “dayanışma, sosyal adalet, adalet, halkların haklarına ve insan haklarına saygı” temelinde çözülebileceğini belirten temsilci, devletlerin egemenliği, toprak bütünlüğü ve içişlerine karışmama ilkelerinin temel olduğunu ve bunlar olmaksızın BM'in ayakta kalamayacağını, zayıf ve küçük devletlerin korunamayacağını vurgulamıştır. Koruma sorumluluğu hakkında Genel Kurul'un kabul ettiği kararın, sadece sürece dair bir karar olduğuna ve bunun kesinlikle koruma sorumluluğu içeriğinin kabulü anlamına gelmediğine, bu konuda tartışılması ve incelenmesi gereken çok fazla husus olduğuna, neticede Genel Kurul'un bu konuyu daha fazla değerlendirmeyi kabul ettiğine dikkat çekmiştir³⁰⁵.

Suudi Arabistan temsilcisi, koruma sorumluluğuna dair kararda, yabancı işgali altındaki sivil halkın korunması gerekliliğine atıfta bulunulmamasını bir eksiklik olarak bildirmiş ve koruma sorumluluğunun şeffaflıkla ve derinliğine incelenmesi gerektiğine işaret etmiştir. Koruma sorumluluğu hakkındaki kararın uzlaşmayla kabul edilmesine katıldıklarını belirtmiştir³⁰⁶.

Bu suçları işleyenlerin cezasız kalmamaları gerektiğini ifade eden Bolivya temsilcisi, önceliğin ilgili devletin kendi vatandaşlarını korumak olduğunu vurgulamış, ilgili devletin korumada yetersiz kalması veya korumak istememesi halinde, uluslararası müdahalelere karşı bir argüman olarak egemenliğin ifade edilmesi hakkını kaybedeceğini bildirmiştir. Koruma sorumluluğu gerekçesiyle müdahale için çatışmalar çıkartılabileceğine ve bunun

³⁰⁴ BM Genel Kurulu, a.g.t., 2009, 2-3.

³⁰⁵ BM Genel Kurulu, a.g.t., 2009, 3-4.

³⁰⁶ BM Genel Kurulu, a.g.t., 2009, 4-5.

da yoksul devletlere karşı yeni bir koloniyal tehdit oluşturabileceğine dikkat çeken temsilci, koruma sorumluluğunun polemiğe açık olduğunu ve sınırlı olarak kabul edildiğini, kararın sadece takip edilmesi gereken bir süreçte işaret ettiğini belirtmiştir³⁰⁷.

Koruma sorumluluğunun, Antlaşma'nın 2. maddesinde belirtilen ve uluslararası güvenliğin sağlanmasında önemli bir ilke olan egemen devletin içişlerine karışma sonucunu doğurduğunu, ancak, 2005 Zirvesi'nde kabul edildiğini bildiren Sudan temsilcisi, koruma sorumluluğunun uygulanmasında genel bir kabule ulaşılmadığını ifade etmiştir. Koruma sorumluluğunun kesinlikle bir uluslararası hukuk normu olmadığının altını çizen temsilci, "bir hipotezden teoriye dönüşebilmesi için, bu doktrinin analizine çok daha fazla zaman ayrılması gerektiğine" dikkat çekmiştir³⁰⁸.

Farklı isimler ve gerekçelerle devletlerin içişlerine karışılmasına yol açılması endişelerini paylaşan İran temsilcisi, BM'in geçen sürede katliamlara karşı tepkisiz kalmasının, "yaklaşım veya normatif çerçeve eksikliğinden" kaynaklanmadığını, bunun Güvenlik Konseyi'nin gerekli tepkiyi göstermemesinden kaynaklandığını vurgulamıştır. Koruma sorumluluğunun bir norm düzeyinde olmadığının altını çizen temsilci, koruma sorumluluğunda genel kabul gören bir yaklaşımdan uzak olduklarını ifade etmiş, devletlerin egemenliğine, toprak bütünlüğüne ve bağımsızlığına karşı kötü niyetle kullanılmasının engellenmesi için, koruma sorumluluğunun açıkça tanımlanması gerektiğini ve Antlaşma'da bildirilen ilkelere aykırı tüm yaklaşımlara karşı olduklarını bildirmiştir³⁰⁹.

Genel Sekreter'in Raporu'nun paylaşılan endişeleri gidermediğini bildiren Ekvator temsilcisi, 2005 Zirvesi'nde kabul edilen kararın sadece süreci belirleyen bir karar olduğunu vurgulamış ve bu konuda daha sonra yapılacak görüşmelerde bu endişelerin görüşülmesi gerektiğine işaret etmiştir.³¹⁰

Koruma sorumluluğuna dair kararın salt süreci belirlediğine işaret eden Nikaragua temsilcisi, koruma sorumluluğunun her bir devletin kendi sorumluluğunda olduğuna inandıklarını bildirmiş, kendileri gibi küçük devletlerin aleyhine olarak uygulanabileceği

³⁰⁷ BM Genel Kurulu, a.g.t., 2009, 5.

³⁰⁸ BM Genel Kurulu, a.g.t., 2009, 5-6.

³⁰⁹ BM Genel Kurulu, a.g.t., 2009, 6.

³¹⁰ BM Genel Kurulu, a.g.t., 2009, 6-7.

tehdidinde işaret etmiştir. Mevcut kararın, Antlaşma'nın 10. maddesinde ifade edilen tavsiye niteliğinde olduğuna dikkat çeken temsilci, devletlerin içişlerine karışmama ve uluslararası ilişkilerde güç kullanmama ilkelerini hatırlatmıştır³¹¹.

2005 Dünya Zirvesi Belgesi'nin 138 ve 139 nolu paragraflarında tanımlanan koruma sorumluluğunun kabul edilmesinden dolayı duydukları memnuniyeti ifade eden Ruanda temsilcisi, bu kararın soykırım, savaş suçları, etnik temizlik ve insanlığa karşı suçlardan sivil halkın korunmasında önemli olduğunu bildirmiştir³¹².

Genel Sekreter'in 2009 yılı Raporu'nda, koruma sorumluluğu ile ilgili olarak öncelikli sorumlunun ilgili devlet olduğuna dikkat çekilmekle birlikte, uluslararası toplumun da bu sorumluluğu yerine getirmesinde ilgili devlete yardım sorumluluğunun bulunduğu vurgulanmış ve ilgili devletin yetersizliğinin ortaya çıktığı durumlarda BM Antlaşması'na göre önleyici tedbirlerin alınması gereği ifade edilmiştir. Yapılan açıklamalardan da görüleceği üzere, koruma sorumluluğuna ilişkin Genel Sekreter'in 12 Ocak 2009 tarihli Raporu'nun Genel Kurul'da kabul edilmesinde en önemli faktör, koruma sorumluluğuna dair 138, 139 ve 140. paragrafların 2005 Zirvesi Belgesi'nde kabul edilmesinden kaynaklanmaktadır. Ancak, öncesi tartışmalar dahil olmak üzere, bu Rapor'un Genel Kurul'da kabul edilmesiyle birlikte, koruma sorumluluğunun yeni bir uluslararası hukuki norm olarak kabul edildiğini kabul etme olanağı bulunmamaktadır. Nitekim, Küba temsilcisi bunu açıkça ifade etmiş ve diğer temsilciler de konuşmalarında, koruma sorumluluğuna ilişkin kararın kabul edilmesini, salt bundan sonraki görüşmelerde izlenmesi gereken süreçteki ilkelere işaret eden bir kararın kabulü olarak nitelendirmişlerdir. Birçok devletin emperyalist ve/veya yeni koloniyal yaklaşımlara zemin oluşturma risklerine atıfta bulunması ve Venezüella Büyükelçisi'nin, koruma sorumluluğunda uygun otorite ve nasıl bir süreç ertesinde karar alınacağı sıcak sorularına işaret etmesi, MDEUK'nun 2001 tarihli Raporu ve 2005 Zirvesi sonrasındaki tüm çalışmalarda, asıl sorunlara genel kabul görececek yanıtların henüz verilmediğini kanıtlamaktadır.

³¹¹ BM Genel Kurulu, a.g.t., 2009, 7-8.

³¹² BM Genel Kurulu, a.g.t., 2009, 8.

2.6. BM Genel Kurulu’nun 14 Eylül 2009 tarihli ve 63/308 Sayılı Koruma Sorumluluğu Kararı

Koruma sorumluluğu başlıklı bu kararında Genel Kurul, BM Antlaşması’nda ifade edilen amaç ve ilkelere bağlılığını ifade etmiş ve Genel Kurul’un 60/1 sayılı kararına da konu olan 2005 Zirvesi kararları ile özellikle 138 ve 139. paragrafları hatırlatmıştır³¹³. Kurul, Genel Sekreter’in 12 Ocak 2009 tarihli ve 63/677 sayılı Raporu ile 21, 23, 24 ve 28 Temmuz 2009 tarihlerinde Genel Kurul’da koruma sorumluluğu hakkında yapılan ve yapıcı olarak değerlendirilen görüşmelere atıfta bulunduktan sonra, koruma sorumluluğu sorununun incelenmesine devam edilmesine karar vermiştir.

Koruma sorumluluğunun Genel Kurul düzeyinde kabulüne dair bu karar, Genel Kurul’un 60/1 sayılı kararına konu 2005 Zirvesi kararları ve özellikle 138 ve 139 nolu paragraflarına atıfta bulunularak, koruma sorumluluğunun kurumsallaşmasına katkıda bulunmasının ötesinde, bu sorumluluğun incelenmesine devam edilmesi direktifini içermesi nedeniyle önemlidir. 2005 Zirvesi’nin 138 ve 139 nolu paragraflarında oybirliği ile koruma sorumluluğunun kabul edilmesi ertesinde, Genel Kurul tarafından sorunun incelenmeye devam edilmesine karar verilmesi, gerek Genel Sekreter tarafından her sene bu konuda rapor hazırlanmasının gerekse de bu konuda Genel Kurul’da görüşmeler yapılmasının Örgüt nezdinde de kabul edilmesini sağlamıştır.

2.7. “Erken Uyarı, Değerlendirme ve Koruma Sorumluluğu” Başlıklı 2010 Yılı BM Genel Sekreteri Raporu

Genel Sekreter tarafından 14 Temmuz 2010 tarihinde dağıtımı yapılan “Erken Uyarı, Değerlendirme ve Koruma Sorumluluğu” başlıklı Rapor³¹⁴, 2009 yılı Raporu’nda bildirilen her sene koruma sorumluluğu hakkında rapor sunulacağı bildiriminin bir gereği olmasının ötesinde, kavramın kurumsallaştırılması çabasının bir yansıması olarak da önem arz etmektedir. Genel Sekreter’in 2010 yılı Raporu’nda, koruma sorumluluğunun incelenmesine devam etme niyetini 63/308 sayılı kararında teyit eden Genel Kurul’un

³¹³ BM Genel Kurulu A/RES/63/308 (14.09.2009). “Responsabilité de protéger”, <https://undocs.org/fr/A/RES/63/308> (ET: 01.12.2017)

³¹⁴ BM Genel Sekreterliği A/64/864 (14.07.2010). “Alerte rapide, évaluation et responsabilité de protéger”, http://www.un.org/fr/documents/view_doc.asp?symbol=A/64/864 (ET: 01.12.2017)

kararına uygun olarak, koruma sorumluluğunun bazı görünümüleri hakkındaki güncel bilgilerin üye devletlere aktarılması hedeflenmiştir.

Koruma sorumluluğu hakkında temel yetkinin Güvenlik Konseyi'ne ve koruma sorumluluğuna ilişkin suçları önleme öncelikli ödevinin de ilgili devlete ait olduğu dahil olmak üzere, 2005 Zirvesi'nde kabul edilen 138, 139 ve 140. paragraflardaki ilkeler ile erken uyarı ve değerlendirme aşamalarında yapılacak işlemler hatırlatılmıştır. Koruma sorumluluğuna konu tedbirlerin alınmasında bilgi, değerlendirme ve erken uyarı önemli aşamaları teşkil ederken, çok taraflı iş birliği ve önleyici eyleme geçilmesini de kolaylaştırıcı faktörlerdir. Bu bağlamda, Soykırımın Önlenmesi Özel Bürosu'nun sahadaki yetkililerinin temaları, bir taraftan bu bilgilerin Sekreterliğe ulaşmasını sağlarken, Krizlerin Önlenmesi Bürosu'nun çalışmalarıyla aynı zamanda önleyici tedbirlerin alınmasına ve çatışmaların başlaması öncesinde erken uyarıya da katkıda bulunmaktadır.

Bununla birlikte, en hızlı şekilde bilgi alınması ve değerlendirmelerde bulunulmasında, Rapor'un kaleme alındığı 2010 yılı itibariyle şu üç konuda Örgüt'te yetersizlik ve boşluk bulunmaktadır³¹⁵:

- a. Bilgi değişimlerini ve bu bilgilere dayalı analizleri içeren yapılar arasındaki eksiklik. Koruma sorumluluğuna konu suçların işlenmesinin önlenmesine dair bilgilerin edinilmesi önemli bir konudur ve bu bilgiler BM kurumlarının incelemesine sunulmalıdır.
- b. Soykırımın önlenmesinde erken uyarı bağlamında Örgüt bünyesinde bilgilerin edinilmesi ve bunların analizinde, koruma sorumluluğu bakış açısından değerlendirme yapılmamaktadır. Koruma sorumluluğuna konu dört suçun işlenmesinin engellenmesi, her halde bir silahlı çatışmanın önlenmesi anlamına da gelmemektedir. Bazı hallerde, bu dört suçun işlenmesi silahlı çatışmalarla birlikte gerçekleşirken, her durumda silahlı çatışma sözkonusu olmayabilecektir. Örgüt'e farklı kanallardan ulaşan tüm bilgiler, 2005 Zirvesi'nin 138, 139 ve 140. paragraflarını dikkate almamaktadır.
- c. 2005 Zirvesi'nin 138 ve 139 nolu paragraflarındaki görevler, sahadaki gelişmelerden bağımsız ve tarafsız olarak aktarılan bilgilere göre değerlendirilebilecektir. Bu halde ise, her bir duruma göre değişecek ve uyum ile etkinliği aynı anda sağlayacak şekilde, değerlendirme araç ve kapasitelerine ihtiyaç bulunmaktadır. Bu nedenle, 139. paragrafta

³¹⁵ BM Genel Sekreterliği, a.g.r., 2010, 4-5.

da Antlaşma'nın VI, VII ve VIII. bölümlerine uygun ihtiyaç duyulan araçların geliştirilmesi öngörülmüştür.

Bu bağlamda, Antlaşma'nın 33/1. maddesi ile 52/2. maddesine konu önleyici diplomasinin gerçekleşmesinde, yerel ve bölgesel düzeyde başlatılacak inisiyatif, BM Örgütü'nün ihtiyaçlarına uygun çabalarla tamamlanacaktır. Mevcut durumun tam olarak anlaşılması ve değerlendirilmesinde, farklı kaynaklardan gelen bilgiler önem arz edecektir. Bağımsız kaynaklardan gelen bilgiler ön plana çıkarken, komşu devletlerden aktarılan bilgilerin güvenilirliğinde, Ruanda ve Srebrenika'da olduğu gibi bazı bilgilerin aktarılmasında çekincelerin olduğu dikkate alınmalıdır. Koruma sorumluluğu bağlamında, 2009 yılı önemli bir dönüm noktası olmuştur. Zira, 2009 yılı içerisinde Genel Sekreter'in koruma sorumluluğu hakkındaki Rapor'u dağıtılmış, bu Rapor üzerinde Genel Kurul'da Temmuz ayında görüşmeler gerçekleştirilmiş ve Genel Kurul'un 63/308 sayılı kararıyla Rapor oybirliğiyle onaylanmıştır. Ancak, Rapor'a göre, en iyi araçlarla koruma sorumluluğunun yürürlüğe konulmasına ilişkin siyasi tartışma başlatılmış olmakla birlikte, derinleştirilmesi gereği unutulmamalıdır ve bu amaçla Genel Kurul'da görüşmelerin yapılması öngörülmüştür.

Koruma sorumluluğunun kavramsal, siyasi ve kurumsal analizinden sorumlu olan Özel Danışman ile Soykırımın Önlenmesi Özel Danışmanı'nın sıkı iş birliği içerisinde gerçekleştireceği çalışmaların önemli olduğuna dikkat çeken Genel Sekreter, 2009 Raporu'nda da ifade ettiği gibi etkin iş birliği için bu amaçla kurulan ortak büronun çalışmalarına atıfta bulunmuştur. Bu ortak büro kapsamında çalışmalarını yürüten Özel Danışmanlar, koruma sorumluluğu kapsamına girecek bir riskin ortaya çıkması halinde, Genel Sekreter ve Sekreterlik vasıtasıyla da Güvenlik Konseyi'ni bilgilendirecek ve tehdidin önlenemeyeceğinin görülmesi üzerine ise, BM tarafından en etkili yanıtın verilmesi için yapılması gereken tavsiyeler belirlenecektir. Erken uyarının her zaman da erken harekete geçilmesi sonucunu doğurmadığına dikkat çeken Genel Sekreter³¹⁶, her bir duruma uygun hızlı ve esnek bir yanıtın verilmesinin stratejisinin esasını teşkil ettiğini ve koruma sorumluluğunun icrasının etkili, inandırıcı ve sürdürülebilir olması için değerlendirmelerin de iyi nitelikte olması gerektiğini, mevcut Rapor'un bu konuda öngörülerini aktardığını bildirmiştir.

³¹⁶ BM Genel Sekreterliği, a.g.r., 2010, 8.

BM'in kapasitesinin mükemmelleştirilmesi için alınması gereken tedbirlere dikkat çekilen bu Rapor, koruma sorumluluğunda önemli bir aşamanın geçilmesi olarak nitelendirilen 2009 yılında yapılanlar ertesinde, kurumsal yapılanmayı öne çıkartmaktadır. Bu bağlamda özel danışmanlar ve çalışmaların yürütüldüğü ortak büronun birlikte hareket etmesi, Örgüt'ün erken uyarılması için ihtiyaç duyduğu bilgilerin edinilmesinde önemli bir rol oynarken, aynı zamanda etkin ve hızlı bir şekilde harekete geçilmesini sağlayacak değerlendirmelerin de merkezi rolünü üstlenmiştir. Ancak, takdir edileceği üzere, neticede askeri tedbirlerin de alınması ve güce başvurulup başvurulmaması gibi önemli bir konunun değerlendirilmesinde, her bilgi değil doğru ve nesnel bilgilere ulaşım ve edinim önemli olduğu kadar, yerelden Örgüt'e ulaşan bilgilerin en hızlı şekilde analiz edilerek, önce Genel Sekreter ve ertesinde Sekreter aracılığıyla Güvenlik Konseyi'nin bilgilendirilmesi ve koruma sorumluluğu kapsamında gerekli tedbirlerin hayata geçirilmesinde, Örgüt'ün kurumsal yapısında önemli eksikliklerin bulunduğu kabulü önem arz etmektedir.

Nitekim, Genel Sekreter de bu kurumsal boşluklara dikkat çekerek, koruma sorumluluğunun kurumsallaşması ve uluslararası kabul görmesinde gelecek dönemde yapılması gerekenleri aktarmış, BM'in kapasitesinin mükemmelleştirilmesi için alınması gereken tedbirlere dikkat çekmiştir. Koruma sorumluluğunda erken uyarı kapsamında tüm nesnel bilgilere en hızlı şekilde ulaşılsa ve bu bilgiler en uygun kurumsal analize tabi tutulsa dahi, neticede Antlaşma'nın VII. Bölümü çerçevesinde Güvenlik Konseyi nezdindeki kurumsal eksiklik ve/veya karar alma mekanizmalarındaki olumsuzluklar ise Rapor'da irdelenmemiştir.

2.8. “Koruma Sorumluluğunun İcrasında Bölgesel ve Alt Bölgesel Anlaşmaların Rolü” Başlıklı 2011 Yılı BM Genel Sekreteri Raporu

Genel Sekreter, 2005 Zirvesi kararları doğrultusunda ve 2009 yılı Raporu'nda da bildirdiği üzere, 28 Haziran 2011 tarihinde “Koruma Sorumluluğunun İcrasında Bölgesel ve Alt Bölgesel Anlaşmaların Rolü” başlıklı Raporu'nu³¹⁷ yayımlamıştır. Koruma sorumluluğunun icrasında küresel ve bölgesel seviyede etkili iş birliğinin gereğinin ele alındığı Rapor'da, 2005 Zirvesi kapsamında koruma sorumluluğunun incelenmesine ilişkin kararlara ve Genel Kurul'un 2009 yılı kararı ile Genel Sekreter'in önceki raporlarına atıfta

³¹⁷ BM Genel Sekreterliği A/65/877 (28.06.2011). “Le rôle des accords régionaux et sous-régionaux dans la mise en oeuvre de la responsabilité de protéger”, http://www.un.org/fr/documents/view_doc.asp?symbol=A/65/877 (ET: 01.12.2017)

bulunulmuştur. BM'in kuruluşunda uluslararası barış ve güvenliğin tesisinde bölgesel örgütlerin rolüne verilen değer ve bu bağlamda VI ve VII. bölümlerde yapılan VIII. Bölüm'e atıflar vurgulanmış, ekonomik ve sosyal sorunların ele alındığı IX ve X. bölümlerde bölgesel örgütlerin ele alınmamasına dikkat çekilmiştir.

Bölgesel örgütler, korumanın ilkelerini belirleyen uluslararası çabaların kaynağını teşkil ettiği gibi, aynı zamanda pratikte icrasının da araçlarını oluşturmaktadır. 2011 yılı itibarıyla geçilen 3 sene içerisinde Kırgızistan, Gine, Fildişi Sahili, Libya, Sudan, Suriye dahil olmak üzere bir düzine sorunda koruma sorumluluğunun uygulandığı ve bunların icrasında bölgesel örgütlerin Örgüt'ün en önemli ortaklarını teşkil ettiği belirtilmiştir³¹⁸. Rapor'da, Antlaşma'nın 52, 53 ve 54. maddelerine de atıfta bulunularak, önleme ve korumanın gerçekleşmesinde, bölgesel ve küresel örgütler arasında iş birliğinin önemi vurgulanmıştır. Güvenlik Konseyi tarafından kararlar alınmasında, uluslararası barış ve güvenliğe tehdit olarak algılanan bölgelerin komşularından gelecek bilgiler önemli bir role sahip olacaktır. Koruma sorumluluğu evrensel bir ilke olmakla birlikte, icrasında farklı bölgelerin kültürel ve kurumsal farklılıklarına dikkat edilmelidir. Ancak, koruma sorumluluğunun icrasında, 2005 Zirve kararlarının genel yaklaşımı ve sorumluluğun tanımlanmasındaki ilkeler de unutulmamalı ve bölgesel icra farklılıklarına da yol açılmamalıdır. Bölgesel örgütlerle iş birliği içerisinde koruma sorumluluğunun icrasında, koruma konusundaki devletin görevleri, kapasitelerin güçlendirilmesi ve uluslararası katkı ve son olarak kararlı ve hızlı bir tepkinin incelenmesi, Rapor'un da konusunu oluşturmaktadır.

Koruma sorumluluğunun gerçekleşmesinde öncelikli sorumluluğu bulunan ilgili devletin kapasitesinin güçlendirilmesi önemli olmakla birlikte, BM Antlaşması ve uluslararası hukukta ifadesini bulan ilkeler doğrultusunda devletin egemenliği kabul edilmelidir. Ancak, içerdiği iç ve dış yükümlülükleri gereği egemenliğin, toprakları üzerindeki yurttaşlarının korunması ödevini de ilgili devlete yüklediği ve bu kabulün yeni de olmadığı dikkate alınmalıdır. Zira, Antlaşma'nın 2/7. maddesinde devletlerin egemenliği ifade edilmekle birlikte, barışı tehdit eden şartların oluşması noktasında temel hak ve özgürlüklere çok ciddi zarar verildiği veya Antlaşma'daki düzenlemelerin uygulanmasına engel çıkartıldığı takdirde, bu özgürlükler ve haklar her bir devletin münhasır yetkisini durduracaktır. Devletler bu hak ve özgürlükleri kurumsallaştırdığı ve yaygınlaştırdığı

³¹⁸ BM Genel Sekreterliği, a.g.r., 2011, 9.

sürece, koruma sorumluluğuna konu suçların işlenmesi olasılığı azalacağı için tepki aşamasına geçilmesi sözkonusu olmayacaktır. Ancak, son dönemde yaşanan tecrübeler, bazı devletlerin açıkça kendi halkları ile çatışma içerisinde olduklarını gösterdiğinden, tam olarak tüm dünyada bu aşamaya ulaşıldığını söyleme olanağı bulunmamaktadır.

Geçilen dönemde, özel danışmanları aracılığıyla koruma sorumluluğu hakkında da çalışmalar yapan ortak büronun, dünyanın birçok bölgesinde hükümetlerle de iş birliği içerisinde çalışma ve toplantılar yürüttüğü vurgulanmıştır. Rapor'da, başarısız olunması halinde müdahale edilmesi yerine, önleme kapsamında bu konularda hassasiyetin artırılması ve eğitim verilmesine yönelik bu çalışmaların tamamlayıcı olduğu bildirilmiştir. Uluslararası toplum koruma sorumluluğunun içeriğini belirlemedikçe ve bu kavrama sürekli olarak sahip çıkmadıkça, koruma sorumluluğu ölü doğmuş olacaktır. Buna karşılık, Sırp eski Generali Ratko Mladić'in Mayıs 2011'de tutuklanmasının farklı durumlarda işlenen suçlara verilecek yanıt bağlamında önemli olduğunun vurgulandığı Rapor'da, sorumluluğun aynı zamanda bu tip suçlara karşı verilecek yanıtı da içerdiğine dikkat çekilmiştir³¹⁹. En ciddi uluslararası suçları işleyenler hakkında soruşturmanın yürütülmesi ve ilgililerin yakalanmasında asıl sorumlu ilgili devlet olmakla birlikte, iç hukukun gereğini yerine getirmemesi halinde uluslararası adaletin gündeme gelmesi yeni bir seçenektir.

Koruma konusundaki devletin görevlerinin belirlenmesi ertesinde ise, ilgili devletin kapasitesinin güçlendirilmesi için yapılacak uluslararası katkı önem arz etmektedir. Uluslararası katkı yapısal veya icrai noktalarda olacaktır. Yapısal katkı, ayaklanma eğilimlerinin önlenmesi amacıyla önleyici tedbirleri içinde barındırıp daha uzun bir sürece yönelik ve zor iken, kitlesel yaygın katliamlar sözkonusu olduğunda icrai katkılar gündeme gelecektir ve bu bağlamda önleyici icrai katkı uluslararası toplumun tepkisi kapsamında da değerlendirilebilecektir. Ancak, ister yapısal ve isterse icrai katkı gündeme geldiğinde, bölgesel örgütlerin katkıları büyük bir önem arz edecektir. Bu konuda dikkat çekilmesi gereken husus ise, kalkınmaya yardım edilmesi ve çatışma sonrası barışın sağlanmasında, bölgesel örgütler değil küresel güçler etkin olduğundan, stratejik planlamada bu güçlerin katılımının sağlanması önemsenmektedir. Uluslararası aktörler, bölgesel aktörlerin planlamaya katılımına önem vermelidir. Koruma sorumluluğuna konu suçların işlenmesi ilgili devletlerin yöneticilerinden değil, devlet dışı gruplardan kaynaklanıyorsa ve bu

³¹⁹ BM Genel Sekreterliği, a.g.r., 2011, 6.

suçların işlenmesi ertesinde sınır aşan sonuçlar meydana geliyorsa, bu halde de bölgesel iş birliği daha fazla gündeme gelecektir. Ancak, bu durumlarda ise devletlerin ulusal çıkarları ile siyasi yaklaşımları alınacak kararlarda etkili olacaktır. Koruma sorumluluğu stratejisi bağlamında, ilgili devletin görevlerinin belirlenmesi ve kapasitesinin güçlendirilmesi için yapılacak uluslararası katkı dışında, istenilen anda ve kararlı bir tepkinin verilmesinin belirlenmesi önemlidir. Koruma sorumluluğu, Antlaşma'nın VI, VII ve VIII. Bölümlerine konu bir seri tedbiri içinde barındırmakla birlikte, VII. Bölüm'deki tedbirler dikkate alınmadıkça tüm koruma sorumluluğu stratejileri eksik kalacaktır.

Genel Sekreter, Darfur, Kenya, Kırgızistan, Fildişi Sahili, Yemen ve Suriye'de koruma sorumluluğunu gündeme getirmekle birlikte, sadece Libya hakkında 2011 yılında verilen 1970 ve 1973 sayılı Güvenlik Konseyi kararlarının giriş kısımlarında koruma sorumluluğuna Antlaşma'nın VII. Bölümü kapsamında yer verildiğine dikkat çekmiştir³²⁰. Libya ile ilgili durumda, ülkede sivil halka yönelik saldırıları dikkate alan Arap Birliği'nin (ARB) Libya'nın üyeliğini askıya alması ve Güvenlik Konseyi'nin harekete geçmesi öncesinde Genel Kurul'un Libya'nın BMİHK üyeliğini askıya alması, koruma sorumluluğu hakkında alınabilecek tedbirlere örnek teşkil etmiştir. Koruma sorumluluğu hakkında bölgesel örgütlerle iş birliği bağlamında ele alınması gereken diğer bir husus ise, bölgesel örgütlerle Güvenlik Konseyi arasındaki iş birliği kadar, bölgesel örgütlerin de kendi aralarındaki iş birliği ve koordinasyonun sağlanmasıdır. Koruma sorumluluğu konusu da dahil olmak üzere Genel Sekreter'in özel danışmanları, bölgesel örgütlerle gerçekleştirilecek iş birliği ve koordinasyonda önemli temaslar sağlamıştır.

Genel Sekreter'in bu Raporu'nda dikkat çeken öncelikli husus, geçilen 3 sene içerisinde, Kırgızistan, Gine, Fildişi Sahili, Libya, Sudan, Suriye dahil olmak üzere birçok sorunda koruma sorumluluğunun uygulandığının bildirilmesidir. Özel Danışmanlarının bu ülkelerle ilgili sorunlar hakkında koruma sorumluluğu bağlamında Genel Sekreter'i bilgilendirmeleri ve çalışmalar yürütmeleri, Örgüt içerisinde koruma sorumluluğuna artan ilginin bir göstergesi olarak kabul edilmelidir. Rapor'da da ifade edildiği üzere, Libya hakkında 2011 yılında verilen 1970 ve 1973 sayılı Güvenlik Konseyi kararlarının giriş kısımlarında koruma sorumluluğuna Antlaşma'nın VII. Bölümü kapsamında yer verilmesi, koruma sorumluluğunun ilk ifade edilmesinden itibaren 10 sene içerisinde kavramsal olarak ciddi bir kabul görmesi olarak değerlendirilmelidir. Nitekim, Genel Sekreter de

³²⁰ BM Genel Sekreterliği, a.g.r., 2011, 11.

Raporu'nda, kavramsal, politik ve icrai açıdan koruma sorumluluğunun gelişiminin çok hızlı olduğuna dikkat çekmiş ve bu ilkenin daha geniş ve derinliğine artan bir kabul gördüğünü belirtmekle birlikte, sistemli bir uygulamanın eksikliğine dikkat çekmiştir.

Bölgesel aktörlerin koruma sorumluluğundaki rolüne yer verilen Genel Sekreter'in bu Raporu'nda dikkat çeken diğer bir husus ise, reel politik gerçekliklerin de Rapor'da yer bulmasıdır. Bu bağlamda ilk anda görülenler ise, her ne kadar bölgesel aktörlerin bilgi kaynağı olmasında önemleri kabul edilmekle birlikte, ilgili devlete yardım edilmesi ve tepki verilmesinde küresel aktörlerin belirleyici konumlarının da gözardı edilmemesi, ilgili devletin komşuları da dahil olmak üzere alınacak kararlarda devletlerin ulusal çıkarlarına dikkat çekilmesi ve önleyici tedbirler için katkıda bulunmayan devletlerin müdahale için ise daha fazla kaynak aktarmaktan çekinmemesidir. Genel Sekreter'in önceki raporlarında, koruma sorumluluğuna konu suçların işlenmesiyle ilgili olarak bilgi edinilmesinde ve analizinde karşılaşılan kurumsal eksikliklerin giderilmesinin ötesinde, bilgi kaynaklarının da aynı ulusal çıkarlarını öne çıkartacak komşu veya bölge devletlerinden geleceği ve raporlarda bu gerçekliğin vurgulanmaması dikkate alındığında, 2011 yılı Raporu'nun reel politikaya daha uygun olduğu değerlendirilebilecektir.

Ancak, önleyici tedbirler için katkıda bulunmayan devletlerin müdahale için ise daha fazla kaynak aktarmaktan çekinmemesi, koruma sorumluluğuna konu askeri müdahale dahil tepki verilmesinde, ilgili devletin yurttaşlarının insan haklarının korunmasının değil, her bir devletin müdahaleye dayalı çıkarlarının önceliği taşıdığı gerçekliğini de göstermektedir. İlgili devlete yardım edilmesi ve tepki verilmesinde küresel aktörlerin belirleyici konumları ile tepki için daha fazla kaynak aktarılması gerçekliği dışında unutulmaması gereken husus ise, aynı aktörler tarafından müdahale için gerekli zeminin oluşturulmasına yönelik yürütülecek gizli politikaların da sözkonusu olacağı maddi olgusudur. Güvenlik Konseyi daimî üyelerinden biri veya birkaçı tarafından da bu yönde bir politika izlenmesi ve/veya müttefik bir devlet tarafından izlenen politikanın bu yönde desteklenmesi halinde ise, koruma sorumluluğunun ne denli büyük riskleri barındırdığı gerçekliği karşımıza çıkmaktadır.

2.9. “Koruma Sorumluluğu: Hızlı ve Kararlı Şekilde Tepki Göstermek” Başlıklı 2012 Yılı BM Genel Sekreteri Raporu

Genel Sekreter tarafından 25 Temmuz 2012 tarihinde dağıtımı yapılan “Koruma Sorumluluğu: Hızlı ve Kararlı Şekilde Tepki Göstermek” başlıklı Rapor’da³²¹, koruma sorumluluğunun icrasında; önleme ile verilecek yanıt arasındaki dengenin önemi belirtilmiş, BM’in yapısı da dikkate alınarak araçlar incelenmiş ve tespit edilen ilerlemelere yer verilmiştir. MDEUK’nun 2001 tarihli Raporu’nda ilk kez koruma sorumluluğu kavramına yer vermesi ve 2005 Dünya Zirvesi’nde koruma sorumluluğunun kabulünden itibaren Genel Kurul’un kararı dahil olmak üzere, Genel Sekreter’in önceki raporlarının da hatırlatıldığı Rapor’da, kavramın gelişimi aktarılmıştır.

Genel Sekreter, koruma sorumluluğunun uluslararası insani hukuk, uluslararası sığınmacılar hukuku ve uluslararası insan hakları hukukunda ifade edilen uluslararası hukukun temel prensipleri temelinde gelişeceğini bildirmiştir³²². Öncelikle önleme ve gerektiğinde tepki verme sorumluluğu ilk olarak ilgili devlete ait olmakla birlikte, iyi bir yönetim, eşitlik, insan haklarına saygı, temel özgürlükler, demokratik değer ve davranışların gerçekleşmesi, koruma sorumluluğuna konu risklerin ortaya çıkmasını önleyecek tedbirler olarak kabul edilmeli ve bu tedbirler devletler tarafından uygulandığı takdirde koruma sorumluluğuna konu devlete karşı bir tepki veya egemenliğinin kısıtlanmasının gündeme gelmeyeceği dikkate alınmalıdır. Yükümlülük, egemenliğin müttefidir ve devletin egemenliğin gereği olarak koruma sorumluluğunu tam olarak yerine getirmesi halinde, uluslararası toplumun kolektif eylemi de sözkonusu olmayacaktır.

Önleyici diplomasiyle risklerin ortaya çıkması ve artmasının engellenmesini içeren koruma sorumluluğunda önleme, ilgili devlete yardım ve tepki verme sorumlulukları içiçe olmakla birlikte, önceki raporlarda da ifade edildiği üzere önleme sorumluluğu öncelikle ilgili devlete ait olacaktır ve BM’in bu devletin yerine geçme gibi bir amacı yoktur. Önleyici diplomasi kapsamında uluslararası bir soruşturma komisyonunun görevlendirilmesinin yararlı olacağı ve Gine’de 2009’da yapılan çalışmalar unutulmamalıdır. Koruma sorumluluğu stratejisi için belirlenen aşamalar, hiyerarşik bir sıralamaya tabi olmadığı gibi,

³²¹ BM Genel Sekreterliği A/66/874 (25.07.2012). “Responsabilité de protéger: Réagir de manière prompte et décisive”, <https://undocs.org/fr/A/66/874> (ET: 01.12.2017)

³²² BM Genel Sekreterliği, a.g.r., 2012, 3.

her bir durum hangi aşamaya ne zaman geçileceğini kendisi belirleyecektir. BM tarafından görevlendirilen barış güçleri Antlaşma'nın VII. Bölümü çerçevesinde görevlendirilmedikleri sürece, yaygın bir fiziki şiddete maruz kalan sivillerin korunması sözkonusu olmayacaktır.

Genel Sekreter, koruma sorumluluğu konusunda edinilen tecrübeleri ise beş başlık altında sıralamıştır³²³:

- a. Her durum farklıdır. Koruma sorumluluğunun mümkün olduğunca sistematik ve tek şekilde uygulanması istenilmekle birlikte, uygulanacak araçların seçim ve icrasını her bir durumun kendisi belirleyecektir.
- b. Durumların farklılığı, seçicilik suçlamasına neden olabilecektir. Bununla birlikte, Genel Sekreterlik ve tüm özel danışmanlar ile BM Yüksek Komiserleri, mümkün olduğunca sistemli olarak koruma sorumluluğunu gündeme getireceklerdir. Son kararlarında olduğu gibi, Güvenlik Konseyi kararlarında da bu sorumluluğa yer verilecektir. Nitekim, Fildişi Sahili, Libya, Yemen, Sudan ve Suriye'de yaşananlar hakkında yapılan açıklamalar, uluslararası kamuoyunun dikkatini bu ülkelerde yaşananlara çekerken, Konsey'in Libya ve Yemen kararlarında, Genel Kurul'un Suriye hakkındaki kararlarında ve BMİHK'nin Libya ile Suriye kararlarında koruma sorumluluğuna atıflarda bulunulmuştur.
- c. Önleme, devletlere yardım ve gerektiğinde kollektif ve hızlı tepkiden oluşan üç aşamalı strateji, bütünlükçü bir anlayışla ele alınmalı ve güçlendirilmelidir.
- d. Etkili ve bütünlükçü bir strateji, önleme araçlarını ve müdahaleyi kapsamalıdır. Her bir durumun özelliklerine göre önleme ile müdahale arasında denge sağlanmalıdır.
- e. Koruma sorumluluğu konusunda, BM sistemine daha fazla katkıda bulunulduğu görülmektedir. Bölgesel ortaklarla BM'in iş birliği arttırıldığında, önleme ve müdahalenin daha etkili olduğu görülmektedir.

Koruma sorumluluğunun icrasında kullanılacak araçlarda, Antlaşma'nın VI, VII ve VIII. Bölümleri'nde ifadesini bulan araçlar dikkate alınacaktır³²⁴. Bu bağlamda, VI. Bölüm'de 33. maddede öngörülen “görüşme, soruşturma, arabuluculuk, uzlaşma, hakemlik ve yargısal çözüm yolları ile bölgesel kuruluş ve anlaşmalara başvurulması ve başka barışçı

³²³ BM Genel Sekreterliği, a.g.r., 2012, 6-7.

³²⁴ BM Genel Sekreterliği, a.g.r., 2012, 2.

yollar” öne çıkarken, tüm bu araçlar Genel Sekreter tarafından veya Güvenlik Konseyi ile Genel Kurul yetkilendirmeksizin ilgili bölgesel örgüt tarafından da kullanılabilir. Kenya’da 2008’de gerçekleştirilen arabuluculuk uygulaması ile 2010’da Kırgızistan’da uygulanan önleyici diploması, VI. Bölüm çerçevesinde koruma sorumluluğu bağlamındaki uygulamalar olarak ifade edilmektedir. Libya için özel temsilcilerin atanması örneği de, koruma sorumluluğunda önleyici diploması olarak anılmıştır³²⁵. BM ve ARB özel temsilcilerinin Suriye konusundaki iş birliği de, diğer bir örneği teşkil etmektedir. Roma Statüsü çerçevesinde UCM’nin gündeme getirilmesi ve/veya ilgili devlet yöneticileri hakkında işlemlere başlanması, koruma sorumluluğu bağlamında önleyici diploması için de etkili olmaktadır.

2005 Zirvesi’nin 139. paragrafına ve bu bağlamda Antlaşma’nın VII. Bölümü’ne konu kollektif tedbirler ise, Güvenlik Konseyi tarafından 41 ve 42. maddelere göre alınacaktır³²⁶. İlgili devlet yöneticilerinin malvarlıklarının dondurulması, seyahatlerinin yasaklanması, yurtdışında yerleşik görevlilerinin finansal işlemlerinin uluslararası kredi kuruluşları tarafından askıya alınması, ilgililer hakkında diğer finansal hizmetlerin sınırlandırılması, lüks olarak nitelendirilen ürünler ile silah ve benzeri malzemeler ve önemli miktarlardaki ticaretin kısıtlanması, bu devletle diplomatik ilişkilerin azaltılması ve kesilmesi, sportif gösterilere katılımın yasaklanması, bilimsel ve teknik ilişkilere kısıtlama getirilmesi, ihtiyaç duyulan uzunlukta ve orantılı olması ve insan haklarına aykırı olmaması şartlarıyla uygun yaptırımlar olarak ele alınmalıdır.

Sadece Güvenlik Konseyi, Antlaşma’nın 42. maddesi kapsamında güce başvurulması hakkında karar verebilecektir³²⁷. Güce başvurulması ise, farklı şekillerde gerçekleştirilebilir: Güvenli bölgeler oluşturulması için BM gözetiminde çokuluslu güç konuşlandırılması, uçuşa yasak bölge tesisi, caydırma ve koruma amacıyla kara ve deniz gücü konuşlandırılması ve Güvenlik Konseyi tarafından uygun bulunan diğer askeri tedbirler. Güvenlik Konseyi karar almada tek yetkili olmakla birlikte, Suriye’de yaşananlar hakkında aldığı kararda olduğu gibi Genel Kurul tarafından alınacak kararlar ile İnsan Hakları Yüksek Komiseri’nin görevlendirilmesi dahil olmak üzere BMİHK de koruma sorumluluğu hakkında harekete geçebilecektir. Özellikle Antlaşma’nın VI ve VIII. Bölümleri çerçevesinde belirlenen tüm bu tedbirlerden sonuç alınmasında belirleyici olan

³²⁵ BM Genel Sekreterliği, a.g.r., 2012, 8.

³²⁶ BM Genel Sekreterliği, a.g.r., 2012, 10.

³²⁷ BM Genel Sekreterliği, a.g.r., 2012, 10.

ise, mümkün olan en kısa sürede bu tedbirlerin icra edilmesine bağlıdır ve güce başvurulması öncesi tüm tedbirlerin alınmasına öncelik verilmelidir.

BMİHK dışında Örgüt bünyesinde insan hakları konusunda, işkence, ırkçı ayrımcılığa karşı mücadele Komiteleri dahil olmak üzere 10 ayrı organın kurulması, bu konuya verilen önemi göstermektedir. UAD, Bosna Hersek, Sırbistan ve Karadağ'a ilişkin 2007 tarihli kararında, soykırım suçunun önlenmesi ve bastırılması hakkındaki yükümlülüğün Serebrenika'da Sırbistan tarafından yerine getirilmediğini bildirirken, bu devletin kapasitesini, siyasi bağların yoğunluğunu, bu olayların sorumluları ile devlet yetkilileri arasındaki ilişkileri de dikkate almıştır. Üye devletlerden herhangi biri, koruma sorumluluğu kapsamındaki bir suçun bir devlette işlendiğini ve bu devletin yetersiz kaldığını öğrendiği anda, bu devlet nezdinde ikna veya diplomatik tedbirler alabileceği gibi, ilgili bölgesel örgüt veya Antlaşma'nın VI. Bölümü kapsamında Güvenlik Konseyi nezdinde de girişimlerde bulunabilir. Bu devletler, ilgili devletten kaçan kişilere de sığınma hakkı verebilir. Nitekim, Libya örneğinde, ARB'nin bazı üyeleri Güvenlik Konseyi'ne benzer bir başvuruda bulunmuş ve sivil halkın korunmasını istemişlerdir. Teknolojideki son gelişmeler de dikkate alındığında, sivil örgütlerin ve hatta doğrudan bireylerin yerelden sağlayacakları bilgiler önemlidir. Libya örneğinde bu bilgiler de uluslararası toplumun harekete geçmesinde etkili olmuştur.

Son senelerde çok fazla gündeme gelen koruma sorumluluğuna ilişkin tartışmalarda dikkate alınması gereken husus, bu kavramın icrasında BM Antlaşması ve 2005 Zirvesi'nde liderler tarafından belirlenen amaçlar, ilkeler ve düzenlemelerin belirleyici olmasıdır. Ayrıca, 2010 yılı raporunda da belirtildiği üzere, erken uyarı, diyalog ve önleyici eylem, koruma sorumluluğunda önemle dikkate alınacaktır. Koruma sorumluluğunun icrasında ise, uygun zaman ve yerde ve haklı nedenlerle iyi uygulama önem arz etmektedir.

Genel Sekreter Raporu'nun 54 ve 55. paragraflarını ise, Güvenlik Konseyi'nin Libya'ya müdahale hakkındaki kararı ve bu karar etrafındaki tartışmalara ayırmıştır. Libya'ya yönelik müdahalede uluslararası topluluğun Antlaşma'nın VI, VII ve VIII. Bölümleri çerçevesinde harekete geçmiş olduğu bildirilmekle birlikte, VII. Bölüm temelinde Güvenlik Konseyi tarafından alınan bir karar sözkonusudur. Kararın alınması öncesinde, Libya'daki gelişmelerin önlenmesi için barışçı çabalar gerçekleştirildiği, ancak, bunların

yetersiz olduğunun görülmesi üzerine Güvenlik Konseyi'nin, güç kullanımına izin verilmesine karar verdiği belirtilmiştir. Genel Sekreter Raporu'nun 54. paragrafında³²⁸, Libya'ya yönelik askeri müdahale ertesinde yaşanan tartışmalara da yer vermiştir. Bazı üye devletler, sonuç almak için zorlayıcı olmayan tedbirlere yeterli zaman verilmediği görüşünü ifade etmişlerdir. Bazı üyeler ise, Konsey'in 1973 (2011) sayılı kararını icra edenlerin, kendilerine verilen yetkiyi aştıklarını bildirmiştir. Genel Sekreter, önleme sorumluluğunun gereklerinin yerine getirilmemesi veya yetki aşımı eleştirileri hakkındaki değerlendirmesini ise raporda aktarmamıştır. Uluslararası topluluğun bu tecrübelerden dersler çıkartması ve üye devletler tarafından ifade edilen endişelerin dikkate alınması gerektiğini ifade etmekle yetinirken, Güvenlik Konseyi'nin, koruma sorumluluğunun öngördüğü suçlar ve ihlallere karşı halkların korunması gerektiği durumlarda, esneklikle yanıt vermeye devam etmesi gerektiğini belirtmiştir.

Libya'ya askeri müdahale sonrasında sivil kayıplar tartışmalarının başlaması üzerine, BMİHK tarafından bir soruşturma komisyonu görevlendirilmiştir. Rapor'un 55. paragrafında³²⁹, Libya Uluslararası Soruşturma Komisyonu'nun (LUSK) ulaştığı sonuçlar aktarılmıştır. Komisyon'a göre, Libya'da güç kullanımında Kuzey Atlantik Örgütü (NATO), sivil kayıplardan kaçınmak ve sivil kayıpları en aza indirmek için, çok ihtiyatlı bir harekât icra etmiş ve hedef seçiminde çok detaylı bir hesaplama yapmıştır. Tüm bu önlemlere rağmen, hava saldırılarında bazı sivillerin hayatlarını kaybettiği tespit edilmiştir. Genel Sekreter'e göre Libya tecrübesi, sivilleri tehlikeye sokan durumlardan kaçınmak için askeri aktörlerin tüm önlemleri alması gereğini ve benzer durumlarda işlenebilen uluslararası hukuk ihlallerinin soruşturulmasının ne kadar önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Libya'dan çıkartılması gereken ders ise, "güç kullanmak zorunda kalmamak amacıyla, sivilleri korumak için erken tepki verilmesi gereğidir."

Uluslararası hukukun temel prensiplerine uygun olarak oluşturulan ve Örgüt'ün temel organlarının kararlarına da konu olan koruma sorumluluğunun artık genel olarak kabul gördüğünü ve çocukluk çağında olduğunu, ancak, sivillerin korunması için Antlaşma'nın VII. Bölümü'ne konu güce başvurulması veya diğer tedbirleri de içinde barındıran ve son çare olarak nitelendirilen zorlayıcı tedbirler hakkında genel bir kabulün bulunmadığını

³²⁸ BM Genel Sekreterliği, a.g.r., 2012, 16. Rapor'un 54 ve 55. paragraflarında Libya hakkındaki değerlendirmelerin aktarılması ve bu değerlendirmelerin Libya'ya müdahale sonrasındaki tartışmaları da içermesi nedeniyle, paragrafların çevirileri EK-4 olarak aktarılmıştır.

³²⁹ BM Genel Sekreterliği, a.g.r., 2012, 16.

ifade eden Genel Sekreter'in, Libya'ya müdahale ile ilgili tartışmalara Raporu'nda yer vermiş olması önemlidir. Libya'ya askeri müdahaleye Güvenlik Konseyi tarafından VII. Bölüm çerçevesinde izin verilmesinde koruma sorumluluğunun dikkate alınmasının ve kararın oybirliğiyle alınmamasının ötesinde, kararın icrası ertesinde getirilen eleştirilere de Rapor'da dikkat çekilmesinde sadece tecrübelerden ders çıkartılması bağlamında ele alınmaları, önemli bir eksiklik olarak kabul edilmelidir. Genel Sekreter'in konumu itibariyle, kararda verilen yetkinin aşıldığına yönelik eleştirilerin Rapor'da sadece ifade edilmesi dahi, bu eleştirilerin ne denli yerinde olduğu hakkında Örgüt bünyesinde ciddi bir kabulün varlığı olarak değerlendirilmelidir.

Rapor'da atıfta bulunulan BMİHK tarafından görevlendirilen LUSK'nun 28 Ocak 2014 tarihli Raporu³³⁰ ise, Libya'da işlendiği kabul edilen tüm uluslararası insan hakları ihlallerinin ve sorumlularının tespiti ile alınması gereken tedbirlerin belirlenmesi amacıyla hazırlanmıştır. Soruşturma Komisyonu, incelemeleri sonucunda Libya'da Kaddafi güçleri tarafından sivil halka karşı sistemli olarak insanlığa karşı suçların işlendiği kanaatini bildirirken, Kaddafi karşıtı güçler tarafından da insanlığa karşı suçların işlendiğinin tespit edildiğini belirtmiş, Geçici Hükümet'in çok ciddi güçlüklerle karşı karşıya bulunduğu ve uluslararası toplum ile BM'e yardım çağrısında bulunduğu dikkat çekmiştir.

Genel Sekreter'in bu Raporu'nda da dikkat çeken husus, koruma sorumluluğuna konu olan suçların işlendiğinin tespitinden itibaren, ilgili devletin kapasitesinin tespiti ve uluslararası toplum tarafından bu devlete yardım ve aynı zamanda yapılacakların belirlenmesi ve gereğinde uluslararası toplumun Güvenlik Konseyi kararları doğrultusunda harekete geçmesini öngören stratejinin hatırlatılması ve her bir aşamanın ele alınmasıdır. Bu bağlamda dikkat çeken yenilik ise, uluslararası bir soruşturma komisyonunun görevlendirilmesine yapılan atıftır. Öte yandan, ilgili devletteki sivillerin korunmasının sözkonusu olması için, Antlaşma'nın VII. Bölümü kapsamında alınmış bir Güvenlik Konseyi kararı olması gerektiği ve aksi halde ilgili devlette konuşlanmış olsalar dahi, BM barış güçlerinin bu devletteki sivilleri koruma yetkilerinin bulunmayacağının belirtilmesi, uluslararası barış ve güvenlik çerçevesinde bu devlet nezdindeki müdahale için Güvenlik Konseyi kararına duyulan ihtiyaç bağlamında önemlidir.

³³⁰ BMİHK, a.g.r., 2014.

Rapor'da, koruma sorumluluğuna kavramsal olarak aynen yer verilmiş olmakla birlikte, ilgili devlet için “koruma ödevi” olarak da ifade edilmesi ve yükümlülüğünden ödevine geçişin sözkonusu olması da dikkat çekicidir. Rapor, ilk raporun yayımlandığı 2009 yılı dahil olmak üzere aradan geçen dört sene içerisinde tespit edilen tecrübelerle de yer vererek, sonraki seneler için de öngöründe bulunmayı amaçlamıştır. Güce başvurulması hakkında tek yetkili organın Güvenlik Konseyi olduğu vurgusu önemlidir. Bu açık ifade, bu konuda oluşan tüm tartışmaları ortadan kaldıracak niteliktedir.

Genel Sekreter tarafından Rapor'da, yerel kaynaklardan aktarılan bilgilerin uluslararası kamuoyunun harekete geçirilmesinde etkili olduğu belirtilmekle birlikte, bilgilerin kötüye kullanılabileceği veya teknolojinin yanlış ve hatalı bilgilerin yayılmasında etkili olabileceği unutulmamalıdır. Her türlü bilginin nesnel kaynaklara ait olup olmadığı irdelenmeli ve bağımsız kaynaklarca teyidi alınmadıkça bu bilgilere itibar edilmemelidir. Nitekim, Genel Sekreter de raporlarında, bilgilerin edinilmesi ertesinde kurumsal olarak değerlendirilmesi aşamasında karşılaşılan güçlüklerle dikkat çekerek, bu konuda ne denli hassas olunması gerektiğini kabul etmiştir.

2.10. “Koruma Sorumluluğu: Devletlerin Yükümlülüğü ve Önleme” Başlıklı 2013 Yılı BM Genel Sekreteri Raporu

Koruma sorumluluğu hakkındaki raporlarının yayımlanmasına devam eden Genel Sekreter, 09 Temmuz 2013 tarihinde dağıtımı yapılan “Koruma Sorumluluğu: Devletlerin Yükümlülüğü ve Önleme” başlıklı bu Raporu'nda³³¹, koruma sorumluluğunu icra edecek devletlere yardımcı olacak stratejilere yer vermiş ve koruma sorumluluğunda önleme ilkesine ve bu yükümlülüğün hem ulusal ve hem de uluslararası karakterli olduğuna dikkat çekmiştir. Raporu'nda bir kez daha 2005 Zirvesi sonrasında uluslararası toplumun koruma sorumluluğuna yaklaşımı hakkındaki gelişmelere ve bu bağlamda Genel Kurul ile Güvenlik Konseyi tarafından alınan kararlara ve Genel Sekreterlik tarafından hazırlanan yıllık raporlarda koruma sorumluluğunun farklı ilkelerine dikkat çektiğini ifade eden Genel Sekreter, raporlarında “Nüfus ve/veya siviller” denildiğinde, bunun sadece ilgili ülkenin kendi yurttaşlarını değil o ülkede yaşayan herkesi kapsadığını bildirmiştir³³².

³³¹ BM Genel Sekreterliği A/67/929 (09.07.2013). “Responsabilité de protéger: Responsabilité des États et prévention”, <http://undocs.org/fr/S/2013/399> (ET: 01.12.2017)

³³² BM Genel Sekreterliği, a.g.r., 2013, 2.

Meşru devlet kurum ve yapıları ile hukuki düzenlemelere sahip olup, insanlığa karşı suçlarla mücadele eden devletler, egemenliklerini de güçlendirirken, istikrar ve barışa da katkı sağlamış olacaktırlar. Genel Sekreter'in koruma sorumluluğu hakkındaki Özel Danışmanı, Mart 2013'te üye devletler ve bölgesel örgütlere aktardığı notta, koruma sorumluluğu hakkında karşılaşılan güçlükler ile alınan tedbirler hakkındaki görüşlerin kendisine gönderilmesini istemiş, Mayıs 2013 itibarıyla Genel Sekreterliğe 27 üye devlet ile 27 bölgesel örgütten yazılı yanıtlar ulaşmıştır. Genel Sekreterlik, Nisan 2013'te New York'ta 120 üye devletin ve ayrıca Slovenya'da 31 Avrupa ülkesinin katıldığı toplantılar düzenlemiştir³³³.

Tüm silahlı çatışmalar insanlığa karşı suçların işlenmesi sonucunu doğurmamakla birlikte, silahlı çatışmaların bulunduğu yerler, bazı gruplar, topluluklar ve sivillerin özellikle hedef alındığı bu suçların işlenmesi riskini de beraberinde barındırmaktadır. Bu bağlamda, çatışma riskinin önlenmesi, sistematik ve genel olarak işlenmesiyle diğerlerinden ayrılan insanlığa karşı bu suçların işlenmesinin önlenmesini de kapsamaktadır. Koruma sorumluluğunun da kapsamı içerisinde kalan insanlığa karşı suçların kaynakları tek bir nedene değil, birden çok faktöre bağlı olabilir. Ancak, genel olarak bir grup veya topluluğun etnik, dinsel ve ırki aidiyetlerine dayalı olarak bu suçlar işlenmektedir. Ayrımcılık ve eşitsizlik sonucunu doğuran kimlik çatışmaları ve özellikle bir gruba yönelik ekonomik, politik, sosyal ve kültürel olumsuz sonuçlar da doğurarak, "bizler ve onlar" olarak ayrılan gruplar arası şiddet riski de kendi içerisinde beslenmektedir. İlgili devlete veya bu devlette bulunan bir grubun desteğine dayalı silahlı grupların varlığı ve silahlı grupların kendilerini finanse etmeleri söz konusu olduğunda ise, insanlığa karşı suçların işlenmesi riski artmaktadır. İlgili devletin suçların işlenmesini engellemekte yetersiz kalması veya bu devlet yöneticilerinin suçların işlenmesiyle iltisaklı olmaları ve neticede hukuk devletinden uzaklaşılması halinde ise, çatışma riski daha da büyüyecektir. Sivil halkın kitlesel olarak göç etmesi sonucunu doğuran silahlı çatışmalar gibi komşu bir ülkede meydana gelen gelişmeler, iç ayaklanma ve karışıklıklar, sembol isimlere yönelik saldırılar, bir bölgeden güvenlik güçlerinin çekilmesi ertesinde oluşan güvenlik boşluğu gibi faktörler de, gerginliklerin hızlı bir şekilde tırmanmasına neden olacaktır. İlgili devletteki seçim dönemleri de dahil olmak üzere kimlik siyasetine dayalı iktidar mücadelesi ile ekonomik veya doğal felaketlere dayalı istikrarsızlık ise, bu çatışma riskinin tırmanmasının diğer halleri olarak ortaya çıkmaktadır.

³³³ BM Genel Sekreterliği, a.g.r., 2013, 3.

“Holokost”un gaz odalarında veya Ruanda’daki soykırımın sadece kiliselere saldırılarla başlamadığı ve çatışma riskinin ortaya çıkmasının, dünden yarına bir gecede değil uzun dönemli bir sürece dayalı olduğu unutulmamalıdır³³⁴. Bu bağlamda, ayrımcılık önemli bir neden olarak görülürken, bu çatışma riskinin önlenmesinin ilgili devletin öncelikli ödevi olduğu ve önlemede yapısal çözümler ile icrai tedbirlerin bulunduğu dikkate alınmalıdır. Kimlik veya toprak bağlantılı siyasi gerilimlerin önlenmesinde, ilgili devletin yapısal önleyici çözümlerinde ilk planda anayasasında yer alan ilkeler öne çıkmaktadır. Etnik, dini, cinsiyet, yaş ve düşünce farklılıklarına bakılmaksızın tüm yurttaşların eşit olduğunun kabul edildiği bir anayasa, çatışma riskinin önlenmesinde yapısal bir çözüm olacaktır. Bu bağlamda, herkesin katılımına açık, özgür ve şeffaf bir denetime tabi demokratik seçimler de, ilgili devletteki hükümetin meşruiyetinin sağlanmasında ve sosyal gerginliklerin önlenmesinde önemli bir adım teşkil ederken, bu devlette evrensel ilkelere uygun bir demokrasinin tesisini de sağlayacaktır. Bir devletin ceza yasalarında insanlığa karşı suçların cezalandırılmasının ve bu suçların zamanaşımı veya affa tabi kılınamamasının öngörülmesi ve bu suçları işleyenlerin cezasız kalmayacaklarının bilincinde olması, suçların işlenmesini önleme sonucunu doğuracaktır. Öte yandan, ilgili devlette güvenlik alanında uluslararası normlara uygun reformların gerçekleştirilmesi ile siyasi, ekonomik ve sosyal tedbirler alınması sonucu ekonomik ve eğitim dahil olmak üzere kültürel olarak ayrımcılığın engellenmesi, hukuk devleti temelinde demokratik değerlere dayalı bir yönetim, bağımsız ve tarafsız bir yargı ile basın ve ifade ile inanç özgürlüğü de, önleyici yapısal tedbirler arasında kabul edilmelidir.

Üye devletlerde koruma sorumluluğu konusunda koordinatör atanması veya kurumlar arasında koordinasyonun sağlanması için iç yasal düzenlemeler yapılması da öngörülmüştür. Genel Sekreter, bunun koruma sorumluluğunun fiili olarak uygulanmasını sağlayacağını ve Rapor’un hazırlandığı 2013 yılı itibariyle 28 ülkenin koruma sorumluluğu ile görevli ulusal koordinatör atadığını, Danimarka, Gana, Avustralya ve Kosta Rika’da koruma sorumluluğu iç yasal düzenlemelerinin yapıldığını bildirmiştir³³⁵. 2005 Zirvesi’nde koruma sorumluluğu kabul edilmiş olmakla birlikte, üye devletler nezdinde suçların önlenmesi konusunda güçlükler gözlenmektedir. Bu bağlamda ilk olarak dikkat çeken husus, daha fazla sivilin kurtulmasını sağlamakla ve dış müdahaleye göre daha az maliyetli

³³⁴ BM Genel Sekreterliği, a.g.r., 2013, 8.

³³⁵ BM Genel Sekreterliği, a.g.r., 2013, 15.

olmakla birlikte, bu yükümlülüğün gerçekleşmesi için siyasi iradeye ve teşviğe ihtiyaç vardır.

Koruma sorumluluğu kapsamındaki suçların işlenmesinde birçok faktörün olduğu dikkate alındığında, ortaya çıkan risklerin ciddiyeti ve sonuçları hakkında yetersiz değerlendirmelere dayalı olarak hangi aşamada karşı konulacağı hakkında belirsizlik ise, önleme konusundaki ikinci güçlüğü oluşturmaktadır. Koruma sorumluluğunun ulusal olduğu kadar uluslararası içerikli olduğu dikkate alındığında, kapsamına giren suçların işlenmesinin önlenmesinde, ilgili devletin gerekli tedbirleri alması kadar, uluslararası toplumun ihtiyaç olduğunda ilgili devlete yardım yükümlülüğü de diğer bir güçlüğü yansıtmaktadır. Uluslararası toplumun ilgili devletin kapasitesinin arttırılmasında kurumsal olarak teknik destek ve ihtiyaçları karşılanarak önleyici yardım sağlamasında ise, BM Örgütü ile bölgesel örgütlerle iş birliğinin yoğunlaştırılması öne çıkacaktır.

Genel Sekreter Raporu'nda, koruma sorumluluğu hakkında yapılabileceklerle ilişkin olmak üzere tüm üye devletlere şu konularda adımlar atılması çağrısında bulunmuştur:

- a. Suçların önlenmesiyle görevli ve ihtiyaç duyulan kaynaklara da sahip üst düzey bir koordinatör atamak veya bu görevin yerine getirilmesi için diğer ulusal mekanizmaları yürürlüğe sokmak.
- b. Mevcut raporda da anımsatılan risk faktörlerini de dikkate alan, ulusal risk değerlendirmesi yapmak ve bu değerlendirmenin yapılmasında sivil toplumun da katkısını sağlamak.
- c. Bu konudaki uluslararası sözleşmeleri³³⁶ imzalamak, onaylamak ve yürürlüğe koymak.
- d. Kaynakların etkili bir şekilde kullanımında iş birliğini güçlendirmek ve edinilen iş birliğini paylaşmak için, üye devletler ve bölgesel örgütler nezdinde destek vermek.
- e. Alınan tedbirlerin etkinliğini kontrol etmek için, başta BMİHK olmak üzere bölgesel örgütler ve diğer mekanizmaların dönemsel incelemelerine katılmak.

³³⁶ BM Genel Sekreterliği, a.g.r., 2013, 11. (ET: 01.12.2017) Raporda, üye devletlerden imzalamaları istenen sözleşmeler olarak şunlar belirtilmiştir: Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi; Uluslararası Medeni ve Sivil Haklar Sözleşmesi ve 1989 tarihli İkinci Protokol; Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara Dair Uluslararası Sözleşme; İşkencenin ve Gayrı İnsani ya da Küçültücü Ceza veya Muamelenin Önlenmesi Sözleşmesi; Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi; Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme; Mültecilerin Statüsüne Dair Sözleşme ve 1967 protokolü; Çocuk Haklarına Dair Sözleşme; Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Statüsü; Silah Ticareti Hakkında Sözleşme.

f. Teknik yardım, kapasite arttırımı, bilgi ve kaynak değişimi amacıyla, üye devletler, bölgesel örgütler ve sivil toplum örgütleriyle ortaklıklar kurmak.

g. Koruma sorumluluğunun geliştirilmesi ve icrası için yapılacak uluslararası, bölgesel ve ulusal görüşmelere katılmak³³⁷.

İlgili devletin sorumluluklarını yerine getirmede yetersiz kalması halinde, katkıda bulunma veya müdahale şeklinde gerçekleşecek uluslararası toplumun da katılımının öngörüldüğü koruma sorumluluğunun uygulanmasında, Suriye'deki gelişmeler gerek ilgili devlet gerekse de uluslararası toplumun yükümlülüklerini üstlenmemesine bir örnek olarak gösterilmiştir. Koruma sorumluluğunun yeni bir yapıyı öngördüğü ve Rapor'da belirtilen uygulamaların çok yeni olduğu, radikal bir değişime ihtiyaç olduğu vurgulanmıştır.

Hazırlanması öncesinde birçok üye devletten alınan yazılı önerilere dayalı olarak hazırlanan bu Rapor, somut olarak her bir devlette gerçekleştirilen uygulamalar ve yaşanan güçlüklerle de yer verilmesi nedeniyle önemlidir. Rapor'da yer alan ve koruma sorumluluğunun kurumsallaştırılması çabaları bağlamında önem arz eden husus ise, 2013 yılı itibarıyla 28 ülkenin koruma sorumluluğu konusunda ulusal koordinatör atadığının ve Danimarka, Gana, Avustralya ve Kosta Rika'da koruma sorumluluğu iç yasal düzenlemelerinin yapıldığının bildirilmiş olmasıdır.

Ulusal olduğu kadar uluslararası karakterli olduğu kabul edilen koruma sorumluluğu hakkında, ilgili devletlerce iç yasal düzenlemelere yer vermeye ve kurumsallaşmaya başlanmış olması, koruma sorumluluğunun uluslararası karakteriyle birlikte değerlendirildiğinde, 2005 Zirvesi'nden sonra ne denli yoğun ve hızlı bir gelişme kaydettiğinin somut kanıtları olarak kabul edilmelidir. Nitekim, Genel Sekreter de koruma sorumluluğunun kurumsallaşması için üye devletlere çağrıda bulunurken, tüm üye devletler nezdinde koruma sorumluluğu koordinatörleri atanmasını talep etmiştir.

2.11. “Kollektif Yükümlülüğümüzü Yerine Getirmemiz: Uluslararası Katkı ve Koruma Sorumluluğu” Başlıklı 2014 Yılı BM Genel Sekreteri Raporu

Koruma sorumluluğu konusunda yıllık olarak yayımladığı raporlarla “teoriden pratiğe geçilmesi kesin iradesini göstermeyi hedeflediğini” ifade eden Genel Sekreter, 11 Temmuz

³³⁷ BM Genel Sekreterliği, a.g.r., 2013, 18.

2014 tarihinde dağıtımı yapılan “Kollektif Yükümlülüğümüzü Yerine Getirmemiz: Uluslararası Katkı ve Koruma Sorumluluğu” başlıklı bu Raporu’nda³³⁸, insanlığa karşı suçların işlenmesinin önlenmesi için koruma sorumluluğunun yerine getirilmesinde, ulusal, bölgesel ve uluslararası aktörlerin ilgili devlet veya devletlere nasıl yardım edeceklerine yer vermiştir. Bunun için öncelikle, koruma sorumluluğunda ikinci esas teşkil eden “uluslararası katkı ve kapasitenin güçlendirilmesi” bağlamında insanlığa karşı işlenen suçların doğasına dikkat çekilmiştir. İlgili devletlere yapılacak yardımın ilke ve metodları aktararak, devletlerin cesaretlendirilmesi, kapasitelerinin artırılması ve yardımda bulunulması yöntemleri detaylandırılmıştır. İkinci esasın icrasında karşılaşılabilecek engellere yer verilirken, devletlerin alabilecekleri tedbirler belirtilmiştir.

2005 Zirvesi’nin 138-140. paragraflarında kabul edilen 3’lü esasa bir kez daha yer verilirken, uluslararası suç olarak tanımlanan eylemlere karşı halkların korunmasına uluslararası toplumun yardımının kollektif nitelikte olmasının, neticede bir emir ve siyasi ilke olduğuna dikkat çekilmiştir³³⁹. Koruma sorumluluğunun Güvenlik Konseyi kararlarında da yer bulduğunu bildiren Genel Sekreter, bu konuda Güvenlik Konseyi’nin 1674 (2006), 1894 (2009), 2117 (2013) ve 2150 (2014) sayılı kararlarını³⁴⁰ örnek olarak aktarmıştır.

İlgili devletin öncelikli sorumluluğunda bulunan koruma sorumluluğuna konu suçların işlenmesinin önlenmesinde, bu devlete uluslararası katkının sağlanmasına yönelik ikinci esas, gerektiğinde uluslararası toplumun uluslararası hukuka uygun olarak müdahalesini öngören üçüncü esasın gerçekleşmesini de önleyecektir³⁴¹. Önceki raporlarda da dikkat çekildiği üzere, koruma sorumluluğuna konu suçların doğasının analizi ve irdelenmesi ile bu suçları ortaya çıkaran faktörlerin tespiti, önleme sorumluluğunun yerine getirilmesine de yardımcı olacaktır. 2013 tarihli Rapor’da belirtilen ekonomik, siyasal ve kültürel yetersizlikler ile etnik, ırksal, bölgesel ve dinsel saiklere dayalı ayrımcılıktan doğan istikrarsızlık ve silahlı çatışmaların ortaya çıkması ile koruma sorumluluğuna konu suçların işlenmesi arasındaki ilişki bu bağlamda bir kez daha ele alınmalıdır. Gerginlik ve

³³⁸ BM Genel Sekreterliği A/68/947 (11.07.2014). “Nous acquitter de notre responsabilité collective: Assistance internationale et responsabilité de protéger”, <https://undocs.org/fr/A/68/947> (ET: 01.12.2017)

³³⁹ BM Genel Sekreterliği, a.g.r., 2014, 3.

³⁴⁰ Güvenlik Konseyi’nin bu kararlarından 1674 (2006) sayılı karar yukarıda ve diğerleri aşağıda ayrıca incelenmiştir.

³⁴¹ BM Genel Sekreterliği, a.g.r., 2014, 4.

çatışmaların önlenmesinde, önceliğin ulusal planda önleme ve yeterli tedbirlerin alınması olduğu unutulmamalıdır.

Gerginlik veya istikrarsızlık ve/veya silahlı çatışma risklerinde birinci aşama, ulusal planda bunları doğuran faktörlerin somut olarak ortaya çıkmasıyla görülmektedir. İkinci aşama ise, özellikle siyasal krizlere dayalı karışıklıklar sonucu bir grubun hedef alınması olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu ikinci aşamada hedef alınan gruba yönelik olumsuz propaganda etkili olurken, şiddet ve insan hakları ihlalleri tespit edilmektedir. Koruma sorumluluğuna yönelik suçların bir ülkede işlenmesinde üçüncü aşamada ise, insan hayatının yoğun bir şekilde ve yaygın olarak hedef alındığı, siyasi muhalifler de dahil olmak üzere bir gruba yönelik sistemli insan hakları ihlallerinde artışın olduğu, buna karşılık olmak üzere hedef alınanların ise kendilerini koruma çabalarının bulunduğu durumlarla karşılaşmaktadır.

Koruma sorumluluğunda önleme sorumluluğu ise, ikinci ve üçüncü safhalarda da gerekli olacaktır³⁴². Ancak, bu konuda unutulmaması gereken husus, 2005 Zirvesi'nde üye devletler, sadece koruma sorumluluğuna konu suçların işlendiğinin tespiti halinde müdahaleyi değil, öncesinde yardımlaşmayı da kabul etmişlerdir. Bu kabul, ilgili devletin egemenliğine zarar verilmesinin değil, aksine devletin egemenliğinin güçlendirilmesi olarak nitelendirilmelidir. BM Antlaşması'nın 2/7. maddesine konu egemenlik, neticede tüm üye devletlerin eşit oldukları ön kabulüne dayalı olup, eşit ve egemen üye devletler haklara sahip oldukları kadar, ödevler de yükümlenmişlerdir.

Gerektiğinde koruma sorumluluğu çerçevesinde uluslararası toplumun kolektif harekete geçmesini öngören üye devletler, ulusal, bölgesel ve uluslararası aktörlerin ilgili devlete yardımda bulunmasında şu ortak ilkeleri dikkate almalıdır³⁴³:

a. Ülke tarafından belirlenmesini sağlamak: Koruma sorumluluğuna konu suç faktörlerinin ortaya çıkmasını önleyecek stratejilerin belirlenmesinde, her bir devletin ulusal aktörleri öncelikli konuma sahiptir ve uluslararası katkının belirlenmesinde bu devletin öncelikleri dikkate alınmalıdır. Ulusal aktörler ise, insan hakları örgütleri ile geleneksel önderler ve kadın gruplarını da kapsayan yerel ve ulusal yetkililerin de katılımı ile çabaları belirlemelidir.

³⁴² BM Genel Sekreterliği, a.g.r., 2014, 5.

³⁴³ BM Genel Sekreterliği, a.g.r., 2014, 6-7.

b. Karşılıklı yükümlülük kurmak: Bir devletin halkını sözkonusu suçlara karşı korumasında başarılı olmasında, ulusal aktörlerin de sorumluluklarını yerine getirmesinde kararlı olmaları etkili olmaktadır. Ulusal planda gerçek bir iradenin bulunmaması veya ulusal aktörlerin öngörülen hedefin gerçekleşmesinde ortak bir anlaşmaya varamaması halinde, dış yardım da sınırlı olacaktır. Uluslararası toplum tarafından gerçekleştirilecek yardımın, ulusal çabalarla uyumlu ve koordineli olması gerektiği gibi, ulusal karar alma süreçlerine saygılı olmalı ve koruma sorumluluğuna konu suçların uzun vadeli önlenmesini dikkate alan bir desteği uzun süreli olarak öngörmelidir.

c. Zarar vermemek: İlgili devlet nezdinde uluslararası toplum tarafından yapılacak katkının kötü tasarlanmış olması halinde, bu durum ilgili devlette sosyal kırılmalar ve neticede koruma sorumluluğuna konu suçların işlenmesine yol açabilecektir. Ayrımcılığa veya yardıma ulaşmada gruplar arasında rekabete yol açan uluslararası katkı, ilgili devlete katkı değil zarar verecektir.

d. Önceliği önlemeye vermek: 2005 Zirvesi'nin 139. paragrafında üye devletler, bir kriz veya çatışmanın başlamasından önce, gerginliklerin mevcut olduğu ilgili devlete yardımda bulunmayı kabul etmişlerdir. Bu bağlamda, krizin kıyısında değil önleme amaçlı olarak erken harekete geçilmesi, risklerin ortaya çıkmasından sonra yapılacaklar ve müdahalenin maliyeti ile karşılaştırıldığında en iyi çözüm olarak kabul edilmelidir.

e. Eylemde esnekliği korumak: Koruma sorumluluğuna konu suçların ortaya çıkması risklerinin, bağlamına göre değiştiği ve zamanla geliştiği dikkate alındığında, uluslararası katkının da ilgili devletteki şartlara göre ve bu devlet nezdindeki ihtiyaçlara göre, sonuç alıcı ve etkin bir yardım doğrultusunda esnek bir şekilde tasarlanması gereği ortaya çıkmaktadır.

İlgili devlet nezdinde uluslararası katkıda çok fazla sayıda ortağın müştereken hareket etmesinde, güven, tanıma, kapasite ve meşruiyetleri etkili olurken, mevcut konumu ve meşruiyeti karşısında BM bu tür bir katkının odağında yer alacaktır. Devletlerin yükümlülüklerini yerine getirmelerine yardımda ihtiyaç duyulan kaynakların harekete geçirilmesi ve halkların korunmasına yönelik ilkeler ile normların hazırlanması için üye devletlere çağrıda bulunabilecek Genel Kurul özel bir konuma sahip iken, BMİHK koruma sorumluluğunun gereklerini yerine getirmelerinde devletleri cesaretlendirecek ve tavsiyelerde bulunacak, Güvenlik Konseyi ise, barış gücü operasyonları aracılığıyla ilgili devlete katkıda bulunabilecektir. Bu bağlamda, ilgili devlete maddi katkıda bulunan Dünya

Bankası ile Roma Statüsü'yle kurulan UCM ve BM'in insan hakları konusundaki komisyonları veya organları ile siyasi ve ekonomik çıkarlar sonucu riskleri de içinde barındırmakla birlikte, komşu devletler ve bölgesel örgütler de ilgili devlete uluslararası katkıda bulunacak ortaklar olarak kabul edilmelidir³⁴⁴.

Uluslararası toplumun katkısı ise, 2009 tarihli Rapor'da da ifade edildiği üzere, koruma sorumluluğu konusunda sorumlulukların yerine getirilmesinde ilgili devletlerin cesaretlendirilmesi, ulusal kapasitesinin artırılması ve krizlerin ortaya çıkması halinde doğrudan yardım şeklinde olacaktır. Devletlerin cesaretlendirilmesi ise, iki şekilde olacaktır. Bunlardan birincisi, koruma sorumluluğunun öncelikle ilgili devlete ait olduğuna dair birinci esas doğrultusunda ilgili devletin iç norm ve yükümlülüklerini yerine getirmesi için cesaretlendirilmesi şeklinde olurken, ikincisi ise, yaygın kriz işaretlerinin veya gerginlik potansiyellerinin görülmesi halinde, ilgili devletle gizli veya açık diyaloga geçilmesi şeklinde görülebilecektir. İlgili devletin iç norm ve yükümlülüklerini yerine getirmesine cesaretlendirilmesi yapısal karakterlidir ve başta BMİHK tarafından olmak üzere devletin yükümlülüklerini yerine getirip getirmediğinin sistemli olarak incelenmesi, etkin bir sonuç alınmasına ve suçların kaynaklarının önlenmesine yardımcı olacaktır. Bu konuda, AK ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) örneklerinde görüleceği üzere, bölgesel örgütler de olumlu bir rol oynama kapasitesine sahiptir.

Önleyici diplomasi ise, endişe veren gerginliklerin ortaya çıktığı aşamada sözkonusu olacaktır³⁴⁵. Bu bağlamda, önleyici diplomasi, ilgili devletin cesaretlendirilmesi için kullanılabileceği gibi, koruma sorumluluğunun ikinci esası olarak önceki raporlarda ifade edilen uluslararası katkı aşamasında da gündeme gelebilecektir. AGİT ve dünyanın başka bölgelerindeki örgütler önleyici diplomasi konusunda çalışmalar yürütürken, politik işler departmanı ile soykırımın önlenmesi ve koruma sorumluluğu konularındaki Genel Sekreter'in özel danışmanları başta olmak üzere, BM kurumları da bu konuda etkin bir şekilde kullanılabilecektir.

Yerel ve ulusal düzeyde başlayan koruma sorumluluğuna konu suçların önlenmesi misyonu, ilgili devletin yapısal olarak hazırlıklı ve uygun araçlara ve gerekli bilgilere sahip olması halinde başarılı olabilecektir. İlgili devletin bu şartlara sahip olması halinde ise,

³⁴⁴ BM Genel Sekreterliği, a.g.r., 2014, 8.

³⁴⁵ BM Genel Sekreterliği, a.g.r., 2014, 12.

uluslararası toplumun katkısı iki şekilde bu devletin kapasitesini arttırabilecektir. Birinci planda, meşru, etkili ve ayrımsız bir yönetimin ilgili devlette oluşması sağlanacaktır. İkinci planda ise, koruma sorumluluğuna konu suçların işlenmesinin engellenmesi kapasitesinin, bu krizlerin yaygınlaşması riskini önlemede kurumsal ve özel aktörler aracılığıyla arttırılması sözkonusu olacaktır. Bunların uygulanmasında belirleyici olan ise, en etkili sonucun nasıl alınacağının tespitidir. Resmî kurumlar ve bunlar dışındaki yerel ve ulusal aktörlerle de yapılacak danışmalar ertesinde ihtiyaçlar belirlenecek, uluslararası katkının neticeleri karşılıklı mekanizmalarla denetlenecektir.

İlgili devlette ekonomik, siyasi, sosyal ve kültürel sorunlara dayalı veya etnik ve dinsel azınlıklar temelli toplum içerisinde çatışma riskinin oluşmamasını sağlayacak meşru, etkili ve ayrımsız bir yönetim için, kurumsal siyasi katılımın güçlendirilmesi, hukuk devletine saygı, adalete erişimde eşitlik, varlıkların ve ekonomik kaynakların hakkaniyetli ve şeffaf yönetimi önemli olacaktır. Koruma sorumluluğuna konu suçların işlenmesinin engellenmesi kapasitesinin, bu krizlerin yaygınlaşması riskini önlemede kurumsal ve özel aktörler aracılığıyla arttırılması sözkonusudur. Risklerin ortaya çıkmasına engel teşkil etmesi için, yedi alanda kurumsal yapılanma ve kapasite arttırımı da öngörülmüştür: Güvenlik, siyasi geçiş, yargıda kurumsal yapılanma ve risklerin değerlendirilmesi, çatışmaların önlenmesi yerel kapasitesi ile önyargılarla mücadele edecek basın ve tarafsız, bağımsız ve etkili bir adalete geçiş kapasitesinin arttırılması³⁴⁶.

Devletlerin kendi halklarını korumalarında dikkate alınabilecek diğer bir tedbir ise, bölgesel ve uluslararası tüm aktörlerin, sınıraşan gümrük işlemlerinin güçlendirilmesini de öngörerek, hafif ve küçük kalibreli silahların satışının engellenmesi, yasadışı finans ve diğer tüm işlemlerin önlenmesi için iş birliği sergilemeleri ve gerektiğinde uluslararası geçici tedbirler almalarıdır. Bu bağlamda, ilgili devletin isteği doğrultusunda komşu devletler veya bölgesel ve uluslararası örgütler, devlete bilgi ve tecrübelerini aktarabilir, başta BM İnsan Hakları Komiserliği olmak üzere ilgili örgütler aracılığıyla insan hakları ihlal kontrolleri yapabilir, BM barış gücü operasyonlarında polislerin kullanılmasında olduğu gibi asayişin sağlanmasını ve adli soruşturmaları gerçekleştirebilir, yerlerinden edilmiş kişiler ve göçmenlere yardımda bulunabilir, insani kriz halinde sivilleri koruyabilir. İlgili devletin istemde bulunması şartıyla, bazı hallerde ise sivillere yönelik suçların işlenmesinden korunması için bölgesel ve uluslararası güvenlik güçlerinin

³⁴⁶ BM Genel Sekreterliği, a.g.r., 2014, 14-18.

konuşlandırılması sözkonusu olabileceği gibi, uluslararası barış ve güvenliğin tesisiyle görevli Güvenlik Konseyi de bu konuda karar alabilecektir.

Koruma sorumluluğunda ikinci esas teşkil eden uluslararası katkının üç şeklini teşkil eden, ilgili devletin cesaretlendirilmesi, kapasitesinin artırılması ve koruma konusunda katkının sağlanmasında şu güçlüklerle de karşılaşmaktadır³⁴⁷:

- a. İkinci esas teşkil eden görevlerin çeşitliliği cesaret kırıcı olabilir. Koruma sorumluluğuna konu suçların önlenmesi için uygun stratejilerin belirlenmesi bu bağlamda önemlidir.
- b. Önleme konusunda irade eksikliğiyle de çok defa karşılaşmaktadır. Krizlerin ortaya çıkması öncesinde önleyici önlemlerin alınmasında karşılaşılan irade eksikliğinde, devletlerin kaynak yetersizliği iddiaları görülmektedir.
- c. Devletlerin bütçe sorunları da etkili olmaktadır. Krizlerin ortaya çıkması ertesinde yapılacak harcamaların, önleme sorumluluğundakilerle kıyaslandığında daha fazla olduğu unutulmamalıdır.
- d. Koruma sorumluluğuna konu suçların doğrudan ilgili devletin iradesiyle işlenmesi halinde, uluslararası toplumun katkısıyla ulusal kurumların güçlendirilmesi artık mümkün olmamaktadır. Bu halde ise, uluslararası toplumun dikkatinin tehditlere çekilmesi ve suç faillerinin cezalandırılmasına yönelik yaklaşımların desteklenmesi gündeme gelecektir.

Koruma sorumluluğunu yerine getirecek devletler nezdinde çabaların artırılması, yatay eşitsizlikleri azaltmayı hedefleyen kapasiteleri arttıracak araçların güçlendirilmesi, gerginliklerin mevcut olduğu ülkelerde halklarını daha iyi korumalarına izin verecek ek araçların kullanılmasında koordinasyonun önemine dikkat çeken Genel Sekreter, uluslararası katkı bağlamında üye devletlere şu tavsiyelerde bulunmuştur³⁴⁸:

- a. BMİHK ve diğer bölgesel örgütler tarafından inceleme süreçleri başta olmak üzere, devletleri koruma sorumluluğunu yerine getirmeye teşvik etmek için, mevcut kurumları ve mekanizmaları kullanmak.
- b. Bir kriz ortaya çıktığı veya uzadığı zaman, devletleri koruma sorumluluğunu yerine getirmeye teşvik eden, önleyici diplomasi gibi araçlara daha fazla başvurmak.

³⁴⁷ BM Genel Sekreterliği, a.g.r., 2014, 22-23.

³⁴⁸ BM Genel Sekreterliği, a.g.r., 2014, 23-24.

- c. Koruma sorumluluğuna konu suçlara karşı koymak için yürürlükteki eylem planları direktifleriyle birleştirerek ve çatışmaların analizinde suçlar sonucu ortaya çıkan riskleri ve dinamiklerini de dikkate alarak, ulusal, bölgesel ve uluslararası yardımların mevcut şekillerini mükemmelleştirmek.
- d. Yatay eşitsizlikleri ortadan kaldırmayı öncelik alan kapasite arttırımına yönelik mevcut aktiviteleri gözetmek ve suçların incelenmesini önleyen yedi engel üzerinde yoğunlaşan kapasite arttırma planları hazırlamak veya bu bağlamda mevcut planları güçlendirmek.
- e. Sivil kaynaklara ulaşımı mükemmelleştirmek, yeteneklerini güçlendirmek ve suç riski faktörleri ve dinamikleri hakkındaki barış gücü ile güvenlik ve polis gücü personeli eğitimi programlarıyla bütünleştirmek.
- f. Suç risklerini azaltmayı hedefleyen öncelikler ve programlara ilişkin bilgi paylaşımını mükemmelleştirerek, sağlanan yardımın uyum ve koordinasyonunu izlemek.
- g. Erken uyarının ve kapasitelerin güçlendirilmesi hakkında, soykırımın önlenmesi ve koruma sorumluluğu bürosunun girişimlerini desteklemek ve insan hakları uzmanlarının görevlendirilmesi, eğitimi ve konuşlandırılmasında Örgüt'e yardımcı olmak.
- h. Önleme eylemlerinin sonuçlarının değerlendirilmesi ve takibinin mükemmelleştirilmesini amaçlayan girişimleri desteklemek.
- i. Suçların önlenmesine ilişkin bölgesel ve uluslararası merkezleri güçlendirmek.

Üye devletlere tavsiyelerini aktaran Genel Sekreter, 2005 Zirvesi'nde koruma sorumluluğu hakkında ifade edilen taahhütlere rağmen, açıklamada belirtilen suçlara konu mağduriyetlerin devam ettiğine dikkat çekmiş ve Rapor'da da belirtilen hususlarda küresel iş birliğinin icrası zamanının geldiğini bildirmiştir³⁴⁹. Koruma sorumluluğu, sadece Zirve'de belirtilen suçları kapsadığı için dar olduğu kadar, icrası için tedbirler bütününe ihtiyaç duyulduğundan dolayı aynı zamanda derinlemesine bir değerlendirmeyi de gerektirmektedir. Koruma sorumluluğunun yerine getirilmesi öncelikle ulusal yetkililere ait olduğu gibi, hiçbir toplum sözkonusu suçların işlenmesi riskinden tamamen korunmuş da değildir. Önleme ile müdahale arasında açık bir ayrım yapılması her zaman mümkün olmamakla birlikte, koruma sorumluluğunda önleme en önemli unsur olarak kabul edilmelidir. Askeri güç kullanımının son çare olduğu, koruma sorumluluğunun üçüncü esasını teşkil eden uluslararası toplumun müdahalesinde önceliğin diplomatik, siyasi ve

³⁴⁹ BM Genel Sekreterliği, a.g.r., 2014, 24.

insani tedbirlere verilmesi gerektiği ve uluslararası toplumun müdahalesi için BM Antlaşması ile uluslararası hukukta kabul edilen ilkeler uyarınca karar alınacağı unutulmamalıdır.

Koruma sorumluluğuna ilişkin bu genel ilkeleri Raporu'nda bir kez daha hatırlatan Genel Sekreter, 2015 yılının 2005 Zirvesi kararlarının 10. yıldönümü olduğuna dikkat çekmiş ve sivillerin korunmasında koruma sorumluluğunun başlıca araçlardan birisine dönüştüğünü vurgulayarak, gelecek 10 sene içerisinde bu konuda yapılacakların formüle edilmesi çağrısında bulunmuştur³⁵⁰. Her ne kadar koruma sorumluluğuna konu suçların işlenmesinde ilgili devletin yetersiz kalması halinde uluslararası toplumun müdahale yetkisinin 2005 Zirvesi'nde kabul edildiği ve bu yetkinin üye devletlerin egemenliğine zarar vermediği bir kez daha ifade edilmekle birlikte, ilgili devlete yönelik müdahalede kötüye kullanımın nasıl önleneceği hakkında bir değerlendirmenin aktarılmaması, diğer raporlarda da bulunmayan önemli bir eksiklik olarak karşımıza çıkmaktadır.

Uluslararası hukukun kötüye kullanılmayacağı ve bu bağlamda BM Genel Sekreteri'nin konumu karşısında, kuralların kötüye kullanılmayacağı ön kabulüne dayalı olarak öngörülerin aktarıldığı kabul edilebilecek olmakla birlikte, uluslararası hukukun en üst düzeyde uygulama makamı olan Genel Sekreter'in kötüye kullanımın önlenmesine yönelik değerlendirme ve tespitlerini de aktarması gereği bir zorunluluktur. Aksinin kabulü halinde, koruma sorumluluğunun kurumsallaştırılması hakkında yapılacak tüm çabalar, iyi niyetli çalışmaların ötesine geçmeyecek ve neticede pratikte karşılaşılabilecek en küçük bir olumsuzluk tüm bu çabaların tamamen ortaya kaldırılması sonucunu doğurabilecektir. Nitekim Rapor'da bu bağlamda, ilgili devlet nezdinde uluslararası toplum tarafından yapılacak katkıda kötüye kullanımın sözkonusu olması halinde, bunun ilgili devlette sosyal kırımlar ve neticede koruma sorumluluğuna konu suçların işlenmesine yol açabileceğine ilişkin tespitte bulunulması, Genel Sekreterliğin de koruma sorumluluğunun kötüye kullanımını baştan itibaren öngörerek değerlendirmelerde bulunduğu bir ön kabulü olarak dikkate alınmalıdır. Uluslararası aktörlerin ilgili devlete yardımda bulunmasında dikkate alınacak ilkeler arasında yer bulan “zarar vermemek” ilkesine konu, uluslararası toplum tarafından yapılacak katkının kötü tasarlanmış olması halinin ötesinde, kasıtlı olarak ilgili devlete müdahale sonucunu doğurması için, devlet içi etnik veya dinsel gruplar arasında ayrımcılık yapacak dış destekler verilmesi durumunun da, uluslararası barış ve

³⁵⁰ BM Genel Sekreterliği, a.g.r., 2014, 25.

güvenliği tehdit edecek ve üye devletlerce önlenmesi ve gerekirse koruma sorumluluğu bağlamında müdahaleyi gerektiren bir durum olarak kabulü zorunludur.

Rapor'da, etkili bir yönetimin sağlanması bağlamında risklerin önlenmesi için resmî güvenlik makamları nezdinde bilgi ve araç sağlanması neticesinde, profesyonel ve sorumlu güvenlik kurumları oluşturulmasının öngörülmesi ve buna gerekçe olarak da resmî güvenlik kurumlarının da suç işleme kapasitesinin gösterilmesi, açıkça devletlerin egemenlik ilkesiyle bir çelişki de teşkil edebilecektir. Zira bu halde, ilgili devlet nezdinde istihbarat dahil olmak üzere güvenlik kurumları ile iş birliği öngörülmekle birlikte, bu iş birliğinde sıkı kurallara uyulmaması ve ilgili devletin kontrolünde zaafiyetin sözkonusu olması halinde, iç güvenlik konusunda ilgili devletin kontrolünü tamamen kaybetmesi riski doğabilecektir. Karşılaşılan güçlükler hakkındaki başlıkları sıralayan Genel Sekreter Raporu'nda, koruma sorumluluğunun ikinci esasını teşkil eden uluslararası katkıya ilişkin olarak, üye devletlere tavsiyelerde de bulunmuştur. Genel Sekreter'in bu tavsiyeleri, sadece koruma sorumluluğunun her bir aşamasına ilişkin Sekreterliğin basit veya genel istemleri olarak değil, koruma sorumluluğunun kurumsallaşması bağlamında kurumsal desteğin her bir rapora yansması olarak kabul edilmelidir. Zira, önceki raporlarında da tavsiyelerini bildiren Genel Sekreter, bu tavsiyelerinin ileride alınacak kurumsal kararlar veya Örgüt'ün kurumsal işleyişinde dikkate alınacağını ve sonraki raporlarına da zemin oluşturacağını da bilincindedir.

2.12. “Temel ve Kararlı Bir Yükümlenme: Koruma Sorumluluğunun İcrası” Başlıklı 2015 Yılı BM Genel Sekreteri Raporu

Genel Sekreter, 13 Temmuz 2015 tarihli “Temel ve Kararlı Bir Yükümlenme: Koruma Sorumluluğunun İcrası” başlıklı Raporu'nda³⁵¹, insanlığa karşı suçların önlenmesinde siyasi yükümlülüğün bir ifadesi olmanın ötesinde bir rehber olarak kabul ettiği koruma sorumluluğuna dair çabalar hakkında, 10 yıllık bir bilanço sunmuş ve 2005 Zirvesi'nde kabul edilen ilkelerin dikkate alınması zamanının geldiğini bildirmiştir. Koruma sorumluluğunun geliştirilmesi bağlamında, uluslararası toplumun gelecekte alacağı tedbirler ile kalıcı hukuki araçların devletler tarafından geliştirilmesi hakkındaki gelişmelere yer vermiştir.

³⁵¹ BM Genel Sekreterliği A/69/981 (13.07.2015). “Un engagement essentiel et constant: Mise en oeuvre de la responsabilité de protéger”, http://www.un.org/fr/documents/view_doc.asp?symbol=A/69/981 (ET: 01.12.2017)

Etnik ve dini azınlıklara yönelik tehditler başta olmak üzere, 2015 yılı itibariyle Irak, Libya, Nijerya, Sudan, Suriye, Orta Afrika Cumhuriyeti, Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Kore Demokratik Halk Cumhuriyeti ve Yemen dahil olmak üzere birçok ülkede insanlığa yönelik suçların işlenmeye devam edildiği belirtilmiştir. 2005 Zirvesi'nden sonra alınan koruma sorumluluğu hakkındaki Güvenlik Konseyi kararları ile Genel Kurul çalışmalarına, özel danışmanlarının ve Sekreterliğin yıllık raporlarına dikkat çeken Genel Sekreter, Avrupa Parlamentosu (AP) tarafından alınan 18 Nisan 2013 tarihli kararda, Avrupa Birliği'nin (AB) koruma sorumluluğu ilkesine tam olarak uyduğunu bildirdiğini vurgulamıştır. Koruma sorumluluğunun BM Antlaşması ile uluslararası hukuka uygun olduğunu, halkların korunmasının aynı zamanda hem ulusal hem de uluslararası bir sorumluluk olduğunu bir kez daha hatırlatmıştır. 2005 Zirvesi sonrasındaki 10 yıllık süre içerisinde ise, Fildişi Sahili, Gine, Kenya ve Kırgızistan'da uluslararası toplum tarafından gerçekleştirenlerin benzer suçların tekrarlanmamasına odaklanırken, Orta Afrika Cumhuriyeti ve Güney Sudan ile Kore Demokratik Halk Cumhuriyeti ve Irak Şam İslam Devleti'nin kurulduğunun ilan edildiği Irak ve Suriye'de, Yemen ile Gazze Şeridi'nde tüm bölgesel ve uluslararası çabalara rağmen başarısız olunmuştur³⁵².

Daha önce 2012 yılı Raporu'nda da benzer tartışmaları Raporu'na taşıyan Genel Sekreter, 2015 yılı Raporu'nun 9. paragrafında da, koruma sorumluluğuna dayalı olarak gerçekleştirilen Libya müdahalesi hakkında tespitlerde bulunmuştur³⁵³. Genel Sekreter'e göre, "istenilen anda kararlı tepki verilmesi başta olmak üzere, koruma sorumluluğunun icrası ayrıca pratikte önemli sorunları da ortaya çıkarmıştır." Güvenlik Konseyi'nin 1973 (2011) sayılı kararıyla Libya'ya müdahaleye izin verilmesi, üye devletler nezdinde tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Nitekim, bu ilkenin kötüye kullanımına ilişkin olarak bazı üye devletlerde endişeler oluşmuştur. Koruma amacıyla ne zaman ve nasıl güce başvurulacağı hakkındaki tartışmalar öne çıkmıştır. Güce başvurulması ertesinde verilmesi gerekecek düzenli destek, üye devletleri bu temel zorunlulukla karşı karşıya bırakmıştır. Libya'ya askeri müdahale bağlamında öne çıkan diğer bir husus ise, "Suriye Arap Cumhuriyeti'nde devam eden krize etkili olarak tepki vermede uluslararası toplumun gösterdiği kapasite yoksunluğudur." Bu eksiklik, bazı üye devletler nezdinde, "en zor durumlarda harekete geçilmesi için bu ilkenin kullanılabilirliğinin sorgulanmasına neden

³⁵² BM Genel Sekreterliği, a.g.r., 2015, 3.

³⁵³ BM Genel Sekreterliği, a.g.r., 2015, 5. Rapor'un 9. paragrafında Libya hakkındaki tespitlere yer verilmesi nedeniyle, paragrafın çevirisi EK-5 olarak aktarılmıştır.

olmuştur.” Libya ile Suriye’deki gelişmeler, “koruma sorumluluğunun herşeyden önce zorlayıcı tedbirlere dayalı olduğu hakkındaki yanlış algının daha geniş olarak canlanmasına da katkıda bulunmuştur³⁵⁴.”

Önceki raporlarda da atıfta bulunulan koruma sorumluluğunun, 2005 Zirvesi’nin 138-140. paragraflarında yer verilen suçlarla sınırlı olması ve tek taraflı müdahaleye önemli sınırlamalar getirilmiş olması, devletin egemenliğine rakip değil müttefik olması, bu suçların işlenmesinin artık sadece ilgili devletin içişlerine giren bir mesele olarak kabul edilmemesi ve bu ilkenin kötüye kullanımının önlenmesi bir kez daha yinelenmiştir. Antlaşma’nın VI, VII ve VIII. Bölümleri’nde ifade edilen kollektif güvenlik ile zorlayıcı tedbirlere başvurulmasının ancak Güvenlik Konseyi kararlarıyla olacağı hatırlatılmış ve devletler ile uluslararası aktörler arasındaki ortaklığın artırılması gereği belirtilmiştir. Fikri tartışmalardan eyleme geçilmesi aşamasında olduğu kabul edilen koruma sorumluluğuna konu suçların işlenmesi, ilgili devletin içinde olduğu kadar sınırlarının dışında da, göçmen ve sığınmacı dalgalarına neden olarak komşu ülkeleri istikrarsızlaştıran ve neticede uluslararası barış ve güvenliğe yönelik birer tehdit olarak kabul edilmiştir. Önceki yıllarda dağıtımı yapılan raporlarda detaylandırılan koruma sorumluluğunun üç esası hakkındaki tespitler aktarılmış, koruma sorumluluğunun tüm toplumlarda, her şartta ve her zaman uygulanabileceği belirtilmiş, kriz halinde ilk yükümlünün ilgili devletin kendisi olduğu bir kez daha vurgulanmıştır.

Gelecek 10 yıllık süreçte, zorlayıcı olmayan tedbirlere öncelik vererek, krizlerin başlamasından itibaren BM Antlaşması’nda öngörülen tüm mekanizmaları harekete geçirmeyi dikkate alarak, koruma sorumluluğunda üçüncü esası teşkil eden istenilen anda kararlı tepki verilmesini geliştireceğini bildiren Genel Sekreter, bu yaklaşımının şu beş ön şartı öngördüğünü bildirmiştir³⁵⁵:

a. Güvenlik Konseyi dahil, yetkili uluslararası ve bölgesel örgütlerin değerlendirmesi ertesinde uluslararası toplum tarafından belirlenecek araçların seçimi, tarafsız ve bağımsız kaynaklarca aktarılan bilgilerin rehberliğinde çatışma sahasının şartlarına ve farklı tedbirlerin uygulanmasının sonuçlarına uygun olmalıdır.

³⁵⁴ BM Genel Sekreterliği, a.g.r., 2015, 5.

³⁵⁵ BM Genel Sekreterliği, a.g.r., 2015, 14-15.

b. Kullanılacak araçların etkili olacağı şartlar, hükümetler ve ilgili aktörler tarafından en iyi şekilde belirlenmelidir.

c. Tedbirlere başvurulması, yeni suçlar işlenmesini engellemeyi hedefleyen stratejiler ışığında tespit edilmelidir ve uluslararası bir tedbir, ulusal, bölgesel ve uluslararası aktörlerin rolleriyle uyumlu olmalıdır.

d. Güvenlik Konseyi'nin koruma amacıyla uyumlu, orantılı, tamamen uluslararası hukuka uygun kolektif askeri tedbirlerin uygulanmasının zorunlu olduğu sonucuna ulaşması halinde, hedefler, öngörülen süre ve ilerlemenin incelenmesi süreçleri ile kriz sonrası barışın tesisi de kararlarda açık bir şekilde belirtilmelidir.

e. 2005 Zirvesi'nde Güvenlik Konseyi'nden, koruma sorumluluğuna konu suçlara karşı çıkılması istenilmekle birlikte, Konsey'in bu istemle uyumsuz hareket etmesi koruma sorumluluğunun statüsüne zarar vermeye devam etmektedir. Çatışmaların meydana geldiği devletlere komşu devletler ve bölgesel örgütler de, uluslararası toplumun tek bir ses vermesini sağlamak için Güvenlik Konseyi tedbirleri ile kararlarını açıkça desteklemelidir.

Koruma sorumluluğunun üçüncü esasına dayalı bu öngörülerde dikkate alınması gereken iki husus ise, hükümet dışı silahlı gruplar tarafından suçların işlenmesi hali ve teknolojiye gelişmelere uyum sorunudur³⁵⁶. Suriye ile Irak'ta etkin olan Irak Şam İslam Devleti (İŞİD) ile 2002 yılında Nijerya'da kurulup "Batılı eğitim haram" anlamına gelen Boko Haram örgütü ve Somali'de 2006'da kurulan Eş-Şabab gibi örgütlere karşı alınacak tedbirlerde, uluslararası toplum önleme ve tepki vermede şu hususlara dikkat etmelidir. Hükümet dışı örgütler tarafından bu suçların işlenmesi halinde, bunların hedefleri, ideolojileri ve taktiklerini yansıtacak erken uyarı mekanizmaları gündeme alınmalıdır. Aşırılıkçı şiddet ile terörizmin görüldüğü yerlerde koruma sorumluluğuna konu suçların da mevcut olduğu dikkate alınmalı ve suçların işlenmesinin önlenmesinde medeniyetler, kültürler, halklar ve dinler arasında diyalog ve iş birliği öne çıkartılmalıdır. Bir devlete karşı alınacak tedbirlerle kıyaslandığında, uluslararası meşruiyet aramayan hükümet dışı örgütlere karşı aynı tedbirlerin alınmasının daha az etkili olacağı ve bu bağlamda zorlayıcı tedbirlerin ilk etapta gündeme geleceği, her türlü askeri müdahalenin sivillere yönelik savaş suçlarının işlenmesini arttırabileceği, müdahale sonrası topluluklar arasındaki diyalog ve uyumun da planlamada yer bulacağı gözönünde bulundurulmalıdır. Aşırılıkçı şiddet ve terörizmle mücadelenin önlenmesi gibi öncelikler ile güvenliği öncelik olarak

³⁵⁶ BM Genel Sekreterliği, a.g.r., 2015, 15.

kabul etmeyen koruma sorumluluğu arasındaki yakınlaşmaya bağlı sorunlar da, karar vericiler tarafından dikkate alınmalıdır ve hükümet dışı örgütlerle mücadelede de insan haklarına saygı öncelik olarak kabul edilmelidir.

Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler ise, olumlu ve olumsuz sonuçları birlikte içinde barındıran yeni siyasi eylem planlarının değerlendirilmesini zorunlu kılmaktadır³⁵⁷. Bu bağlamda, sosyal medya ve internet kullanılarak IŞİD tarafından ideolojisinin yayılması ve işlenen suçların planlaması, koordinesi ve iletişiminin gerçekleştirilmesi ilk planda akla gelenlerdir. Üye diğer devletlerde radikal örgüt üyeleri ortaya çıkarak, bu devletlere de aşırılıkçılık yayıldığı gibi, sahaya yabancı katılımlar artmıştır. İletişim teknolojilerindeki gelişmenin olumlu yansıması ise, sosyal medya üzerinden önleyici yayınların paylaşılması ve olumsuz bilgileri aktaranların kimlikleri ile yerlerinin tespitinde görülmektedir.

Koruma sorumluluğunun icrasının hızlı, kararlı ve küresel, bölgesel ve ulusal seviyede koordineli bir eylemi gerektirdiğine dikkat çeken Genel Sekreter, gelecek 10 yıllık süreç için şu altı konudaki önceliği vurgulamıştır³⁵⁸:

- a. Siyasi yükümlülüğü kanıtlamak: Koruma sorumluluğuna konu suçlara karşı halkların korunmasında, ulusal, bölgesel ve dünya çapında siyasal yükümlülüğü resmî olarak bildirmeyi ifade eden bu kabul, söylemi değil tehlike altındaki toplumlara verilecek korumayı ve bu bağlamda kurumsallaşmayı öne çıkarmaktadır.
- b. Suçların önlenmesine yatırım yapmak: Koruma sorumluluğunun merkezine suçların öncelikle önlenmesinin alınmasını ifade eden bu önceliğin hayata geçirilmesinde, üç güçlkle karşılaşılmaktadır. Bunlardan birincisi, koruma sorumluluğuna konu suçların işlenmesi risklerini açıkça ortaya koyan, çatışmaların analizi ve krizlerin yönetimine konu erken uyarı konusundaki mevcut süreçlerin, üye devletler ile bölgesel ve uluslararası örgütlerin aynı zamanda derhal bir müdahaleye girişilmesine karar verilmesini de gerektirdiğinin dikkate alınmamasında görülmektedir. İkincisi ise, önleme istisna değil esas olmalıdır. Tüm aktörler, risklerin ortaya çıkmasından itibaren önlemeyi ilk öncelik olarak ele almalıdır. Üçüncüsü, suçların önlenmesine yönelik hangi tipte araçların daha iyi

³⁵⁷ BM Genel Sekreterliği, a.g.r., 2015, 16-17.

³⁵⁸ BM Genel Sekreterliği, a.g.r., 2015, 17-21.

sonuç vereceğini anlamak için, başka çalışmalara da ihtiyaç vardır. Bunun için Ortak Büro'ya çalışma yapılması talimatı verilmiştir.

c. Daha hızlı ve daha kararlı tepki vermek: İstenilen anda kararlı bir tepkiye izin veren seçenekleri belirlemek ve geliştirmeyi kapsayan bu öncelik, koruma sorumluluğunda en önemli yetkiyi Güvenlik Konseyi'ne vermektedir ve Konsey'in eylemsiz kalmasının artık çok daha güç olduğu değerlendirilmektedir. Suriye'deki gelişmelerde karşılaşıldığı üzere, aksi halde ise, Güvenlik Konseyi'nin statüsü ve yetkinliği tartışma konusu olacaktır. Konsey'in daimî üyelerinin, koruma sorumluluğuna konu suçların sözkonusu olması halinde, veto yetkisini kullanmamaları isteği bir kez daha ifade edilirken, veto yetkisini kullanan üyenin ise, tehlike altındaki halkları korumak için başka hangi stratejiyi önerdiğini açıklamaya davet edilmesi teklif edilmiştir. Gelecek dönemde Güvenlik Konseyi bağlamında yapılacaklara ilişkin diğer bir öneri olarak ise, 2011 Libya müdahalesi sonrası ifade edilen endişeleri de giderecek raporların hazırlanması belirtilmiştir.

d. Riskin tekrarlanmasını önlemek: Uzun dönemli barışın tesisi bağlamında koruma sorumluluğuna konu suçların tekrarlanmasının engellenmesi, Orta Afrika Cumhuriyeti'nde yaşanan, daha önce topluluklar arasında mevcut olmayan çatışma risklerine neden olması örneğinde olduğu gibi, büyük bir önem arz etmektedir. Libya örneğinde olduğu gibi, istenilen zamanda suçların işlenmesine karşı müdahale edilmesi yeterli olmayacak, sürekli bir barışın tesisi için uluslararası toplumun sistemli ve sürekli olarak her aşamada katkısı gerekli olacaktır. Bu konuda, failler hakkında yasal işlem yapılmasının sağlanması için UCM de önemli bir rol oynayacaktır.

e. Bölgesel eylemi yoğunlaştırmak: Önleme ve suçlara karşı tepki verme konusunda, suçların sonuçlarından doğrudan etkilenmeleri ve yardımda bulunma olanaklarının daha fazla olması, yerel bilgilere sahip olmaları nedeniyle nasıl bir yol izlenmesi gerektiğini belirleyecek konumda olmaları sonucu, bölge örgütleri anahtar role sahiptir.

f. Soykırımın önlenmesi ve koruma sorumluluğuna odaklanan uluslararası merkezleri pekiştirmek ve uyumlaştırmak: Bu öncelik, koruma sorumluluğunun yerine getirilmesinde karşılıklı yardımı öngören 2005 Zirvesi'nde alınan kararlarla da uyumludur. Edinilen tecrübelerin ve bilgilerin paylaşımı başta olmak üzere, soykırımın önlenmesi ve koruma sorumluluğuna odaklanan uluslararası merkezlerin çalışmalarını uyumlaştırmak, koruma sorumluluğu çalışmalarının etkinliğini arttıracaktır.

Koruma sorumluluğunun kabulü ile birlikte yükselen beklentilere yanıt vermek üzere Genel Sekreter³⁵⁹, Antlaşma'nın 99. maddesinin kendisine verdiği yetki doğrultusunda Güvenlik Konseyi'nin gündemine bu konuları getirmeye devam edeceğini, ilgilileri cesaretlendirmek amacıyla özel temsilcileri ve danışmanları aracılığıyla önleyici diplomasiyi üstleneceğini, etkili bir ortaklık kurmak için Örgüt ile bölgesel örgütler arasındaki iş birliğini arttıracaklarını, önleyici korumanın sağlanması için üye devletleri siyasal olarak cesaretlendirerek Örgüt'ün hızlı ve etkili bir şekilde tepki vermesini sağlamak üzere Örgüt'ün kapasitesini mükemmelleştireceğini, BM sisteminin tamamına koruma sorumluluğunun entegre olmasını sağlayacağını taahhüt etmiştir.

Tüm devletlerin halklarını koruma sorumluluğu bulunduğunu ve bunun hukuki bir zorunluluk olduğunu bildiren Genel Sekreter, koruma sorumluluğunun uygulanması için üye devletlerin yapmaları gerekenleri ise şu şekilde sıralamıştır³⁶⁰:

- a. Koruma sorumluluğuna konu suçlar karşısında önleme ve tepkide bulunmak, ulusal risk değerlendirmesini gerçekleştirmek, iç ve dış politikalara uyumlu her kademeye uygun bir strateji hazırlamak.
- b. Uluslararası ve bölgesel irtibat merkezleri ağlarını yaygınlaştırmak, siyasi gelişimi gerçekleştirmek için gerekli yetkili kurumlar ve kaynaklarla bu merkezleri teçhiz etmek.
- c. Suçların işlenmesi tehditlerine karşı koymak ve hızlı müdahale mekanizmalarıyla bağlarını mükemmelleştirmek amacıyla erken uyarı sistemlerini kurarak ve önleyici diplomasının etkin finansmanını arttırarak, edinilen bilgilere dayalı karşılıklı değerlendirme süreçleri çerçevesinde suçların işlenmesi risk faktörlerini düzenli olarak inceleyerek önleme sorumluluğunu geliştirmek.
- d. Yetkili bölgesel kurumların faaliyetlerinde, suçlara karşı konulması ve önlemenin düzenli olarak incelenmesini dikkate almak ve bölgelerden edinilen bilgi ve pratiklerin paylaşımını arttırmak.
- e. Koruma sorumluluğuna konu suçların işlenmesi riskini barındıran hallerde, BM barış operasyonlarını, hızlı ve esnek tepki verilmesi amacıyla gerekli askeri ve sivil kapasiteyle donatmak ve koruma sorumluluğunun uygulanmasını içeren durumları hazırlamak.

³⁵⁹ BM Genel Sekreterliği, a.g.r., 2015, 21-22.

³⁶⁰ BM Genel Sekreterliği, a.g.r., 2015, 22-23.

f. Adli geçiş, uzlaşma ve çatışmaların çözümü ile erken uyarı kapasitelerine destek verilmesi sayesinde, çatışma sonrasında ortaya çıkabilecek koruma sorumluluğuna konu suçların işlenmesi risklerine karşı barışın pekiştirilmesini sağlayarak, bu suçların tekrarlanmasını önlemek.

g. Özellikle dini liderler ve topluluk sorumluları ile iş birliği yaparak ve yeni teknolojileri de kullanarak, devlet dışı silahlı gruplar tarafından gerçekleştirilen ayrımcılık, düşmanlık ve aşırılıkçı şiddeti önlemeyi hedefleyen çabaları arttırmak.

Genel Sekreter'in tüm raporlarında temel aldığı 2005 Zirvesi ile resmîleşen koruma sorumluluğu hakkındaki tüm tartışmalarda karşılaşılan, ilgili devlete karşı güce başvurulmasının ne zaman ve nasıl gerçekleştirileceği ile kötüye kullanım endişesinin, 2015 yılı Raporu'nda Libya örneğinde somut olarak ifade edilmesi önemlidir. Zira, Güvenlik Konseyi'nin 1973 (2011) sayılı kararına dayalı olarak askeri müdahale gerçekleştirilmekle birlikte, koruma sorumluluğu kavramına da kararda açıkça yer verilmesi bağlamında dikkat çeken husus, aynen 2012 yılı Raporu'nda aktarılan endişelerde olduğu gibi, Genel Sekreter'in de kötüye kullanımı öne çıkartmış olmasıdır. İnsanlığa karşı suçlar ve koruma sorumluluğu ifade edilmekle birlikte, pozitif kurallar bağlamında Antlaşma'nın VII. Bölümü'ne dayalı olarak Güvenlik Konseyi kararıyla müdahale edilmiş olmasının ötesinde, ilgili devletin izin veya istemi olmaksızın yapılan tüm müdahalelerde karşılaşılan zamanlama ve icradaki sorunların temelinde de kötüye kullanım endişesi bulunmaktadır.

Libya müdahalesi ile birlikte Suriye'de yaşananlara da atıfta bulunan Genel Sekreter'in, her iki krizde de zorlayıcı ve/veya güce başvurulması sonucunu doğuran aşamalara ulaşılması karşısında, koruma sorumluluğunda önleyici tedbirler alınmaksızın müdahale aşamasına geçilmesine vurgu yapması, önceki raporlarında dikkat çektiği, uluslararası toplumun önleme sorumluluğundan çok müdahaleye aktif katılıma yatkın olduğu tespitiyle de uyumludur. Rapor'da dikkat çeken diğer bir unsur ise, Genel Sekreter'in gelecek on yıla ilişkin tespitlerinde ağırlığın, uluslararası toplumun istenilen anda kararlı bir tepki vermesine ilişkin olmasıdır. Zira, koruma sorumluluğunun üçüncü esasını teşkil eden ve son aşamada Güvenlik Konseyi kararıyla askeri müdahaleyi de kapsayan bu aşamanın gelecek yıllarda ön plana ıkartılması, Genel Sekreterliğin önümüzdeki dönemde koruma sorumluluğuna dayalı müdahale kararlarını gündeme getireceğinin öncülü olarak kabul edilmeli ve dikkatle takip edilmelidir.

Rapor'da dikkat çeken diğer bir husus ise, özellikle Irak ve Suriye bağlamında bölgemizde ve günümüzde Mali'de kız çocuklarının kaçırılmasıyla gündeme gelen Boko Haram örgütünde olduğu üzere Afrika'da karşılaşılan hükümet dışı silahlı örgütler tarafından koruma sorumluluğuna konu suçların işlenmesi halinin de değerlendirmeye alınması ve mücadele yöntemleri hakkında öngörülerin paylaşılmasıdır. Koruma sorumluluğuna konu tedbirlerin alınmasında teknolojiyeleki değişimlerle uyumun gündeme getirilmesi ise, genel bağlamının ötesinde, hükümet dışı örgütlerle mücadele ile birlikte de değerlendirilmelidir.

2.13. “Gelecek 10 Yılda Koruma Sorumluluğu: Kollektif Eylemi Yürürlüğe Koymak” Başlıklı 2016 Yılı BM Genel Sekreteri Raporu

Koruma sorumluluğu hakkında gelecek yıllara ilişkin yaklaşımını 2015 yılı Raporu'ndaki tavsiyeler temelinde aktaran Genel Sekreter, 22 Temmuz 2016 tarihli “Gelecek 10 Yılda Koruma Sorumluluğu: Kollektif Eylemi Yürürlüğe Koymak” başlıklı bu Raporu'nda³⁶¹, Sekreterlik görevine atanması öncesinde kendisine verdiği, atanması sonrasında koruma sorumluluğunu somut olarak eyleme geçirme sözünü bir kez daha ifade etmiş ve “Devletlerin olduğu kadar halkların güvenliğinin de önemli olduğunu” vurgulamıştır. Genel Sekreterliği'nin sonuna yaklaşmakla birlikte, koruma sorumluluğu hakkında genel bir uzlaşmaya varıldığını ve somut olarak icra edilmesi için irade ve kapasitesinin artırıldığını bildirmiş, bu konuda ulusal, bölgesel ve uluslararası planda yeni mekanizmaların kurulduğuna dikkat çekmiştir. Ancak, 2005 Zirvesi'nde kabul edilmesine rağmen koruma sorumluluğuna konu suçların önlenmesi ve tepki verilmesinde başarısız olduğunu belirtmiştir.

Güvenlik Konseyi'nin kararlarında ve BMİHK'nin tavsiyelerinde koruma sorumluluğuna çok kez yer verilmekle birlikte, yapılan araştırmalara göre 1994'ten beri ilk kez 2014 yılında 100.000'den fazla sivil hayatını kaybetmiştir ve senelerden beri Irak, Orta Afrika Cumhuriyeti, Sudan ve Yemen'de siviller öldürülmektedir. Sadece Suriye'de 250.000'den fazla sivil ölürken, 11 Milyondan fazlası yerlerinden edilmiştir. Bu ülkelerle birlikte koruma sorumluluğuna konu suçların işlendiği Nijerya, Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Eritre ile Somali de dikkate alındığında, 40.8 Milyon sivilin kendi ülkesinde yerlerinden edildiği ve dünyada 21.3 Milyon sığınmacının bulunduğu önemle gözönünde

³⁶¹ BM Genel Sekreterliği A/70/999 (22.07.2016), “La responsabilité de protéger au cours des 10 prochaines années: Mettre en oeuvre l'action collective”, <http://www.un.org/fr/preventgenocide/adviser/pdf/N1623035%20FRENCH.pdf> (ET: 01.12.2017)

bulundurulmalıdır. Zayıf ve parçalı bir hükümetin bulunması sonucu Libya’da ise, siviller çok ciddi olumsuzluklarla karşı karşıyadır ve silahlı gruplar ile aşırılıkçı şiddet yayılmaktadır³⁶².

Koruma sorumluluğunun “mihenk taşı” teşkil eden, egemenliğin aynı zamanda halklarını koruma sorumluluğunu da barındırdığı dikkate alındığında, yerlerinden edilmiş sivillerle ilgili çabalar da arttırılmalıdır. BM Soruşturma Komisyonları’nın raporlarına göre, Eritre, Suriye ve Kore Demokratik Halk Cumhuriyeti Hükümetleri, bizzat kendi halklarına karşı insanlığa karşı suçlar işlemişlerdir³⁶³. Tüm dünyada şiddetin artmasında, yeni teknolojilerden örgütlerin yararlanması ve dünyanın dört bir köşesine ulaşma olanağını elde etmeleri ile 2008 krizi sonrasında tüm dünyada görülen ekonomik ve finansal zorluklar ertesinde eşitsizliklerin yaygınlaşması ve önleme yükümlülüğünü gerçekleştirecek kurumların finansal problemler yaşamaları da etkili olmuştur.

Güvenlik Konseyi’nin etkili ve hızlı kararlar alamamasının ötesinde, büyük güçlerin bu tür çatışmalarda karşıt grupları desteklemeleri ve bu ittifakların koruma sorumluluğunun ötesine geçmesi³⁶⁴, daha güvenli bir dünya kurulması için daimî üyelerin sorumluluk içerisinde hareket edeceklerini değerlendiren BM Örgütü’nün kurucularının beklentileriyle de uyum içerisinde değildir. Güvenlik Konseyi nezdinde yaşanan ayrılıklar sonucu etkin bir karar alınamamasının ötesinde, daimî üyelerin veto yetkisini kullanmaları ve/veya kullanma tehditleri de, Suriye örneğinde olduğu üzere uluslararası toplumdan kuvvetli tek bir ses çıkmasının önünde önemli bir engeldir. Üye devletlerin barışçı bir sonuç almak yerine, çatışan tarafları desteklemeleri de riskleri arttırmaktadır.

2005 Zirvesi’nde bu kavram kabul edilmekle birlikte, koruma sorumluluğunun uygulanması hakkında üye devletler nezdindeki anlaşmazlıklar devam etmektedir. Bu bağlamda, koruma sorumluluğunun üç esası arasındaki bağ ve askeri güç kullanımını haklı kılacak kriterlerin belirlenmesi öne çıkmaktadır. Koruma sorumluluğunun üç esası arasındaki bağ konusunda, bazı devletler bu esasların bir sıralama olarak kabulünü öngörmektedir. Bu konuda karşılaşılan ilk soru ise, ilgili devletin koruma sorumluluğunu yerine getirmesi için tüm aşamaların geçmesinin beklenmesinin gerekli olup olmadığıdır. 2005 Zirvesi’nin 139-140 nolu paragraflarını hatırlatan Genel Sekreter’e göre, her üç esas

³⁶² BM Genel Sekreterliği, a.g.r., 2016, 3-4.

³⁶³ BM Genel Sekreterliği, a.g.r., 2016, 4.

³⁶⁴ BM Genel Sekreterliği, a.g.r., 2016, 5.

birbirini tamamlayıcıdır ve her birine ilişkin yükümlülüklerin ayrı ayrı gerektiğinde uygulanması uygundur. Bu bağlamda, sorumluluk öncelikle ilgili devlete ait olmakla birlikte, bir devlet kendi yükümlülüklerini yerine getirirken, aynı zamanda mücadelesini güçlendirmek için ikinci esası teşkil eden uluslararası katkıyı da aynı zamanda talep edebilecektir. Bu bağlamda, ilgili devletin ihtiyaçlarının öncelikle giderilmesi ve kapasitesinin artırılması sağlanarak önleme sorumluluğu ilk planda ele alınmalı ve güç kullanılmasının son çare olduğu unutulmamalıdır. Askeri güç kullanımının haklılığı konusunda ise, kimin ve hangi nedenlerle askeri güç kullanımına karar vereceği sorunu önemli bir tartışma konusudur. Bu konuyu belirleyen ise, uluslararası toplumun koruma sorumluluğunu “BM Örgütü çerçevesinde”, “Antlaşma’nın VII. Bölümü’ne” göre, “Güvenlik Konseyi kararıyla” gerçekleştireceği tümcelerine atıfta bulunan 2005 Zirvesi’nin 139. paragrafıdır³⁶⁵.

Kurumsal güvenilirlik de dikkate alındığında, 2005 Zirvesi’nde yapılan taahhütler ve verilen sözlerin bağlayıcılığı bulunmadığı görüşüne katılma olanağı bulunmadığını belirten Genel Sekreter, üç konuda derin endişe duyduğunu bildirmektedir³⁶⁶. Bunlardan birincisi, insanlığa karşı suç olarak da nitelendirilebilecek suçların çoğunluğunun bizzat ilgili devlet güçleri veya devletin desteklediği gruplar tarafından işlendiği tespitine dayalı olarak, uluslararası hukukun temel ilkelerinin açıkça ihlal edilmesidir. İkincisi, Yemen, Suriye ve Orta Afrika Cumhuriyeti örneklerinde olduğu üzere, gerekli bilgiler aktararak çatışma riskleri hakkında uluslararası toplum bilgilendirilmiş olmasına rağmen, önleme sorumluluğunun yerine getirilmemesi ve uzun süre Güvenlik Konseyi’nin bu konularda karar almamış olmasıdır. Üçüncüsü, koruma sorumluluğuna konu suçların işlenmesini dış müdahaleler kolaylaştırmaktadır. Bu kolaylaştırma, silah ticaretine göz yumma veya doğrudan silahlı güçlere destek verme şeklinde gerçekleştirilmektedir.

Bu endişeleri giderecek olan ise, BM Antlaşması’nın giriş kısmında ifade edilen ve üye devletlerin barış, güvenlik, kalkınma ve insan haklarının gerçekleşmesi için tüm güçlerini birleştirmelerinin, aynı zamanda koruma sorumluluğunun üç esasının gerçekleşmesini de kendi içerisinde barındırdığı ve bunun ancak etkili ve önleyici bir kollektif güvenlik anlayışı ile sağlanacağına yönelik yeni bir yaklaşımın benimsenmesidir. Bu yeni yaklaşımdan olumlu bir sonuç alınması, üye devletlerin taahhütlerine samimi bağlılıkları

³⁶⁵ BM Genel Sekreterliği, a.g.r., 2016, 8.

³⁶⁶ BM Genel Sekreterliği, a.g.r., 2016, 8-10.

ile sağlanabilecektir. Bu bağlamda, tüm devletler, ilgili devletlerde bu risklerin ortaya çıktığının görülmesi halinde, bunların desteklenmesi için gerekli çabayı samimi olarak harcamayı değerlendirmeli, ulusal, bölgesel ve uluslararası iş birliğini öne almalıdır.

BM Antlaşması'nın 34. maddesine atıfta bulunan Genel Sekreter, önleme sorumluluğuna ve tedbirlerin hızlı bir şekilde kabulüne daha fazla önem verilmesini istemiştir. Güvenlik Konseyi'nin pratiğinde değişikliğe gidilmesi gerektiğini, koruma sorumluluğuna konu suçların işlenmesi karşısında hızlı, etkili ve esnek tedbirlerin icrasını sağlamak amacıyla erken uyarı ve analiz sistemlerinin iyileştirilmesini, önleme sorumluluğunu tamamlayıcı stratejilerin geliştirilmesine uluslararası toplumun daha fazla dikkat ve kaynak ayırmasını önermektedir. İstenilen anda uluslararası toplum tarafından kararlı bir tepkinin verilmesi için, üç kabul önemlidir³⁶⁷: İstenilen anda harekete geçilmesi uluslararası toplumun her bireyine düşen ödev olarak kabul edilmeli ve bu ödevin nasıl yerine getirileceği öncelikle düşünülmelidir; Koruma sorumluluğuna konu suçlardan etkilenen halkları korumak için sahip olunan barışçı yollar daha fazla kullanılmalıdır; Uluslararası toplum hızlı ve etkili bir şekilde tepki vermelidir. Bu bağlamda, asıl görev Güvenlik Konseyi'nin beş daimî üyesine düşmektedir. Koruma sorumluluğuna konu olan suçlar hakkındaki görüşmelerde, daimî üyelerin veto yetkisini kullanmamalarını kabul etmeleri hakkındaki görüşün bazı üye devletlerce desteklenmesinde somut bir ilerleme olmamıştır. Her bir üye devlet ve sivil toplum da, istenilen anda kararlı tepki verilmesini desteklemelidir. Bu bağlamda, devletler Örgüt nezdinde resmî taleplerde bulunarak süreci hızlandırabilecekleri gibi, dini liderler aracılığıyla hoşgörünün öne çıkartılması veya çatışma risklerinin azaltılması öngörülebilecektir. 2014 yılında yayımlanan "Kollektif Yükümlülüğümüzü Yerine Getirmemiz: Uluslararası Katkı ve Koruma Sorumluluğu" başlıklı Rapor'da yer verilen yedi engel halen de günceldir ve bu engellerin ortadan kaldırılması ve ilgili devletlere gereken yardımda bulunulması için, her bir üye devlet kendi kurumsal yapısını incelemeli ve gerekli değişiklikleri yapmalıdır³⁶⁸.

Bölgesel örgütlerin BM ile koordinesinde alınacak beş tedbir önem arz etmektedir³⁶⁹: Sekreterlikler arasında düzenli diyaloglar kurarak ve meslektaşlar arasındaki iş birliğini iyileştirerek örgütler arasındaki ilişkileri geliştirmek; Koruma sorumluluğuna konu suçlar hakkındaki bilgi ve analizlerin karşılıklı değişimini sağlamak; Eylemlerin daha etkili

³⁶⁷ BM Genel Sekreterliği, a.g.r., 2016, 15-16.

³⁶⁸ BM Genel Sekreterliği, a.g.r., 2016, 18.

³⁶⁹ BM Genel Sekreterliği, a.g.r., 2016, 19.

olması için suç riskleri karşısında tedbir alınmasında iş birliğini güçlendirmek; Barışın sağlanması çerçevesinde sivillerin korunmasını ve cinsel şiddetin önlenmesini elverişli kılan tedbirler başta olmak üzere, önleme ve koruma konularındaki mevcut pratiklerle bağlantılı doktrinleri ortak kılmak; Bölgesel örgütleri, suçları önleme ile tepki verme kapasitelerini geliştirmeye cesaretlendirmek ve çabalarında desteklemek. Genel Sekreter'e göre, Örgüt, koruma sorumluluğunu kurumsallaştırmak amacıyla çabalarını arttırmalı ve bu konuda yapılan çalışmalara devam etmelidir.

Raporu'na yansıyan, büyük güçler ve bu bağlamda Güvenlik Konseyi daimî üyelerinin, insanlığa karşı suç teşkil eden ve koruma sorumluluğuna konu edilen suçların faillerini desteklemeleri ve/veya faillerle ittifak kurmaları gerçekliği sonucu, Güvenlik Konseyi'nin kuruluş amacından uzaklaştığı tespiti, BM Genel Sekreteri tarafından ifade edilmesi nedeniyle çok önemlidir. Çünkü, tüm pozitif kurallar ve resmî belgelerin ortak paydasını, bu kurallara göre yetkilerini kullanacak olanların, asla kötü niyet olarak nitelendirilebilecek bir yaklaşım sergilemeyecekleri ön kabulü teşkil etmektedir. Rapor'da bildirilen bu somut maddi gerçeklik ise, ne denli iyi niyetle ön hazırlıklar yapılsa dahi, karar vericilerin asıl fail olduğu hallerde uluslararası hukuka uygun bir sonuca ulaşmanın olanaksızlığını kanıtlamaktadır.

Genel Sekreter'in Raporu'nda üçüncü endişesi olarak bildirdiği, koruma sorumluluğuna konu suçların işlenmesini dış müdahalelerin kolaylaştırmakta olduğu tümcesinde yer alan "kolaylaştırma"yı, teşvik, bizzat icra veya destek olarak okumak gerçekçi olacaktır. Bu tespit, büyük güçlerin çatışmaların taraflarını destekleyerek insanlığa karşı suçların işlenmesini yaygınlaştırmaktadır tespitiyle de uyumludur ve birbirini tamamlamaktadır. Nitekim Rapor'da da, mevcut iç savaşların üçte birinde, dış güçlerin çatışan taraflara destek verdiğine yönelik aktarılan somut bilgi, koruma sorumluluğuna konu suçların işlenmesinde dış güçlerin ne denli belirleyici olduklarını somutlamaktadır. Rapor'da yer verilen, asıl görevin Güvenlik Konseyi'nin beş daimî üyesine ait olduğu tespiti çok önemlidir. Daimî üyelerin ulusal çıkarları doğrultusunda veto yetkilerini kullanmaları veya kullandıkları yönündeki genel algı, teorik olarak ortaya konulan tüm değerlendirmelerin bu basit gerçeklik karşısında ortadan kalkması sonucunu doğurmaktadır.

Genel Sekreter'in Örgüt'e verdiği talimatta yer alan, koruma sorumluluğunu kurumsallaştırmak amacıyla çabaların arttırılması isteği, ilk kez 2001 tarihli Rapor'da

MDEUK tarafından ifade edilen ve 2005 Zirve kararlarında yer verilerek resmîleştirilen koruma sorumluluğu hakkında Sekreterlik tarafından yapılan tüm çalışmaların temel hedefinin açık ifadesini teşkil etmektedir. BM gözetiminde hazırlanan raporlar ile Genel Sekreter'in yıllık raporlarında koruma sorumluluğuna atıflarda bulunulmasının ötesinde, koruma sorumluluğu hakkında özel danışman atanması, danışmanın soykırımın önlenmesine dair diğer bir danışmanla birlikte özel büroya bağlı olarak çalışmalarını yürütmeye başlaması ve neticede koruma sorumluluğunun Güvenlik Konseyi ile Genel Kurul kararlarına konu edilmesi, BMİHK raporlarında yer bulması, bazı ülkelerin iç hukuklarında bu ilkenin kabul edilmesi, Sekreterliğin kurumsallaştırma çabalarının somut yansımalarıdır. Nitekim, koruma sorumluluğunun kurumsallaştırılması çabalarının Genel Sekreterler'in şahısları ile bağlı olmadığı, neticede Ekim 2016'da yeni Genel Sekreter olarak atanan Portekiz eski Başbakanı Antonio Guterres tarafından da bu konuda 2017 yılı Raporu'nun yayımlanmasından görülmektedir.

2.14. “Koruma Sorumluluğunun İcrası: Önleme Konusunda Yükümlülük İlkesinin Uygulanması” Başlıklı 2017 Yılı BM Genel Sekreteri Raporu

Genel Sekreter, 10 Ağustos 2017 tarihli “Koruma Sorumluluğunun İcrası: Önleme Konusunda Yükümlülük İlkesinin Uygulanması” başlıklı bu Raporu'nda³⁷⁰, koruma sorumluluğu konusundaki taahhütlerle pratik uygulamada derin bir ayrılık olduğuna ve pratikte koruma sorumluluğunun uygulanmasının sağlanmasının çözüm olduğuna dikkat çekmiş, suçların önlenmesinde koruma sorumluluğunun uygulanmasının güçlendirilmesi için alınması gereken tedbirleri aktarmıştır. Önceki yıllık raporlarda da yer verildiği gibi 2005 Zirvesi kararlarından itibaren koruma sorumluluğu konusunda, Güvenlik Konseyi ile Genel Kurul kararlarına konu olan BM'in yaklaşımı aktarılmış, bölgesel örgütlerin koruma sorumluluğuna olumlu yaklaşıkları ve AB'nin tüm üyeleri dahil olmak üzere Rapor tarihi itibarıyla 59 ülkenin koruma sorumluluğu konusunda üst düzeyli yetkili atadığını belirtmiştir.

Koruma sorumluluğu bağlamında tüm bu olumlu olarak nitelendirilebilecek gelişmelere rağmen, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra görülen en yüksek yoğunluktaki göçmen ve sığınmacılar ile ülkelerinde yerlerinden edilenler sorunu başta olmak üzere, tüm dünyada

³⁷⁰ BM Genel Sekreterliği A/71/1016 (10.08.2017) “Mise en oeuvre de la responsabilité de protéger: Application du principe de responsabilité en matière de prévention”, <http://undocs.org/fr/S/2017/556> (ET: 01.12.2017)

özellikle kadın ve çocukları etkileyen insanlığa karşı suçlarda büyük bir artış vardır. Koruma sorumluluğuna konu suçların işlenmesi öncesinde önleme sorumluluğu konusundaki tedbirlerin alınmasında büyük bir eksiklik söz konusudur. Krizlere müdahalenin çok daha maliyetli ve müdahalenin sonuçlarının da belirsiz olmasına rağmen, krizlere tepki verilmesi yerine ortaya çıkmaları öncesinde önlemeye önem verilmelidir.

Üye devletlerle iş birliği yapılması ve kültürel değişiklikler sayesinde, önleme alanında BM'in mevcut görevlerinin icrasını garanti altına almak için yürütülen "insani haklar" başlıklı eylem planı, erken uyarı, etkililik, ulusal yetkililere verilecek destek ve iç yükümlülüğün iyileştirilmesini hedeflemektedir. Örgüt nezdindeki çalışmalar, koruma yükümlülüğünün tanımlanması ve uygulanmasına yöneliktir. Bu bağlamda, koruma sorumluluğunun hukuk, etik ve siyasi boyutları olduğu dikkate alınmalıdır³⁷¹. Ulusal ve uluslararası iki taraflı olan hukuk boyutu, koruma sorumluluğunda öncelikli yükümlü olarak kabul edilen devletlerin, önleme dahil tüm tedbirleri iç hukuklarında almalarını ve yasal düzenlemeleri kabul etmelerini de öngörmektedir. Ancak, iç hukukta alınacak önlemler, koruma sorumluluğuna konu suçların ortaya çıkmasına neden olan kimlik, ekonomik yoksunluk ve yetersizliklere dayalı ayrımcılık sonucu doğuran olumsuzlukların engellenmesini de kapsamaktadır. Koruma sorumluluğunun hukuki boyutunun diğer bir tarafını ise uluslararası kısmı teşkil etmektedir. Uluslararası sözleşmeler bu anlamda öne çıkarken, bizzat 2005 Zirvesi metni de hukuki olmanın ötesinde, verilen sözler dikkate alındığında etik olarak devletin yükümlülükleriyle bağlı olması gereğini göstermektedir. Koruma sorumluluğunun etik boyutunda uluslararası toplum da sorumluluk üstlenirken, bunun nedeni koruma sorumluluğuna konu suçlarla sınırlı olmaksızın, insan olmanın ve dayanışmanın bir gereği olarak değerlendirilmelidir. Koruma sorumluluğunun siyasi boyutu ise, kaynağını 2005 Zirvesi'nin 138-140 nolu paragraflarından almaktadır. Antlaşma'nın 24. maddesinin atfı ile birlikte uluslararası barış ve güvenliğin tesisinde Güvenlik Konseyi'nin başlıca sorumlu olarak kabul edilmesi neticesinde, Güvenlik Konseyi özel bir konuma sahiptir.

Koruma sorumluluğunda asıl sorumlu olarak kabul edilen devletlerin, bu yükümlülüklerini yerine getirirken şu tedbirleri alması öngörülmüştür³⁷²:

³⁷¹ BM Genel Sekreterliği, a.g.r., 2017, 5.

³⁷² BM Genel Sekreterliği, a.g.r., 2017, 7-10.

a. Uluslararası insan hakları hukuku ile insani hukukun temel araçlarını onaylamak ve uygulamak: Tüm üye devletler, koruma sorumluluğunun temel uluslararası sözleşmelerini henüz imzalamamıştır. 47 devlet Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi'ni, 28 devlet 1949 Cenevre Sözleşmeleri'nin 1 ve 2. Protokolleri'ni, 71 devlet UCM Roma Statüsü'nü, 49 devlet Mültecilerin Statüsüne Dair Sözleşme'yi ve 48 devlet 1967 Protokolü'nü, 60'tan fazla devlet Silah Ticareti Hakkında Sözleşme'yi henüz imzalamamıştır. Üye devletlerin imzalayarak bu sözleşmelere taraf olmaları ve onaylamaları, koruma sorumluluğuna konu suçların işlenmesinin önlenmesinde önemlidir.

b. Suçların önlenmesinde alınan ulusal tedbirlerin nasıl güçlendirileceğini belirlemek için iç değerlendirmeleri düzenli olarak gerçekleştirmek: Devletler, bu suçların ortaya çıkışını önlemek için, riskleri doğuran siyasal ve sosyal kaynaklarını incelemeli ve gerektiğinde uluslararası katkı istemelidir.

c. Suçların işlenmesini önlemeye yardım etmek için, mevcut ulusal siyasi sorumluluk mekanizmalarını kullanmak: Bu konuda üye devletlerin parlamentoları ile hükümetleri önemli bir rol oynayacaktır. Sorunların ve bu bağlamda koruma sorumluluğunun gündeme getirilebileceği parlamentolarda bu gündemle her sene bir toplantı yapılması ve çalışma grupları veya komisyonlarının kurulması önerilmiştir.

d. İnsan haklarından sorumlu ulusal mekanizmaların faaliyetlerine, koruma sorumluluğuna konu suçların önlenmesine yönelik endişeleri de dahil etmek: 120'den fazla devlet, "Paris Prensipleri"³⁷³ dahil olmak üzere, insan hakları alanında uluslararası normların geliştirilmesi ve korunması mekanizmalarını resmî olarak uygulamaktadır ve bunlardan büyük bir çoğunluğu, ulusal seviyede bu sorunlarla görevli organ veya arabulucu atamıştır. Paris prensiplerini uygulamayan devletlerin bu konuda teşvik edilmesi tavsiye edilirken, ulusal düzeydeki insan hakları merkezlerinin bölgesel ve küresel düzeydeki merkezlerle temas ve iş birliklerinin de, ulusal mekanizmalara katkıda bulunacağı öngörülmüştür.

e. Güvenlik güçlerini ve kontrolü gerçekleştirenleri, sorumluluğu üstlenmeye zorlamak: Koruma sorumluluğuna konu suçların önlenmesinde, etkili ve yasal güvenlik güçlerinin varlığı ile bu görevlilerin sorumluluklarını üstlenmelerinin sağlanması önemlidir. Bu bağlamda, bir bireyin devletin kontrolünde olması halinde, ihlallere karşı kendisine insan haklarına uygun davranılması öne çıkmaktadır. Sorumlular hakkında ceza zamanaşımının

³⁷³ İnsan Hakları Komisyonu tarafından hazırlanan 3 Mart 1992 tarihli 1992/54 sayılı ve BM Genel Kurulu'nun 20 Aralık 1993 tarihli 48/134 sayılı kararlarıyla kabul edilen Paris Prensipleri'nin Türkçe tercümesine şu siteden ulaşılabilir: <https://www.ombudsman.gov.tr/contents/files/717Paris-Prensipleri.pdf> (ET: 30.07.2018)

kaldırılması veya af ve benzeri uygulamalara gidilmemesi ve ilgililer hakkındaki soruşturmaların yürütülmesinde adli sistemin iyileştirilmesi, uluslararası kurallara uygun olacaktır.

f. Yükümlülük ilkesinin uygulanması ve koruma sorumluluğuna konu mevcut ve geçmiş suçları tazmin etmek: Yeniden tekrarlanmamaları için, işlenmiş suçların cezasız kalmaması ve tazmin edilmesi önemlidir. Bu konu, hukuk devletinin ve devlete güvenin de bir gereğidir. Genel Sekreter, ilgili devletin bu yükümlülüğünü yerine getirmemesi halinde, gelecekte meydana gelebilecek ihlalleri önlemek amacıyla uluslararası toplumdan, tüm hukuki yolların kullanılmasını ve somut tedbirlerin alınmasını istemiştir.

g. Önleme sorumluluğunu güçlendirmek için, koruma sorumluluğuna konu suç riskleri, araştırılmaları önündeki engeller ve gerekli tedbirler hakkında değerlendirmeler yapmak: Bu konuda devletler siyasi sorumluluklarına uygun olarak, uluslararası diyalog içerisinde uygun stratejiler geliştirebilecekleri gibi, sivil toplum, basın ve üniversitelerin katkılarıyla değerlendirmelere katkıda bulunabilirler.

2005 Zirvesi'nde de kabul edildiği ve vurgulandığı üzere, bölgesel örgütlerin koruma sorumluluğu hakkındaki katkıları önemlidir ve Güvenlik Konseyi tarafından bu konuda alınacak kararlara bölgesel örgütlerin tam olarak katılımları ile kararların gereklerini yerine getirmelerinin, etkin bir sonuç alınmasında büyük bir etkisi olacaktır. Koruma sorumluluğuna konu suçların sözkonusu olması halinde Güvenlik Konseyi'nin daimî üyelerinin veto haklarını kullanmamaları hakkında Meksika ve Fransa tarafından bir açıklama yapılmış ve bu istem 93 üye devletten destek bulmuştur³⁷⁴. Ancak, Antlaşma'da bir değişiklik yapılmadığı sürece bu istekler bağlayıcı olmayacaktır. Genel Sekreter, Antlaşma'nın 61 ve devamı maddelerine konu Ekonomik ve Sosyal Konsey'in de, koruma sorumluluğuna konu suçların önlenmesinde ve sürdürülebilir bir kalkınmanın gerçekleşmesinde önemli bir rol üstlenebileceğine dikkat çekmiş ve ekonomik sosyal iş birliği ile ekonomik yardımların bu konuda dikkate alınması gerektiğini vurgulamıştır. BM sisteminin bütününe koruma sorumluluğunun entegre edilmesi isteği bir kez daha ifade edilirken, barış gücü operasyonlarından bu bağlamda yararlanabileceği, insan hakları konusuna verilen önemin arttırılacağı ve bu konuda Sekreterlik olarak Güvenlik Konseyi'nin bilgilendirilmesinde daha etkin olunacağı, İnsan Hakları Komiserliği ile Genel Sekreter'in özel temsilcilerinin pratikte daha etkin çalışmalar sergileyeceği ve koruma

³⁷⁴ BM Genel Sekreterliği, a.g.r., 2017, 11-12.

sorumluluğu ile Soykırımın Önlenmesi Özel Danışmanları'nın özel bir öneme sahip olduğu bildirilmiştir.

Koruma sorumluluğu temelinde karşılıklı güven ve şeffaflığa dayalı ilişkilerin geliştirilmesinin suçların işlenmesini engelleyeceğine ve koruma sorumluluğu normu ile siyasetinin geliştirilmesi aşamasından pratikte uygulama aşamasına geçiş sürecinin yaşandığına dikkat çeken Genel Sekreter, üye devletleri şu konularda tedbir almaya davet etmiştir³⁷⁵:

- a. Her bir ülkenin faaliyetlerinin koordinesi ile uygun pratik uygulamaların ortaklaştırılmasından ve kapasitelerinin güçlendirilmesinde iş birliğinden sorumlu olacak, koruma sorumluluğu ulusal koordinatörü ile görevli üst düzey yetkili atanması.
- b. Koruma sorumluluğuna konu suçların önlenmesi ve yasaklanması ile kurbanlarına yardım edilmesine yönelik uluslararası sözleşmeler ve protokolleri imzalamak, onaylamak ve uygulamak.
- c. BMİHK'nin özel süreçlerine sürekli davetlerde bulunmak ve bu suçlar karşısında alınan tedbirler ile gelişmeler hakkında hazırlanan raporlara dahil olmak.
- d. Hangi halde ve nasıl uluslararası toplumun katkısının gerekeceğini de kapsayan risk değerlendirmelerini gerçekleştirmek ve koruma sorumluluğuna konu suçların işlenmesi risklerini azaltmak için gereken tedbirleri almak.
- e. Koruma sorumluluğu konusunda üstlenilen yükümlülüklerin dikkate alınması konusunda ulusal yetkilileri uyaracak ulusal mekanizmalar oluşturmak.

Koruma sorumluluğu tüm devletlere ait olmakla birlikte, icrasının kollektif olduğu da dikkate alınarak, uluslararası toplumun sorumluluğunun güçlendirilmesi için, üye devletlere şu tedbirlerin alınmasını tavsiye etmiştir³⁷⁶:

- a. Koruma sorumluluğunun icrasını ve suçların önlenmesini Genel Kurul gündemine aldirmek.

³⁷⁵ BM Genel Sekreterliği, a.g.r., 2017, 17-18.

³⁷⁶ BM Genel Sekreterliği, a.g.r., 2017, 18.

- b. Risklere, alınacak tedbirlere ve bu amaçla gerekli desteğe dikkat çekmek üzere koruma sorumluluğuna konu suçları önlemek için, BMİHK'nin dönemsel incelemelerini kullanmak.
- c. Güvenlik Konseyi'nin koruma sorumluluğunu verdiği devletler ile bölgesel örgütlerin bu konuda faaliyetlerine devamının sağlanması için, uygun süreçlere başvurmak.
- d. Koruma sorumluluğuna konu suçlara karşı halkların korunmasında Güvenlik Konseyi'nin rolünü geliştirecek araçları incelemek.
- e. Koruma sorumluluğuna konu suç risklerini değerlendirmek, sonuçlarının incelenmesini sağlamak ve ortak yükümlülüklerin gerçekleşmesini geliştirmek için, bölgesel örgütlerin sahip oldukları olanakları daha fazla kullanmak.

Koruma sorumluluğuna konu suçları önlemek ve kurbanlarını korumak için herkesin kendisine düşen ödevi yerine getirmesi gerektiğini belirten Genel Sekreter, BM Örgütü için de şunları öngörmüştür³⁷⁷:

- a. BM'in tüm platformları ile suçların önlenmesi amacını tam olarak bütünleştirmek.
- b. Soykırımın önlenmesi ve koruma sorumluluğu özel danışmanları aracılığıyla, suçların önlenmesi için alınabilecek icrai ve yapısal tedbirleri somut olarak ortaya koymak ve bu alanda uzmanlara yönelik genel yaklaşımlar hazırlıklarını desteklemek.
- c. Suçların önlenmesinin daha etkili olmasına katkıda bulunmak için, BM kurumları arasında koordinasyonu mükemmelleştirmek.
- d. Koruma sorumluluğunun uygulanmasında harcanan kolektif çabalar hakkındaki değerlendirmeleri üye devletlere aktarmaya devam etmek.

Koruma sorumluluğunun Genel Sekreterlik nezdinde kurumsallaştığının da somut bir göstergesi olarak yeni Genel Sekreter tarafından yayımlanan 2017 yılı Raporu, teori ile pratik arasında karşılaşılan güçlükler karşısında pratikte atılması gereken adımlara bir kez daha yer vermiştir. Rapor'da yer verilen en önemli tehdit olarak, kendi ülkelerinde yerlerinden edilenler ve göçmenlerin bildirilmesi, özellikle Suriye'de yaşananlar ve milyonlarca Suriye vatandaşı olarak ülkemize bunun yansıması karşısında önemlidir. Rapor'da Genel Sekreter tarafından kavramın tanımlanması çalışmalarına devam

³⁷⁷ BM Genel Sekreterliği, a.g.r., 2017, 18-19.

edildiğinin ifade edilmesi, ilk kez bir Rapor'da yer verildiği 2001 yılında kavram olarak aktarılmasından itibaren tanımlama ihtiyacının devam ettiğini göstermektedir. Kavramsal olarak ifadesinden 20 yıl dahi geçmeden hızla kurumsallaştırılma çabaları ve tanımlama devam ederken kısa sürede Güvenlik Konseyi kararlarında yer bulması dikkate alınmalıdır. Koruma sorumluluğunun hukuki boyutu bağlamında iç hukukta alınacak önlemler arasında, koruma sorumluluğuna konu suçların ortaya çıkmasına neden olan kimlik sorunları ile ekonomik yetersizliklere dayalı ayrımcılık sonucunu doğuran olumsuzlukların engellenmesinin de sıralanması ve devletlere yükümlülükler getirilmesi, denetim ve gerektiğinde müdahale ile birlikte değerlendirildiğinde, ilgili devletlerin egemenliklerinin ihlal edilmesi riskini içerisinde barındırmaktadır.

Önceki yıllar raporlarında açıkça bildirilen büyük güçlerin bu ilkeyi kötüye kullandıkları tespiti ile bir ülkenin belirli bir bölgesindeki fakirlik sonucu koruma sorumluluğuna konu suçların işlenmesi riskinin doğabileceğine yönelik bir tespitte bulunulması birlikte değerlendirildiğinde, ilgili devletin egemenliğine aykırı olarak bu devlet nezdinde uluslararası toplumun içişlerine karışması ve/veya bu bölgeye yönelik uluslararası eylemler gündeme gelecektir. Bu somut örnek, ne denli hassas dengelere dayalı olarak koruma sorumluluğunun pratikte uygulanabileceğini göstermektedir. Önceki senelere de konu olan ve üye devletler ile Örgüt'ün bizzat alması gereken tedbirleri içeren tavsiyelere Rapor'da yer verilirken, dikkat çeken husus, tüm üye devletler nezdinde üst düzeyli yetkililerin atanması sağlanarak, koruma sorumluluğunun iç hukuklar nezdinde de kurumsallaşmasının öne çıkarılmasıdır.

2.15. “Koruma Sorumluluğu: Erken Uyarıdan Hızlı Müdahaleye” Başlıklı 2018 Yılı BM Genel Sekreteri Raporu

Genel Sekreter, 01 Haziran 2018 tarihli “Koruma Sorumluluğu: Erken Uyarıdan Hızlı Müdahaleye” başlıklı Raporu'nda³⁷⁸, koruma sorumluluğu zemin kazanmakla birlikte etkili olması gerektiği anda uluslararası topluluğun güçten yoksun kalmaya devam ettiğine ve bunda uluslararası topluluğun koruma sorumluluğunun icrasında yeteri kadar kararlı olmadığına dikkat çekmiş, mevcut durumun olumsuz yönde geliştiğini ve insanların hayatlarıyla bunu ödediğini bildirmiştir. Krizin meydana getirdiği zararların ortadan

³⁷⁸ BM Genel Sekreterliği A/72/884 (01.06.2018). “Responsabilité de protéger: De l'alerte rapide à l'intervention rapide”, <http://undocs.org/fr/A/72/884> (ET: 30.07.2018)

kaldırılmasının, krizin ortaya çıkışının engellenmesinden daha maliyetli olduğunun belirtildiği Rapor'da, krizlerin ortaya çıkmasının engellenmesinin önemli olduğu, erken uyarıdan müdahaleye geçişin ve krizlerin önlenmesi için ülkelere yardımcı olunmasının önemi vurgulanmıştır. 2005 Zirvesi sonuç belgesinde koruma sorumluluğunun oybirliğiyle kabul edildiği ve erken uyarı sisteminin önemi ifade edilirken, mevcut Rapor'da, koruma sorumluluğuna konu suçların önlenmesi için, BM ve üye devletler tarafından yapılabilecekler aktarılmıştır.

Bir önceki sene 2017 yılında yayımladığı Raporu'nda, koruma sorumluluğuna konu suçların önlenmesinde alınabilecek somut tedbirlerin aktarıldığını ve bazı tavsiyelerinin de geçen sürede yerine getirildiğini vurgulamıştır. Genel Sekreter, Genel Kurul'un koruma sorumluluğunu gündemine aldığını, 60'tan fazla üye devletin koruma sorumluluğu alanında ulusal koordinatörler atadığını belirtmiş, ulusal koordinatörler yıllık toplantısının 2017 yılında Katar'da yapılmasından ve 2018 yılı toplantısının Finlandiya'da yapılacak olmasından duyduğu memnuniyeti ifade etmiş, dini liderlerin önemli bir rol oynadıklarına dikkat çekmiştir³⁷⁹. Koruma sorumluluğuna konu suçların önlenmesinde ve sivillerin korunmasında uluslararası toplumun güçsüz kalmaya devam ettiğini yinelemiştir. Sekreter, 2005 yılından itibaren çatışmalara bağlı ölümlerin çok arttığını ve “sözlü olarak verilen taahhütlerin günlük pratik gerçekliğinden uzak³⁸⁰” olduğunu bildirirken, hiçbir ülkenin tek başına karşı koyamayacağı bu sorunlara, ancak uluslararası iş birliğinin arttırılmasıyla karşı konulabileceğini belirtmiştir. Etkili bir önlemenin ilgili devlete yardımda bulunulması ile sonuca ulaşacağına ve erken uyarı ile hızlı müdahalenin de bu bakış açısıyla uyumlu olması gerektiğine dikkat çekilmiştir. Hızlı müdahalenin sadece uluslararası topluluk için değil ilk önceliğin kendisine ait olduğu ilgili devlet için de geçerli olduğu bildirilmiş, dönemsel olarak riskler ile olanakların değerlendirilmesinin önemli olduğu ifade edilmiştir. Zaman içerisinde kurulan ortaklıklar temelinde gerçekleştiğinde önlemenin her zaman etkili olacağı belirtilmiş, koruma sorumluluğu hedeflerini somut olarak gerçekleştirmek için alınacak tedbirler mevcut Rapor'da aktarılmıştır.

Son senelerde Soykırımın Önlenmesi ve Koruma Sorumluluğu Bürosu tarafından yapılan çalışmaların BM sisteminde daha fazla uygulandığını ve sahadaki uygulamaları kolaylaştıracağını ve Koruma Sorumluluğu Özel Danışmanı'nın takip ettiği özel durumlar

³⁷⁹ BM Genel Sekreterliği, a.g.r., 2018, 3.

³⁸⁰ BM Genel Sekreterliği, a.g.r., 2018, 3.

hakkında kendisini bilgilendirdiğini belirtmiştir. Genel Sekreter, hızlı uyarı ve değerlendirmenin, dış ilişkiler, savunma, kalkınma, ticaret ve ekonomide yer bulması gerektiğini, AFB ile AB nezdinde çatışmaların önlenmesi için çalışmalar ve düzenlemeler yapıldığını, ancak önceden öngörülemeyen risklerin de ortaya çıkabileceği kabul edilmekle birlikte, sorunun iletişim problemlerinden kaynaklandığını ve bu nedenle erken uyarı ve değerlendirme sistemlerinin mükemmelleştirilmesi için çalışmalar yapılması gerektiğini bildirmiştir. Özel danışmalarının bu konudaki somut üç önerisini aktarmıştır³⁸¹:

- a. Üye devletlerin en hızlı şekilde belirlenen tavsiyelerin gereğini yapmaları ve harekete geçmeleri için, erken uyarı, değerlendirme ve analizler ile tavsiyelerin yayımlanmasını sağlayacak bir yaklaşımın kurulmasını sağlamak.
- b. Başta suçların önlenmesine ilişkin olanlar olmak üzere, risklerin analiz ve değerlendirme kapasitelerini arttırmak.
- c. Etkili erken uyarı düzenlemelerini hazırlamada devletlere ve bölgesel düzenlemelere yardım etmek.

Gecikme olmaksızın karar alınmasının sağlanması için, erken uyarı ile değerlendirme ve karar alma mekanizmaları arasında sıkı bir iş birliği sağlanmalıdır. Hızlı bir müdahalenin gerçekleşmesi ise, yerel yetkililer ile yerel, ulusal, bölgesel ve uluslararası düzeyde yapılacak koordinasyon sonucunda olacaktır. Rapor'da, hızlı müdahalenin etkili olmasına etki eden faktörler ise şu şekilde bildirilmiştir³⁸²: Önleme eylemi sınırlı ve bağlamına uyumlu olmalıdır; Yerel, ulusal, bölgesel, uluslararası tüm seviyelerde siyasi ivme önemlidir; Krizin ortaya çıkmasından önce yapılması dahil en iyi anda müdahale edilmelidir; Suçların önlenmesinde, hukuk devletinin gerçekleşmesi dahil diğer programlarla risklerin azaltılması sağlanmalıdır; Halk nezdinde mevcut direnç mekanizmaları arttırılmalıdır; Birlik ve kararlılık iki anahtar unsurdur; Ulusal, bölgesel ve uluslararası ortaklıklar temel bir role sahiptir.

Geçmiş uygulamalardan alınan tecrübeler ışığında, erken uyarı ve hızlı tepki verilmesine ilişkin değerlendirmeler hakkında Ortak Büro tarafından 2019 yılı sonuna kadar bir belge hazırlanacağını bildiren Genel Sekreter, Serebrenika ve Ruanda örneklerinden sonra koruma sorumluluğunun kabul edildiğini hatırlatmış ve üye devletlerin mevcut

³⁸¹ BM Genel Sekreterliği, a.g.r., 2018, 6-7.

³⁸² BM Genel Sekreterliği, a.g.r., 2018, 7-8.

kapasitelerini inceleyip arttırmaları gerektiğini belirtmiştir. Önleme sorumluluğunda ilk tedbirler koruma sorumluluğunun ilk sorumlusu olan ilgili devletten başlayacak ve özellikle bölgesel düzenlemelerle verilecek destek bunda etkili olacaktır. Genel Kurul'un üye devletlere önleme sorumluluğu konusunda tavsiyelerde bulunmak için özel bir konumu bulunurken, 2005 Zirvesi Sonuç Belgesi'nin 139 nolu paragrafında, suçların önlenmesinde Güvenlik Konseyi'ne özel bir sorumluluk verilmiştir. Geçmişte sadece bu suçların işlenmesi ertesinde tepki verilirken, Konsey'in önleme sorumluluğu olduğu dikkate alınmalıdır. BM'in sahada görev yapmakta olan birimleri, risklerin veya suçların ortaya çıkması ertesinde, önleme sorumluluğu çerçevesinde hareket etmelidir. Önleme sorumluluğunun dikkate alınması zorunluluğunun, koruma sorumluluğunun geliştirilmesi ve güçlendirilmesi stratejisinde anahtar role sahip olduğunu bildiren Genel Sekreter, 2017 yılı Raporu'na atıfta bulunmuş ve hükümetlere bu konuda yardımcı olunması hakkında aktardıklarını hatırlatmıştır. Erken uyarı ile hızlı tepki arasındaki sürenin en aza indirilmesinin sağlanmasında, özellikle sivil toplum kuruluşları ile özel sektör dahil olmak üzere tüm aktörlerin desteklerinden yararlanılması değerlendirilmeli, eşitsizlikler ve ayrımcılıkla mücadele, risk kaynaklarının ortadan kaldırılması ve sivillerin güvenliklerinin sağlanmasında yerel, ulusal, bölgesel ve uluslararası çabalar uyumlaştırılmalıdır.

Koruma sorumluluğunun hem siyasi ve hem de kurumsal olarak gelişmesinin sağlandığını, ancak, pratikte önleyici tedbirlerin alınmasında problemler yaşandığını vurgulayan Genel Sekreter, üye devletlerden şu tedbirlerin alınmasını istemiştir³⁸³:

- a. Her bir ülkenin faaliyetlerinin koordinesi ile uygun pratik uygulamaların ortaklaştırılmasından ve kapasitelerinin güçlendirilmesinde iş birliğinden sorumlu olacak, koruma sorumluluğu ulusal koordinatörü ile görevli üst düzey yetkili atanması.
- b. Koruma sorumluluğuna konu suçların önlenmesi ve yasaklanması ile kurbanlarına yardım edilmesine yönelik uluslararası sözleşmeler ve protokolleri imzalamak, onaylamak ve uygulamak.
- c. Dış ilişkiler, savunma, ticaret, ekonomi ve kalkınma politikalarında da erken uyarı ve değerlendirmeyi de kapsayacak şekilde, suçların önlenmesinde erken uyarı ve değerlendirme ulusal mekanizmalarını hayata geçirmek ve aksi halde ise, suçları önlemeyi hedefleyen bütüncül bir erken uyarı ulusal sistemini kurmak.

³⁸³ BM Genel Sekreterliği, a.g.r., 2018, 14-15.

d. Soykırımın Önlenmesi ve Koruma Sorumluluğu Bürosu tarafından suçların önlenmesi çerçevesinde tespit edilen ve suçlar karşısındaki dirençlerini belirleyen risk değerlendirmelerini gerçekleştirmek.

e. Sivillerin korunması hakkındaki Kigali İlkeleri'ni³⁸⁴ dikkate alarak, oluşturulması, operasyonel uygunluğu ve barış operasyonlarının etkinliğinin mükemmelleştirilmesini hedefleyen girişimleri hayata geçirmek ve desteklemek.

f. 2017 yılı Raporu'nda bildirilen tavsiyelere uygun olarak, suçların önlenmesinin dikkate alınması zorunluluğunu güçlendirmek.

g. Suçların önlenmesinde sivillerin katkılarını arttıracak araçları bulmak amacıyla, Soykırımın Önlenmesi ve Koruma Sorumluluğu Özel Danışmanları ile iş birliği yapmak.

Genel Sekreter, suçların önlenmesinde benzersiz ve hayati bir role sahip olduklarını bildirdiği bölgesel örgütlerden şunların gerçekleştirilmesini istemiştir³⁸⁵:

a. Suçların önlenmesi konusundaki erken uyarı ve değerlendirme kapasitelerini arttırmak ve BM ile değerlendirme ve müdahalede koordinasyonu kolaylaştıracak araçları oluşturmak.

b. Önleme, yeni durumları gözetme ve izleme, riskleri ortadan kaldıracak tedbirleri önerme, farklı durumlarda arabulucu olarak davranma ve görüşme, bildirilen tedbirlerin alınması konusunda ulusal yetkilileri cesaretlendirme kapasitelerini güçlendirerek, suçların önlenmesi için hızlı müdahaleleri desteklemek.

c. Suç risklerini belirleme ve etkili bir şekilde karşı koymada, üye devletlerin ihtiyaç duyduğu erken uyarı ve değerlendirme kapasitelerinin teçhiz edilmesini sağlamak.

d. Gerekli siyasi ve mali desteği sağlayarak, suçların önlenmesinde sivil aktiviteleri arttıracak araçları bulmak amacıyla, Özel Danışmanları ile iş birliği yapmak.

Genel Sekreter, insanlığa karşı suçlara maruz kalan halkları korumaya yardım etmek amacıyla, Antlaşma'nın VI, VII ve VIII. Bölümleri'ne uygun olarak, diplomatik, insani ve

³⁸⁴ Barış gücü operasyonlarında sivillerin korunmasını öngören ve 18 ilkeden oluşan Kigali İlkeleri, 28-29 Mayıs 2015 tarihlerinde Ruanda'nın başkenti Kigali'de yapılan uluslararası toplantıda kabul edilmiştir ve 2018 yılı başı itibarıyla 44 devlet bu ilkelere uymayı taahhüt etmiştir. "The Kigali principles on the protection of civilians", http://civilianprotection.rw/wp-content/uploads/2015/09/REPORT_PoC_conference_Long-version.pdf (ET: 30.07.2018)

³⁸⁵ BM Genel Sekreterliği, a.g.r., 2018, 16-17.

barışçı uygun diğer tedbirlerin hayata geçirilmesi görevinin, BM Örgütü çerçevesinde uluslararası topluma ait olduğunu, 2005 Zirvesi Sonuç Belgesi'nde üye devletlerin açıkça belirttiklerine işaret etmiş ve Örgüt organlarından da şunların yapılmasını istemiştir³⁸⁶:

- a. Suçların işlenmesini önleyecek tedbirler hakkındaki tavsiyelerini belirleyecek olan Genel Kurul, bu konuyu sürekli olarak gündemine alarak, koruma sorumluluğunun gerçekleşmesindeki ilerlemeleri incelemeyi geliştirmelidir. Suçların işlenmesi uluslararası barış ve güvenliğe yönelik bir tehdit oluşturduğunda ve Güvenlik Konseyi tepki vermekte yetersiz kaldığında, sorunu gündemine almalı, Antlaşma ile öngörülen olanakları incelemeli ve alınacak tedbirleri belirlemelidir.
- b. Güvenlik Konseyi, suçların işlenmesini önlemede sahip olduğu araçları nasıl daha iyi kullanacağını incelemeli ve uluslararası planda suçların dikkate alınması zorunluluğunu güçlendirmelidir.
- c. BMİHK, insan haklarının savunulması ve suçların önlenmesi faaliyetlerini incelemeye devam etmelidir.

Genel Sekreter, Örgüt tarafından alınması gereken tedbirleri ise şu şekilde bildirmiştir³⁸⁷:

- a. Bu alanda yapılan çalışmalardan elde edilen tecrübelerle dayalı olarak, suçların önlenmesi konusunda verilere dayalı direktifleri 2019 yılında yayımlamak.
- b. Bölgesel örgütlerle iş birliğini arttırarak, erken uyarı ve suç risklerinin değerlendirilmesi kapasitesini güçlendirmek.
- c. BM görevlilerine, soykırımın önlenmesine, koruma sorumluluğuna, silahlı çatışmalarda tecavüzlerin önlenmesi ve çocuklar ile göçmenlerin ve yerlerinden edilmişlerin korunmasına, suçların işlenmesine yol açabilen riskleri kontrol etmek için daha sıkı iş birliği yapılmasına izin vermek.
- d. Koruma sorumluluğunun icrasındaki ilerlemeleri dikkate almaya devam etmek, suçların işlenmesi risklerini Genel Kurul, Güvenlik Konseyi ve BMİHK gündemine getirmek.
- e. Soykırımın Önlenmesi ve Koruma Sorumluluğu Bürosu aracılığıyla, suçların işlenmesinin önlenmesi konusunda elde edilen tecrübelerden olumlu veya olumsuz olsun dersler çıkartmak için, daha sistemli bir metod geliştirmek.

³⁸⁶ BM Genel Sekreterliği, a.g.r., 2018, 16.

³⁸⁷ BM Genel Sekreterliği, a.g.r., 2018, 16-17.

f. BM'in bu konudaki kapasitesini de inceleyerek, suçların işlenmesinin önlenmesi konusunda sivil toplumun faaliyetini güçlendirmek için, danışmalar çerçevesinde bütüncül bir plan hazırlamak.

g. Suçların önlenmesine yönelik BM stratejileri ve politikalarında, kadınları, barış ve güvenliği, diğer sözleşme ve programları, gündemin temel elemanları olarak daha fazla dikkate almak.

BM'in aradan geçen süre içerisinde sadece siyasi olarak değil kurumsal olarak da koruma sorumluluğunun gelişmesine katkıda bulunduğu ifade edildiği Rapor'da, özellikle önleme sorumluluğu bağlamında pratikte karşılaşılan güçlükler ve bunların aşılmasında yerel, ulusal, bölgesel ve uluslararası seviyelerde yapılabilecekler yer verilmiştir. Soykırımın Önlenmesi ve Koruma Sorumluluğu Ortak Bürosu tarafından 2019 yılı sonuna kadar hazırlanacak belge ile üye devletler için somut tavsiyeler ve önerilerde bulunulacağını bildirilmesi, bir kez daha koruma sorumluluğunun gelişimine kurumsal destek olarak kabul edilmelidir.

İşlendiğini gücün belirleyeceği³⁸⁸ koruma sorumluluğuna konu suçların önlenmesinde, sivil toplum ve özel sektöre roller verilmesi ve farklı aktörlerce verilecek katkıların ifade edilmesi, ilgili devletin egemen yetkileri ile birlikte değerlendirildiğinde, risklerin ortaya çıkması öncesinde müdahale de önleme sorumluluğunun içerisinde yer aldığından, bu aktörler aracılığıyla ilgili devletin işlerine müdahale olarak da nitelendirilebilecektir. Nitekim, bu konuda Genel Sekreter'in Özel Danışmanları ile iş birliğinin artırılmasının ve aksi halde ilgili devletin iç düzenlemelerinde iyileştirmelere gitmesinin ve kaynaklarının artırılmasının istenilmesi, risklerin ortaya çıkması öncesinde yerel iş birlikleri vasıtasıyla ilgili devletin Büro tarafından uyarılması amaçlıdır. Üye devletlerden, koruma sorumluluğu koordinatörlerinin atanmasının istenmesi, her bir üye devlet nezdinde kurumsal koordinasyonun sağlanması içindir. Ancak, raporların geneli bağlamında dikkat çeken husus, önleme sorumluluğunun ağırlıklı bir öneme sahip olması ve koruma sorumluluğunda içiçe geçen üç sorumluluk içerisinde önleme sorumluluğunun kurumsal olarak geliştirilmesine öncelik verilmesidir.

Genel Sekreter'in 2018 Raporu'nun önceki senelerdeki raporlardan bir farkı da, insanlığa karşı suç işlenmesinin sözkonusu olması ve bu durumun uluslararası barış ve güvenliği

³⁸⁸ Mamdami, a.g.m., 2010, 57.

tehdit edecek seviyeye ulaşmasına rağmen, Güvenlik Konseyi'nin tepki vermekte yetersiz kalması halinde Genel Kurul'un tavsiye niteliğinde de olsa sorunu gündemine almasını tavsiye etmesidir. Koruma sorumluluğunun kavramsal olarak ilk kez ifade edildiği 2001 Raporu'nda da aynı tavsiyeye yer verilmekle birlikte, uluslararası barış ve güvenliğe yönelik bir tehdide karşı Güvenlik Konseyi'nin tepki vermekte yetersiz kalabileceğinin açıkça kabul edilmesinin ötesinde, Genel Kurul'un Antlaşma çerçevesinde de olsa konuyu gündemine almasının tavsiye edilmesi önemlidir. Barış İçin Birlik Kararı örneğine açık bir atıf yapılmamakla birlikte, Sekreterliğin, koruma sorumluluğunun kurumsallaştırılmasında Genel Kurulu da sorumlu kıldığı anlaşılmaktadır. Nitekim, Rapor'un tavsiyeler kısmında da, koruma sorumluluğuna konu suçların işlenmesi risklerinin Güvenlik Konseyi ve BMİHK ile birlikte Genel Kurul'un gündemine getirilmesinin öngörülmesi, Güvenlik Konseyi'nden bu konuda istenilen kararların alınamaması halinde, Genel Kurul aracılığıyla koruma sorumluluğunun gereklerine uygun kararların geliştirilmesinin istenildiğini göstermektedir.

Genel Sekreter'in, gerek üye devletler gerekse de Örgüt nezdinde öneri ve tavsiyelerde bulunmasının nedeni, ilk kez ifade edilmesinden itibaren aradan geçen süre içerisinde koruma sorumluluğu mevzi kazanmakla birlikte, tanımlanan sorumlulukları bağlamında uluslararası topluluğun gerekli kararlılığı göstermediği için yetersiz kaldığı değerlendirilmesinden kaynaklanmaktadır. Başta önleme sorumluluğu olmak üzere, uluslararası topluluktan nasıl daha güçlü ve aktif bir desteğin sağlanabileceği hakkında somut önerilerde bulunularak ve Genel Kurul da bu konuda proaktif kılınarak, hem uluslararası topluluğun koruma sorumluluğuna desteği somutlanmak istenmiş, hem de koruma sorumluluğunun kurumsallaştırılması çabalarında ilerleme sağlanması gayretleri resmîleştirilmiştir. Genel Sekreter'in Raporu'nun yayımlanmasından sonra Genel Kurul'da koruma sorumluluğu resmî görüşmeleri yapılmıştır. Genel Sekreter, salt katılarak görüşlerini aktarmasının ötesinde, koruma sorumluluğu hakkındaki üye devletlerin endişelerini ve/veya kaygılarını manipülasyon olarak nitelemiştir. Bu yaklaşım, Rapor'da bildirilen koruma sorumluluğuna güçlü desteğin sahada da bizzat ve fiilen gösterilmesinin ötesinde, daha sonraki tarihlerde de koruma sorumluluğunun arkasında durulacağı ve kavramın tüm boyutlarıyla derinleştirilerek hukuki norm statüsüne evrilmesi isteğine yönelik kurumsal iradenin gösterilmesi olarak kabul edilmelidir.

2.16. BM Genel Kurulu’nun 25 Haziran 2018 Tarihli Koruma Sorumluluğu Konulu Görüşmeleri

Genel Sekreter’in 2018 yılı koruma sorumluluğu Raporu’nu sunması ertesinde, Genel Kurul’da 25 Haziran 2018 tarihinde bu konuda görüşmeler yapılmış ve üye devletler temsilcileri tarafından koruma sorumluluğu hakkındaki görüşleri ifade edilmiştir. Görüşmeler ertesinde Örgüt tarafından yapılan resmî basın açıklamasında³⁸⁹, yaklaşık 10 yıllık sessizlik ertesinde Genel Kurul’da koruma sorumluluğu hakkında resmî görüşmelerin yapıldığı ve bu konudaki belirsizlik ve çekincelerin ifade edildiği bildirilmiştir. Koruma sorumluluğu bazıları için suçların işlenmesinin önlenmesine yönelik iken, bazıları için ise bir dış müdahaleyi haklı kılmanın aracı olmaktan öte bir anlam ifade etmemektedir. Genel Kurul’un son olarak bu konuyu ele aldığı 2009 yılından sonra ilk kez yapılan görüşmelerde, 50’den fazla heyet söz almıştır. Genel Başkanı Miroslav Lajcak, kurumlar ile teknik yardımın güçlendirilmesini, insani korumaya desteği, hukuk devletinin geliştirilmesini ve diplomatik çabaları gerektiren önlemenin, zaman ve para da dahil olmak üzere ciddi yatırımları zorunlu kılan güç bir görev olduğuna dikkat çekerken, kimsenin tanıklık etmek istemeyeceği şekilde dünyada insanlara yönelik gerçekleştirilen fiiller nedeniyle koruma sorumluluğunun Genel Kurul gündeminde olduğunu belirtmiştir³⁹⁰.

Yanlış anlamaları ve kuşkuları ortadan kaldırmak için açık ve samimi bir şekilde Genel Kurul’da yapılan görüşmelerden duyduğu memnuniyeti bildiren Genel Sekreter Antonio Guterres ise, koruma sorumluluğunda kavramsal ortak bir anlayışa ulaşılması ve koruma ve önlemeyi öne alarak çok güçlü bir desteğin verilmesi gerektiğini söylemiştir. Guterres, koruma sorumluluğunun, müdahaleci veya zorlayıcı yeni bir mekanizma kurmayı hedeflemediğini belirtmiştir. Koruma sorumluluğunun sadece “barışçı çabaların yetersiz kalması ve ulusal yetkililerin kendi halklarını açıkça korumamaları halinde, ortak eylem olarak” sözkonusu olduğunu vurgulamıştır. Bu sorumluluğun terk edilmemesi, aksine manipülasyonları önleyerek savunulması gerektiğini belirtmiş, Genel Kurul’da koruma sorumluluğu aleyhine ifade edilenleri ise manipülasyon olarak nitelendirmiştir³⁹¹. Gerektiği takdirde nasıl müdahale edileceği hakkında ortak bir anlayışa ulaşılması için katedilecek çok aşama olduğuna yönelik Hindistan’ın tespiti somut bir gerçekliği

³⁸⁹ BM. (2018). “Discussion ouverte et franche à l’Assemblée Générale sur un concept dans les limbes: La responsabilité de protéger”, <https://www.un.org/press/fr/2018/ag12031.doc.htm> (ET: 30.07.2018)

³⁹⁰ BM, a.g.a., 2018.

³⁹¹ BM, a.g.a., 2018.

yansıtmaktadır. Fransa ile Meksika'nın başını çektiği, koruma sorumluluğuna konu suçların işlenmesinin gündemde olması halinde Güvenlik Konseyi daimî üyelerinin veto haklarını kullanmalarının sınırlanması da görüşmelerde bir kez daha gündeme getirilmiştir.

Koruma Sorumluluğu Dostları Grubu³⁹² adına açıklama yapan Katar'dan Alya Ahmad S. Al Tani, Genel Sekreter'in 2018 yılı Raporu'nda vurgulanan Genel Kurul'un aktif olması ve sivil toplumun katkılarının artırılması çabalarını tekrarlamıştır. Koruma sorumluluğuna konu suçların önlenmesinin, devletlerin egemenliklerini güçlendireceğini bildirmiş, 2005 Zirvesi ertesinde Gruplarının New York ve Cenevre'de kuruluşundan itibaren somut ilerlemeler kaydedildiğine ve Güvenlik Konseyi'nin en az 69 kararında atıfta bulunulmasına dikkat çekmiştir³⁹³.

AB adına yapılan açıklamada, önlemenin daha etkin kılınmasının önemine ve bu bağlamda Genel Sekreter'in Raporu içeriğine dikkat çekilmiştir. Tüm kurumsal ve politik olanaklardan yararlanılarak çok boyutlu bir yaklaşımla Birliğin strateji ve hedeflerine koruma sorumluluğunun dahil edildiği vurgulanmış, koruma sorumluluğunun Genel Kurul gündeminde bulunması isteği bildirilmiştir³⁹⁴.

Barış Adaları Forumu³⁹⁵ adına yapılan açıklamada, her seviyede erken uyarı düzenlemelerinin önemine dikkat çekilirken, günümüzde karşı karşıya kalınan güvenlik meydan okumalarına karşı hiçbir ülkenin tek başına koyamayacağı belirtilmiştir³⁹⁶.

Baltık Cumhuriyetleri adına yapılan ortak açıklamada ise, koruma sorumluluğundaki başarısızlığın açık olduğu belirtilip, bu konunun Genel Kurul'un sürekli gündem maddesi olması isteği ifade edilmiştir. Daimî üyelerin bu konu gündeme geldiğinde veto yetkilerinden feragatlerine bir kez daha dikkat çekilmiş, devletlerin önleme

³⁹² Grup, soykırım, savaş suçları, etnik temizlik ve insanlığa karşı suçların önlenmesini hedefleyen ve gayri resmî hükümetlerarası bir platform olarak 2008 yılında kurulmuştur. <https://www.globalr2p.org/group-of-friends-of-the-responsibility-to-protect/> (ET: 30.07.2018)

³⁹³ BM, a.g.a., 2018.

³⁹⁴ BM, a.g.a., 2018.

³⁹⁵ Pasifik Adaları Bölgesi'nin başlıca ekonomik ve siyasi Forumu olarak 1971 yılında kurulmuştur ve 18 üyesi bulunmaktadır. <https://www.geneve-int.ch/fr/forum-des-iles-du-pacifique-d-l-gation-permanente-1> (ET: 30.07.2018)

³⁹⁶ BM, a.g.a., 2018.

sorumluluğunda başarısız olmaları halinde sorumluluğun uluslararası topluluğa geçtiği bildirilmiştir³⁹⁷.

Koruma sorumluluğuna konu suçların işlenmesi işaretlerinin tespitinin ve tüm devletlerin kararlı katılımlarının önleme sorumluluğunun etkili olmasında zorunlu olduğunu belirten ve daimî üyelerin veto yetkilerinin doğurduğu sonuca işaret eden Avustralya temsilcisi, koruma sorumluluğunun, suçlara işaret etmesiyle zorlayıcı ve ulusal, bölgesel ve uluslararası seviyelerde eylemi öngörmesiyle de derin bir anlayışı gerektirdiğine vurgu yapmıştır³⁹⁸.

Gana temsilcisi sivil toplumun koruma sorumluluğunda kaçınılmaz bir ortak olduğuna dikkat çekerken, İngiltere temsilcisi, ülkesinin koruma sorumluluğu konusundaki yükümlülüklerini teyit etmiş ve bu konudaki bazı endişelerini ifade etmiştir. Devletlerin uluslararası hukuka uymalarının zorunlu olduğunu, askeri eylemin tek seçenek olmadığını ve sivilleri korumak için Güvenlik Konseyi'nin tüm yaptırım tekeline sahip olduğunu bildiren temsilci, önlemenin önemini vurgulamış ve koruma sorumluluğunun hiçbir devlet tarafından tek başına geliştirilemeyeceğini belirtmiştir³⁹⁹.

Koruma sorumluluğunun üçüncü esasını teşkil eden etkili ve zamanında müdahalenin, siyasi olarak zor ve hukuki olarak da karışık sorunlarına yanıtlar bulunmasının zorunlu olduğunu belirten Hindistan temsilcisi, bir devletin kendi halkını korumada başarısız olması halinde uluslararası toplumun uygun tedbirler alması sorumluluğunun, üzerinde düşünülmesi gereken hataları da içinde barındırdığını ifade etmiştir. Daha hakkaniyetli bir dünyanın kurulmasının, ancak mevcut düzenin bizzat kendisi tarafından yıkılmasına bağlı olduğuna dikkat çeken temsilci, kendilerine göre sorumluluklarını yerine getirmede yetersiz kaldığını değerlendirdikleri bir devlete karşı uluslararası toplum adına devletlerin güce başvurmalarının, çağımızın küreselleşmecî anlayışına da aykırı olduğunu bildirmiştir. Bir ülkedeki ihlalleri önlemek veya durdurmak amacıyla koruma sorumluluğunun uygulanmasının yabancı müdahaleleri haklı kılmaya hizmet ettiğini ve bunun Güvenlik Konseyi'nin VII. Bölüm çerçevesinde hareket etmek için anlaşılamamasında görüldüğünü, bazı süper güçlerin stratejik çıkarlarına hizmet eden müdahaleler ertesinde bu bölgelerin tamamen istikrarsızlaştığını, stratejik veya özel çıkar yokluğu nedeniyle ihlallerin

³⁹⁷ BM, a.g.a., 2018.

³⁹⁸ BM, a.g.a., 2018.

³⁹⁹ BM, a.g.a., 2018.

yaptırımsız kalmaya devam ettiğini belirtmiştir. Koruma sorumluluğu çağrısını “dünya stratejik çıkar oyunundaki seçkin kutsal bir neden” olarak nitelemiş, hangi hallerde müdahalenin gerektiğine ve nasıl müdahale edileceğinin belirlenmesine yönelik ortak anlayışa ulaşılmasında çok fazla sorun olduğunu vurgulamıştır⁴⁰⁰.

“Canavarca” kavramı tanımlanmamış olmasına rağmen, koruma sorumluluğuna konu suçları nitelemek için “Canavarca suçlar” terimine Genel Sekreter’in raporlarında yer verilmesinin hatalı olduğunu bildiren ve bu bağlamda koruma sorumluluğu içinde tanımlanmamış saldırı suçunun da canavarca bir suç olduğuna dikkat çeken Brezilya temsilcisi, koruma sorumluluğu konusunda ülkesinin 2011 yılında yayımladığı belgeyi hatırlatmıştır. Eşit ve hakkaniyetli bir dünyanın sürekli bir barış için gerekli olduğunu ve bu bağlamda tam, öngörülebilir ve sürekli bir finansmandan yoksun olması nedeniyle koruma sorumluluğunun birinci ve ikinci esaslarının uygulanmasının zor olduğunu ve üçüncü esasın da karşılanamayacağını bildirmiştir. Gücün kullanılıp kullanılmayacağına net bir anlayışın ortaya konulması da dahil olmak üzere endişelerin tartışılması gerektiğine dikkat çeken temsilci, güç kullanılmasının tamamen istisnai durumlarda ve BM Antlaşması’na uygun olarak gerçekleştirilmesi ve insan haklarını koruma gerekçesinin tek taraflı olarak güce başvurulmasının bahanesi olmaması gerektiğini, şiddete son verme gerekçesiyle uluslararası hukuka da gözlerin kapatılmamasının zorunlu olduğunu ve işgal edilen topraklar dahil olmak üzere bir devletin halkının diğerinden daha az korumayı hak etmediğini belirtmiştir. Bazı çatışma durumlarında sivilleri koruma sorumluluğundan bahsedilirken, diğer bazı durumlara sırtın dönülmesine dikkat çeken temsilci, mevcut sığınmacı sorununun koruma sorumluluğunun yeni bir yükümlülüğünü doğurduğunu bildirmiştir⁴⁰¹.

Koruma sorumluluğu konusundaki ülkesinin yükümlülüğünü teyit eden ABD temsilcisi, canavarlıklara karşı tepki verilmesi gerektiğini bildirmiştir. Güney Sudan’daki duruma karşı yeterli önlemler alınmadığına ve silah ambargosuna dikkat çeken temsilci, tepkisiz kalınmasının doğurduğu insani sonuçları vurgulamış, bir devletin egemenliğinin öneminden bahsedilecek ise kendi halkının korunmasının da egemenliğin gereği olduğunu hatırlatmıştır. Koruma sorumluluğunun gereklerini yerine getirmeyen devletlerin

⁴⁰⁰ BM, a.g.a., 2018.

⁴⁰¹ BM, a.g.a., 2018.

barışa yönelik tehdit olduklarını bildiren temsilci, egemenliğin arkasına sığınanların Genel Kurul tarafından cesaretlendirilmemeleri gerektiğini vurgulamıştır⁴⁰².

Hırvatistan temsilcisi, 2005 Zirvesi'nde alınan kararların bugün alınamayacağına ve daimî üyelerin veto yetkisi sorununa işaret ederken⁴⁰³, İspanya temsilcisi, Myanmar'da gösterildiği gibi tepkisiz kalınmasının ağır sonuçları olduğunu belirterek, insan haklarına saygı gösterilmesinin istenilmesinin ulusal egemenliğe aykırı olmadığını ve daimî üyelerin veto haklarından bu konuda vazgeçmeleri gerektiğini vurgulamış, koruma sorumluluğunun askeri müdahale değil suçların işlenmesine karşı eylemi ifade ettiğini bildirmiştir⁴⁰⁴.

Hollanda temsilcisi koruma sorumluluğunun merkezinde önleme olduğunu belirtirken⁴⁰⁵, ülkesinin bu konuda birçok toplantıya ev sahipliği yaptığını bildiren Slovenya temsilcisi, uluslararası toplumun bağlılığını ifade etmesine rağmen sivillerin acı çekmeye devam ettiğini ve daimî üyelerin bu konuda veto yetkisini kullanmamaları gerektiğini vurgulamıştır⁴⁰⁶.

Koruma sorumluluğunu “uluslararası hukukun birçok normunun kalbindeki ilke” olarak niteleyen Kosta Rika temsilcisi, Konsey daimî üyelerinin bu konuda veto yetkisini kullanmamaları temennisini ifade etmiş, koruma sorumluluğunun temelini teşkil eden erken uyarı mekanizmalarının güçlendirilmesi isteğini bildirmiştir⁴⁰⁷.

UCM'nin bu konudaki rolünün kaçınılmaz olduğuna dikkat çeken Slovakya temsilcisi, çatışma sonrası istikrar için de koruma sorumluluğunun önemli olduğunu kaydetmiştir⁴⁰⁸.

Uluslararası topluluğun hayata geçirme zamanının geldiğini belirten Japonya temsilcisi, koruma sorumluluğunun daha da açıklığa kavuştuğuna inanan Japonya'nın 2015 yılında koruma sorumluluğuna dahil olmaya karar verdiğini ve koruma sorumluluğu çerçevesinde üye devletlerin kalkınma programlarına ülkesinin destek olduğunu bildirmiştir. Daimî üyelerin bu konuda veto yetkisini kullanmamaları isteğine dikkat çekerek, Güvenlik

⁴⁰² BM, a.g.a., 2018.

⁴⁰³ BM, a.g.a., 2018.

⁴⁰⁴ BM, a.g.a., 2018.

⁴⁰⁵ BM, a.g.a., 2018.

⁴⁰⁶ BM, a.g.a., 2018.

⁴⁰⁷ BM, a.g.a., 2018.

⁴⁰⁸ BM, a.g.a., 2018.

Konseyi'nin sadece mevcut çatışmaları yönetmede değil aynı zamanda önlemede de birincil sorumlu olduğuna inandıklarını belirtmiştir⁴⁰⁹.

Koruma sorumluluğunun öncelikle devletlerin sorumluluğunda olduğuna vurgu yapan ve her devletin bu konuda neler yaptığına dair raporlar sunması gerektiğini belirten Danimarka temsilcisi, koruma sorumluluğunun dış politikaya entegre edilmesi konusunda senelik rapor yayımladıklarını, devletlerin bu konuda ulusal birer sorumlu atamalarının önemli olduğunu bildirmiştir⁴¹⁰.

Barışın sürdürülebilirliğinin önemini ve kalkınma ile insan haklarının en iyi önleme yolları olduğunu vurgulayan Meksika temsilcisi, eylemden daha fazla önlemeye odaklanılması gerektiğini belirtmiştir. Önlemeye yatırılacak 1 doların, krizlerin yönetiminde 7 dolarlık bir tasarruf sağladığını ifade eden temsilci, Fransa ile Meksika'nın öncülük ettiği daimî üyelerin veto hakkının koruma sorumluluğunda kısıtlanmasına dikkat çekmiştir⁴¹¹.

Üye devletlerde koruma sorumluluğu daha fazla destek bulmakla birlikte, kontrolsüz bir şekilde icrası ile siyasi bir araca dönüştürülmesinin daha fazla sorgulandığını vurgulayan Fas temsilcisi, devletin kapasitesinin yetersizliğinin belirlenmesi halinde, yardımın başlatılabileceğini bildirmiştir⁴¹².

Genel Sekreter'in 2018 yılı Raporu'nun da başlığını da taşıyan “erken uyarıdan hızlı müdahaleye geçilmesinin, BM'in önceliklerinden biri olduğunu” teyit eden Almanya temsilcisi, suçların faillerinin adaletin kılıcından endişe duymaları gerektiğini vurgulamıştır⁴¹³.

Ülkesinin koruma sorumluluğunun birinci ve ikinci esaslarını temel aldığını, güce başvurulmasının ise, BM Antlaşması'nda öngörülen garantiler çerçevesinde ancak son çare olduğunu belirten Uruguay temsilcisi, ulusal, bölgesel ve uluslararası çabaların arttırılması

⁴⁰⁹ BM, a.g.a., 2018.

⁴¹⁰ BM, a.g.a., 2018.

⁴¹¹ BM, a.g.a., 2018.

⁴¹² BM, a.g.a., 2018.

⁴¹³ BM, a.g.a., 2018.

gerektiğini bildirmiş, ülkesinin de bu suçların işlenmesinin görüşülmesinde daimî üyelerin veto haklarının kısıtlanması görüşüne katıldığını söylemiştir⁴¹⁴.

Koruma sorumluluğunun uygulanmasının bazı devletler tarafından siyasileştirilmesinin bu konudaki bölünme noktası olduğuna dikkat çeken Suriye temsilcisi, bazı devletlerin BM kararı olmaksızın koruma sorumluluğu adına uluslararası hukuku ihlal ettiklerini, sivil toplumu koruduklarını iddia edenlerce gerçekleştirilen hava saldırılarında binlerce sivilin hayatını kaybettiğini, sivilleri koruma bahanesiyle gerçekleşen yıkımlar ve yerlerinden edilmeler sonucu çok sayıda sığınmacının da denizlerde kaybolduğunu bildirmiştir. Koruma sorumluluğu konusundaki temel ilkelerin 2005 Zirvesi Sonuç Belgesi'nde aktarıldığına dair Genel Sekreter'in açıklamasına atıfta bulunan temsilci, başta Rakka'da binlerce sivilin ölmesi olmak üzere, Filistin ile Irak ve Suriye halklarının korunması konusunda yaşananların, BM'in başarısızlığını ve seçici yaklaşımını yansıttığını vurgulamıştır. Bu bağlamda temsilci, Antlaşma'ya aykırı tüm fiilleri engellemek amacıyla, uzlaşma içerisinde bir yaklaşımla ortak kriterler ve normlar belirleme çağrısı yapmıştır⁴¹⁵.

Koruma sorumluluğunun öncelikle ilgili devlete ait olduğunu ve Güvenlik Konseyi'nin sorumluluklarına uygun hareket etmediğini belirten Peru temsilcisi, devletlerin egemenliğine saygı gösterilmekle birlikte devletin kendi devletini korumada yetersiz kalması halinde uluslararası toplumun devreye girmesi gerektiğini ve en etkili korumanın önleme ile hukuk devletine tam olarak uyma zorunluluğu olduğunu bildirmiş, UCM'nin önemine dikkat çekmiştir⁴¹⁶.

Üstlenilen yükümlülük ile tepki arasındaki farka dikkat çeken ve eyleme geçme zamanının geldiğini, koruma sorumluluğunun öncelikle ulusal yetkililere ait olduğunu belirten İtalya temsilcisi, temel hak ve özgürlükleri korumanın önemi konusunda hassasiyeti arttırmak amacıyla Hollanda ile birlikte geliştirdikleri "Okullarda Koruma Sorumluluğu" isimli projenin Ocak 2018'den itibaren hayata geçirildiğini bildirmiştir⁴¹⁷.

2005 Zirvesi'nden 13 yıl sonra kavramsal aşamadan somut eylem aşamasına geçilmesinin acil olduğunu vurgulayan Lihtenştayn temsilcisi, veto tehdidi veya uygulaması nedeniyle

⁴¹⁴ BM, a.g.a., 2018.

⁴¹⁵ BM, a.g.a., 2018.

⁴¹⁶ BM, a.g.a., 2018.

⁴¹⁷ BM, a.g.a., 2018.

Güvenlik Konseyi'nin birçok konuda felç durumda olduğunu belirtmiştir. Koruma sorumluluğunun güce başvurulmasına dair kriterlerinin kötü ifade edilmesi nedeniyle koruma sorumluluğuna ilişkin siyasi uzlaşmanın zayıf olduğunu, gerçekte koruma sorumluluğunun yasadışı güce başvurulmasında hiçbir şeyi değiştirmediyiğini, askeri müdahalenin son çare olduğunu ve Konsey'in kararının gerektiğinin açıkça belirtildiğini vurgulamıştır⁴¹⁸.

Koruma sorumluluğu alanında BM'in iç işleyişinde koordinasyonun iyileştirilmesine ilişkin özel tedbirleri uygulayarak BM'in ihtiyaçlarına yanıt verilmesi gerektiğini belirten Macaristan temsilcisi, ülkesinde eğitim alanı ile ceza yasası dahil olmak üzere iç düzenlemelerin gerçekleştirildiğini, suçlara ilişkin görüşmelerde veto yetkisinin kısıtlanmasını desteklediklerini bildirmiştir⁴¹⁹.

Ülkelerinin Fransa ile Meksika'nın veto yetkisinin kısıtlanması konusundaki girişimi desteklediklerini belirten Çek Cumhuriyeti temsilcisi, koruma sorumluluğunda öncelik ilgili devlete ait olduğundan ulusal çabaların güçlendirilmesi gerektiğini ve UCM çalışmalarının önemini vurgulamıştır⁴²⁰.

Suçların önlenmesi ile suçluların yargılanmasına ve bu bağlamda UCM'nin önemine dikkat çeken İsviçre temsilcisi, BM Koruma Sorumluluğu Bürosu'nun rolünü vurgulamış ve koruma sorumluluğunun kurumsallaşması gerektiğini belirtmiş, önlemenin ve bu bağlamda sivil toplumun önemini bildirerek, Güvenlik Konseyi görevini tam anlamıyla yerine getirmediği için erken uyarıdan hızlı eyleme geçilmesinin mümkün olmadığını söylemiştir⁴²¹.

Koruma sorumluluğunun bir ilke değil, sınırları tanımlanmış ve üzerinde uzlaşmış olmaktan uzak bir kavram olduğunu, uygulanmasında zorunlu olan meşruiyeti ve olası problemlerin çözümü için ortak bir uzlaşmanın önemini belirten Küba temsilcisi, 2005 Zirvesi'nin 138 ve 139 nolu paragraflarında sınırlarının belirtildiğini bildirmiştir. BM'de bazılarının görüşmek yerine dikte etmeyi tercih ettiğini vurgulamış, koruma sorumluluğunda ilgili ülkelerle anlaşma içerisinde tedbirler alınmadığı takdirde içişlerine

⁴¹⁸ BM, a.g.a., 2018.

⁴¹⁹ BM, a.g.a., 2018.

⁴²⁰ BM, a.g.a., 2018.

⁴²¹ BM, a.g.a., 2018.

karışma riskinin doğacağını, çatışmaların önlenmesi isteniyorsa az gelişmişlik, açlık, içilebilir suya ulaşım eksikliği ve yapısal sorunlar gibi nedenleriyle mücadele edilmesi gerektiğini aktarmıştır⁴²².

2005 Zirvesi'nde kabul edilen tarihi yükümlülüğü hatırlatan ve Genel Sekreter'in güncel eğilimleri dikkate alarak çerçeveyi tasvir ettiğini değerlendiren Türkiye temsilcisi Feridun Sinirlioğlu yaptığı açıklamada, uluslararası topluluğun yükümlülüğü ile eylemi arasındaki mesafeyi azaltmak zorunda olduğunu belirtmiştir. Koruma sorumluluğunun, mevcut çerçeve yeniden görüşülmeye çalışılmaksızın oluşturulması nedeniyle teyit edilmesi gereken bir uluslararası hukuk normu olduğunu ve koruma sorumluluğuna konu suçları teşkil eden soykırım, insanlığa karşı suçlar ve savaş suçlarının yeniden tartışmayı gerektirmeyecek derecede iyi bir çerçeveye oturtulduğunu bildirmiştir. Temsilci, uluslararası topluluğun insani endişeleri ile ulusal egemenlik arasındaki hassas dengeye dikkat çekerek, en etkili araç olan önlemeye Genel Sekreter tarafından işaret edilmesinden duyduğu memnuniyeti ifade etmiştir. Türkiye'nin gerçekleştirdiği bölgesel ve ikili çabalara dayalı önleyici diplomaside olduğu gibi arabuluculuğun önemini savunmuş, ciddi suçların görüşülmesi sözkonusu olduğunda daimî üyelerin veto haklarının kısıtlanması görüşünü ülkesinin desteklediğini vurgulamıştır. Güvenlik Konseyi dahil BM organlarının sorumluluklarını üstlenmeleri gerektiğini ve tekrar edilmelerini önlemek için suçlar işlendiğinde sorumlular hakkında gereğinin yapılmasının garanti edilmesinin kaçınılmaz olduğunu açıklamıştır⁴²³.

İklim değişimi ve bunun doğurduğu çatışmalar ile kaynakların ve zenginliklerin eşitsiz dağılımına dikkat çeken Sudan temsilcisi, koruma sorumluluğunun Antlaşma'nın VII. Bölümü'ne ilişkin olduğunu belirtmiştir⁴²⁴.

Ülkelerin kendi halklarına karşı suç işlemelerinden kaçınmaları için üye devletlerin tamamı tarafından 2005'te koruma sorumluluğunun kabul edildiğini hatırlatan Fransa temsilcisi, kimyasal silah kullanılması dahil olmak üzere Suriye'nin kendi halkına yönelik suçları yedi seneden beri işlemesine rağmen Rusya'nın 12 kez veto hakkını kullanması nedeniyle uluslararası topluluğun tepki vermesinin engellendiğini belirtmiştir. Birmanya'dan Bengladeş'e 720.000 kişinin göç ettiğine dikkat çekmiş ve bu durumu trajedi olarak

⁴²² BM, a.g.a., 2018.

⁴²³ BM, a.g.a., 2018.

⁴²⁴ BM, a.g.a., 2018.

nitelemiş, kendi halkını koruma ödevi her bir devlete aitse ve devlet tarafından bunun gereği yerine getirilmiyorsa bu halde uluslararası topluluğun bu sorumluluğu yerine getirmesi gerektiğini bildirmiştir. Güvenlik Konseyi'nin etkili bir yanıt vermesi bağlamında Meksika ile birlikte Fransa'nın geliştirdiği bu suçların işlendiğinin görüşülmesi halinde daimî üyelerin veto haklarının askıya alınması girişimine destek verilmesi isteğini ifade etmiştir. Tarafsız ve bağımsız bir yargı için cezasızlık ile mücadele etme sorumluluğu bulunduğunu ve bu bağlamda UCM'nin önemini vurgulamış, Güvenlik Konseyi'nin artık yaptırım araçlarına sahip olduğunu açıklamıştır⁴²⁵.

Çatışmaların azaltılmasındaki bölgesel örgütlerin ve kadınların olumlu rolünü vurgulayan ve üye devletlere koruma sorumluluğu görevlileri görevlendirmeleri ve sivil toplumu dinlemeleri çağrısı yapan Arjantin temsilcisi, ülkesinin de dahil olduğu 60 ülke tarafından koruma sorumluluğunu destekleyen koordinatör gruba ve ülkesinin koruma sorumluluğuna bağlılığına işaret ederken, UCM'nin caydırıcılıktaki önemini belirtmiştir⁴²⁶.

Uluslararası topluluğun başarısız olduğu Filistin sorununa ve Filistin halkının acıları karşısında Güvenlik Konseyi'nin pasif kalmasına dikkat çeken Pakistan temsilcisi, uluslararası topluluğun kararlarının tarafsızlık ve nesnellik testlerinde sık sık başarısız olması nedeniyle koruma sorumluluğunun hiç olmadığı kadar zayıf olduğunu, etik ve hukuki meşruiyetten yoksun sonuçlara yol açılması nedeniyle koruma sorumluluğunda ortak bir anlayışa ulaşamadığını, koruma sorumluluğunun diğerlerine müdahale iznini vermediğini, içişlerine karışmama, müdahale etmeme, ulusal egemenlik ve toprak bütünlüğü ilkelerini ihlal etmek için bir bahane olmadığını bildirmiştir⁴²⁷.

Holokost'a ve bir daha soykırım yaşanmaması için Örgüt'ün kurulduğuna dikkat çeken ve birçok durumda uluslararası toplumun başarısız olduğuna dikkat çeken İsrail temsilcisi, koruma sorumluluğunun uluslararası hukuka uygun gerçek bir doktrin olması için, suçları işleyen devlet dışı gruplar ve terörist örgütlerin rolleri ile sorumluluklarını da kapsamayı gerektiğini belirtmiş, koruma sorumluluğunda anahtar rolün birincil sorumluluğun ilgili devlete ait olması olduğunu açıklamıştır⁴²⁸.

⁴²⁵ BM, a.g.a., 2018.

⁴²⁶ BM, a.g.a., 2018.

⁴²⁷ BM, a.g.a., 2018.

⁴²⁸ BM, a.g.a., 2018.

Bir devletin sorumluluklarını üstlenmemesi halinde uluslararası topluluğun ihlallere son vermesi rolü bulunduğunu belirten, önlemenin ve bu bağlamda diplomatik araçlar da dahil olmak üzere barışçı çabaların önemine dikkat çeken Güney Afrika temsilcisi, koruma sorumluluğunun önemli kaynakların kullanımını gerektirdiğini, dünyanın değişmesine rağmen BM'in yetersizlik gösterdiğini, daha temsile açık, daha az ayrımcı bir Güvenlik Konseyi isteğini ifade etmiştir⁴²⁹.

Suçların işlenmesi için askeri müdahalelere başvurulması ertesinde koruma sorumluluğunun doğrulanmamış eleştiriler aldığını belirten İsveç temsilcisi, koruma sorumluluğunun üçüncü esasını oluşturan uluslararası toplum tarafından etkili ve zamanında tepki verilmesinin, kollektif bir eylem olduğunu ve bunun hem zorlayıcı ve hem de zorlayıcı olmayan tedbirleri içerdiğini, bu tedbirlerin BM Antlaşması'na uygun olması gerektiğini bildirmiştir. Çalışmaların halen de devam ettiği koruma sorumluluğu hakkındaki Genel Sekreter'in raporundaki tavsiyelere katıldıklarını ve önlemenin önemini kabul ettiklerini söylemiştir⁴³⁰.

2005 Zirvesi'nde koruma sorumluluğunun kabul edilmesine rağmen aradan geçen sürede çok sayıda çatışmada oluşan mağduriyetleri hatırlatan Kanada temsilcisi, çatışmalardan kaçınmak için, erken uyarı, çatışmaların analizi, farklı çözüm yolları ve arabuluculuk konularında devletlerin kapasitelerinin güçlendirilmesi gerektiğini bildirmiştir. Önlemenin başarısız olması halinde yanıtın kollektif olması gerektiğine ve tepki verilmemesinin ve/veya tepkinin yeterli olmamasının bir insan maliyeti olduğuna dikkat çekmiş, BM'de yapılacak bir reformda suçların önlenmesi için koruma sorumluluğunun çok iyi bir şekilde tanımlanması gerektiğini belirtmiştir⁴³¹.

Koruma sorumluluğu ulusal koordinatörler sekizinci toplantısının Helsinki'de ülkesinde düzenlendiğini ve koruma sorumluluğuna hiçbir çekince koymaksızın bağlı olduklarını belirten Finlandiya temsilcisi, bu toplantı sayesinde dış politika ile ulusal seviyede günlük olarak karşılaşılan tecrübelerin karşılıklı olarak değişiminin sağlandığını, hukuk devletine

⁴²⁹ BM, a.g.a., 2018.

⁴³⁰ BM, a.g.a., 2018.

⁴³¹ BM, a.g.a., 2018.

inancın teyit edildiğini, UCM'nin caydırıcı rolünün önemini ifade edildiğini açıklamıştır⁴³².

Koruma sorumluluğunun 3 esasına bağlılıklarını teyit ederken, üçüncü esasını teşkil eden uluslararası toplumun tepki vermesi ve askeri müdahale konusunda bir anlayış sorunu olduğunu ve bunun incelenmesi gerektiğini bildiren İrlanda temsilcisi, yükümlülük ile eylemler arasındaki farka dikkat çekerken, uluslararası toplulukta kararlılığın yetersiz olduğunu belirtmiştir. AB'nin koruma sorumluluğu koordinatörü atamasından duyduğu memnuniyeti ifade etmiş, diğer devletlere de koordinatör atamaları çağrısı yapmış, barış gücü operasyonlarının koruma sorumluluğu ile bütünleştirilmesinin iyi bir araç olduğunu ve özel amaçlarla koruma sorumluluğunun kötüye kullanımına uluslararası toplumun kesin olarak karşı olması gerektiğini söylemiştir⁴³³.

Koruma sorumluluğunda sivilleri korumanın öncelikle ilgili devlete ait olduğunu ve 2005 Zirve Sonuç Belgesi'nde de bildirildiği üzere müdahalenin BM aracılığıyla olması gerektiğini belirten Singapur Temsilcisi, açıkça barışçı çabaların yetersiz kalması ve ilgili devletin kendi devleti vatandaşlarını koruyamaması halinde kollektif eylemin sözkonusu olacağını bildirmiştir. Daimî üyelerin veto yetkisinin kısıtlanmasına yönelik çağrıda bulunmuş, egemen bir devletin içişlerine müdahaleyi meşru kılmak için koruma sorumluluğunun kötüye kullanılmaması gereğine dikkat çekmiştir⁴³⁴.

Koruma sorumluluğunu soyut bir anlayış değil hayatları kurtaran bir tedbir olarak değerlendiren Polonya temsilcisi, çatışmaların önlenmesi konusundaki formüllerin uygulanmasının müdahaleleri azaltacağına, ancak, bu konuda tek bir çözümün bulunmadığına dikkat çekmiş, etik, siyasi ve hukuki tedbirlere devletlerin uyma zorunluluğunun önemini hatırlatmıştır⁴³⁵.

2005 Dünya Zirvesi'nden sonra gerçekleşen gelişmelerden duyduğu memnuniyeti ifade eden ve erken uyarının önemine dikkat çeken Kore Cumhuriyeti temsilcisi, ülkesinin de

⁴³² BM, a.g.a., 2018.

⁴³³ BM, a.g.a., 2018.

⁴³⁴ BM, a.g.a., 2018.

⁴³⁵ BM, a.g.a., 2018.

veto yetkisi konusundaki sınırlamayı desteklediğini bildirmiş, dünyanın neresinde olursa olsun bu suçları işleyenlerin cezasız kalmamaları gerektiği çağrısında bulunmuştur⁴³⁶.

Diğer bazı devletler tarafından icrası konusunda sergilenen ihtiyatlı yaklaşımı paylaşmakla birlikte, koruma sorumluluğundaki niyetleri kabul ettiklerini belirten Malezya temsilcisi, başta devletlerin güvenliği ile uluslararası görevlendirmeler olmak üzere icrası ile anlayışı üzerindeki fikir ayrılıklarının devam ettiğini, askeri olmayan çözümlerin önceliğe sahip olduğunu, devlet dışı silahlı gruplar tarafından bu suçların işlenmesinin yeni bir olgu olduğunu, iş birliği ile erken uyarının önemini bildirmiş, veto yetkisinin sınırlandırılması konusundaki benzer görüşü yinelemiştir⁴³⁷.

Geçen yüzyılda yaşananları ve uluslararası toplumun zaman içinde insan haklarını öncelik olarak düzenlemeler yaptığını anımsatan Guatemala temsilcisi, her ülkenin kendi vatandaşlarını koruma sorumluluğunun öncelikle kendisine ait olduğunu ve sivillerin korunmasında bunun bir istisna teşkil ettiğini, Güvenlik Konseyi'nin görevinin gereği olarak daha fazla müdahale etmesi gerektiğini, çatışmaları önlemek için bu sorumluluğun önleyici bir yaklaşıma sahip olduğunu, bu konunun Genel Kurul'un gündeminde olmasının siyasi iradelerini yansıttığını belirtmiş, çocukların ABD sınırında ailelerinden ayrılmalarının doğurduğu sonuçlara dikkat çekmiştir⁴³⁸.

Mevcut önleme kapasitelerinin artırılması gerektiğini ve sivil toplumun bu konudaki konumunu hatırlatan Nijerya temsilcisi, Roma Statüsü'nün önemini vurgulamış, insan hakları ile sığınmacıların haklarının koruma sorumluluğunun temelini teşkil ettiğini bildirmiş, Nijerya Ordusu'nun yürüttüğü operasyonlarda insan hakları ihlallerini kontrol etmek üzere ülkesinin bir büro kurduğunu ifade etmiştir⁴³⁹.

Koruma sorumluluğunun devletler ile uluslararası toplumdan ulusal kapasitelerin artırılmasını istediğine dikkat çeken ve koruma sorumluluğunun icrasının devletler ile ulusal egemenliğin eşitliği ilkelerini ortadan kaldırmayacağını bildiren Mısır temsilcisi, devletlerin onayı alınmamış tüm girişimlerden kaçınılması gerektiğini, henüz hukuki değil siyasi bir kavram olması nedeniyle koruma sorumluluğu üzerindeki belirsizliğin devam

⁴³⁶ BM, a.g.a., 2018.

⁴³⁷ BM, a.g.a., 2018.

⁴³⁸ BM, a.g.a., 2018.

⁴³⁹ BM, a.g.a., 2018.

ettiğini ve genel bir uzlaşmaya ulaşılması için zamana ihtiyaç olduğunu, koruma sorumluluğunun üstün ilkelerini kabul etmekle birlikte kabul edilmiş bir tanımı yapılmadıkça karşı olduklarını söylemiştir⁴⁴⁰.

Koruma sorumluluğunun icrasında farklı yaklaşımların bulunduğu bilincinde olduklarını ifade eden ve erken uyarı konusunda Genel Sekreter danışmanlarının iş birliğinde düzenli dönemsel toplantılar yapılmasını öneren Belçika temsilcisi, 2005 Zirve açıklamasına atıfla önlemenin kaçınılmaz ancak yetersiz olduğunu, Roma Statüsü'nün önemine dikkat çekerek ilgililerin cezasız kalmamalarıyla mücadele edilmesinin birincil olduğunu belirtmiştir. Fransa ile Meksika girişimine desteklerini söylerken, daimî üyelerin eylemsiz olmalarının uluslararası barış ve güvenliğe zarar vererek Güvenlik Konseyi'nin kredisini zayıflatıldığını bildirmiştir⁴⁴¹.

Genel Kurul'da geniş bir katılımı ile gerçekleştirilen ve üye devletlerden birçoğunun görüşlerinin aktarıldığı görüşmeler, 2018 yılı itibarıyla koruma sorumluluğuna genel ve her bir üyenin bakışını yansıtmaya bağlamında önemlidir. Genel Kurul Başkanı Lajcak tarafından güç ve karışık bir sorun olarak, Genel Sekreter Guterres tarafından ise aksine görüşlerin manipülasyon olarak nitelendirildiği koruma sorumluluğu hakkında Genel Kurul'da yapılan görüşmeler, koruma sorumluluğunun genel kabulünün ne denli zor olduğunu göstermesinin ötesinde, bırakınız hukuk normu olarak kabulünü, kavramsal olarak dahi genel bir oydaşmaya ulaşamadığının somut kanıtı olarak kabul edilmelidir.

Guterres tarafından aleyhe görüşlere karşı manipülasyon nitelendirmesinde bulunulurken, Pakistan'ın Filistin'de yaşananlara dikkat çekmesi, bir devletin sorumluluklarını yerine getirmede yetersiz olması halinde insan hakları için diğer devletlerin güce başvurmalarının çağımız küreselleşmecî yaklaşımına aykırı olduğunun Hindistan tarafından bildirilmesi, görüşmelerde Suriye'deki gelişmelerin de gündeme getirilmesi, Brezilya tarafından bir ülkenin sivilleri korumayı hak ederken diğer bir ülkenin sivillerinin korunmamasının doğurduğu ikircikli tavrın aktarılması, sınırlarda çocukların ailelerinden ayrılmasının büyük zararlara yol açtığının Guetamala tarafından belirtilmesi, açık bir tanımı yapılmadıkça karşı olacaklarının Mısır tarafından ifade edilmesi dikkat çekicidir. Koruma sorumluluğunu yerine getirmeyen ve ulusal egemenliklerinin gerisine sığınan devletlerin

⁴⁴⁰ BM, a.g.a., 2018.

⁴⁴¹ BM, a.g.a., 2018.

barışı tehdit ettiklerini ve Genel Kurul tarafından cesaretlendirilmemeleri gerektiğini bildiren ABD'nin ise, gerektiği gibi hareket edilmediğini ve gerçek eylemlere dayalı yükümlülüğün sözkonusu olduğunu vurgulaması önemlidir.

Genel Sekreter ve ABD ile diğer devletlerin bakış açılarındaki farklılık, egemenliklerini güçlü devletler karşısında korumayı öne alan her bir devletin, gerçekte kendi ulusal çıkarlarına dayalı olarak koruma sorumluluğunu değerlendirdiklerini bir daha somutlamıştır. Nitekim, İsrail adına yapılan açıklamada, koruma sorumluluğunun muhatapları olarak devletler dışında, hükümet dışı kuruluşlar ile terör örgütlerinin de koruma sorumluluğunun muhatapları arasına alınması gereğinin ifade edilmesi, her bir devletin koruma sorumluluğuna kendi penceresinden yaklaşımının tipik bir örneğini teşkil etmektedir. Genel Sekreter'in raporlarına ve Güvenlik Konseyi kararlarına yansıyan, koruma sorumluluğunu doğuran yerel şartlar arasında önemli bir neden olarak sayılan uluslararası terörizm ve/veya hükümet dışı kuruluşların fiillerinin önlenmesinin ötesinde, İsrail temsilcisi tarafından bunlara yapılan vurgu, birçok üye devlet tarafından Filistin'de yaşananlara karşı yanıt vermek çabasının da dışında, Filistin Yönetimi'ne yönelik kendi değerlendirmelerine ve müdahale gerekçesi yaratmaya dikkat çekme amaçlıdır. Ancak, Genel Kurul'un koruma sorumluluğu gündemli olarak yaklaşık 10 sene sonra resmî görüşmelerde bulunması, Genel Sekreter'in aksine görüşler hakkındaki nitelendirmeleri ve raporlarına yansıyan kurumsallaştırma çabaları ile birlikte değerlendirildiğinde, koruma sorumluluğu için Genel Kurul desteğinin alınmasına ve gündeminde kalmasına yönelik 2018 yılı Raporu'nun somut bir yansıması olarak kabul edilmelidir.

Genel Kurul görüşmelerini önemli kılan diğer bir husus ise, Dışişleri Bakanlığı Müsteşarlığı görevi ertesinde bu göreve atanan Feridun Sinirlioğlu tarafından koruma sorumluluğu hakkındaki Türkiye'nin resmî görüşlerinin ifade edilmiş olmasıdır. Sinirlioğlu'nun açıklamalarından, hukuki sınırlarının daha öncesinde tam olarak tespit edildiği değerlendirilen dört suç tipi dışında yeni bir suç eklenmeksizin, Türkiye'nin koruma sorumluluğunu 2005 Zirvesi'nde kabul edilen çerçeve temelinde bir uluslararası hukuk normu olarak kabul ettiği, devletlerin egemenlik haklarına dayalı hassas bir dengeye işaret ettiği, Fransa ile Meksika'nın öncülüğünde geliştirilen ve koruma sorumluluğuna konu suçların görüşülmesi sözkonusu olduğunda daimî üyelerin veto haklarını kullanma haklarının sona erdirilmesi görüşüne destek verildiği, Genel Sekreter'in 2018 Raporu'na bir eleştiri getirilmeksizin önlemenin geliştirilmesi dahil içeriğinden duyulan

memnuniyetin ifade edildiği görülmektedir. Genel Kurul görüşmelerine katılan ve koruma sorumluluğu konusundaki endişelerini açıkça ifade eden diğer üye devletler ile Sinirlioğlu'nun açıklamaları karşılaştırıldığında, endişe ve olumsuzluklara ağırlıklı olarak dikkat çekilmeksizin, salt devletin egemenliğine vurgu yapılarak, temelde koruma sorumluluğunun bir uluslararası hukuk normu olarak kabul edildiği görülmektedir. Koruma sorumluluğu gerekçe gösterilerek bir müdahaleye maruz kalma riskini taşıyan devletlerce, salt 2005 Zirvesi'nde bildirilmiş olmasının ötesine geçen endişeler ve pratikte karşılaşılan olumsuzluklara yapılan vurgu ile kıyaslandığında, Türkiye'nin hiçbir endişeye vurgu yapmaksızın Genel Sekreter'in Raporu'na atıfla görüşlerini bildirmesi anlamlıdır.

İrlanda ve İsveç Temsilcileri başta olmak üzere birçok üye devlet tarafından, askeri müdahaleyi de kapsayan koruma sorumluluğunun üçüncü esasına yönelik çekince ve/veya endişelerin ötesinde, bu konularda tam bir oydaşmanın sağlanamadığının ve üzerlerinde çalışılması gerektiğinin ifade edilmesi, koruma sorumluluğunun, tüm kurumsallaştırma çabalarına rağmen henüz tam bir görüş birliği olmaksızın içeriği hakkında çalışmaların örgütsel kararlılıkla devam ettirildiği ön kabulüne dayalı bir anlayış olarak kabul edilmesi gereğini göstermektedir. Ön kabule dayalı bir anlayış olarak nitelendirilmesinin nedeni, 2005 Zirvesi'nde 3 paragrafta sınırları çizilen ve öncesinde 2001 MDEUK Raporu ile 2004 ÜDŞG Raporu ve Zirve öncesi görüşmeler dışında içeriği ile kriterlerine dair süregelen genel bir tartışma ve mutabakat olmaksızın, katılan tüm Hükümet ve Devlet Başkanlarınca kabul edilmesi, ancak, sonrasında ise Genel Kurul görüşmelerine de yansıdığı üzere içeriği hakkında henüz bir genel kabulün bulunmamasıdır. Koruma sorumluluğu bu ön kabule dayalı olarak tüm devletlerin “cebinde bozdurulmak” üzere bulunmakla birlikte, “harcama kriter ve şartları” hakkında 3 paragraflık genel sınırların ötesinde genel bir kabul bulunmamaktadır. Ancak, Libya örneğinde olduğu gibi, daimî üyelerin çekimser kalması sağlandığı takdirde, güç devreye girerek “cepteğinin bozdurma şartları dayatılabilmektedir.”

Genel Kurul'da söz alan Türkiye de dahil olmak üzere hiçbir üye, temelde 2005 Zirvesi'nde kabul edilen koruma sorumluluğunu kabul etmedikleri veya uygulamayacaklarına yönelik bir ifadede bulunmamışlardır. Genel olarak Genel Kurul'un koruma sorumluluğuna yaklaşımını yansıtan üye devletlerin açıklamaları incelendiğinde görüleceği üzere, 2001 MDEUK Raporu ile ilk kez ismi konulan ve Genel Sekreter'in raporlarıyla geliştirilen koruma sorumluluğunda içiçe geçen üç sorumluluktan önleme

sorumluluğunun öncelik olarak alınmasında genel bir oydaşma olduğu, ancak, sorumluluğun üçüncü esasını teşkil eden uluslararası toplumun etkili ve zamanında tepki vermesi içinde yer alan müdahale ve/veya askeri müdahalenin kriterleri hakkında ise genel bir anlayışın bulunmadığı, aksine yeterince açıklığa kavuşmaması ve kötüye kullanım riskini de içinde barındırması nedeniyle açıkça çekincelerin bildirildiği ve müdahaleye dair genel kabulü sağlayacak çalışmaların devam ettirilmesi gerektiğinin ifade edildiği görülmektedir.

Libya da dahil olmak üzere pratikte karşılaşılan yetki aşımı veya müdahale eden devletlerin ulusal çıkarlarının koruma sorumluluğunun gereklerinin ifasının önüne geçmesi karşısında, isminin konulduğu 2001 yılından itibaren sorulan “nasıl ve ne zaman” sorularına net yanıt verecek kriterler halen de açıkça ortaya konulmazken, hiçbir üye devlet “meşru otorite” konusunda Güvenlik Konseyi dışında bir yetkili makamı ifade etmemiştir. Bu bağlamda, Genel Sekreter raporlarına yansıyan, Güvenlik Konseyi’nin etkisiz kalması halinde Genel Kurul’un tavsiyenin ötesine geçen karar alması ve/veya konuya el atmasının ifade edilmemesi dikkat çekicidir. Bölgesel ve yerel otoritelerle iş birliği içerisinde koruma sorumluluğunda önleyici olanlar dahil tedbirlerin alınmasında BM organlarının yetkisi ve bu bağlamda müdahale için Güvenlik Konseyi’nin tek yetkili otorite olarak kabul edilmesi ve Sudan temsilcisinin açık anımsatmasında olduğu üzere bir kısım üyelerce bu yetkinin de VII. Bölüm çerçevesinde kullanılacağını bildirilmesi, yeni bir uluslararası hukuk normu arayışının sözkonusu olmadığı, aksine, koruma sorumluluğunun VII. Bölüm çerçevesindeki uluslararası barış ve güvenliği tehdit eden gerekçelerden birisi olarak kabulü eğiliminin kuvvetli olduğunu göstermesi bağlamında önemle kaydedilmelidir. Ancak, üye devletler temsilcilerinin bu genel yaklaşımına karşılık, Genel Sekreter raporlarına yansıtılan, koruma sorumluluğunun kurumsallaştırılması ve emredici yeni bir hukuk normu düzeyine ulaştırılması çabası da asla gözardı edilmemelidir. Koruma sorumluluğunun bu düzeye ulaşıp ulaşmayacağını ise, uzun vadede bu konuda ileride alınacak kararlara dayalı pratikler belirleyecektir. İç hukuktaki genel kabul görmüş bir normun veya bu norma ilişkin bir terimin dahi, onlarca yıllık doktrin görüşleriyle birlikte genel kabul noktasına ulaştığı dikkat alındığında, birkaç on yıllık bir çabayla bir anlayışın emredici bir uluslararası hukuk normu olarak genel kabul göreceğini beklemek gerçekçilikten uzak olacaktır.

Koruma sorumluluğunun pratikte uygulanması bağlamında getirilen en önemli eleştiri ise, açıkça ifade edilen Filistin, Suriye, Sudan ve Myanmar örneklerinde olduğu üzere, “iki vitesli” ve neticede ikircikli yaklaşımdır. Daimî üyelerin ulusal çıkarları temelinde şekillenen ve üye devletlerce “bazı sivillerin hayatlarının değerli, diğerlerinin ise değersiz olduğu sonucunu doğurduğundan” eleştirilen bu yaklaşım, neticede koruma sorumluluğunun prensipte kabul edilen genel ilkelerinin dayandığı idealizme de aykırıdır. Uluslararası politikadaki güç dengesine dayalı olarak insanların korunmaya değer olup olmadığının belirlenmesi, tüm insanların eşit ve korunmaya değer olduğundan hareketle 2005 Zirvesi Sonuç Belgesi’nin 138 ve 139 nolu paragraflarına aktarılan temel ilkelere de aykırılık teşkil etmektedir.

Tüm üyelerin üzerinde mutabık kaldıkları diğer bir konu ise, her bir devletin yurttaşlarını koruma sorumluluğunun ilgili devletin kendisine ait ve bunun devletin egemenliğinin zorunlu bir sonucu olduğu, ancak, egemenliğin aynı zamanda sorumluluğu da beraberinde getirdiğidir. Bu genel yaklaşımın ötesinde, birçok üye tarafından açıkça ifade edildiği üzere, koruma sorumluluğunun en hassas kısmını teşkil eden devlet egemenliğine aykırı olarak kötü niyetle müdahalede bulunulması ise, üzerinde en çok endişe edilen kısmı oluşturmaktadır. Nitekim, koruma sorumluluğu bahane edilerek devletlerin içişlerine karışılmaması gerektiğine yönelik açıklamalar, bunun somut yansıması olarak kabul edilmelidir.

Koruma sorumluluğu konusundaki açıklamalarda dikkat çeken diğer husus ise, koruma sorumluluğuna konu suçları işleyenlerin cezasız kalmamaları ve bu bağlamda UCM’ne atfedilen roldür. Tüm üye devletlerce taraf olunmamasının doğurduğu eksikliğin Güvenlik Konseyi’nce re’sen görevlendirmeye giderilebileceği ileri sürülebilecek olmakla birlikte, soruşturma veya infaz aşamalarında gereklerin yerine getirilmemesi halinde, somut sonuçlar alınabileceğinin öngörülmesi giderek zorlaşacaktır.

Fransa dışındaki diğer daimî üyelerce sessizce takip edilip, üye devletler tarafından görüşmelerde ifade edilen ve hemen hemen genel kabul gören diğer bir konu ise, koruma sorumluluğuna konu suçların işlenmesi ve bu konunun Güvenlik Konseyi gündemine gelmesi halinde, daimî üyelerin veto haklarını kullanmamaları hakkında kendilerine kısıtlama getirilmesi isteğidir. BM Antlaşması reform tartışmalarının hassas bir konusunu teşkil eden daimî üyelerin veto haklarının kısıtlama olmaksızın tüm konular için

kaldırılması genel tartışmasının bir yansımasını teşkil eden bu isteğin gerçekleşme şansı çok az olmakla birlikte, üye devletlerde Antlaşma'nın reforma tabi olması isteğinin yansıması bağlamında önemlidir.

2.17. Güvenlik Konseyi Kararlarında Koruma Sorumluluğu

Genel Sekreterler'in yıllık raporlarında bazı Güvenlik Konseyi kararlarına atıflarda bulunulmuş ve koruma sorumluluğunun kurumsal olarak genel kabul görmesine bu kararlar emsal olarak gösterilmiştir. Ancak, raporlarda belirtilmekle birlikte, "Hafif ve küçük kalibreli silahlar" başlıklı 2117 (2013) sayılı kararı⁴⁴² ve dolaylı olarak veya doğrudan koruma sorumluluğuna yer verilmekle birlikte "Fildişi Sahili'ndeki durum" başlıklı 1975 (2011) sayılı kararı⁴⁴³, "Sudan hakkında Genel Sekreter raporları" başlıklı 1996 (2011) sayılı kararı⁴⁴⁴, "Orta Doğu'daki durum" başlıklı 2014 (2011) sayılı kararı⁴⁴⁵, "Mali'deki durum" başlıklı 2085 (2012) sayılı kararı⁴⁴⁶, "Orta Afrika Cumhuriyeti'ndeki durum" başlıklı 2121 (2013) sayılı kararı⁴⁴⁷, terörizm hakkındaki "Uluslararası barış ve güvenliğe yönelik tehditler" başlıklı 2195 (2014) sayılı kararı⁴⁴⁸, "Demokratik Kongo Cumhuriyeti'ndeki durum" başlıklı 2277 (2016) sayılı kararı⁴⁴⁹, "Liberya'daki durum" başlıklı 2288 (2016) sayılı kararı⁴⁵⁰, "Mali'deki durum" başlıklı 2295 (2016) sayılı kararı⁴⁵¹, "Somali'deki durum" başlıklı 2317 (2016) sayılı kararı⁴⁵², "Sudan hakkında Genel Sekreter raporları" başlıklı 2327 (2016) sayılı kararı⁴⁵³, "Orta Doğu'daki (Suriye)

⁴⁴² BM Güvenlik Konseyi S/RES/2117 (26.09.2013). "Armes légères et de petit calibre", [https://undocs.org/fr/S/RES/2117\(2013\) \(ET: 12.12.2017\)](https://undocs.org/fr/S/RES/2117(2013) (ET: 12.12.2017))

⁴⁴³ BM Güvenlik Konseyi S/RES/1975 (30.03.2011). "La situation en Côte d'Ivoire", [https://undocs.org/fr/S/RES/1975\(2011\) \(ET: 12.12.2017\)](https://undocs.org/fr/S/RES/1975(2011) (ET: 12.12.2017))

⁴⁴⁴ BM Güvenlik Konseyi S/RES/1996 (08.07.2011). "Rapports du Secrétaire Général sur le Soudan", [https://undocs.org/fr/S/RES/1996\(2011\) \(ET: 12.12.2017\)](https://undocs.org/fr/S/RES/1996(2011) (ET: 12.12.2017))

⁴⁴⁵ BM Güvenlik Konseyi S/RES/2014 (21.10.2011). "La situation au Moyen-Orient", [https://undocs.org/fr/S/RES/2014\(2011\) \(ET: 12.12.2017\)](https://undocs.org/fr/S/RES/2014(2011) (ET: 12.12.2017))

⁴⁴⁶ BM Güvenlik Konseyi S/RES/2085 (20.12.2012). "La situation en Mali", [https://undocs.org/fr/S/RES/2085\(2012\) \(ET: 12.12.2017\)](https://undocs.org/fr/S/RES/2085(2012) (ET: 12.12.2017))

⁴⁴⁷ BM Güvenlik Konseyi S/RES/2121 (10.10.2013). "La situation en République Centrafricaine", [https://undocs.org/fr/S/RES/2121\(2013\) \(ET: 12.12.2017\)](https://undocs.org/fr/S/RES/2121(2013) (ET: 12.12.2017))

⁴⁴⁸ BM Güvenlik Konseyi S/RES/2195 (19.12.2014). "Menaces contre la paix et la sécurité internationales", [https://undocs.org/fr/S/RES/2195\(2014\) \(ET: 12.12.2017\)](https://undocs.org/fr/S/RES/2195(2014) (ET: 12.12.2017))

⁴⁴⁹ BM Güvenlik Konseyi S/RES/2277 (30.03.2016). "La situation concernant la République Démocratique du Congo", [http://undocs.org/fr/S/RES/2277\(2016\) \(ET: 12.12.2017\)](http://undocs.org/fr/S/RES/2277(2016) (ET: 12.12.2017))

⁴⁵⁰ BM Güvenlik Konseyi S/RES/2288 (25.05.2016). "La situation au Libéria", [http://undocs.org/fr/S/RES/2288\(2016\) \(ET: 12.12.2017\)](http://undocs.org/fr/S/RES/2288(2016) (ET: 12.12.2017))

⁴⁵¹ BM Güvenlik Konseyi S/RES/2295 (29.06.2016). "La situation au Mali", [http://undocs.org/fr/S/RES/2295\(2016\) \(ET: 12.12.2017\)](http://undocs.org/fr/S/RES/2295(2016) (ET: 12.12.2017))

⁴⁵² BM Güvenlik Konseyi S/RES/2317 (10.11.2016). "La situation en Somalie", [http://undocs.org/fr/S/RES/2317\(2016\) \(ET: 12.12.2017\)](http://undocs.org/fr/S/RES/2317(2016) (ET: 12.12.2017))

⁴⁵³ BM Güvenlik Konseyi S/RES/2327 (16.12.2016). "Rapports du Secrétaire Général sur le Soudan et le Soudan du Sud", [http://undocs.org/fr/S/RES/2327\(2016\) \(ET: 12.12.2017\)](http://undocs.org/fr/S/RES/2327(2016) (ET: 12.12.2017))

durum” başlıklı 2332 (2016) sayılı kararı⁴⁵⁴, “Orta Afrika Cumhuriyeti’ndeki durum” başlıklı 2339 (2017) sayılı kararı⁴⁵⁵, “Demokratik Kongo Cumhuriyeti’ndeki durum” başlıklı 2348 (2017) sayılı kararı⁴⁵⁶ gibi bazı kararlar ise, doğrudan koruma sorumluluğunun ilkelerinin belirlenmesine ilişkin değildir ve salt ilgili ülkelerdeki mevcut durum ve yükümlülükleri hakkındadır.

Raporlarda bildirilen koruma sorumluluğuna dair Güvenlik Konseyi kararları arasında yer alan ve doğrudan bu kavrama yer verilmesinin ötesinde, pratikte koruma sorumluluğunun hangi bağlamda kabul gördüğünün somutlanması için, daha önce incelenen 1674 (2006) sayılı karar dışında kalanlardan önemli görülenlere tarih sırasına göre aşağıda yer verilirken, Libya hakkında alınan kararlar ise ayrı bir alt başlık altında incelenmiştir.

2.17.1 Güvenlik Konseyi’nin 1894 (2009) Sayılı Kararı

“Silahlı Çatışma Dönemlerinde Sivillerin Korunması” başlığıyla yayımlanan kararda⁴⁵⁷, 1674 (2006) sayılı karara atıfta bulunulmuş, BM Antlaşması’nın 1 ve 2. maddelerine bağlılık yinelenmiş, koruma sorumluluğuna kavramsal olarak doğrudan yer verilmemiştir. Ancak kararda, 2005 Zirvesi’nin 138-139 nolu paragraflarına bağlı kalındığı ifade edilmiş, koruma sorumluluğu özel danışmanın da çalışmalarını yürüttüğü Ortak Büro’nun Güvenlik Konseyi’ni bu konularda bilgilendirdiği belirtilmiştir.

Silahlı çatışma dönemlerinde sivillerin korunmasına yönelik çalışmaların 10. ve 1949 Cenevre Sözleşmesi’nin 60. yıl dönümlerinin kutlandığına işaret edilmiş ve uluslararası hukukun genel kabul gören görüşüne göre, sivillerin korunmasında ve gerekli tedbirlerin alınmasında öncelikli görevin ilgili devlete ait olduğu vurgulanmıştır. Bu sorunun takibinde kararlı olacaklarının bildirildiği kararda, insan hakları ihlallerinin cezasız bırakılmaması üye devletlerden istenirken, özelde barış gücü operasyonlarına destek verilmesi talep edilmiştir.

⁴⁵⁴ BM Güvenlik Konseyi S/RES/2332 (21.12.2016). “La situation au Moyen-Orient (Syrie)”, [\(http://undocs.org/fr/S/RES/2332\(2016\)\)](http://undocs.org/fr/S/RES/2332(2016)) (ET: 12.12.2017)

⁴⁵⁵ BM Güvenlik Konseyi S/RES/2339 (27.01.2017). “La situation en République Centrafricaine”, [\(http://undocs.org/fr/S/RES/2339\(2017\)\)](http://undocs.org/fr/S/RES/2339(2017)) (ET: 12.12.2017)

⁴⁵⁶ BM Güvenlik Konseyi S/RES/2348 (31.03.2017). “La situation concernant la République Démocratique du Congo”, [\(http://undocs.org/fr/S/RES/2348\(2017\)\)](http://undocs.org/fr/S/RES/2348(2017)) (ET: 12.12.2017)

⁴⁵⁷ BM Güvenlik Konseyi S/RES/1894 (16.11.2009). “Protection des civils en période de conflit armé”, [\(http://www.un.org/fr/documents/view_doc.asp?symbol=S/RES/1894%20\(2009\)\)](http://www.un.org/fr/documents/view_doc.asp?symbol=S/RES/1894%20(2009)) (ET: 12.12.2017)

Çatışma dönemlerinde sivillerin korunması hakkındaki tavsiyelerin aktarıldığı Güvenlik Konseyi'nin bu kararında kavramsal olarak koruma sorumluluğuna açıkça yer verilmemiştir. 2005 Zirvesi kararlarına bağlılığın ve sivilleri koruma ve gerekli tedbirleri alma yükümlülüğünün öncelikle ilgili devlete ait olduğunun ifade edilmesi, sivilleri korumak üzere Antlaşma doğrultusunda gerekli tedbirleri almak üzere Güvenlik Konseyi'nin yetkisine işaret edilmesi, üye devletlerden ilgili uluslararası sözleşmeleri kabul etmelerinin istenilmesi önemlidir.

2.17.2 Güvenlik Konseyi'nin 2150 (2014) Sayılı Kararı

“Uluslararası Barış ve Güvenliğe Yönelik Tehditler” başlığıyla yayımlanan kararda⁴⁵⁸, koruma sorumluluğuna kavramsal olarak doğrudan yer verilmiştir. Uluslararası hukuka göre, yurttaşlarının korunmasında ilk sorumlunun ilgili devletin kendisi olduğu tekrarlanırken, suçların işlenmesinin önlenmesinde bölgesel örgütlerin rolüne ve Genel Sekreter'in koruma sorumluluğu ve soykırımın önlenmesi özel danışmalarının çalışmalarına dikkat çekilmiştir. Ruanda örneği bağlamında UCM yargı yetkisine dahil olması gereken çok sayıda şüphelinin cezasız kalmasından duyulan endişeler aktarılmış ve devletlerin bu konudaki sorumlulukları hatırlatılmıştır.

2005 Zirvesi'nde kabul edilen 138 ve 139 nolu paragraflarda yer alan üye devletlerin yükümlülüklerine ve bu bağlamda koruma sorumluluğuna dikkat çekilen kararda, üye devletlerden insanlığa karşı suçlar hakkında eğitim programlarını gündemlerine almaları ve ilgili sözleşmelere taraf olmaları istenmiştir. Kararda, Genel Sekreterler'in raporlarında birçok kez hatırlattıkları, suçların işlenmesinin önlenmesinde erken uyarının gerçekleşmesi hakkında, gerekli koordinasyon için mevcut mekanizmalara işlerlik sağlanması, risk faktörleri ile gerginlik kaynaklarının tespiti ve bunların değerlendirilmesi, yerinde tepki verilmesi ve ilgili halkların korunması için Sekreterliğin daha hassas davranması gerektiği bildirilmiştir.

Kararın başlığının “Uluslararası barış ve güvenliğe yönelik tehditler” olarak yayımlanıp, karar metninde doğrudan koruma sorumluluğuna da yer verilerek insan hakları ihlalleri de uluslararası barış ve güvenliğe yönelik bir tehdit olarak ifade edilmiş olması nedeniyle

⁴⁵⁸ BM Güvenlik Konseyi S/RES/2150 (16.04.2014). “Menaces contre la paix et la sécurité internationales”, [http://www.un.org/fr/documents/view_doc.asp?symbol=S/RES/2150\(2014\) \(ET: 12.12.2017\)](http://www.un.org/fr/documents/view_doc.asp?symbol=S/RES/2150(2014) (ET: 12.12.2017))

karar önemlidir. Koruma sorumluluğu özel danışmanın çalışmalarının kurumsal bir kimlik kazanmasının ötesinde, koruma sorumluluğuna konu suçların işlenmesinin uluslararası barış ve güvenliğe yönelik bir tehdit olarak nitelendirilmesi, Güvenlik Konseyi'nin VII. Bölüm çerçevesinde gerektiğinde askeri müdahale yönünde karar alma iradesini de yansıtmaktadır.

2.17.3 Güvenlik Konseyi'nin 2171 (2014) Sayılı Kararı

“Uluslararası Barış ve Güvenliğin İcrası, Çatışmaların Önlenmesi” başlığıyla yayımlanan kararda⁴⁵⁹, 2005 Zirvesi kararlarıyla birlikte koruma sorumluluğuna kavramsal olarak doğrudan yer verilmiştir. Çatışmaların önlenmesi, önleyici diplomasi, arabuluculuk ve anlaşmazlıkların barışçı çözümü hakkındaki önceki tarihli kararlarına da atıfta bulunulan kararda, etik, siyasi ve insani olmasının ötesinde ekonomik olarak da öncelikli olması gereken çatışmaların önlenmesinin, siviller ile yurttaşlarının insan haklarının korunmasının devletlerin birinci sorumluluğu olduğu belirtilmiştir. Sivil toplumun bu konuda oynayabileceği role dikkat çekilmiş, özellikle hukuk devletinin sağlanmasının, sürdürülebilir ekonomik ve sosyal kalkınmanın gerçekleştirilmesinin, yoksullukla mücadelenin, ulusal uzlaşmanın, iyi yönetimin, demokrasinin tesisinin, insan haklarına saygı ile cinsiyet eşitliğinin, sürekli bir barışın sağlanması ve çatışmaların önlenmesinde önemli olduğu bildirilmiştir.

Genel Sekreterler raporlarına da yansıdığı gibi Konsey kararında da, çatışmaların önlenmesine yönelik stratejilerin belirlenmesinde çatışma öncesi ve sonrasının da birlikte ele alınması gerektiği vurgulanmış, terörizmin çatışmaların artmasındaki rolüne ve sürekli bir adalet ile barış ve uzlaşmanın tesisi için sorumluların yargılanmaları ve cezasız kalmamaları gereğine ve bu bağlamda Roma Statüsü'ne işaret edilmiştir. Uluslararası barış ve güvenliğin tesisinde çatışmaların önlenmesinin önemli bir rol oynadığı vurgulanırken, bu konudaki ilk sorumlunun ilgili devletler olduğu bir kez daha hatırlatılmıştır. Antlaşma'nın VI. Bölümü'ne uygun olarak barışçı çözüm yöntemlerinin önemine ve VIII. Bölümü çerçevesinde bölgesel örgütlerin oynayacağı role dikkat çekilmiştir. Çatışmaların önlenmesinde koruma sorumluluğu özel danışmanın özellikle erken uyarı konusunda

⁴⁵⁹ BM Güvenlik Konseyi S/RES/2171 (21.08.2014). “Maintenance de la paix et de la sécurité internationale-prévention des conflits”, [\(http://www.un.org/fr/documents/view_doc.asp?symbol=S/RES/2171\(2014\)\)](http://www.un.org/fr/documents/view_doc.asp?symbol=S/RES/2171(2014)) (ET: 12.12.2017)

önemli bir rol üstlendiği belirtilmiş, 2005 Zirvesi'nde kabul edilen 138 ve 139 nolu paragraflar bir kez daha teyit edilmiştir.

Bu konuda, risklerin önceden tespiti ile gerekli önlemlerin alınmasının önemli olduğuna dikkat çekilirken, Antlaşma'ya uygun olarak BM Örgütü'nün de çatışma potansiyeli taşıyan gelişmeleri yakından takip etmesi ve belirlemesi, çatışmaları önlemek, kontrol etmek ve sona erdirmek için hızlı ve etkili bir şekilde müdahale etmesi gerektiği belirtilmiştir. Kararda, BM Örgütü'nün de çatışma potansiyelleri hakkında uyarılması ve önlemeyi öncelik alıp Antlaşma'ya uygun olarak gerektiğinde müdahalesi öngörülmeyle birlikte, bu müdahalenin Antlaşma'ya uygun olması gereğinin ifade edilmesinin ötesinde, uluslararası barış ve güvenliğin tehlikeye düşmesi ve/veya tehdidi halinde Örgüt'ün harekete geçeceği unutulmamalıdır.

2.18. Avrupa Konseyi ve Koruma Sorumluluğu

Koruma sorumluluğu, AK'nin farklı resmî belgeleri ile kararlarına ve taraf devlet temsilcilerinin görüşmelerdeki açıklamalarına da konu olmuştur. Konsey'e bağlı Uluslararası Hukuk Danışmanlar Komitesi'nin (CAHDI) 07-08 Ekim 2008 tarihlerinde Londra'da gerçekleştirdiği görüşmelerde koruma sorumluluğu da gündeme gelmiş, üye ve gözlemci devletler temsilcileri koruma sorumluluğu hakkındaki görüşlerini aktarmıştır⁴⁶⁰. Konsey Parlamenter Meclisi ise 2011 yılında aldığı 1832 sayılı kararda, ulusal egemenlik ve devletin statüsünde son senelerde gelişmeler yaşandığını ve bunların MDEUK'nun Aralık 2001 tarihli Raporu'nda özetlendiğini ve koruma sorumluluğuna çok taraflı bir yaklaşımın yer bulunduğunu bildirmiş, insan hakları ihlallerine son verilmesi için Türkiye tarafından Kıbrıs'ta 1974'te, NATO tarafından Yugoslavya'da 1999'da ve Rusya tarafından Gürcistan'da 2008'de yapılan müdahaleler sonucunda da insan hakları ihlallerine yol açıldığına ve sorunların çözülmediğine dikkat çekmiştir⁴⁶¹. Konsey İnsan Hakları Komiseri'nin 21 Mart 2018 tarihli dönem raporunda “insan hakları savunucularını koruma sorumluluğunun öncelikle ilgili devlete ait olduğu” vurgulanmıştır⁴⁶².

⁴⁶⁰ Comité des Conseillers Juridiques sur le Droit International Public (CAHDI). (2008). *Rapport de Réunion*, <https://rm.coe.int/0900001680054b0d> (ET: 10.10.2018)

⁴⁶¹ CAHDI. (2012). *Décisions du Comité des Ministres pertinentes pour les activités du CAHDI et demandes d'avis adressées au CAHDI*, 27-28. <https://rm.coe.int/0900001680062192> (ET: 10.10.2018)

⁴⁶² Commissaire aux Droits de l'Homme. (2018). *1 er Rapport Trimestriel d'Activité 2018*, 17. <https://rm.coe.int/090000168079426d> (ET: 10.10.2018)

Konsey'e bağlı AİHM'nin 16 Haziran 2015 tarihli "Sargsyan-Azerbaycan" kararının⁴⁶³ ayrık oyunda da koruma sorumluluğuna yer verilmiştir. Gülistan Kasabası'na dönüşünün ve burada bulunan malvarlığına ulaşmasının engellenmesinin mülkiyet hakkı ile AİHS'nin diğer hükümlerine aykırı olduğu gerekçesiyle Minas Sargsyan tarafından Azerbaycan aleyhine yapılan başvuruda⁴⁶⁴, Başvurucu lehine karar verilmiştir⁴⁶⁵. Yargıç Pinto de Albuquerque ayrık oyunda, MDEUK'nun Aralık 2001 tarihli Raporu'na atıfla koruma sorumluluğu kavramına bir alt başlık altında yer vermiş⁴⁶⁶ ve 2005 BM Zirvesi ile Genel Kurulu'nun 24 Ekim 2005 kararında koruma sorumluluğunun kabul edildiğini, Genel Sekreter tarafından 2007'de bu konuda özel bir danışman atandığını ve koruma sorumluluğu hakkında raporlar yayımlandığını belirtmiştir. İnsan haklarının devletlerin egemenliği veya toprak bütünlüğünden veya devletin çıkarlarından üstün olduğunu vurgularken, uluslararası toplumun veya BM'in başlıca kaygısı barış olmakla birlikte, barışın devamı için bir devletin kendi halkına yönelik insan hakları ihlallerinin de gözardı edilmemesi gerektiğine ve uluslararası toplumun bu halde derhal gerekli tedbirleri almakla yükümlü olduğuna dikkat çekmektedir⁴⁶⁷. İnsani müdahale ile koruma sorumluluğu arasında temel farklılıklar bulunduğunu, koruma sorumluluğunda uluslararası toplumun önleme ve müdahale rolü ikincil iken ilgili devletin halkına yönelik ödevinin öncelikli olduğunu, müdahale için belirli şartlar öngörülerek bir devletin diğer bir devletin içişlerine müdahale "hakkının" kısıtlandığını, devletin toprak bütünlüğünün ve son çare olarak öngörülen güç kullanımına karşılık egemenliğin öne çıkarıldığını bildirmiştir⁴⁶⁸.

Yargıç Pinto de Albuquerque, "koruma sorumluluğunu uluslararası hukukun bir teamül normu olarak" kabul etmiş⁴⁶⁹ ve uluslararası hukukun, koruma sorumluluğu çerçevesinde kolektif veya bireysel olarak müdahale yükümlülüğü yönünde geliştiğini, ancak, son çare olarak buna başvurulması ile ilgili devletin anayasal sisteminin değiştirilmesinin öngörülmemesi gerektiğini vurgulamıştır. İlgili devlete tepkisiz kalınmaması gerektiğini, Güvenlik Konseyi kararıyla veya Genel Kurul'un tavsiyesiyle veya BM Antlaşması'nın 53. maddesi uyarınca bölgesel örgütler kararıyla veya aynı görüşteki devletlerce birlikte veya bir devlet tarafından tek başına uluslararası toplumun tepki verebileceğini belirtmiştir.

⁴⁶³ Cour Européenne des Droits de l'Homme (AİHM). (2015). Sargsyan c. Azerbaycan (No: 40167/06) https://www.echr.coe.int/Documents/Reports_Recueil_2015-IV.pdf (ET: 10.10.2018)

⁴⁶⁴ AİHM, a.g.k., 11-12.

⁴⁶⁵ AİHM, a.g.k., 96-97.

⁴⁶⁶ AİHM, a.g.k., 138.

⁴⁶⁷ AİHM, a.g.k., 143-144.

⁴⁶⁸ AİHM, a.g.k., 148-149.

⁴⁶⁹ AİHM, a.g.k., 149.

Grotius'un “kendi amaçları için benzer bahaneleri arama arzusunun eski ve modern tarihteki mevcudiyeti bir gerçektir, ancak, kötü adamlar bazen kötüye kullansalar da hukuk mevcut olmaya devam etmelidir” sözüne atıfta bulunarak, uluslararası hukukta bir teamül normu olarak kabul ettiği koruma sorumluluğunun XXI. yüzyılın ilk on yılında daha da güçlendiğini kabul etmiştir. Bir devletin kendi halkına yönelik yükümlülüklerini yerine getirmemesi halinde uluslararası toplumun askeri tedbirler de dahil olmak üzere gerekli ve uygun araçlarla tepki gösterme “hukuki yükümlülüğü” olduğunu ve Güvenlik Konseyi dahil bildirdiği yetkili karar organlarının bu yükümlülüklerini yerine getirmemeleri halinde, tüm devlet ve/veya devletlerin müdahale yetkilerinin bulunduğunu ifade etmiştir⁴⁷⁰.

AK'nin BM yetkilileri ile gerçekleştirdiği görüşmelerde ağırlıklı olarak koruma sorumluluğu gündeme getirilirken, Konsey Parlamenter Meclisi'nin 2011 yılında aldığı 1832 sayılı kararda koruma sorumluluğuna açıkça yer verilmesi, koruma sorumluluğunun Konsey nezdinde kabulü olarak dikkate alınmalıdır. Ancak, Konsey'e bağlı AİHM'nin 16 Haziran 2015 tarihli “Sargsyan-Azerbaycan” kararının ayırık oyunda Portekizli Yargıç Pinto de Albuquerque tarafından tüm kurumsal gelişmeleriyle birlikte koruma sorumluluğunun aktarılması ve ayırık oyuna bir gerekçe olarak bildirilmesi ve neticede ayırık oyda da olsa koruma sorumluluğunun yer bulması, kavramın kurumsal gelişimi bağlamında önemlidir. Yargıç Pinto de Albuquerque'in koruma sorumluluğunu uluslararası hukukun bir teamül normu olarak tespitinin uluslararası bir mahkeme kararında yer alması ise, ortaya çıkışından kısa bir süre içerisinde koruma sorumluluğunun ulaştığı konumu yansıtmaktadır. Ancak, bu sonuca ulaşılmasında kişisel olarak nitelendirilebilecek ön kabullerde bulunulduğu da unutulmamalıdır. Zira, Yargıç, 1648 yılında imzalanan Westfalya Antlaşması ile öngörülen ulus devletin aşıldığı ve egemenliğin artık XVII. yüzyıldaki gibi olmadığı ön kabullerine dayalı olarak⁴⁷¹, koruma sorumluluğunun uluslararası hukukun bir teamül normu olduğunu kabul etmiştir. Buna karşılık, uluslararası barış ve güvenliğin korunması temelinde kabul edilen koruma sorumluluğunun tüm kurumsal gelişimine kaynaklık eden BM'in dahi, tüm üyelerinin egemen eşitliğini kabul ettiği, toprak bütünlüğü ile siyasal bağımsızlığını öne çıkardığı ve neticede Westfalya Antlaşması ile öngörülen ulus devletin devamına dayalı olduğu önemle dikkate alınmalıdır.

⁴⁷⁰ AİHM, a.g.k., 155.

⁴⁷¹ AİHM, a.g.k., 159.

2.19. Avrupa Parlamentosu'nun 18 Nisan 2013 Tarihli Koruma Sorumluluğu Kararı

BM'in koruma sorumluluğu hakkındaki kararının tavsiyesine ilişkin 18 Nisan 2013 tarihli bu kararında AP⁴⁷², AB Sözleşmesi'nin 2, 3 ve 21. maddelerinde bildirilen değerler, ilkeler ve hedefler ile BM Antlaşması'na ve İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'ne, Soykırımın Önlenmesine Dair 1948 Sözleşmesi'ne, UCM Roma Statüsü'ne, BM Genel Kurulu'nun 07 Ekim 2009 tarihli ve A/RES/63/308 sayılı kararına, Güvenlik Konseyi'nin 1674 ve 1894 sayılı kararları ile bu konudaki diğer kararlarına, koruma sorumluluğuna atıfta bulunan Güvenlik Konseyi'nin 1970 ve 1973 sayılı Libya hakkındaki kararları ile benzer içerikteki 1975 sayılı Fildişi Sahili, 1996 sayılı Sudan ve 2014 sayılı Yemen kararlarına, 2005 Zirvesi sonuç belgesinin 138 ve 139 nolu paragraflarına, MDEUK'nun "Koruma Sorumluluğu" başlıklı Aralık 2001 tarihli Raporu'na, ÜDŞG tarafından kaleme alınan 2004 tarihli Rapor'a, Genel Sekreter'in 2005 tarihli Raporu ile 2009, 2010, 2011 ve 2012 yılı raporlarına, Kasım 2012'de yayımlanan BM'in Sri Lanka hakkındaki Raporu'na, Brezilya'nın inisiyatifinde hazırlanarak BM'e sunulan "Koruma Sorumluluğu" başlıklı ve 09 Kasım 2011 tarihli mektuba⁴⁷³, 2001 tarihli Göteburg Programı olarak anılan "Çatışmaların önlenmesi AB Programı" ile senelik raporlarına, Kalkınma ve İnsani Yardım Avrupa Uzlaşmalarına, Konsey ile Parlamento'nun önceki tarihli karar ve raporlarına atıfta bulunulmuş ve koruma sorumluluğu hakkındaki değerlendirmeler aktarılmıştır.

Parlamento, öncelikli sorumlunun ilgili devlet ve bu devletin vatandaşlarını korumada yetersiz kalması halinde uluslararası toplumun sorumlu olacağının öngörüldüğü 2005 Zirvesi Sonuç Belgesi'nin 138 ve 139 nolu paragraflarının daha barışçı bir dünya için önemli bir adım olduğunu ve ilk kez koruma sorumluluğunun ortak bir tanımının yapıldığını bildirmiştir. "Koruma Sorumluluğu'nun Yürürlüğe Konulması" Başlıklı 2009 tarihli BM Genel Sekreteri Raporu'nda ifade edilen, koruma sorumluluğunun üç esasa dayalı olduğu yinelenmiş ve bu esaslar tekrarlanmıştır. MDEUK'nun "Koruma Sorumluluğu" başlıklı Aralık 2001 tarihli Raporu'nda ifade edilen koruma sorumluluğunun

⁴⁷² AP. (2013). "Principe, établi par les Nations Unies, de la responsabilité de protéger", <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//NONSGML+TA+P7-TA-2013-0180+0+DOC+PDF+V0//FR> (ET: 12.12.2017)

⁴⁷³ Brezilya temsilcisi tarafından Güvenlik Konseyi'ne sunulan bu mektupta, 2005 Zirvesi ile koruma sorumluluğu kavramının kabul edildiği ve kavramın üç esası hatırlatıldıktan sonra, askeri müdahalelerin insani ve maddi maliyetinin yükseldiği vurgulanmış, koruma sorumluluğunun icrasında dikkate alınması gereken ilkeler sıralanmış ve bu bağlamda önlemenin önemi, tüm diğer barışçı tedbirlerden sonuç alınmaması, askeri tedbirlerin Güvenlik Konseyi'nin adil, orantılı ve sınırlı olması öngörülen kararına tabi olması, verilen karara uygun icranın kontrolünün önemine işaret edilmiştir. <http://undocs.org/fr/A/66/551> (ET: 12.12.2017)

üç unsurunu teşkil eden önleme, tepki gösterme ve yeniden inşa sorumluluğu belirtilirken, Ruanda'da uluslararası topluluğun başarısız kalması ertesinde ortaya çıkan koruma sorumluluğunun hayati olduğuna dikkat çekilmiştir.

Gerektiğinde meşru güç kullanımının sözkonusu olması halinde, sadece ihtiyatlı, orantılı ve sınırlı kullanımın kabul edildiği bildirilmiş ve güç kullanımının son çare olacağı vurgulanmış, önleyici tedbirlerin alınmasının güç kullanımının gerekliliğini azaltacağı belirtilmiştir. BM Antlaşması'nın VI, VII ve VIII. Bölümleri'nde yer alan zorlayıcı olmayan tedbirlerin uygulanmasının, koruma sorumluluğunun gelecekteki gelişimi ve meşruluğunda temel olduğu ile uluslararası ilişkilerde insan haklarının öncelikli yer işgal ettiğinin altı çizilen kararda, insan hakları ve temel özgürlükler ile hukuk devletinin, iyi yönetimin, insani güvenliğin, ekonomik kalkınmanın, sosyo ekonomik hakların, erkek ve kadınlar arasındaki eşitliğin, demokratik değerlerin ve uygulamaların, sağlık ile eğitimin, yasadışı silah ticareti kontrolünün geliştirilmesinin, ekonomik eşitsizliklerin ve yoksulluğun ortadan kaldırılmasının, çatışmaların önlenmesindeki önemine dikkat çekilmiştir.

Koruma sorumluluğunun icrasında meşruluğun ve icrasına katılımı bölge örgütlerinin önemli bir role sahip olduğunun 2011 Libya müdahalesiyle ortaya çıktığının belirtildiği kararda, tüm devletlerce katılım sağlanmamakla birlikte Roma Statüsü'ne göre kurulan UCM'nin koruma sorumluluğunun icrasında önemli olduğu bildirilmiştir. Parlamento kararında, AB tarafından da koruma sorumluluğunun kabul edildiği, ancak sadece birkaç üye devlet tarafından iç hukuklarına bu ilkenin yansıtıldığına dikkat çekilirken, Genel Sekreter'in 2012 yılı Raporu'nda belirtilen Brezilya'nın koruma sorumluluğu hakkındaki önerilerinin önemli olduğu ifade edilmiştir. Konsey, Komisyon ve Parlamento dahil Birlik nezdinde kurumlar arasında koruma sorumluluğunun kabulü ve gerekli çalışmaların gerçekleşmesi için yapılacaklar hakkında da karar alındığı vurgulanmıştır. BM Güvenlik Konseyi'nden koruma sorumluluğunun tam olarak çerçevesini belirleyecek ilkeler hakkında çalışma yapılması istenilirken, Konsey daimî üyelerine ise koruma sorumluluğu sözkonusu olduğunda veto yetkilerini kullanmayacaklarına dair sınırlamayı kabul etmeleri çağrısında bulunulmuştur. Koruma sorumluluğuna ilişkin yapılabilecekler hakkında Komisyon'dan rapor hazırlamasını isteyen AP, 2005 Zirvesi'nde kabul edildiğine atıfla, koruma sorumluluğunun yeni bir uluslararası hukuk normu olduğunu kabul etmiştir.

AP, Libya hakkında alınan 1970 ve 1973 sayılı kararlara atıfta bulunurken, bazı tespitler de yapmıştır. 1970 sayılı kararlar ilgili olarak, çatışmaların tırmanmasını engellemek için zorlayıcı tedbirlere başvurulmaksızın koruma sorumluluğuna atıfta bulunulduğunu bildirmiştir. Parlamento, Libya ilgili olarak Güvenlik Konseyi tarafından alınan 17 Mart 2011 tarih ve 1973 sayılı kararlar ilgili olarak ise, tarihte ilk kez değerlendirmesine yer verilerek, koruma sorumluluğuna açıkça doğrudan referans verildiğini ve sivillerin korunması için her türlü tedbirin alınması hakkında üye devletlere yetki verildiğini belirtmiştir.

2.20. Afrika Birliği ve Koruma Sorumluluğu

BM’de yapılacak reformlar hakkında AFB’nin ortak tutumunun belirlenmesi için Addis Abeba’da 07-08 Mart 2005 tarihlerinde yapılan görüşmeler neticesinde, AFB tarafından “Ezulwini Uzlaşması” olarak isimlendirilen bir karar kabul edilmiştir⁴⁷⁴. Çevre sorunları, AIDS ile salgın hastalıklar ve yoksulluktan ticari sorunlara, nükleer, kimyasal, biyolojik silahlardan terörizme kadar birçok konudaki Birliğin genel yaklaşımının aktarıldığı bu kararda, koruma sorumluluğuna kavram olarak aynen yer verilmemiştir.

Ancak, Birlik Kurucu Antlaşması’nda Birliğe üye bir devlette soykırım, savaş suçları ve insanlığa karşı suçların önlenmesi için müdahalenin öngörüldüğünü hatırlatan Afrika Birliği İnsan Hakları Komisyonu (AFBİHK) 28 Kasım 2007 tarihli kararında⁴⁷⁵, “koruma sorumluluğu hakkında uluslararası uzlaşmanın gerçekleşmesi için gerekli çabaların temellerinin” bildirilmesi olarak nitelendirdiği MDEUK’nun 2001 tarihli Raporu’na ve Mart 2005 Birlik Zirvesi ertesinde yayımlanan “Ezulwini Uzlaşması” kararında koruma sorumluluğu ilkesinin kabul edildiğine dikkat çekmiştir. Komisyon kararında vurgulanan diğer bir husus ise, 2005 BM Zirvesi’nde ifade edilen, ulusal yetkililerin kendi halklarını soykırım, savaş suçları, etnik temizlik ve insanlığa karşı suçlar karşısında korumakta yetersiz olması halinde uluslararası toplumun kararlılığının belirtildiğinin de “bilincinde” olduğunun bildirilmesidir.

⁴⁷⁴ Union Africain (AFB). (2005). “Position Commune Africaine sur la Réforme des Nations Unies-“Le Consensus d’Ezulwini”, https://www.un.org/fr/africa/osaa/pdf/au/cap_screform_2005f.pdf (ET: 01.12.2017)

⁴⁷⁵ AFBİHK. (2007). “Résolution sur le Renforcement de la Responsabilité de Protéger en Afrique”, https://www.achpr.org/fr_sessions/resolutions?id=169 (ET: 01.12.2017)

Koruma sorumluluğunun Birlik tarafından açıkça kabul edildiğinin belirtildiği AFBİHK 28 Kasım 2007 tarihli kararına konu “Ezulwini Uzlaşması” kararı incelendiğinde ise, bir devletin kendi vatandaşlarını koruma yükümlülüğü ve soykırım, savaş suçları ve insanlığa karşı suçların önlenmesi için müdahaleye, “Kollektif güvenlik ve güç kullanımı” başlığı altında yer verildiği görülmektedir⁴⁷⁶. Güç kullanımı konusunda izin yetkisinin Güvenlik Konseyi’ne ait olduğu ve uluslararası toplumun finansal sorumluluğu vurgulanırken, Genel Kurul ve Güvenlik Konseyi’nin çatışma alanlarından uzak olması sonucu yerinde etkili bir değerlendirme yapmalarının zorluğuna da dikkat çekilerek, çatışma bölgelerine yakın konumda bulunan bölgesel örgütlerin bu amaçla müdahale yetkisine sahip olmaları gerektiği belirtilmiştir. Kararda, yurttaşlarını koruma yükümlülüğünün ilgili devlete ait olduğu ve üye devletlerin egemenlik, bağımsızlık ve toprak bütünlüğüne zarar vermek için müdahalenin bir gerekçe olarak kullanılmaması gerektiği özellikle bildirilmiştir. BM Antlaşması’nın 51. maddesinde meşru müdafaa halinde ve Birlik Kurucu Antlaşması’nın 4. maddesinde ise soykırım, savaş suçları, etnik temizlik ve insanlığa karşı suçlar karşısında güç kullanımına izin verildiği hatırlatılırken, kollektif tepkiyi meşru kılacak kollektif tehlikenin tanımının yapılmasının önemi kabul edilmiştir. Bölgesel örgütlerin operasyonel kapasitelerinin artırılması için BM’in operasyonlara mali destek vermesi ve Güvenlik Konseyi’nde veto sorununun aşılması için BM barış gücü operasyonlarının konuşlandırılmasına ilişkin açık kuralların belirlenmesi gerektiği ifade edilmiştir.

Her ne kadar AFBİHK 28 Kasım 2007 tarihli kararında, 2001 Raporu’na da atıfla “Ezulwini Uzlaşması” belgesinde koruma sorumluluğu ilkesinin kabul edildiği bildirilse de, 2001 Raporu’nda belirlenen kriterlerin tam olarak benimsendiği ileri sürülemeyecektir. Birlik kararı, koruma sorumluluğuna ilişkin 2005 yılı itibariyle kabul edilmiş kriterlerden çok, Birlik Kurucu Antlaşması’nın 4. maddesine atıfla müdahaleye meşruiyet arayışındadır. Güvenlik Konseyi’nin izni öngörülmeyle birlikte bölgesel örgütlerin müdahale yetkilerinin olması gerektiğinin açıkça ifade edilmesi, Örgüt’ün kendi yetkilerinin artırılması çabasının bir yansıması olarak değerlendirilebilecektir.

“Ezulwini Uzlaşması” belgesinde müdahale konusunda yetkili organ olarak Güvenlik Konseyi’ne ve müdahalenin meşruiyetinin sağlanmasına yapılan vurgu önemli olduğu gibi, her bir devletin kendi yurttaşlarını koruma sorumluluğunun öncelikle ilgili devlete ait olduğunun ve bu devletin egemenliği ile bağımsızlığı ve toprak bütünlüğüne zarar vermek

⁴⁷⁶ AFB, a.g.k., 6-8.

için müdahalenin bir araç olarak kullanılabileceği çekincesinin bildirilmesi, koruma sorumluluğuna dair tüm tartışmaların ve çekincelerin Birlik üyesi devletlerce de paylaşıldığını göstermektedir. Nitekim, müdahalenin meşruiyetinin ayrı bir ara başlık olarak gösterilmesi ve BM Antlaşması'nın 51. maddesi ile Birlik Kurucu Antlaşması'nın 4. maddesine atıf yapılması, müdahalenin meşruiyetine dair tartışmaların bir yansıması olarak kabul edilmelidir. Ancak, müdahalede finansal güçlüklerin farkında olan AFB'nin mali destek arayışında olması, örgütün bu konudaki kapasitesinde karşılaşıcağı zayıflığının bilincinde olduğunun bir yansıması olarak görülmelidir.

2.21. Koruma Sorumluluğuna Konu Raporlar ile Belgelerin Genel Bir Değerlendirmesi

Koruma sorumluluğu kavramı olarak ilk kez, MDEUK'nun 2001 tarihli Raporu ile isimlendirilirken, aradan geçen süre içerisinde çok hızlı bir şekilde bu kavram BM raporları ile Güvenlik Konseyi kararlarında yer bulmuştur. Koruma sorumluluğunun kurumsallaşma hızı beraberinde bazı soruları ve sorunları da getirmektedir. Bu bağlamda sorgulanması gereken ilk soru bu başarının arkasındaki nedenler iken, kavramın içeriği de tam olarak doldurulmamıştır ve uluslararası toplum ile BM'in özdeşleştirilmesinde olduğu gibi kavramsal eksiklikler söz konusudur⁴⁷⁷. Kurumsallaşma hızında BM'in ve özelde Genel Sekreterlerin kurumsal olarak kavramın arkasında olması kadar, Batılı devletlerin de destek vermesi önemlidir. BM 2005 Dünya Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nin 138, 139 ve 140 nolu paragraflarında koruma sorumluluğunun kabul görmesi öncesinde ise, 2001 tarihli Rapor'la koruma sorumluluğunun ilk kez ifade edilmesi sonrasında, ÜDŞG'nun 2004 Tarihli Raporu yayımlanmış ve Zirve'nin kararları doğrultusunda koruma sorumluluğu BM raporlarına konu olmuştur.

MDEUK'nun 2001 Raporu'nda koruma sorumluluğunun unsurları detaylı bir şekilde aktarılırken, Genel Sekreterler'in 2009'dan itibaren her sene yayımladığı raporlarda ise, koruma sorumluluğunun 3 esası ile bu esasların alt unsurları aktarılmış ve içi doldurulmuştur. Genel Sekreterler'in raporlarında, koruma sorumluluğunun birinci esası olarak "asıl sorumlu olduğu kabul edilen ilgili devletin kapasitesinin güçlendirilmesi", ikinci olarak "ilgili devletin sorumluluğunu yerine getirmemesi ve/veya getirememesi halinde sorumluluğu doğan uluslararası toplumun katkı ve kapasitenin güçlendirilmesi" ve

⁴⁷⁷ Dubernet, a.g.m., 2015, 35.

üçüncü olarak “uluslararası toplumun istenilen anda kararlı tepkisi” bildirilmiş ve bu esasların alt başlıkları ise şu şekilde ifade edilmiştir⁴⁷⁸:

Birinci Esas: Ulusal direncin oluşturulması

- a. Siyasi geçişlerin tarafsız gözetimi
- b. Profesyonel ve hesap verme sorumluluğu olan güvenlik sektörü
- c. Hukukun üstünlüğü ve insan hakları
- d. Erken uyarı ve vahşeti önleme kapasitesi
- e. Diyalog ve uyuşmazlık çözümü kapasitesi
- f. Meşru ve etkili geçiş hukuku
- g. Ekonomik kaynakların adil dağılımı
- h. Uluslararası vahşet suçlarının önlenmesine yönelik eğitim

İkinci Esas: Uluslararası teşvik, destek ve kapasitenin geliştirilmesi

- a. Uluslararası insan hakları gözetim ve denetimi
- b. Önleyici diplomasi
- c. Arabuluculuk ve siyasi diyalog
- d. Profesyonel ve hesap verme sorumluluğu olan güvenlik sektörüne destek
- e. Siyasi geçişlerin denetlenmesi için tarafsız kurumlara destek
- f. Bağımsız yargı ve insan hakları kurumlarına destek
- g. Erken uyarı ve vahşeti önleme kapasitesinin geliştirilmesi
- h. Diyalog ve uyuşmazlık çözümü kapasitesinin geliştirilmesi
- i. Önyargı ve nefret söylemini etkisizleştirme kapasitesinin geliştirilmesi
- j. Meşru ve etkili geçiş hukuku için destek
- k. Uluslararası vahşet suçlarının işlenme vasıtalarının engellenmesi

⁴⁷⁸ BM Genel Sekreterliği. <http://www.un.org/en/genocideprevention/secretary-general.html> (ET: 12.12.2017)

- l. Uyuşmazlık çözüm uzmanlığı
- m. İzleme veya gözlem heyetleri
- n. Ceza soruşturmaları, keşif heyetleri ve tahkikat komisyonları
- o. Mültecilerin ve yerinden edilmiş kişilerin korunması
- p. İnsani acil durumlarda sivilin korunması
- r. Barışın korunması ve istikrar desteği
- s. Toplumsal cinsiyet
- t. Cinsel şiddetle mücadele çabalarının desteklenmesi

Üçüncü Esas: Zamanında ve etkili müdahale

- a. Önleyici diplomasi
- b. Arabuluculuk ve siyasi diyalog
- c. Kamu savunuculuğu
- d. Ceza soruşturmaları, keşif heyetleri ve tahkikat komisyonları
- e. İzleme veya gözlem heyetleri
- f. Milletlerarası Ticaret Odası'na başvuru
- g. Müeyyideler
- h. Mültecilerin ve yerinden edilmiş kişilerin korunması
- i. İnsani acil durumlarda sivilin korunması
- j. BM Antlaşması'nın VII. Bölümü uyarınca güç kullanma yetkisi

Görüleceği üzere, 2001 Raporu'nda koruma sorumluluğunun unsurları ve meşruiyeti hakkında teorik tartışmalar ağırlıklı olarak yer bulurken, 2005 Zirvesi sonrası Genel Sekreterler'in raporlarında ise, koruma sorumluluğunun pratikte uygulanmasında yapılabilecekler yanıt vermeye ve koruma sorumluluğunun unsurlarının alt başlıklarının içi doldurulmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda, 2005 Zirvesi koruma sorumluluğu için önemli bir aşama teşkil etmektedir. Nitekim Simonoviç, 2005 Zirvesi'nde koruma sorumluluğunun ifade edilmesinin çok önemli olduğunu ve bu tarihten itibaren olumlu

gelişmeler yaşandığını, Aralık 2016 itibariyle Güvenlik Konseyi tarafından verilenler dahil olmak üzere 50’den fazla kararda açıkça bu kavrama atıflarda bulunulduğunu, New York ve Cenevre’de 50’den fazla üye devletin katılımıyla “RtoP Dostları Grupları” kurulduğuna dikkat çekmiştir⁴⁷⁹.

MDEUK’nun 2001 Raporu ile 2004 ÜDŞG’nun Raporu ve Genel Sekreter’in 2005 tarihli Raporu ile BM 2005 Dünya Zirvesi Sonuç Bildirgesi karşılaştırıldığında, her birinin insani müdahale ve/veya koruma sorumluluğuna yaklaşımının farklı olduğu ve bu farklılığın “müdahalenin hak veya görev veya sorumluluk olarak belirlenmesinde” görüldüğü ortaya çıkmaktadır. Kavrama her bir belgenin farklı bir yaklaşım sergilemesinin ötesinde, tüm belgelerin ortak noktası, “asıl sorumluluğun ilgili devlette görülmesi ve uluslararası toplumun sorumluluğunun ise ancak tamamlayıcı olarak değerlendiriliyor olması” ile ortaya çıkmaktadır⁴⁸⁰. 2001 Raporu’nda koruma sorumluluğunda ilgili devletin egemenlik boyutuna vurgu yapılırken, iç ve dış egemenlik ayırımına gidilmiş ve egemen bir devletin içeride kendi yurttaşlarına yönelik sorumluluğunu yerine getirip getirmediği öne çıkartılmış ve buna göre değerlendirmeler yapılmıştır⁴⁸¹.

MDEUK’nun 2001 Raporu, “insani müdahaleyi bir hak olarak değil sorumluluk olarak tanımlarken”, 2004 ÜDŞG ise, görev ve sorumluluk nitelemesinde aynı değerde bir yaklaşımı benimsemiştir. MDEUK’nun 2001 Raporu ile 2004 ÜDŞG’nun Raporu arasında önemli bir nitelik farkı da bulunmaktadır. MDEUK, Kanada’nın desteği ile Annan’ın açıklaması sonrasında bir rapor hazırlarken, 2004 ÜDŞG’nun Raporu ise doğrudan BM’e sunulmuştur. Bu bağlamda, 2004 ÜDŞG’nun Raporu ile koruma sorumluluğunun kurumsallaştırılması çabasında ilk adım atılmıştır. Tüm bu adımların atılmasında dönemin Genel Sekreteri Kofi Annan’ın destekleri önemli rol oynamıştır. Nitekim, AFB Komisyonu Başkanı’nın Annan’ın ölümü ertesinde yaptığı açıklamada da, koruma sorumluluğu hakkındaki çabalarına vurgu yapılmıştır⁴⁸².

⁴⁷⁹ Simonovic, a.g.m., 2016.

⁴⁸⁰ Keskin, a.g.m., 2009, 78-79.

⁴⁸¹ Bayılıoğlu, U. (2016). *İnsani Müdahale Çıkmazından Çıkış Arayışı: Koruma Sorumluluğu Libya ve Suriye Örnek(sizlik)leriyle*, Ankara, 52-53. Çalışmada, koruma sorumluluğu için “hammaddesinin en kaba haliyle işlendiği” tespitine yer verilmiştir. 59.

⁴⁸² AFB. (2018). “Déclaration du Président de la Commission à la suite du décès de l’ancien secrétaire général des Nations unies, Kofi Annan”, <https://au.int/fr/pressreleases/20180819/declaration-du-president-de-la-commission-la-suite-du-deces-de-lancien> (ET: 10.12.2018)

Genel Sekreter'in 2005 tarihli Raporu'nda insani müdahalede kuvvet kullanımından uzaklaşmıştır. 2005 Dünya Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nde ise koruma sorumluluğu açıkça ifade edilirken, bu yükümlülük gönüllülük esasına dayandırılmış ve Güvenlik Konseyi'nin takdir yetkisine ağırlık verilmiştir. 2005 Dünya Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nin MDEUK'nun 2001 Raporu'ndan en önemli farkları ise, Zirve açıklamasında belirtilen suçların işlenmesi halinde koruma sorumluluğunun gündeme geleceği ifade edilirken Rapor'da ise suç tipleri sınırlaması yapılmaması, Güvenlik Konseyi yetkisinin açıkça bildirilmesi, ilgili devletin yetersiz veya başarısız olması şartları yerine başarısız kalma şartının bildirilmesidir⁴⁸³.

İnsani müdahale 1990'lı yıllarda yoğun olarak gündeme getirilmiştir. Bunun nedeni, 1 Ağustos 1990'da Irak'ın Kuveyt'i işgali ve ABD'nin 1991'de Irak'a hava ve kara harekâtları başlatması sonrasında bütçesinde görülen tikanıklığı aşmak için Clinton döneminde geliştirdiği 2.5 savaş yaklaşımıdır. Nitekim, ABD'nin savunma sanayisindeki politik yaklaşımın vurgulandığı ve Şubat 1995'te Clinton tarafından yayımlanan "Bottom up review" isimli direktifte, esas olarak "Soğuk Savaş'ın yerini bölgesel gerginliklerin ve BM güçlerinin barış sağlama etkinliklerinin alacağı varsayımından hareket ediliyordu. Bu bağlamda dökümanda hedefi, ABD güçlerinin Körfez Savaşı büyüklüğünde iki savaşı (örneğin Irak ve Kuzey Kore) birden kazanabilecek ve bu sırada da BM Barış Gücü'ne bir katkıda bulunabilecek şekilde yeniden düzenlemek olarak tespit edildi...Bu direktif hızla genişleyen bir BM barış sağlama faaliyetine ABD'yi mali ve askeri olarak katmayı öngörüyor. Direktif 'yerleşik demokrasilerin ani ve beklenmedik bir şekilde kesintiye uğraması ve insan haklarının büyük çapta ihlali' hallerini, bu operasyonların yapılması veya bunlara katılınması için yeterli koşul olarak görüyor⁴⁸⁴."

Görüleceği üzere, uluslararası hukukta meşruiyeti sorunu bağlamında tam karşılığı olmaksızın, insani müdahalede bulunulması ve neticede koruma sorumluluğunun gereğinin yerine getirilmesi öngörülmektedir. İnsan haklarının yoğun olarak ihlali halinde başvurulacak tedbirlerin sorgulanmasıyla ifade edilmeye başlanan insani müdahale kavramı, neticede devletlerin bu haldeki sorumluluğunu belirleyen koruma sorumluluğu kavramına ulaşmıştır⁴⁸⁵. Bu gelişmede, MDEUK tarafından hazırlanan 2001 tarihli Rapor önemli bir rol oynarken, Rapor'la birlikte ilgili devlet vatandaşlarına yönelik sorumluluğun bir ödev olarak kabulü etkili olmuştur.

⁴⁸³ Bayıllıoğlu, a.g.e., 2016, 64-67.

⁴⁸⁴ Yıldızoğlu, E. (1996). *Globalleşme ve Kriz*, İstanbul, 112-113.

⁴⁸⁵ Keskin, a.g.m., 2009, 67-88.

BM Genel Sekreterliği görevini 1997-2006 yıllarında yapan Kofi Annan'ın görevini teslim ettiği ve 2017'ye kadar bu görevde kalan Ban Ki Moon da, koruma sorumluluğunun kurumsallaşması çabasına destek vermiş ve raporlar yayımlamıştır. İlk kez 2001 tarihli Rapor'da MDEUK tarafından isimlendirilen ve 2005 Zirve kararlarında da aktarılan koruma sorumluluğu hakkında Sekreterlik tarafından yapılan tüm çalışmaların temel hedefi, koruma sorumluluğunun kurumsallaştırılmasıdır. BM gözetiminde hazırlanan raporlar ile Genel Sekreter'in yıllık raporlarında koruma sorumluluğuna atıflarda bulunulmasının ötesinde, koruma sorumluluğu hakkında özel danışman atanması, danışmanın soykırımın önlenmesine dair diğer bir danışmanla birlikte özel büroya bağlı olarak çalışmalarını yürütmeye başlaması ve neticede koruma sorumluluğunun Güvenlik Konseyi ile Genel Kurul kararlarına konu edilmesi, BMİHK raporlarında yer bulması, bazı ülkelerin iç hukuklarında bu ilkenin kabul edilmesi, Sekreterliğin kurumsallaştırma çabalarının somut yansımalarıdır. Nitekim, koruma sorumluluğunun kurumsallaştırılması çabalarının Genel Sekreterler'in şahısları ile bağlı olmadığı, neticede Ekim 2016'da yeni Genel Sekreter olarak atanan Portekiz eski Başbakanı Antonio Guterres tarafından da bu konuda 2017 yılı Raporu'nun yayımlanmasından görülmektedir.

Genel Sekreter raporlarında koruma sorumluluğunun uluslararası hukuk kuralı olduğuna vurgu yapılmakla birlikte, Antlaşma'da bildirilen şartlara uygun yeni bir emredici kuralın ortaya çıktığından bahsetme olanağı bulunmamaktadır. Koruma sorumluluğunun raporlar ve kararlara konu olması bağlamında ele alınması gereken diğer bir konu ise, koruma sorumluluğunun, sadece siyasi bir sorumluluk mu olduğu⁴⁸⁶, yoksa uluslararası hukukta yeni bir hukuk normu olarak kabul edilip edilmeyeceğidir. Zira, böyle bir kabul halinde, koruma sorumluluğunun emredici bir norm olduğu ve sonuçları itibarıyla her bir devletin Güvenlik Konseyi kararından bağımsız olarak norma uygun karar alma ve hareket etme yetkisinin de var olduğu kabul edilecek, mutlak egemenliğin sınırlandırılması gündeme gelecektir.

Koruma sorumluluğunun ortaya çıkışı ve gelişiminin, devletin topraklarına müdahale ve/veya içişlerine karışma veya karışmamanın ötesinde, devletlerin egemenliğinin yeniden tanımlanması denemesi olduğu ileri sürülürken⁴⁸⁷, BM Antlaşması'nın 1/3. maddesine dayalı insani müdahale ile örf ve âdet hukukunun yeni bir normuyla karşı karşıya olunup

⁴⁸⁶ Arsava, F. (2016). "Uluslararası Koruma Sorumluluğu ve Güvenlik Konseyi'nin Bu Çerçeveadaki Yaklaşımı", *Suriye Çatışma ve Uluslararası Hukuk*, Ankara, 45-61.

⁴⁸⁷ Dubernet, a.g.m., 2015, 21.

olmadığı tartışmalarını da beraberinde getirmiştir⁴⁸⁸. Keskin’e göre, “BM sistemi dışında bölgesel örgüt ya da devlet veya devletler grubunun müdahalesine izin veren bir teamül geliştirmekte olduğu görüşü, bu zamana kadar sadece bir iddiadan ibaret kalmış, hukuksal bir temel edinmemiştir. Üçüncü devletlere müdahale hakkı getirebileceği ileri sürülen koruma sorumluluğuna ilişkin ifadelerin gerek BM belgelerinde gerek devletlerin açıklamalarında yer almış olmaları ise, bu belgelerin bağlayıcı olmaması nedeniyle hukuksal bir norm oluşturmak durumunda değildir⁴⁸⁹.”

Arsava’ya göre de, koruma sorumluluğuna karar verilmesi ve bu yükümlülüğün gereğinin yerine getirilmesinde daha esnek bir yaklaşım sergilenen MDEUK Raporu’nun da hukuki bağlayıcılığı yoktur ve örf ve âdet hukukunun oluşumunda doğrudan bir anlama sahip olmayan bu Rapor, ancak bir yardımcı kaynak olarak kabul edilebilir⁴⁹⁰. Ancak, bu konuda dikkate alınması gereken husus, MDEUK Raporu’nda da, koruma sorumluluğunun bir uluslararası hukuk normu olarak kabul edilmediğinin ifade edilmesidir. Rapor’da, Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi, UCM Roma Statüsü’nde ve benzer sözleşmelerde koruma sorumluluğunun hukuki temellerinin bulunduğu bildirilirken ve pratikte giderek artan bir uygulama olduğu belirtilirken, “yeni bir kuralın mevcut olduğunu” söylemek için çok erken olduğu tespitine yer verilmiştir⁴⁹¹.

Uluslararası hukukun biçimsel kaynakları konusunda temel kabul edilen UAD Statüsü’nün 38. maddesinde⁴⁹², özel ve genel uluslararası antlaşmalar ile teamül veya örf ve âdet hukuku ve uygar uluslarca kabul edilen genel hukuk ilkeleri asıl kaynaklar olarak bildirilirken, mahkeme kararları ile öğreti veya doktrinin görüşlerinin yardımcı kaynak olarak kabul edilmesi karşısında, Komisyon raporları ile BM’in kurumlarının rapor ve kararları dışında, koruma sorumluluğunun açıkça kabul edildiği bir asıl kaynaktan bahsetme olanağı bulunmamaktadır.

Tek istisna ise, 2005 Zirvesi’nde Dünya Liderleri tarafından 138-140. paragraflarda koruma sorumluluğuna açıkça yer verilmesi ve öncelikle ilgili devlete sorumluluk yüklenmekle birlikte uluslararası toplumun da ödevli kılınmasıdır. Ancak, Genel

⁴⁸⁸ Francioni-Bakker, a.g.m., 2013, 15.

⁴⁸⁹ Keskin, a.g.m., 2009, 85.

⁴⁹⁰ Arsava, a.g.m., 2011.

⁴⁹¹ CIISE rapport, a.g.r., 2001, 55.

⁴⁹² UAD Statüsü. http://www.uhdigm.adalet.gov.tr/sozlesmeler/coktarafli-soz/bm/bm_02.pdf (ET: 26.12.2016)

Sekreter'in yıllık raporlarında da dikkat çekildiği ve Genel Kurul çalışmalarında üye devletler tarafından da ifade edildiği üzere, salt Zirve'de bu kavramın kabul edilmiş olması, kavramı uluslararası hukukta genel kabul görmüş bir norm düzeyine çıkarmamaktadır. Böyle bir kabulün olması için, Zirve kararlarının ötesinde her türlü durumda bu normun şartsız olarak uygulanabileceği hakkında genel bir kabulün de olması gereği dikkate alınmalıdır. Nitekim, 2005 Zirvesi'nde koruma sorumluluğu ile birlikte müdahaleye yer verilmesinde, hukuki bir anlayışın meşrulaştırılmasının değil, etik anlayışın öne çıkarılmasının sözkonusu olduğu⁴⁹³ ve koruma sorumluluğunun hukuki bir zorunluluğa veya ödeve değil ahlaki ve siyasi bir çağrıya işaret ettiği belirtilmiştir⁴⁹⁴.

Bir normun kuvvet kullanma yasağı, deniz haydutluğu, soykırım yasağı ve köle ticareti yasağı gibi emredici kural olarak kabul edilebilmesinde kriter olarak, 1969 Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin 53. maddesindeki tanım esas alınabilecektir⁴⁹⁵: “Bu sözleşme bakımından milletlerarası genel hukukun emredici bir normu, bir bütün olarak Devletlerin milletlerarası toplumunun, kendisinden hiçbir surette sapmaya müsaade edilmeyen ve ancak aynı nitelikte olan daha sonraki bir milletlerarası genel hukuk normu ile değiştirilebilecek olan bir norm olarak kabul ettiği ve tanıdığı bir normdur.”

Bağımsız ve kendine özgü bir hukuki çerçeveden yoksun olması sonucu BM Antlaşması'nda kabul edilen egemenlik ilkesinin üstünde olamaması⁴⁹⁶ ile uluslararası hukukun kaynakları ve bu madde birlikte değerlendirildiğinde, koruma sorumluluğunun emredici bir hukuk normu olduğunu kabul etme olanağı bulunmamaktadır. Zira, uluslararası hukukta bir emredici kuraldan bahsedilebilmesi için, tüm devletlerin kabul ettikleri ve içeriği ile unsurları ve icrası hakkında hiçbir tereddüdün sözkonusu olmaması zorunlu olduğu gibi, bu kadar kısa bir sürede koruma sorumluluğunun bir norm düzeyine ulaştığına dair genel bir kabul de yoktur. Nitekim, 2005 Zirvesi Sonuç Belgesi'nin kabulü öncesi hazırlık çalışmaları ile ertesinde Genel Kurul'da 2009 yılında yapılan görüşmeler ve BM Genel Kurulu'nun 14 Eylül 2009 tarihli ve A/RES/63/308 sayılı koruma sorumluluğu

⁴⁹³ Poelen, a.g.m., 2015, 18.

⁴⁹⁴ Poelen, a.g.m., 2015, 19.

⁴⁹⁵ Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi. (1969). <http://www.turkishgreek.org/kuetuephane/item/140-viyana-andlasmalar-hukuku-soezlesmesi> (ET: 12.12.2017)

⁴⁹⁶ Aggar, a.g.e., 2016, 593.

kararı birlikte değerlendirildiğinde de, koruma sorumluluğu yeni bir uluslararası örf ve âdet hukuku oluşturmamaktadır⁴⁹⁷.

Bu sonuca ulaşılmasında, 2005 Zirvesi Sonuç Belgesi'nin bir uluslararası antlaşma değil, tüm liderlerin gelecekte uluslararası toplumun karşılaşılabileceği sorunlar hakkındaki temennilerinin birlikte ifade edildiği bir metin olarak kabul edilmesi gereği önemlidir. Nitekim, belgenin kabulü ertesinde Genel Kurul'da yaşanan tartışmalarda üye devletler temsilcilerinin koruma sorumluluğuna dair çekincelerini bildirmeleri ve şartların net ve kesin olarak belirlenmesi isteklerindeki ısrarın ötesinde, her bir sene yayımlanan Genel Sekreter raporlarında da üye devletlerin çekincelerine açıkça yer verilmesi, Zirve Sonuç Belgesi'nin bir uluslararası açık kaynak olarak kabulüne olanak vermediğini göstermektedir. Kaldı ki, koruma sorumluluğu hakkında geniş bir katılımıla Genel Kurul'da 25 Haziran 2018 tarihinde yapılan görüşmeler, koruma sorumluluğunun genel kabulünün ne denli zor olduğunu da göstermektedir. Ancak, daha önemlisi ise, koruma sorumluluğunun hukuk normu olarak kabulünden çok uzak olunmasının ötesinde, kavramsal olarak dahi genel bir oydaşmaya ulaşamadığı ve 2005 Zirvesi Sonuç Belgesi'nin genel kabul görmüş bir Antlaşma olarak kabul edilmediği görülmektedir.

Koruma sorumluluğuna konu bir uluslararası antlaşmanın bulunmadığının kabulü ertesinde değerlendirilecek husus ise, uygulama ve kararlara dayalı olarak koruma sorumluluğunun yeni bir uluslararası örf ve âdet hukuku oluşturup oluşturmayacağıdır. Bu halde ise, kavramın kısa bir süre içerisinde bu bağlamda bir gelişme sergilediğini tespit olanağı bulunmadığı gibi, her bir Güvenlik Konseyi kararında Antlaşması'nın VII. Bölümü'ne özellikle vurgu yapılması, Konsey tarafından da böyle bir kabulün bulunmadığının kanıtı olarak kabul edilmelidir. Kaldı ki, Genel Sekreter raporlarında da, Genel Kurul'un bu gündemle yapacağı çalışmalarda üye devletlerin koruma sorumluluğuna dair tavsiyelerine duyulan ihtiyacın bildirilmesi ve Genel Sekreter'e bağlı olarak çalışan Ortak Büro'nun tespitleriyle kavramın geliştirileceğinin belirtilmesi, henüz yeni bir uluslararası örf ve âdet hukuk normu aşamasında bulunmadığının açık ifadesidir. Nitekim, insani müdahalenin haklı kabul edilmesinde ciddi problemler olduğuna dikkat çeken Donnelly, insani müdahaleyi haklı kılacak hukuki veya siyasi bir normun uluslararası hukukta gelişip gelişmediğine

⁴⁹⁷ Bayıllıoğlu, a.g.e., 2016, 83-118.

verdiği yanıtta, sadece soykırım konusunda buna olumlu yanıt verilebileceğini belirtmektedir⁴⁹⁸.

Bu bağlamda vurgulanacak diğer bir husus ise, Genel Sekreter'in 2017 yılı raporuna da konu edilen, BM'e üye tüm devletlerin, "koruma sorumluluğunun temel uluslararası sözleşmeleri" vurgusudur. Rapor'da, Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi ile 1949 Cenevre Sözleşmeleri'nin 1 ve 2. Protokolleri, UCM Roma Statüsü, Mültecilerin Statüsüne Dair Sözleşme ve 1967 Protokolü ve Silah Ticareti Hakkında Sözleşme, koruma sorumluluğunun temel uluslararası sözleşmeleri olarak nitelendirilmiştir. Koruma sorumluluğunun kavramsal olarak ortaya çıkması öncesinde de bu sözleşmelerin var olduğu unutulmamalıdır. Ancak, bu nitelendirme karşısında, üye devletlerin tamamı bu sözleşmeleri imzalayarak bu sözleşmelere taraf olmadıkça ve onaylamadıkça, koruma sorumluluğunun hukuki bir olgu olarak tüm üye devletlerce kabul edildiğinden de bahsedilemeyecektir.

Koruma sorumluluğunun kötüye kullanılmasına dayalı endişeler de, bu kavramın bir norm olarak gelişmesinin önündeki en önemli engel olarak karşımıza çıkmaktadır. Koruma sorumluluğunun "Truva atı" olarak kullanılabileceği hakkındaki tespit⁴⁹⁹, Libya'ya yönelik NATO müdahalesinin sonuçlarıyla birlikte bu haklı endişeyi yansıtmaktadır. Bu endişe ise, koruma sorumluluğuna karar verilip icra edilmesinde sorulması gereken sorular olarak ifade edilen, "asıl gerçek nedir" sorusuna konu neden ile nasıl sorularının⁵⁰⁰ yanıtlarının, nesnel verilerine her zaman ulaşılmasının olanaksızlığından kaynaklanmaktadır. Uluslararası ilişkilere hakim olan güç mücadelesi ile devletlerin çıkarlarının politikaların belirlenmesi ve kararların alınmasındaki belirleyiciliği, neden ve nasıl sorularının yanıtlarının da bu iki veriye dayalı olduğu gerçekliğini gösterirken, neden koruma sorumluluğu hakkında bu denli farklı yaklaşımlar bulunduğuna da açıklık kazandırmaktadır.

⁴⁹⁸ Donnelly, a.g.m., 2002, 93.

⁴⁹⁹ Arsava, a.g.m., 2016, 57-59. Aynı değerlendirme aktarılmıştır: Taşdemir, F. (2016). "Suriye İç Savaşı'na Üçüncü Devletlerin Müdahalesi ve Uluslararası Hukuk", *Suriye Çatışma ve Uluslararası Hukuk*, Ankara, 170-171.

⁵⁰⁰ Mutlu, a.g.e., 2016, 220.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KORUMA SORUMLULUĞU VE LİBYA'YA 2011 ASKERİ MÜDAHALESİ

3.1.Koruma Sorumluluğu ve Libya Örneği

MDEUK'nun 2001 Raporu ile uluslararası hukuk literatürüne giren koruma sorumluluğu, Libya hakkında alınan Güvenlik Konseyi kararları ile ilk kez bir askeri müdahaleye konu olmuştur. Libya'ya askeri müdahale, Kuzey Afrika'dan Uzak Doğu'ya uzanan büyük bir bölgedeki dinamikleri harekete geçirmiştir. Libya'nın kendine özgü koşulları ile petrol ve doğal gaz bağlamında ekonomik kaynakları ve jeopolitik konumu, sadece Kuzey Afrika'daki komşuları değil Avrupa ile Orta Doğu'yu da kapsayan ve Rusya ile Çin'in doğrudan ilgisine de yol açan sonuçları doğurmuştur. Koruma sorumluluğunun kurumsallaşma çabaları ile bir örf ve âdet hukuku olarak kabul edilip edilmeyeceği tartışmalarının da evrilmesi ve neticede meşruiyet kazanmasına yönelik çalışmalarda, Libya'ya askeri müdahale için zemin teşkil eden bu kararların uzun vadeli etkisi ve pratik sonuçları tartışmaları beraberinde getirmiştir. Libya'ya müdahale sonrası oluşan istikrarsızlık ve risk tehditlerinin devam etmesinin ötesinde karşı karşıya kalınan ülke içi kaosu aşılması çabaları, müdahalenin kavramsal temelini teşkil eden koruma sorumluluğunun ileri tarihlerdeki uygulamalarının değerlendirilmesinde de belirleyici olacaktır.

3.1.1. Libya Siyasi Tarihi ve Muammer Kaddafi Dönemi

Libya'ya 2011 askeri müdahalesi ve bunun sonuçlarının tam olarak belirlenmesinde, Libya siyasi tarihindeki gelişmeler ve özellikle müdahale aşamasındaki toplumsal koşullar dikkate alınmalıdır. Libya, batısında Trablus ve doğusunda Bingazi merkezli bir ülkedir. Trablus, bölgeye ticarî amaçla gelen Fenikeliler tarafından ve Bingazi ise M.Ö. 630 yılında bölgeye gelen Yunanlılar tarafından kurulmuştur⁵⁰¹. Libya'nın Osmanlıların kontrolüne geçmesine kadar, sırasıyla Romalılar, Bizanslılar ve İspanyollar ülkede etkili olmuştur.

⁵⁰¹ Ceviz, N. (2011). "Libya tarihine kısa bir bakış", *Ortadoğu Analiz Mart 2011*, Cilt: 3, Sayı: 27, 80-90. https://www.orsam.org.tr/d_hbanaliz/10nurettin.pdf (ET: 13.11.2017)

Libya, 15 Ağustos 1551 tarihinde Kanuni Sultan Süleyman döneminde Osmanlı İmparatorluğu topraklarına dahil olmuştur. Cezayir ve Tunus ile birlikte bu eyaletlerin tamamına “Garp Ocakları” denilmiş, 1864 yılında kabul edilen Teşkil-i Vilâyet Nizamnâmesi ile İstanbul’a bağlı normal bir vilayet haline dönüştürülen Trablusgarp’ın yönetimi 1911 yılına kadar bu şekilde devam etmiş, 1877 yılında çıkarılan başka bir kanunla Bingazi, Derne ve havalisi doğrudan doğruya İstanbul’a bağlı bir sancak haline getirilmiştir. İtalya ve Fransa hükümetleri 1900 yılında yaptıkları gizli bir antlaşma ile Fas’ın Fransa’ya ve Libya’nın ise İtalya’ya bırakılmasında anlaşmışlardır⁵⁰². İtalya 29 Eylül 1911 tarihinden itibaren Libya’ya asker çıkarmış, Trablusgarp vilayeti ve Bingazi müstakil sancağı 1912 yılında imzalanan Uşi Antlaşması ile İtalyanların hâkimiyetine geçmiş, İtalyanlarla Osmanlılar arasında meydana gelen çatışmalar fiili olarak 1917 yılına kadar sürmüştür. Birinci Dünya Savaşı’ndan galip çıkan İtalya’nın, yeni bir savaşa girme iradesinin bulunmadığını değerlendiren Libya’nın yerel liderleri, 1918 yılında bağımsızlıklarını ilan ederek Trablusgarp Cumhuriyeti’ni kurmuştur. Ancak, İtalya bağımsızlık ilanını kabul etmemiş, 1923-1932 yıllarında Ömer Muhtar’ın önderliğindeki Libyalılar ile çatışmalar yaşanmış ve neticede, İtalyanlar ancak 1932 yılında Libya’da hakimiyeti sağlamıştır. İkinci Dünya Savaşı’nı kaybeden İtalya’nın ülkeden çıkışından sonra Fransa ve İngiltere ülkeye hakim olmuştur⁵⁰³. Libya, 24 Aralık 1951 tarihinde Meşrutî Krallık olarak bağımsızlığını kazanmış ve BM aracılığıyla bağımsızlığa kavuşan ilk ülke olmuştur.

Libya’da 1959 yılında petrol bulunduğu keşfedilirken, 01 Eylül 1969 tarihinde Mısır Kralı Nasır’ın etkisindeki Cumhuriyetçiler tarafından Kral İdris el Senusi Türkiye’de kaplıca tedavisi gördüğü esnada darbe yapılmış ve yönetim Muammer Kaddafi tarafından ele geçirilmiştir⁵⁰⁴. Arap Milliyetçiliği ve Cemal Abdülnasır’ın etkisinde Arapların birliğini öne çıkaran Kaddafi tarafından 1972 ve 1974 yıllarında iki kez Tunus ile başarısız kalan birleşme girişimlerinde bulunulmuştur. Mısır Lideri Enver Sedat ve Suriye Lideri Hafız Esad ile Kaddafi tarafından 01 Ocak 1972 tarihinde Arap Cumhuriyetleri Federasyonu’nu kuran antlaşma imzalanmış, ancak bu Federasyon kağıt üzerinde kalmış ve fiili olarak yürürlüğe girmemiştir.

⁵⁰² History of World. “History of Libya”,

<http://www.historyworld.net/wrldhis/PlainTextHistories.asp?ParagraphID=haj> (ET: 13.11.2017)

⁵⁰³ ABD Dışişleri Bakanlığı. “A Guide to the United States’ History of Recognition, Diplomatic, and Consular Relations, by Country, since 1776: Libya” <https://history.state.gov/countries/libya> (ET: 13.11.2017)

⁵⁰⁴ History of World, a.g.m.

Kaddafi tarafından 15 Nisan 1973 tarihinde “Zawara Beyanı” açıklanmış ve ülkede şeriat hukuku uygulanmaya başlanmıştır. Kaddafi’nin ideolojisi ile ülkede hakim kılınan yönetim anlayışının anlatıldığı “Yeşil Kitap”, 1975 yılından itibaren bölümler halinde yayımlanmaya başlanmıştır. “Demokratik Problemlerin Çözümü: İnsanların Otoritesi” adlı birinci bölüm 1976 yılında, “Ekonomik Problemin Çözümü” başlıklı ikinci bölüm 1977 yılında, “Üçüncü Evrensel Teorinin Sosyal Temeli” başlıklı üçüncü bölüm ise 1979 yılında yayımlanmıştır. Libya, 1980’de Çad’a askeri müdahalede bulunmuş ve 06 Ocak 1981’de iki ülkenin birleştiğini ilan etmiştir. Ancak ABD dahil Batılı devletlerin karşı çıkması ertesinde Libya Çad’dan çekilmek zorunda kalmıştır. “Şayet terörizm için Nobel Ödülü olsaydı, Kaddafi kesinlikle en bariz aday olurdu” sözleriyle uluslararası terörizme destek verdiği ifade edilen Kaddafi yönetimindeki Libya, iktidara geldiği 1969’dan itibaren Filistin örgütlerine verdiği destekle başlayan süreçte uluslararası sistemden izole edilmiş ve Batı ülkelerindeki eylemlere destek vermekle suçlanmıştır⁵⁰⁵. Sınırları konusunda kesin bir uzlaşmanın bulunmadığı ve kuzeyde Türkiye, güneyde Yemen, batıda Mısır ve doğuda İran’ı içine alan bölge olarak da tanımlanan⁵⁰⁶ Ortadoğu’nun “Çevre ve Merkez” ülkeleri⁵⁰⁷ olarak kabul edilen Libya ile Mısır arasındaki ilişkiler inişli çıkışlı olmuş ve 1975 yılında başlayan anlaşmazlıklar önce sınır ihlallerine ve nihayet iki ülkenin 1977 yılına kadar sürecek şekilde savaşa girmesine kadar yol açarken, Soğuk Savaş’ın hassas dengelerinde Sovyetler Birliği’nin etkisi de unutulmamalıdır⁵⁰⁸.

Amerikan askerlerinin hedef alındığı 05 Nisan 1986’da Batı Berlin’deki LaBelle Disco saldırısı ertesinde, ABD tarafından El Dorado Canyon adı verilen bir operasyon düzenlenmiş ve ABD savaş uçaklarıyla Trablusgarp ve Bingazi şehirleri bombalanmıştır. Londra-New York seferini gerçekleştirmekte olan Pan Am havayolu şirketinin yolcu uçağının Lockerbie kasabasının üzerinde 21 Kasım 1988 tarihinde infilak etmesi ve 259 yolcu ile mürettebatın ve 11 İngiliz vatandaşının yaşamını yitirmesinden Libya sorumlu tutulmuştur. BM Güvenlik Konseyi’nin 21 Ocak 1992 tarihli ve 731 sayılı kararında Libya terörizme karışmakla suçlanmış ve bu saldırıya katılan suçluların iadesi talep edilmiştir. Güvenlik Konseyi’nin 31 Mart 1992 tarihli ve 748 sayılı ikinci kararında ise, Libya’ya

⁵⁰⁵ Doğan, G.-Durgun, B. (2012). “Arap Baharı ve Libya: Tarihsel Süreç ve Demokratikleşme Kavramı Çerçevesinde Bir Değerlendirme”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl: 2012/1, Sayı: 15, 63-74. <http://sosyalbilimler.sdu.edu.tr/assets/uploads/sites/102/files/4-22042012.pdf> (ET: 13.11.2017)

⁵⁰⁶ Şahin, T. (2011). *Uluslararası Politikada Ortadoğu*, Ankara, 12.

⁵⁰⁷ Sander, O. (1996). *Siyasi Tarih 1918-1994*, Ankara, 66.

⁵⁰⁸ Armaoğlu, F. (1987) *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1980*, Ankara, 737.

yönelik yaptırım kararları alınmış ve Libya'nın terörizme verdiği desteği terk ederek somut adımlar atması gerektiği vurgulanmıştır. Libya'nın bu iki karar doğrultusunda somut adım atmaması üzerine alınan 11 Kasım 1993 tarihli kararda ise, Libya'nın 731 ve 748 sayılı kararlarda bildirilen hususları yerine getirmesi halinde kendiliğinden ortadan kalkacak şekilde Libya'da petrol çıkarılmasında ve rafine edilmesinde kullanılacak araç gereç satışı yasaklanmış ve Libya'nın üye ülkelerdeki ekonomik varlıklarının dondurulması talep edilmiştir. Bu yaptırımlar sonrasında Kaddafi, Hollanda'da İskoç yargıçlar tarafından yargılanmalarına izin vererek, Lockerbie faciasının iki failini 5 Nisan 1999 tarihinde BM'e teslim etmiştir. Ertesinde ise Libya'ya uygulanan yaptırımlar askıya alınmış ve Libya ile İngiltere dahil Batılı ülkeler arasında diplomatik ilişkiler yeniden kurulmaya başlanmıştır. Kaddafi tarafından 13 Ağustos 2003 tarihinde BM'de, Lockerbie saldırısı sonucunda hayatını kaybedenlerin ailelerine verilmek üzere 2,7 milyar dolar tutarındaki tazminatı ödemeyi kabul eden bir anlaşma imzalanmıştır. Libya'nın elindeki kitle imha silahları ile uzun menzilli füze programlarının ortadan kaldırılması taahhüt edilmiş, 2004 yılında mağdur ailelere yapılan 4 milyon dolarlık ilk ödemenin ardından, BM tarafından 1992 ve 1993 yıllarında getirilen yaptırımlar tamamen kaldırılmıştır. Libya aynı dönemde, 1986'da Berlin'de bir diskotekte yapılan saldırıda ve 1989'da bir Fransız şirketine ait uçağa düzenlenen saldırıda ölenlerin yakınlarına tazminat ödemeyi de kabul etmiştir⁵⁰⁹.

Kaddafi'nin 1969'da iktidara gelmesi ertesinde, Libya halkının kendisinin görüşleri doğrultusunda yapılanması hedeflenmiştir. Libya halkının kimlik bilincine ilişkin 1990 tarihli çalışmanın sonuçlarının, 2011 müdahale döneminin ötesinde, günümüzde Libya'da yaşananlara da ışık tuttuğu görüşü anlamlıdır. Zira, “1990 yılında 13-16 yaş arası, kentte ve kırsalda yaşayan toplam 600 Libyalıya yapılan ankette, kimlik algısı açısından %56'lık kısmın kendisini Müslüman, %25'lik kısmın kendisini Arap ve %18'lik kısmın da kendisini Libyalı olarak tanımladığı görülmüştür. Ankete göre bu grubun %63'ü, dini ve Arap ulusu için savaşımaya gönüllü olduğunu belirtmiştir. Arap ulusunun nasıl genişleyeceği sorusuna %56'lık kısım “birleşme ve iş birliği” ile %32'lik kısım ise “Allah'a tevekkül ile” cevabını vermiştir. Kimin daha iyi bir rol-model olduğuna dair soruya %71'lik kısım “Kuran-ı Kerim'i ezberleyenlerin”, %22'lik kısım “işini iyi yapanların” cevabını vermiştir. Arap ulusunun geri kalmış olmasının nedenlerine dair

⁵⁰⁹ Infoplease. “Libya History” <https://www.infoplease.com/world/countries/libya/history> (ET: 13.11.2017)

soruya ise %51'lik kısım “emperyalizm ve Arap birliğinin olmayışı”, %7'lik kısım ise “mevcut yönetim şekli” cevabını vermiştir⁵¹⁰.”

Bu ankete katılanların verdikleri yanıtlar bağlamında dikkate alınması gereken diğer bir husus, Libya'daki kabilelerin yönetimdeki etkileri ile nüfusun %92'sinin Arap ve bunların da %99'unun Müslüman olmaları ve kalan nüfus içerisinde tamamı Müslüman olan %3'le Berberiler ve %1'den az Avrupa asıllı Hristiyanlar ile Yahudilerin de ülkede yaşıyor olmalarıdır⁵¹¹. Nitekim, Libya'da bulunan yaklaşık 140 farklı kabileden en büyüğü olan Warfallah Kabilesi'nin dışında, Başkent Trablus ve Batı'da etkili olan Tarhuna'nın tek başına 900 bin ile bir milyon arasında üyeye sahip olduğu ve Libya'nın nüfusunun 6 milyon olduğu dikkate alındığında⁵¹², Libya siyasetinde ve iç gelişmelerde kabilelerin ne denli önemli olduğu kolayca anlaşılır olmaktadır. Libya'ya ilişkin bu verilerin analizinde, Dünya Bankası belgelerine göre 2010 yılında Libya'da kişi başına orta-yüksek bir gelirin olduğu, ilk ve orta öğretime evrensel düzeyde ve yüksek öğretime ise %46 oranında erişimle Afrika'daki en yüksek insani gelişme endeksinin kaydedildiği dikkate alınmalıdır⁵¹³.

3.1.2. Libya'nın Ekonomik Kaynakları

Libya'nın ekonomik kaynakları denildiğinde, gerçekte ülke ekonomisinde gelirlerinin %96'sını teşkil eden petrol ve doğal gaz akla gelmektedir. Kanıtlanmış petrol kaynakları 42 milyar varil ve doğalgaz rezervi 1.505 trilyon metreküp olan, topraklarının %90'ı Sahra Çölü'nün devamı niteliğindeki çöller ve dağlardan oluşan Libya'da, 2011 krizi öncesinde günlük petrol üretimi 1 milyon 700 bin varil iken, 2017 yılı itibarıyla bu üretim 700 bin varile düşmüştür⁵¹⁴. Libya'nın doğal kaynakları burada ön plana çıkmaktadır. Libya, dünya kanıtlanmış ham petrol rezervleri sıralamasında 8. ve doğalgaz rezervleri sıralamasında ise 22. sırada bulunmaktadır⁵¹⁵. İngiliz petrol şirketi BP tarafından 2013 yılında yayımlanan

⁵¹⁰ Doğan-Durgun, a.g.m., 2012, 77.

⁵¹¹ Akbaş, Z.-Düzgün, Z. (2012). “Libya'daki Arap Baharı'na Yönelik Türk Dış Politikasına Konstrüktivist Bir Yaklaşım”, *Abant İzzet Baysal Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Güz 2012, Cilt: 8, Yıl: 8, Sayı: 2, 68. <http://iibfdergi.ibu.edu.tr/index.php/ijesr/article/view/263/496> (ET: 13.11.2017)

⁵¹² Akbaş-Düzgün, a.g.m., 2012, 69.

⁵¹³ Dinucci, M. (Çeviren: Osman Soysal). (2017). “Macron-Libya: Rothschild Connection”, *Voltairenet.org*, <http://www.voltairenet.org/article197310.html> (ET: 01.09.2018)

⁵¹⁴ İbicioğlu, S. (2017). “Halkı Fakir Kendi Zengin: Libya”, *Anadolu Ajansı*, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/halki-fakir-kendi-zengin-libya/839746> (ET: 20.11.2017)

⁵¹⁵ Doğan-Durgun, a.g.m., 2012, 83.

enerji raporunda ise, Libya'nın 48 milyar varil kanıtlanmış petrol rezervi ve 54.6 trilyon metreküp kanıtlanmış doğalgaz rezervi bulunduğu belirtilirken, Libya'nın elindeki enerji kaynaklarının değerinin 6 trilyon dolar olduğu öngörülmüştür⁵¹⁶.

İlk olarak 1953'te keşfedilirken 1959'dan itibaren ticari olarak petrol üretiminin gerçekleştirildiği ve 1974'te üretimin devletleştirildiği⁵¹⁷ Libya, sadece kendi doğal kaynaklarındaki zenginlikle değil, aynı zamanda doğal kaynakların çok zengin olduğu Doğu Akdeniz ve Afrika'nın geri kalmış diğer ülkelerine coğrafi olarak yakınlığıyla da önem arz etmektedir. Nitekim, ABD Jeolojik Araştırmalar Merkezi tahminlerine göre, Doğu Akdeniz bölgesinde; Kıbrıs, Lübnan, Suriye ve İsrail arasında kalan Levant Havzasında 3,45 trilyon metreküp doğalgaz ve 1,7 milyar varil petrol; Yeni Nil Delta Havzasında yaklaşık 1,8 milyar varil petrol, 6,3 trilyon metreküp doğalgaz ve 6 milyar varil sıvı doğalgaz yatağı; Kıbrıs Adası çevresinde 8 milyar varil petrol; Heredot olarak adlandırılan Girit'in güney ve güneydoğusundaki alanda ise toplam 3.5 trilyon metreküplük doğalgaz bulunmaktadır. Bunların toplamının 13.25 trilyon metreküp doğalgaz ile 11.5 milyar varil petrol olmasının ötesinde⁵¹⁸, Akdeniz'in derin suları yerine Libya'da tek bir otoriteye tabi daha ekonomik yeraltı kaynaklarının üretiminin maliyeti dikkate alındığında, Libya'nın yeraltı kaynaklarının ne denli büyük bir çatışma zemini yarattığı rahatlıkla anlaşılmaktadır. Libya'da çatışmaların başladığı 2011 yılı itibariyle, dünya petrol üretiminin %2'sini gerçekleştiren Libya'nın petrol ihracatının %85'inin Avrupa'ya yapıldığı ve üretimin %15'inin ise İtalyan Şirketi ENI tarafından gerçekleştirildiği gözönünde bulundurulduğunda⁵¹⁹, 2011 müdahalesiyle Libya yeraltı kaynaklarını işletme haklarında kartların yeniden dağıtılmasının hedeflendiği de unutulmamalıdır.

Libya'ya müdahalenin ekonomik boyutu ile ilgili olarak gündemde olan diğer bir konu ise, 2011 yılı itibariyle Libya Hazinesi'nin kontrolü altındaki yaklaşık 150 milyar doların akibeti hakkındaki tartışmalardır. Bu miktarın 100 milyar dolarına Batı bankalarının

⁵¹⁶ “Zengin enerji kaynaklarına sahip ülkeler”, *ensonhaber.com*, <https://www.ensonhaber.com/galeri/zengin-enerji-kaynaklarına-sahip-ülkeler#2> (ET: 13.11.2017)

⁵¹⁷ Metz, H. (1987). *Libya: A Country Study*, Washington. <http://countrystudies.us/libya/60.htm> (ET: 13.11.2017)

⁵¹⁸ Yaycı, C. (2012). “Doğu Akdeniz'de Deniz Yetki Alanlarının Paylaşılması Sorunu ve Türkiye”, *Bilge Strateji: Jeopolitik, Ekonomi-Politik ve Sosyo-Kültürel Araştırmalar Dergisi*, Bahar 2012, Volume 4, Issue 6, 10-11. <https://kutuphane.dogus.edu.tr/mvt/pdf.php> (ET: 01.09.2018)

⁵¹⁹ t24.com.tr. (2011). “Fransa ve İngiltere yeraltı kaynaklarını kimseye kaptırmak istemiyor!”, <http://t24.com.tr/haber/fransa-ve-ingiltere-yeralti-kaynaklarini-kimseye-kaptirmak-istemiyor,165778> (ET: 01.09.2018)

elkoyduğu iddia edilmiştir⁵²⁰. Bu konudaki diğer iddia ise, Kaddafi'nin farklı ülkelerdeki şahsi malvarlıkları dışında, 100 ile 400 milyar dolar olarak tahmin edilen ve Güney Afrika, ABD, İngiltere, İtalya ve İsviçre bankalarında olduğu belirtilen şahsi banka hesaplarındaki paraların da akibetinin bilinmemesidir⁵²¹.

3.1.3. Arap Baharı ve Libya'daki Gelişmeler

Libya'da yaşananlar dahil olmak üzere, bölgedeki tüm olayları tetikleyen gelişme, 17 Aralık 2010 tarihinde Tunus'ta sokaklarda meyve ve sebze satan Mohammed Bouazizi isimli bir gencin, güvenlik güçleriyle yaşadıklarına duyduğu tepki üzerine intiharı olmuştur⁵²². Bu intiharın Wikileaks'te yayımlanması⁵²³, sadece Tunus'ta değil Kuzey Afrika ile Orta Doğu'daki tüm ülkelerde meydana gelecek olayların tetikleyicisi görevini görmüş, iktidarların değişmesi ve hatta ülkelere dış müdahale sonucunu doğuran gelişmeler yaşanmıştır. Bölge devletlerindeki sosyal problemlerin çözülmesi istemli protestolar ve gösteriler ile bunların bastırılmasına dayalı gelişmeler, Cezayir, Yemen, Bahreyn, Suriye, İsrail, Irak, Ürdün, Fas, Umman, Kuveyt, Lübnan, Moritanya, Suudi Arabistan, Sudan ve Batı Sahra'da da görülmüştür. Bu olayların sonuçları ve günümüze kadar ulaşan bölgedeki karışıklıklar halen de devam etmektedir. Bunların bir kısmında ise, Libya'da olduğu gibi ülke dışından askeri müdahaleler yaşanmıştır. 2011 yılının sadece ilk yarısında bu ülkelerde yaşananlar değerlendirildiğinde dahi, gerçekte bu kısa dönemde bölge içi dengelerde çok önemli değişikliklerle karşı karşıya kalındığı gerçeği görülmektedir.

3.1.3.1. Bölgedeki gelişmeler

Cezayir'de 28 Şubat'tan itibaren başlayan olaylar çok şiddetli bir şekilde bastırıldı. Cezayir'de yönetim, 1992'den beri yürürlükte olan olağanüstü hali, 24 Şubat 2011'de kaldırdığını açıkladı. Yönetim'den yapılan 03 Mart tarihli açıklamada ise, Kurucu Meclis

⁵²⁰ Dinucci, a.g.m., 2017.

⁵²¹ Abba, S. (2016). "Qui veut faire main basse sur l'argent de Kadhafi?", *Le Monde*, https://www.lemonde.fr/afrique/article/2016/06/16/qui-veut-faire-main-basse-sur-l-argent-de-kadhafi_4951449_3212.html (ET: 01.09.2018)

⁵²² Arap Baharı dahil olmak üzere, Libya ve diğer ülkelerde 2011 yılında meydana gelen olayların tarihsel olarak aktarılmasında, Kaddafi'nin öldürüldüğü tarihe kadarla sınırlı olarak hazırlanan Boris'in çalışmasına ek tablodan da yararlanılmıştır. Elaiba, a.g.e., 2012, 119-123.

⁵²³ Ungaro, C.-Vale, P. (2012). "Arab Spring Timeline: 17 December 2010 to 17 December 2011", *Huffington Post UK*, https://www.huffingtonpost.co.uk/2011/12/16/arab-spring-timeline-_n_1153909.html (ET: 11.07.2018)

seçimlerinin 24 Temmuz’da yapılacağı bildirildi. Devlet Başkanı Buteflika 15 Nisan’da yaptığı açıklamada, anayasal reform yapılacağını belirtmiřtir⁵²⁴.

Tunus’ta olayların başladığı 14 Ocak 2011’den sadece bir ay sonra 14 Ocak’ta, Tunus Devlet Başkanı Bin Ali ülkeden ayrılıp, Suudi Arabistan’a sıđındı⁵²⁵. 23 Ekim’de Kurucu Meclis seçimleri yapıldı⁵²⁶.

Mısır’da da 17 Ocak’ta bir kişinin ülkedeki ekonomik koşulları gerekçe göstererek kendisini yakması⁵²⁷ ertesinde 25 Ocak’ta olaylar başlarken, 29 Ocak’tan itibaren Kahire’de Tahrir Meydanı işgal edilmeye başlandı ve ordu görevlendirildi. Ancak Mısır Ordusu, gösterilerin yasal olduğunu ve göstericilere karşı silah kullanmayacağını açıkladı. 01 şubat’tan itibaren milyonlarca Mısırlı gösterici, Devlet Başkanı Hsn Mübarek’in bir sonraki seçimlerde aday olmaması ve Anayasa’da reform yapılması istemli gösterilere başladı. Birkaç hafta sonra 11 şubat 2011’de, Mısır Devlet Başkanı Hsn Mübarek iktidarı bırakmak zorunda kaldı. 08 Temmuz’da Tahrir Meydanı’nda yeni bir gösteri düzenlendi. 01 Ağustos’da ise, “yolsuzluk, kamu fonlarının kötüye kullanılması ve gösterilerin bastırılması sırasında ölüm emri vermesi” suçlamalarıyla eski Devlet Başkanı Mübarek hakkındaki yargılama bařladı⁵²⁸.

Ürdün’de 26 şubat’ta olaylar meydana geldi ve 24-25 Mart tarihlerinde Başbakan’ın istifası ile siyasal reformlar yapılması isteklerinin bildirildiği gösteriler yapıldı⁵²⁹. Kral 26 Nisan’da, Anayasa’yı değiştirmekle görevli bir komisyon kurdu⁵³⁰.

Yemen’de, 24 Ocak’ta 19 muhalif tutuklandı⁵³¹ ve 27 şubat’ta Hükümet’in görevine son verildi. 29 şubat’ta ise Yemen’de öğrencilerin öncülüğünde olaylar meydana geldi. Devlet Başkanı Ali Abdullah Salih 23 Mart tarihli açıklamasında, 2011 bitmeden anayasa referandumu ve meclis ile başkanlık seçimleri yapılmasını önerdi. Yemen’de muhalefet 21 Mayıs’ta, Başkan Salih’in çekilmesini ngren Körfez İşbirliği Konseyi’nin planını kabul

⁵²⁴ Elaiba, a.g.e., 2012, 119-123.

⁵²⁵ Ungaro-Vale, a.g.m., 2012.

⁵²⁶ Elaiba, a.g.e., 2012, 119-123.

⁵²⁷ Ungaro-Vale, a.g.m., 2012.

⁵²⁸ Elaiba, a.g.e., 2012, 119-123.

⁵²⁹ Helfont, S.-Helfont, T. (2012). “Jordan: Between the Arab Spring and the Gulf Cooperation Council”, *Foreign Policy Research Institute*, Winter 2012, 88.

<https://www.fpri.org/docs/media/JordanBetweenTheArabSpring.pdf> (ET: 11.07.2018)

⁵³⁰ Elaiba, a.g.e., 2012, 119-123.

⁵³¹ Ungaro-Vale, a.g.m., 2012.

ettiğini açıkladı. Çatışmalarda yaralanan Başkan Salih, 03 Haziran 2011’de Suudi Arabistan’a sığındı⁵³². Salih, beklenmedik bir şekilde 23 Eylül’de ülkeye dönerek seçimlerin yapılması çağrısı yaptı ve 01 Aralık’ta yapılan açıklamada geçici hükümet kurulması konusunda muhaliflerle anlaşıldığı bildirildi⁵³³.

Suriye’de 4-5 Şubat 2011’de gösteri çağrıları yapıldı, ancak, bu girişimler yeterli bir karşılık bulmadı. Suriye’de 18 Mart’tan itibaren gösteriler tüm ülkeye yayılmaya başladı. Suriye Ordusu, 25 Nisan 2011’de Dera Şehri’nde muhaliflere operasyon başlattı. Obama tarafından 19 Mayıs’ta yapılan açıklamada, Esad’ın istifa etmesi veya demokrasiye geçişi kabul etmesi istendi⁵³⁴. İstanbul’da 02 Ekim’de yapılan toplantıda, Esad karşıtı muhalifleri biraraya getiren Suriye Ulusal Konseyi kuruldu⁵³⁵. ARB’nden yapılan 12 Kasım tarihli açıklamada, Suriye’nin üyeliğinin askıya alındığı bildirildi⁵³⁶.

Bahreyn’de ise, grev çağrılarının büyümesini önlemek isteyen Kral, kraliyet üyelerine para dağıtarak bu çağrıları önlemek istedi. Ancak, Manama’nın Perle Meydanı’nda 14 Şubat’tan itibaren işgaller başladı ve gösterilerin merkezi oldu. Birleşik Arap Emirliği ve Katar destekli Suudi Arabistan askerleri, Körfez İşbirliği Konseyi adına Bahreyn’in isteği üzerine askeri müdahalede bulundu. Haziran ayında Ulusal Diyalog Grubu kurulmasına rağmen, 04 Temmuz’da olaylar yayılmaya devam etti⁵³⁷.

Irak’ta 16-20 Şubat tarihleri arasında bazı gösteriler oldu, ancak, bunlar çok etkili olmadı. Fas’ta 20 Şubat’ta reform istemli gösteriler düzenlendi. Kral, 09 Mart’ta yaptığı açıklamada, Anayasa’da reform yapılması çalışmalarından sorumlu bir komisyon kurulduğunu belirtti. 01 Temmuz’da yapılan referandumda, katılanların %97.58’i tarafından yeni Anayasa kabul edildi⁵³⁸.

Tunus’ta başlayıp tüm bölgeye yayılan bu gelişmeler için uluslararası toplumda “Arap Devrimi” veya “Arap Uyanışı” ve daha yaygın olarak da “Arap Baharı” nitelemesi yapılırken, bu bağlamda önemle dikkate alınması gereken ise, 18 Ocak 2006 tarihli Georgetown Üniversitesi’nde yaptığı konuşmasında dönemin ABD Dışişleri Bakanı

⁵³² Elaiba, a.g.e., 2012, 119-123.

⁵³³ Ungaro-Vale, a.g.m., 2012.

⁵³⁴ Ungaro-Vale, a.g.m., 2012.

⁵³⁵ Elaiba, a.g.e., 2012, 119-123.

⁵³⁶ Ungaro-Vale, a.g.m., 2012.

⁵³⁷ Elaiba, a.g.e., 2012, 119-123.

⁵³⁸ Elaiba, a.g.e., 2012, 119-123.

Rice'in⁵³⁹, “Amerikan vizyonunun tüm dünyaya liderlik etmesinden, dünyadaki her ülke ve kültürde tiranlıklara son vermek için demokratik hareketleri ve kurumları desteklemekten” bahsetmesidir. Bush'un 2005 yılında bildirdiği aynı görüşün “Dönüştürücü diplomasi” bağlamında ABD dış politikasına hakim olmasının bir gereği olduğunu ifade eden Rice, ABD'nin, sadece diplomasi ile değil aynı zamanda aktif destekle bu hedefe ulaşabileceğine dikkat çekmiş ve Ortadoğu'da demokratik reformların da başladığını bildirmiştir. ABD'nin tüm bu çabalarının dünyada genel olarak istikrarın ve güç dengesinin sağlanmasına hizmet ettiğini belirtirken, modern devletin egemenlik prensibine bağlı kaldığını ve bunun sonucu olarak da her bir devletin kendi topraklarında kontrolü üstlendiğini, ancak, kötü yönetimlerin ise kendi halklarına sadece sıkıntı doğurduğunu ileri sürmüştür. Ortadoğu'daki aşırılıkçılara karşı sivil halka yardımın da ABD dış politikasının bir parçasını teşkil ettiğini bildirdiği bu konuşmasında bildirilen ilkeler, kısa bir süre sonra tüm bölgeye yayılan ve sonuçları günümüze de ulaşan gelişmelerin teorik ve pratik temelini oluşturmuştur.

3.1.3.2.Libya'daki gelişmeler

Arap Baharı olarak nitelendirilen Tunus'taki intiharın tetikleyici olduğu olaylar, IMF'nin (Uluslararası Para Fonu) aynı gün yayınlanan Raporu'nda “iyi bir yönetim” sergilediği belirtilen⁵⁴⁰ Libya'da, ilk olarak 15 Şubat 2011 tarihinde Bingazi'de görüldü ve birkaç saat içerisinde Libya'nın diğer şehirlerine de yayıldı⁵⁴¹. Bingazi'de bir insan hakları savunucusu avukatın tutuklanması ertesinde başlayan gösteriler, bu kişinin serbest bırakılmasına rağmen artarak devam etti. Libya Devlet Başkanı Kaddafi, 17 Şubat'ta yaptığı açıklamada, AB ile göçmenler konusundaki iş birliğine son vermekle tehdit ederken, Libya'nın BM Temsilcisi 23 Şubat'ta BM'den, Libya'da uçuşa yasak bölge ilan edilmesini istedi. Fransa Devlet Başkanı Nicolas Sarkozy de aynı gün yaptığı açıklamada, AB'nden, Kaddafi ve ailesinin ülke dışında bulunan hesaplarının dondurulması dahil yaptırımların kabul edilmesini ve sivillere yönelik saldırıların durdurulmasını istedi. Libya'da 23 Şubat itibariyle, Tobruk ve Bingazi de dahil olmak üzere Mısır sınırından Ajdabya'ya kadar olan bölge Kaddafi karşıtı muhaliflerin eline geçerken ve Mısır ile Libya

⁵³⁹ Rice, a.g.m., 2006.

⁵⁴⁰ Elaiba, a.g.e., 2012, 86.

⁵⁴¹ Infoplease. “Libya News & Current Events”, <https://www.infoplease.com/world/countries/libya/news-and-current-events> (ET: 10.12.2017)

sınırı kapatılırken⁵⁴², 27 Şubat'ta Bingazi'de Ulusal Geçiş Konseyi kuruldu. Libya'daki gelişmeler ve BMİHK'nin Libya hakkında yayımladığı 2012⁵⁴³ ve 2014⁵⁴⁴ tarihli raporlarında aktarılan sivil kayıpların tüm dünyaya yansımaları ertesinde, 2005 BM Zirvesi'nde kabul edilen koruma sorumluluğunun ilk uygulaması olarak nitelendirilen⁵⁴⁵ Libya'ya müdahale aşamasına gelindi.

BM Güvenlik Konseyi 26 Şubat 2011 tarihinde, Libya'ya yönelik 1970 (2011) sayılı “Afrika’da barış ve güvenlik” başlıklı kararı kabul etti⁵⁴⁶. Oybirliği ile kabul edilen kararda, Libya Hükümeti tarafından sistemli olarak sivillere karşı güç kullanılması kınanırken, bu saldırıların insanlığa karşı suç teşkil edebileceği vurgulanmıştır. Kararda, Libya halkının korunmasında öncelikle sorumlunun Libya Hükümeti olduğu bildirilirken, Libya'nın egemenlik, bağımsızlık ve toprak bütünlüğüne bağlılık teyit edilmiş, BM Antlaşması'nın VII. Bölümü'ne ve uluslararası barış ve güvenliğin sağlanması için gerekli tedbirlerin alınması sorumluluğuna dikkat çekilmiştir. İngiltere Başbakanı David Cameron 28 Şubat 2011 tarihli açıklamasında, Kaddafi'nin hava kuvvetlerinin sivillere yönelik kullanılmasının önlenmesi için, Libya'da uçuşa yasak bölge düşüncesine destek vermiştir. Kaddafi'nin Oğlu Saif El İslam ise, 28 Şubat'ta yaptığı açıklamada, “isyanın kanda boğulacağını” bildirdi. Libya hakkında Güvenlik Konseyi tarafından 1973 sayılı kararın alınması öncesinde, ARB, 02 Mart 2011'de Libya'nın üyeliğini askıya alırken, 2011 Haziran ayında Astana'da düzenlenen 38. Dışişleri Bakanları Konseyi'nde ismini İslam İş Birliği Teşkilatı (İİT) olarak değiştiren İslam Konferansı Örgütü (İKÖ) de, Libya'da yaşananları “İslamiyet ve insanlığın değerlerine karşı bir insanlık felaketi” olarak nitelendirdi. ARB, AFB ile de koordine ederek, Libya'da uçuşa yasak bölgeyi uygulamaya bizzat hazır olduğunu 8 Mart 2011'de açıklarken, 12 Mart'ta ise Güvenlik Konseyi'nden harekete geçmesini istedi⁵⁴⁷.

İngiltere ve Fransa'nın müdahaleyi meşru kılmak için gerçekleştirdikleri tüm hazırlıklara rağmen, AB içerisinde ise bir uzlaşmadan bahsetme olanağı yoktur. Almanya ve kurumsal olarak AB, her ne şekilde olursa olsun Libya'ya askeri müdahaleye karşı olduklarını

⁵⁴² Encyclopaedia Britannica. (2011). “Libya Revolt of 2011”, <https://www.britannica.com/event/Libya-Revolt-of-2011> (ET: 10.12.2017)

⁵⁴³ BMİHK, a.g.r., 2012.

⁵⁴⁴ BMİHK, a.g.r., 2014.

⁵⁴⁵ Elaiba, a.g.e., 2012, 9.

⁵⁴⁶ BM Güvenlik Konseyi S/RES/1970 (26.02.2011). “Paix et sécurité en Afrique”, [http://www.un.org/fr/documents/view_doc.asp?symbol=S/RES/1970\(2011\)](http://www.un.org/fr/documents/view_doc.asp?symbol=S/RES/1970(2011)) (ET: 08.11.2016)

⁵⁴⁷ Elaiba, a.g.e., 2012, 22.

açıklamışlardır. 11 Mart 2011’de yapılan Libya özel gündemli AB Zirvesi’nde, Fransa Devlet Başkanı Nicolas Sarkozy ve İngiltere Başbakanı David Cameron, başta Almanya Şansölyesi Angela Merkel olmak üzere AB’ni, Libya’da uçuşa yasak bölge ilan edilmesinin en iyi çözüm olduğuna ikna edemediler⁵⁴⁸. Almanya, Libya’ya müdahalenin sonuçlarının belirsiz olduğunu ve çok daha kötü sonuçlar doğurabileceğini, uluslararası bir uzlaşmanın zorunlu olduğunu bildirmiştir⁵⁴⁹. Birliğin müdahaleye karşı olan ülkeleri, Sarkozy ve Fransa’yı Birlik kararı olmaksızın hareket etmekle ve “maceracı olmakla” itham etmişlerdir. Angela Merkel’in müdahaleye karşı tutum almasında, aynı tarihlerde Almanya’da Bade-Wurtemberg’de kendisi için zor geçeceği öngörülen seçimlerin olmasının ve Afganistan’a birlik gönderilmesinde olduğu gibi Alman kamuoyunun birlik içerisinde olmamasının etkili olduğu belirtilmektedir⁵⁵⁰. AB üyesi devletlerin her birinin ulusal çıkarları ve Libya’daki gelişmeler karşısında algıladıkları tehditler farklılık arz etmiştir. Nitekim, Libya’ya müdahale sonrasında yapılan çalışmada, bu dönemde yaşanan tecrübelerin, AB’nin kendi savunma yapısını oluşturmasının kaçınılmaz olduğunu kanıtladığı ifade edilmiştir⁵⁵¹. Libya’dan Akdeniz üzerinden bir göç dalgası tehdidi algılayan İtalya’nın 20 Şubat 2011’den itibaren göçe dikkat çekmesi ile Fransa’nın aynı konudaki benzer tutumu ve diğer her bir üye devletin yaklaşımı arasındaki farklılıkta, ülkelerin jeopolitik konumları ile Libya krizinin ekonomik sonuçları etkili olmuştur. AB Şubat 2011’de, Libya krizinde taraflar arasında barışın sağlanmasını ve krizin daha fazla derinleşmemesini ön plana çıkartmıştır⁵⁵².

Hükümet kuvvetlerinin 01 Mart’ta karşı saldırıya geçmesi sonrasında, ülkeye davet edilen yabancı gazetecilere Kaddafi tarafından yapılan açıklamada ise, Libya’nın kolonileştirilmesinin amaçlandığı ve Libya halkının kendisini halen sevdikleri bildirilmiştir⁵⁵³. ABD Senatosu aynı tarihli kararında Güvenlik Konseyi’nden, Libya’da Kaddafi’nin görevinden çekilmesi ve uçuşa yasak bölge kurulmasını öngören bir karar almasını istedi ve 02 Mart 2011’den itibaren Libya açıklarına NATO deniz gücü konuşlanmaya başladı. Lahey UCM Başsavcısı Luis Moreno Ocampo 03 Mart 2011’de yaptığı açıklamada, Libya’da insanlığa karşı işlenen suçlar nedeniyle başta Kaddafi olmak

⁵⁴⁸ Elaiba, a.g.e., 2012, 33.

⁵⁴⁹ Infoplease, a.g.m.

⁵⁵⁰ Elaiba, a.g.e., 2012, 35.

⁵⁵¹ Flagothier, J. (2012). “L’intervention militaire en Libye et ses implications pour l’Europe de la defense”, *Institut royal supérieur de défense-Centre d’études de sécurité et défense*, <http://www.irsd.be/website/images/livres/research/Research-Paper01.pdf> (ET: 10.08.2015)

⁵⁵² Elaiba, a.g.e., 2012, 32.

⁵⁵³ Encyclopaedia Britannica, a.g.m., 2011.

üzere ilgililer hakkında soruşturma başlatıldığını bildirdi⁵⁵⁴. İnterpol, 03 Mart'tan itibaren BM ile Libya hakkında iş birliğine başlarken, NATO 07 Mart'ta, Libya hava sahasının 24 saat süreyle gözetilmesi kararını aldı. BM İnsan Hakları Yüksek Komiseri, 04 Mart 2011'de Libya'da gerçekleşen şiddet olayları hakkında uluslararası bağımsız araştırma yapılmasını ve "Libya resmî yetkilileri tarafından işlenen ağır insan hakları ihlallerinin derhal durdurulmasını" istemiştir. BM Genel Kurulu 07 Mart 2011'de oy birliği ile aldığı kararda, Libya'nın BMİHK üyeliğini askıya almıştır⁵⁵⁵. Libya'ya müdahalede meşruluğu ve bir anlamda uluslararası hukuka uygunluğu sağlayan neden olarak, Libya resmî güçlerinin kendi sivil halkına karşı güç kullanması gösterildi. Libya'da yaşayan yabancılar, ülkedeki hükümet dışı uluslararası örgütler, Tunus ile Mısır'a kaçan Libya vatandaşları ve Libya diplomatları tarafından teyit edilerek "vahşet" olarak nitelendirilen bu şekilde güç kullanımı, başta ABD ve AB olmak üzere ARB tarafından da kınandı⁵⁵⁶.

Bingazi'de 05 Mart 2011'de Ulusal Geçiş Konseyi kurulmuştur. Konsey, ilk olarak 27 Şubat 2011'de Libya'daki muhaliflerin politik kanadı olarak bir araya gelmiş, ancak resmî ilan tarihi 05 Mart 2011 olmuştur⁵⁵⁷. "Libya şehir ve kasabalarının temsilcileriyle siyaset, ekonomi, adalet, gençlik, kadın, siyasi suçlular ve askeri işler konularında seçilen temsilcilerden oluşan" ve "Ulusal Geçiş Konseyi, Yürütme Kurulu ve Özgür Libya Silahlı Kuvvetleri" şeklinde örgütlenen Konsey'in, "halk hareketlerinin düzen kazanmasına ve güçlenmesine katkı sağladığı" bildirilmiştir⁵⁵⁸. Konsey'in kurulmasıyla birlikte Libya'da Kaddafi karşıtları uluslararası kabul gören bir zemin kazandıkları gibi, Libya'ya askeri müdahale isteyen devletler de kendilerine Libya'da bir muhatap bulmuşlardır. 28 Mart 2011'de Katar tarafından tanınan Ulusal Geçiş Konseyi, "kuvvetler ayrılığına dayalı modern bir anayasa taslağı hazırlamak, siyasi partiler ve sivil toplum örgütlerinin kurulmasını desteklemek, entellektüel ve politik çoğulculuk ile iktidarın barışçıl yollarla değişimini sağlamak, seçme ve seçilme özgürlüğünü garanti altına almak, kurulacak ekonomik sistemle sosyal adaleti ve dengeyi sağlamak, barışçıl ve iş birlikçi bir dış politika zemini yaratmak, her bireyin renk, cinsiyet, etnik köken veya sosyal statüsü ne olursa olsun tüm vatandaşlık haklarına sahip olmasını sağlamak ve ifade özgürlüğünü tesis etmek"

⁵⁵⁴ Le Point International. (2011). "Le groupe de contact sur la Libye s'est réuni pour la première fois à Londres", http://www.lepoint.fr/monde/le-groupe-de-contact-sur-la-libye-s-est-reuni-pour-la-premiere-fois-a-londres-29-03-2011-1312922_24.php (ET: 14.11.2017)

⁵⁵⁵ Elaiba, a.g.e., 2012, 47.

⁵⁵⁶ Elaiba, a.g.e., 2012, 24.

⁵⁵⁷ Hindustan Times. (2011). "Timeline: Libya's civil war", <https://www.hindustantimes.com/world/timeline-libya-s-civil-war/story-WqLDLMKq803fWihztLRntL.html> (ET: 11.12.2016)

⁵⁵⁸ Doğan-Durgun, a.g.m., 2012, 80-81.

hedeflerini açıklamış ve “Konsey prensip olarak bu görev ve sorumluluklarını ilk genel seçimler sonuçlanıncaya kadar devam ettirmek ve prensip olarak yapılacak bu seçimlere katılmamak kararını almıştır⁵⁵⁹.”

Libya’ya askeri müdahale taraftarları, müdahalenin meşruluğunda Güvenlik Konseyi kararı alınması gibi teknik şartların dışında, müdahale anı konusunda da “hemen şimdi veya asla” yaklaşımını benimsemişler ve bu görüşlerinin kabul görmesi için çaba sarfetmişlerdir. Kaddafi karşıtlarının 12 Mart tarihli açıklamalarında yer alan, Bingazi’nin düşme noktasına geldiği ve bu halde çoğunluğu sivil 500.000 kişinin öldürülebileceği bilgisi ile acil yabancı müdahale çağrısı, müdahale için beklenen moral fırsatı vermiştir⁵⁶⁰. Kaddafi karşıtlarının bu açıklamalarından çok, terörizmle mücadelede iş birliği söylemi sayesinde özellikle 2003 yılından itibaren uluslararası kamuoyunda meşruiyet sağlayan Kaddafi’nin müdahaleden bir hafta önce yaptığı açıklamada yer alan; Akdeniz’in karşı kıyılarına göçe izin vermek ve bölgesel oyuna El Kaide’yi de dahil ederek teröre destek vermekle Batılıları tehdit etmesi ise, kendisinin aleyhine sonuç doğurdu⁵⁶¹. Ulusal Geçiş Konseyi Başkanı Mustafa Abdulcelil, 09 Mart 2011 tarihli açıklamasında “Libya’da uçuşa yasak bölge kurulması amacıyla uluslararası toplumun acil harekete geçmesini” istemiştir⁵⁶². Fransa, Kaddafi karşıtları tarafından oluşturulan Ulusal Geçiş Konseyi’ni Libya’nın meşru hükümeti olarak diğer tüm devletlerden önce 10 Mart 2011’de tanımıştır⁵⁶³. Konsey üyeleri ile Fransa Devlet Başkanı Sarkozy arasında Bernard Henri Levy’nin organize ettiği bir resmî görüşme gerçekleştirilmiştir. 05 Mart 2011’de Bingazi’ye diplomatlarını gönderen İngiltere ise, Ulusal Geçiş Konseyi’ni 27 Temmuz 2011’de tanımıştır⁵⁶⁴. Dönemin ABD Dışişleri Bakanı Hillary Clinton, 14 Mart 2011 tarihinde Paris’te Sarkozy ve Libya Ulusal Geçiş Konseyi üyeleri ile görüşmüştür.

Kaddafi karşıtı güçler, 15 Mart 2011’de Fransa’ya tek taraflı müdahale çağrısı yaptılar⁵⁶⁵. NATO’nun 10 yıl içerisinde üçüncü kez Müslüman topraklarına askeri müdahalede bulunmasının doğuracağı olumsuz sonuçları gerekçe gösteren Fransa, Libya’ya askeri

⁵⁵⁹ Doğan-Durgun, a.g.m., 2012, 81.

⁵⁶⁰ Elaiba, a.g.e., 2012, 27.

⁵⁶¹ Elaiba, a.g.e., 2012, 86.

⁵⁶² Elaiba, a.g.e., 2012, 120.

⁵⁶³ Encyclopaedia Britannica, a.g.m., 2011.

⁵⁶⁴ Elaiba, a.g.e., 2012, 33.

⁵⁶⁵ Elaiba, a.g.e., 2012, 27.

müdahaleye NATO'nun dahil olmasına karşı çıkmıştır⁵⁶⁶. NATO ise, uluslararası kamuoyu nezdinde Irak'ta kaybettiği kredisini, “yetki, kimlik ve meşruiyet bağlamında üstlendiği anahtar rolü” yeniden kazanmak için Libya krizini bir araç olarak kabul etmiş ve örgütün ve uluslararası arenanın gereklerini dengeleyici bir politika izlemiştir. Nitekim, NATO Genel Sekreteri, Şubat 2011 sonu itibarıyla, “Libya’ya müdahaleye örgütün niyeti olmadığı gibi, böyle bir rolü de bulunmadığını” belirtirken, 08 Mart 2011’de yaptığı açıklamada, örgüt üzerindeki baskıların bu şekilde devam etmesi halinde “NATO’nun pasif durumda kalamayacağını” bildirmiştir. NATO, aynı gün Libya hava sahasına AWACS’ları konuşlandırmıştır. NATO Genel Sekreteri, 09 Mart 2011 tarihli açıklamasında Güvenlik Konseyi kararı alınmasının şart olduğunu vurgulamış, 14 Mart 2011 tarihli açıklamasında ise, müdahaleye hazır olduklarını ifade etmiştir. Müdahaleye karşı olduğunu açıklayan Almanya, genel olarak müdahaleye karşı ve görüşmelerin devam etmesinden yana olan Türkiye ve NATO’nun değil AB’nin müdahaleyi yürütmesinden taraf olan Fransa, NATO’dan yapılan bu açıklamalara karşı çıkmışlardır. NATO’dan 27 Mart’ta yapılan resmî açıklamada, Libya’da askeri operasyonların ABD, Fransa ve İngiltere tarafından yürütüldüğü bildirilmiştir⁵⁶⁷. İlk etapta müdahalede doğrudan bir görev üstlenmeyen NATO Mart ayının üçüncü haftasında koalisyonun deniz gücünü devreye sokarken, 31 Mart 2011’den 31 Ekim 2011’e kadar askeri operasyonların komutasını üstlenmiş, İspanya ile İtalya da hava üslerini NATO’ya tahsis etmiştir⁵⁶⁸.

BM Güvenlik Konseyi, 17 Mart 2011 tarihinde Libya’ya yönelik 1973 (2011) sayılı kararı kabul etti. Güvenlik Konseyi, 1973 (2011) sayılı ve “Libya Arap Cumhuriyeti’ndeki durum” başlıklı kararında⁵⁶⁹, öncelikle 26 Şubat 2011 tarihli ve 1970 (2011) sayılı kararına atıfta bulunurken ve Libya’daki çok ağır sivil kayıplardan duyulan endişeye dikkat çekerken, Libya’daki durumun, uluslararası barış ve güvenlik için bir tehdit oluşturduğunu tespit etmiş ve BM Antlaşması’nın VII. Bölümü çerçevesinde hareket edildiğini vurgulamıştır. Libya hava sahasının tüm uçuşlara yasaklanmasına karar vermiş ve Libya’da saldırı tehdidi altında olan sivilleri korumak için tüm tedbirleri alma yetkisi vermiştir.

⁵⁶⁶ Elaiba, a.g.e., 2012, 31.

⁵⁶⁷ Encyclopaedia Britannica, a.g.m., 2011.

⁵⁶⁸ Elaiba, a.g.e., 2012, 70-75.

⁵⁶⁹ BM Güvenlik Konseyi S/RES/1973 (17.03.2011). “La situation en Jamahiriya Arabe Libyenne”, [http://www.un.org/fr/documents/view_doc.asp?symbol=S/RES/1973\(2011\) \(ET: 08.11.2016\)](http://www.un.org/fr/documents/view_doc.asp?symbol=S/RES/1973(2011) (ET: 08.11.2016))

Kaddafi, 17 Mart 2011’de 1973 (2011) sayılı karara dayalı olarak Libya’ya yönelik hava harekâtının Fransa tarafından 19 Mart 2011’de başlatılmasından 1 gün önce, askeri müdahalenin son çare olduğu algısını ortadan kaldırmak için tek taraflı olarak ateşkes ilan etti. Fransa ve İngiltere, 1970 (2011) sayılı karara yansıyan yaptırımlara rağmen, Kaddafi’nin uzun süre iktidarda kalacağını ve bu yaptırımlardan çok fazla etkilenmeksizin karşıtlarını yok edeceğini değerlendirmişlerdir⁵⁷⁰. Türkiye tarafından 01 Nisan 2011’de bir barış planı sunuldu⁵⁷¹. Kaddafi ile Libya’ya askeri müdahale yanlısı Batılı devletler arasında Türkiye dahil bazı Afrika devletleri tarafından arabuluculuk yapılması girişimlerinden ise, Kaddafi ile ilişkisi olan devletler “uluslararası sahnenin vebalıları” olarak nitelendirildiğinden sonuç alınamamıştır⁵⁷².

Libya’nın BM Büyükelçisi, Mart ayında görevini bırakıp ABD’ye iltica ederken, dönemin ABD Devlet Başkanı Obama 28 Mart 2011’de yaptığı açıklamada, ABD’nin Libya müdahalesine dahil olmasının ABD’nin çıkarlarına uygun olduğuna dikkat çekmiştir⁵⁷³ ve “dünyanın ABD’ye ihtiyacı olduğu” algısının iç kamuoyuna yerleşmesi amaçlanmıştır⁵⁷⁴. ABD’nin müdahale konusundaki tutumu hakkında dikkat çekici olan diğer bir husus ise şu şekildedir: ABD’nin 2003 yılında Irak’a yaptığı müdahalenin hegemonyasına ve müttefiklerine meşruiyet kaybı yarattığı ve bu nedenle, 2011’de Libya’ya askeri müdahalede gerek ABD gerekse de başta İngiltere ile Fransa olmak üzere müttefiklerinin, BM kararına dayalı olarak müdahale edilmesini ve uluslararası sistemde meşruiyetlerini önemsedikleri ileri sürülmüştür⁵⁷⁵. Ancak, her ne kadar Güvenlik Konseyi’nin 1973 (2011) sayılı kararı bu görüşe göre müdahale için meşruiyet zemini olarak kabul edilmekle birlikte, karar içeriğinde koruma sorumluluğuna dayalı olarak her türlü askeri müdahalenin öngörülmemesi ve uçuşa yasak bölge de dahil olmak üzere, Libya’da sivillerin korunması için her türlü tedbirin alınmasına izin verilmesi dikkate alındığında, 1973 (2011) sayılı kararın, ABD ile müttefiklerini her türlü eylemde meşru kıldığı görüşünü kabul etme olanağı bulunmamaktadır.

Kararda bu yönde bir hedef öngörülmemekle birlikte, Kaddafi ve ailesinin yönetimine son verilmesi askeri müdahalede hedef olarak öngörülmüş ve askeri operasyon bu hedef

⁵⁷⁰ Elaiba, a.g.e., 2012, 35.

⁵⁷¹ Ungaro-Vale, a.g.m., 2012.

⁵⁷² Elaiba, a.g.e., 2012, 42.

⁵⁷³ Elaiba, a.g.e., 2012, 84.

⁵⁷⁴ Elaiba, a.g.e., 2012, 107.

⁵⁷⁵ Elaiba, a.g.e., 2012, 102.

doğrultusunda gerçekleştirilmiştir. Salt bu gerçeklik dahi, ABD ile müttefiklerinin, 1973 (2011) sayılı kararı gerekçe olarak gösterip, bu kararla bağlı kalmaksızın müdahalede bulunduklarının somut kanıtı olarak kabul edilmelidir. Nitekim, Kaddafi tarafından 10 Nisan 2011’de yapılan açıklamada, AFB arabulucuları tarafından sunulan krizden çıkış planının kabul edildiği bildirilmiştir. AFB NATO’dan bombardımanlara son verilmesini istemiş, ancak, Libya muhalifleri ise, bu barış planını kabul etmediklerini ve Kaddafi’nin iktidardan gitmesi isteklerini yinelemişlerdir. Londra Uluslararası Konferansı’nda biraraya gelen ve aralarında BM, NATO, AB gibi örgütler ile ABD, İngiltere, Fransa ve Türkiye gibi devletlerin de bulunduğu 40 kadar katılımcı 29 Mart 2011 tarihli açıklamalarında, Libya Temas Grubu kurulduğunu ve Grubun ilk toplantısının, Libya’daki askeri müdahaleye Birleşik Arap Emirliği ile birlikte katılan tek Arap devleti olan Katar’da yapılacağını bildirdiler. Katılımcıların Libya’nın egemenliği, bağımsızlığı, toprak bütünlüğü ve ulusal birliğini vurguladıklarının, Kaddafi Yönetimi’nin tüm meşruiyetini yitirdiğinin ve tüm eylemlerinden dolayı sorumlu olduğunun, Libya’da derhal ateşkes ilan edilmesinin ve sadece Libyalıların hükümetlerini seçebileceklerinin belirtildiği ve “sivillere saldırıları nedeniyle Kaddafi’ye yönelik yaptırımların arttırılacağı” bildirildiği açıklamada, Temas Grubu’nun 3 görevi şu şekilde ifade edilmiştir: “BM, AFB, ARB, İKÖ ve AB ile sıkı iş birliği içerisinde, tüm uluslararası çabaların siyasi liderliğini ve yönetimini üstlenmek; Libya’ya yönelik uluslararası yanıtı koordine etmek amacıyla bir platform sağlamak; Libya’daki taraflarla temaslar için uluslararası toplum nezdinde ortak alan sağlamak⁵⁷⁶.”

Avrupa ülkeleri ve ABD 20 Nisan 2011’den itibaren, Libya Ulusal Geçiş Konseyi’ne “askeri danışmanlar” göndermeye başlarken, Türkiye, 23 Mayıs 2011’de Ulusal Geçiş Konseyi (UGK) Başkanı Mustafa Abdulcelil’i Türkiye’ye davet etmiştir. Yapılan görüşmelerin ardından Türkiye, UGK’yı Libya’nın tek yasal ve muteber temsilcisi olarak tanıdığını açıklamıştır. Trablus’un Geçiş Konseyi’nin denetimine geçmesinin ardından Trablus’a 2 Eylül 2011’de büyükelçi gönderen ilk ülke de Türkiye olmuştur⁵⁷⁷. NATO’dan 01 Haziran 2011’de yapılan açıklamada, Libya’daki görev süresinin 01 Eylül 2011’e kadar uzatıldığı bildirildi ve 07 Haziran 2011’de Trablus’a yönelik hava saldırıları başlatıldı. Abu Dabi’de 09 Haziran 2011’de biraraya gelen Libya Temas Grubu, gerekli fonları almasına

⁵⁷⁶ Le Point International, a.g.m., 2011.

⁵⁷⁷ Akbaş-Düzgün, a.g.m., 2012, 74.

izin veren bir mekanizma kurarak, Libya muhalefetini siyasi ve mali olarak destekleme kararı alındığını açıkladı.

UCM tarafından 27 Haziran'da yapılan açıklamada, insanlığa karşı suç işledikleri için Kaddafi ile oğlu Saif El İslam ve İstihbarat Şefi Abu Zayd Umar Dorda haklarında yakalama emri verildiği belirtildi. Kaddafi Hükümeti tarafından 09 Ağustos'ta yapılan açıklamada ise, NATO, sivillerin ölümüne neden olan hava saldırıları yapmakla suçlandı. Muhalifler, 23 Ağustos'ta Kaddafi'nin genel karargahını ele geçirip savaşın sona erdiğini açıklarken, Kaddafi'nin eşi ve kızı ile oğullarından ikisi 29 Ağustos'ta Cezayir'e sığındılar. Libya Ulusal Geçiş Konseyi Başkanı Abdul Celil, Trablus'ta ilk açıklamasını 13 Eylül'de yaparken, Sarkozy ve Cameron 15 Eylül'de Bingazi'yi ziyaret ettiler. Libya Ulusal Geçiş Konseyi güçleri 17 Ekim'de Kaddafi'nin kontrolündeki son mevzi olan Bani Walid'i alırken, 20 Ekim'de Sirte'yi ele geçirdiler. Kaddafi'nin içinde olduğu konvoy NATO'nun ateşiyle durduruldu ve Kaddafi muhalifler tarafından 20 Ekim 2011'de linç edilerek öldürüldü. Kaddafi'nin öldürülmesinden sonra, ülkenin yeniden inşası ve seçimlerin yapılması amaçlandı ve Kaddafi sonrasında Libya'da ilk seçimler Temmuz 2012'de yapıldı⁵⁷⁸.

Aradan geçen süre içerisinde günümüz itibariyle de 2011 müdahalesi sonrasında Libya'da istikrar sağlanamamış ve çatışmalar artarak devam etmiştir. Trablus'ta BM tarafından tanınan bir hükümet kurulurken, doğuda ise Tobruk merkezli bir hükümet kurulmuştur. Her iki hükümet arasında yapılan görüşmeler sonrasında, 17 Aralık 2015 tarihinde Fas'ın Sureyral şehrinde Libya Siyasi Anlaşması imzalanmış ve Devlet Yüksek Konseyi oluşturulmuş, başkanlığına Halid el Mışri seçilmiştir. Libya Siyasi Anlaşması uyarınca kurulan Ulusal Uzlaş Hükümeti, Güvenlik Konseyi'nin 2259 sayılı kararı uyarınca Libya'yı temsil eden tek ve meşru hükümet olarak kabul edilmiştir.

Ülkede birlik ve istikrarın sağlanması için gerçekleştirilen çabalar bağlamında, 29 Mayıs 2018'de Paris'te Güvenlik Konseyi'nin beş daimî üyesi ile aralarında Türkiye'nin de bulunduğu 20 ülkenin katılımıyla bir toplantı yapılmıştır. Görüşmeler neticesinde, 10 Aralık 2018'de Libya'da parlamento ve devlet başkanlığı seçimleri yapılması, merkez bankasının birleşmesi, ulusal bir ordunun kurulması için destek olunması, zirvede alınan kararlara karşı çıkanlara uluslararası yaptırım uygulanması konularında her iki hükümet

⁵⁷⁸ Infoplease, a.g.m.

anlaşmakla birlikte, ülkenin farklı bölgelerindeki gruplar yabancı müdahalesi sonucu alındığını bildirdikleri kararlara karşı çıkmıştır⁵⁷⁹. BM Genel Sekreterliği'nden yapılan açıklamada⁵⁸⁰ ise, Libya'daki tarafları temsilen toplantıya katılanların seçimler dahil aldıkları kararların, Libya'da siyasi geçiş sürecine önemli bir ilerlemeye işaret ettiğine dikkat çekilmiş ve destek ifade edilmiştir.

3.1.4. Güvenlik Konseyi'nin Libya'ya İlişkin Kararları

Libya'da çatışmaların başlamasından sonra yaşanan gelişmeler sonrasında, Güvenlik Konseyi koruma sorumluluğunu da açıkça ifade ederek Libya hakkında kararlar almıştır.

3.1.4.1. BM Güvenlik Konseyi'nin 26 Şubat 2011 Tarih ve 1970 Sayılı kararı

Libya Arap Cumhuriyeti'ndeki durumdan duyduğu derin endişeyi ifade eden ve sivillere karşı güç kullanılmasını ve şiddeti kınayan Güvenlik Konseyi, 2011'de Libya'da yaşananlarla ilgili olarak ilk kararını, 26 Şubat 2011 tarihinde 1970 sayılı kararıyla almıştır⁵⁸¹. Libya Hükümeti tarafından sivil halka yöneltilen şiddetin kınandığı, barışçı gösterilerde sivillere uygulanan baskı esnasında insan haklarının sistematik olarak ve sıklıkla ihlal edilmesinden ve sivillerin ölümünden duyulan derin endişenin ifade edildiği kararda, Libya'da "uluslararası insani hukukun ve insan haklarının ihlal edilmesinin" ARB, AFB ve İKÖ Genel Sekreteri tarafından kınanmasının memnuniyetle karşılandığı bildirilmiştir. BM Örgütü nezdindeki Libya Arap Cumhuriyeti daimî temsilcisi tarafından Devlet Başkanı'na gönderilen 26 Şubat 2011 tarihli mektubu not ettiğini belirten Konsey, Libya Arap Cumhuriyeti'nde işlenmiş uluslararası insan haklarının ihlali kabul edilen tüm hususları araştırmak, işlenen suçlar ile mümkün olduğu ölçüde sorumluları tespit etmek ve ihlal durumları ile yapılanları belirlemek için, acil olarak uluslararası bağımsız bir komisyonun gönderilmesini içeren BMİHK'nin 25 Şubat 2011 tarihli kararını memnuniyetle karşıladığını bildirmiştir.

⁵⁷⁹ Cumhuriyet. (30.05.2018) "Libya için yeni umut", 15.

⁵⁸⁰ BM Info. (2018). "Libye: l'ONU salue l'entente des acteurs libyens à Paris pour organiser les élections le 10 décembre 2018", <https://news.un.org/fr/story/2018/05/1015321> (ET: 30.05.2018)

⁵⁸¹ BM Güvenlik Konseyi, a.g.k., 1970 (2011). İnsani müdahale bağlamında silahlı müdahalede bulunan devletlerin, Güvenlik Konseyi kararlarına atıfla müdahaleyi meşru kılma çabaları ve koruma sorumluluğuna konu tüm kriterlerin gerçekleşip gerçekleşmediğinde metnin tamamının değerlendirilmesi zorunluluğu dikkate alınarak, kararın tamamı EK-1 olarak aktarılmıştır.

Konsej kararında, sivil halka karşı Libya Arap Cumhuriyeti'nde işlenmekte olan sistematik ve genel saldırıların insanlığa karşı suç teşkil edebileceğinin değerlendirildiği bildirilmiştir. Libya'da şiddetten kaçmaya zorlanan sığınmacılar ile yabancıların akibeti hakkındaki kaygısını açıklayan ve yaralıları tedavi etmek için gerekli tıbbi araçların yokluğuna yönelik bilgilerden duyulan endişeyi de belirten Konsey, basına uygulanan tüm kısıtlamaların derhal kaldırılmasını istemiştir. Konsey, Libya halkını koruma sorumluluğunun Libya yetkililerinde olduğunu hatırlatırken, ülkenin egemenliği, bağımsızlığı, toprak bütünlüğü ve ulusal birliğine kesin bağlılığını teyit etmiştir. BM Antlaşması'nda bildirilen uluslararası barış ve güvenliğin devamının Güvenlik Konseyi'nin başlıca sorumluluğu olduğunun bilincinde olduğuna dikkat çeken Konsey, BM Antlaşması'nın VII. Bölümü çerçevesinde hareket edilerek ve 41. madde bağlamında gerekli tedbirler alınarak, halkın yasal isteklerini tatmin etmek için tedbirlerin alınmasını ve derhal şiddete son verilmesini istemiştir.

Konsej, 15 Şubat 2011 tarihinden beri Libya Arap Cumhuriyeti'nde süren durumla ilgili olarak UCM Başsavcısı'na başvurmaya karar verildiğini bildirmiş, tüm devletlerden ve ilgili uluslararası ve bölgesel örgütlerden Mahkeme ve Başsavcı ile tam bir iş birliği yapmalarını öngörmüştür. Libya'ya yönelik silah ve askeri teçhizat ambargosu kararı alan Konsey, tüm üye devletlerden, kararın 1 nolu ekinde bildirdiği kişilere yönelik seyahat yasağına uymalarını ve 2 nolu ekinde belirtilen kişiler ile kuruluşların malvarlıklarının dondurulmasını istemiştir. Bu kararın 1 nolu eki olarak, haklarında seyahat yasağı getirilen ve Muammer Kaddafi ile çocukları ve rejimin önde gelen yetkililerinden oluşan 15 kişinin

şahsi bilgileri ile haklarındaki suçlamalara yer verilen bir liste kabul edilmiştir⁵⁸². Bu kararın 2 nolu eki olarak ise, 1 nolu ekte yer alan 7 ismin malvarlıkları dondurulmuştur⁵⁸³.

Güvenlik Konseyi 26 Şubat 2011 tarihinde, Genel Sekreter Ban Ki Moon ile Libya Arap Cumhuriyeti BM Temsilcisi'nin katılımı ile Libya'daki gelişmeleri değerlendirmiştir. Güvenlik Konseyi üyelerinden Çin, Rusya, Hindistan ve Brezilya dışındaki üyeler tarafından hazırlanan karar taslağı⁵⁸⁴, görüşmelerin başlangıcında yapılan oylamada oybirliği ile kabul edilmiştir. Oylama sonrasında yapılan açıklamalarda ise, sonuçları günümüze de yansıyan karar hakkında söz alan üyeler görüşlerini aktarmıştır⁵⁸⁵.

Güvenlik Konseyi üyelerinin oybirliği ile karar almasından duyduğu memnuniyeti ve Libya'daki gelişmelerden duyulan derin endişeyi ifade eden İngiltere temsilcisi, Kaddafi'nin şiddet çağrılarının kabul edilemez olduğunu bildirmiştir. Mevcut yönetimin sorumlu olduğu baskı ve şiddete son verilmesini öngören kararla, insan haklarının önlenmesi ve uluslararası hukukun gerçekleşmesinin sağlanacağını belirtmiş, seyahat yasağı ile malvarlıklarının dondurulması ve silah ambargosu ile UCM'nin derhal konuyu ele almasının önemine işaret etmiştir. Temsilci, mevcut kararla uluslararası toplumun, Libya halkı ile dayanışma içerisinde olduğunu ve kendi geleceği hakkında kendisinin karar verme hakkını savunacağını gösterdiğini ifade etmiştir⁵⁸⁶.

⁵⁸² Bu listede yer alan isimler ile haklarındaki suçlamalar şu şekildedir: Abdulkadir Muhammed Al Bagdadi: Göstericilere yönelik şiddete karışan Devrim Komiteleri İrtibat Bürosu Şefi; Abdulkadir Yusef Dibri: Kaddafi'nin şahsi güvenliğinden ve rejimin güvenliğinden sorumlu olup, geçmişte ayrılıkçılara yönelik gerçekleştirilen şiddeti yönetmiştir; Abu Zayd Umar Dorda: Dış güvenlik ve istihbarat örgütü yöneticisi; Abu Bakr Yunis Tümeni Generali Jabir: Savunma Bakanı; Matuq Muhammed Matuq: Kamu hizmetlerinden sorumlu sekreter; Sayyid Muhammed Qadhaf Al Dam: Avrupa'daki birçok ölümden sorumlu olan ve silah ticaretine de karışan kişi; Ayşar Muammer Kaddafi: Muammer Kaddafi'nin kızı; Hannibal Muammer Kaddafi: Muammer Kaddafi'nin oğlu; Hamis Muammer Kaddafi: Muammer Kaddafi'nin oğlu; Muhammed Muammer Kaddafi: Muammer Kaddafi'nin oğlu; Muammer Muhammed Abu Minyar Kaddafi: Devrimin rehberi, silahlı kuvvetlerin en üst düzey komutanı, göstericilerin bastırılması emrini vermekten ve insan hakları ihlallerinden sorumlu; Mutassım Kaddafi: Ulusal güvenlik danışmanı, Muammer Kaddafi'nin oğlu; Saadi Kaddafi: Özel kuvvetler komutanı, Muammer Kaddafi'nin oğlu; Saif el Arab Kaddafi: Muammer Kaddafi'nin oğlu; Saif el İslam Kaddafi: Kaddafi Vakıf Başkanı, Muammer Kaddafi'nin oğlu; Albay Abdullah El Senussi: Askeri İstihbarat Başkanı, Abu Salim Cezaevi katliamına katılmaktan şüpheli, Kaddafi'nin kayınbiraderi.

⁵⁸³ Bu listede yer alan ve 21 nolu dipnotta bildirilenlerle ilişkileri bulunan isimler şu şekildedir: Ayşe Muammer Kaddafi, Hannibal Muammer Kaddafi, Hamis Muammer Kaddafi, Muammer Muhammed Abu Minyar Kaddafi, Mutassım Kaddafi, Saif el İslam Kaddafi.

⁵⁸⁴ BM Güvenlik Konseyi S/2011/95 (26.02.2011). "Projet de résolution", <https://undocs.org/fr/S/2011/95> (ET: 01.07.2018) Karar taslağı, Güney Afrika, Almanya, Bosna Hersek, Kolombiya, ABD, Fransa, Gabon, Lübnan, Nijerya, Portekiz ve İngiltere tarafından sunulmuştur.

⁵⁸⁵ BM Güvenlik Konseyi S/PV.6491 (26.02.2011). "Paix et sécurité en Afrique", <https://undocs.org/fr/S/PV.6491> (ET: 01.07.2018)

⁵⁸⁶ BM Güvenlik Konseyi, a.g.t., 6491 (2011), 2.

Çok sayıda kişinin ölmesinden ve yaralanmasından Hindistan'ın duyduğu endişeye dikkat çeken temsilcisi, güç kullanılmasının kesinlikle kabul edilemez olduğunu belirtmiş, ülkede istikrarın en kısa sürede sağlanacağını umduklarını bildirmiştir. Libya temsilcisinin 26 Şubat 2011 tarihli mektubunda Mahkeme'nin konuyu ele almasının uygun olduğunu bildirmesine dikkat çekmiş ve UCM'ne üye olmayan Hindistan'ın da bu nedenle oybirliğiyle karar alınmasına katkı sağladığını belirtmiştir⁵⁸⁷.

Libya'daki gelişmelerden duyulan endişeyi ifade eden Güney Afrika temsilcisi, mevcut kararın, uluslararası insan hakları hukukuna uygun olarak, Libya Yönetimi'nin halka ve barışçı göstericilere karşı şiddet uygulanmasına son vermesi gerektiğini açıkça gösterdiğini, mevcut kararın Libya'da barış ve istikrarın uzun vadede tesisine katkıda bulunacağına inandıklarını bildirmiştir. Libya halkı ile yönetimine, Libya halkının iradesine saygı gösterilerek, mevcut krize en kısa sürede çözüm bulunması çağrısında bulunmuştur⁵⁸⁸.

Nijerya temsilcisi, Libya'da şiddetin artmasından ve insani kayıplardan duyulan endişeyi aktarmıştır. AFB, ARB ve İKÖ'nün Libya'da şiddete başvurulmasını kınamalarına ve Libya temsilcisinin aynı gün sunduğu mektupta da tedbirler alınması gerektiğini bildirmesine dikkat çekmiştir. Mevcut kararın, sivillerin korunmasını ve uluslararası insan haklarına saygı gösterilmesini içerdiğini vurgulamıştır⁵⁸⁹.

Masumlara yönelik saldırılar sözkonusu olduğunda uluslararası toplumun tek ses vermesi gerektiğini vurgulayan ABD temsilcisi, Güvenlik Konseyi'nin VII. Bölüm çerçevesinde Libyalı yöneticilere yönelik sert yaptırımlar uygulanması için karar aldığına, kendi halkına yönelik şiddet uygulanmasının önlenmesi için Libya Hükümeti'nin uyarıldığına ve insan hakları alanında özel bir durumda UCM'nin oybirliği ile görevlendirilmesinin Güvenlik Konseyi tarihinde bir ilk olduğuna dikkat çekmiştir. Obama tarafından aynı gün yapılan açıklamaya atıfla, iktidarda kalmak için bir yöneticinin kendi halkına yönelik şiddet uygulaması halinde, kendisine yönetme yetkisini veren meşruiyetini kaybedeceğini ve derhal çekilmesi gerektiğini bildirmiştir⁵⁹⁰.

⁵⁸⁷ BM Güvenlik Konseyi, a.g.t., 6491 (2011), 2-3.

⁵⁸⁸ BM Güvenlik Konseyi, a.g.t., 6491 (2011), 3.

⁵⁸⁹ BM Güvenlik Konseyi, a.g.t., 6491 (2011), 3.

⁵⁹⁰ BM Güvenlik Konseyi, a.g.t., 6491 (2011), 3-4.

ARB'nin Libya'daki gelişmeleri kınayan ve 22 Şubat'ta yapılan toplantıda aldığı kararları yineleyen Lübnan temsilcisi, Libya yöneticilerinin reddettiği AFB'nin 23 Şubat tarihli açıklaması ile İKÖ Genel Sekreteri'nin açıklamalarına uygun olarak Lübnan'ın karara katıldığını vurgulamış, Libya'nın toprak bütünlüğünün korunması gerektiğini belirtmiştir⁵⁹¹.

Libya'daki gelişmelerden büyük bir endişe duydukları için Rusya'nın kararı desteklediğini bildiren Rusya temsilcisi, göstericilere karşı Libya'da askeri güç kullanılmasını kınadıklarını belirtmiştir. Dolaylı da olsa kararın, Libya'nın içişlerine güç kullanılarak müdahale edilmesini veya yaptırım uygulanmasını öngörmediğini ifade etmiştir⁵⁹².

Libya'daki olumsuz gelişmelerin derhal sona ermesini istediklerini bildiren Çin temsilcisi, Arap ve Afrika ülkeleri tarafından ifade edilen endişeler dikkate alınarak Çin tarafından karar lehinde oy kullanıldığını belirtmiştir⁵⁹³.

Libya'da şiddetin son bulması ve sorumluların cezalandırılması için uluslararası toplumun net bir mesaj verdiğini ve Libya yetkililerinin uluslararası yükümlülüklerine uyması gerektiğini belirten Kolombiya temsilcisi, vatandaşlarının haklarını ve güvenliğini garanti altına alma temel yükümlülüğünü Libya yetkililerinin yerine getirmeleri gerektiğini bildirmiş, Libya'nın Konsey'e katılımının askıya alınmasına yönelik BMİHK'nin tavsiyesine dikkat çekmiştir⁵⁹⁴.

Mevcut kararı Konsey'in oybirliği ile almış olmasından duyulan memnuniyeti ifade eden Portekiz temsilcisi, Libya'da şiddetin son bulması ve sorumluların yargı önüne çıkartılması çağrısı yapmıştır⁵⁹⁵.

Libya temsilcisinin bir gün önce yaptığı yardım çağrısına Konsey'in aldığı kararla yanıt verdiğini belirten Fransa temsilcisi, sivil halka yönelik şiddetin son bulması isteğini Konsey'in tekrarladığını bildirmiştir. UCM'nin mevcudiyet nedeninin bir kez daha görüldüğüne dikkat çekmiş, mevcut kararın, bir devletin ödevlerini yerine getirmekte eksik kaldığında her bir devletin ve uluslararası topluluğun koruma sorumluluğu olduğunu

⁵⁹¹ BM Güvenlik Konseyi, a.g.t., 6491 (2011), 4.

⁵⁹² BM Güvenlik Konseyi, a.g.t., 6491 (2011), 4.

⁵⁹³ BM Güvenlik Konseyi, a.g.t., 6491 (2011), 4-5.

⁵⁹⁴ BM Güvenlik Konseyi, a.g.t., 6491 (2011), 5.

⁵⁹⁵ BM Güvenlik Konseyi, a.g.t., 6491 (2011), 5.

hatırlattığını vurgulamış ve uluslararası topluluk için kararlar yeni bir çağın başladığını belirtmiştir⁵⁹⁶.

Almanya temsilcisi, Libya yönetimi tarafından gerçekleştirilen insan hakları ihlallerine uluslararası toplumun hoşgörü göstermeyeceğinin Konsey tarafından açıkça bildirildiğini ve UCM'nin görevlendirilmesinin bunun göstergesi olduğunu belirtmiştir. Kararın, kendi sivil halkına yönelik sistemli olarak ihlalde bulunanlara açık bir uyarı olduğunu vurgulamıştır⁵⁹⁷.

Mevcut kararın uluslararası barış ve güvenliğe katkıda bulunduğunu ve Güvenlik Konseyi'nin daha önce harekete geçmesi gerektiğini ifade eden Bosna Hersek temsilcisi, Libya sivil halkına yönelik şiddet uygulanmasını kabul edilemez bulduklarını ve insan haklarının ihlal edilmesini kınadıklarını ve UCM'nin görevlendirilmesini desteklediklerini belirtmiş, Libya yetkililerine sivil halka karşı şiddet uygulamamaları çağrısında bulunmuştur⁵⁹⁸.

Davranışlarının ağır sonuçları hakkında Libya yetkililerinin uyarıldıklarını da bildiren Gabon temsilcisi, Libya'daki masumların haklarının korunması için uluslararası toplumun alacağı tedbirleri desteklemeye hazır olduklarını ifade etmiştir⁵⁹⁹.

Brezilya temsilcisi olarak söz alan Güvenlik Konseyi dönem başkanı ise, mevcut kararlar alınan tedbirlerin, şiddete son verilmesini, sivil halkın korunmasının sağlanmasını ve uluslararası hukuka saygının geliştirilmesini hedeflediğini belirtmiş, mevcut kararın Libya'da şiddete son verilmesine katkıda bulunacağı inancını bildirmiş ve sözü Libya temsilcisine vermiştir⁶⁰⁰.

15 Şubat'tan beri Libya yönetimi tarafından öldürülen binlerce Libyalıya taziyelerini sunan Libya temsilcisi, Konsey üyelerine teşekkürlerini ifade etmiştir. Faşist ve diktatör olarak nitelendirdiği Trablus yönetiminin hiçbir meşruiyeti bulunmadığına dikkat çekmiş, sivillerin korunmasının sözkonusu olduğunu belirtmiştir. Kaddafi yönetimindeki ordu mensuplarına itaat etmemeleri ve halkın yanında yer almaları çağrısında bulunmuştur.

⁵⁹⁶ BM Güvenlik Konseyi, a.g.t., 6491 (2011), 5-6.

⁵⁹⁷ BM Güvenlik Konseyi, a.g.t., 6491 (2011), 6.

⁵⁹⁸ BM Güvenlik Konseyi, a.g.t., 6491 (2011), 6-7.

⁵⁹⁹ BM Güvenlik Konseyi, a.g.t., 6491 (2011), 7.

⁶⁰⁰ BM Güvenlik Konseyi, a.g.t., 6491 (2011), 7.

Kendisinden başka kimseyi sevmeyen Kaddafi'nin kendi halkını ezmeye devam etmeye hazır olduğunu ve halk için en önemli şeyin bu yönetime son vermek olduğunu bildirmiş, UCM'nin görevlendirilmesinden duyduğu memnuniyeti belirtmiştir⁶⁰¹.

Son olarak söz alan BM Genel Sekreteri Ban Ki Moon ise, uluslararası barış ve güvenliğin sağlanması bağlamında Konsey'in oybirliği ile bu kararı almasından duyduğu memnuniyeti ifade etmiştir. Libya yönetiminin şiddet içeren fiillerinin uluslararası hukukun açık ihlali ve kabul edilemez olduğunu bildirmiş, mevcut kararın temel insan haklarının ihlalinin hoşgörülmeceğini gösterdiğini belirtmiştir. Genel Kurul ile uluslararası topluluktan da kararlı olmalarını istemiş ve alınan tedbirler sert olmakla birlikte gelecek günlerde gerektiği takdirde daha enerjik bir eylemin gündemde olacağına dikkat çekmiştir⁶⁰².

Güvenlik Konseyi'nin 1970 (2011) sayılı Libya'ya ilişkin kararına dair görüşmelerde, koruma sorumluluğuna kavramsal olarak tek değinen Fransa temsilcisidir. Temsilci, mevcut kararın, bir devletin ödevlerini yerine getirmekte eksik kaldığında her bir devletin ve uluslararası topluluğun koruma sorumluluğu olduğunu hatırlattığını vurgulamış ve uluslararası topluluk için kararla yeni bir çağın başladığını belirtmiştir. Koruma sorumluluğu bağlamında vurgulanması gereken diğer bir husus ise, koruma sorumluluğuna uygun olarak kararın alındığını açıkça ifade eden gerek Fransa temsilcisi gerekse de Libya'daki yönetimin kendi halkına yönelik şiddet uygulamasının durdurulması için mevcut kararın alındığını belirten tüm Güvenlik Konseyi üyesi devletler temsilcileri, koruma sorumluluğunun tarihsel gelişiminde önemli aşamalar olarak kaydedilebilecek 2001 MDEUK Raporu ile 2005 Zirvesi Sonuç Belgesi ve Genel Sekreter raporları dahil, hiçbir belgeye atıfta bulunmamış, bu belgelerden hiç bahsetmemiştir.

Kavramsal olarak koruma sorumluluğu diğer devletler ve Genel Sekreter tarafından açıkça ifade edilmemekle birlikte, tüm açıklamalarda Libya yönetiminin kendi halkına yönelik şiddet uygulamasının açıkça uluslararası hukuka aykırı olduğu ve yönetimin kendi halkına yönelik şiddetinin sona erdirilmesinin hedeflendiği ve mevcut durumda uluslararası topluluğun da sorumluluğunun doğduğu birçok kez vurgulanmıştır. Ancak, gerek ABD Temsilcisi tarafından VII. Bölüm'e açıkça yapılan ithaf ve gerekse de Libya'daki

⁶⁰¹ BM Güvenlik Konseyi, a.g.t., 6491 (2011), 7-8.

⁶⁰² BM Güvenlik Konseyi, a.g.t., 6491 (2011), 8-9.

gelişmelerin uluslararası barış ve güvenliği tehdit ettiğine yapılan vurgular, Libya'daki gelişmelerin uluslararası barış ve güvenliği tehdit etmesine dayalı olarak, Güvenlik Konseyi'nin VII. Bölüm çerçevesindeki yetkisini kullandığını ve koruma sorumluluğunun da bu bağlamda değerlendirildiğini göstermektedir.

Libya ilgili kararın alınması öncesinde Şubat ayındaki gelişmelerin yaşandığı dönemde ve BM Güvenlik Konseyi'nin 1970 (2011) sayılı kararının alınması aşamasında, Libya'ya müdahaleden çok ilgili ülkelerin kendi vatandaşlarının ülkeden çıkartılması gündemde iken, köklerini Ortaçağ'dan alan “haklı savaş” kavramının Bernard Hevy Levi tarafından ifade edilmesi⁶⁰³ ile birlikte Libya'ya müdahale tartışmaları gündeme gelmeye ve Libya'daki gelişmeler uluslararası barış ve güvenliğe yönelik bir sorun olarak algılanmaya başladı. Libya'da yaşanan şiddetten sivil halkın korunması için askeri müdahaleyi meşru kılmak isteyenler, sivil halkın korunması için Libya'da Muammer Kaddafi'nin iktidardan indirilmesi gerektiğini ön plana çıkardılar⁶⁰⁴ ve Kaddafi'nin gidişinin sağlanması için de Libya'ya askeri müdahalenin zorunlu olduğunun uluslararası kamuoyuna kabul ettirilmesi halinde, müdahalenin meşruiyet zeminin sağlanacağını öngördüler. Libya'ya askeri müdahalede meşruiyetin aşılmasında, “haklı neden sorununun haklı eylem sorununu da içerdiği”⁶⁰⁵ dikkate alınmış, bu bağlamda eylemde iyi niyet ile orantılılık ve en geniş katılıma dayalı koalisyonun sağlanması için de Güvenlik Konseyi kararının varlığı aranmış, müdahalenin müdahale eden devletlerin öznel çıkarımlarının değil nesnel şartların bir sonucu olduğu kanıtlanmak istenmiştir.

Libya hakkındaki 1970 sayılı ilk kararın alınması ertesinde, özellikle İngiltere ve Fransa, Kaddafi'nin iktidarı bırakmasının sağlanması için Libya'ya müdahaleyi gündemlerine aldılar ve müdahalenin uluslararası meşruiyetinin sağlanması için de, Libya'da öncelikle “uçuşa yasak bölge” kurulmasını ve bunun da BM Güvenlik Konseyi'nin Libya'da sivil halka yönelik gelişmeleri kınayan bir kararıyla sağlanmasını öngördüler. Libya'ya yönelik bir askeri müdahalenin emperyalist amaçlarla yapıldığı algısının bölgede tepkilere yol açacağına bilincinde olan ABD ise, “11 Eylül saldırısı öncesinden farklı olarak 2003'ten itibaren terörizmle savaşta Kaddafi'nin uluslararası toplumun yanında yer alması ile bölgede desteklenen diktatörlerin düşmesinin ABD dış politikasını kolaylaştırmayacağını ve 2003 Irak müdahalesinden beri bölgede ABD hegemonyasının zayıfladığını”

⁶⁰³ Elaiba, a.g.e., 2012, 16.

⁶⁰⁴ Elaiba, a.g.e., 2012, 26.

⁶⁰⁵ Elaiba, a.g.e., 2012, 26.

öngörmüştür. ABD, uçuşa yasak bölge de dahil olmak üzere, Libya'ya yönelik tüm müdahaleyi içeren eylemlerin Güvenlik Konseyi kararına dayalı olması ve bunun için de başta daimî üyeler Rusya ile Çin ve diğer üyelerin de bu karara katılımının sağlanması gerektiğini ve bu müdahalenin ABD'nin değil BM'in müdahalesi olarak kabul edilmesini ön plana çıkardı⁶⁰⁶.

Oybirliği ile alınan kararda dikkat çeken hususlardan bir tanesi de, UCM'ni kuran Roma Statüsü'nü imzalamayı Çin, Hindistan, ABD ve Rusya'nın reddetmesine rağmen, Libya'da yaşananlar hakkında 1970 (2011) sayılı kararın 4-8. maddelerinde Mahkeme Başsavcısı'nın yetkilendirilmesine ilişkin tam bir mutabakat sağlanmış olmasıdır. Roma Statüsü'ne konu suçların işlenmesi halinde ilgililer hakkında işlem yapılmasının, gerçekte BM Antlaşması'nın 2. maddesinde ifade edilen devletin egemenliğine aykırılık teşkil etmesi ve devletin egemenliğine rağmen Statü'nün zorlayıcı etkisi de dikkate alındığında, Kaddafi ve çevresindekiler hakkında oybirliğiyle karar alınması önemlidir. Roma Statüsü'ne göre Mahkeme Başsavcısı'na soruşturma açma talimatının verilmesi, Libya'da yaşananların tüm uluslararası kamuoyu tarafından da kabul edilmediğinin, işlenen fiillerin uluslararası hukuka aykırı ve yaptırıma tabi olduğunun, Libya'daki Kaddafi yönetiminin meşruiyetini yitirdiğinin ve muhaliflerin meşru olarak kabul edildiğinin, fiillere devam edilmesi halinde başka yaptırımların da gündeme geleceğinin oybirliğiyle paylaşılmasının ötesinde, 1973 (2011) sayılı kararın kapısının aralandığının da habercisidir.

3.1.4.2.BM Güvenlik Konseyi'nin 17 Mart 2011 Tarih ve 1973 Sayılı kararı

1970 (2011) sayılı kararda belirtilen beklentilerin gerçekleşmemesi ertesinde BM Güvenlik Konseyi, Libya ile ilgili olarak 17 Mart 2011 tarihli ve 1973 sayılı kararı almıştır. Fransa ile İngiltere tarafından kaleme alınan ve Lübnan ile ABD tarafından desteklenen taslağa⁶⁰⁷ uygun bu kararın alınmasında, daimî üyeler Çin ve Rusya ile geçici üyeler Almanya, Brezilya ve Hindistan çekimser kalırken, ABD, Fransa, İngiltere, Güney Afrika, Bosna Hersek, Kolombiya, Gabon, Nijerya ve Portekiz de karara olumlu oy vermişlerdir. Güvenlik Konseyi'nin 1970 (2011) sayılı kararından farklı olarak, Genel Sekreter değil yardımcısı Asha Rose Migiro görüşmelere katıldığı gibi, Fransa Dışişleri Bakanı Alain

⁶⁰⁶ Elaiba, a.g.e., 2012, 20-21.

⁶⁰⁷ BM Güvenlik Konseyi S/2011/142 (17.03.2011). "Projet de résolution", <https://undocs.org/fr/S/2011/142> (ET: 01.07.2018)

Juppe de hazır bulunmuş ve oylama öncesinde Juppe tarafından açıklamalar yapılmış ve ertesinde oylama yapılarak karar alınmıştır.

Konu hakkında çok hassas olduğu için toplantıya katıldığını bildiren Fransa Dışişleri Bakanı Alain Juppe, dünyanın tarihte görülen önemli devrimlerden birini yaşamakta olduğunu ve Kuzey Afrika'dan İran Körfezi'ne kadar Arap halklarının özgürlük ve demokrasi isteklerini ifade ettiklerine ve bu isteklere desteğine dikkat çekmiştir. Kaddafi yönetimi kendi halkına yönelik şiddet uyguladığı için BMİHK'nin tavsiyesi üzerine Genel Kurul'un 25 Şubat tarihinde Libya'nın Konsey Üyeliğini askıya aldığını belirtmiş, Güvenlik Konseyi tarafından alınan 26 Şubat tarihli ve 1970 (2011) sayılı kararda “sivil halka yönelik sistemli ve genelleşmiş saldırıların insanlığa karşı suç oluşturabileceği”nin ve Libya yetkililerinin kendi halkını koruma sorumluluğu olduğunun kararlaştırıldığını vurgulamıştır. Libya'daki gelişmeler karşısında dünyanın birlikte hareket ettiğini bildiren Juppe, ARB'nin 12 Mart tarihinde Güvenlik Konseyi'nden Libya'da uçuşa yasak bölge kararı alınmasını istediğini ifade etmiş, “baskının kurbanı sivil halkların kendi akibetlerine bırakılamayacağını” söylemiştir. Öncelikle Libya'da uçuşa yasak bölge tesisi dışında Kaddafi yönetimine karşı sivillerin korunması için gerekli tedbirleri almak isteyen ARB ve BM'in tüm üyelerine yetki verildiğini ve kararın kabul edilmesi halinde başta Araplar olmak üzere isteyen üyeler ile birlikte Fransa'nın harekete geçmeye hazır olduğunu belirtmiştir. Libya'da “gücün üstünde yasanın, diktatörlüğün üstünde demokrasinin ve baskının üstünde özgürlüğün tesisinin Güvenlik Konseyi'nin onuru olacağını” bildirmiştir⁶⁰⁸.

Güvenlik Konseyi, 17 Mart 2011 tarih ve 1973 sayılı kararında⁶⁰⁹, öncelikle 26 Şubat 2011 tarihli ve 1970 (2011) sayılı karara atıfta bulunmuş ve Libya yetkililerinin 1970 sayılı karara uymamasından duyulan üzüntülerini ifade etmiş, durumun kötüleşmesinden, şiddetin tırmanmasından ve çok ağır sivil kayıplardan duyulan derin endişesini bildirmiştir. Libya halkının korunması sorumluluğunun Libya yetkililerine ait olduğunu ve Libya yetkililerinin 1738 (2006) sayılı kararda belirtildiği gibi uluslararası insani hukuk tarafından belirlenen yükümlülüklerine en kısa sürede uymaları gerektiğini hatırlatan

⁶⁰⁸ BM Güvenlik Konseyi S/PV.6498 (17.03.2011). “La situation en Jamahiriya arabe libyenne”, 2-3. <https://undocs.org/fr/S/PV.6498> (ET: 01.07.2018)

⁶⁰⁹ BM Güvenlik Konseyi, a.g.k., 1973 (2011). İnsani müdahale bağlamında silahlı müdahalede bulunan devletlerin, Güvenlik Konseyi kararlarına atıfla müdahaleyi meşru kılma çabaları ve koruma sorumluluğuna konu tüm kriterlerin gerçekleşip gerçekleşmediğinde metnin tamamının değerlendirilmesi zorunluluğu dikkate alınarak, kararın tamamı EK-2 olarak aktarılmıştır.

Konsey, insan haklarının açık ve sistemli olarak ihlalinin ve gazetecilere, medya yöneticilerine ve çalışanlarına karşı Libya yetkilileri tarafından gerçekleştirilen ve şiddet ile yıldırma içeren fiilleri de kınamıştır. Konsey, aynen 1970 sayılı kararda olduğu gibi, Libya’da sivil halka karşı işlenmekte olan sistematik ve genel saldırıların, insanlığa karşı suç oluşturabileceğini değerlendirdiğini vurgularken, ARB, AFB ve İKÖ Genel Sekreteri’nin, Libya’da işlenmeye devam edilen ve gerçekleşen insan haklarının ve uluslararası insani hukukun ağır şekilde ihlalinin kınadıklarını hatırlatmıştır.

ARB Konseyi’nin 12 Mart 2011 tarihli, Libya halkını ve Libya’da ikamet eden yabancıları korumak için, Libya hava kuvvetlerine karşı uçuşa yasak bölge oluşturulması ve bombalamaların olduğu bölgelerde önlem olarak güvenli bölgeler kurulması isteğine dikkat çeken Konsey, Genel Sekreter tarafından 16 Mart 2011 tarihinde yapılan derhal ateşkes yapılması çağrısını ve şiddet ile sivil halka karşı tüm saldırıların tamamen bitirilmesi isteğini yinelemiştir. Libya yetkililerinin ücretli asker kullanmaya devam etmelerinden duyulan üzüntünün ifade edildiği kararda, Libya hava sahasının tüm uçuşlara yasaklanmasının, Libya’daki sivillerin korunması ve insani yardım operasyonlarının güvenliğinin sağlanması için, önemli ve düşmanlıkların durdurulması için belirleyici olduğunun değerlendirildiği belirtilmiştir. Libya’nın egemenliğine, bağımsızlığına, toprak bütünlüğüne ve ulusal birliğine kesin bağlılığını bir kez daha bildiren Konsey, Libya’daki durumun, uluslararası barış ve güvenlik için bir tehdit oluşturduğunun tespit edildiğini ve BM Antlaşması’nın VII. Bölümü çerçevesinde hareket edildiğini vurgulamıştır. Konsey Libya yetkililerinden, uluslararası insani hukuk, insan hakları hukuku ve sığınmacılar hukuku dahil olmak üzere, uluslararası hukuk çerçevesinde kendilerine düşen yükümlülöklere uymalarını ve sivillerin korunması ile tüm temel ihtiyaçlarının karşılanması ve insani yardımın herhangi bir terslik olmaksızın engelsiz ulaşmasının garanti edilmesi için tüm tedbirleri almasını istemiştir.

Güvenlik Konseyi kararın 4. maddesinde “Sivillerin Korunması” başlığı altında, sivilleri korumak için tüm tedbirleri alma yetkisi vermiştir. Kararın 5. maddesinde, BM Antlaşması’nın VIII. Bölümü’ne uygun olarak, bölgesel barış ve güvenliğin devamında ARB’nin oynadığı rolün önemi kabul edilmiştir ve Lig’e dahil olan üye devletlerden, 4. maddenin uygulanmasında diğer üye devletlerle iş birliği yapılması istenilmiştir. “Uçuşa Yasak Bölge” başlıklı 6. maddesinde ise, sivillerin korunmasına yardım etmek amacıyla, Libya Arap Cumhuriyeti hava sahasında tüm uçuşların yasaklanmasına karar verilmiştir.

Tıbbi ve yiyecek maddeleri ile insani yardım çalışanları veya yabancıların ülkeden tahliyesi gibi, tek amacı insani olan uçuşlar ile kararın 4. maddesinde bildirilen Libya hava sahasında uçuşa yasak bölgenin sağlanması için yapılacak uçuşlar bu yasağın kapsamı dışında bırakılmıştır. Kararın 8. maddesinde ise, “ulusal veya bölgesel örgütler veya anlaşmalar çerçevesinde hareket ederek, bu amaçla BM ve ARB Genel Sekreterleri’ne bir bildirim gönderen tüm devletlere, 6. maddede belirlenen uçuş yasağını uygulatmak için ihtiyaç duyulan tüm tedbirleri almalarına izin verilmiş”, bu yasağı uygulamak için aldıkları tedbirler hakkında Genel Sekreter ile sıkı bir koordinasyon gerçekleştirmeleri ve derhal bildirimde bulunmaları istenilmiştir.

Güvenlik Konseyi, 1970 sayılı kararda yer verilen silah ambargosunun kapsamına “silahlı ücretli askerleri” de dahil ederken, silah ambargosunun sağlanması için uluslararası sularda gerekli tedbirlerin alınmasına yönelik teftiş yetkisi vermiş ve bir kez daha Genel Sekreter’in bilgilendirilmesini istemiştir. Tüm Libya yurttaşlarına ve şirketlerine ait olan veya bunlar tarafından üretilen veya Libya’da kayıtlı tüm hava taşıtlarının uçuşlarını yasaklayan Konsey, Komite tarafından bildirilen Libya yetkililerinin veya onların hesabına hareket eden kişiler veya kurumların doğrudan veya dolaylı olarak kontrolünde olup, üye devletlerin topraklarında bulunan fonlar ile diğer mali malvarlıklarının ve ekonomik kaynaklarının dondurulmasına karar vermiştir. Konsey, 1970 (2011) sayılı kararın 17. maddesinin uygulanmasında dondurulan malvarlıklarının, daha sonraki bir dönemde mümkün olan en kısa sürede, Libya Arap Cumhuriyeti halkının kullanımına ve yararına sunmayı gözetmeye kararlı olduğunu ifade etmiştir. Güvenlik Konseyi, 1973 sayılı karara ek olarak 2 ayrı liste kabul etmiştir. 1 nolu listede iki kişi hakkında seyahat yasağı öngörürken⁶¹⁰, 2 nolu listede ise, bazı kişi ve kurumların malvarlıkları dondurulmuştur⁶¹¹.

Oylama sonrasında yapılan açıklamalarda söz alan üye devletler temsilcileri ise görüşlerini aktarmıştır. Libya’da yaşanan gelişmelerin ağır sonuçlar doğurduğunu ve Güvenlik

⁶¹⁰ Listede haklarında seyahat yasağı getirilenler ve gerekçeleri şu şekilde bildirilmiştir: Kuren Salih Kuren El Kaddafi: Libya Çad Büyükelçisi iken Sabha’ya gitmek üzere Çad’dan ayrılmıştır ve rejim için paralı askerlerin koordinasyonu ve görevlendirilmesine doğrudan katılmıştır; Albay Amid Hüseyin el Kuni: Libya’nın güneyindeki Ghat bölgesi yöneticisidir ve paralı askerlerin görevlendirilmesine doğrudan katılmıştır.

⁶¹¹ Listede bildirilen ve malvarlığı dondurulan kişilerin isimleri şu şekildedir: Abu Zayd Umar Dorda, Tümgeneral Abu Bakr Yunus Jabir, Matuk Muhammed Matuk, Mohammed Muammer Kaddafi, Saadi Kaddafi, Saif el Arab Kaddafi, Albay Abdullah el Senussi. Listede yer alan ve Muammer Kaddafi ile ailesinin kontrolünde olduğu ve rejimin finansmanına hizmet ettiği belirtilerek malvarlıkları dondurulan kurumlar ise şu şekildedir: Libya Merkez Bankası, Libya Yatırım Makamı, Libya Dış Bank, Libya Afrika Portfolio Yatırım, Libya Ulusal Petrol Şirketi.

Konseyi'nin 1970 (2011) sayılı kararlarla derhal tüm şiddetin sona ermesini istediğini, ancak, Kaddafi yönetiminin halkının isteklerini ve uluslararası kararları dikkate almadığını vurgulayan Lübnan temsilcisi, Libya halkının ve yabancıların korunması için Güvenlik Konseyi'ne Libya'da uçuşa yasak bölge ve koruma bölgeleri oluşturulması dahil gerekli tedbirleri alma çağrısı yaptığına dikkat çekmiştir. Mevcut kararın yönetimin kendi halkına yönelik şiddete son vermesini dileyen Libya halkının istekleri olduğunu ve ARB'nin 12 Mart tarihli açıklamasında vurgulandığı gibi Libya yönetiminin meşruiyetini kaybettiğini belirtmiş, mevcut kararlar sivillerin korunmasının hedeflendiğini ve Libya topraklarının işgalinin öngörülmediğini, Libya'nın toprak bütünlüğünün ve egemenliğinin önemini ifade etmiştir. Kendi ülkesinde şiddeti yaşamış olan Lübnan'ın, Libya yönetiminin kendi halkına yönelik şiddete son vermesinin mevcut kararlar sağlanacağına olan inancını belirtmiştir⁶¹².

Meşruiyetini tamamen kaybetmiş bir rejim tarafından Libya'da sivillere yönelik silahlı şiddet uygulandığını belirten İngiltere temsilcisi, mevcut kararın Kaddafi'den derhal ateşkes uygulanmasını istediğini ve uçuşa yasak bölge kararıyla sivillere karşı hava saldırılarının önlenmesinin amaçlandığını bildirmiştir. Sivillerin ve sivillerin bulunduğu bölgelerin korunması için gerekli tüm tedbirleri almak üzere mevcut kararlar yetki verildiğine, ancak, Libya topraklarına yabancı askeri güçlerin konuşlandırılmasının öngörülmediğine dikkat çekmiştir. NATO ve Arap ortaklarıyla karara uygun sorumluluklarını üstlenmeye hazır olduklarını söylemiş, mevcut kararın temel amacının “Kaddafi rejimi tiranlığından kurtulmuş Libya halkının kendi geleceğini belirlemesi için, şiddete son verilmesi ve sivillerin korunması” olduğunu bildirmiştir⁶¹³.

Niyetlerinin şiddete son verilmesi ve meşruiyeti ile taraf olma sıfatını kaybeden ve yönetimi bırakması gereken Kaddafi yönetimine açık bir mesaj vermek ve amaçlarının şiddete son verilmesi sağlanarak Libya'daki siyasi dönüşümün gerçekleşmesi olduğunu bildiren Almanya temsilcisi, Kaddafi yönetimine yönelik ekonomik ve mali yaptırımların icrasının önemine dikkat çekmiştir. Askeri güç kullanılmasına dair karar alınmasının çok güç olduğunu ve sınırları ile sonuçları da dahil olmak üzere askeri güç kullanılması risklerini incelediklerini ve bunu çok riskli bulduklarını, önerilen tedbirlerin yetersiz kalıp askeri güç kullanılması halinde bölgede uzun süreli askeri çatışma riski bulunduğunu belirtmiştir. Askeri çatışmanın tırmanmasına izin verilmemesi isteğini vurgulamış ve

⁶¹² BM Güvenlik Konseyi, a.g.t., 6498 (2011), 3-4.

⁶¹³ BM Güvenlik Konseyi, a.g.t., 6498 (2011), 4-5.

Almanya'nın, kararın 4 ile 8. paragraflarında öngörülen askeri seçeneği desteklememe ve kendi güçleriyle askeri müdahaleye katılmama kararı aldığını ve bu nedenle de çekimser kaldığını söylemiştir⁶¹⁴.

Amacın masum sivilleri korumak olduğunu ve Antlaşma'nın VII. Bölümü çerçevesinde alınan 26 Şubat tarihli kararla Libya'da şiddetin sona ermesini isteyen Güvenlik Konseyi'nin, sorumluluk ilkelerinin gerçek bir uygulamasının yolunu açtığını, ancak, Kaddafi yönetiminin Libya halkının temel haklarını sistemli bir şekilde ihlal etmeye devam ettiğini belirten ABD temsilcisi, mevcut kararın ARB'nin 12 Mart tarihli uçuşa yasak bölge isteğine yanıt verdiğini ifade etmiştir. Mevcut kararla, Kaddafi yönetiminin hedef aldığı sivilleri korumak için uçuşa yasak bölge oluşturulması dahil olmak üzere güce başvurulmasına izin verildiğini, Libya'nın geleceğine karar verme hakkının Libya halkına ait olduğunu bildirmiştir⁶¹⁵.

Genel Sekreter veya Özel Temsilcisi'nin raporunun sunulmamasının Libya'daki mevcut durumun net olarak anlaşılmasını engellediğine dikkat çeken Hindistan temsilcisi, Libya'nın egemenliği, birliği ve toprak bütünlüğü'nün önemli olduğunu, hangi meşru tedbirler uygulanarak, kimin katılımıyla ve hangi araçlarla zorlayıcı tedbirlerin icra edileceğinin detayları hakkında bilgilerinin olmadığını, bu gerekçelerle çekimser oy kullandıklarını ifade etmiştir⁶¹⁶.

Silahsız göstericilere Libya yetkilileri tarafından şiddet uygulanmasını hükümetinin kınadığını belirten Brezilya temsilcisi, oylamada çekimser kalmalarının Kaddafi yönetiminin tutumunun onaylanması ve sivillerin korunması zorunluluğuna aykırı olarak kabul edilmemesi gerektiğine dikkat çekmiştir. İnsan hakları çerçevesindeki yükümlülüklerini Libya yetkililerinin yerine getirmemelerini kınadıklarını ve uçuşa yasak bölge dahil ARB'nin çağrısını dikkate aldıklarını bildirmiştir. Mevcut kararla alınan tedbirlerin anılan çağrının çok ötesine geçtiğini ve kararın 4. paragrafında öngörülen güç kullanılmasına izin verilmesinin sivillerin korunması ve şiddete derhal son verilmesi ortak hedefine ulaşılmasını sağlayacağına ikna olmadıklarını ve aksine ülkedeki duruma zarar verebileceğinden duydukları endişeyi vurgulamıştır. Sivillerin korunmasının diyalog ve

⁶¹⁴ BM Güvenlik Konseyi, a.g.t., 6498 (2011), 5.

⁶¹⁵ BM Güvenlik Konseyi, a.g.t., 6498 (2011), 5-6.

⁶¹⁶ BM Güvenlik Konseyi, a.g.t., 6498 (2011), 6.

diplomasi ile gerçekleştirebileceğini söylemiş ve bu yönde yapılan çabaları desteklediklerini ifade etmiştir⁶¹⁷.

İnsani yardımın hiçbir engelle karşılaşmaksızın Libya halkına ulaşmasının bir zorunluluk olduğunu bildiren Bosna Hersek temsilcisi, Libya'daki krize en uygun çözümün BM, ARB, AFB ve bölgedeki diğer örgütler vasıtasıyla uluslararası aktörlerin koordineli yaklaşımıyla bulunacağını bildirmiştir. Libya'nın egemenlik ve toprak bütünlüğünü vurgularken, Libya yetkililerine, kendi halkına karşı şiddet uygulamaya son verme çağrısı yapmıştır⁶¹⁸.

Kolombiya temsilcisi, mevcut kararın amacının insani olduğuna ve meşruiyetini kaybetmiş bir yönetimin kendi halkına yönelik canavarlıklarına karşı koruyacağına ikna oldukları için olumlu oy kullandıklarını, ancak, asla ne gereksiz güç kullanılması ne de bir devletin işgal edilmesi için oy kullanmadıklarını bildirmiştir. Halkını koruma sorumluluğu kendisine ait olan bir hükümetin fiil ve açıklamalarıyla bu uluslararası sorumluluğunu yerine getirecek seviyede olmadığına ortaya çıkması nedeniyle karar lehinde oy verdiklerini belirtmiştir. Mevcut kararın Antlaşma'nın VII. Bölümü çerçevesinde alınan 1970 (2011) sayılı kararın devamı olduğuna inandıklarını, uçuşa yasak bölge uygulamasının oluşturulması kadar ve hatta daha önemli olduğuna dair düşünceleri paylaştıklarını, Libya'daki mevcut durumun uluslararası barış ve güvenliği tehdit ettiğini, tek başına hareket etmek yerine Güvenlik Konseyi'nden istekte bulunmayı tercih eden ARB'nin çağrısına yanıt verdiklerini, BM Antlaşması'nı ve uluslararası hukuku uyguladıklarına ikna olduklarını ifade etmiştir⁶¹⁹.

Rusya temsilcisi, birçok ilke nedeniyle çekimser kaldıklarını, Libya'da sivil halka yönelik şiddet uygulanmasının kabul edilemez olduğu düşüncelerinin değişmediğini, sivillere yönelik şiddet uygulanmasının şartsız ve derhal sona erdirilmesi zorunluluğunu, 1970 (2011) sayılı kararda bildirilenlerin Libyalı yetkililerce derhal yerine getirilmesi gerektiğini, ARB tarafından gönderilen mektupta uçuşa yasak bölge dahil gerekli tedbirlerin alınması gerektiğinin belirtildiğini vurgulamıştır. Rusya ve Konsey'in diğer üyelerince ifade edilen güç uygulanmasının sınırlarının ve angajman kurallarının neler olacağı gibi uçuşa yasak bögeyle ilgili somut ve meşru birçok sorunun yanıtsız kaldığını, daha büyük ölçekte bir askeri müdahalede bulunulmasının sözkonusu olduğunun

⁶¹⁷ BM Güvenlik Konseyi, a.g.t., 6498 (2011), 6-7.

⁶¹⁸ BM Güvenlik Konseyi, a.g.t., 6498 (2011), 7.

⁶¹⁹ BM Güvenlik Konseyi, a.g.t., 6498 (2011), 7-8.

görüldüğünü ve karar tasarısı görüşmeleri esnasında bu yönde niyetlerin bulunduğu itiraf edildiğini belirten Rusya temsilcisi, sivil halkın korunması gerekliliğini bir kez daha ifade ettiklerini ve bu nedenle karşı oy kullanmadıklarını bildirmiştir. Temsilci, 16 Mart tarihli kendilerinin sunduğu karar tasarısında bildirdikleri üzere Libya'da tek çözümün derhal ateşkesin sağlanması olduğunu, ancak Konsey'in bazı üyelerinin güce başvurulması yönündeki arzuları nedeniyle kendi tasarılarının başarısız olduğunu, Libya'da aşırı güç kullanılmasının yol açacağı insani sonuçların sorumluluğunun bu eylemi gerçekleştirenlere ait olduğunu ve böyle bir sonucun sadece Libya ile sınırlı kalmaksızın tüm Kuzey Afrika ve Orta Doğu'da barış ve güvenliği bozucu sonuçlar doğuracağını belirtmiştir⁶²⁰.

Kendi halkı ve uluslararası toplum nezdinde tüm meşruiyetini kaybeden bir yönetim tarafından sivillere yönelik şiddet uygulanmasını kınadıklarını, Libya'da şiddetin son bulmasını ve derhal ateşkesin sağlanmasını istedikleri ve şiddet nedeniyle oluşacak göç dalgasına önem verdikleri için 1970 (2011) sayılı kararın lehinde oy kullandıklarını belirten Portekiz temsilcisi, buna karşılık Trablus yönetiminin kararı dikkate almadığını ve 26 Şubat'tan beri Libya'da halka yönelik şiddetin tırmandığını, Libya halkının temel isteklerine yanıt verdiği için mevcut kararı desteklediklerini bildirmiştir⁶²¹.

Libya yetkilileri 1970 (2011) sayılı karara rağmen uluslararası hukuku ihlal etmeye devam ettikleri için mevcut kararın bir gereklilik olduğunu vurgulayan Nijerya temsilcisi, tehdit altındaki sivillerin korunmasına yönelik karardaki vurgunun ve ARB ile AFB tarafından dikkat çekilen Libya'daki krizin bölgeye yayılması riskinin önemli olduğunu bildirmiştir. Libya'da barışın sağlanması için yabancı işgalinin bir seçenek olmadığını Nijerya'nın da desteklediğini ve mevcut kararın bu seçeneği açıkça dışladığını, Libya'nın birlik ve toprak bütünlüğüne saygı gösterilmesi gereğini yinelediklerini, tehlike altındaki siviller yardım çağrısı yaptıklarında uluslararası topluluğun müdahaleye hazır olduğuna dair net bir mesajın Libya halkına mevcut kararlarla verildiğini belirtmiştir⁶²².

Libya'daki krize siyasi bir çözüm bulunması ve bulunacak çözümün de Libya'nın egemenlik, birlik ve toprak bütünlüğünü sağlaması gerektiğini bildiren Güney Afrika temsilcisi, 1970 (2011) sayılı kararı alarak Konsey'in Libya'da yetkililerin sorumlu davranmalarının ve kendi halklarına yönelik her türlü şiddet eylemine son vermelerinin

⁶²⁰ BM Güvenlik Konseyi, a.g.t., 6498 (2011), 8-9.

⁶²¹ BM Güvenlik Konseyi, a.g.t., 6498 (2011), 9.

⁶²² BM Güvenlik Konseyi, a.g.t., 6498 (2011), 9-10.

beklendiğine dikkat çekmiştir. Ancak, halkın temel haklarını ihlal ederek sivilleri öldürmeye devam ettiklerini, masum sivillere yönelik şiddete karşı sessiz kalınamayacağını, sivilleri kurtarmak için bölge ülkelerinin yaptığı çağrıya mevcut kararlar uygun bir yanıt verildiğini belirtmiştir. Ateşkes ve uçuşa yasak bölge dahil alınan tedbirlerin sivillerin korunmasında önemli olduğunu, Libya'nın egemenlik ve toprak bütünlüğünün korunması, her türlü yabancı işgali veya sivillerin korunması gerekçesiyle tek taraflı askeri müdahale çekincelerini de dikkate alarak mevcut kararı desteklediklerini ifade etmiştir⁶²³.

Oturumu yöneten Çin temsilcisi ise, Libya'daki durumun istikrara kavuşması ve sivillere yönelik şiddetin sona ermesi için gerekli ve uygun tedbirlerin Güvenlik Konseyi tarafından alınmasını desteklediklerini belirtmiştir. Libya'daki mevcut krizin barışçı yollarla ve Libya'nın egemenlik, bağımsızlık, birlik ve toprak bütünlüğüne saygı gösterilerek uluslararası hukuk normları ve BM Antlaşması çerçevesinde Güvenlik Konseyi tarafından alınacak tedbirlerle çözülmesi gerektiğini Çin'in sürekli olarak vurguladığına ve Çin'in uluslararası ilişkilerde güce başvurulmasına karşı olmaya devam ettiğine dikkat çekmiştir. Mevcut kararın görüşülmesi aşamasında sordukları somut soruların yanıtsız kaldığını, kararın bazı kısımlarına ilişkin Çin'in çekinceleri bulunduğunu, bununla birlikte ARB'nin 22 üyesinin Libya'da uçuşa yasak bölge kurulması isteklerine ve AFB'nin tutumuna büyük bir önem verdiklerini ve Libya'daki durumun özel koşulları nedeniyle mevcut karara çekimser kaldıklarını bildirmiştir⁶²⁴.

Güvenlik Konseyi tarafından 1973 (2011) sayılı kararın alınması ertesinde yaptığı açıklamada Genel Sekreter Ban Ki Monn⁶²⁵, Güvenlik Konseyi'nin, kendi hükümetleri tarafından gerçekleştirilen şiddete karşı sivilleri korumak için açıkça ve ilk kez uluslararası topluluğun koruma sorumluluğu çerçevesinde bir karar aldığını belirtmiştir. Genel Sekreter'in bu açıklaması, birçok devlet tarafından koruma sorumluluğunun açık kabulü olarak nitelendirilmiştir⁶²⁶.

⁶²³ BM Güvenlik Konseyi, a.g.t., 6498 (2011), 10-11.

⁶²⁴ BM Güvenlik Konseyi, a.g.t., 6498 (2011), 11. Başlangıçta koruma sorumluluğuna karşıt bir tutumu olan Çin'in, sonraki dönemde daha yumuşak bir yaklaşım sergilediği ileri sürülmüştür. J. Fung, C. (2016). "China and the Responsibility to Protect: From Opposition to Advocacy", *United States Institute of Peace*, <https://www.usip.org/publications/2016/06/china-and-responsibility-protect-opposition-advocacy> (ET: 10.08.2018)

⁶²⁵ Bélanger Vincent, a.g.e., 2016, 3.

⁶²⁶ Francioni-Bakker, a.g.m., 2013, 7.

Güvenlik Konseyi'nden 17 Mart 2011'de 1973 (2011) sayılı kararın Fransa ve İngiltere'nin öncülüğünde alınmasında, ARB'nin çağrısını dikkate alan ABD'nin karar yönünde hareket etmesinin etkili olduğu bildirilmiştir⁶²⁷. ARB ve AFB'nin Libya'ya müdahale yönünde eğilim göstermesi önemli olmuştur. Nitekim, çekimser oy kullanan Çin'in Güvenlik Konseyi'ndeki temsilcisinin karar sonrasında yaptığı açıklamada, ARB'nin 22 üyesinin Libya'da uçuşa yasak bölge kurulması yönündeki açıklamasının ve AFB'nin tutumunun bu kararlarında etkili olduğunu vurgulaması ve Libya'da barışçı çabaların önemine dikkat çekmesi önemlidir. Fransa ve İngiltere'nin Libya'ya askeri müdahale kararı almaları ve müdahaleleri sürecinde, insani müdahale gerekçesine kendilerinin de inanmadıkları ve salt müdahaleyi haklı kılma ve Güvenlik Konseyi'nden karar alabilmek için bu gerekçenin bildirildiği ifade edilmektedir⁶²⁸.

Libya'ya askeri müdahale, “dünden bugüne normatif bir değişim” olmamakla birlikte, uluslararası ilişkilerde insani müdahale ve özellikle koruma sorumluluğu bağlamında, önemli bir gelişme olarak nitelendirilmiştir⁶²⁹. Karardan sonra yapılan açıklamalarda, Libya'da sivil halka yönelik şiddet sonucu yapılacak müdahalenin, BM Antlaşması'nın 2. maddesinde ifadesini bulan “devletin egemenliği, ulusal yetkiye müdahale etmeme ve toprak bütünlüğü” ilkelerine aykırılığı tartışmalarının ve/veya çekincelerinin karar esnasındaki değerlendirmelerde dikkate alındığı görülmektedir. Nitekim, Brezilya temsilcisi oylama sonrası yaptığı açıklamada, alınan kararın ARB ile Libya muhaliflerinin çağrılarının ötesine geçtiğine dikkat çekerken, kendi halkına yönelik Libya yönetiminin şiddet uygulamasını kınamış ve Libya'nın egemenliğini vurgulamıştır. Hindistan temsilcisi de açıklamasında, Libya halkının çektiği acıları bildirmekle birlikte, Libya'nın egemenliği, birliği ve toprak bütünlüğüne dikkat çekmiştir. Bu açıklamaların, egemenlik ilkesi ile müdahale ihtiyacı arasındaki çelişkiyi bir kez daha gösterdiği, ancak, Libya halkına yönelik gösterilen şiddetin gündeme getirilmesinin dahi, devletin egemenliğine açık bir karşı duruş teşkil ettiği ifade edilmiştir⁶³⁰.

Tiananmen olayı ertesinde de aynı ilkeyi 1992'de Güvenlik Konseyi'nde gündeme getiren Çin, aradan geçen yaklaşık 20 sene sonra 1973 (2011) sayılı karara çekimser kalırken ve bunun “Libya'nın egemenliğine, bağımsızlığına, birliğine ve toprak bütünlüğüne saygı

⁶²⁷ Elaiba, a.g.e., 2012, 34.

⁶²⁸ Elaiba, a.g.e., 2012, 45.

⁶²⁹ Elaiba, a.g.e., 2012, 46.

⁶³⁰ Elaiba, a.g.e., 2012, 80.

duyulması” sorunu olduğunu bildirirken, Çin Komünist Partisi’nden yapılan açıklamada ise, Libya’ya insani müdahale söyleminin, NATO’nun etki alanının büyümesine yol açma ve neticede başta ABD olmak üzere Batı’nın hegemonik iradesini maskelemek amaçlı olduğu vurgulanmış, Japonya ile ABD’nin ittifakı ikinci bir NATO olarak nitelendirilmiştir⁶³¹. Arap Baharı gelişmelerini, ilgili ülkelerde yolsuzluk ağırlıklı uzun yıllardan beri biriken sorunların ortaya çıkması olarak nitelendiren Çin, “her türlü hegemonyacılığa ve kuvvet politikasına karşı olduğunu” en üst düzeyde ifade etmiştir⁶³². Bu bağlamda, Libya’ya askeri müdahalede önemle dikkate alınması gereken gerçeklik, müdahaleye taraf olan veya olmayan tüm devletlerin, kendi siyasi ve ulusal çıkarlarının belirleyici olmasıdır. Bir anlamda, Güvenlik Konseyi ve uluslararası hukuk, müdahale eden devletlerin ulusal çıkarlarının meşruiyet aracına dönüştürülmüş, Libya’da insan hakları ihlalleri ve sivillerin korunması, bu meşruiyet aracının birer manivelası olarak kullanılmıştır.

Güvenlik Konseyi’nin kararında yer verilen 1738 (2006) sayılı ve “Silahlı çatışmalarda sivillerin korunması” başlıklı karar incelendiğinde⁶³³, bu kararın özellikle çatışma bölgelerindeki gazetecilere yönelik meydana gelen olumsuzluklara ilişkin olduğu görülmektedir. Ancak, kararın giriş kısmında bir kez daha BM Antlaşması’ndaki başlıca sorumluluğun uluslararası barış ve güvenliğin sağlanması olduğu ve çatışmaların önlenmesi için gerekli tedbirlerin alınması gereği vurgulandıktan sonra, tüm devletlerin siyasi bağımsızlığı, egemen eşitliği, toprak bütünlüğü ve egemenliklerine saygı prensipleri özellikle bir kez daha teyit edilmiştir. Güvenlik Konseyi tarafından verilen kararların genel özelliğini teşkil eden ve Antlaşma’nın ilgili maddelerinde yer bulan ve devletlerin vazgeçilmez prensipleri olarak ifade edilen bu ilkelere yer verilmesinin, özellikle iç çatışmalara dayalı olarak bir devletin egemenliğine yönelik askeri müdahalenin prensip olarak kabul edilemez olduğunun vurgulanması için aktarılması bağlamında dikkate

⁶³¹ Elaiba, a.g.e., 2012, 81.

⁶³² Jinping, X. (2017). *Çin’in Yönetimi*, İstanbul, 50. Çin Devlet Başkanı, 17 Kasım 2012 tarihli açıklamasında, “barış içinde birarada yaşamanın beş ilkesini, birbirlerinin egemenliğine ve toprak bütünlüğüne saygı gösterme, saldırmama, içişlerine karışmama, eşitlik ve karşılıklı yarar” olarak ifade etmiştir. 59. Çin’in BM Güvenlik Konseyi daimî üyeliğini sadece bir yetki değil aynı zamanda bir sorumluluk olarak da ifade eden Jinping, çatışmalara dışarıdan askeri müdahaleye kesinlikle karşı olduklarını ve siyasi çözümde ısrar edilmesi gerektiğini açıklamıştır. 299-300. “Yeni müdahalecilik” yaklaşımına karşı olduklarını da açıklayan Jinping, devletlerin içişlerine kesinlikle karışılmaması gerektiğini bildirmiş ve Çin’in bu konudaki ilkesini şu şekilde tanımlamıştır: “Egemenlik kapsamına giren konularda, yalnızca o ülkenin hükümeti ve halkı söz sahibi olmalıdır.” 320-321.

⁶³³ BM Güvenlik Konseyi S/RES/1738 (23.12.2006). “Protection des civils dans les conflits armés”, [https://undocs.org/fr/S/RES/1738%20\(2006\)](https://undocs.org/fr/S/RES/1738%20(2006)) (ET: 08.12.2016)

alınmalıdır. Bu kararda, silahlı çatışma bölgelerinde sivillere yönelik saldırılar gerçekleştirilmesinin savaş suçu teşkil ettiği belirtilmiş ve bu saldırıların faillerinin cezasız kalmamaları için devletlerin gereğini yapmaları hatırlatılmıştır. Kararda, sivillerin düzenli olarak korunmasının mükemmelleştirilmesi amacının kapsamında, sürdürülebilir kalkınmanın, yoksulluğun ortadan kaldırılmasının, ulusal uzlaşmanın, iyi yönetimin, demokrasinin, hukuk devletinin, insan haklarının korunması ve saygı gösterilmesinin vurgulanması ve silahlı çatışmaların derinlerindeki nedenler olarak sayılması ve çatışmaların önlenmesi için genel bir stratejinin kabulü gereğinin ifade edilmesi dikkat çekicidir. Ancak, çatışmalarda sivillerin korunmasında uluslararası hukukun öneminin vurgulandığı bu kararın hiçbir maddesinde, bir devletin topraklarındaki çatışmalarda meydana gelen sivil halka yönelik saldırılara dayalı olarak, silahlı müdahale ve benzeri bir önlem alınması yetkisinden bahsedilmemektedir.

Güvenlik Konseyi'nin 1973 (2011) sayılı kararında yer alan 4. maddesinde bildirilen şu yetki, Libya'ya yönelik askeri müdahalenin meşru gerekçesi olarak ileri sürülmüştür: Sivillerin Korunması 4. Bu amaçla Genel Sekreter'e bir bildirim gönderen tüm devletlere, ulusal veya bölgesel örgütler veya anlaşmalar çerçevesinde ve Genel Sekreter ile iş birliği içerisinde, hangi şekilde veya Libya topraklarının neresinde olursa olsun yabancı işgalci güç konuşlanmasını dışlayarak, Bingazi dahil Libya Arap Cumhuriyeti'nde saldırı tehdidi altında olan sivil bölgeler ile halkları korumak için, 1970 (2011) sayılı kararın 9. maddesiyle birlikte tüm tedbirleri almaya yetki vermiştir ve ilgili tüm üye devletlerden, bu maddeye dayalı olarak çıkaracakları yetkiler çerçevesinde alacakları ve Güvenlik Konseyi'nin derhal dikkatine sunulacak tedbirleri hakkında derhal Genel Sekreter'i bilgilendirmelerini rica etmiştir.

Görüleceği üzere, Güvenlik Konseyi 1973 (2011) sayılı kararında, açık bir şekilde Libya'ya askeri müdahaleyi öngörmemiş, "Libya topraklarının neresinde olursa olsun yabancı işgalci güç konuşlanmasını dışlayarak, Bingazi dahil Libya Arap Cumhuriyeti'nde saldırı tehdidi altında olan sivil bölgeler ile halkları korumak için, 1970 (2011) sayılı kararın 9. maddesiyle birlikte tüm tedbirleri almaya yetki vermiştir." Ancak, takdir edileceği üzere, Güvenlik Konseyi'nin daimî üyeleri Çin ve Rusya'nın vetosu, anılan üstü örtülü yetkiye dayalı olarak aşılmıştır ve neticede Konsey'in bu kararındaki 4. maddeye atıfla Libya'ya müdahaleye meşruluk kazandırılması hedeflenmiştir. Nitekim, Güvenlik

Konseyi'nin 1973 (2011) sayılı kararında, Kaddafi'nin iktidardan düşürülmesi açıkça ifade edilmiş olsa idi, Çin ile Rusya'nın kararı veto edecekleri ileri sürülmüştür⁶³⁴.

Çin veya Rusya tarafından bu yönde bir resmî açıklama yapılmamakla birlikte, 1973 (2011) sayılı kararın alınması öncesinde, Libya'ya askeri müdahaleden sonuç alınabilmesi ve bu bağlamda Libya halkına yönelik şiddetin sona ermesi için Kaddafi'nin iktidardan gitmesi gerektiği yönünde birçok açıklama yapılmış olması ve bunların basında yer alması karşısında, kararın 4. maddesine dayalı olarak Libya'ya yapılan askeri müdahalenin gerçek hedefinin Kaddafi'nin iktidardan indirilmesi olduğunun Çin ve Rusya tarafından öngörülmediğinin düşünülmesi hatalı olacaktır. Çin ve Rusya'nın veto hakkını kullanmamasında, karar öncesi ARB ile AFB tarafından alınan kararlar ile açıklamalar kadar, Libya'da sivil halka yönelik Kaddafi yönetimi tarafından uygulanan şiddetin uluslararası kamuoyu nezdinde çok ciddi tepki görmesi de etkili olmuştur.

3.1.5. BM Güvenlik Konseyi'nin Libya'ya Askeri Müdahale Kararlarının Koruma Sorumluluğu Bağlamında Değerlendirilmesi

Libya'da 15 Şubat 2011'de başlayan olaylar ve sivillerin öldürülmesi gerekçe gösterilerek Güvenlik Konseyi tarafından alınan 1970 ve 1973 (2011) sayılı her iki karar incelendiğinde, Libya halkını koruma sorumluluğunun öncelikle Libya yetkililerine ait olduğunun vurgulandığı görülmektedir. Bu vurgu, koruma sorumluluğunun ilk kez ifade edildiği MDEUK'nun 2001 raporuyla uyumlu olduğu gibi, 2005 BM Dünya Zirvesi Sonuç Belgesi'nin 138. paragrafı ve Genel Sekreter'in 2009 yılından itibaren yayımladığı raporlara da uygundur. Kararlarda aynı zamanda Libya'nın egemenliğine, bağımsızlığına, toprak bütünlüğüne ve ulusal birliğine bağlılığın teyit edilmesi, Libya'da sivillerin korunmasında birincil sorumluluğun Libya yönetimine ait olmasının doğal bir sonucu olarak kabul edilmelidir. Ancak, bu bağlamda sorgulanması gereken ise, salt Libya halkını koruma sorumluluğunun öncelikle Libya yetkililerine ait olduğu vurgusunun yeterli olup olmayacağıdır. Söylemdeki vurgu ile MDEUK'nun 2001 Raporu'ndaki içerik farklılık arz etmektedir. Devletlerin egemenliğinin sorumluluğu da kapsamı kadar, uluslararası toplum için de kuvvet kullanma yasağı temelinde bir sorumluluğun öngörüldüğü unutulmamalıdır. Libya'da devlet egemenliğinin güçlendirilmesine yönelik uluslararası toplumun kapasitesinin artırılması için önleme sorumluluğunun gereklerine uygun

⁶³⁴ Elaiba, a.g.e., 2012, 82.

önlemlere kararlarda yer verilmemiştir. Zira, Libya’da devlet egemenliğine müdahale edilmeksizin çatışmaların nasıl sona erdirilebileceği sorusu ve egemenlik ile kuvvet kullanma yasağı arasındaki temel çelişki sorgulanmaksızın, doğrudan ikincil sorumluluk olduğu kabul edilen tepki verme sorumluluğu aşamasına geçilmiştir. Koruma sorumluluğunun temel ölçütü olarak nitelendirilen önleme sorumluluğunda esas olan, bir müdahalenin öngörülmesinden önce, tüm önleyici olanakların her zaman tüketilmesi gereği ve önlemeye daha fazla kararlılık ve kaynak ayrılması zorunluluğunun gerekleri yerine getirilmemiştir. Libya’ya yönelik kararlarn alınması öncesinde, daha az zorlayıcı ve bağlayıcı tedbirler öngörülmediği gibi, karar alma sürecinde Güvenlik Konseyi’ndeki tartışmalarda da bu yönde bir açıklamaya rastlanmamaktadır.

Sivillerin sistematik olarak öldürölmesinin önlenmesi için Libya yönetimi tarafından gerekli tedbirlerin alınamaması ve/veya bu öölmlerden bizzat mevcut yönetimin sorumlu olduğu tespiti ertesinde anılan kararlarn alınması ihtiyacının doğduğu bildirilerek, koruma sorumluluğunun gündeme gelmesinin zemini de oluşmuştur. Ancak, kararlarda dikkat çeken en önemli husus, Libya’daki gelişmelerin, salt Libya’ya özgü olarak değil, bölgeyi ve giderek uluslararası barış ve güvenliği tehdit eden bir gelişme olarak kabul edilmesi ve bu nedenle Güvenlik Konseyi’nin gündemine alınmasıdır. Libya’da sivil öölmlere dayalı olarak koruma sorumluluğu gündeme getirilirken, kararlarda BM Antlaşması’nın VII. Bölümü’ne atıfta bulunulması, yeni bir hukuk normu arayışı olmaksızın Antlaşma’ya bağlı olarak çözüm arandığını göstermektedir.

Libya hakkında Güvenlik Konseyi’nin 1970 ve 1973 (2011) sayılı kararlarn alınması ertesinde yapılan açıklamalarda, koruma sorumluluğu açıkça ifade edilmiştir. İlk kararın alınması sonrasında görüşlerini açıklayan Fransa temsilcisi, koruma sorumluluğunu kavramsal olarak açıkça ifade ettiği gibi, mevcut kararla uluslararası topluluk için yeni bir çağın başladığını bildirmiştir⁶³⁵. 1973 (2011) sayılı kararın alınması ertesindeki açıklamasında Genel Sekreter Ban Ki Moon ise, bu kararın koruma sorumluluğu çerçevesinde alındığını belirtmiştir⁶³⁶. Somut bir uluslararası olayda koruma sorumluluğu ilk kez bu şekilde gündeme gelip, üst düzeyde ifade edilmekle birlikte, bu kavrama kaynaklık teşkil eden raporlar ile belgelerde koruma sorumluluğu için öngörölün tüm

⁶³⁵ BM Güvenlik Konseyi, a.g.t., 6491 (2011). 5-6.

⁶³⁶ Bélanger Vincent, a.g.e., 2016, 3.

unsurların tam olarak kararlarda bildirildiğini ve değerlendirildiğini kabul etme olanağı bulunmamaktadır.

Bilindiğı üzere, MDEUK, koruma sorumluluğına dayalı olarak meşru bir askeri müdahale için, “uygun otorite, haklı neden, iyi niyet, son çare veya başvuru olma, araçlarda doğru orantılılık, haklı yaklaşımlar” kriterlerini belirlemiştir. Libya’ya yönelik kararlarn Güvenlik Konseyi tarafından alınması nedeniyle, yüzyıllar öncesinde haklı savaş yaklaşımında da yer bulan ve koruma sorumluluğı bağlamındaki tüm çalışmalarda yer alan uygun otorite kriteri hakkında bir tartışma bulunmamaktadır. Koruma sorumluluğına kimin karar vereceğı sorununun yanıtını teşkil eden uygun otorite hakkında vurgulanması gereken husus, Güvenlik Konseyi’nin bu kararlarnı Antlaşma’nın VII. Bölümü çerçevesinde almış olmasıdır. Ancak, diğerkriterler için aynı netlikte yanıt verme olanağı yoktur. Bu devletin vatandaşlarının insani korunması amaçlı bir devlete yönelik meşru bir askeri müdahale için bildirilen kriterler arasında yer alan haklı neden eşiğı, müdahaleye açılan kapının anahtarını teşkil etmektedir. Kararlarn alınması aşamasında yapılan tartışmalarda, insanlığı etkileyen ciddi ve onarılmaz bir zarar doğuran olayların veya her an gerçekleşebilecek risklerin varlığı hakkında değerlendirmeler yapılmamış, Libya’daki gelişmelerin uluslararası barış ve güvenliği tehdit ettiğı ön kabulüne dayalı öngörülere yer verilmekle yetinilmiştir. Libya’da önemli olarak nitelendirilebilecek insan hayatı kayıpları hakkında somut ve rakamsal bir rapora dayalı değerlendirme yapılmadığı gibi, salt mevcut insan hayatı kayıpları veya tehdidinin, Kaddafi yönetiminden kaynaklandığının bildirilmesiyle yetinilmiştir. Bu halde ise, haklı neden eşiğinde dikkate alınması zorunlu istisna olma ve olağanüstü şartların veya olayların gerçekleşmesi halinde, müdahalede haklılık ve hukukilik eşiğinin aşılaacağına dair tespitlerin gereğinin yerine getirilmediğı önemle dikkate alınmalıdır. Uygun otorite Güvenlik Konseyi’nin yetkisinde, Libya’ya askeri müdahale kapısı açılmıştır.

Libya’ya yönelik askeri müdahale kararlarnıyla ilgili olarak haklı neden eşiğı hakkında yapılacak tespitler, ölçülülük prensipleri olarak ifade edilen iyi niyet, son başvuru olma, araçlarda doğru orantılılık ve haklı bakış açısı kriterleri için de geçerlidir. Libya’ya askeri müdahalede bulunan devletlerin, Libya’daki insani acıları bitirmek için uçuşa yasak bölge kararını icra ettiklerini kabul etme olanağının bulunmaması karşısında, iyi niyet kriterine uygun hareket edildiğı söylenemeyecektir. Bu bağlamda, müdahale ve icrasında ortak bir oydaşmanın sağlanamaması sonucu, tüm bölgenin ve Libya halkının açık bir desteğinden

yararlanılmadığı da dikkate alınmalıdır. İyi niyet kriteri hakkında somut bir olgu olarak ileri sürülebilecek tek unsur ise, bölge devletleri veya ilgili devlet nezdinde mağduriyete uğrayanların açık çağrısı şekli şartlarının gerçekleşmesidir. Güvenlik Konseyi'ne üye devletlerin temsilcilerinin kararların alınması aşamasında yaptıkları açıklamalarında yer bulan, AFB'nin açık çağrısına yaptıkları vurgu bu bağlamda önemlidir. Libya'ya askeri müdahalenin sonuçlarına dayalı olarak iyi niyet kriterinin gerçekleşip gerçekleşmediği değerlendirildiğinde ise, bu çağrılarının salt birer meşruiyet aracına dönüştüğü gerçekliğiyle karşılaşılmaktadır. Kararların alınması süreci son başvuru olma kriteri bağlamında değerlendirildiğinde ise, askeri olmayan önleyici seçeneklerin uzun soluklu olarak incelenmediği ve beklenen sonuçtan daha az radikal tedbirlerin ortaya çıkmayacağını düşündürtecek haklı saiklerin varlığının araştırılmadığı görülmektedir. Tanımlanan insani koruma hedefine ulaşmak için, öngörülen askeri müdahalenin büyüklüğü, süresi ve yoğunluğunun asgari gerekliliğe uygun olması olarak nitelendirilen araçlarda doğru orantılılık kriterine uygun hiçbir tespitte bulunulmadığı kararlar içerikleriyle sabittir. Libya'da eyleme geçmenin sonuçlarının eylemsiz kalmanın sonuçlarından daha kötü olacağı ön kabulüne dayalı olarak haklı bakış açısı kriterinin gerçekleştiği kabul edilmiştir. Bu ön kabulü teyit edecek sayısal veriler karar alma aşamasında Güvenlik Konseyi üyelerine sunulmamıştır ve ön kabulün aksine bir değerlendirme de yapılmamıştır.

Libya'ya askeri müdahale öncesinde tüm bu kriterlerin nesnel bir değerlendirmeye tabi tutulduğu ileri sürülemeyecektir. Ancak, ölçülülük prensipleri olarak ifade edilen haklı neden eşiği ile iyi niyet, son başvuru olma, araçlarda doğru orantılılık ve haklı bakış açısı kriterlerinde, her durum için geçerli nesnel şartlarının tespitinde karşılaşılan güçlük karşısında, her bir ayrık durumda özneliliğin ağır basacağı ve benzer itirazlarla karşılaşılabileceği de unutulmamalıdır. Netice olarak, MDEUK'nun, "müdahalenin haklı olduğu tüm hallerde müdahalede bulunulmaması, hiçbir halde müdahale edilmeyeceğini haklı kılmaz"⁶³⁷ ilkesi üstün tutulmuştur. Komisyon'un her halde insani koruma amaçlı koruma sorumluluğunun uygulanması gereğine yönelik çalışmalarının bir yansıması olarak, koruma sorumluluğu gerekçe gösterilerek Güvenlik Konseyi tarafından Libya'ya yönelik askeri müdahale kararları alınmıştır.

⁶³⁷ CIISE rapport, a.g.r., 2001, 42.

Ancak, özellikle 1973 (2011) sayılı kararda hedefin ve icra süresinin net olarak belirlenmemiş⁶³⁸ ve kararın 4. paragrafında belirtilen ve askeri müdahaleye gerekçe olarak gösterilen “tüm tedbirlerin” net olarak tanımlanmamış olması⁶³⁹ nedeniyle, Güvenlik Konseyi’nin kararlarının uygulanması sırasında yetkinin aşıldığı ve kararın meşruiyeti ile yararı da dahil olmak üzere, çok sayıda eleştiriler yöneltmiştir. Nitekim, Genel Sekreter’in 2015 yılında yayımladığı “Temel ve Kararlı Bir Yükümlenme: Koruma Sorumluluğunun İcrası” başlıklı Raporu’nun 9. paragrafında da, bu eleştiriler hakkındaki Sekreterliğin görüşüne yer verilmeksizin, benzer tartışmaların yaşanıldığının açıkça ifade edilmesi bu bağlamda önemlidir. Rapor’da bu eleştirilere yer verilmesi, Libya hakkında alınan kararların meşruiyeti konusundaki eleştirilerin gerekçelerinin haklı olduğunu göstermektedir.

Genel Sekreter’in 2015 yılı Raporu bağlamında dikkat çekilmesi gereken diğer bir husus ise, koruma sorumluluğunda üçüncü esas teşkil eden istenilen anda kararlı tepki verilmesinde öngörülen şartların gereklerinin de yerine getirilmemiş olmasıdır. Rapor’da, “Güvenlik Konseyi’nin koruma amacıyla uyumlu, orantılı, tamamen uluslararası hukuka uygun kolektif askeri tedbirlerin uygulanmasının zorunlu olduğu sonucuna ulaşması halinde, hedefler, öngörülen süre ve ilerlemenin incelenmesi süreçleri ile kriz sonrası barışın tesisinin de kararlarda açık bir şekilde belirtilmesi” gerektiği vurgulanmasına rağmen, Libya hakkında alınan kararlarda bu unsurların varlığından bahsetme olanağı bulunmamaktadır. Libya’ya ilişkin 1973 (2011) sayılı kararda açık bir siyasi hedef belirlenmediği gibi, kararın geçerli olduğu süre hakkında da açık bir belirleme yapılmamıştır.

Libya’ya askeri müdahale bağlamında vurgulanması gereken husus, MDEUK tarafından, insani koruma amaçlı tüm müdahalelerde dikkate alınması için BM Genel Sekreteri’ne tavsiye edilen prensiplerin⁶⁴⁰ de 1973 (2011) sayılı kararda dikkate alınmamış olmasıdır. Zira kararda, Komisyon tarafından önerilen, görevlendirmede kesin olarak tanımlanan siyasi bir hedefin belirlenmesinden ve/veya açık ve belirsizlikten uzak angajman kurallarına dayanılmasından bahsetme olanağı bulunmamaktadır. Müdahalenin siyasi bir

⁶³⁸ Mansoura, S. (2013). “L’OTAN en Libye: Les enjeux d’une intervention”, *Aujourd’hui la Turquie*, <http://aujourdhuilaturquie.com/fr/lotan-en-libye-les-enjeux-dune-intervention/> (ET: 10.08.2015)

⁶³⁹ Köchler, H. (2011). “La resolution 1973 et l’intervention en Libye sont-elles legales?”, *Reseau Voltaire*, <http://www.voltairenet.org/article170113.html> (ET: 10.08.2015)

⁶⁴⁰ CIISE rapport, a.g.r., 2001, 73.

kontrole tabi olması gereği ile komuta birliğini ve hedefleri yansıtan tek komuta zinciri oluşturulması tavsiyesinin gereği de yerine getirilmemiştir. İnsani koruma operasyonlarının amacının, insan haklarına saygıyı ve mümkün olduğu kadar en hızlı ve tam olarak hukuk devletini yeniden kurmayı sağlamak olduğu öngörüsü de gerçekleşmemiştir. Komisyon tarafından bildirilen, “hedefin ilgili devletin yenilmesi olmadığı” ikazı ise gerçekleşmiş, neticede adeta Libya’nın yenilmesi için hareket edilmiş ve sivil halkın tüm unsurlarının azami korunması için gerekli tedbirler alınmamış, müdahale edenler ile Libya yetkilileri arasında azami koordinasyon sağlanamamıştır.

Pommier, Libya’ya müdahalenin insani gerekçelerle ve sivillerin korunması için yapıldığını kabul ederken, bu müdahalenin yapılmasında, Bingazi’de 15 Şubat 2011 tarihinde görülen ve Kaddafi’nin iktidarı bırakması isteklerine yönelik ilk gösterilerin çok sert bir şekilde bastırılmasının ve ertesinde ülkedeki gelişmelerde şiddetin gittikçe artmasının etkili olduğunu belirtmektedir⁶⁴¹. Netice olarak, sivillere yönelik şiddetin artması ve dünya kamuoyunun yakından ilgilenmesi, Libya’ya müdahale kararının alınmasında koruma sorumluluğunu gündeme getirmekle birlikte, koruma sorumluluğunun tüm unsurlarının kararlarda değerlendirildiğini kabul etme olanağı bulunmamaktadır.

MDEUK’nun 2001 raporunda, koruma sorumluluğunun üç zorunlu unsuru olarak önleme, tepki verme ve yeniden inşa sorumluluğu öngörülmüştür. Ancak, Libya örneğinde ise, Güvenlik Konseyi’nin 1970 ve 1973 (2011) sayılı kararlarında, sivil ölümlerinin engellenmesi bağlamında iç çatışmaların önlenmesi için yapılacaklar hakkında uygun tedbirler karar altına alınmadığı gibi, yeniden inşa için ise gerekli hiçbir öngöründe bulunulmamıştır. Kararların, salt tepki verme sorumluluğuna yönelik olduğu görülmektedir. Buna karşılık, tepki verme sorumluluğunun gündemde olmasının, askeri müdahalenin zemini olma dışında bir işlevi olmamıştır. Zira, koruma sorumluluğunun 2001’den itibaren ifade edilmesiyle birlikte, ilgili ülkedeki sivillere yönelik tehdidin önlenmesi için gerekli tedbirlerin alınması birincil öncelik olarak öngörülürken, Libya’ya özgü olarak 15 Şubat 2011 öncesi itibarıyla hiçbir çalışma yapılmamıştır. Krizin öncesi için önleme ve sonrası için yeniden inşa unsurlarından yoksun bir şekilde, sadece müdahale için tepki verme sorumluluğuna dayalı olarak koruma sorumluluğunun gündeme getirildiği sonucuyla karşı karşıya kalınmıştır. Bırakınız sivillerin ölümünün önlenmesini, aradan geçen uzun yıllara rağmen Libya’da iç çatışmalar artarak ülkenin her geçen gün

⁶⁴¹ Pommier, a.g.m., 2011, 172.

daha fazla istikrarsızlığa boğulmasında, salt tepki verme ve müdahalede bulunmanın öncelik alması en önemli neden olarak kabul edilmelidir. Rusya temsilcisinin 1973 (2011) sayılı kararın alınması sonrasındaki açıklamasında belirttiği, “Libya’da aşırı güç kullanılmasının yol açacağı insani sonuçların sorumluluğunun bu eylemi gerçekleştirenlere ait olduğu ve böyle bir sonucun sadece Libya ile sınırlı kalmaksızın tüm Kuzey Afrika ve Orta Doğu’da barış ve güvenliği bozucu sonuçlar doğuracağı” tespiti⁶⁴² pratikte gerçekleşmiştir. Bunda, 1973 (2011) sayılı kararda hedeflerin açık bir şekilde bildirilmemesi kadar, Libya’nın gerek hava sahasının yasaklanmasında gerekse de uluslararası sularının denetim altına alınmasında ortak bir görev gücü oluşturulmaksızın koordinasyondan yoksun bir şekilde, ilgili devletlerin müdahalede bulunmasının da etkisi olmuştur. Güvenlik Konseyi’nin kontrol ve denetimi olmaksızın Libya’ya dış müdahalelere devam edilmesi, günümüz itibariyle karşılaşılan çözümsüzlüğü de beraberinde getirmiştir. Libya’da 2011 yılı itibariyle görülen ağır koşullarla kıyaslandığında, günümüzde Libya’da istikrar sağlanamamış, iç çatışmalar sonucunda siviller çok daha ağır şartlarla karşı karşıya bırakılmıştır.

Genel Sekreter’in raporlarına da kaynak teşkil eden MDEUK’nun 2001 raporunda öngörülen koruma sorumluluğunda insani koruma amaçlı meşru bir askeri müdahalenin ilkeleri bağlamında Libya hakkındaki 1973 (2011) sayılı kararı değerlendirildiğinde ise, kararın Güvenlik Konseyi tarafından alınması karşısında, uygun otorite şartının gerçekleştiği kabul edilebilecektir. Ancak, uygun otorite dışında kalan, “haklı neden, iyi niyet, son çare veya başvuru olma, araçlarda doğru orantılılık, haklı yaklaşımlar” şartlarının tam olarak gerçekleştiğinden bahsetme olanağı bulunmamaktadır. Başta daimî üyeler Çin ve Rusya olmak üzere tüm üyelerin oybirliğiyle kararın alınmamasının ötesinde, kararın alınması sonrasında ilgili ülke temsilcileri tarafından yapılan açıklamalarda dahi, bir askeri müdahale için gerekli şartların gerçekleşmediğinin vurgulanması, Komisyon’un “ölçülülük prensipleri” olarak nitelediği bu kriterlerden “iyi niyet, son çare, araçlarda doğru orantılılık ve haklı yaklaşımlar” kriterlerinin gerçekleştiğinde genel bir kabulün bulunmadığını göstermektedir.

Görüleceği üzere, hangi gerekçeyle olursa olsun bir müdahalenin meşru kabul edilmesinde ve/veya meşruluğunun sağlanmasında, BM anahtar bir role sahiptir ve adeta siyasi, güvenlik ve diplomatik karakterli bir eylemi meşrulaştırıcı bir niteliği bulunmaktadır.

⁶⁴² BM Güvenlik Konseyi, a.g.t., 6498 (2011), 8-9.

Libya örneğinde olduğu gibi, uluslararası politik bir eylemde bulunabilmek için, Güvenlik Konseyi'nden bu yönde bir karar alınması, gerek müdahale edecek devlet ve gerekse de müdahale edilecek devlet nezdinde, hem iç ve hem de uluslararası boyutu olan sonuçlar doğurmaktadır. Müdahale eden devlet, Güvenlik Konseyi kararına dayalı olarak genel kabul gördüğü gerekçesiyle, iç kamuoyu önünde eyleminin veya kararının meşruluğunu sağlarken, müdahale edilen devlet nezdinde de Güvenlik Konseyi kararları farklı sonuçlar doğurmaktadır. Müdahale edilen devletteki siyasi iktidara muhalif olanlar, mevcut siyasi iktidarın içerideki ve dışarıdaki meşruiyetinin sorgulanması sonucunu doğuran bu kararın çıkmasını desteklerken, müdahale sonucu iktidarını kaybetme riskiyle karşı karşıya kalan ilgili siyasi iktidar ise, bu karara karşı çıkmaktadır.

Güvenlik Konseyi'nin bu yönde bir karar almasında dikkat çeken diğer bir unsur ise, benzer müdahalelere muhatap olma riski bulunan diğer devletler ile müdahale edilecek devletle ilişkileri bulunan diğer devletlerin nasıl konumlandıklarıdır. Takdir edileceği üzere, ülke içinde benzer sorunları yaşayan devletler müdahaleye karşı çıkarken, ilgili devletin komşuları da dahil olmak üzere, müdahalenin kendi ulusal çıkarlarına aykırı olduğunu değerlendiren devletler de müdahaleye karşı çıkacaktır. Müdahaleye karşı tutum alınmasında bir diğer gerekçe ise, eskinin koloni devletlerinin geçmişteki tecrübeleri ile emperyalist yaklaşımların doğuracağı tehditlere dayalı uluslararası politikanın kendi içerisinde barındırdığı gerçekliktir. Ancak, ister müdahale yönünde ve isterse de müdahaleye karşı bir tutum alınsın, her iki tarafta da yer alanlar, müdahale hakkında Güvenlik Konseyi'nde yapılacak görüşmelerin neticesini, konumlanmalarını meşru kılacak en önemli zemin olarak kabul etmektedir.

BM zemininde alınacak kararların uluslararası hukuk bağlamındaki önemi ise, bu kararlar içeriğinde yer bulan ilke, prensip veya kabullerin, uluslararası hukukta bir norm olarak kabulü yönündeki evrime etkisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda, insani müdahale veya koruma sorumluluğunun uluslararası ilişkilerdeki yerinin belirginleşmesinde, Libya krizi ile yeni bir aşamaya geçilmiştir. Koruma sorumluluğunun, Güvenlik Konseyi'nin bir kararıyla bir norm olarak kabul edildiği veya koruma sorumluluğunun tartışmasız olarak kurumsallaştığı ve/veya bir norma dönüştüğü ileri sürülemeyecek olmakla birlikte, insani müdahalenin bir gerekçe olarak ileri sürülebilmesi için, Libya'ya askeri müdahalenin önemli bir basamak olduğu dikkati çekmektedir.

3.1.6. Yeniden İnşa Sorumluluğu ve BM Güvenlik Konseyi'nin Libya Krizi Sonrası Libya Hakkında Aldığı Diğer Kararlar

Libya'da krizin ortaya çıkması ve Libya'ya müdahale ertesinde de Güvenlik Konseyi, Libya'daki gelişmelerle bağlantılı olarak kararlar almıştır. Bu kararlar, Libya'daki gelişmelerden duyulan rahatsızlıkların ifadesi olmasının ötesinde, gelişmelerin de beklendiği gibi gerçekleşmediğini somutlaması bağlamında önemlidir. Güvenlik Konseyi'nin bu kararların diğer bir önemi ise, koruma sorumluluğunda yeniden inşa sorumluluğu olarak değerlendirilebilecek bazı tedbirlerin Libya'ya özgü olarak ifade edilmesi ve karar altına alınmasıdır.

Libya'nın egemenliği, bağımsızlığı, toprak bütünlüğü ve ulusal birliğine kesin bağlılığın vurgulandığı 16 Eylül 2011 tarih ve 2009 (2011) sayılı kararında⁶⁴³, Libya hakkında alınan 1970 (2011) ve 1973 (2011) sayılı kararlar ile koruma sorumluluğunun ifade edildiği 1674 (2006) sayılı karara atıfta bulunulmuş, geçiş hükümetinin kurulması dahil son gelişmeler ışığında BM'in amacının demokratik, bağımsız, birleşik Libya'nın kurulması olduğu belirtilmiş, ancak, bölgesel güvenlik ve barışı bozacak şekilde Libya'da silahların yayılmasından duyulan endişeler de ifade edilmiştir. Antlaşma'nın VII. Bölümü 41. maddesi çerçevesinde tedbirler alınmasına karar verilmiş ve Libya Ulusal Geçiş Konseyi'ne destek ifade edilmiştir. Libya'da güvenliğin sağlanması için BM Misyonu'nun 3 ay süreyle görevlendirildiği bildirilen bu kararda, 1970 (2011) sayılı kararın 9. paragrafıyla yasaklanan Libya'ya silah ambargosu ve Libya Ulusal Petrol Şirketi ile Libya Merkez Bankası'na yönelik malvarlıkları hakkındaki kısıtlamalar kaldırılırken, diğer devletlerdeki Libya malvarlıklarına yönelik engellemelerin ise devam ettiği belirtilmiş, IMF ile Dünya Bankası'ndan Libya yetkilileri ile iş birliği içerisinde olmaları istenmiştir. Kararda, Libya'da gelişmelerin olumlu olduğu kabul edilirken, 1973 (2011) sayılı kararın 4. paragrafında ifade edilen üye devletlere Libya'ya müdahale yetkisine son verilmesinin değerlendirildiği ve aynı kararın 6 ile 12. paragraflarına konu uçuşa yasak bölge kararının devam ettiği belirtilmiştir.

⁶⁴³ BM Güvenlik Konseyi S/RES/2009 (16.09.2011). "La situation en Libye", [https://undocs.org/fr/S/RES/2009\(2011\) \(ET: 01.07.2018\)](https://undocs.org/fr/S/RES/2009(2011) (ET: 01.07.2018))

Güvenlik Konseyi'nin 27 Ekim 2011 tarih ve 2016 (2011) sayılı kararında⁶⁴⁴, 2009 (2011) sayılı kararı ile bu karardaki ilkelerini tekrarladıktan ve Libya'daki gelişmelerden duyulan memnuniyet ifade edildikten sonra, Antlaşma'nın VII. Bölümü çerçevesinde, Libya'daki halk ile yabancıları koruma sorumluluğunun öncelikle Libya yetkililerine ait olduğu bir kez daha vurgulanmıştır. Konsey, 1973 (2011) sayılı kararın 4 ve 5. paragraflarına konu Libya'ya müdahale yetkisi ile aynı kararın 6 ile 12. paragraflarına konu uçuşa yasak bölgelerin, 01 Kasım 2011'den itibaren geçersiz olduğunu bildirmiştir.

2011 Libya krizi ertesinde alınan kararlarına atıflar dışında, Libya'dan bölgeye yayılan silahlar ve özellikle yerden havaya atılan füzelerden duyulan endişe ile terörizm dahil olmak üzere bunun bölgesel ve uluslararası barış ve güvenliği tehdit etmesine ve Libya'daki kimyasal silahlardan duyulan endişeye vurgu yapılan 31 Ekim 2011 tarih ve 2017 (2011) sayılı kararda⁶⁴⁵, bu tehdidin önlenmesi için yerel tedbirlerin ötesinde, bölgesel ve uluslararası çapta tedbirlerin alınması gerektiği vurgulanmıştır. Güvenlik Konseyi Genel Sekreter'den, Libya hakkında hazırlanacak raporlarda, özellikle Libya'dan bölgeye yayılan silahlar ile kimyasal silahlar hakkında da bilgi vermesini istemiştir.

Konsey'in 02 Aralık 2011 tarih ve 2022 (2011) sayılı kararında⁶⁴⁶, önceki kararlarda vurgulanan ilkeler ile gelişmelerin dışında, Genel Sekreter ile Genel Kurul Başkanı'nın Libya ziyaretlerinde belirtilen Örgüt'ün Libya'daki çatışmalar ertesindeki gelişmelerde önemli bir role sahip olduğu ifade edilmiştir. BM tarafından Libya'da görevlendirilen BM Libya Destek Gücü'nün süresi 3 ay uzatılırken, bu görev gücünün görevleri arasına Libya Geçiş Hükümeti ile koordinasyon içerisinde 2017 (2011) sayılı kararda bildirilen silahların bölgeye yayılmasının engellenmesi de eklenmiştir.

Konsey'in 12 Mart 2012 tarih ve 2040 (2012) sayılı kararında⁶⁴⁷, önceki kararlara atıflar dışında Konsey'in koruma sorumluluğuna dair 1674 (2006) sayılı kararına bir kez daha atıfta bulunulmuş ve bizzat Libya yetkilileri tarafından Libya'daki sorumlulukların yerine getirilmesinin ve bağımsız, demokratik ve birleşik Libya'nın kurulmasının asıl öncelik

⁶⁴⁴ BM Güvenlik Konseyi S/RES/2016 (27.10.2011). "La situation en Libye", [https://undocs.org/fr/S/RES/2016\(2011\)](https://undocs.org/fr/S/RES/2016(2011)) (ET: 01.07.2018)

⁶⁴⁵ BM Güvenlik Konseyi S/RES/2017 (31.10.2011). "La situation en Libye", [https://undocs.org/fr/S/RES/2017\(2011\)](https://undocs.org/fr/S/RES/2017(2011)) (ET: 01.07.2018)

⁶⁴⁶ BM Güvenlik Konseyi S/RES/2022 (02.12.2011). "La situation en Libye", [https://undocs.org/fr/S/RES/2022\(2011\)](https://undocs.org/fr/S/RES/2022(2011)) (ET: 01.07.2018)

⁶⁴⁷ BM Güvenlik Konseyi S/RES/2040 (12.03.2012). "La situation en Libye", [https://undocs.org/fr/S/RES/2040\(2012\)](https://undocs.org/fr/S/RES/2040(2012)) (ET: 01.07.2018)

olduğu belirtilmiştir. Libya’da seçimlerin yapılması yönündeki alınan karardan ve Libya Destek Gücü’nün görev süresinin 12 ay uzatılmasının istenilmesinden duyulan memnuniyet ifade edilmiş, Konsey tarafından Libya hakkındaki kararların Antlaşma’nın VII. Bölümü çerçevesinde alındığı bildirilmiştir. Asıl yetkili kabul edilen Libya yetkililerinden Libya’daki insan hakları ihlallerinin engellenmesi istenirken, Kaddafi dönemi yetkililerinin Libya’ya yönelik eylemlerde bulunmasının engellenmesinde komşu devletlerin iş birliğinde bulunmaları gerektiğine dikkat çekilmiştir. Libya’da yapılacak seçimler ertesinde yapılacak anayasa çalışmaları dahil olmak üzere, BM’in Libya Geçiş Hükümeti’ne destek vermesi kararı alınmış ve hukuk devleti ile uluslararası hukukun gereklerinin Libya’da tesis edilmesinin ötesinde, Libya’da kamu güvenliğinin yeniden oluşturulmasının önemine vurgu yapılmıştır. Üye devletlere 1973 (2011) sayılı kararla verilen silah ambargosu kontrolleri yetkisi kaldırılırken, 1973 (2011) sayılı kararın 24. paragrafı ile kurulan Uzmanlar Grubu’nun görev süresi uzatılmış ve Libya’dan kaynaklanan yasadışı silah ticareti ile Kaddafi dönemine ait malvarlıklarının dondurulması dahil yaptırımların ihlali hakkındaki denetimlere ilişkin Libya yetkililerinin Grup ile iş birliğini arttırmaları çağrısı yapılmıştır.

14 Mart 2013 tarih ve 2095 (2013) sayılı kararda⁶⁴⁸, Konsey’in koruma sorumluluğuna dair 1674 (2006) sayılı kararı ile önceki diğer kararlarda belirtilen ilkeler ve gelişmelere dayalı endişeler bir kez daha tekrarlanırken, Libya’nın doğusunda ve güney sınırlarındaki güvenliğe aykırı gelişmelerden duyulan hoşnutsuzluğa dikkat çekilmiş, 07 Temmuz 2012’de yapılan seçimler ile anayasanın hazırlanması çalışmalarından ve Libya, Nijerya, Sudan ve Çad arasında sınır ihlalleri hakkında komisyon kurulmasına yönelik imzalanan anlaşmadan duyulan memnuniyet bildirilmiştir. Konsey, bir kez daha uluslararası barış ve güvenlik bağlamında Antlaşma’nın kendisine yüklediği görev çerçevesinde VII. Bölüm’e atıfla, Libya Destek Gücü’nün süresini 12 ay süreyle uzatmış ve demokrasiye geçiş sürecinde yeni anayasanın hazırlanması ile hukuk devleti ve insan haklarının ve kamu güvenliğinin geliştirilmesi dahil olmak üzere, tüm ülkede Libya Hükümeti’nin ihtiyaç duyacağı teknikler ve stratejiler hakkında yardımcı olunması da istenmiştir. Kararda, yasadışı silah ticareti ile malvarlıklarının dondurulması hakkında daha önce alınan kararların icrasında daha hassas olunması gerektiği ifade edilmiş, Libya’da görevlendirilen Uzmanlar Grubu’nun görev süresi uzatılmıştır.

⁶⁴⁸ BM Güvenlik Konseyi S/RES/2095 (14.03.2013). “La situation en Libye”, [https://undocs.org/fr/S/RES/2095\(2013\) \(ET: 01.07.2018\)](https://undocs.org/fr/S/RES/2095(2013) (ET: 01.07.2018))

Güvenlik Konseyi'nin 14 Mart 2014 tarih ve 2144 (2014) sayılı kararında⁶⁴⁹, önceki kararlarda da bildirilen ilkeler ve Libya'daki gelişmeler bağlantılı memnuniyetler ve endişeler belirtildikten sonra, anayasayı belirleyecek Kurucu Meclis için yapılan 20 Şubat 2014 tarihli seçimlerden duyulan memnuniyet vurgulanmış, ancak, kamu güvenliğinin bozulmasından duyulan endişeye dikkat çekilmiştir. Konsey, Libya Hükümeti'nin petrol ihracatına yeniden başlamasından duyduğu memnuniyeti özellikle belirtmiş ve tüm kurumların kontrolünün Libya yetkililerinde olması gerektiğini vurgulamıştır. Libya Hükümeti'nin Aralık 2013'ten itibaren işkence ile ayrımcılığın önlenmesi dahil olmak üzere, insan hakları alanındaki yasal düzenlemelerinden duyulan memnuniyet bildirilmiş, ancak, Libya'dan terörist gruplara yönelik yasadışı silah ticaretinin devam ettiği bir kez daha hatırlatılmıştır. Sınır güvenliğine ilişkin Trablus Eylem Planı'nın icrasının kabulü dahil olmak üzere 14 Kasım 2013'te Rabat'ta yapılan bölge ülkeleri konferansında alınan kararlar ile Libya sınırlarında güvenliğin güçlendirilmesi amacıyla AB'nin yürüttüğü çabaların desteklendiği ifade edilmiş, Libya'da geçişin sağlanmasına destek için Paris'te 12 Şubat 2013'te ve ertesinde Roma'da 06 Mart 2014'te yapılan konferanslardan duyulan memnuniyet bildirilmiştir. Libya'daki tüm taraflarca kabul edilen bir anayasanın en kısa sürede kabulünün Libya'da demokrasi ile hukuk devletine geçiş ve insan haklarının tesisi için önemli olduğu vurgulanmış, Libya Hükümeti'nden UCM ile iş birliğine devam etmesi yinelenmiş, Libya'nın komşularının iş birliği içerisinde olmalarının önemine dikkat çekilmiştir. Görev Gücü ile Uzmanlar Grubu'nun görev süreleri bir kez daha uzatılıp, Libya'da kamu güvenliğinin sağlanması dahil bu misyonlara verilen görevler hatırlatılırken, silah ambargosu ile malvarlıklarının dondurulması ve bunların uygulanmasının önemi bildirilmiştir.

Konsey'in 19 Mart 2014 tarih ve 2146 (2014) sayılı ve önceki kararların da yinelandığı bu kararında⁶⁵⁰, 10 Aralık 1982 tarihli BM Deniz Hukuku Sözleşmesi'nde kurallaştırıldığı gibi denizcilik faaliyetlerinin uluslararası hukuka tabi olduğu belirtildikten sonra, Libya'dan kaçak ham petrol ticaretini engellemede asıl sorumlunun Libya yetkilileri olduğuna dikkat çekilmiş, Libya'nın toprakları ve kaynakları üzerinde egemenliğini sağlamasında gerekli uluslararası desteğin verilmesinin önemi vurgulanmıştır. Bu bağlamda, Güvenlik Konseyi Başkanlığı'na Libya Hükümeti tarafından gönderilen 10 Mart

⁶⁴⁹ BM Güvenlik Konseyi S/RES/2144 (14.03.2014). "La situation en Libye", [https://undocs.org/fr/S/RES/2144\(2014\) \(ET: 01.07.2018\)](https://undocs.org/fr/S/RES/2144(2014) (ET: 01.07.2018))

⁶⁵⁰ BM Güvenlik Konseyi S/RES/2146 (19.03.2014). "La situation en Libye", [https://undocs.org/fr/S/RES/2146\(2014\) \(ET: 01.07.2018\)](https://undocs.org/fr/S/RES/2146(2014) (ET: 01.07.2018))

2014 tarihli mektup ile mektupta ifade edilen, Libya'dan yasadışı ham petrol ticaretinden duyulan endişe ile bunun ülkenin barış, güvenlik ve istikrarını zayıflattığının not edildiği belirtilmiş, sınır güvenliği hakkındaki Trablus Eylem Planı ile AB çabalarına atıfta bulunulduktan sonra, Libya'daki mevcut durumun uluslararası barış ve güvenliği tehdit etmeye devam ettiği ifade edilmiştir. Konsey bu bağlamda üye devletlere, Libya Hükümeti ve ilgili geminin bayrak devleti ile iş birliği içerisinde, uluslararası hukuka ve kararda bildirilen kısıtlamalara uygun olarak ve karardan itibaren bir sene süreyle geçerli olmak üzere, Libya'dan yasadışı ham petrol ticaretini önlemek için denizlerde denetim yapma yetkisini vermiş ve tespiti halinde petrolün Libya Hükümeti'ne iadesini ve denetimin gerçekleştirilmesi halinde derhal BM'in bilgilendirilmesini istemiştir.

Konsey'in 1970 (2011) sayılı kararından sonra alınan tüm kararların tekrarlandığı belirtilen 27 Ağustos 2014 tarih ve 2174 (2014) sayılı kararında⁶⁵¹, Bingazi ve Trablus çevresi başta olmak üzere Libya'da şiddetin artmasından duyulan endişe ifade edilmiş, Libya'da istikrar ve demokrasiye geçişin önünde birer engel olarak görülen silahlı gruplar arasındaki çatışmaların sivil halkı tehdit ettiği belirtilmiştir. Ateşkesin derhal sağlanmasında komşu devletler ile bölgesel aktörlerin önemi vurgulanmış, Libya'da kontrol altına alınmayan silah ve teçhizatın artması ve yayılmasının ülke ile bölgenin istikrarı ve güvenliğine verdiği zarar ifade edilmiş, Libya'da faaliyet gösteren El Kaide bağlantılı terörist gruplardan duyulan endişeye dikkat çekilirken, bu gruplarla uluslararası hukuka uygun olarak mücadele gereği vurgulanmıştır. Konsey, Libya Temsilciler Meclisi ile Kurucu Meclis'e, ülkede istikrarın sağlanması için görevlerini yerine getirme ve tüm taraflarla temasa geçme çağrısında bulunurken, Libya'da barış, istikrar ve güvenliği tehdit edenlerle mücadele çağrısında bulunmuş, komşu devletlerden de bu mücadeleye katkıda bulunmaları istenmiştir. Bu bağlamda, Libya'da insan haklarına aykırı eylemlerde bulunanlar ile Libya'daki havaalanları, limanlar ve garlara yönelik saldırıları gerçekleştirenler ve Libya'nın kaynaklarının veya ham petrolünün yasadışı ticaretini yaparak silahlı gruplara destek verenler, yakalanmaları istenen kişiler adına hareket edenler, Libya'ya yasadışı silah satanlar bu mücadelenin kapsamında kabul edilmiştir.

⁶⁵¹ BM Güvenlik Konseyi S/RES/2174 (27.08.2014). "La situation en Libye", [https://undocs.org/fr/S/RES/2174\(2014\) \(ET: 01.07.2018\)](https://undocs.org/fr/S/RES/2174(2014) (ET: 01.07.2018))

Güvenlik Konseyi 05 Mart 2015 tarih ve 2208 (2015) sayılı kararında⁶⁵², önceki kararlarına atıfta bulunup, Libya'daki mevcut durumun uluslararası barış ve güvenliği tehdit etmeye devam ettiğini bir kez daha belirtirken, Libya Destek Gücü'nün görev süresini 31 Mart 2015'e kadar uzatmıştır.

Libya'daki artan siyasi problemlere ve tedbirler alınmasının zorunluluğuna dikkat çeken Konsey 27 Mart 2015 tarih ve 2213 (2015) sayılı kararında⁶⁵³, Irak Şam İslam Devleti ile El Kaide bağlantılı olup ülkede faaliyet gösteren terörist grupların artan mevcudiyetinden duyduğu derin endişeyi ve bu gruplarla uluslararası hukuka uygun olarak mücadele etmenin zorunluluk olduğunu ifade etmiştir. Bu terörist grupların Libya'daki varlıklarının ülke ve bölge için istikrar ve güvenliğe birer tehdit olduğu yinelenmiş, mevcut siyasi krizin aşılması için askeri çözüm değil, yapıcı şekilde Libya'daki tüm tarafların iş birliği içerisinde olmalarının önemi vurgulanmıştır. Ülkede barış ve istikrarın sağlanmasında önceki kararlarda belirtilen tedbirler bir kez daha ifade edilirken, Libya Destek Gücü'nün görev süresi 15 Eylül 2015 tarihine ve Uzmanlar Grubu'nun görev süresi 30 Nisan 2016'ya kadar uzatılmış ve Libya yetkilileriyle iş birliği içerisinde gerçekleştirilecek siyasi olanlar dahil yetkileri hatırlatılmıştır. Libya'daki istikrar ve güvenliği bozucu faaliyette bulunanlara yönelik yaptırımlar ile silah ambargosu tedbirleri yinelenmiş, Libya'dan yasadışı ham petrolün kontrolü hakkındaki süre 31 Mart 2016'ya kadar uzatılmış, Kaddafi dönemi malvarlıklarının tespiti ile yönetimdeki şeffaflıktan dolayı Libya Hükümeti'nden duyulan memnuniyet belirtilmiştir.

Libya hakkında aldığı 2213 (2015) sayılı kararla aynı gün aldığı 27 Mart 2015 tarih ve 2214 (2015) sayılı diğer bir kararında⁶⁵⁴ Konsey, terörizm hakkında aldığı diğer kararları hatırlatmış ve BM Antlaşması'na göre uluslararası barış ve güvenliğin sağlanmasının öncelikli görevi olduğuna dikkat çekerek, saiki, eylem yeri ve failleri ne olursa tüm terörist eylemlerin uluslararası barış ve güvenliği tehdit ettiğini ve uluslararası hukuka uygun olarak terörizmle mücadele edilmesi gerektiğini, kalkınma ile güvenlik ve insan haklarının geliştirilmesinin bu mücadelede önemli olduğunu ve hiçbir dinin, ulusun veya medeniyetin terörizmle ilişkilendiremeyeceğini bildirmiştir. Terörizmle mücadeleye dair Güvenlik

⁶⁵² BM Güvenlik Konseyi S/RES/2208 (05.03.2015). "La situation en Libye", [\(ET: 01.07.2018\)](http://undocs.org/fr/S/RES/2208%20(2015))

⁶⁵³ BM Güvenlik Konseyi S/RES/2213 (27.03.2015). "La situation en Libye", [\(ET: 01.07.2018\)](http://undocs.org/fr/S/RES/2213(2015))

⁶⁵⁴ BM Güvenlik Konseyi S/RES/2214 (27.03.2015). "La situation en Libye", [\(ET: 01.07.2018\)](http://undocs.org/fr/S/RES/2214(2015))

Konseyi'nin diğer kararlarına atıfta bulunulan kararında Konsey, DAESH olarak isimlendirilen Irak Şam İslam Devleti tarafından işlenen terörist eylemlerle mücadele edilmesi gerektiğini belirtmiş, Libya'da El Kaide ve Irak Şam İslam Devleti ile bağlantılı grupların faaliyetleri sonucu Libya ile bölgenin istikrarından derin endişe duyduğunu yinelemiş, Libya'da eylem yapan yabancı teröristler dahil olmak üzere, yeni dönemde teröristlerin internet dahil yeni teknolojiler kullanmalarına dikkat çekmiştir. Libya'da faaliyet gösteren tüm terörist örgütlerin eylemlerini kınayan Konsey, üye devletlerden uluslararası hukuka uygun olarak bu tehdide karşı mücadele etmelerini istemiş, El Kaide hakkında daha önce alınan yaptırım kararlarını hatırlatmıştır. Libya'da faaliyet gösteren El Kaide, Irak Şam İslam Devleti ve Ensar El Şeria örgütleri hakkında da bu yaptırımların geçerli olduğunu bildirmiş, AFB ile ARB ve Libya'ya komşu devletlerin bu mücadeledeki rollerinin önemine dikkat çekmiştir.

1970 (2011) sayılı ve sonraki kararlarını hatırlatan Konsey 10 Eylül 2015 tarih ve 2238 (2015) sayılı kararında⁶⁵⁵, ulusal uzlaşmayla bir hükümetin kurulmasının ve güvenlik tedbirlerinin hayata geçirilmesinin önemli olduğu Libya'da çatışan tüm tarafların, sivillerin korunmasına öncelik vermelerini istemiş, Libya delegelerinin çoğunluğunun katılımıyla Fas'ta Şirat'ta 11 Temmuz 2015'te parafe edilen Libya Siyasi Anlaşması'ndan duyduğu memnuniyeti ifade etmiştir. Libya'da faaliyet gösteren terörist örgütlerden ve yasadışı silahların yayılmasından duyduğu endişeyi ve uluslararası hukuka uygun olarak her türlü araçla bu örgütlerle mücadele edilmesi gerektiğini, Libya'daki durumun uluslararası barış ve güvenliği tehdit ettiğini bir kez daha bildiren Konsey, askeri bir çözümün mümkün olmadığını ve tüm tarafların yapıcı bir şekilde biraraya gelerek Ulusal Uzlaş Hükümeti kurmalarının önemli olduğunu vurguladığı Libya'da, derhal ve şartsız ateşkes sağlanması gerektiğini belirtmiştir. Libya'da bazı merkezlerde işkence yapıldığı iddialarından duyduğu derin endişeyi ifade eden Konsey, Libyalı yetkililerden insan haklarına saygı gösterilmesini ve Libya'dan Akdeniz'e doğru yasadışı göç ticaretinin engellenmesi için gerekli tedbirlerin alınmasını istemiş, Libya Görev Gücü'nün görev süresini 15 Mart 2016 tarihine kadar uzatmıştır.

⁶⁵⁵ BM Güvenlik Konseyi S/RES/2238 (10.09.2015). "La situation en Libye", [http://undocs.org/fr/S/RES/2238\(2015\) \(ET: 01.07.2018\)](http://undocs.org/fr/S/RES/2238(2015) (ET: 01.07.2018))

Güvenlik Konseyi 23 Aralık 2015 tarih ve 2259 (2015) sayılı kararında⁶⁵⁶, önceki kararlarına atıfta bulunup, Libya'dan tarafların çoğunluğunun katılımıyla Şirat'ta 17 Aralık 2015'te imzalanan ve Trablus'ta Ulusal Uzlaş Hükümeti ile Başkanlık Konseyi kurulmasını öngören Libya Siyasi Anlaşması'ndan ve Ulusal Uzlaş Hükümeti'nin Libya'nın tek meşru hükümeti olduğunu kabul eden katılımcıların Libya'ya ekonomik ve teknik destek sağlamayı taahhüt ettikleri 13 Aralık 2015 tarihli Roma Konferansı'ndan duyduğu memnuniyeti ifade etmiştir. Konsey, başta Bingazi olmak üzere Libya'da yaşanan gelişmelere dikkat çekmiş ve terörist eylemler ile Irak Şam İslam Devleti ve diğer terörist gruplarla bağlantılı olarak yasadışı petrol ticaretini bir kez daha kınamıştır. Libya kıyılarından Akdeniz'e doğru yaşanan yasadışı insan ticaretine ve terörist eylemlerin artışına dikkat çeken Konsey, silah ambargosu ile yasadışı petrol ticaretine ilişkin önceki kararlarını ve Libya'daki durumun uluslararası barış ve güvenliği tehdit ettiğini bir kez daha hatırlatmıştır. Ulusal Uzlaş Hükümeti'nden, ülkede istikrarın sağlanmasını, yasadışı silah ticaretinin önlenmesini, ulusal petrol şirketi ile merkez bankasının kontrolünün sağlanmasını, insan haklarının ülkede geliştirilmesini, terörist örgütlerle mücadele edilmesini istemiştir.

Önceki kararlarını ve Ulusal Uzlaş Hükümeti'nin Libya'nın tek meşru otoritesi olduğunu yineleyen Konsey 15 Mart 2016 tarih ve 2273 (2016) sayılı kararında⁶⁵⁷, Temsilciler Meclisi tarafından 25 Ocak 2016 tarihinde, Şirat'ta 17 Aralık 2015'te imzalanan Libya Siyasi Anlaşması'nın onaylanmasından duyduğu memnuniyeti bildirmiştir. Hükümetin ülkede artan terörizm tehdidi ile mücadele etmesi gerektiğine dikkat çeken Konsey, Libya Görev Gücü'nün görev süresini 15 Haziran 2016 tarihine kadar uzatmıştır.

Silah ambargosu, seyahat yasağı, malvarlıklarının dondurulması ve yasadışı petrol ticaretinin önlenmesini de içeren önceki kararlarına atıfta bulunan Konsey 31 Mart 2016 tarih ve 2278 (2016) sayılı kararında⁶⁵⁸, yasadışı petrol ticaretinin Libya'daki meşru hükümeti zayıflattığına ve ülkenin barış, istikrar ve güvenliğini tehdit ettiğine, ülkenin finans kurumlarının birlik ve bütünlüğünün sağlanmasının önemine bir kez daha dikkat çekmiştir. Konsey, yasadışı petrol ticaretinin önlenmesi için 2146 (2014) sayılı kararıyla

⁶⁵⁶ BM Güvenlik Konseyi S/RES/2259 (23.12.2015). "La situation en Libye", [\(ET: 01.07.2018\)](http://undocs.org/fr/S/RES/2259(2015))

⁶⁵⁷ BM Güvenlik Konseyi S/RES/2273 (15.03.2016). "La situation en Libye", [\(ET: 01.07.2018\)](http://undocs.org/fr/S/RES/2273(2016))

⁶⁵⁸ BM Güvenlik Konseyi S/RES/2278 (31.03.2016). "La situation en Libye", [\(ET: 01.07.2018\)](http://undocs.org/fr/S/RES/2278(2016))

verdiği yetkinin süresini 31 Temmuz 2017 tarihine kadar uzatmış ve bu konuda alınması gereken tedbirleri bir kez daha hatırlatmıştır. Finans kurumlarının kontrolü için Libya Petrol Şirketi, Merkez Bankası ve Yatırım Merkezi'nin kontrolü altına almasını ve silah ambargosu ile malvarlıklarının dondurulması hakkında gerekli tedbirleri almasını hükümetten istemiş, Uzmanlar Grubu'nun görev süresini 31 Temmuz 2017 tarihine kadar uzatmıştır.

Güvenlik Konseyi 13 Haziran 2016 Tarih ve 2291 (2016) sayılı kararında⁶⁵⁹, önceki kararlarına atıfla birlikte, Libya'nın karşı karşıya bulunduğu siyasi problemlerin çözümü beklentisini ve Başbakan Fayez Serrac başkanlığında Trablus'da kurulan Ulusal Uzlaş Hükümeti Başkanlık Konseyi Üyeleri'nin 30 Mart 2016 itibariyle belirlenmesinden, Temsilciler Meclisi tarafından 25 Ocak 2016'da Libya Siyasi Anlaşması'nın prensipte kabul edilmesinden ve Libya Siyasi Diyalog katılımcıları tarafından Antlaşma'nın teyit edilmesinden duyulan memnuniyeti ifade etmiştir. Konsey, Antlaşma'da da kabul edildiği gibi, Libya'da tek yetkili otorite olarak belirtilen Libya Ulusal Uzlaş Hükümeti'nin yönetiminde, ulusal güvenlik güçlerinin birleştirilmesi ve güçlendirilmesi sağlanarak terörizme karşı mücadelenin güçlendirilmesinin kabul edildiği 16 Mayıs 2016 tarihli Viyana Bildirisi'nin önemine dikkat çekmiştir. Libya'da güvenlik probleminin devam ettiğini ve insani durumun hızla bozulmakta olduğunu ve neticede uluslararası barış ve güvenliğin tehdit edildiğini vurgulayan Konsey, Libya Destek Gücü'nün görev süresini 15 Aralık 2016 tarihine kadar uzatmıştır.

Silah ambargosu hakkındaki önceki kararlarına atıfta bulunan ve yabancı teröristler bağlantılı Irak Şam İslam Devleti ile El Kaide bağlantılı terörist örgütlerin Libya ile bölgede oluşturdukları tehditten duyduğu derin endişeyi bir kez daha 14 Haziran 2016 tarih ve 2292 (2016) sayılı kararında⁶⁶⁰ bildiren Konsey, kara, hava ve denizden Libya'ya yönelik yasadışı silah ticaretinin arttığını belirtmiş ve 1970 (2011) sayılı karar dahil silah ambargosuna yönelik kararlarını hatırlatmıştır. Libya Ulusal Uzlaş Hükümeti'nin ülkedeki terörist örgütlerle mücadelesinde ihtiyaç duyduğu silahlar ile teçhizatı bildirebileceğini ve Komite'nin bu istekleri inceleyeceğini ve yerine getirileceğini belirten Konsey, Libya kıyılarında ambargonun denetiminden sorumlu Sophia Deniz Görev Gücü'nün görev

⁶⁵⁹ BM Güvenlik Konseyi S/RES/2291 (13.06.2016). "La situation en Libye", [http://undocs.org/fr/S/RES/2291\(2016\) \(ET: 01.07.2018\)](http://undocs.org/fr/S/RES/2291(2016) (ET: 01.07.2018))

⁶⁶⁰ BM Güvenlik Konseyi S/RES/2292 (14.06.2016). "La situation en Libye", [http://undocs.org/fr/S/RES/2292\(2016\) \(ET: 01.07.2018\)](http://undocs.org/fr/S/RES/2292(2016) (ET: 01.07.2018))

süresinin 23 Mayıs 2016 tarihinden itibaren bir sene süreyle uzatılmasına dair AB Konseyi'nin kararından duyduğu memnuniyeti ifade etmiştir. Terörizmin uluslararası barış ve güvenlik için önemli bir tehdit olduğunu bir kez daha bildiren Konsey, Libya'da silah ambargosunun ihlal edilmesini kınamış ve tüm devletlere terörist eylemlerle mücadele çağrısı yapmış, bu kararlar verdiği yetkinin yeni bir uluslararası örf ve âdet hukuku yaratmadığını ve gemilerin bayrak devletinin tek yargı yetkisine sahip olduğunu vurgulayarak, BM'e derhal bildirim şartıyla Libya'ya yönelik silah ambargosunun denetimi için üye devletlere uluslararası hukuk çerçevesinde verdiği yetkiyi 12 ay süreyle uzatmıştır.

Libya hakkındaki önceki kararlarını ve Ulusal Uzlaş Hükümeti'ne desteğini hatırlatan Konsey 22 Temmuz 2016 tarih ve 2298 (2016) sayılı kararında⁶⁶¹, bunların üretimi, depolanması ve kullanımı ile imhasına dair Kimyasal Silahlar Hakkındaki Sözleşme'ye atıfla, Libya'nın 2004 yılında bu Sözleşme'ye katıldığına dikkat çekmiş ve Kimyasal Silahların Yasaklanması Örgütü İcra Konseyi'nin 20 Temmuz 2016 tarihinde aldığı, Libya'daki kimyasal silahların imhasına yönelik karardan duyduğu memnuniyeti bildirmiştir. Libya yetkililerinin Kimyasal Silahların Yasaklanması Örgütü Başkanlığı'na gönderdiği 16 Temmuz 2016 tarihli mektupta ifade edilen, Libya'daki tüm kimyasal silahların ülkenin kuzeyinde bir bölgede depolanması ve burada imhasında Örgüt'ün yardımcı olunması isteğinin önemli olduğu belirtilmiş, Libya'daki kimyasal silahların devlet dışı örgütler eline geçmesinin, uluslararası barış ve güvenlik için önemli bir tehdit olduğu vurgulanmıştır. Ülkedeki kimyasal silahların imhası konusunda üye devletlerden Libya'ya yardımcı olunması istenirken, nükleer, kimyasal ve biyolojik silahların yayılmasının önlenmesi için gerekli tüm iç tedbirleri almakla yükümlü üye devletlere, Ulusal Uzlaş Hükümeti ile koordinasyon içerisinde, Libya'daki kimyasal silahların tespiti, kontrolü, ele geçirilmesi ve imhası yetkisi verilmiştir.

Güvenlik Konseyi 13 Aralık 2016 tarih ve 2323 (2016) sayılı kararında⁶⁶², Libya hakkındaki önceki kararlar ve Ulusal Uzlaş Hükümeti nezdindeki gelişmeleri hatırlatmış, Diyalog Üyeleri'nin katılımı ile Malta'da yapılan 11 Kasım 2016 tarihli toplantıdan duyduğu memnuniyeti ifade etmiş, Ulusal Uzlaş Antlaşması'na taraf olmayan gruplarca

⁶⁶¹ BM Güvenlik Konseyi S/RES/2298 (22.07.2016). "La situation en Libye", [http://undocs.org/fr/S/RES/2298\(2016\) \(ET: 01.07.2018\)](http://undocs.org/fr/S/RES/2298(2016) (ET: 01.07.2018))

⁶⁶² BM Güvenlik Konseyi S/RES/2323 (13.12.2016). "La situation en Libye", [http://undocs.org/fr/S/RES/2323\(2016\) \(ET: 01.07.2018\)](http://undocs.org/fr/S/RES/2323(2016) (ET: 01.07.2018))

Libya’da meşru otorite iddiasına itibar edilmemesi ve kabul edilmemesi görüşünü ifade etmiş, Sirte ve Bingazi başta olmak üzere terörizmin etkili olduğu Libya’da devam eden güvenlikten uzak durumun, ancak Libya’da istikrara ulaşılmasıyla düzeltilebileceğini belirtmiştir. Libya hakkında farklı devletlerce birlikte yapılan 22 Eylül 2016 tarihli açıklama⁶⁶³ ile demokrasiye geçiş sürecinde Libya’ya yardım edilmesinde üç örgütün iş birliğini güçlendirmeyi hedefleyen ARB, AFB ve BM tarafından yapılan 25 Ekim 2016 tarihli ortak açıklama ve Londra ile Roma’da 31 Ekim, 1 Kasım ve 17 Kasım’da Libya ekonomisi hakkında yapılan toplantılarda alınan petrol üretiminin artırılması yönündeki kararlardan duyduğu memnuniyeti ifade eden Konsey, Libya Siyasi Antlaşması’nın icrası ile Libya’daki insan haklarını denetim yetkisine de sahip Libya Görev Gücü’nün görev süresini 15 Eylül 2017 tarihine kadar uzatmıştır.

12 Haziran 2017 tarih ve 2357 (2017) sayılı kararında⁶⁶⁴, terörizm ile silah ambargosunun yarattığı tehdidi hatırlatan Konsey, ambargonun denetimi hakkında üye devletlere verdiği yetkiyi 12 ay süreyle uzatmıştır.

Önceki kararlarını ve bu konuya atıf yapılan uluslararası açıklamaları hatırlattığı 29 Haziran 2017 tarih ve 2362 (2017) sayılı kararında⁶⁶⁵ Konsey, Libya’dan yasadışı petrol ticaretinin önlenmesinde asıl sorumlunun, bu ticaret sonucu güç kaybeden bizzat Libya Hükümeti olduğunu hatırlatmış ve Libya Hükümeti’nin kontrolü dışındaki Libya kurumlarınca gerçekleştirilen yasadışı petrol ticareti girişimlerini kınamıştır. Libya’dan yasadışı petrol ticareti denetimi hakkında üye devletlere verdiği yetkiyi ve Libya’da görevlendirilen Uzmanlar Grubu’nun görev süresini 15 Kasım 2018’e kadar uzatan Konsey, Libya Hükümeti’nden, finans kurumlarının denetimini gerçekleştirmesini, silah ambargosunun kontrolü ile terörist gruplara yönelik mücadelesini yoğunlaştırmasını, seyahat yasağı ile malvarlıklarının dondurulması hakkındaki önceki kararlarının gereklerinin yerine getirilmesini istemiştir.

⁶⁶³ Bu açıklama, Cezayir, Almanya, Suudi Arabistan, Kanada, Çin, Mısır, Birleşik Arap Emirlikleri, İspanya, Amerika Birleşik Devletleri, Fransa, İtalya, Ürdün, Malta, Fas, Nijerya, Katar, İngiltere, Rusya, Sudan, Çad, Tunus ve Türkiye ile Avrupa Birliği, Birleşmiş Milletler, Arap Birliği ve Afrika Birliği tarafından yapılmıştır.

⁶⁶⁴ BM Güvenlik Konseyi S/RES/2357 (12.06.2017). “La situation en Libye”, [http://undocs.org/fr/S/RES/2357\(2017\)](http://undocs.org/fr/S/RES/2357(2017)) (ET: 01.07.2018)

⁶⁶⁵ BM Güvenlik Konseyi S/RES/2362 (29.06.2017). “La situation en Libye”, [http://undocs.org/fr/S/RES/2362\(2017\)](http://undocs.org/fr/S/RES/2362(2017)) (ET: 01.07.2018)

Güvenlik Konseyi 14 Eylül 2017 tarih ve 2376 (2017) sayılı kararında⁶⁶⁶, Libya'daki siyasal gelişmeler hakkında yapılan uluslararası açıklamalara yer vermiş, Libya'nın komşuları, uluslararası ortakları ve bölgesel devletlerin katılımı ile Paris'te 25 Temmuz 2017 tarihinde yapılan toplantı sonrasında açıklanan, Libya'da güvenlik, istikrar ve ulusal birliğin sağlanmasını öngören Libya Siyasi Antlaşması'nı teyit eden bildiriden duyduğu memnuniyeti ifade etmiştir. Libya'daki tüm grupların BM himayesinde yapıcı bir katılımı öngörmeleri gerektiğine dikkat çeken ve askeri çözümün kabul edilmediğini bir kez daha bildiren Konsey, insan haklarına aykırı tutum alanların gerekli yanıtı alması gerektiğini belirtmiş, Libya'daki durumun kötüleştiğini vurgulayarak, önceki kararlarında Libya Hükümeti'nce alınması gerektiği bildirilen petrol üretiminin arttırılması, güvenlik, istikrar, silah ambargosu, terörist örgütler, yasadışı göçmen ticareti hakkındaki tedbirleri yinelemiştir. Libya Görev Gücü'nün görev süresi 15 Eylül 2018 tarihine kadar uzatılmış ve yetkileri arasında Libya Ulusal Anlaşması'nın gerçekleştirilmesi de belirtilmiştir.

Özelde silah ambargosu ve Libya kıyılarından yasadışı silah ticaretinin önlenmesine yönelik önceki tarihli kararlarını hatırlatan Konsey 11 Haziran 2018 tarih ve 2420 (2018) sayılı kararında⁶⁶⁷, üye devletlere bu konuda verdiği yetkiyi 12 ay süreyle uzatmıştır.

Uluslararası barış ve güvenliğin tesisi ile Antlaşma'nın VII. Bölümü çerçevesinde alındığı özellikle belirtilen Güvenlik Konseyi'nin 2011 Libya krizi ertesinde aldığı kararlar incelendiğinde görüleceği üzere, Konsey her bir kararında, Libya'nın egemenliği, bağımsızlığı, toprak bütünlüğü ve ulusal birliğine kesin bağlılığını vurgulamış, Libya'daki gelişmeler ve gerek halkının gerekse de topraklarında bulunan yabancıların haklarının korunmasında başlıca sorumlunun Libya yetkilileri olduğunu belirtmiştir. Kararların her birinde özellikle vurgulanan Antlaşma'nın VII. Bölümü'ne ve Libya'daki gelişmelerin uluslararası barış ve güvenliği tehdit ettiğine yapılan atıf, Konsey'in Antlaşma çerçevesinde yetkilerini kullanması ve kaynağını Antlaşma'dan alan yetkiye uygun olarak yaptırımlar uygulaması bağlamında önemlidir.

Güvenlik Konseyi'nin 1973 (2011) sayılı kararı sonrasında aldığı bu kararlarda, yeniden inşa sorumluluğu olarak nitelendirilebilecek tedbirlere yer verdiği görülmektedir. Konsey,

⁶⁶⁶ BM Güvenlik Konseyi S/RES/2376 (14.09.2017). "La situation en Libye", [http://undocs.org/fr/S/RES/2376\(2017\) \(ET: 01.07.2018\)](http://undocs.org/fr/S/RES/2376(2017) (ET: 01.07.2018))

⁶⁶⁷ BM Güvenlik Konseyi S/RES/2420 (11.06.2018). "La situation en Libye", [http://undocs.org/fr/S/RES/2420\(2018\) \(ET: 01.07.2018\)](http://undocs.org/fr/S/RES/2420(2018) (ET: 01.07.2018))

koruma sorumluluğunun üçüncü unsurunu teşkil eden yeniden inşa sorumluluğu doğrultusunda, bir daha Libya'da aynı sorunların yaşanmasının önlenmesi ve Libya'nın güvenli ve istikrar içerisinde bir ülkeye dönüşerek uluslararası barış ve güvenliğe yönelik Libya'dan kaynaklanan tehdidin ortadan kaldırılması için, Kurucu Meclis tarafından anayasanın hazırlanması dahil bu doğrultuda Libya'da görevlendirdiği Görev Gücü ile Uzmanlar Grubu'na yetkiler de vermiştir. Bu kararların yeniden inşa sorumluluğu bağlamında değerlendirilmesinde, yeniden inşa sorumluluğunun ağırlıklı olarak müdahale sonrasına ilişkin olmasına rağmen, Libya'da çatışmaların durdurulamaması sonucu çatışmalar devam ederken alınması gereken tedbirlere ağırlık verildiği dikkate alınmalıdır. Çatışmaların yeniden başlamasını önlemek ve Libya'da devlet egemenliğinin yeniden inşası ile toplumsal uzlaşmayı kolaylaştırmak amacıyla tedbirler alınabilmesi için, öncelikle çatışmaların durdurulması gerekmektedir. Müdahale öncesi önleme sorumluluğu için geçerli uygulamaları da içinde barındıran tedbirleri de içeren bu çalışmalara ilişkin kararlarda dikkat çeken husus, Annan'ın 2009 Raporu ile bildirilen koruma sorumluluğunun üç esastan ilkinin teşkil eden, koruma sorumluluğunun öncelikli sorumlusunun ilgili devlet olarak Libya olması ve Libya'nın yetersizliğinin tespitine dayalı olarak uluslararası toplumun katkıda bulunmasıdır.

Koruma sorumluluğunun resmî raporlarda yerini bulması ertesinde Konsey'in 1973 (2011) sayılı kararında doğrudan kavrama açıkça yer verilerek Libya'ya askeri müdahalede bulunulmasına dayalı eleştirilerde ne denli haklı olduğu, müdahale sonrası koruma sorumluluğunda yapılacaklarla ilgili olarak Konsey kararlarına yansıyan hoşnutsuzluklarda görülmektedir. Görev Gücü ve Uzmanlar Grubu'na tüm yetkiler verilmesine ve Libya yetkilileri ile Libya'nın komşusu devletlere de yükümlülükler getirilmesine rağmen, aradan geçen süre içerisinde Libya'da kamu güvenliğinin tesis edildiğinden ve/veya Güvenlik Konseyi'nin kararlarının hukuki temelini teşkil eden Libya'daki gelişmelerin uluslararası barış ve güvenliğe yönelik bir tehdit olmasından çıkartılmasından bahsetme olanağı bulunmamaktadır. Nitekim, Mart 2011 müdahalesinden sonraki tüm Konsey kararlarında, bazı gelişmelerden duyulan memnuniyetler bildirilmekle birlikte, 2011 yılı kararlarına da yansıyan olumsuzlukların yinelenmeye devam edilmesi, koruma sorumluluğunda yeniden inşa sorumluluğunun teoride vurgulandığı gibi pratikte gerçekleştirilmesinin o kadar da kolay olmadığını kanıtlamıştır. Pratikte yaşanan olumsuzluklarda, yerelde karşılaşılan zemin etüdü eksikliğinin ötesinde, Konsey kararlarında başta komşu devletler için hatırlatılanlara yansıyan uluslararası topluluğun birlikte hareket etmekten yoksunluğu da

belirleyici olmuştur. Bu sonuca ulaşılması ve aradan geçen süreye rağmen Libya'nın senelerdir bir tehdit kaynağı olarak kabulü ve/veya bazı çevrelerce Kaddafi dönemi istikrarına yapılan atıflar, gerekli hiçbir hazırlık yapılmaksızın salt uluslararası güç mücadelesine dayalı olarak Libya'ya askeri müdahalede bulunulduğunu ve Libya örneğinin gelecekte yapılacak benzer müdahaleler için önemli bir laboratuvar olduğu gerçekliğini somutlamaktadır.

Bu bağlamda, insan hakları ve Konsey'in 1674 (2006) sayılı karara atıflarda bulunulduğu gibi, Libya'dan bölgeye yayılan yasadışı silah ticareti ve kimyasal silahlardan duyulan endişelerin her seferinde vurgulanması dikkat çekicidir. Libya'dan yayılan silahlar hakkındaki hassasiyette ve bu silahların gerek bölge ve gerekse de uluslararası barış ve güvenliğe bir tehdit olduğu tespitinin ne denli gerçekçi olduğu, sonuçları Türkiye ile tüm Ortadoğu'ya yansıyan çatışmalarda kullanılan silahların, Libya'dan edinildiğinin ortaya çıkmasında görülmektedir. Ancak, bu silahların Konsey kararlarında imzası bulunan devletler tarafından desteklenen gruplara verildiği ve bu gruplardan ele geçirenler veya bu grupların bizzat kendileri tarafından yasadışı silah ticaretine silahların konu edildiği, bölgede çatışmalar ve Libya'nın geleceğinde söz sahibi olabilmek için silahlı gruplara silah desteğine devam edildiği sürece, yasadışı silah ticaretinin de devam edeceği unutulmamalıdır.

Konsey'in kararlarında dikkat çeken diğer bir husus ise, Libya'dan petrol ihracatına yeniden başlanmasından duyulan memnuniyetin bildirilmesidir ki, bu vurgu, karar verenlerce Libya'dan beklenen öncelikli konunun petrol olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Ancak, Libya'dan ham petrol ticaretinde, bu ticaretin Libya Hükümeti kontrolünde yapılıp yapılmaması önem arz etmiştir. Nitekim, 14 Mart 2014 tarihli 2144 (2014) sayılı kararda Libya Hükümeti kontrolünde ham petrol ticaretine başlanmasından duyulan memnuniyetin ifade edilmesinden 5 gün sonra, 19 Mart 2014 tarihinde 2146 (2014) sayılı karar alınarak, Libya Hükümeti'nin 10 Mart 2014 tarihli mektubuna ve bu bağlamda Libya Hükümeti'nin kontrolü dışında yasadışı ham petrol ticaretinin gerçekleştirilmesinin oluşturduğu olumsuzluklara dikkat çekilmesi önemlidir. Libya'nın tek gelir kaynağının petrol ticareti olduğu ve alıcıların da karar vericiler olduğu dikkate alındığında, nasıl bir büyük çelişki içerisinde olunduğunun somutlanmasının ötesinde, Konsey'in, mevcut Libya Hükümeti'nin kaynaklarının arttırılması için yasadışı petrol ticaretine dikkat çektiği değerlendirilmektedir.

Kararlarda dikkat çeken husus, Libya'dan yasadışı ham petrol ticaretinin gündeme gelmesi ile El Kaide bağlantılı silahlı grupların kararlara konu olmasının, 2014 yılının aynı dönemine denk gelmesidir. Bu durum, her bir silahlı çatışmanın beraberinde ilgili devlet topraklarının yasadışı ticaretlere konu olmasını ve bu ticaretin artması ile silahlı grupların birlikteliklerindeki artan sarmalı hatırlatmaktadır. Bu bağlamda, kaynak ülkelerden varış ülkelerine kadar uyuşturucu ticareti yolları üzerindeki ülkelerde mevcut silahlı çatışmalara dayalı sarmal güzel bir örnek olarak kendisini hatırlatırken, Libya örneğinde ise, Libya'nın tek varlık nedenini teşkil eden ham petrol ticareti ile silahlı grupların varlığı arasındaki doğrudan bağ dikkat çekicidir.

2014 yılı ve devam eden kararlarda, Irak ve Şam İslam Devleti ile El Kaide bağlantılı terörist örgütler önemli bir yer bulmuş, bu grupların Libya'daki mevcudiyeti sadece Libya'ya yönelik değil bölgesel ve uluslararası çapta barış ve güvenliğe birer tehdit olarak kabul edilmiştir. Nitekim, hiçbir dinin, ulusun veya medeniyetin terörizmle ilişkilendirilemeyeceğini vurgulayan Konsey, salt Libya'daki terörist gruplar ve yürütülecek mücadele bağlamında 2214 (2015) sayılı kararı kabul ederek, Libya'daki silahlı grupların yarattıkları tehdidin büyüklüğüne dikkat çekmiştir. Libya'da faaliyet gösteren terörist örgütlerle mücadelede üye devletlere verilen ve silah ambargosunun denetimini de kapsayan yetkilendirmede, 14 Haziran 2016 tarihli ve 2292 (2016) sayılı kararda dikkat çeken unsur ise, Konsey'in kararında, bu kararlar verdiği yetkinin yeni bir uluslararası örf ve âdet hukuku yaratmadığının özellikle vurgulanmış olmasıdır. Konsey tarafından Antlaşma'nın VII. Bölümü çerçevesinde bu yetkinin üye devletlere verilmiş olmasına rağmen bu vurgunun yapılmış olması, Konsey tarafından karar alınmaksızın, ilerleyen dönemde üye devletlerce üçüncü bir devlet nezdinde aynı denetimin tek taraflı olarak gerçekleştirilmesinde dayanak olarak bildirilmesinin önlenmesi amaçlıdır.

Konsey'in Libya hakkında aldığı kararlarda 2015 yılından başlayarak, Libya kıyılarından Akdeniz'e doğru yasadışı göçmen ticareti de yer bulmuş ve bu ticaretin önlenmesi hakkında alınması gereken tedbirlere dikkat çekilmiştir. Libya'daki gelişmeler bağlantılı Konsey'in uluslararası barış ve güvenlik bağlamında algıladığı diğer bir tehdit ise, Libya'daki kimyasal silahların terörist grupların eline geçmesinin önlenmesi olmuştur. 2016 yılı kararına konu edilen kimyasal silahların, Kimyasal Silahların Yasaklanması Örgütü kontrolünde imhası çalışmaları başlatılmıştır.

Netice olarak, Libya'ya askeri müdahale sonrasında Libya'da yaşananlar, Libya'ya askeri müdahalenin hangi gerekçeyle yapıldığı kabul edilirse edilsin, henüz tam olarak tüm sonuçları ortaya çıkmamakla birlikte, mevcut sonuçlara dayalı olarak yapılacak değerlendirmelere de ışık tutacaktır. Bu bağlamda, 2011 askeri müdahalesi sırasında Libya'da etkili olan Ulusal Geçiş Konseyi dışında, müdahale öncesi ve sonrasında ülkede yapılanmaları bulunan Müslüman Kardeşler Örgütü ile Libya İslami Mücadele Grubu'nun konumları ile çalışmalarının aktarılması uygun olacaktır. Kurucusu Hasan El Benna'nın "Kur'an-ı Kerim'in temel anayasa olması, hükümetlerin iç istişare ve müzakere yoluyla çalışması (Şura Konseyi), devlet yöneticilerinin İslam öğretilerine ve halkın iradesine bağlı olması" prensiplerine bağlı olan Müslüman Kardeşler Örgütü, 17 Kasım 2011 tarihinde Bingazi'de 9. Müslüman Kardeşler Konferansı'nı düzenlemiş ve Libya Müslüman Kardeşler Örgütü Lideri Süleyman Abdülkadir, "Müslüman Kardeşler'in İslami değerler üzerine kurulmuş olması kaydıyla medeni bir devlet düşüncesini desteklediğini ifade etmiştir⁶⁶⁸." Kaddafi dönemi eski Adalet Bakanı ve Libya Ulusal Geçiş Konseyi'nin Başkanı Mustafa Muhammed Abdül Celil de Ekim 2011 sonlarında yaptığı açıklamada; "Müslüman bir ülke olarak, şeriatın hukukun ana kaynağı olmasına karar verdik. Buna göre, şeriat ve İslami ilkelerle çelişen herhangi bir kanun, yasal olarak etkisizdir"⁶⁶⁹ demiştir. Libya İslami Mücadele Grubu ise, geçmişte Libya'da ülke yönetimine karşı kurulan tek terör örgütü olarak bilinmektedir. Son dönemde daha çok askeri kanatta etkinlik gösteren örgütün lideri Abdelhakim Belhadj, Trablusgarp Askeri Konseyinin komutanı olarak anılmaktadır⁶⁷⁰. Müdahale ertesinde Libya'da 07 Temmuz 2012'de seçimler yapılmış ve %48,8 oy alan Mahmud Cibril'in başkanı olduğu Ulusal Güçler İttifakı Partisi 39 milletvekilliği kazanmıştır⁶⁷¹. Libya'da 2011 sonrası gelişmelerde etkin olan bu isim ve örgütler ile iltisaklarının ülkede etkin olmaları halinde, Avrupa'nın hemen güneyinde yaşanabilecek gelişmeler Suriye tecrübesi ışığında değerlendirildiğinde, yeni bir çatışma alanının zemin kazandığının kabulü zorunludur. Libya'ya müdahale sonrasında ülkede istikrarın sağlanamamasının diğer bir sonucu ise, Kaddafi sonrası yaşanan istikrarsızlığın Suriye'de de emsal olarak alınması ve Esad'ın iktidarının devamının

⁶⁶⁸ Doğan-Durgun, a.g.m., 2012, 82.

⁶⁶⁹ Doğan-Durgun, a.g.m., 2012, 81.

⁶⁷⁰ Doğan-Durgun, a.g.m., 2012, 81.

⁶⁷¹ Akbaş-Düzgün, a.g.m., 2012, 70.

öngörülmesidir⁶⁷² ki, Ortadoğu’da bir taşın oynatılmasının yarattığı domino etkisi tüm sonuçlarıyla birlikte yaşanmaya devam etmektedir.

⁶⁷² Yavuz, A. (2017). *Vesayet Savaşları*, İstanbul, 169.

SONUÇ

Libya müdahalesi, sonuçları günümüze de uzanan son dönemin önemli bir uluslararası politik olayı olarak kabul edilmelidir. İlk kez koruma sorumluluğuna açıkça yer verilen bir Güvenlik Konseyi kararı gerekçe gösterilerek, Libya'ya askeri müdahalede bulunulmuştur. Fransa ve İngiltere'nin öncülüğünde ve bir aşamadan sonra Türkiye'nin de dahil olduğu müdahaleyle Kaddafi dönemi sona ermiş, ancak, başta Kuzey Afrika'da olmak üzere tüm bölgede istikrar ortadan kalkmıştır. Kaddafi sonrası Libya'yı destekleme ve yapılandırma projeksiyonu yapılmaksızın gerçekleştirildiği anlaşılan müdahale neticesinde, ülkede ve giderek bölgede ekonomik ve siyasi çöküşler yaşanırken, Kaddafi'nin otoriterliğe dayalı istikrarı yerini milisler ile aşiretler arası çatışmalara bırakmıştır. Bu istikrarsızlık ise, yine Batı'ya insani krizler ve neticede göç krizi olarak yansımış, Kaddafi yönetiminde satın alınan ve IŞİD'in (Irak Şam İslam Devleti) eline geçen Batı'nın silahları, Libya'nın ötesinde Afrika ve özellikle Ortadoğu'da kullanılmış ve IŞİD'in Suriye dahil sınırlarımıza kadar ulaşmasında önemli bir eksen olmuştur. Nitekim, Libya'dan getirilen silahların, Suriye'de kullanıldığı⁶⁷³ iddiaları açıkça ifade edilmiştir.

Libya'ya askeri müdahalenin uluslararası gerekçesi olarak ifade edilen koruma sorumluluğu çok yeni bir kavramdır. İnsani müdahale ve giderek koruma sorumluluğu kavramı, emperyalist emelleri olan güçlü devletlerce uluslararası hukuka yerleştirilmeye ve/veya kurumsallaştırılmaya çalışılmaktadır. Kavramın kurumsallaşma çabaları yoğun olarak devam ederken, Libya'ya müdahale sonrası yaşananlar kavramın benimsenerek hayata geçirilmesinin de önünde bir engel olarak kabul edilmektedir. Kendi devleti tarafından uygulanan şiddetten vatandaşlarının korunması için, şartları olduğu takdirde bu devlete askeri müdahalede bulunulması olarak tanımlanabilecek koruma sorumluluğunun meşruluğunda, BM Antlaşması'nın 2. maddesinde bildirilen özellikle devletin egemenliği ilkesine aykırılık ile Antlaşma'nın VII. Bölümü bağlamında insan hakları ve bu bağlamda kendi devletine karşı sivil halkın korunması yükümlülüğü karşı karşıya gelmektedir. Devletin egemenliği ile insan haklarının bu karşılaşması, evrensel ilkelere uygunluk sorununun irdelenmesini de beraberinde getirmektedir.

Devletin egemenliği, kaynağını ve meşruluk temelini uluslararası hukuktan almaktadır. Ancak, uluslararası hukuka uygun bir devlet ve bu devletin egemenliğinde belirleyici

⁶⁷³ Yavuz, a.g.e., 2017, 170.

unsur, bu devlette siyasal iktidarın evrensel kriterlere uygun davranış modeli sergilemesidir. Bu kriterlerin incelemesinin ise siyasi saiklere göre yapılacağı açıktır. İnsan hakları ve koruma sorumluluğunun değerlendirilmesinde ve neticede koruma sorumluluğuna karar verilmesinde de siyasi saikler belirleyici olacaktır. Bu bağlamda gerek devletin egemenliği gerekse de koruma sorumluluğuna konu insan haklarının korunmasında, önemle dikkate alınması gereken ise, her ikisinin de gerçekte siyasi kriterlere dayalı olmasıdır. Devletin egemenliği bu bağlamda açık bir siyasi konu olarak ön plana çıkarken, devletin kendi vatandaşlarına yönelik şiddetten korunması için gündeme gelen insan haklarının ise, müdahaleyi meşru kılmak için siyasileştirildiği unutulmamalıdır. Siyasal bir konuda genel kabul görmüş hukuki bir gerekçe öne sürülmesinin zorluğu, uluslararası politikanın konusu olan bir olayda uluslararası hukuka uygunluk sorununda da karşımıza çıkmaktadır. Güçlünün kendi hukukunu yaratması ve/veya dayatması maddi gerçekliği, BM'in tüm kurumlarının desteğiyle 20 yılda kurumsallaşma çabalarında önemli mesafeler kateden koruma sorumluluğunun değerlendirilmesinde önemle dikkate alınmalıdır.

Libya öncesinde Irak için de benzer savlara dayalı olarak ve insani müdahale kavramına atıfla kuvvet kullanımı, neticede Türkiye'nin de aleyhine kullanılabilecek bir kavram olarak kabul edilmelidir. Bu bağlamda, “insani müdahale çok sınırlı durumlarda ve BM veya yetki vermesi halinde bölgesel kuruluşlar aracılığıyla yürütülmelidir” görüşü⁶⁷⁴, özelde Türkiye ve genelde güç karşısında ulusal egemenliklerini yitirme tehdidi altında olan ülkelerin algıladıkları tehdidi yansıtmaktadır. İster Libya isterse halen de sonuçları doğrudan ülkemizi etkileyecek boyutta vekalet savaşlarıyla yaşanmakta olan Suriye örneğinde olsun, aktörlerinin tutumlarının bir bütünü yansıtan sistemin güçlü devletlerinin çıkarları doğrultusunda gerçekleştirilen bir düzenlemeler bütünü sözkonusudur. Libya veya Suriye, bu uluslararası sistemin aktörleri için birer konu olmaktan öteye geçmemekte, aktörlerin güç gösterileri kendi ulusal çıkarları doğrultusunda belirlenmektedir. Güçlü devletlerin isteklerine göre şekillenen sistemde, harekete geçilerek askeri müdahale dahil uluslararası eylemleri meşru kılmak için, insani nedenler ve bu bağlamda koruma sorumluluğu sadece bir meşruiyet aracı rolü oynamaktadır.

Somut olarak varlığı tartışmalı iç veya dış kamuoyunun müdahaleye hazırlanması ve meşruiyetinin sağlanmasında, medya dahil olmak üzere tüm araçlar bu hedefe

⁶⁷⁴ Çaycı, a.g.e., 1995, 10.

ulaşılmasında kullanılmaktadır. Nitekim, Nisan 2011’de Fildişi Kıyısı’na askeri müdahalede gerekçe olarak bildirilen “demokrasinin tesisinde” olduğu gibi, insan hakları da uluslararası politika oyununun kurulmasında kullanılan bir araca dönüşmüştür. Ancak, demokrasi veya insan haklarının salt birer araç olarak algılanmaları, bizzat bu kavramların kapsamalarını neticede daraltan ve evrensel kılan varlık nedenlerine de aykırılık teşkil etmektedir.

Libya’daki gelişmeler ertesinde Suriye’de yaşananlar dikkate alındığında, Libya’ya askeri müdahale bağlamında vurgulanması gereken diğer bir husus ise, 2011 itibariyle uluslararası sisteme hakim olan “tek kutuplu dünya düzeni” ile günümüzdeki sistemin çok farklı karakterde olmasıdır. Libya’ya askeri müdahalenin gerçekleştiği 2011 yılında, ABD’nin bariz bir üstünlüğüne dayalı olarak tek kutupluluktan bahsedilebilirken ve Çin ile Rusya’nın sistemi dengeleyici konumları 1973 (2011) sayılı kararın alınmasında Güvenlik Konseyi’nde çekimser kalmaları ile sonuçlanırken, Suriye’deki gelişmelerde ise başta Rusya olmak üzere bölge ülkelerinin, ABD’nin hegemon tutumuna karşı konumlanabildikleri bir evrime işaret etmektedir. Irak’tan 2011 sonu itibariyle ABD’nin resmî olarak çekilme kararı alması ertesinde bölgede yaşananlarda, Libya ile Suriye’nin jeopolitik konumlarının farklı olmasından dolayı, başta İran olmak üzere Rusya’nın daha etkin oldukları ve bu anlamda ABD’nin küresel hegemon konumunda bir değişiklik olmadığı ileri sürülebilecek olmakla birlikte, Suriye hakkındaki tüm kararlarda Rusya’nın dikkate alındığı gerçekliği, bu görüşün genel kabul görmesini engellemektedir. Libya’ya müdahale sonrası ülkeye yapılacak yatırımlarda ön plana çıkmak dahil ekonomik gerekçelere dayalı olarak da Rusya ile Çin’in Güvenlik Konseyi’nde çekimser kaldıkları önemle dikkate alınmalıdır. Ancak, 2011 sonrasında çok kısa bir zaman diliminde uluslararası politik sistemin çok önemli değişiklikleri kendi içerisinde barındırdığı ve bunun sonuçlarının önümüzdeki döneme de damgasını vuracağı unutulmamalıdır.

BM sistemine göre, meşru müdafa hali veya Güvenlik Konseyi kararı olmaksızın, bir devletin başka bir devlete askeri müdahalesi uluslararası hukuka aykırıdır⁶⁷⁵. Her türlü askeri müdahaleden önce Güvenlik Konseyi kararına ihtiyaç duyulması ve öncesinde de Güvenlik Konseyi’nin soykırım halinde askeri müdahale kararı alabilmesi karşısında, koruma sorumluluğu, daha etkili kılmak için kullanılan insani müdahalenin farklı bir versiyonundan başka bir yenilik getirmemektedir. Bu bağlamda, bazı yazarlarca medeniyet

⁶⁷⁵ Hanania, a.g.m., 2013, 899.

için gerçekleştirilenlerin her zaman demokratikleşmeyle sonuçlanmadığı kaygısı bildirilirken, koruma sorumluluğu, uzun bir sürede elde edilenlere dayalı olarak “modaya uygun yeni elbise” olarak da nitelendirilmiştir⁶⁷⁶.

Netice olarak, insani müdahale ve/veya koruma sorumluluğu, BM Güvenlik Konseyi kararı olmaksızın uluslararası askeri müdahalenin yolunu açmak için kullanılacak bir yol olarak öngörülmüştür. Ancak, BM Antlaşması’nın VII. Bölümü çerçevesinde askeri müdahale için Güvenlik Konseyi’nin bir kararı öngörüldüğünden, insani müdahale ve/veya koruma sorumluluğunun uluslararası kurumsallaşmasının istenilen düzeye evrilmesinin sağlanmasında da başrolü BM üstlenmiştir. Kurumsallaşmada ulaşılan seviye, koruma sorumluluğunun önümüzdeki süreçte farklı ülkelerde karşılaşılabilecek insan hakları ihlalleri sözkonusu olduğunda Güvenlik Konseyi kararlarına konu olacağını göstermektedir. İnsani müdahalenin yeni versiyonu koruma sorumluluğunun ilk olarak 2001 yılında kavramsal olarak ifade edilmesine rağmen, sadece 10 sene sonra 2011 yılında Libya’ya yönelik Güvenlik Konseyi kararlarında açıkça ifade edilmesi önemlidir. Kavramın kurumsal bir kimlik kazanarak resmîleştirilip çok ciddi aşamalardan geçerek uluslararasılaşmasında, BM’in kurumsallaştırma çabaları etkili olmuştur. Genel Sekreter’e bağlı Özel Büro nezdinde koruma sorumluluğundan sorumlu bir özel danışmanın varlığı, kavramın BM nezdinde kurumsallaştığının açık göstergesidir. Ancak, uluslararası toplum nezdinde meşruiyeti için uzun bir sürece ihtiyacı vardır.

Koruma sorumluluğunun norm düzeyine evrilmemesinde, Libya müdahalesinin de etkisi olduğu görüşü ifade edilmiştir⁶⁷⁷. Bunda, koruma sorumluluğuna konu Libya örneğinin, çatışmaların çözümünde tüm araçları sağlamaması etkili olmuştur⁶⁷⁸. Zira, Güvenlik Konseyi’nin 1973 (2011) sayılı kararının alınmasından bir seneden fazla bir süre sonra Temmuz 2012’de yapılan açıklamada, Libya’daki durumun Kaddafi döneminden daha kötü olduğuna dikkat çekilmiştir⁶⁷⁹. Çatışmaların önlenmesinden, gerektiğinde ve şartları oluştuğunda askeri müdahaleye ve müdahale ertesinde de yeniden inşaya kadar çok geniş bir çerçevede insani nedenlerle bir devlete müdahaleyi öngören koruma sorumluluğuna dayalı olarak alınan Libya kararı ertesinde ülkede yaşananların Kaddafi döneminden daha

⁶⁷⁶ Aggar, a.g.e., 2016, 596-597.

⁶⁷⁷ Mascré, a.g.e., 2015, 59.

⁶⁷⁸ Bélanger Vincent, a.g.e., 2016, 256-257.

⁶⁷⁹ Ford, D. (2012). “Libye: L’intervention “humanitaire” a provoqué une catastrophe humanitaire”, *Le grand soir*, <https://www.legrandsoir.info/libye-l-intervention-humanitaire-a-provoque-une-catastrophe-humanitaire-liberation-news.html> (ET: 10.08.2015)

kötü olduğunun ve insani bir felakete yol açıldığının bildirilmesi, koruma sorumluluğuna dayalı olarak müdahaleye karşı olanların görüşlerinin önemle dikkate alınması gerektiğini de somutlamaktadır.

İnsani nedenlerle bir devlete askeri müdahalede bulunulmasının kabul edilmesinde, koruma sorumluluğunun müdahaleyi olumlamada olumlu yönde bir etkisi olduğu da bildirilmiştir⁶⁸⁰. Buna karşılık, koruma sorumluluğunun kararlarda açıkça ifade edilerek uygulandığı Libya'ya askeri müdahalede yaşanan olumsuzluklar ve başta Libya'da istikrarın sağlanamamasına dayalı olumsuz neticelerinin günümüzde de devam etmesi dikkate alındığında, Libya'da iyi bir sınav verilmediği doğrudur. Nitekim, Irak ve Afganistan ile başlayan ve Libya'ya 2011 müdahalesiyle devam eden ve nihayet Suriye'de yaşananlarla karşılaşılacak ortak sonuçlar dikkate alındığında, bu devletlerin çok ciddi bir yıkımla karşı karşıya kaldıkları ve merkezi devlet otoritesinin ortadan kaldırılması ertesinde dini saikli terör örgütlerinin çok ciddi birer tehdit olarak ortaya çıkmaları gerçekliği, uluslararası barış ve güvenliğin tesis edilemediğini, aksine onarılmaz zararlara yol açıldığını göstermektedir.

Koruma sorumluluğunun kavramsal olarak ilk kez ifade edildiği 2001 yılından itibaren, özellikle BM Genel Sekreterliği ve Genel Kurul ile Güvenlik Konseyi nezdindeki kurumsallaşma yönündeki çabalar dikkate alındığında, kavramın kurumsallaşma hızının dikkate değer olduğu bir gerçek olarak karşımıza çıkmakla birlikte, zorlayıcı uluslararası hukuk normu düzeyine ulaşamadığı da hukuki bir gerçekliktir. “Sorumluluk olmaksızın etkinliğin ve meşruiyet olmaksızın da sorumluluğun olmayacağı” sözü⁶⁸¹, koruma sorumluluğuna hakim olması gereken ilkeleri ve aynı zamanda bu kavramın neden hukuken norm düzeyine ulaşamadığını özetlemektedir. Nitekim, İran'da Meşhed'de 28 Aralık 2017'de başlayan ve iktidara yönelik protestolarda yaşanan gelişmelerde insan haklarına aykırı davranıldığı savlarının, BM Güvenlik Konseyi'nde ABD tarafından gündeme getirilmiş olması bu bağlamda önemlidir. Ancak, Fransa Büyükelçisi'nin Konsey'de ifade ettiği, “geçen birkaç gündür yaşanan olayların uluslararası barışa ve

⁶⁸⁰ Bélanger Vincent, a.g.e., 2016, 39.

⁶⁸¹ Decaux, a.g.m., 2015, 57.

güvenliğe tehdit oluşturmadığı” sözleri⁶⁸², Antlaşma’nın VII. Bölümü ve uluslararası barış ve güvenliğin temel kriter olarak kabul edilmeye devam edildiğini göstermektedir.

Günümüzde, uluslararası örf ve âdet hukuku kurallarında veya andlaşmalar hukukunun uluslararası hukuk açısından ortaya koyduğu normlarda, bir devletin kendi vatandaşlarına yönelik insan hakları ihlalinde bulunması veya vatandaşlarına yönelik insan hakları ihlallerinin önlemede yeterli olmaması halinde, bu devlete yönelik egemenliğini ortadan kaldıracak şekilde kuvvet kullanılmasına izin verildiği sonucuna ulaşılammaktadır. Uluslararası hukukta bir normun varlığının kabulü halinde, norma aykırılık halinde yaptırımın da gündeme geleceği dikkate alındığında, koruma sorumluluğunun şartlarının oluşması halinde ilgili devlete müdahale edilmemesinin yaptırıma tabi olacak şekilde bir gelişme sergilemediği ve neticede koruma sorumluluğunun günümüz itibariyle bir norm olarak kabul edilemeyeceği değerlendirilmektedir. Bu bağlamda, norm olarak kabul edilebilecek, aksine olan tüm antlaşmaların dahi geçersiz kabul edildiği, köle ticaretinin, deniz haydutluğunun ve soykırımın yasaklanmasında olduğu gibi jus cogens kurala kaynaklık edecek bir kuralın veya bu yönde bir jus cogens kuralın da bulunmadığı kabul edilmelidir.

⁶⁸² Cumhuriyet. (07.01.2018). “İran’ın İçişleri Vurgusu”, 7.

KAYNAKLAR

Kitaplar

- Armaoğlu, F. (1987) *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1980*, Ankara.
- Aggar, S. (2016). *La responsabilité de protéger: un nouveau concept?*, Bordeaux. (<https://tel.archives-ouvertes.fr/tel-01587742/document>) (ET: 01.12.2017).
- Alpkaya, G. (2002). *Eski Yugoslavya İçin Uluslararası Ceza Mahkemesi*, Ankara.
- Başak, C. (2003). *Uluslararası Ceza Mahkemeleri ve Uluslararası Suçlar*, Ankara.
- Bayıllıoğlu, U. (2016). *İnsani Müdahale Çıkmazından Çıkış Arayışı: Koruma Sorumluluğu Libya ve Suriye Örnek(sizlik)leriyle*, Ankara.
- Bélanger Vincent, A. (2016). *Processus de légitimation et Responsabilité de protéger*, Québec. (<https://corpus.ulaval.ca/jspui/bitstream/20.500.11794/26938/1/32659.pdf>) (ET: 14.06.2017).
- Bozkurt, E. (2007). *Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanımı*, Ankara.
- Brownlie, I. (2001). *International Law and the Use of Force by States*, Cenevre. (<https://europaeum.org/wp-content/uploads/2019/06/International%20Law%20-%20Brownlie.pdf>) (ET: 01.12.2017).
- Chuquela, X. (2011) *Intervention in International Law: The Case Under the Constitutive Act of the African Union*, Pretoria. (<https://repository.up.ac.za/bitstream/handle/2263/27736/dissertation.pdf?sequence=1&isAllowed=y>) (ET: 20.05.2017).
- Çağiran, M. (2011). *Uluslararası Alanda İnsan Hakları*, Ankara.
- Çaycı, S. (1995). *Silahlı Kuvvetlerin Kullanılması*, Ankara.
- Deng, F. (1996). *Sovereignty As Responsibility Conflict Management In Africa*, The Brookings Institution, Washington. (<https://www.brookings.edu/book/sovereignty-as-responsibility/>) (ET: 01.12.2017).
- Elaiba, B. (2012) *Intervention humanitaire, legitime et systeme international. Le cas de l'intervention en Libye de 2011*, Paris. (<https://dumas.ccsd.cnrs.fr/dumas-00817684/document>) (ET: 10.08.2015).
- Erdal, S. 2010. *Uluslararası Ceza Mahkemesinin Devlet Egemenliğine Etkisi*, Ankara.
- Jinping, X. (2017). *Çin'in Yönetimi*, İstanbul.
- Mascre, A. (2015). *Comment la responsabilité de protéger a-t-elle été développé, appliqué et débattue?*, Centre International de Formation Européenne, Nice. (https://www.ie-ei.eu/Ressources/file/memoires/2015/ALINE_MASCRE.pdf) (ET: 01.12.2017).

- Metz, H. (1987). *Libya: A Country Study*, Washington.
(<http://countrystudies.us/libya/60.htm>) (ET: 13.11.2017).
- Mutlu, E. (2016). *Savaşın ve Barışın Hukuku Modern Dönemin Etik İkilemleri*, Ankara.
- Negeri, L. (2011). *The tension between state sovereignty and humanitarian intervention in international law*, Oslo.
(<https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/19668/ThesisxFinal.pdf?sequence=2>) (ET: 08.08.2015).
- Önok, M. (2003). *Tarihi Perspektifiyle Uluslararası Ceza Divanı*, Ankara.
- Pazarcı, H. (2012). *Uluslararası Hukuk*, Ankara.
- Reçber, S. (2016). *İnsancıl Müdahale ve Koruma Sorumluluğu*, İstanbul.
- Sander, O. (1996). *Siyasi Tarih 1918-1994*, Ankara.
- Şahin, T. (2011). *Uluslararası Politikada Ortadoğu*, Ankara.
- Şen, E. (2009). *Uluslararası Ceza Mahkemesi*, Ankara.
- Tezcan, D.-Erdem, M.-Önok, R. (2009) *Uluslararası Ceza Hukuku*, Ankara.
- Yavuz, A. (2017). *Vesayet Savaşları*, İstanbul.
- Yıldızoğlu, E. (1996). *Globalleşme ve Kriz*, İstanbul.

Raporlar

- AFBİHK. (2007). “Résolution sur le Renforcement de la Responsabilité de Protéger en Afrique”. (https://www.achpr.org/fr_sessions/resolutions?id=169) (ET: 01.12.2017).
- Australian Red Cross. (2011). *Le droit international humanitaire et la responsabilite de proteger*, Carlton. (https://www.redcross.org.au/getmedia/6c986b6a-1382-4944-8a63-9b48986a1926/20120412IHLR2PFrench_1.pdf.aspx#:~:text=Le%20droit%20international%20humanitaire%20est,m%C3%A9thodes%20et%20moyens%20de%20guerre) (ET: 01.12.2017).
- Avrupa Parlamentosu (AP). (2013). “Principe, établi par les Nations Unies, de la responsabilité de protéger”.
(<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//NONSGML+TA+P7-TA-2013-0180+0+DOC+PDF+V0//FR>) (ET: 12.12.2017).

- BMİHK A/HRC/17/44 (12.01.2012). “Rapport de la Commission internationale chargée d’enquêter sur toutes les violations présumées du droit international des droits de l’homme commises en Jamahiriya Arabe Libyenne”. (<https://undocs.org/fr/A/HRC/17/44>) (ET: 10.05.2018).
- BMİHK A/HRC/19/68 (28.01.2014). “Rapport de la Commission internationale d’enquête sur la Libye”. (<http://undocs.org/fr/A/HRC/19/68>) (ET: 10.05.2018).
- BM Kalkınma Programı. (1994). *Rapport Mondial sur le Développement Humain 1994*, New York. (http://www.hdr.undp.org/sites/default/files/hdr_1994_fr_complet_nostats.pdf) (ET: 01.12.2017).
- Commission Européene. (2017). *Protection Humanitaire*. (https://ec.europa.eu/echo/sites/echo-site/files/doc_policy_n8_fr_imp_hr.pdf) (ET: 01.12.2017).
- Commission Internationale de l’Intervention et de la Souveraineté des États (CIISE rapport). (2001). *La responsabilité de protéger*, Ottawa. (https://diplomatie.belgium.be/sites/default/files/downloads/rapport%20intern%20comm%20inzake%20interv%20en%20soev%20staat%20over%20beschermingsver_fr.pdf) (ET: 14.06.2017) İngilizce metnine ulaşılabilir adres şu şekildedir: (<http://responsibilitytoprotect.org/ICISS%20Report.pdf>).
- Comité des Conseillers Juridiques sur le Droit International Public (CAHDI). (2008). *Rapport de Réunion*. (<https://rm.coe.int/0900001680054b0d>) (ET: 10.10.2018).
- CAHDI. (2012). *Décisions du Comité des Ministres pertinentes pour les activités du CAHDI et demandes d’avis adressées au CAHDI*. (<https://rm.coe.int/0900001680062192>) (ET: 10.10.2018).
- Commissaire aux Droits de l’Homme. (2018). *1 er Rapport Trimestriel d’Activité 2018*. (<https://rm.coe.int/090000168079426d>) (ET: 10.10.2018).
- “The Kigali principles on the protection of civilians”, (http://civilianprotection.rw/wpcontent/uploads/2015/09/REPORT_PoC_conference_Long-version.pdf) (ET: 30.07.2018).
- Paris Prensipleri. (<https://www.ombudsman.gov.tr/contents/files/717Paris-Prensipleri.pdf>) (ET: 30.07.2018)
- Rapport du groupe de personnalités de haut niveau sur les menaces, les défis et le changement (ÜDŞG rapport). (2004). “Un monde plus sûr: Notre affaire à tous”. (<https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N04/602/32/PDF/N0460232.pdf?OpenElement>) (ET: 01.12.2017) .
- Union Africain (AFB). (2005). “Position Commune Africaine sur la Réforme des Nations Unies-“Le Consensus d’Ezulwini”. (https://www.un.org/fr/africa/osaa/pdf/au/cap_screform_2005f.pdf) (ET: 01.12.2017).

Uluslararası Sözleşmeler

Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi. (2003). (<http://www2.tbmm.gov.tr/d22/1/1-0589.pdf>) (ET: 04.10.2017) .

Uluslararası Adalet Divanı (UAD) Statüsü. (http://www.uhdigm.adalet.gov.tr/sozlesmeler/coktarafilsoz/bm/bm_02.pdf) (ET: 26.12.2016).

Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi. (1969). (<http://www.turkishgreek.org/kutuephane/item/140-viyana-andlasmalar-hukuku-soezlesmesi>) (ET: 12.12.2017).

Uluslararası Mahkeme Kararları

UAD (27.06.1986). “Nikaragua c. États Unis d'Amérique”. (<https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/70/070-19860627-JUD-01-00-FR.pdf>) (ET: 10.12.2017).

Cour Européenne des Droits de l'Homme (AİHM). (2015). Sargsyan c. Azerbaycan (No: 40167/06). (https://www.echr.coe.int/Documents/Reports_Recueil_2015-IV.pdf) (ET: 10.10.2018).

Makaleler

Abba, S. (2016). “Qui veut faire main basse sur l'argent de Kadhafi?”, *Le Monde*. (https://www.lemonde.fr/afrique/article/2016/06/16/qui-veut-faire-main-basse-sur-l-argent-de-kadhafi_4951449_3212.html) (ET: 01.09.2018).

ABD Dışişleri Bakanlığı. “A Guide to the United States' History of Recognition, Diplomatic, and Consular Relations, by Country, since 1776: Libya”. (<https://history.state.gov/countries/libya>) (ET: 13.11.2017).

AFB. (2018). “Déclaration du Président de la Commission à la suite du décès de l'ancien secrétaire général des Nations unies, Kofi Annan”. (<https://au.int/fr/pressreleases/20180819/declaration-du-president-de-la-commission-la-suite-du-deces-de-lancien>) (ET: 10.12.2018).

Akbaş, Z.-Düzgün, Z. (2012). “Libya'daki Arap Baharı'na Yönelik Türk Dış Politikasına Konstrüktivist Bir Yaklaşım”, *Abant İzzet Baysal Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Güz 2012, Cilt: 8, Yıl: 8, Sayı: 2, 57-81. (<http://iibfdergi.ibu.edu.tr/index.php/ijesr/article/view/263/496>) (ET: 13.11.2017).

Alexandre, M. (2011). “Que vont faire les humanitaires en Libye?”. (<http://www.youphil.com/fr/article/04296-que-vont-faire-les-humanitaires-en-libye?ypcli=ano>) (ET: 10.08.2015).

Aksar, Y. (2003). “Uluslararası Adalet Divanı'nın Belçika tutuklama kararı davası (Belgian arrest warrant case) (14 Şubat 2002) ve uluslararası ceza hukuku”, 131-146. (<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/38/280/2535.pdf>) (ET: 05.10.2017).

- Allister, K. (2013). "Intervention humanitaire", Universite de Montreal. (<http://www.operationspaix.net/71-resources/details-lexique/intervention-humanitaire.html>) (ET: 10.08.2015).
- Arsava, F. (2011). "Kuvvet Kullanma Yasağı-Egemenlik Prensibi ve İnsanî Müdahale", *21. Yüzyıl Dergisi*. (<http://www.21yyte.org/kose-yazisi-yazdir/6399>) (ET: 25.12.2016).
- Arsava, F. (2016). "Uluslararası Koruma Sorumluluğu ve Güvenlik Konseyi'nin Bu Çerçeve'deki Yaklaşımı", *Suriye Çatışma ve Uluslararası Hukuk*, Ankara, 45-61.
- Ateş Ekşi, C. (2002). "BM Andlaşması Çerçevesinde Uluslararası Barış ve Güvenliğin Korunmasında Bölge Anlaşmaları veya Örgütlerinin Rolü", *Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye*, 15-54.
- Ateş Ekşi, C. (2007). "Bireyler (Gerçek Kişiler)", *Uluslararası İlişkiler Giriş, Kavram ve Teoriler*, Ankara, 124-129.
- Barış Adaları Forumu. (<https://www.geneve-int.ch/fr/forum-des-iles-du-pacifique-d-l-gation-permanente-1>) (ET: 30.07.2018).
- Batırer, D. (2014). "Haklı Savaş". (<http://www.tuicakademi.org/hakli-savas/>) (ET: 08.11.2017).
- Bellamy, A. (2015). "The Three Pillars of the Responsibility to Protect", 35-64. (<http://www.cries.org/wp-content/uploads/2015/09/006-bellamy.pdf>) (ET: 01.12.2017).
- Bellamy, A.-Wheeler, N. (2008). "Humanitarian intervention in world politics". (<https://core.ac.uk/download/pdf/1916902.pdf>) (ET: 10.10.2017).
- Benboubetra, Sonia. (2010). "Comprendre le droit d'intervention humanitaire-interview de Weonique Zanetti", *Revue Humanitaire*. (<https://journals.openedition.org/humanitaire/784>) (ET: 27.09.2017).
- BM. (<http://www.un.org/fr/preventgenocide/rwanda/about/bgresponsability.shtml>) (ET: 01.12.2017).
- BM. (2018). "Discussion ouverte et franche à l'Assemblée générale sur un concept dans les limbes: La responsabilité de protéger". (<https://www.un.org/press/fr/2018/ag12031.doc.htm>) (ET: 30.07.2018).
- BM Genel Sekreterliği. (<http://www.un.org/en/genocideprevention/secretary-general.html>) (ET: 12.12.2017).
- BM Info. (2018). "Libye: l'ONU salue l'entente des acteurs libyens à Paris pour organiser les élections le 10 décembre 2018". (<https://news.un.org/fr/story/2018/05/1015321>) (ET: 30.05.2018).
- Ceviz, N. (2011). "Libya tarihine kısa bir bakış", *Ortadoğu Analiz Mart 2011*, Cilt: 3, Sayı: 27, 80-90. (https://www.orsam.org.tr/d_hbanaliz/10nurettin.pdf) (ET: 13.11.2017).

- Chinkin, C.-Kaldor, M. (2018). "The 'Doctrine of Humanitarian Intervention': And how it exposes the absence of any serious intention to help Syrians", (<https://www.opendemocracy.net/en/doctrine-of-humanitarian-intervention-and-how-it-exposes-absence-of-an/>) (ET: 20.05.2018).
- Cornelio, S. (1999). "Le droit international humanitaire au seuil de troisieme millenaire: Bilan et perspectives", *Comité International de la Croix Rouge*, (<https://www.icrc.org/fre/resources/documents/misc/5fzfbx.htm>) (ET: 01.10.2016).
- Courtois, S. (2009). "L'intervention humanitaire peut-elle être conçue comme un «devoir parfait»?", Québec. (<http://journals.cambridge.org/action/displayAbstract?fromPage=online&aid=5454464>) (ET: 27.09.2014).
- Dcaux, E. (2015). "Les piliers et les protagonistes de la responsabilite de proteger", "La responsabilite de proteger", Colloque du 26.01.2013, Paris, 41-57. (<http://www.juspax-eu.org/de-wAssets/docs/Tree//Tree-Of-Justice/PEACE/Disarmament-policy/LA-RESPONSABILITE-DE-PROTEGER-Justice-et-paix-France.pdf>) (ET: 01.12.2017).
- Deqiang, C. "Humanitarian Intervention: From a right to intervene to a responsibility to protect". (<https://gdoshisha.files.wordpress.com/2011/06/dr-chi.pdf>) (ET: 08.08.2015).
- Dinucci, M. (Çeviren: Osman Soysal). (2017). "Macron-Libya: Rothschild Connection", *Voltairenet.org*. (<http://www.voltairenet.org/article197310.html>) (ET: 01.09.2018).
- Doğan, G.-Durgun, B. (2012). "Arap Baharı ve Libya: Tarihsel Süreç ve Demokratikleşme Kavramı Çerçevesinde Bir Değerlendirme", *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl: 2012/1, Sayı: 15, 61-90. (<http://sosyalbilimler.sdu.edu.tr/assets/uploads/sites/102/files/4-22042012.pdf>) (ET: 13.11.2017).
- Donnelly, J. (2002). "Genocide and humanitarian intervention", *Journal of Human Rights*, 93-109. (<https://jackdonnellyorg.files.wordpress.com/2017/12/genocide-and-hi-2002.pdf>) (ET: 01.12.2017).
- Drain, M. (2013). "Introduction générale", "La responsabilité de protéger", Colloque du 26.01.2013, 16-19. (<http://www.juspax-eu.org/de-wAssets/docs/Tree//Tree-Of-Justice/PEACE/Disarmament-policy/LA-RESPONSABILITE-DE-PROTEGER-Justice-et-paix-France.pdf>) (ET: 01.12.2017).
- Dubernet, C. (2015). "La responsabilité de protéger: un concept en trois contextes", "La responsabilité de protéger", Colloque du 26.01.2013, Paris, 21-39. (<http://www.juspax-eu.org/de-wAssets/docs/Tree//Tree-Of-Justice/PEACE/Disarmament-policy/LA-RESPONSABILITE-DE-PROTEGER-Justice-et-paix-France.pdf>) (ET: 01.12.2017).
- "Documents de l'ONU: Droits de l'homme", (<http://research.un.org/fr/docs/humanrights>) (ET: 01.10.2016).

- Encyclopaedia Britannica. (2011). "Libya Revolt of 2011".
(<https://www.britannica.com/event/Libya-Revolt-of-2011>) (ET: 10.12.2017).
- Ensonhaber.com. "Zengin enerji kaynaklarına sahip ülkeler",
(<https://www.ensonhaber.com/galeri/zengin-enerji-kaynaklarina-sahip-ulkeler#2>)
(ET: 13.11.2017).
- Evans, G. (2011). "The responsibility to protect: Consolidating the norm", *International Peace Institute*, 71-77. (https://www.ipinst.org/wp-content/uploads/2011/03/pdfs_favoritapaper_favoritaevans.pdf) (ET: 10.12.2017).
- Evans, G.-Sahnoun, M. (2002). "Responsibility to protect", *Foreign Affairs*, November/December 2002. (<https://www.crisisgroup.org/global/responsibility-protect>) (ET: 10.12.2017).
- Flagothier, J. (2012). "L'intervention militaire en Libye et ses implications pour l'Europe de la defense", *Institut royal supérieur de défense-Centre d'études de sécurité et défense*. (<http://www.irsd.be/website/images/livres/research/Research-Paper01.pdf>) (ET: 10.08.2015).
- Foley, C. (2011). "Pourquoi intervenir en Libye", *Contrepoints*.
(<https://www.contrepoints.org/2011/03/26/18677-pourquoi-intervenir-en-libye>)
(ET: 10.08.2015).
- Ford, D. (2012). "Libye: L'intervention "humanitaire" a provoqué une catastrophe humanitaire", *Le grand soir*. (<https://www.legrandsoir.info/libye-l-intervention-humanitaire-a-provoque-une-catastrophe-humanitaire-liberation-news.html>) (ET: 10.08.2015).
- Francioni, F.-Bakker, C. (2013). "Responsibility to Protect, Humanitarian Intervention and Human Rights: Lessons from Libya to Mali", *Transworld*, 1-19.
(https://www.iai.it/sites/default/files/TW_WP_15.pdf) (ET: 10.12.2017).
- Hanania, R. (2013). "Norms governing the interstate use of force: Explaining the status quo bias of international law", *Emory International Law Review*, 829-905.
(<http://law.emory.edu/eilr/content/volume-27/issue-2/articles/norms-governing-use-of-force.html>) (ET: 10.08.2015).
- Helfont, S.-Helfont, T. (2012). "Jordan: Between the Arab Spring and the Gulf Cooperation Council", *Foreign Policy Research Institute*, Winter 2012, 82-95.
(<https://www.fpri.org/docs/media/JordanBetweenTheArabSpring.pdf>) (ET: 11.07.2018).
- Hindustan Times. (2011). "Timeline: Libya's civil war".
(<https://www.hindustantimes.com/world/timeline-libya-s-civil-war/story-WqLDLMKq803fWihztLRntI.html>) (ET: 11.12.2016).
- History of World. "History of Libya".
(<http://www.historyworld.net/wrldhis/PlainTextHistories.asp?ParagraphID=haj>)
(ET: 13.11.2017).

- İlgaz, D. “İnsani Güvenlik Doktrini: Avrupa’da ve Türkiye’de”. ([https://tasam.org/Files/Icerik/File/%C4%B0GK2Kitap_\(11\)_pdf_e5921996-b702-4868-af01-c143a00eaba9.pdf](https://tasam.org/Files/Icerik/File/%C4%B0GK2Kitap_(11)_pdf_e5921996-b702-4868-af01-c143a00eaba9.pdf)) (ET: 01.12.2017).
- Infoplease. “Libya History”. (<https://www.infoplease.com/world/countries/libya/history>) (ET: 13.11.2017).
- Infoplease. “Libya News & Current Events”. (<https://www.infoplease.com/world/countries/libya/news-and-current-events>) (ET: 10.12.2017).
- İbicioğlu, S. (2017). “Halkı Fakir Kendi Zengin: Libya”, *Anadolu Ajansı*. (<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/halki-fakir-kendi-zengin-libya/839746>) (ET: 20.11.2017).
- J. Fung, C. (2016). “China and the Responsibility to Protect: From Opposition to Advocacy”. United States Institute of Peace, (<https://www.usip.org/publications/2016/06/china-and-responsibility-protect-opposition-advocacy>) (ET: 10.08.2018).
- Kaushik, A. “Public International Law”. ([https://ccsuniversity.ac.in/bridge-library/pdf/B.A.LL.B.%20VI%20SEM%20\(PUBLIC%20INTERNATIONAL%20LAW\)%20BL-6004%20TOPIC-Intervention.pdf](https://ccsuniversity.ac.in/bridge-library/pdf/B.A.LL.B.%20VI%20SEM%20(PUBLIC%20INTERNATIONAL%20LAW)%20BL-6004%20TOPIC-Intervention.pdf)) (ET: 20.05.2017)
- Kaya, İ. (1999). “Pinochet davası: İnsan hakları Pinochet’ye karşı”, 129-132. (<http://www.libertedownload.com/LD/arsiv/16/11-ibrahim-kaya-pinochet-davasi.pdf>) (ET: 05.10.2017).
- Keskin, F. (2009). "Darfur: Koruma sorumluluğu ve İnsancıl Müdahale Kavramları Çerçevesinde Bir İnceleme", *Uluslararası İlişkiler*, 67-78. (<http://www.uidergisi.com.tr/wp-content/uploads/2013/02/darfur-koruma-yukumlulugu.pdf>) (ET: 24.12.2016)
- Koruma Sorumluluğu Dostları Grubu. (<https://www.globalr2p.org/group-of-friends-of-the-responsibility-to-protect/>) (ET: 30.07.2018)
- Köchler, H. (2011). “La resolution 1973 et l’intervention en Libye sont-elles legales?”, *Reseau Voltaire*. (<http://www.voltairenet.org/article170113.html>) (ET: 10.08.2015)
- Kunig, P. (2008). “Intervention, Prohibition”. (https://spacelaw.univie.ac.at/fileadmin/user_upload/p_spacelaw/Kunig_Intervention_Prohibition_of.pdf) (ET: 20.05.2017)
- Le Point International. (2011). “Le groupe de contact sur la Libye s'est réuni pour la première fois à Londres”, (http://www.lepoint.fr/monde/le-groupe-de-contact-sur-la-libye-s-est-reuni-pour-la-premiere-fois-a-londres-29-03-2011-1312922_24.php) (ET: 14.11.2017)
- Leymarie, P. (2012). “Derriere la raison humanitaire”, *Le Monde Diplomatique*, 24. (<https://www.monde-diplomatique.fr/2012/11/LEYMARIE/48366>) (ET: 10.08.2015)

- Luck, E. (2011). "Taking stock and looking ahead: Implementing the responsibility to protect", *International Peace Institute*, 61-69. (https://www.ipinst.org/wp-content/uploads/2011/03/pdfs_favoritapaper_luckchapter.pdf) (ET: 10.12.2017)
- Mamdani, M. (2010). "Responsibility to Protect or Right to Punish?", *Journal of Intervention and Statebuilding*, Volume 4, Number 1 (March 2010), 53-67. (<https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/17502970903541721>) (ET: 01.12.2017)
- Mansoura, S. (2013). "L'OTAN en Libye: Les enjeux d'une intervention", *Aujourd'hui la Turquie*. (<http://aujourdhuilaturquie.com/fr/lotan-en-libye-les-enjeux-dune-intervention/>) (ET: 10.08.2015)
- Mayr-Harting, T. (2011). "Remarks on early engagement and preventive diplomacy by the UN Security Council", *International Peace Institute*, 78-79. (https://www.ipinst.org/wp-content/uploads/2011/03/pdfs_favoritapaper_favoritamayrhartingpdf.pdf) (ET: 10.12.2017)
- Mikulaschek, C. (2011). "The United Nations Security and the responsibility to protect: Policy, process, and practice", *International Peace Institute*, 20-49. (https://www.ipinst.org/wp-content/uploads/2011/03/pdfs_favoritapaper_mikulaschek.pdf) (ET: 10.12.2017)
- Mooney, E. (2008). "The Guiding Principles and the Responsibility to Protect", *Forced Migration Review*. (<https://www.fmreview.org/GuidingPrinciples10/mooney>) (ET: 01.12.2017)
- Organisation Pour la Sécurité et la Coopération en Europe. "Droits de l'homme". (<https://www.osce.org/fr/human-rights>) (ET: 04.10.2017)
- Pandiaraj, S. (2016). "Sovereignty as Responsibility: Reflections on the Legal Status of the Doctrine of Responsibility to Protect", *Chinese Journal of International Law*, 795-815. (<https://academic.oup.com/chinesejil/article/15/4/795/2765114>) (ET: 10.08.2018)
- Poelen, T. (2015). "Souverainete et responsabilite de proteger (R2P)". (<https://www.catho-bruxelles.be/wp-content/uploads/2017/09/Droits-de-lhomme-2015-22p-Vander-Poelen.pdf>) (ET: 28.04.2018)
- Pommier, B. (2011). "Le recours à la force pour protéger les civils et l'action humanitaire: le cas libyen et au-delà", *Revue Internationale de la Croix Rouge*, Volume 93, Selection française 2011/3, 171-193. (<https://www.icrc.org/fre/assets/files/review/2011/irrc-884-pommier-fre.pdf>) (ET: 10.08.2015)
- Rice, C. (2016). "Transformational Diplomacy", *U.S. Department of State Archive*. (<https://2001-2009.state.gov/secretary/rm/2006/59306.htm>) (ET: 01.09.2017)
- Spain, A. (2014). "Deciding to intervene", *Houston Law Review*, 847-911. (<https://houstonlawreview.org/article/4021-deciding-to-intervene>) (ET: 10.08.2015)

- Simonovic, I. (2016). "The Responsibility to Protect", (<https://unchronicle.un.org/article/responsibility-protect>) (ET: 14.06.2017)
- Stenger, M. (2015). "Ouverture", "La responsabilité de protéger", Colloque du 26.01.2013, Paris, 9-11. (<http://www.juspax-eu.org/de-wAssets/docs/Tree//Tree-Of-Justice/PEACE/Disarmament-policy/LA-RESPONSABILITE-DE-PROTEGER-Justice-et-paix-France.pdf>) (ET: 01.12.2017)
- Sun, Y. (2012). "Syria: What China Has Learned From its Libya Experience", *Asia Pasific Bulten*. (https://www.eastwestcenter.org/sites/default/files/private/apb152_1.pdf) (ET: 15.08.2017)
- Taşdemir, F. (2016). "Suriye İç Savaşı'na Üçüncü Devletlerin Müdahalesi ve Uluslararası Hukuk", *Suriye Çatışma ve Uluslararası Hukuk*, Ankara, 157-182.
- Taşdemir, H. (2007). "İnsani Hukuk", *Uluslararası İlişkiler Giriş, Kavram ve Teoriler*, Ankara, 333-336.
- Tetzlaff, K. "Humanitarian intervention post Kosova: Does a right to humanitarian intervention exist in customary international law after Kosova? If not, is there a trend towards the creation of a right to humanitarian intervention in customary international law?", *The New Zeland Postgraduate Law e-Journal*. (<https://cdn.auckland.ac.nz/assets/nzpglejournl/Subscribe/Documents/2006-2/2-KerryHIPOSTKOS.pdf>) (ET: 08.08.2015)
- Trial International. "What is universal jurisdiction". (<https://trialinternational.org/topics-post/universal-jurisdiction/>) (ET: 05.10.2017)
- t24.com.tr. (2011). "Fransa ve İngiltere yeraltı kaynaklarını kimseye kaptırmak istemiyor!". (<http://t24.com.tr/haber/fransa-ve-ingiltere-yeralti-kaynaklarini-kimseye-kaptirmak-istemiyor,165778>) (ET: 01.09.2018)
- Ungaro, C.-Vale, P. (2012). "Arab Spring Timeline: 17 December 2010 to 17 December 2011", *Huffington Post UK*. (https://www.huffingtonpost.co.uk/2011/12/16/arab-spring-timeline-_n_1153909.html) (ET: 11.07.2018)
- Vilmer, J. (2012). "Du Kosova à la Syrie: l'intervention humanitaire armée", *Sciences Humaines Histoire*. (https://www.scienceshumaines.com/du-kosovo-a-la-syrie-l-intervention-humanitaire-armee_fr_29726.html#achat_article) (ET: 10.08.2015)
- Vues d'Europe. "De la souveraineté des états et du droit d'ingérence". (<http://www.france-terre-asile.org/actualites/actualites/actualites-choisies/du-droit-dingerence-a-la-responsabilite-de-proteger>) (ET: 10.08.2015)
- Yaycı, C. (2012). "Doğu Akdeniz'de Deniz Yetki Alanlarının Paylaşılması Sorunu ve Türkiye", *Bilge Strateji: Jeopolitik, Ekonomi-Politik ve Sosyo-Kültürel Araştırmalar Dergisi*, Bahar 2012, Volume 4, Issue 6. (<https://kutuphane.dogus.edu.tr/mvt/pdf.php>) (ET: 01.09.2018)

Weuts, J. (2013). “Les situations de detresse humanitaire pouvant relever de la responsabilité de protéger”, “La responsabilité de protéger”, Colloque du 26.01.2013, 89-93. (<http://www.juspax-eu.org/de-wAssets/docs/Tree//Tree-Of-Justice/PEACE/Disarmament-policy/LA-RESPONSABILITE-DE-PROTEGER-Justice-et-paix-France.pdf>) (ET: 01.12.2017)

Wheeler, J. (2001). “Legitimizing humanitarian intervention: Principles and procedures”, *Melbourne Journal of International Law*. (<http://www5.austlii.edu.au/au/journals/MelbJIL/2001/21.html>) (ET: 08.08.2015)

BM Güvenlik Konseyi Kararları

BM Güvenlik Konseyi S/RES/1366 (2001). (30.08.2001). “La rôle du Conseil de sécurité dans la prévention de conflits armés”. ([http://www.un.org/fr/documents/view_doc.asp?symbol=S/RES/1366\(2001\)](http://www.un.org/fr/documents/view_doc.asp?symbol=S/RES/1366(2001))) (ET: 01.12.2017)

BM Güvenlik Konseyi. (2004). (http://www.un.org/fr/documents/view_doc.asp?symbol=S/2004/568) (ET: 01.12.2017)

BM Güvenlik Konseyi S/RES/1674 (28.04.2006). “Protection des civils dans les conflits armés”. ([http://www.un.org/fr/documents/view_doc.asp?symbol=S/RES/1674%20\(2006\)](http://www.un.org/fr/documents/view_doc.asp?symbol=S/RES/1674%20(2006))) (ET: 25.12.2016)

BM Güvenlik Konseyi S/RES/1738 (23.12.2006). “Protection des civils dans les conflits armés”. ([https://undocs.org/fr/S/RES/1738%20\(2006\)](https://undocs.org/fr/S/RES/1738%20(2006))) (ET: 08.12.2016)

BM Güvenlik Konseyi. (2007). (http://www.un.org/fr/documents/view_doc.asp?symbol=S/2007/722) (ET: 01.12.2017)

BM Güvenlik Konseyi S/RES/1894 (16.11.2009). “Protection des civils en période de conflit armé”. ([http://www.un.org/fr/documents/view_doc.asp?symbol=S/RES/1894%20\(2009\)](http://www.un.org/fr/documents/view_doc.asp?symbol=S/RES/1894%20(2009))) (ET: 12.12.2017)

BM Güvenlik Konseyi S/RES/1970 (26.02.2011). “Paix et sécurité en Afrique”. ([http://www.un.org/fr/documents/view_doc.asp?symbol=S/RES/1970\(2011\)](http://www.un.org/fr/documents/view_doc.asp?symbol=S/RES/1970(2011))) (ET: 08.11.2016)

BM Güvenlik Konseyi S/RES/1973 (17.03.2011). “La situation en Jamahiriya Arabe Libyenne”. ([http://www.un.org/fr/documents/view_doc.asp?symbol=S/RES/1973\(2011\)](http://www.un.org/fr/documents/view_doc.asp?symbol=S/RES/1973(2011))) (ET: 08.11.2016)

BM Güvenlik Konseyi S/RES/1975 (30.03.2011). “La situation en Côte d’Ivoire”. ([https://undocs.org/fr/S/RES/1975\(2011\)](https://undocs.org/fr/S/RES/1975(2011))) (ET: 12.12.2017)

BM Güvenlik Konseyi S/RES/1996 (08.07.2011). “Rapports du Secrétaire Général sur le Soudan”. ([https://undocs.org/fr/S/RES/1996\(2011\)](https://undocs.org/fr/S/RES/1996(2011))) (ET: 12.12.2017)

BM Güvenlik Konseyi S/RES/2009 (16.09.2011). “La situation en Libye”. ([https://undocs.org/fr/S/RES/2009\(2011\)](https://undocs.org/fr/S/RES/2009(2011))) (ET: 01.07.2018)

BM Güvenlik Konseyi S/RES/2014 (21.10.2011). “La situation au Moyen-Orient”. ([https://undocs.org/fr/S/RES/2014\(2011\)](https://undocs.org/fr/S/RES/2014(2011))) (ET: 12.12.2017)

BM Güvenlik Konseyi S/RES/2016 (27.10.2011). “La situation en Libye”. ([https://undocs.org/fr/S/RES/2016\(2011\)](https://undocs.org/fr/S/RES/2016(2011))) (ET: 01.07.2018)

BM Güvenlik Konseyi S/RES/2017 (31.10.2011). “La situation en Libye”. ([https://undocs.org/fr/S/RES/2017\(2011\)](https://undocs.org/fr/S/RES/2017(2011))) (ET: 01.07.2018)

BM Güvenlik Konseyi S/RES/2022 (02.12.2011). “La situation en Libye”. ([https://undocs.org/fr/S/RES/2022\(2011\)](https://undocs.org/fr/S/RES/2022(2011))) (ET: 01.07.2018)

Brezilya Temsilcisi Mektubu. (<http://undocs.org/fr/A/66/551>) (ET: 12.12.2017)

BM Güvenlik Konseyi S/RES/2040 (12.03.2012). “La situation en Libye”. ([https://undocs.org/fr/S/RES/2040\(2012\)](https://undocs.org/fr/S/RES/2040(2012))) (ET: 01.07.2018)

BM Güvenlik Konseyi S/RES/2085 (20.12.2012). “La situation en Mali”. ([https://undocs.org/fr/S/RES/2085\(2012\)](https://undocs.org/fr/S/RES/2085(2012))) (ET: 12.12.2017)

BM Güvenlik Konseyi S/RES/2095 (14.03.2013). “La situation en Libye”. ([https://undocs.org/fr/S/RES/2095\(2013\)](https://undocs.org/fr/S/RES/2095(2013))) (ET: 01.07.2018)

BM Güvenlik Konseyi S/RES/2117 (26.09.2013). “Armes légères et de petit calibre”. ([https://undocs.org/fr/S/RES/2117\(2013\)](https://undocs.org/fr/S/RES/2117(2013))) (ET: 12.12.2017)

BM Güvenlik Konseyi S/RES/2121 (10.10.2013). “La situation en République Centrafricaine”. ([https://undocs.org/fr/S/RES/2121\(2013\)](https://undocs.org/fr/S/RES/2121(2013))) (ET: 12.12.2017)

BM Güvenlik Konseyi S/RES/2144 (14.03.2014). “La situation en Libye”. ([https://undocs.org/fr/S/RES/2144\(2014\)](https://undocs.org/fr/S/RES/2144(2014))) (ET: 01.07.2018)

BM Güvenlik Konseyi S/RES/2146 (19.03.2014). “La situation en Libye”. ([https://undocs.org/fr/S/RES/2146\(2014\)](https://undocs.org/fr/S/RES/2146(2014))) (ET: 01.07.2018)

BM Güvenlik Konseyi S/RES/2150 (16.04.2014). “Menaces contre la paix et la sécurité internationales”,
([http://www.un.org/fr/documents/view_doc.asp?symbol=S/RES/2150\(2014\)](http://www.un.org/fr/documents/view_doc.asp?symbol=S/RES/2150(2014))) (ET: 12.12.2017)

BM Güvenlik Konseyi S/RES/2171 (21.08.2014). “Maintenance de la paix et de la sécurité internationales-prévention des conflits”,
([http://www.un.org/fr/documents/view_doc.asp?symbol=S/RES/2171\(2014\)](http://www.un.org/fr/documents/view_doc.asp?symbol=S/RES/2171(2014))) (ET: 12.12.2017)

- BM Güvenlik Konseyi S/RES/2174 (27.08.2014). “La situation en Libye”.
([\(https://undocs.org/fr/S/RES/2174\(2014\)](https://undocs.org/fr/S/RES/2174(2014))) (ET: 01.07.2018)
- BM Güvenlik Konseyi S/RES/2195 (19.12.2014). “Menaces contre la paix et la sécurité internationales”, ([\(https://undocs.org/fr/S/RES/2195\(2014\)](https://undocs.org/fr/S/RES/2195(2014))) (ET: 12.12.2017)
- BM Güvenlik Konseyi S/RES/2208 (05.03.2015). “La situation en Libye”.([\(http://undocs.org/fr/S/RES/2208%20\(2015\)](http://undocs.org/fr/S/RES/2208%20(2015))) (ET: 01.07.2018)
- BM Güvenlik Konseyi S/RES/2213 (27.03.2015). “La situation en Libye”.([\(http://undocs.org/fr/S/RES/2213\(2015\)](http://undocs.org/fr/S/RES/2213(2015))) (ET: 01.07.2018)
- BM Güvenlik Konseyi S/RES/2214 (27.03.2015). “La situation en Libye”.([\(http://undocs.org/fr/S/RES/2214\(2015\)](http://undocs.org/fr/S/RES/2214(2015))) (ET: 01.07.2018)
- BM Güvenlik Konseyi S/RES/2238 (10.09.2015). “La situation en Libye”.([\(http://undocs.org/fr/S/RES/2238\(2015\)](http://undocs.org/fr/S/RES/2238(2015))) (ET: 01.07.2018)
- BM Güvenlik Konseyi S/RES/2259 (23.12.2015). “La situation en Libye”.
([\(http://undocs.org/fr/S/RES/2259\(2015\)](http://undocs.org/fr/S/RES/2259(2015))) (ET: 01.07.2018)
- BM Güvenlik Konseyi S/RES/2277 (30.03.2016). “La situation concernant la République Démocratique du Congo”. ([\(http://undocs.org/fr/S/RES/2277\(2016\)](http://undocs.org/fr/S/RES/2277(2016))) (ET: 12.12.2017)
- BM Güvenlik Konseyi S/RES/2273 (15.03.2016). “La situation en Libye”.
([\(http://undocs.org/fr/S/RES/2273\(2016\)](http://undocs.org/fr/S/RES/2273(2016))) (ET: 01.07.2018)
- BM Güvenlik Konseyi S/RES/2278 (31.03.2016). “La situation en Libye”.
([\(http://undocs.org/fr/S/RES/2278\(2016\)](http://undocs.org/fr/S/RES/2278(2016))) (ET: 01.07.2018)
- BM Güvenlik Konseyi S/RES/2291 (13.06.2016). “La situation en Libye”.
([\(http://undocs.org/fr/S/RES/2291\(2016\)](http://undocs.org/fr/S/RES/2291(2016))) (ET: 01.07.2018)
- BM Güvenlik Konseyi S/RES/2288 (25.05.2016). “La situation au Libéria”.
([\(http://undocs.org/fr/S/RES/2288\(2016\)](http://undocs.org/fr/S/RES/2288(2016))) (ET: 12.12.2017)
- BM Güvenlik Konseyi S/RES/2292 (14.06.2016). “La situation en Libye”.
([\(http://undocs.org/fr/S/RES/2292\(2016\)](http://undocs.org/fr/S/RES/2292(2016))) (ET: 01.07.2018)
- BM Güvenlik Konseyi S/RES/2295 (29.06.2016). “La situation au Mali”.
([\(http://undocs.org/fr/S/RES/2295\(2016\)](http://undocs.org/fr/S/RES/2295(2016))) (ET: 12.12.2017)
- BM Güvenlik Konseyi S/RES/2298 (22.07.2016). “La situation en Libye”.
([\(http://undocs.org/fr/S/RES/2298\(2016\)](http://undocs.org/fr/S/RES/2298(2016))) (ET: 01.07.2018)
- BM Güvenlik Konseyi S/RES/2317 (10.11.2016). “La situation en Somalie”.
([\(http://undocs.org/fr/S/RES/2317\(2016\)](http://undocs.org/fr/S/RES/2317(2016))) (ET: 12.12.2017)
- BM Güvenlik Konseyi S/RES/2323 (13.12.2016). “La situation en Libye”.
([\(http://undocs.org/fr/S/RES/2323\(2016\)](http://undocs.org/fr/S/RES/2323(2016))) (ET: 01.07.2018)

BM Güvenlik Konseyi S/RES/2327 (16.12.2016). “Rapports du Secrétaire Général sur le Soudan et le Soudan du Sud”. ([http://undocs.org/fr/S/RES/2327\(2016\)](http://undocs.org/fr/S/RES/2327(2016))) (ET: 12.12.2017)

BM Güvenlik Konseyi S/RES/2332 (21.12.2016). “La situation au Moyen-Orient (Syrie)”. ([http://undocs.org/fr/S/RES/2332\(2016\)](http://undocs.org/fr/S/RES/2332(2016))) (ET: 12.12.2017)

BM Güvenlik Konseyi S/RES/2339 (27.01.2017). “La situation en République Centrafricaine”.([http://undocs.org/fr/S/RES/2339\(2017\)](http://undocs.org/fr/S/RES/2339(2017))) (ET: 12.12.2017)

BM Güvenlik Konseyi S/RES/2348 (31.03.2017). “La situation concernant la République démocratique du Congo”. ([http://undocs.org/fr/S/RES/2348\(2017\)](http://undocs.org/fr/S/RES/2348(2017))) (ET: 12.12.2017)

BM Güvenlik Konseyi S/RES/2357 (12.06.2017). “La situation en Libye”.([http://undocs.org/fr/S/RES/2357\(2017\)](http://undocs.org/fr/S/RES/2357(2017))) (ET: 01.07.2018)

BM Güvenlik Konseyi S/RES/2362 (29.06.2017). “La situation en Libye”.([http://undocs.org/fr/S/RES/2362\(2017\)](http://undocs.org/fr/S/RES/2362(2017))) (ET: 01.07.2018)

BM Güvenlik Konseyi S/RES/2376 (14.09.2017). “La situation en Libye”.([http://undocs.org/fr/S/RES/2376\(2017\)](http://undocs.org/fr/S/RES/2376(2017))) (ET: 01.07.2018)

BM Güvenlik Konseyi S/RES/2420 (11.06.2018). “La situation en Libye”. ([http://undocs.org/fr/S/RES/2420\(2018\)](http://undocs.org/fr/S/RES/2420(2018))) (ET: 01.07.2018)

BM Güvenlik Konseyi Kararları Taslakları

BM Güvenlik Konseyi S/2011/142 (17.03.2011). “Projet de résolution”. (<https://undocs.org/fr/S/2011/142>) (ET: 01.07.2018)

BM Güvenlik Konseyi S/2011/95 (26.02.2011). “Projet de résolution”.(<https://undocs.org/fr/S/2011/95>) (ET: 01.07.2018)

BM Güvenlik Konseyi Görüşmeler Tutanakları

BM Güvenlik Konseyi S/PV.6491 (26.02.2011). “Paix et sécurité en Afrique”.(<https://undocs.org/fr/S/PV.6491>) (ET: 01.07.2018)

BM Güvenlik Konseyi S/PV.6498 (17.03.2011). “La situation en Jamahiriya arabe libyenne”. (<https://undocs.org/fr/S/PV.6498>) (ET: 01.07.2018)

BM Genel Kurulu

BM Genel Kurulu A/RES/377(V) (1950). (07.10.1950). ([http://www.un.org/fr/documents/view_doc.asp?symbol=A/RES/377\(V\)](http://www.un.org/fr/documents/view_doc.asp?symbol=A/RES/377(V))) (ET: 24 Eki2016)

BM Genel Kurulu A/RES/3314(XXIX). (14.12.1974). “Définition de l'Agression”.([https://undocs.org/fr/A/RES/3314\(XXIX\)](https://undocs.org/fr/A/RES/3314(XXIX))) (ET: 27.10.2018)

BM Genel Kurulu A/RES/43/131. (08.12.1988). “Assistance humanitaire aux victimes des catastrophes naturelles et situations d’urgence du même ordre”. (http://www.un.org/fr/documents/view_doc.asp?symbol=A/RES/43/131) (ET: 01.10.2016)

BM Genel Kurulu A/RES/45/100. (14.12.1990). “Assistance humanitaire aux victimes des catastrophes naturelles et situations d’urgence du même ordre”. (http://www.un.org/fr/documents/view_doc.asp?symbol=A/RES/45/100) (ET: 01.10.2016)

BM Genel Kurulu A/RES/60/1. (16.09.2005). “Résolution adoptée par l’Assemblée Générale le 16 septembre 2005” “Document final du Sommet mondial de 2005”. (<https://undocs.org/fr/A/RES/60/1>) (ET: 04.10.2017)

BM Genel Kurulu A/60/L.I (20.09.2005). “Document final du Sommet mondial de 2005”. (<https://www.diplomatie.gouv.fr/IMG/pdf/N0551131.pdf>) (ET: 01.12.2017)

BM Genel Kurulu A/RES/63/308 (14.09.2009). “Responsabilité de protéger”. (<https://undocs.org/fr/A/RES/63/308>) (ET: 01.12.2017)

BM Genel Kurulu Görüşmeler Tutanakları

BM Genel Kurulu A/63/PV.105 (14.09.2009). (http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/63/PV.105&Lang=F) (ET: 01.12.2017)

BM Genel Sekreterliği

BM Genel Sekreterliği. (2004). (http://www.un.org/fr/documents/view_doc.asp?symbol=S/2004/567) (ET: 01.12.2017)

BM Genel Sekreterliği A/59/2005. (2005). “Dans une liberté plus grande: Développement, sécurité et respect des droits de l’homme pour tous”. (<https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N05/270/79/PDF/N0527079.pdf?OpenElement>) (ET: 01.12.2017)

BM Genel Sekreterliği. (2007). (http://www.un.org/fr/documents/view_doc.asp?symbol=S/2007/721) (ET: 01.12.2017)

BM Genel Sekreterliği A/63/677 (12.01.2009). “La mise en oeuvre de la responsabilité de protéger”. (http://www.un.org/fr/documents/view_doc.asp?symbol=A/63/677) (ET: 01.12.2017)

BM Genel Sekreterliği A/64/864 (14.07.2010). “Alerte rapide, évaluation et responsabilité de protéger”. (http://www.un.org/fr/documents/view_doc.asp?symbol=A/64/864) (ET: 01.12.2017)

BM Genel Sekreterliği A/65/877 (28.06.2011). “Le rôle des accords régionaux et sous-régionaux dans la mise en oeuvre de la responsabilité de protéger”. (http://www.un.org/fr/documents/view_doc.asp?symbol=A/65/877) (ET: 01.12.2017)

BM Genel Sekreterliği A/66/874 (25.07.2012). “Responsabilité de protéger: réagir de manière prompt et décisive”. (<https://undocs.org/fr/A/66/874>) (ET: 01.12.2017)

BM Genel Sekreterliği A/67/929 (09.07.2013). “Responsabilité de protéger: responsabilité des États et prévention”. (<http://undocs.org/fr/S/2013/399>) (ET: 01.12.2017)

BM Genel Sekreterliği A/68/947 (11.07.2014). “Nous acquitter de notre responsabilité collective: assistance internationale et responsabilité de protéger”. (<https://undocs.org/fr/A/68/947>) (ET: 01.12.2017)

BM Genel Sekreterliği A/69/981 (13.07.2015). “Un engagement essentiel et constant: Mise en oeuvre de la responsabilité de protéger”. (http://www.un.org/fr/documents/view_doc.asp?symbol=A/69/981) (ET: 01.12.2017)

BM Genel Sekreterliği A/70/999 (22.07.2016), “La responsabilité de protéger au cours des 10 prochaines années: Mettre en oeuvre l'action collective”. (<http://www.un.org/fr/preventgenocide/adviser/pdf/N1623035%20FRENCH.pdf>) (ET: 01.12.2017)

BM Genel Sekreterliği A/72/269 (01.08.2017). “Les causes des conflits et la promotion d'une paix et d'un développement durables en Afrique”. (<https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/N1724042.pdf>) (ET: 10.05.2018)

BM Genel Sekreterliği A/71/1016 (10.08.2017) “Mise en oeuvre de la responsabilité de protéger: Application du principe de responsabilité en matière de prévention”. (<http://undocs.org/fr/S/2017/556>) (ET: 01.12.2017)

BM Genel Sekreterliği A/72/884 (01.06.2018). “Responsabilité de protéger: De l'alerte rapide à l'intervention rapide”. (<http://undocs.org/fr/A/72/884>) (ET: 30.07.2018)

Resmî Gazete

Resmî Gazete. (19.03.1954). 8690-8695.

(<https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/8662.pdf>) (ET: 04.10.2017)

Günlük Gazeteler

Cumhuriyet. (02.10.2016). “Esad’lı Seçime Gidin”.

Cumhuriyet. (22.10.2016). “Rusya’yı tecrit hamlesi”.

Cumhuriyet. (30.05.2018) “Libya için yeni umut”.

Cumhuriyet. (07.01.2018). “İran’ın İçişleri Vurgusu”.

EK-1. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 26 Şubat 2011 Tarih ve 1970 (2011) sayılı kararı

Libya Arap Cumhuriyeti'ndeki durumdan duyduğu derin endişeyi ifade eden ve sivillere karşı güç kullanılmasını ve şiddeti kınayan Güvenlik Konseyi;

Libya Hükümeti tarafından sivil halka yöneltilen şiddeti kınamış, barışçı gösterilerde sivillere uygulanan baskı esnasında insan haklarının sistematik olarak ve sıklıkla ihlal edilmesinden ve sivillerin ölümünden duyduğu derin endişeyi ifade etmiş,

Libya'da "Uluslararası insani hukukun ve insan haklarının ihlal edilmesinin" Arap Birliği, Afrika Birliği ve İslam Konferansı Örgütü Genel Sekreteri tarafından kınanmasını memnuniyetle karşıladığını bildirmiş,

BM Örgütü nezdindeki Libya Arap Cumhuriyeti temsilcisi tarafından Devlet Başkanı'na gönderilen 26 Şubat 2011 tarihli mektubu not ettiğini belirtmiş,

Özellikle Libya Arap Cumhuriyeti'nde işlenmiş uluslararası insan haklarının ihlali kabul edilen tüm hususları araştırmak, işlenen suçlar ile mümkün olduğu ölçüde sorumluların tespiti ve ihlal durumları ile yapılanları belirlemek için, acil olarak uluslararası bağımsız bir komisyonun gönderilmesini içeren İnsan Hakları Konseyi'nin A/HRC/RES/S-15/1 sayılı ve 25 Şubat 2011 tarihli kararını memnuniyetle karşılamış,

Sivil halka karşı Libya Arap Cumhuriyeti'nde halen işlenmekte olan sistematik ve genel saldırıların insanlığa karşı suçlar teşkil edebileceğini değerlendirdiğini bildirmiş,

Libya Arap Cumhuriyeti'ndeki şiddetten kaçmaya zorlanan sığınmacıların akibeti hakkındaki kaygısını açıklamış,

Yaralıları tedavi etmek için gerekli tıbbi araçların yokluğuna yönelik bilgilerden duyulan endişeyi de belirtmiş,

Libya halkını koruma sorumluluğunun Libya yetkililerinde olduğunu hatırlatmış,

Basın özgürlüğü dahil olmak üzere ifade özgürlüğü ve barışçıl toplanma özgürlüğüne saygı duyulmasının gerekliliğini vurgulamış,

Kendilerinin kontrolüne verilen güçler tarafından yürütülenler de dahil olmak üzere sivillere karşı işlenen saldırıların faillerinin, eylemlerinin sorumluluğunu üstlenmeleri gerektiğini de vurgulamış,

Bu bağlamda Güvenlik Konseyi tarafından istekte bulunulduğu tarihten itibaren 12 ay süresince Uluslararası Ceza Mahkemesi tarafından, hiçbir soruşturma veya takibatın yürütülemeyeceğine dair Roma Statüsü'nün 16. maddesini hatırlatmış,

Libya Arap Cumhuriyeti'ndeki yabancıların güvenlikleri ile haklarından duyduğu endişeyi ifade etmiş,

Libya Arap Cumhuriyeti'nin egemenliği, bağımsızlığı, toprak bütünlüğü ve ulusal birliğine kesin bağlılığını teyit etmiş,

BM Antlaşması'nda bildirilen uluslararası barış ve güvenliğin devamının başlıca sorumluluğunun bilincinde olarak ve

BM Antlaşması'nın VII. Bölümü çerçevesinde hareket ederek ve 41. madde bağlamında tedbirleri alarak,

1. Halkın yasal isteklerini tatmin etmek için tedbirlerin alınmasını ve derhal şiddete son verilmesini istemiştir,

2. Libya yetkililerine şu hususları tavsiye etmiştir:

- a. İnsan haklarına ve uluslararası insani hukuka saygı duyulması ve uluslararası gözlemcilerin ülkeye derhal girişlerine izin verilmesinde en üst düzeyde kararlılık sergilemeleri,
- b. Yabancıların ve malvarlıklarının güvenliklerinin garanti altına alınması ve ülkeyi terk etmek isteyenlerin ayrılımlarının kolaylaştırılması,
- c. Tıbbi ve insani araçlar ile insani örgütler ve çalışanlarının tam güvenlik içerisinde ülkeye girmelerinin sağlanması,

d. Basına uygulanan her türden kısıtlamaların derhal kaldırılması;

3. Tüm üye devletlerden, ülkeyi terk etmek isteyen yabancıların tahliyesinde mümkün olduğu ölçüde iş birliği içerisinde olmalarını rica etmiştir,

Uluslararası Ceza Mahkemesi ile ilgili olarak

4. 15 Şubat 2011 tarihinden beri Libya Arap Cumhuriyeti'nde süren durumla ilgili olarak Uluslararası Ceza Mahkemesi Başsavcısı'na başvurmaya karar vermiştir,

5. Mevcut kararın uygulanmasında, Libya yetkililerinin, Mahkeme ve Başsavcı ile tam bir iş birliği yapmalarının ve tüm yardım istemlerinin yerine getirilmesinin zorunlu olduğuna ve Roma Statüsü'ne taraf olmayan devletlere hiçbir yükümlülük getiremeyeceğinin bilincinde olarak, ısrarla tüm devletlerden ve ilgili uluslararası ve bölgesel örgütlerden Mahkeme ve Başsavcı ile tam bir iş birliği yapmalarını istemeye karar vermiştir,

6. Devletin şekli ilgası olmadıkça, Konsey tarafından izin verilen veya Libya Arap Cumhuriyeti'nde yürütülen operasyonlarda gerçekleşen baskı veya işlenen tüm eylem iddiaları için, Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin Roma Statüsü'ne taraf olmayan Libya Arap Cumhuriyeti veya başka bir devletin görevdeki veya eski tüm sorumluları ile vatandaşlarının, Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin yetkisine tabi olmasına karar vermiştir,

7. Başsavcı'yı, mevcut kararın kabulü tarihinden itibaren öncelikle iki ay içerisinde ve ertesinde de her altı ayda bir Konsey'i bilgilendirmeye davet etmiştir,

8. Soruşturmalar ve bu görevlendirmenin devamında yürütülenler dahil olmak üzere Mahkemenin görevlendirmesiyle ilgili masrafların hiçbirinin, BM'in sorumluluğunda olmayacağını ve bu masrafların, Roma Statüsü'ne taraf olanlarca ve isteğe bağlı olarak finansmanına katkıda bulunmak isteyen devletlerce karşılanmasını kabul etmiştir,

Silah Ambargosu

9. Üye tüm devletlerin, kendi topraklarından gelen veya gelmeyen tüm askeri düzenlemeler dahil olmak üzere, tüm teknik yardım ve eğitim ile tüm mali yardım veya askeri faaliyetlerle bağlantılı diğer her türlü hususun veya tüm silahlar ve bağlantılı maddelerin tedariki, bakımı ve kullanımı dahil olmak üzere, silahlanma ve her tipteki bağlantılı

maddelerin (silahlar ve teçhizatlar, askeri araçlar ve malzemeler, paramiliter-yarı askeri teçhizatlar ve buna uygun parçaları) kendi topraklarından veya toprakları üzerinden veya vatandaşları tarafından veya kendi bayraklarını taşıyan gemiler veya hava taşıt araçlarıyla Libya Arap Cumhuriyeti'ne doğrudan veya dolaylı olarak satılması, tedariki veya transferini önlemek için gerekli tüm tedbirleri almalarına ve aynı zamanda bu tedbirin aşağıdaki koşullarda uygulanmamasına karar vermiştir;

- a. Biraz sonraki 24. paragrafın uygulanmasıyla ilgili olarak kurulan Komite tarafından önceden onaylanmış olan, sadece insani kullanım veya koruma ve teknik yardım ile eğitime yönelik öldürücü olmayan askeri malzemenin tedariki,
- b. BM personeli ile medya temsilcileri ve insani yardım görevlileri ve bağlantılı kişilerce, sadece kendilerinin kullanımı için, Libya Arap Cumhuriyeti'ne geçici olarak ihraç edilen, çelik yelek ve askeri başlıklar dahil koruma elbiseleri,
- c. Komite tarafından önceden onaylanmış olan, silahların ve bağlantılı araçların tedariki veya satılması veya personel veya destek sağlanması,

10. Libya Arap Cumhuriyeti'nin tüm silahların ve bağlantılı maddelerin ihracını durdurmasını ve tüm üye devletlerin de, Libya topraklarında bu maddelerin kaynağı olsun veya olmasın, vatandaşları tarafından veya kendi bayraklarını taşıyan gemiler veya hava taşıtları vasıtasıyla Libya Arap Cumhuriyeti nezdinde bu maddelerin edinilmesini yasaklamasını kararlaştırmıştır,

11. Bu düzenlemelerin uygulanmasını sıkı bir şekilde garantiye almak amacıyla, 9 ve 10. maddelerde yasaklananların tedariki, satışı, transferi veya ihracını içeren yüklemeleri düşündürecek haklı gerekçelerin bulunduğu dair ilgili devlet bilgi sahibi olursa, özellikle deniz hukuku ve uluslararası sivil havacılıkla ilgili sözleşmeler dahil uluslararası hukuka saygı çerçevesinde, ulusal hukuklarına uygun olarak ve ulusal yetkilileriyle anlaşma içerisinde, başta Libya Arap Cumhuriyeti'nin komşuları olmak üzere tüm üye devletlerden, Libya Arap Cumhuriyeti'ne yönelik veya bu devletten gelen tüm yüklemeleri deniz hava limanları dahil olmak üzere topraklarında teftiş ettirmesini istemiştir,

12. Mevcut kararın 9 ve 10. maddelerinde yasaklananların tedariki, satışı, transferi veya ihracını içeren maddeleri tespit eden tüm üye devletlere, bunlara elkoyma ve etkisiz kılma (Bunların imhası, kullanım dışı kılınması, depolanması veya etkisiz kılınması amacıyla

gönderici veya alıcı ülke dışında başka bir devlete aktarılması) yetkisinin verilmesine ve ayrıca tüm devletlerin bu amaçla iş birliği yapmasına karar vermiştir,

13. Yukarıda bildirilen 11. maddenin uygulanması amacıyla bir inceleme gerçekleştiren tüm üye devletlerden, yazılı olarak ve gecikmeksizin, özellikle incelemenin gerekçeleri ve sonuçları ile iş birliği olup olmadığı ve yasaklanan maddelerin tespit edilip edilmediğini içeren bir ön raporu Komite'ye sunmasını ve ön raporda bu bilgilerin yer almaması halinde, özellikle tespit edilen maddelerin tanımı ile kaynakları ve öngörülen varış yerleri dahil olmak üzere teftiş, elkoyma ve etkisiz kılma hakkında bilgiler içeren bir raporu daha sonraki bir tarihte Komite'ye yazılı olarak sunmasını istemiştir,

14. Üye devletlerden, Libya yetkilileri hesabına insan haklarının ihlal edilmesine katkıda bulunmaya yönelik şüpheli faaliyetlere katılmak için, Libya Arap Cumhuriyeti'ne gidecek vatandaşlarının sıkı bir şekilde caydırılması amacıyla, gerekli tedbirleri almasını istemiştir,

Seyahat Yasağı

15. Bu mevcut maddenin hiçbir düzenlemesinin bir devleti kendi vatandaşlarının topraklarına girişini reddetmeye zorlamadığını kabul ederek, tüm üye devletlerin, mevcut kararın 1 nolu ekinde veya 24. maddenin uygulanması çerçevesinde kurulan Komite tarafından belirlenen kişilerin, topraklarına girişini veya transit geçişini engellemek için gerekli tedbirleri almasına karar vermiştir,

16. 15. madde çerçevesinde belirlenen tedbirlerin, aşağıdaki hallerde uygulanmamasına karar vermiştir:

a. Dini bir ödev dahil olmak üzere, yolculuğun insani nedenlerle olduğunun doğrulandığına dair Komite tarafından her bir duruma göre karar verildiğinde,

b. Giriş veya transit geçiş, adli bir süreçle bağlantılı olarak zorunlu olduğunda,

c. İhlal sonucunda, barışın, Libya Arap Cumhuriyeti'nde uzlaşmanın ve bölgede istikrarın sağlanması amaçlarının gerçekleşmesini destekleyeceğine dair Komite tarafından her bir duruma göre karar verildiğinde,

d. Barışın ve Libya Arap Cumhuriyeti'nde uzlaşmanın ve bölgede istikrarın sağlanmasında, giriş veya transit geçişin kaçınılmaz olduğunu ilgili devlet tespit ettiğinde ve bu tespitten itibaren 48 saatlik bir süre içerisinde sonuçta Komite'yi bundan bilgilendirdiğinde,

Malvarlıklarının dondurulması

17. Tüm üye devletlerin, mevcut kararın 2 nolu ekinde bildirilen veya 24. maddenin uygulanması için kurulan Komite tarafından belirlenen bireyler veya kurumların doğrudan veya dolaylı olarak yedlerinde veya kontrollerinde olan veya bunların hesabına veya talimatlarına göre hareket eden tüm bireyler ile kurumlar veya yedlerindeki veya kontrollerindeki tüm kurumların, kendi topraklarında bulunan tüm fonları, diğer mali malvarlıkları ve ekonomik kaynaklarını derhal dondurmalarına ve ayrıca, mevcut kararın 2 nolu ekinde bildirilen veya 24. maddenin uygulanması için kurulan Komite tarafından belirlenen bireyler veya kurumlarla ilgili olarak, fonlar, mali varlıklar veya ekonomik kaynaklar oluşturulmasına yönelik vatandaşları veya hiç kimse veya hiçbir kurum tarafından işlem yapılmasının engellenmesini gözetmelerine karar vermiştir,

18. 17. maddenin uygulanması kapsamında dondurulan malvarlıklarının, daha sonra Libya halkı ve çıkarı için kullanılmasını gözetme niyetini bildirmiştir,

19. Yukarıda 17. maddede öngörülen tedbirlerin, ilgili devletler tarafından belirlenecek fonlar, mali malvarlıkları veya ekonomik kaynaklara uygulanmamasına karar vermiştir;

a. İlgili üye devletlerin, fonlara, diğer mali malvarlıklarına veya ekonomik kaynaklara erişime izin verme niyetinde olduğu hakkında Komite'yi bilgilendirmesinden sonra ve teyit edilecek bildirimi takip eden 5 gün içerisinde Komite'nin karşı çıktığına dair bir karar alınmadıkça, özellikle yiyecek, kira veya aylık ipotekler, ilaç ve tedavi, vergi, sigorta primi, toplu dağıtım hizmetleri veya ulusal yasal düzenlemeye uygun olarak sadece hukuki hizmetler çerçevesinde haklı bir nedene dayalı ücretin halledilmesi ve üstlenilen harcamaların tazmini veya dondurulmuş fonların, diğer mali malvarlıklarının veya ekonomik kaynakların emanette tutulmasının devamıyla bağlantılı olarak ulusal yasal düzenlemeye uygun giderler veya komisyonlar için gerekli olan ödemeler,

- b. İlgili devlet veya devletler tarafından Komite'nin önceden bilgilendirilmesi ve Komite'nin de onay vermesi şartıyla, olağanüstü harcamalar için gerekli ödemeler,
- c. Kararın veya rüçhan hakkının mevcut karardan önceki tarihli olması ve rüçhan hakkı veya adli, idari veya hakem heyetinin kararı alacaklısının yukarıdaki 17. maddeye uygun olarak Komite tarafından belirlenen birey veya kurumlardan olmaması ve ilgili devlet veya devletler tarafından rüçhan hakkı ile adli, idari veya hakem heyetinin kararının tanınması için Komite'ye sunulması şartıyla, bir rüçhan hakkının veya adli, idari veya hakem heyetinin kararına konu olması halinde, fonlar, diğer mali malvarlıkları veya ekonomik kaynaklar bu amaçla kullanılabilirler,

20. Bu faizlerin, karşılıkların ve ödemelerin bildirilen düzenlemelerin egemenliği altında ve dondurulmuş olarak kalacağının ön kabulü ile bu hesapların mevcut karara uygun düzenlemeler uyarınca egemenlik altına alındığı tarihten önce kaydedilmiş sözleşmeler, anlaşmalar veya yükümlülükler çerçevesinde gerçekleştirilmiş ödemeler veya bu hesaplardan edinilen faizler ve diğer karşılıkların, yukarıdaki 17. madde kapsamında dondurulmuş hesaplara aktarılmasına tüm üye devletlerin izin verebileceğine karar vermiştir,

21. 17. maddede hedeflenen birey veya kurumlar tarafından doğrudan veya dolaylı olarak bu ödemenin alınmadığı hakkında ilgili devletlerce güvence verildiği ve bu iznin verilmesinden 10 iş günü önce, bu amaçla fonların, mali malvarlıklarının ve ekonomik kaynakların bloke edilmelerinin kaldırılmasına izin verileceği veya bu tip ödemelerin gerçekleştirilmesi veya alınacağı hakkındaki niyetlerini ilgili devletlerin Komite'ye bildirmesi halinde, listedeki bu birey veya kurumun kaydedilmesinden önceki bir sözleşmeyle ilgili olarak, yukarıdaki 17. maddede öngörülen tedbirlerin, belirlenen birey veya kurumlara ödeme gerçekleştirilmesini yasaklamamasına karar vermiştir,

İsim belirleme kriterleri

22. 24. maddenin b ve c fıkralarına uygun olarak, 15 ve 17. maddelerde öngörülen tedbirlerin, Komite tarafından belirlenen birey ve kurumlara uygulanmasına karar vermiştir:

- a. Sivil yerleşim yerlerine veya halka karşı hava bombardımanları başta olmak üzere uluslararası hukukun ihlali mahiyetindeki saldırıları hazırlayan, yöneten, emrini veren veya gerçekleştirenler dahil olmak üzere, Libya Arap Cumhuriyeti'nde bulunan kişilere karşı ciddi insan hakları ihlalleri teşkil eden fiilleri gerçekleştiren komiteye emir veren, komiteyi herhangi bir şekilde kontrol eden veya yönetenler ile bunlarla iş birliği yapanlar,
- b. a fıkrasında bildirilen bireyler veya kurumlar için veya onlar adına veya onların talimatlarıyla hareket edenler,

23. Yukarıda 22. maddede belirtilen kriterlere uygun bireylerin isimlerini Komite'ye bildirmeleri için, üye devletleri teşvik etmiştir,

Yeni yaptırımlar Komitesi

24. Geçici iç düzenlemesinin 28. maddesine uygun olarak, Güvenlik Konseyi'nin tüm üyelerinden oluşan bir komite (daha sonra Komite olarak anılacaktır) kurulmasına ve aşağıda bildirilen görevleri üstlenmesine karar vermiştir;

- a. Yukarıda 9, 10, 15 ve 17. maddelerde öngörülen tedbirlerin uygulanmasını izlemek,
- b. Haklarında 15. maddede öngörülen tedbirler uygulanacak kişileri belirlemek ve 16. maddede öngörülen uygulamama isteklerini incelemek,
- c. Haklarında 17. maddede öngörülen tedbirler uygulanacak kişileri belirlemek ve 19 ve 20. maddelerde öngörülen tedbirlerin uygulanmaması isteklerini incelemek,
- d. Yukarıda bildirilen tedbirlerin uygulanmasını kolaylaştırmak için gerekli olabilecek yönergeleri durdurmak,
- e. Çalışmaları hakkında Güvenlik Konseyi'ne 30 günlük süre içerisinde ilk raporunu göndermek ve daha sonra Komite tarafından gerekli görüldüğünde rapor sunmak,
- f. Tedbirlerin uygulanmasını incelemek amacıyla, özellikle temsilcileri davet edilerek, başta bölge ülkeleri olmak üzere, ilgili üye devletlerle diyalog kurmak,
- g. Etkili bir şekilde tedbirlerin uygulanması için devletler tarafından üstlenilen fiiller hakkında, faydalı değerlendirildiğinde tüm bilgileri tüm devletlerden istemek,
- h. Mevcut kararda bildirilen tedbirlere uyulmaması veya ihlaller hakkındaki bilgileri incelemek ve uygun bir şekilde bunları takip etmek,

25. Yukarıda 9, 10, 15 ve 17. maddeleri etkili kılmak için alınacak tedbirler hakkında, mevcut kararın kabulünü takip eden 120 gün içerisinde, üye devletlerin Komite'ye rapor sunmalarını istemiştir,

İnsani yardım

26. Tüm üye devletlerden, Genel Sekreter ile uyum ve iş birliği içerisinde hareket ederek, insani yardım örgütlerinin dönüşünü kolaylaştırmalarını ve bunları desteklemelerini ve Libya Arap Cumhuriyeti'ne insani veya bağlantılı bir yardımı ulaşılabilir kılmalarını istemiştir ve ilgili devletlerden, mevcut maddenin uygulanmasında alınan tedbirlere ilişkin olarak gerçekleşen ilerlemeler hakkında düzenli olarak bilgilendirmelerini rica etmiştir ve bu amaca ulaşmak için gerekli olduğu takdirde, diğer uygun tedbirleri almayı gözetmeye hazır olduğunu beyan etmiştir,

Durumu inceleme iradesi

27. Libyalı yetkililerin mevcut karara uygun düzenlemeleri benimsemelerine göre, bunların güçlendirilmesi, düzeltilmesi, askıya alınması veya kaldırılması dahil olmak üzere, Libyalı yetkililerin tutumunu devamlı olarak takip edeceğini ve mevcut kararda belirtilen tedbirlerin yerindeliliğini incelemeye hazır olacağını teyit etmiştir,

28. Sorunu ele almaya aktif bir şekilde devam etmeye karar vermiştir.

EK-2. Güvenlik Konseyi'nin 17 Mart 2011 Tarih ve 1973 (2011) sayılı kararı

26 Şubat 2011 tarihli ve 1970 (2011) sayılı kararını hatırlatan Güvenlik Konseyi;

Libya yetkililerinin 1970 sayılı kararına uymamasından duyulan üzüntülerini ifade etmiş,

Durumun kötüleşmesinden, şiddetin tırmanmasından ve çok ağır sivil kayıplardan duyulan derin endişesini bildirmiş,

Libya halkının korunması sorumluluğunun Libya yetkililerine ait olduğunu hatırlatmış ve

Sivillerin korunmasının sağlanması için istenen tüm tedbirlerin alınması sorumluluğunun, tüm silahlı çatışmaların taraflarının liderine ait olduğunu teyit etmiş,

Keyfi tutuklamalar, yoketmeler, işkenceler ve üstün körü infazlar dahil olmak üzere, insan haklarının açık ve sistemli olarak ihlali kınamıştır,

Gazetecilere, medya yöneticilerine ve çalışanlarına karşı Libya yetkilileri tarafından gerçekleştirilen ve şiddet ile yıldırma içeren fiilleri de kınamıştır,

Libya yetkililerinin, 1738 (2006) sayılı kararda belirtildiği gibi uluslararası insani hukuk tarafından belirlenen yükümlülüklerine en kısa sürede uymaları gereğini bildirmiş,

Libya Arap Cumhuriyeti'nde sivil halka karşı halen işlenmekte olan sistematik ve genel saldırıların, insanlığa karşı suç oluşturabileceğini değerlendirmiş,

İnsani yardım örgütlerinin dönüşünü kolaylaştırmak ve desteklemek, insani yardımın Libya Arap Cumhuriyeti'ne ulaşmasını mümkün kılmak için gerektiğinde uygun diğer tedbirlerin alınmasını öngörmeye hazır olduğunun ifade edildiği 1970 (2011) sayılı kararın 26. maddesini hatırlatmış,

Sivil halkların ve bölgelerin korunmasının ve insani yardım ile insani yardım personelinin herhangi bir terslik olmaksızın engelsiz ulaşmasının sağlanmasında kararlı olduğunu ifade etmiş,

Arap Birliği, Afrika Birliği ve İslam Konferansı Örgütü Genel Sekreteri'nin, Libya Arap Cumhuriyeti'nde işlenmeye devam edilen ve gerçekleşen insan haklarının ve uluslararası insani hukukun ağır şekilde ihlalini kınadıklarını hatırlatmış,

Libya hakkında üst düzeyde bu konuya özel bir komite kurulmasına yönelik, 8 Mart 2011 tarihli İslam Konferansı Örgütü'nün sonuç bildirisi ile 10 Mart 2011 tarihli Afrika Birliği Barış ve Güvenlik Konseyi'nin bildirisini not etmiş,

Arap Birliği Konseyi'nin 12 Mart 2011 tarihli, Libya halkını ve Libya Arap Cumhuriyeti'nde ikamet eden yabancıları korumak için, Libya hava kuvvetlerine karşı uçuşa yasak bölge oluşturulmasını ve bombalamaların olduğu bölgelerde önlem olarak güvenli bölgeler kurulmasını isteyen kararını da not etmiş,

Genel Sekreter tarafından 16 Mart 2011 tarihinde yapılan, derhal ateşkes yapılması çağrısını da ayrıca not etmiş,

15 Şubat 2011 tarihinden beri Libya Arap Cumhuriyeti'nde süren durumla ilgili olarak Uluslararası Ceza Mahkemesi Başsavcısı'na başvurulmasına dair kararını hatırlatmış ve sivil halka yönelik deniz ve havadan dahil saldırıların failleri ile iş birlikçilerinin eylemlerinden sorumlu olmaları gerektiğini vurgulamış,

Libya Arap Cumhuriyeti'ndeki şiddetten kaçmaya zorlanan yabancı çalışanlar ve sığınmacıların trajik akibetlerinden duyduğu endişeyi yeniden hatırlatmış,

Bu sığınmacılar ile yabancı çalışanların ihtiyaçlarına yanıt veren, başta Tunus ve Mısır olmak üzere komşu devletleri kutlamış ve uluslararası topluluktan bu çabaları desteklemesini istemiş,

Libya yetkililerinin ücretli asker kullanmaya devam etmelerinden duyulan üzüntüyü ifade etmiş,

Libya Arap Cumhuriyeti hava sahasının tüm uçuşlara yasaklanmasının, Libya Arap Cumhuriyeti'ndeki sivillerin korunması ve insani yardım operasyonlarının güvenliğinin sağlanması için önemli ve düşmanlıkların durdurulması için belirleyici olduğunu değerlendirmiş,

Libya Arap Cumhuriyeti'ndeki yabancıların güvenliğinden ve haklarından da endişeli olduğunu belirtmiş,

Genel Sekreter tarafından Libya özel temsilcisi olarak Sayın Abdel Elah Muhamed El Hatib'in atanmasından duyulan memnuniyeti ve Libya Arap Cumhuriyeti'ndeki krize sürekli ve barışçı bir çözüm bulunmasına yönelik çabalarına desteğini ifade etmiş,

Libya Arap Cumhuriyeti'nin egemenliğine, bağımsızlığına, toprak bütünlüğüne ve ulusal birliğine kesin bağlılığını bir kez daha teyit etmiş,

Libya Arap Cumhuriyeti'ndeki durumun, uluslararası barış ve güvenlik için bir tehdit olduğunu tespit etmiş,

BM Antlaşması'nın VII. Bölümü çerçevesinde hareket etmiş,

1. Derhal bir ateşkesi ve şiddet ile sivil halka karşı tüm saldırıların tamamen bitirilmesini istemiştir,
2. Libya halkının yasal isteklerini tatmin edecek şekilde krize bir çözüm bulunması için çabaların arttırılmasının gerekli olduğunu vurgulamıştır ve Genel Sekreter'in Özel Temsilcisi'nden Libya Arap Cumhuriyeti'ne gitmesini istemesi ile barışçı ve sürekli bir çözüm için gerekli siyasi reformlara dayalı bir diyalogu kolaylaştırmak üzere, Afrika Birliği Barış ve Güvenlik Konseyi'nin Libya Özel Üst Düzey Komitesi'ni gönderme kararı almasını not etmiştir,
3. Libya yetkililerinden, uluslararası insani hukuk, insan hakları hukuku ve sığınmacılar hukuku dahil olmak üzere, uluslararası hukuk çerçevesinde kendilerine düşen yükümlülöklere uymalarını ve sivillerin korunması ile tüm temel ihtiyaçlarının karşılanması ve insani yardımın herhangi bir terslik olmaksızın engelsiz ulaşmasının garanti edilmesi için tüm tedbirleri almasını istemiştir.

Sivillerin Korunması

4. Bu amaçla Genel Sekreter'e bir bildirim gönderen tüm devletlere, ulusal veya bölgesel örgütler veya anlaşmalar çerçevesinde ve Genel Sekreter ile iş birliği içerisinde, hangi

şekilde veya Libya topraklarının neresinde olursa olsun yabancı işgalci güç konuşlanmasını dışlayarak, Bingazi dahil Libya Arap Cumhuriyeti'nde saldırı tehdidi altında olan sivil bölgeler ile halkları korumak için, 1970 (2011) sayılı kararın 9. maddesiyle birlikte tüm tedbirleri almaya yetki vermiştir ve ilgili tüm üye devletlerden, bu maddeye dayalı olarak çıkaracakları yetkiler çerçevesinde alacakları ve Güvenlik Konseyi'nin derhal dikkatine sunulacak tedbirleri hakkında derhal Genel Sekreter'i bilgilendirmelerini rica etmiştir,

5. BM Antlaşması'nın VIII. Bölümü'nün ruhunu koruyarak, bölgesel barış ve güvenliğin devamında Arap Birliği'nin oynadığı rolün önemini kabul etmiştir ve Lig'e dahil olan üye devletlerden, 4. maddenin uygulanmasında diğer üye devletlerle iş birliği yapmasını rica etmiştir,

Uçuşa Yasak Bölge

6. Sivillerin korunmasına yardım etmek amacıyla, Libya Arap Cumhuriyeti hava sahasında tüm uçuşların yasaklanmasına karar vermiştir,

7. Başta tıbbi ve yiyecek maddeleri ile insani yardım çalışanlarının ulaşması veya bunların kolaylaştırılması veya Libya Arap Cumhuriyeti'ndeki yabancıların tahliyesi gibi, tek amacı insani olan uçuşlar ile yukarıda 4. madde ve aşağıda 8. maddede izin verilen uçuşlara ve de 8. maddede verilen yetki çerçevesinde hareket eden devletlerce Libya halkının çıkarı için gerekli olduğu değerlendirilen ve 8. maddenin uygulanmasında kurulan tüm mekanizma ile iş birliği içerisinde sağlanacak diğer uçuşlara, 6. maddede bildirilen yasağın uygulanmamasına da karar vermiştir,

8. Ulusal veya bölgesel örgütler veya anlaşmalar çerçevesinde hareket ederek, bu amaçla BM ve Arap Birliği Genel Sekreterleri'ne bir bildirim gönderen tüm devletlere, yukarıda 6. maddede belirlenen uçuş yasağını uygulatmak için ihtiyaç duyulan tüm tedbirleri almalarına izin vermiştir ve ilgili devletlerden, Arap Birliği ile iş birliği içerisinde, özellikle yukarıda 6 ve 7. maddelerdeki düzenlemelerin uygulanmasında uygun görülen bir mekanizmayı kurarak, bu yasağı uygulamak için aldıkları tedbirler hakkında Genel Sekreter ile sıkı bir koordinasyon gerçekleştirmelerini istemiştir,

9. Ulusal veya bölgesel örgütler veya anlaşmalar çerçevesinde hareket eden tüm devletlere, yukarıdaki 4, 6, 7 ve 8. maddelerin uygulanması amacıyla, özellikle gerekli tüm uçuş izni için yardım sağlanması çağrısı yapmıştır,

10. İlgili üye devletlerden, başta sürekli pratik tedbirler ve insani uçuşlara izin verilmesi veya izin verilenlerin tahliyesi olmak üzere, yukarıdaki 4, 6, 7 ve 8. maddelerin uygulanmasında alınan tedbirlerle ilgili olarak, kendi aralarında ve Genel Sekreter ile eylemlerini sıkı bir şekilde koordine etmelerini rica etmiştir,

11. İlgili üye devletlerin, özellikle bir operasyon anlayışı olmak üzere, yukarıdaki 8. maddeden çıkardıkları yetkiler çerçevesinde almış oldukları tedbirleri, Genel Sekreter ve Arap Birliği Genel Sekreteri'ne derhal bildirmeye mecbur olduklarına karar vermiştir,

12. Genel Sekreter'den, yukarıdaki 8. maddeden çıkardıkları yetkiler çerçevesinde ilgili üye devletler tarafından alınan tüm tedbirleri bilgilendirmesini ve önce 7 gün içerisinde ve daha sonra da başta yukarıda 6. maddede bildirilen tüm uçuş yasağı ihlalleri olmak üzere, mevcut kararın uygulanması hakkında rapor sunmasını rica etmiştir,

Silah Ambargosu Uygulanması

13. 1970 (2011) sayılı kararın 11. maddesinin aşağıdaki paragrafla değiştirilmesine karar vermiştir:

“Mevcut kararda değiştirildiği şekliyle silahlı ücretli askerler dahil olmak üzere 1970 (2011) sayılı kararın 9 veya 10. maddeleriyle tedariki, satışı, transferi veya ihracı yasaklanmış olan maddelerin üzerinde bulunduğunu düşündürecek geçerli bilgilere ilgili devletin sahip olması halinde, ulusal veya bölgesel örgütler veya anlaşmalar çerçevesinde hareket eden, başta Libya Arap Cumhuriyeti'nin komşuları olmak üzere tüm üye devletlerden, 1970 (2011) sayılı kararın 9 ve 10. maddelerinde düzenlenen silah ambargosunun sıkı bir şekilde uygulanmasını garantiye almak amacıyla, deniz ve hava limanları ile uluslararası sular dahil olmak üzere toprakları üzerinde, Libya Arap Cumhuriyeti'ne giden veya gelen gemiler ile hava taşıtlarında teftişler yaptırmasını ister ve bu gemiler ile hava taşıtlarının kayıtlı olduğu veya bayraklarını taşıyan tüm devletlerden

tüm teftişlerle iş birliği yapmalarını rica eder ve üye devletlere, bu teftişleri yapmak için mevcut durumun gerektirdiği tüm tedbirleri almaya izin verir.”

14. Yukarıdaki 13. maddenin uygulanmasında uluslararası sularda tedbirler alan üye devletlerden, kendi aralarında ve Genel Sekreter ile sıkı bir iş birliğinde bulunmalarını ve aynı zamanda ilgili devletlerden, yukarıda 13. maddede bildirilen yetkiler çerçevesinde alınan tedbirler hakkında, Genel Sekreter ile 1970 (2011) sayılı kararın 24. maddesine uygun olarak kurulan Komite’yi derhal bilgilendirmelerini rica etmiştir,

15. Yukarıdaki 13. maddenin uygulanmasında, ulusal veya bölgesel örgütler veya anlaşmalar çerçevesinde hareket ederek bir teftişi gerçekleştiren tüm üye devletlerden, özellikle teftişin nedenleri ile iş birliği olup olmadığına ve transferi yasaklanan maddelerin tespit edilip edilmediğine dair bir ön raporu, yazılı olarak ve gecikmeden Komite’ye sunmalarını ve bu bilgilerin ön raporda bulunmaması halinde, sözkonusu maddelerin tanımı, menşei ve varış yerlerini de içeren transferi hakkındaki belirlemeler de dahil olmak üzere, teftiş, ele geçirme ve etkisiz kılma hakkında bilgiler veren bir raporu daha sonraki bir dönemde yazılı olarak Komite’ye sunmalarını istemiştir,

16. Libya Arap Cumhuriyeti’ne ulaşan ücretli askerlerin süreklilik arz eden bolluğundan duyduğu üzüntüyü ifade etmiştir ve tüm üye devletlere, Libya Arap Cumhuriyeti’ne silahlı ücretli asker tedarikini engellemek amacıyla 1970 (2011) sayılı kararın 9. maddesinde öngörülen yükümlülöklere sıkı bir şekilde uymaları çağrısı yapmıştır,

Uçuşların Yasaklanması

17. Uçuş önceden Komite tarafından onaylanmadıkça veya acil iniş olmadıkça, tüm Libya yurttaşlarına ve şirketlerine ait olan veya bunlar tarafından üretilen veya Libya Arap Cumhuriyeti’nde kayıtlı tüm hava taşıtlarının, topraklarından havalanmasını, toprakları üzerinde uçmasını veya topraklarına inmesini, tüm devletlerin yasaklamasına karar vermiştir,

18. Acil iniş hali dışında, mevcut kararda değiştirildiği şekliyle silahlı ücretli askerler dahil olmak üzere 1970 (2011) sayılı kararın 9 veya 10. maddeleriyle tedariki, satışı, transferi veya ihracı yasaklanmış olan maddelerin üzerinde bulunduğunu düşündürecek geçerli

bilgilere sahip olmaları halinde, tüm hava taşıtlarının, topraklarından havalanmasını, toprakları üzerinde uçmasını veya topraklarına inmesini, tüm devletlerin yasaklamasına karar vermiştir,

Malvarlıklarının Dondurulması

19. 1970 (2011) sayılı kararın 17, 19, 20 ve 21. maddelerinde belirlenen malvarlıklarının dondurulmasının, Komite tarafından bildirilen Libya yetkililerinin veya onların hesabına hareket eden kişiler veya kurumların doğrudan veya dolaylı olarak kontrolünde olup, üye devletlerin topraklarında bulunan fonlara, diğer mali malvarlıklarına ve ekonomik kaynaklara uygulanmasına karar vermiştir ve ayrıca tüm devletlerden, topraklarında bulunan kendi yurttaşları veya herkes ve her kurum tarafından, Komite tarafından bildirilen Libya yetkililerinin veya onların hesabına veya onların emriyle hareket eden kişiler veya kurumların kullanımına uygun fonların, diğer mali malvarlıklarının ve ekonomik kaynakların sunulmasını engellemeyi gözetmek zorunda olduklarına karar vermiştir ve Komite'den, mevcut kararın kabulünden itibaren 30 günlük bir süre içerisinde ve daha sonra ihtiyaç olduğunda bu yetkililerin, kişilerin ve kurumların belirlenmesi istenmiştir,

20. 1970 (2011) sayılı kararın 17. maddesinin uygulanmasında dondurulan malvarlıklarının, daha sonraki bir dönemde mümkün olan en kısa sürede, Libya Arap Cumhuriyeti halkının kullanımına ve yararına sunmayı gözetmeye kararlı olduğunu ifade etmiştir,

21. Bu tip değişimlerin sivillere karşı şiddet veya kuvvet kullanımına katkıda bulunabileceğini düşündüren nedenleri olduğunda tüm devletlerin, kendi vatandaşlarından, yargılama yetkisine sahip olduğu ilgili kişilerden ve toprakları üzerinde kurulu veya yargılama yetkisine sahip olduğu şirketlerden,

Libya Arap Cumhuriyeti'nde kurulu veya bu ülkenin yargı yetkisindeki kuruluşlarla veya bunların kontrolündeki ve emirleri altındaki veya kendi hesabına hareket eden kişi veya kurumlarla değişimlerde uyanık olmalarını istemelerine karar vermiştir,

Belirleme

22. 1 nolu ekte belirlenen kişilerin, 1970 (2011) sayılı kararın 15 ve 16. maddelerinde belirtilen seyahat yasağına tabi olduklarına ve ayrıca, 2 nolu ekte belirlenen kurumların, 1970 (2011) sayılı kararın 17, 19, 20 ve 21. maddelerinde belirtilen malvarlıklarının dondurulmasına tabi olduklarına karar vermiştir,

23. 1970 (2011) sayılı kararın 15, 16, 17, 19, 20 ve 21. maddelerinde öngörülen tedbirlerin, başta 9 ve 10. maddeleri olmak üzere 1970 (2011) sayılı karardaki düzenlemeleri ihlal ettikleri veya bunların ihlal edilmelerinde diğerlerine yardım ettikleri Konsey veya Komite tarafından belirlenen tüm kişi ve kurumlara da uygulanmasına karar vermiştir,

Uzmanlar Grubu

24. Genel Sekreter'den, başlangıçta bir senelik bir dönem için, Komite ile danışarak en fazla 8 uzmandan oluşan ve Komite'nin yönetiminde olacak ve aşağıdaki görevleri üstlenecek bir grup (Uzmanlar grubu) kurmasını rica etmiştir:

a. 1970 (2011) sayılı kararın 24. maddesinde ve mevcut kararda tanımlanan görevini yerine getirmesinde Komite'ye yardım etmek,

b. Başta düzenlemelerin ihlalleri olmak üzere, 1970 (2011) sayılı karar ile mevcut kararda tanımlanan tedbirlerin uygulanmasına yönelik olarak, Devletler, BM'in uzman organları, bölgesel örgütler ve diğer ilgili taraflardan gelen tüm bilgileri toplamak ve analiz etmek,

c. İlgili tedbirlerin uygulanmasını mükemmelleştirmek için, Konsey, Komite ve Devletlerin almayı öngörebilecekleri kararlar hakkında tavsiyelerde bulunmak,

d. Kurulmasından itibaren en geç 90 gün içerisinde bir faaliyet raporunu Konsey'e sunmak ve görevinin sona ermesinden en geç 30 gün öncesinde ulaşılan sonuçlar ve tavsiyelerini içeren bir sonuç raporunu da sunmak,

25. Tüm devletler, BM'in uzman organları ve diğer ilgili taraflardan, başta düzenlemelerin ihlalleri olmak üzere, 1970 (2011) sayılı karar ile mevcut kararda tanımlanan tedbirlerin

uygulanmasına yönelik olarak elde edecekleri tüm bilgileri göndererek, Komite ve Uzmanlar Grubu ile tam bir iş birliği içerisinde olmalarını acil olarak istemiştir,

26. 1970 (2011) sayılı kararın 24. maddesi ile tanımlanan Komite'nin görevinin, mevcut kararda öngörülen tedbirlerin bitiminde sona ereceğine karar vermiştir,

27. Libya Arap Cumhuriyeti de dahil olmak üzere tüm devletlerin, 1970 (2011) sayılı karar, mevcut karar veya bağlantılı diğer kararlarla gerçekleşmesi sağlanmış olacak tüm sözleşme veya diğer işlemlerle ilişkili olarak, Libya yetkililerinin veya tüm Libya Arap Cumhuriyeti'nin herhangi bir şahıs veya kurumunun veya onların aracısı olarak veya hesaplarına hareket ettiğini beyan eden herhangi bir şahsın inisiyatifi ile hiçbir işlem yapılmamasını sağlayacak gerekli tedbirleri almasına karar vermiştir,

28. Libya yetkililerinin davranışlarını takip etmeye devam ettiğini belirttiğini teyit etmiştir ve Libya yetkililerinin, mevcut kararda ve 1970 (2011) sayılı karardaki düzenlemelere uymalarına göre, bunların arttırılması, askıya alınması veya kaldırılması da dahil olmak üzere, mevcut kararda ve 1970 (2011) sayılı kararda belirlenen tedbirleri her an gözden geçirmeye hazır olduğunu vurgulamıştır,

29. Sorunu ele almaya aktif bir şekilde devam etmeye karar vermiştir.

Ek-3. 2005 Birleşmiş Milletler Dünya Zirvesi sonuç belgesinin ilgili paragrafları

138. Soykırım, savaş suçları, etnik temizlik ve insanlığa karşı suçlardan sivil halkın korunması, her bir devletin kendisine aittir. Bu ödev, bunların işlenmesinin kısıktılmasının engellenmesi de dahil olmak üzere, uygun ve gerekli araçlarla bu suçların önlenmesini kapsar. Bu sorumluluğu kabul ediyoruz ve buna uygun olarak hareket edeceğiz. Gerekli takdirde uluslararası topluluk, bu sorumluluğu yerine getirmede devletleri cesaretlendirecek ve yardım edecektir ve erken uyarı düzenlemesinin yürürlüğe girmesinde BM yardımcı olacaktır.

139. Soykırım, savaş suçları, etnik temizlik ve insanlığa karşı suçlardan sivil halkın korunmasına yardım etmek amacıyla, BM Antlaşması'nın VI ve VII. Bölümleri'ne göre uygun diplomatik, insani ve diğer barışçı tedbirleri uygulamak, BM Örgütü çerçevesinde aynı zamanda uluslararası topluluğa da aittir. Bu bağlamda, bu barışçı tedbirler yeterli görülmediğinde ve ulusal yetkililer, soykırım, savaş suçları, etnik temizlik ve insanlığa karşı suçlardan kendi sivil halklarını korumada açıkça yetersiz olduğunda, her bir halde ve iş birliği içerisinde özellikle Antlaşma'nın VII. Bölümü'ne uygun olarak, Güvenlik Konseyi aracılığıyla ve yetkili bölgesel örgütlerle, kolektif kararlı bir eylemin yürütülmesine hazırız. Soykırım, savaş suçları, etnik temizlik ve insanlığa karşı suçlardan sivil halkın korunması ödevini ve BM Antlaşması'nın ilkelerinin ruhuna ve uluslararası hukuka uygun olarak içerdiği sonuçları, Genel Kurul'un incelemeye devam etmesi gerektiğini vurguluyoruz. Soykırım, savaş suçları, etnik temizlik ve insanlığa karşı suçlardan sivil halklarını korumalarında gerekli araçlarla donatmak için devletlere uygun şekilde yardımda bulunmayı ve kriz veya çatışmanın başlamasından önce gerginliklerin mevcut olduğu ülkelere yardım etmeyi yükümlendiğimizi de açıklıyoruz.

140. Genel Sekreter'in özel danışmanının soykırımların önlenmesine ilişkin görevini tam olarak destekliyoruz.

**EK-4. “Koruma Sorumluluğu: Hızlı ve Kararlı Şekilde Tepki Göstermek” Başlıklı
2012 yılı Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri’nin raporu’nun 54 ve 55. paragrafları**

54. Uluslararası topluluk Antlaşma’nın VI, VII ve VIII. Bölümleri çerçevesinde harekete geçmiş olmakla birlikte, anlaşılacağı üzere bunlar, dikkatli şekilde ele alınan VII. Bölüm temelinde Güvenlik Konseyi tarafından alınan müdahale kararlarıdır. Libya olayında, üyelerin çoğunluğu gerçekleştirilen barışçı çabaların yetersiz olduğunun görüldüğü sonucuna ulaştığında, Konsey, güç kullanımına izin verilmesine karar verdi. Bununla birlikte bazı üye devletler, sonuç almak için zorlayıcı olmayan tedbirlere yeterli zaman verilmediği görüşünü desteklediler. Diğerleri, Konsey’in 1973 (2011) sayılı kararını icra edenlerin, kendilerine verilen yetkiyi aştıklarını değerlendirdiler. Bu tartışmalar iyi kurgulanmış olsa da, uluslararası topluluğun bu tecrübelerden dersler çıkartması ve üye devletler tarafından ifade edilen endişelerin dikkate alınması kabul edilmelidir. İzlenecek yola karar verilmesinde kendisine çok büyük bir yetki verilen Güvenlik Konseyi, koruma sorumluluğunun öngördüğü suçlar ve ihlallere karşı halkların korunması gerektiği durumlarda, esneklikle yanıt vermeye devam etmelidir.

55. İnsan Hakları Konseyi tarafından görevlendirilen LUSK, Kuzey Atlantik Örgütü (NATO) tarafından Libya’da güç kullanımı hakkında, sivil kayıplardan kaçınma açık iradesiyle NATO’nun çok ihtiyatlı bir harekât icra ettiğini tespit etti (A/HRC/19/68). NATO, özellikle sivil kayıpları en aza indirme kaygısıyla, hedef seçiminde çok detaylı bir hesaplama yaptı. Bu önlemlere rağmen, hava saldırılarında bazı siviller hayatlarını kaybetti. Libya tecrübesi, silahlı çatışmalara ilişkin uluslararası hukukun da istediği gibi, sivilleri tehlikeye sokan durumlardan kaçınmak için askeri aktörlerin tüm önlemleri almasının ve benzer durumlarda işlenebilen uluslararası hukuk ihlallerinin soruşturulmasının ne kadar önemli olduğunu bize hatırlatıyor. Bu tecrübe bize aynı zamanda, güç kullanmak zorunda kalmamak amacıyla, sivilleri korumak için erken tepki verilmesi gerektiğini teyit ediyor.

EK-5. “Temel ve Kararlı Bir Yükl mlenme: Koruma Sorumluluğunun İcrası”**Başlıklı 2015 yılı Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri’nin raporu’nun 9. paragrafı**

9. İstenilen anda kararlı tepki verilmesi başta olmak üzere, koruma sorumluluğunun icrası ayrıca pratikte önemli sorunları da ortaya çıkardı. Güvenlik Konseyi’nin 1973 (2011) sayılı kararıyla Libya’ya müdahaleye izin verilmesi, bu ilkenin kötüye kullanımına ilişkin olarak bazı üye devletlerdeki endişeler de dahil olmak üzere, koruma amacıyla ne zaman ve nasıl güce başvurulacağı hakkında tartışmalara neden oldu. Güce başvurulması ertesinde verilmesi gerekebilecek düzenli desteğin gözetilmesinin, temel zorunluluk olduğunu da ilgililerine hatırlattı. Ayrıca, Suriye Arap Cumhuriyeti’nde devam eden krize etkili olarak tepki vermede uluslararası toplumun gösterdiği kapasitesizlik, bazıları nezdinde, en zor durumlarda harekete geçilmesi için bu ilkenin kullanılabilirliğinin sorgulanmasına neden oldu. Bu iki kriz, koruma sorumluluğunun herşeyden önce zorlayıcı tedbirlere dayalı olduğu hakkındaki, yanlış algının daha geniş olarak canlanmasına da katkıda bulundu.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : Buzoğlu, Mustafa Hüseyin
Uyruğu : Türkiye Cumhuriyeti

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet tarihi
Yüksek lisans	Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü	1997
Lisans	Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi	1996
Lisans	Kara Harp Okulu İşletme Bölümü	1988
Lise	Işıklar Askeri Lisesi	1984

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
1988-1991	İstanbul-Kilis	K.K.K.
1998-2021	Ankara	Serbest Avukat

Yabancı Dil

Fransızca-İngilizce

Yayınlar

Körfez Savaşı ve PKK, Strateji Yayınları, Ankara, 1997.

Tertip, Togan Yayınevi, İstanbul, 2012.

Hobiler

Spor

GAZİLİ OLMAK AYRICALIKTIR..

